

DE FUTURO IMPIORUM STATU LIBRI TRES

UBI

ADVERS. DEISTAS, NUPEROS ORIGENISTAS, ALIOSQUE NOVATORES

ECCLESIÆ CATHOLICÆ DOCTRINA

DE POENARUM INFERNI VERITATE, QUALITATE, ET ÆTERNITATE ASSERITUR ET ILLUSTRATUR:

AUTHORE P. F.

JO. VINCENTIO PATUZZI

ORD. PRÆDICAT. SACRÆ THEOL. LECTORE.

EDITIO SECUNDA

Ab Authore recognita, & pluribus additamentis locupletata.

VENETIIS,

MDCCLXIV.

EX TYPOGRAPHIA REMONDINIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, ac PRIVILEGIO.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

PRÆFATIO.

CASU potius, quam præmeditato consilio factum est, ut huic operi construendo manus admoverem. Alio plane cogitationes meas, curasque direxeram, refellendo scilicet cuidam ex Anglia Scriptori, qui paucis ab hinc annis libellum in lucem edidit, in quo de sede Inferni differens, posthabita omnium sæculorum, ac gentium fide, eam *in Sole* collocandam decernit: jamque omnia ferme paraveram, quæ novæ, ac hactenus inauditæ opinationi confutandæ, & Catholico dogmati illustrando, firmandoque necessaria, aut opportuna visa fuerant; cum auspicato, ut quidem arbitror, ea injecta menti est cogitatio utiliorem futurum laborem meum, si quædam obiter præmitterem, ut Inferni ipsius veritatem adstruerem, ejusque pœnas, ac interminabilem durationem, de quibus haud eram nescius hac præsertim tempestate nostra pertinaces a quibusdam moveri lites, & controversias. Verum cum, arrepto consilio, parvo me statim fluvio lubens commisissem, ostia sensim prætervectus in altum mare delatus sum. Explicuit sese inter scribendum, crevitque in immensum nobilissimi argumenti materies. In, lures incidi de rebus hisce quæstiones aut plane necessarias,

ſarias, aut admodum utiles, quas piaculare viſum eſt omnino præterire. Plures etiam, quam ab initio putaveram, nactus ſum hoſtes infenſiſſimos, qui aut omnia, aut præcipua ex iis, quæ de futuræ vitæ pœnis rata hucuſque, & explorata ſemper habuit Chriſtiana Religio, vel auſu temerario rejicerent, vel tanquam ſubleſta, & incerta traducerent. Quare, mutata demum ſententia, quod levi tantum manu verſare in animo fuerat, accurate pro merito, diligenterque diſcutere, ac pertractare decrevi: atque adeo, quæſtione *de Sede Inferni* in tempus aliud rejecta, novum hoc opus aggreſſus ſum, in quo Catholicæ Eccleſiæ Fidem de alterius vitæ ſuppliciis, impiis omnibus paratis, quantum pro viribus licuit, defendo, & illuſtro: unde & illud *de futuro Impiorum ſtatu* inſcribendum cenſui.

II. Captum a me conſilium nemo, niſi me fallit animus, non probaverit, qui ſerio perpenderit, quam neceſſe ſit hoc maxime tempore de iſtiuſmodi argumentis diſſerere. Eo nimirum temeritatis delira hac ætate deventum eſt, ut nihil propemodum ſit in Religione Chriſtiana, quod a nefariis quibuſdam vel privatim in dubium, vel in controverſiam publice non vocetur, ſcriptiſque etiam in lucem editis non oppugnetur. Quid non factum, quid non quotidie fieri cernimus a non paucis ſive inter Anglos, ſive inter Batavos, Germanoſque ſcriptoribus, ut illuſtriores Fidei veritates in Chriſtiana gente pacifice regnantes de ſede dejicerent, quin & ipſa cujuſque Religionis fundamenta ſuffoderent, ac labefactarent? Nemo jam vivit inter eruditos, cui comperta non ſint infamia nomina *Benedicti de Spinoza*, & *Joannis Tolandi*, qui peregrinum de divina natura, & operatione ſyſtema moliti ſunt, ut Atheiſmum, quem animo præconceperant, ſecurius obtruderent: *Petri Bellii*, qui univerſalem Pyrrhoniſmum in litterarium orbem invehere conatus eſt, nitidioreſque veritates offundere: *Antonii Collinii*, qui, jugo quovis excuſſo, ad effrænem cogitandi, opinandique libertatem humanam mentem excitare impenſe ſtuduit: *Hobbeſii*, *Tindalii*, *Vvollaſtonii*, aliorumque perditiſſimorum, qui non uni, vel alteri ex Eccleſiæ dogmatibus, ſed prorſus omnibus, immo toti Religioni bellum inferre, extremaſque inſidias ſtruere pertentant, pluribus in lucem evulgatis lucubrationibus nocte pluſquam cimeria digniſſimis. Hi porro, cum cætera quæque arrodant Chriſtianæ Fidei fundamenta, tum illud maxime, vel acie directa,

vel

vel obliqua, & per cuniculos adoriuntur, quod futuram impiorum punitionem ſtatuit: imo ad hujus perniciem in primis collineant ſacrilegæ omnes ipſorum artes, conatuſque, ut, vindictæ metu ſublato, quæcumque placuerint, & liberius ſentiant, & confidentius exequantur.

III. Sed & alii plures diebus hiſce noſtris eruperunt, qui tametſi non eo uſque temeritatis, & impudentiæ proceſſerint, ut adverſus Religionem aperto marte deprælientur, vitamque aliam rejiciant, in qua, ſicut boni præmia, ita mali digna pro meritis ſupplicia percipiant; multa tamen ex iis, quæ ab ipſis Eccleſiæ primordiis docuit, docetque Chriſtiana Fides, in quæſtionem trahunt, deque impiorum futura ſorte aliter ſentiendum putant, ac per omnia retro ſæcula continenti ſucceſſione ſenſit univerſus Chriſtifidelium cœtus. Nonnulli ſiquidem pœnarum rigorem ſummopere emolliunt, ac extenuant, quæque de his a ſacris oraculis prodita ſunt, ad tropos, & allegorias temere detorquent, ipſumque adeo Inferorum ignem tam frequenter in divinis libris commemoratum, vel in fabulis habent, vel realem eſſe propriumque negant, & in pravæ conſcientiæ ſtimulis, ac terroribus poſitum docent. Aliqui etiam damnatos quoſque, quibuſdam demptis impietatis, & nequitiæ monſtris, nonniſi privativa pœna puniendos effutiunt. Plurimi vero adverſus præcipuam, cæteriſque omnibus longe terribiliorem pœnarum Inferni conditionem, earundem videlicet æternitatem, inſurrexerunt, eamque omnibus artibus, & machinis aggreſſi ſunt. Nam præter Deiſtas, & Incredulos, qui nulla Sacrarum litterarum habita ratione, Catholicum dogma tanquam divinæ Bonitati, ac Juſtitiæ repugnans intoleranda præfidentia calumniantur, inter ipſos, qui ſe cultores Chriſtianæ Fidei profitentur, duplex nuperrime emerſit Novatorum genus, qui contemta totius Eccleſiæ doctrina, alia de futura Impiorum ſorte ſyſtemata procuderunt, ut interminabilem pœnarum durationem everterent. Hinc *Sociniani*, quibus noviſſime acceſſit celebris inter Anglos Philoſophos *Joannes Lokius*, æternam impiorum pœnam nullam aliam eſſe pertendunt, quam totalem eorumdem, quoad corpus, & animam interitum, ſive deſtructionem, cui propter flagitia vel ſtatim a morte, vel poſt ſupremum Judicii diem addicendi ſunt. Illinc vero *Nuperi*,

ut

ut audiunt, *Origenista*, quibus cum absurda nimium visa fuerit Socinianorum opinio, Damnatorum omnium *apocatastasim*, sive in statum meliorem restitutionem aliquando futuram commenti sunt, vel potius ex veterum Origenistarum ruderibus instaurarunt: quæ sententia in Anglia primum excitata, ad exitum vertente elapso proxime sæculo, ab obscuro quodam Scriptore *Jana Leadia* nomine nuncupato, mirum est quam brevi tempore succreverit, quotque in sui amorem, ac patrocinium pertraxerit ex omni ferme recentium Heterodoxorum grege. Quid enim non ausint superba hominum ingenia, quæ salutare Ecclesiæ authoritatis frænum excussere, suoque privato judicio & arbitrio Fidei doctrinas subjiciunt? Novam Hypothesim ex Anglorum natione avide complexus est *Thomas Burnetus*, palamque propugnat in libro *de statu Mortuorum*, necnon *Jo. Tillotsonus* Archiepiscopus Cantuariensis, qui licet in sermone, quem de hoc argumento publici juris fecit, subobscure loquatur, eam tamen arridere sibi satis manifestat: Ex Lutheranis *Quillelmus Petersenius*, *Christophorus Gotlierus*, & ex parte, *Samuel Christianus Tauberus*; Ex Arminianis vero, præter alios plures, *Joan. Clericus*, *&* *Quillel. Kingius*: aliique permulti ex Calvinistis, quos opportunius alibi referemus, qui scriptis de hac re editis totum fere litterarium Orbem implevere.

IV. Quamobrem nullus dubito, quin satis quisque intelligat referre plurimum, planeque necessarium esse adversum tot Christianæ Religionis hostes audacissimos in Fidei defensionem ac tutelam ad arma prosilire, & eorum temerarios, nimiumque exitiales impetus omni studio, animique contentione retundere. Quod enim in discrimen adducitur, non est privata quædam Theologorum opinio, de qua sentire quodvis liceat citra vel piaculum, vel periculum: neque aliquid ex iis Ecclesiæ dogmatibus, quod levis forte momenti judicari queat; sed unum ex præcipuis Religionis capitibus, & fundamentis, ex quo totius humanæ vitæ recte instituendæ ratio vel maxime pendet, quove, si fieri quidem posset, vel dejecto, vel concusso, omnis pietas, honestas omnis, atque Religio vel penitus concidant, vel admodum vacillent, necesse est. Nam quid amplius sperandum putes a mortalibus in vitia pronis, ac turbidis cupiditatibus in malum vehementer abreptis, si saluberrimum illud,

san-

sanctissimumque futuræ vindictæ frænum, quo in officio erga Deum & homines contineri in primis solent, semel excutiant, aut laxent? Nonne consequens est, ut Religionem, ac honestatem abjiciant, effusoque cursu in omne nefas, ac flagitium proruant? Quod si etiam duntaxat hoc sibi persuaserint, non alia improbos in futura vita manere supplicia, quam mitiora, vel temporaria, num satis illos a vitio, & scelere deterrendos putabimus, qui plerosque vel horrendis, ac nunquam finem habituris cruciatibus, quos firme se credere profitentur, parum adeo commoveri frequentissime cernimus, ac dolemus?

V. At forte dicat aliquis, rem quidem permagni esse momenti, sed haud sane oportere, ut de illa inter Catholicos quæstio moveatur: inter Catholicos, inquam, ubi sacræ doctrinæ depositum intemerate custoditur, ubi veritates, quæ in extraneis regionibus in concertationem veniunt, alta pace fruuntur, nec ullus est tam impudens, & impius, qui ad eas appetendas insurgere audeat: quin offendi posse plurimorum animos, dum ea ad examen revocari audiunt, quæ ipsi tanquam certissima, ac firmissima semper habuerunt, nullique obnoxia disputationi: adeoque consultius esse ab hujusce generis controversiis abstinere, quarum tractatio nihil utilitatis, multum vero incommodi, atque periculi afferre potest.

VI. Perperam tamen hæc, & dici, & colligi posse, facile mecum sapiens & prudens quisque consenserit. Primum enim, etiamsi haud necesse foret ad Catholicorum bonum, & utilitatem de iis veritatibus disserere, quas ipsi firmiter retinent, & adversa commenta dissipare, nunquid iccirco ab horum confutatione, Christianæque Fidei defensione abstinendum foret? Quot alia sunt, sive inter infideles, sive inter heterodoxos errorum portenta a Catholicæ Ecclesiæ finibus longe remota, de quibus latissime disceptatur a nostris? Quot absurdissimæ opinationes cum suis jampridem Authoribus consepultæ, quarum vix tenuis superest in libris memoria, iterum a Theologis exponuntur in lucem, & accurato studio refutantur, non sine magno eruditorum plausu? Num quispiam, horumce laborem improbandum putavit, quod nihil inde commodi, aut emolumenti referat Catholicorum respublica, quæ hujusmodi commenta satis jam damnat, & execratur? Immo potius, sapientum o-

muium

mnium judicio, singulari laude dignum censetur errores persequi etiam in exterorum castris, & a Religione nostra sejunctis nationibus, ac posse quemquam, prout se occasio tulerit, de fide, quam profitetur, rationem reddere, & adversariorum sophismata dissolvere. Umbras porro, & inania spectra sibi confingit, qui ex rerum alioquin certissimarum examine offensionem fidelium pertimescit. Quis enim offendi merito potest, dum earumdem veritas clariore in lumine collocatur, & quam firme consistat palam omnibus ostenditur? Nonne citra ullius periculi metum de ipsa a pluribus inter Theologos disputatur existentia supremi Numinis, de ejusdem Sanctitate, & Providentia, deque aliis sacratissimis dotibus, & perfectionibus, quas omnes ad unum Catholici exploratissimas habent, semperque habuerunt! Cur ergo jure metuendum dixerimus ne plures offendantur, dum ea quæ Fides Christiana de futura impiorum animadversione docet, a Novatorum insidiis, atque conatibus vindicantur?

VII. Verum enim vero qui inutile prorsus, ac supervacaneum existimat de certissimis hisce veritatibus dissertationem apud Catholicos instituere, earumque patrocinium suscipere, næ ille nimium peregrinum & hospitem se prodit in rebus humanis, planeque ignarum corruptelæ bonorum omnium lacrimis deplorandæ, quæ etiam inter nos irrepsit, ac serpit. Ea scilicet errorum monstra, quæ expugnanda, & jugulanda aggredimur in hoc opere, quamquam sub alio cælo ortum, & incrementum acceperint, ibidem tamen minime substitere, sed in Catholicorum quoque fines irruerunt, & lethali afflatu non paucorum animos infecerunt, ac inficere pergunt. Nefarii libri, qui ea continent, in nostras etiam regiones delati, sollicite quæruntur a pluribus, summaque aviditate leguntur, omniumque pestilentissima *Bellii* opera, in quibus novo fuco illita, & Gallicæ linguæ leporibus respersa prostant, quæcumque occurrunt divisim in cæteris, impia dogmata, alicubi etiam fœminarum teri manibus non sine ingenti animi commotione pluries audivimus. Quæ porro inde mala plerumque sobolescant, vix exprimi verbis potest. Cum enim corrupta hominum natura nihil enixius expetat, quam ut sibi liceat impune, quocumque lubet, facillime se commoveri sinit iis argumentis, aut po-

tius sophismatis, & fallaciis, quibus futurarum pœnarum metus vel penitus extinguitur, vel saltem debilitatur. Nulla quippe tam certa est, atque perspicua veritas, quæ non aliquibus tenebris, aut suapte natura & indole offundatur, aut sophistarnm argutiis offundi non possit, ut sapienter animadvertit S. Augustinus (a). Nimium proinde urgente vesano libertatis stimulo, plures vitæ præsertim solutioris perniciosas doctrinas, quas in pessimis libris legunt, libenter excipiunt, & animo complectuntur, omnemque futuræ ultionis formidinem sensim exuunt, atque projiciunt. Quodque adhuc deterius est, cum sociorum multitudine adversus obstrepentem scelerum conscientiam tueri se quodammodo posse blandiantur, minusque imprudentes videri, exitiale venenum, quod imbiberunt ipsi, aliis quoque epotandum studiose porrigunt, & sub novitatis lenocinio latius effundunt. Nonne (quod satis numquam ingemiscas) etiam inter Catholicos aliquando inveniuntur perditissimi homines, qui in circulis, & congressibus inter dapes & crateres apud amicos, & criminum socios, sermones de futura hominum sorte callide serunt, ejusque fidem in quæstionem adducunt: qui difficultates aggerunt de Providentia, ac Justitia Dei, deque Animæ immortalitate: qui dubia plura innectunt de Inferni igne, de verme, de Damnatorum carcere, aliisque tormentorum generibus, & commentitias quandoque studio promunt in medium quorundam narrationes, & omnia tanquam aniles fabulas, & puerorum terriculamenta securius contemnant, & petulantius irrideant; qui denique Ecclesiæ doctrinam de pœnarum æternitate sophisticis, quas e contagiosis fontibus hauserunt, argumentationibus obducunt, quibus animos jam ad abjiciendum futurorum metum proclives sæpe polluunt, atque corrumpunt.

VIII. Cum hæc ita sint, ut experientia nimium frequenti fateri cogimur, nullus plane inficias iverit; nedum ad Fidei, & Religionis adversum extraneos tutelam, sed etiam ad Catholicorum bonum interesse plurimi, ut summi momenti veritates ab exitiosis, vanisque impiorum hominum commentis asserantur, ac in tuto collocentur, ut abnormes comprimantur Novatorum ausus, impetus retundantur, machinæ disjiciantur, detegantur fraudes, & malæ artes, & quam firmis principiis, & inconcussis fundamentis nita-

(a) Lib. 3. contra Academ. Cap. 14.

tatur Chriſtiana doctrina, depulſis errorum nebulis, omnibus manifeſtetur. Atque utinam plures inter noſtrates Theologos, & Doctores, qui & ingenio, & eruditione præcellunt, hanc ſibi provinciam ſumerent, ut Eccleſiæ Fidem de rebus tam neceſſariis omni armorum genere tuerentur, hominumque audaciſſimorum conatus improbos propulſarent! Amplus iſthic apertuſque campus oppido pateret ipſis, unde latius excurrerent, ſummaque cum laude ingenii ſui vires exercerent. (*a*) Sed (quod ſæpe dolui, nec dolere deſinam) hæc eſt temporum noſtrorum infelix conditio, ut qui majori præſtant ingenii vi, & omnigenæ eruditionis ſubſidiis abundant, hi ſæpius ludant operam in rebus vel nullius, vel exigui momenti, ac dummodo novi quidpiam expromant in lucem, quod litteratorum Rempublicam antea latuerit, diſceptare malunt *de fabulis, & genealogiis interminatis, quæ quæſtiones magis præſtant, quam ædificationem*, ut dicitur *Prima ad Timoth. cap.* 1., quam de ſacratiſſimis Religionis noſtræ dogmatibus, quæ tanquam argumenta nimium vulgaria, ac viris in orbe litterario clariſſimis minus conſentanea pene dedignantur. Ad me quod attinet, quamquam vires meas admodum exiguas, & infirmas eſſe cognoſcam, nec tanto argumento pares, eas tamen, qualeſcumque demum ſint, in præſidium Religionis, & veritatis, in corruptelæ nimium graſſantis remedium experiri decrevi, curaque omni, ac ſtudio, quæ de futura impiorum ſorte credenda proponit Catholica Eccleſia, illuſtrare, propugnare, & ab iniquis cavillatoribus aſſerere. Sic enim futurum facile confido, ut nedum veritas de ſuis hoſtibus triumphet, verum etiam, qui hactenus a peſtilentibus irreligioſorum hominum vel ſcriptis, vel ſermonibus ſibi caverunt, eo diligentius ſibi impoſterum caveant: qui autem perverſas animo opinationes imbuerunt, eas confeſtim reſpuant, ac deteſtentur, ſibique prudenter conſulant in negotio omnium maximo, in quo non de levi aliquo, aut temporario malo, ſed de ſumma agitur ac ſempiterna calamitate.

IX.

(a) *Hæc vera Theologia eſt Religionis Chriſtianæ veritatem ſcire, & adverſus Atheos, & impios, quorum hac ætate ingens numerus, poſſe propugnare, eorumque argumenta diſſolvere, non in ſcholaſticis contentionibus plerumque inutilibus, toto vitæ tempore immorari.* Natalis Alex. ſec. 5. cap. 4. art. 14.

IX. En igitur hujusce a me susceptæ disputationis paucis ob oculos posita methodus & œconomia. Totum opus in tres libros distribuo: in quorum primo extantiam, seu veritatem divinæ vindictæ, quæ improbos post mortem manet, firmissimis argumentis adversum Deistas propugnandam, & vindicandam suscipio: adversus inquam *Deistas*, quo nomine omnes illos *Incredulos*, & *Spiritus fortes* complector, qui Deum quidem fulgentissimæ veritatis luce perculsi negare non audent, negant tamen, aut in dubium vertunt vel peculiarem ipsius de actionibus hominum Providentiam, vel animorum nostrorum immortalitatem, vel futurum alium vitæ statum, in quo impii a Divina justitia puniantur: adeoque Religionem revelatam non agnoscunt, & naturalem etiam vel omnino, vel ex parte subvertunt. Hos ego potissimum refello in hoc priore libro. Veri siquidem Athei, & mea, & aliorum plurium sententia, vel nulli sunt, vel admodum pauci: quos proinde potius negligendos, contemnendosque, quam speciali cura confutandos existimo. Ex iis nihilominus, quæ contra *Deistas* proferemus, quamplura etiam Atheis, si qui sint, debellandis accommoda esse facile constabit. Tria porro sunt argumenta, aut argumentorum genera, quæ in rem hanc opportuniora visa sunt, quantumque viribus meis consequi licet, promoveo urgeoque: primum scilicet ex Dei Sanctitate, Justitia, & Providentia desumptum: quas praeclarissimas dotes constare ipsi minime posse, futura impiorum punitione sublata, luculenter evinco: alterum ex omnium a primis usque temporibus nationum, atque gentium in ea fide, sive persuasione consensu, quem validissimum esse veritatis argumentum, invicta ac plane necessaria consecutione compertum facio: tertium tandem ex revelatæ Religionis doctrina, sive ex divinarum litterarum apertis, ac perspicuis testimoniis; quod probationis genus, tametsi adversum Deistas prima facie ineptum videri queat, eo tamen efficaciter urgeri, penitusque prosterni luce clarius ostendo.

X. Erit fortasse nonnemo, qui miretur, & quærat, cur argumentum illud omnino præterierim, quod adversum Incredulos alterius vitæ ultionem abnuentes, illustres plurimi Scriptores (*a*) vel unice, vel maxime promovent, ex ani-

(a) D. Dittonus 3. part. supl. Relig. Demons. Dorellius 3. par. Equit. inst. Author. Epist. Crit. Tom. 2. & alii.

animi nempe natura, ficut immateriali, ita & fua fponte immortali. Verum, qui rem fapienti animo reputaverit, facile perfpiciet, me non injuria ab hoc abftinuiffe argumento. Quamquam enim nullatenus ambigam animos noftros quacumque immunes effe concretione materiæ, adeoque fuapte natura immortales, idque evidenter demonftrari poffe confentiam; hoc tamen cauffæ, qua de agimus, aut nihil, aut parum, meo facile judicio, fubfervit: tum quia certiffimum mihi eft æternum manere poffe animos, vel miferiæ capaces, vel felicitatis, licet materia aliqua concreti ponantur, ut quidam ex antiquis Philofophis, & etiam Ecclefiæ Patribus reipfa pofuerunt. Quis enim fieri nequaquam poffe dixerit fervare Deum a corruptione, & interitu materialem fubftantiam, ut quod bonis, vel pravis operibus fibi debitum fecerit, aut præmium referat, aut fupplicium? Tum quia ex nativa duntaxat animi noftri immortalitate, nifi aliud quidpiam adjeceris, neceffario colligi nequit permanere ipfum ad retributionem aliquam percipiendam. Unde & plures ex Socinianis impiorum animos ex fe immortales a Deo deftruendos, & in nihilum redigendos opinantur, & nonnulli ex Deiftis fuperftites quidem femper futuros non diffitentur, fed in ftatu quodam doloris, & afflictionis experte. Fateor tamen non invitus, quod neceffaria, me quidem Judice, confecutione non fequitur, fequi faltem conjectura probabili. Sed nos ad congruentem tantummodo rationem proferendam, e re noftra effe non duximus diu detinere lectorem in fubtili quæftione pluribufque implicita difficultatibus a vulgari intelligentia femotis, cum præfertim rationes affatim fuppetant omnibus perviæ, eæque efficaciffimæ, quæ rem omnino conficiunt, quacumque demum de animorum natura hypothefi conftituta.

XI. Primo huic libro fuccedit alter, in quo de qualitate differo, five conditione pœnarum, quibus impii in futura vita puniendi funt, eafque ex facrarum litterarum authoritate, & Ecclefiæ documentis percenfeo. Nam de impiorum quidem punitione certiores nos faciunt vel fola naturalis rationis evidentiffima principia. Quænam vero ea definite futura fit, quove modo exercenda, cum ex fupremi Judicis Dei fapientia, juftitia, & voluntate pendeat, cognofcere certo non licet, nifi ex ejufdem revelatione, quæ nobis in divinis libris, & Ecclefiæ doctrina innotefcit. Repudiatis igitur ab-

fur-

surdis, & male consutis narrationibus, quas gentilium Poetarum more, scriptores quidam levioris ferme notæ commenti sunt, a pœna illa explicanda initium sumo, quam *damni* appellant, sive etiam *privativam*, quod in claræ Dei visionis, omniumque bonorum privatione consistat. Hinc vero ad pœnas *sensus*, seu *positivas* progredior, quibus impios omnes pro meritorum ratione plectendos esse extra cujusque dubitationis aleam in primis constituo. Tum eorum pluribus per nonnulla capita luculentissime expositis, in pœna ignis vere proprieque dicti, quæ nunc in controversiam revocatur, adstruenda potissimum immoror, fuseque demonstro Scripturarum testimonia, quæ illam frequenter enunciant, non in tropico, aut metaphorico sensu, sed obvio, atque nativo esse intelligenda, omnibus in subsidium vocatis sanioris Criticæ, & hermeneuticæ regulis, firmisque aliis adductis probationibus. Eo autem libentius hoc argumentum uberius discutiendum existimavi, quod nemo adhuc, nisi me opinio fallit, illud pro dignitate tractaverit. Nam Theologi non modo Scholastici, sed & Dogmatici, atque hi etiam, qui concertationibus adversus Heterodoxos magis inclaruerunt, vel illud non attingunt omnino, vel cursim, & alio properantes expediunt.

XII. In tertio demum libro caussam omnium procul dubio gravissimam defendendam aggredior, de pœnarum nempe alterius vitæ æternitate, quam præ cæteris maximopere impugnant plurimi ex recentioribus hæreticis, nemine, quem viderim, Catholicorum contra hiscente, aut eorum ausibus reluctante. Cum *Sociniani*, ac *nuperi Origenistæ*, præcipui hujusce dogmatis hostes, Scripturæ authoritatem recipere se, ac revereri glorientur, litemque nobis intentent de legitimo ejusdem sensu, ac intelligentia; iccirco in hujus argumenti tractatione ab examine incipio sacrorum textuum, iisque ad trutinam severiorem exactis, ac fuse, accurateque perpensis, effugiis etiam, cavillationibus, ac technis omnibus adversariorum profligatis, exploratissimum facio, ut mihi quidem videtur, pœnarum Inferni durationem nunquam desituram veritatem esse a Deo in sacris codicibus perspicue revelatam, adeoque a quocumque Christiano submisse amplectendam, firmeque credendam. Diu anceps hæsi, an præter Scripturæ authoritatem, Ecclesiæ quoque perpetua traditio promenda mihi foret in Catholici dogmatis confirma-

mationem. Superfluum quippe videri facile posse rebar, hoc argumento urgere homines, qui parvipendunt Ecclesiæ doctrinam, & celeberrimos quosque Patres erecto supercilio aspernantur, ac veluti de ponte dejiciunt. Verum re maturius expensa, ad eam facile opinionem adductus sum, non esse in quæstione adeo momentosa argumentum hocce silentio prætereundum. Quandoquidem constans stabilisque a primævis usque temporibus Ecclesiæ Patrumque omnium in eo dogmate consensio, plurimum valere potest, ac debet ad fidem cordatis quibuscumque faciendam non aliam fuisse Apostolorum, & Christi Servatoris nostri doctrinam, nec alium Scripturarum verbis nativum inesse sensum, quam qui modo a Catholicis asseritur ac propugnatur. Quibus lato calamo peractis, postremo loco sub incudem veniunt argumenta illa ex promptuariis humanæ rationis educta, quæ summopere jactant adversarii, & tamquam invicta, ac decretoria protrudunt: quibusque etiam uti solent *Deistæ* ad omnem futuræ vitæ punitionem per latus oppugnandam. Hæc ego majori, qua possum, claritate dissolvo: quin etiam æternam impiorum miseriam nedum cum naturali ratione minime pugnare, sed eidem potius valde congruere, principiis, quæ nemo jure rejiciat, efficaciter evinco. Et ecce lucubrationis meæ levem quamdam adumbratam imaginem. Faxit gratia sua misericors Deus, ut dum de futura animadversione pertracto, salutaris ejusdem timor & meo, & Lectorum omnium cordi altius infigatur.

IN-

INDEX
LIBRORUM ET CAPITUM
DE
FUTURO IMPIORUM STATU.

LIBER PRIMUS

In quo firmissimis argumentis evincitur alium necessario admittendum esse vitæ statum, quo impii homines pro meritorum suorum ratione puniantur.

CAPUT PRIMUM.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

CAPUT VII.

CAPUT VIII.

CAPUT IX.

CAPUT X.

CAPUT XI.

CA-

CAPUT XII.

Nationes omnes, quæ hodieque sunt in Universo, cum antiquis conspirant in dogmate de misera Impiorum post mortem conditione. Quo pacto illam describant tum novitii Judæi, tum Mahummedani. De Sinensium, & Japponiorum placitis, earumque omnium gentium, quæ Meridionales, ac Septemtrionales incolunt Asiæ partes. Hinc ad Affricæ plagas perlustrandas excurritur, ac demum ad orbem recens detectum: omnesque harum regionum gentes etiam magis barbaræ, & efferatæ, aliqua saltem hujusce veritatis luce perfusæ deprehenduntur. p. 86.

CAPUT XIII.

Decretorium pro futuræ Impiorum miseriæ veritate ex omnium gentium consensione depromptum argumentum concluditur. Hujusmodi consensus nonnisi ab interiore quadam naturæ vi, aut impulsu profluere potest. Quam falso a quibusdam humanæ inventioni, aut Politicæ Principum tribuatur. Argumenti robur nullatenus infringit aliquorum dissensus. Naturæ vox nunquam fallax, aut errori obnoxia: adeoque sententiam de miserrima Impiorum sorte tali nixam testimonio veram esse necesse est. p. 96.

CAPUT XIV.

Tertium argumentum ex sacrarum Litterarum Authoritate arcessitum. Tria præmittuntur, quæ a nemine possunt in controversiam trahi: ex quibus colligitur Deistas prudenter rejicere non posse divinam, quæ de futuro Impiorum statu asseritur, revelationem, nisi accurato sinceroque examine præhabito, ea penitus fundamenta subvertant, quæ ad ipsam comprobandam afferuntur: quod hactenus non præstitisse manifestum fit. Singularis opinio Antonii Collinii *contendentis, admissa etiam Christianæ Religionis veritate, non esse omnino certam futurarum pœnarum existentiam. Quam ludicra & vana sit, pluribus ostenditur.* p. 104.

CAPUT XV.

Epilogus hujus prioris libri. Productis argumentis quaquaversum urgentur Deistæ, & Increduli, ut nihil solidi reponere contra valeant. Quare mortalium imprudentissimi convincuntur, si nullum ex iis divinæ Justitiæ vindicis timorem concipiant. p. 114.

LIBER SECUNDUS

In quo de qualitate, & conditione pœnarum agitur, quibus Impii in altera vita puniendi sunt.

CAPUT PRIMUM.

Futuræ Impiorum pœnæ ex Dei verbo maxime definiendæ. Improbatur illorum consilium, qui plura de iisdem absque solido fundamento comminiscuntur. His non favent neque Patres, neque privatæ quadam revelationes. Aliorum extrema sententia fugienda, qui pœnas easdem mollire, ac extenuare satagunt. p. 119.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

CAPUT VII.

CAPUT VIII.

CAPUT IX.

CAPUT X.

CAPUT XI.

CAPUT XII.

CAPUT XIII.

CAPUT XIV.

LIBER TERTIUS

In quo de pœnarum Inferni, quibus Impii puniendi sunt, æternitate disseritur.

CAPUT PRIMUM.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

CA-

fide

NOI

N O I
RIFORMATORI
Dello Studio di Padova,

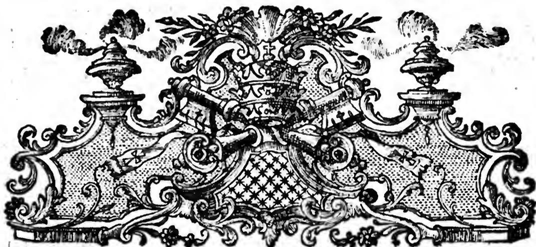
AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del *P. F. Filippo Rosa Lanzi* Inquisitor General del Santo Officio di *Venezia* nel Libro intitolato *Stamp. e MS. De futuro Impiorum statu libri tres &c. Editio secunda ab Authore recognita & pluribus additamentis locupletata*, non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Gio. Battista Remondini* Stampator *di Venezia* che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Publiche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dato li 1. Giugno 1763.

(Sebastian Zustinian Rif.
(Polo Renier Rif.
(Alvise Vallaresso Rif.

Registrato in Libro a Carte 168. al Num. 892.

Daviddc Marchesini Seg.

DE FUTURO IMPIORUM STATU

LIBER PRIMUS,

In quo firmiſſimis argumentis evincitur, alium neceſſario admittendum eſſe vitæ ſtatum, quo Impii homines pro meritorum ſuorum ratione puniantur.

CAPUT PRIMUM.

Metus futuræ pœnæ ad continendos homines in officio quam neceſſarius. Recenſentur, qui eam negarunt, aut negant. Triplex diſtinguitur Deiſtarum genus, qui hanc veritatem impugnant. Quo ex fonte præcipuo profluat veſanus error, declaratur.

I. NIHIL eſt in hac vita mortali, quod improborum animos vehementius exagitet, eoſque a vitiis ad virtutem, a ſceleribus ad pietatem avocare validius poſſit, ac frequentius ſoleat, quam pœnarum metus, quas Supremus omnium Judex Deus in futura vita comminatur. Virtus quidem nativa ſua venuſtate & gratia amabilem ſe prodit, præmiumque ingens virtuti in cælo propoſitum, eam multo efficit amabiliorem atque gratiorem. Verum cum plerique hominum, tanquam pecudes, timore potius, quam amore ducantur, quemadmodum in humana Politia ad cives in officio continendos parum præmia prodeſſent, quæ rectis ac honeſtis quandoque proponuntur, niſi carceres etiam exſtarent, triremes, ac patibula, quibus ſontes & facinoroſi plecterentur; ita ſublato futuri ſupplicii metu, ad coercendas æſtuantes malorum cupiditates, vitamque ad amuſſim divinarum legum inſtituendam, exiguam plane vim haberent tum dignitas & pulchritudo ipſa virtutis, tum merces, maxima licet ac ſempiterna, a ſummo bonorum omnium largitore Deo virtutum operibus repromiſſa; paucique admodum ob earum amorem a pravis rerum carnalium oblectationibus ad bonam frugem traducerentur. Teſtatur de ſemetipſo in libris Confeſſionum S. Au-

 gu-

gustinus (a), nullo se fortiore freno fuisse retentum, ne profundo carnalium voluptatum gurgite absorberetur, nisi memoria mortis, ac terribilis judicii Dei recordatione: quod nisi credidisset, comprehensumque habuisset animo, Epicuri doctrina palmam in se facile præripuisset. In hanc quoque rem disserit eloquenter de more S. Johannes Chrysostomus (b), fuseque commonstrat nullam esse obscenæ voluptatis turpitudinem, nullum adeo monstrosum scelus ac vitium, in quod præceps non rueret mortalium genus, nullum in humana vita ordinem, nullam tranquillitatem & pacem permansuram: sed omnia futura plena libidinibus, rapinis, fraudibus, tumultibus, flagitiis, nisi omnium ratio aliquando a Supremo Judice exigenda foret, dignisque suppliciis punienda delicta, idque persuasum haberemus. Atque inde colligit, summopere commendandam Dei Bonitatem, quæ tam validum humanæ licentiæ frenum apposuit, ne in vitia ac scelera impotentius excurreret.

II. Jugum hoc tam salutare penitusque necessarium excutere plures moliti sunt, tum antiquis tum nostris hisce temporibus. Inter antiquos celebres sunt Epicurus, ejusque Discipuli, qui cum animum interire cum corpore putarent, consequenter nihil post hanc vitam superesse præmii vel pœnæ dixerunt. De his ita scribit laudatus Sanctus Augustinus (c): *Hi fortissimos se jactant, & nihil omnino timere se dicunt: quia nec quidquam Deum res humanas curare arbitrantur, & consumpta ista vita, nullam postea credunt futuram.*

III. In eandem impiam sententiam concessere ex Hebræa gente Sadducæi, qui & errorem & nomen acceperunt a *Sadoc*, non illo quidem, qui in libris Regum memoratur, & Davidis ac Salomonis ætate vixit; sed ab alio longe posteriore, qui discipulus fuit Antigoni Sochæi, & Machabæorum tempore claruit. De his constat ex cap. 23. Actuum Apostolorum negasse mortuorum resurrectionem, Angelos & spiritualem omnem substantiam: quod fundamentum erat alterius erroneæ opinationis, quam exponit Josephus lib. 2. de bello Jud. cap. 7. his verbis: *Sadducæi Deum extra omnem mali patrationem inspectionemque constituunt. Ajunt autem electioni hominum vel bonum vel malum esse propositum: & secundum voluntatem propriam alterutrum unicuique contingere. Animarum autem generaliter vel supplicia denegant vel honores.* Et lib. 18. antiq. cap. 2. *Sadducæorum opinio cum corpore extinguit simul & Animas.*

IV. Sed quoniam adversum Deistas, aut, ut vocari solent, *Spiritus Fortes*, *Incredulos*, aliove simili vocabulo, & quidem nostræ ætatis, præsens instituta in hoc priore libro disputatio est, quid horum nomine veniat, quæve eorum sint classes, atque sententiæ, in antecessum explicemus, oportet. Sunt in primis nonnulli, qui Deistas se vocant, atque ab Atheis propterea secerni se putant, quod existentiam profiteantur agnoscere Supremi cujusdam Numinis, sive entis, aut intelligentiæ infinitæ, æternæ, a nemine dependentis, quæ universam hujus mundi ab æternitate materiam produxit, motumque ipsi sempiternum indidit, ex quo effectum est, ut perpetuis hujusce materiæ revolutionibus hæc tandem emergeret pulcherrima machina, quæ nostrismet oculis obversatur, quam propterea Deus non administrat, aut regit, sed illam sibi ipsi relinquit nihil providens, nihil curans de his omnibus, quæ perpetim evenire cernuntur, tum in ordine physico, tum morali, suaque excellentia singulari, atque felicitate contentus pace fruitur sempiterna: id, quod a Lucretio vivide expressum est lib. 1 carm. 57. &c.

Omnis enim per se Divum natura necesse est,
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris longe, sejunctaque curis;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,

Nec

(a) Lib. 6. c. 16. (b) Homil. 3. in epist. ad Philem. (c) Serm. 349 edit. Mon. S. Mauri.

Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Hanc hausit ille, hauriuntque nuperi quidam ex nostris, impiam sententiam a jam memorato Epicuro, qui colendos quidem Deos ajebat ob præstantiam naturæ, non ob beneficia, quæ ab ipsis acceperimus, vel ob aliquid, quod sperare ab iisdem, aut timere possemus. Unde Vellejus Epicureus apud Ciceronem *lib.* I. *de nat. Deorum* C. 10. dicere solebat: *Nec metuimus eos, quos intelligimus, nec sibi fingere ullam molestiam, nec alteri quærere. Et pie, sancteque colimus naturam excellentem, atque præstantem.* Quare *Deistæ* hujus primi generis vix, aut ne vix quidem ab Epicureis differunt, nisi forte quod materiam a Deo creatam ponant, quam increatam illi asserebant.

V. At nunquid hos *Deistas*, vel *Atheos* potius vocabimus? Hoc certe postremum jure omni tribuendum nomen esse mihi videtur. Dum enim providentiam Deo eripiunt, & administrationem mundi, Deum ipsum negare profecto convincuntur. Nam qui consistere potest summa illa excellentia naturæ, præclaræque perfectiones, quas Deo adjudicant, sublata providentia, rerumque administratione? Iccirco optime Tullius idem *lib.* 2. *de nat. Deor.* ita Epicurum, Epicureosque refellit: *Aut negandum est Deos esse, quod & Democritus simulacra, & Epicurus imagines inducens quodam pacto negat, aut qui Deos esse concedunt, iis fatendum est eos aliquid agere, idque præclarum: Nihil est autem præclarius mundi administratione. Deorum igitur consilio administratur mundus.* Quare circa finem laudati *lib.* I. ex ore Cottæ recte pronunciat, nonnisi popularis invidiæ vitandæ gratia Deos fateri Epicurum, inquiens: *Verius est igitur illud, nimirum quod familiaris omnium nostrum Posidonius disseruit, nullos esse Deos Epicuro videri, quæque is de Diis immortalibus dixerit, invidiæ detestandæ gratia dixisse: neque enim tam insipiens fuisset, ut homunculis similem Deum fingeret, nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, omnino nihil curantem, nihil agentem.* Idemque ferendum judicium est de recentioribus hisce Deistis, qui monstrosa Epicuri placita consectantur.

VI. Altera *Deistarum* classis est, qui nedum existentiam Dei profitentur, sed etiam, præter perfectiones alias, ejus providentiam, quatenus scilicet omnipotentia sua produxerit omnia, ac sapientia quoscumque naturæ effectus regat, atque gubernet. Verum, dum ad ea, quæ spectant mores hominum, cogitationes suas convertunt, nullum agnoscunt inter morale bonum malumque discrimen, quæve sunt, aut dicuntur bona, vel mala, ab hominum consilio, ac voluntate unice pendere sentiunt, adeo ut, quæ ab humanæ Reipublicæ Rectoribus, ac Principibus præcipiuntur, bona; quæ autem vetantur, mala dicenda sint. Hinc nullam sive de bonis, sive de pravis actionibus hominum curam habere Deum pertendunt, atque adeo nec vel illis præmium, nec vel istis in alia vita parasse supplicium. Hi quoque in purum putumque Atheismum, quem effugere se arbitrantur, demum relabuntur. Siquidem vi necessariæ consequentiæ coguntur duas illas præcipuas divinæ naturæ prærogativas negare supremo Numini, quæ *morales* solent appellari, *Bonitatem scilicet, atque Justitiam*, quibus negatis, & illæ negentur, oportet, quæ dicuntur *naturales*, Omnipotentia, Sapientia, aliæque hujusmodi, quas nonnisi ex mero arbitrio, ac lubitu suo in Deo constituunt: unde & hi potius *Athei* vocandi forent. Equidem fateor lubentissime de sensu hominum judicandum haud esse ex quibusvis consequentiis, quæ ex opinionibus ipsorum inferuntur. Verum hac in re hujusmodi veritates adeo intime ac necessario connexæ sunt inter se se, atque implicitæ, ut altera sine altera consistere nequaquam possit, idque perspicuitate sua in omnium vel obiter intuentium oculos statim incurrat. Haud propterea necesse est aliquam earum negantibus fidem adhibere: sed animadvertendum potius, an verba praxi eorumdem consentiant, atque moribus, qui nihil omnino a moribus Atheorum plerumque differre solent. Æque etenim, ac isti, Religionem omnem, nedum reve-

latam, sed & naturalem irrident, officia quælibet moralia contemnunt, jura omnia tum humana, nisi obstet aliquando magistratuum timor, jocis, atque dicteriis incessunt, nihilque ratum habent ex iis, quibus homo supra animantia bruta altius assurgit.

VII. Sed & tertium *Deistarum* genus est, qui in Supremo Deo perfectiones quidem omnes tum *naturales*, tum *morales* suspicere se, ac revereri gloriantur. At præmia tamen, & supplicia vitæ futuræ admittere renuunt, atque omnia morte deleri sentiunt. Quamquam enim scelera, & recte facta, virtutes, & vitia relate ad homines, plurimum inter se fateantur habere discriminis, atque repugnantiæ, unde & retributiones temporarias plane diversas promereantur, si tamen referantur ad Deum, nihil a morte superesse putant sive præmii, sive pœnæ, quod Deus unicuique rependat; sed in præsenti vita concludi omnia, nec aliud quidpiam deinceps expectandum esse, vel metuendum. Quid de his plane dixerim, me fugit. *Deistarumne* loco, vel *Atheorum* potius habendi sunt? Ex his, quæ subinde differemus, evidens fiet, hoc etiam in postrema esse classe collocandos. Nam dum ita sentiunt, eos pariter attributa, sive dotes summi Dei, tum morales, tum physicas, ipsumque adeo Deum, quem se revereri frustra jactant, de medio tollere vi perspicui, ac certissimi ratiocinii convincemus.

VIII. Cæterum quicumque ii sint, quos indicavimus, aut quacumque in classe ponantur, sive *Deistarum*, sive *Atheorum*, eos plane miserrima hac ætate nostra nimium succrescere cernimus, ac dolemus. Eorum permultos tum inter Germanos, & Batavos, tum præsertim inter Anglos reperias: ex quibus plures tum superiore, tum hocce sæculo erupisse vidimus, qui nedum voce, sed libris etiam editis Religioni, ejusque præcipuis veritatibus bellum intulerunt, & fundamenta ipsa, quibus immota consistit, suffodere conati sunt, illudque inprimis, quod eos magis angit, atque excruciat, quod vitam futuram spectat, Hobbesium, Baileum, Collinium, Tolandum, Tindalium, Wooltonum, Anonymos Authores Operum inscriptorum, *Epistolæ de Anima humana; de Origine mundi: De immutabilitate animæ: Homo machina*, & alios. Atque utinam intra eorum fines se se continuisset pestilentis doctrinæ lues: sed quod magis dolendum est, Galliam quoque, & Italiam penetravit, & plurium animos aut infecit, aut saltem afflavit, ex eorum præsertim numero, ut consideranti facile videre est, quos severam supremi Judicis Dei ultionem pertimescere scelerum conscientia admonet, atque compellit. Et in his quidem regionibus, in quibus vera Christi Religio dominatur, nemo ex ipsis est, qui vesana placita, quæ animo imbiberunt, publice evulgare audeat: sed neque possent, si id maxime vellent; clanculum tamen vel in privatis colloquiis, vel inter amicos, & socios criminum ea quandoque dissemimare minime verentur, non sine magno auditorum scandalo, ac detrimento.

IX. Si ab iis omnibus sciscitcris, unde moveantur ad negandam, vel in dubium revocandam veritatem, quæ non a Christiana solum Religione, sed etiam a quibusvis exoticis, barbarisque nationibus tanquam certissima semper est habita; obtendunt illi quidem sæpenumero ratiunculas quasdam, sive futiles ac levissimas conjecturas, quas specioso verborum apparatu contexere solent: *nihil* enim, ut optime advertit S. Augustinus (a), *quamlibet copiosissimis argumentis suaderi potest, cui ex parte contraria, si adsit ingenium, non resistatur*. Quæstiones etiam frequenter accumulant de obscuris quibusdam, & a visu nostro longe semotis rei circumstantiis, quibus expedire se neutiquam posse garriunt, remque ipsam implicare pertentant. Verum si in eorum dicta vel facta diligentius inquisieris, animique recessus penitus introspexeris, facile perspicies non alia eos ratione permoveri præter illam, quam quidam ex ipsorum Coryphæis, ceteris candidior, luculenter expressit: nimirum, quod inferni timor

(a) Lib. 3. cont. Academic. cap. 13.

mor nimium divexet animum suo genio servientem, dulcesque sensuum illecebras ac voluptates amariore felle conspergat. Sic enim scribit ille (a)

Et metus ille foras præceps
Acherontis agendus.
Funditus, humanam qui vitam
turbat ab imo;
Omnia suffundens mortis rigore, neque ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit.

X. Non aliam plerumque esse hujusce pessimæ persuasionis originem, quam effrenem vivendi licentiam, nullo negotio deprehendet qui attentius consideret aliquem solutioris vitæ hominem, cujus vel unica vel potissima cura sit delicias mundi captare, cupiditati genioque continenter obsequi, omniaque ad suum commodum & oblectationem referre. Ut finem hunc, quem sibi præstituit, assequatur, opus est, ut a se prorsus abjiciat quidquid molestiam creare potest, animumque curis angere atque terroribus, qui affectui dominanti in primis adversantur. Nihil porro mentem adeo commovere ac perturbare valet, quam memoria justi judicii Dei, qui unicuique juxta opera sua redditurus est, ac nocentes ad terribilem cruciatum damnaturus. Quid igitur? Ne cura ac solicitudine agitetur animus, placideque in voluptaria vita conquiescat, excusso Religionis jugo, in eam facile sententiam descendit, quæ nullam credit post mortem meritorum retributionem, & supplicia, quæ improbis Christiana Fides denunciat, veluti puerorum terriculamenta projicit atque irridet. Rem hanc sapienter exponit Salomon, dum perditos quosdam ac dissolutos ita secum cogitantes & colloquentes inducit: *Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reversus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hæc erimus tanquam non fuerimus..... Cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur tanquam mollis aer, & transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, & sicut nebula dissolvetur, quæ fugata est a radiis solis.... Umbra enim transitus est tempus nostrum, & non est reversio finis nostri.. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter: vino pretioso, & unguento nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exors sit luxuriæ nostræ, ubique relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors: Opprimamus pauperem justum, & non parcamus viduæ, &c.* Quibus verbis designat primum Salomon pravæ de animorum mortalitate persuasionis originem, homines repræsentans voluptati & vitæ commodis inhiantes, & molestiam omnem atque fastidium a se amoliri satagentes. Quo principio cordi altius infixo, erroneum e vestigio judicium de animæ natura, ac futura sorte in ipsorum mente consequitur, animam scilicet esse mortalem, & cum corpore simul extingui. Atque ex hac deinde existimatione, semota jam pœnæ ob delicta subeundæ formidine, in voluptatis amore ac studio amplius confirmantur, luxuriæ, ac impudicitiæ se totos addicunt, & in omnium vitiorum cœno se profundius immergunt: omnia quippe impune fieri posse sibi blandiuntur.

XI. Hunc esse præcipuum, ac fere unicum impiæ & malesanæ opinationis fontem, atque huc tendere qui eam complectuntur, observarunt olim pariter Ecclesiæ Patres in suorum temporum Atheis, aut Epicureis. Invictissimus Martyr S. Justinus in Dialogo, quem habuit cum Tryphone Judæo, sic ipsum alloquitur: *Eorum sententia, qui Deum me atque te curare negant, quo spectet, non est difficile cognoscere. Impunitas enim & licentia faciendi & dicendi, quæ velint omnia, eos consequitur, qui nec supplicia metuunt, nec beneficium ullum a Deo sperant.*

XII. Sanctus Johannes Chrysostomus homil. 31. in Epist. ad Rom. sic invehitur in quosdam, qui Gehennam esse abnuebant, eamque ad terrorem confictam

(a) Lucret. lib. 3.

ctam putabant: *O dementiam! o stultam & asinariam sententiam! O animum peccati & voluptatis amantem, atque ad nequitiam respicientem! Etenim a voluptatis amore hæc dogmata omnia nascuntur; ita ut si ii, qui talia dicunt, virtutem amplecti vellent, cito de Gehenna tersuasi essent, omnique dubitatione exuerentur.*

XIII. Disertissime quoque hoc argumentum pertractat Lactantius Firmianus lib. 3. cap. 17., & Epicureorum exemplo palam facit, tum absurdam persuasionem ex amore voluptatis progigni, tum voluptatem ipsam amplius fovere, omniaque scelera necessaria quadam consecutione secum adducere. *Verum ille* (de Epicuro loquitur) *impunitatem vitiis suis spopondit: fuit enim turpissimæ voluptatis assertor, cujus capiendæ caussa nasci hominem putavit. Quis, cum hoc affirmari audiat, vitiis & sceleribus abstineat? Nam si periture sunt animæ, appetamus divitias, ut omnes suavitates capere possimus. Quæ si nobis desunt, ab iis, qui habent, auferamus clam, dolo, vi. Voluptatibus igitur, quomodo possumus, serviamus. Brevi enim tempore nulli erimus omnino. Ergo nullum diem, nullum denique temporis punctum fluere nobis sine voluptate patiamur: ne, quia ipsi quandoque perituri sumus, idipsum, quod viximus, pereat.* Unde colligas, eos, qui vel animæ immortalitatem, vel futuræ vitæ supplicia negant, homines esse plerumque perditissimos, corruptos moribus, profligatæ conscientiæ vitiosis cupiditatibus inquinatos, humanæ societatis pestes; quidquid exterius aliquando, ut scenæ, quemadmodum ajunt ipsi, inserviant, probitatis & honestatis præferant: id quod advertit etiam Hierocles Pythagoreus, cujus verba alibi dabimus.

CAPUT II.

Primum argumentum ad adstruenda alterius vitæ supplicia impiis parata ex Dei Providentia desumptum, prout frequentius proponitur. Quædam ad ejus vim demonstrandam propositiones præmissæ. Admittendæ sunt humanæ actiones natura sua, non sola hominum opinione, aut utilitate, bonæ vel malæ. Pluribus propositio invicte comprobatur. Consectaria quædam derivata. Libero arbitrio præditus homo est, adeoque capax meriti, ac demeriti, præmii, & supplicii. Argumenta hujusce veritatis plane decretoria proposita. Hobbesii fundamentum diruitur. Qui Deo Providentiam, aliasve perfectiones morales *subtrahunt, Deum ipsum negare convincuntur.*

I. ADversum itaque Deistas, quorum a nobis distinctæ sunt classes tres, (quocumque eos postea nomine rectius appellandos arbitrere) qui veritatem ceterarum omnium, quæ Religionem spectant, fundamentum, supplicii videlicet post vitam hanc impiis parati, vel inficiantur, vel in dubium revocant, hanc priorem disputationem instituo. Et eos quidem enixius in primis rogo, ut sepositis paulisper præjudiciis, compressoque carnalium rerum, ac voluptatum affectu, ad ea, quæ a me proferuntur, momenta accuratius expendenda animum adjungant, & ad sincerum cognoscendæ veritatis studium moveri se patiantur ab ipsa saltem proprii boni consideratione, & amore. Neque enim hic agitur *de Ala Muscæ*, ut ajebat ille, *aut quot Acestes vixerit annos*: sed de re omnium summa, ac de æternæ felicitatis jactura: agitur non de alieno, sed de proprio ipsorum periculo, de incurrenda omnium maxima, eaque irreparabili miseria, quam, etsi vel solum dubia foret, non nisi stolidissime contemnerent. Tribus autem duntaxat ad veritatem demonstrandam, & impium *Deistarum* errorem refellendum argumentis utimur, sed iis, nisi me fallunt omnia, invictissimis, planeque decretoriis: quorum alterum ex Dei Providentia, justitia, aliisque perfectionibus depromitur: alterum ex consensu omnium ab orbe condito ad hæc usque tempora, nationum, atque gentium;

tertium denique ex revelatione divina, quæ ad rem eandem, sin recta contra *Deistas*, obliqua saltem ratione mire subservit.

II. Et primum quidem argumentum ita ferme proponi consuevit a nostris: Nullo pacto fas est admittere Deum esse (quem alias ii se fatentur agnoscere, adversum quos disputamus) quin ipsum quoque Deum admiserimus Provisorem rerum omnium maximeque humanarum, adeoque sapientem justumque Rectorem, ac judicem. Neque enim aliter concipi Deus potest, sive ens summe, & undequaque perfectum, si hisce dotibus careat tam præcellentibus, quibus haud carent optimi quique Principes, rerumque publicarum administratores. Quod si judex hominum, ac Rector Deus, summaque pollet sapientia, potestate, atque justitia, necesse est, ut & præmia virtutibus parata habeat, & vitiis supplicia: cum nulla omnino Respublica, nisi duabus hisce rebus contineri, recteque administrari valeat, præmio videlicet ac pœna. Porro, si ea, quæ in hac vita mortali plerumque contingunt, attenta mente lustramus, perspectum cuicumque est, comprehensumque, bonos hic nullam dignam virtutum, justarumque actionum mercedem percipere, quin potius sæpenumero vexari, affligi, multisque miseriis opprimi, atque calamitatibus: contra vero impios & facinorosos homines pœnæ, quam promerentur, neutiquam subjectos esse, immo florere sæpius in omnibus, ac prospere agere, suisque pro libitu indulgere cupiditatibus, & appetitionibus. Oportet igitur, ut in altero seculo justorum destinata præmia fateamur, & injustorum supplicia, quibus æquissimus, ac sapiens Provisor omnium hominum Deus, & illos remuneretur, & istos pro meritis puniat.

Si res nobis, & concertatio foret cum hominibus, qui insitas mentibus nostris rerum notiones sincere agnoscunt, & fideliter sectantur, nihil sane addendum esset ad plenum hujusce argumenti robur, & firmitatem. Verum cum iis disputamus, qui eo pervenere audaciæ, & impudentiæ, ut vel ipsas rejiciant primas, ac limpidissimas veritates, quæ principiorum loco habendæ forent, vixque olim a quibusdam perditissimis viris in quæstionem adductæ fuerant. Quare ut sua vis integra argumento, & efficacia constet, præcludaturque impiis omnis ad elabendum via, propositiones quasdam præmittere, operæ pretium, censeo, easque comprobare, & illustrare pluribus.

Ut omnem futuræ pœnæ metum, si fieri quidem posset, Deistæ nostri submoveant, quantum quidem seria cogitatione complector, & ex scriptis eorumdem elicio, duplici tantum via possunt insistere, quarum prima est, negare audacissime Deum, sive ens summe perfectum, mundique Opificem ac Curatorem. Sed cum hoc sustineri nequaquam possit, & existentia divinæ naturæ fulgidissima luce sua omnium oculos percellat, paucissimi admodum sunt, si quidem sunt, qui ad tam immanem impietatem non vehementer exhorreant. Aliam propterea frequentius arripiunt, qua producti argumenti vim effugiant, & ab omni pœnarum futuræ vitæ formidine animum solvant, unum scilicet ex hisce tribus evadendi aditum se invenisse putant, sive, ut supra indicavimus classes *Deistarum* distinguentes, *aut nihil esse in humanis actibus suapte natura bonum & malum, honestum, & turpe*, sed cuncta fieri sola opinione hominum, & consuetudine: *aut nullam inesse hominibus arbitrii libertatem*, sed omnia fatali quadam necessitate contingere, quæ meritum excludit, atque demeritum, adeoque supplicium, & præmium: aut demum *non illam de supremo optimo Deo ideam debere nos fingere, ut pro temporariis actionibus hominum pœnas, nedum in præsenti, sed etiam in futura vita infligere velit*. Ex quibus facile constat ruere penitus, atque subverti dogma de futura impiorum sorte. Tres itaque adversus hujusmodi nefaria commenta propositiones statuo, pluribusque confirmo.

PRI-

PRIMA PROPOSITIO.

Admittere necesse est naturales quasdam morum regulas, quas homines sequi teneantur, adeoque & actiones humanas non sola opinione hominum, sed suapte natura bonas esse, vel malas.

PUdet sane, pigetque propositionem certissimam, atque perspicuam in quæstionem adducere, & rationibus confirmare. Quis enim de ejusdem veritate dubitare potest, qui vel solam consulat conscientiam suam, aut sublatis perturbationibus animi, rationis, qua præditus est, splendidissimum lumen inspiciat? Probanda tamen est, ne impius Hobbes, ejusque discipuli locum inveniant, unde nobis *de futura impiorum pœna* differentibus, elabantur. Neque alio plane utimur in primis argumento, quam quod ex notionibus ipsis menti nostræ naturaliter insitis, depromitur. Quicumque enim se recolligit, suasque naturales cogitationes perpendit, e vestigio intelligit, multa esse in actionibus hominum, quæ naturæ rationali conveniunt: multa itidem, quæ eidem dissentiunt, & adversantur: idque non sua duntaxat, aliorumve opinione, sed stabili, & uniformi impressione naturæ, sive institutione (a). Neque enim, quamquam aliquis vim menti suæ inferat, suadere sibi unquam poterit, crudelitatem, injustitiam, perfidiam, perjurium, ingratitudinem, & cetera hujusmodi, non esse vitia quædam, sive odio, & vituperatione digna: contra vero Religionem, pietatem, fidelitatem, mansuetudinem, justitiam, temperantiam, animum beneficii memorem, & id genus alia, quæ *virtutes* dicimus, non esse affectus homini consentaneos, qui laudem, atque æstimationem jure mereantur. Hæc nos perfecto non minori perspicuitate cognoscimus, quam alia naturalia principia, quæ se ipsis evidentia sunt, quorumve claram atque distinctam ideam habemus, ut, *quodlibet vel est, vel non est, totum majus esse partibus suis, effectum sine causa non existere, hanc illo priorem esse*, aliaque. Atque hinc efficitur, quod nulla tam barbara gens sit, & efferata, cui hæc anticipata judicia non affulgeant, passionum quidem nebulis, pravarumque consuetudinum, aliquando obducta, sed nunquam penitus obliterata, seque produnt manifestissime in quodam intimo angoris sensu, dum ab eorum ductu deflectimus, & in secreta quadam, quam percipimus, voluptate, dum eorumdem facem præeuntem fideliter sequimur.

Quid, quod & ipse Hobbesius veritatem hanc lucidissimam vel nolens tandem professus est? Ipse quidem *De Cive* C. 12. impiam hanc doctrinam statuere adnititur docens: *quod actio justa, vel injusta sit, a jure imperantis* (hominis) *provenit. Reges legitimi, quæ imperant, justa faciunt imperando: quæ vetant, vetando faciunt injusta..... Regulæ boni, & mali, justi, & injusti, honesti, & inhonesti sunt leges civiles. Ideoque, quod Legislator præceperit, id pro bono; quod vetuerit, id pro malo habendum*. Hinc *Cap.* 17. hanc infert non minus impiam, & absonam consequentiam, *legibus illis*, non occides, non mœchaberis, non furaberis, Parentes honorabis &c., *nihil aliud præcepisse Christum, quam ut cives, & subditi suis Principibus, & summis Imperatoribus in quæstionibus omnibus circa meum, tuum, suum, alienum absolute obedirent*. Verum in *lib. de Hom. C.* 14. horum oblitus, sibique ipsi contrarius, secutus naturæ vocem, officia quædam confessus est, quæ humanam omnem legem anteeunt, & non nisi natura ad ea exequenda adstringimur: *neque enim*, inquit, *an honorifice de Deo sentiendum sit, an sit amandus, timendus, colendus dubitari potest*. Et *de Cive c. 6: Si is, qui summum habet imperium, se ipsum, imperantem dico, interficere alicui imperet*,

(a) Cum hic, sicut & alibi, hujusmodi locutionibus utcr, de verbis non litigo. Sive enim notiones, & ideæ harum rerum *innatæ* nobis aut *impressæ* dicantur, sive hoc nomine dispositionem quamdam mentis intelligas, vi cujus vel levissima attentione adhibita, acquirantur, perinde mihi nunc est.

ret, *non tenetur*, *neque parentem* &c. Et c.3. jam dixerat: *Lex naturalis est, pactis standum, sive fidem observandam esse*. Quibus omnibus vides ad aliqua saltem naturalia jura profitenda Hobbesium vel nolentem adactum fuisse.

Quod si hæc, quæ ex Hobbesio meminimus, sponte sua, non hominum sola opinione, bona sunt aut mala, nonne & alia plura officia, quæ ad humanam vitam pertinent, eodem jure natura sua bona, & quæ adversantur, mala dicenda erunt? Nam de medio tollantur quæcumque leges aut præcepta Principum, hominumque consuetudines, quibus aliqua vel præceperint, vel prohibuerint, nonne æque odio, & execratione dignum nobis videbitur, innocentem damnare, calumnias struere, cum fœmina, quam suam alter fecerit, commisceri, conviciis, & injuriis lacessere, qui te beneficiis affecit &c.? Nonne idem discrimen persentis inter virtutem, & vitium, inter recte facta, & flagitia, quod naturaliter percipis inter amorem & odium, timorem & spem, approbationem, & negationem, amplius dicam, inter ignem & aquam, calorem, & frigus, quin etiam evidentius fortasse, quam inter hæc omnia? Hæc enim postrema sensuum, qui aliquando falluntur, beneficio cognoscis; illud vero intima animi perceptione, quæ errori subjecta non est, cum a suprema omnium veritate proveniat. An forte cum eodem Hobbesio, aliisque dixeris, ideo nobis alia videri *bona*, alia autem *mala*, non quia talia sint suapte natura, sed quia *utilia* quædam nobis sunt, alia vero *incommoda*, & *noxia*? Deliras plane. Quis enim sanæ mentis est, qui non perspiciat hujusce paradoxi falsitatem, atque absurditatem? Quis adeo obcæcatus, qui non videat de rectis, & honestis actionibus, ac turpibus, & inhonestis absoluta omnino nos proferre judicia, sive ad nos referantur, sive minime pertineant? Profecto, cum a longe cernimus inter omnino ignotos homines, nec ulla nobis prorsus amicitia, aut necessitudine devinctos, crudelem, & injustissimam cædem, occulto quodam, nec sane deliberato horrore corripimur. Sic vehementer indignamur iis, quos in historiis legimus vel Patriam, aut cives optimos prodidisse, vel innocentes persecutos esse, vel pro acceptis beneficiis male facta rependisse. Quis Nerones, Domitianos, aliosve similes, qui *monstra* dicuntur *humani generis*, naturæ quodam impetu non aversatur, non odit? Quis contra non admiratur, non diligit tot Principes pios, qui in heroum fastis occurrunt, misericordes, modestos, clementes, qui non aliam de injuriis sibi illatis vindictam sumpsere, quam novis erga inimicos adjectis beneficiis, & signis amoris præcipui? Quænam, amabo te, nobis ex iis utilitas obvenit, aut quodnam malum impendet? Nonne ergo delirium est, bona vel mala, virtutes aut vitia, sola velle opinione, aut utilitate & nocumento dimetiri?

Verum hac de re ad impios homines, qui se *cultiorum ingeniorum* titulo jactant, omnino revincendos, nihil magis, meo facile judicio, proderit, quam testimonium, paullo licet fusius, Philosophi gentilis, atque Oratoris præclarissimi, cui nullum sane præjudicium objicere possunt, Marci Tullii Ciceronis, qui veritatem hanc nedum lucidissime perspexit, sed & pluribus, iisque invictis rationibus confirmavit. Agit ille de hoc argumento non uno in loco Operum suorum, sed præcipue in libro *de Legibus*, ex quibus nonnulla decerpam. Ut juris naturalis principia constituat, hanc præmittit *lib.* 1. legis definitionem: *Lex est ratio summa insita in natura, quæ jubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio, cum est in hominis mente confirmata, & confecta lex est*. Tum vero: *hæc seculis omnibus ante nata est, quam scripta lex ulla, aut quam omnino civitas constituta*: scilicet æterna hæc est in mente divina, & insculpta subinde mentibus hominum, antequam de legibus ferendis quidpiam Principes cogitarent. Hoc autem præclarius exponit, & communi sapientum judicio roborat *lib.* 2. his verbis: „ Hanc igitur video „ sapientissimorum fuisse sententiam, le„ gem neque hominum ingeniis exco„ gitatam, neque scitum aliquod esse „ populorum, sed æternum quiddam, „ quod universum mundum regeret, „ im-

„ imperandi, prohibendique sapientia. „ Ita principem illam, & ultimam esse „ mentem dicebant omnia ratione aut „ cogentis, aut vetantis Dei: ex quo „ illa lex, quam Dii humano generi „ dederunt, recte est laudata: est e- „ nim ratio, mensque sapientis ad ju- „ bendum, & ad deterrendum ido- „ nea..... Quæ vis non modo senior „ est, quam ætas populorum, & civi- „ tatum, sed æqualis illius cælum, atque „ terras tuentis, & regentis Dei. Ne- „ que enim esse mens divina sine ra- „ tione potest: neque ratio divina non „ hanc vim in rectis, pravisque san- „ ciendis..... Nec si, regnante Tar- „ quinio, nulla erat Romæ scripta lex „ de stupris, iccirco non contra illam „ legem sempiternam Sex. Tarquinius „ vim Lucretiæ attulit. Erat enim ra- „ tio profecta a rerum natura, & ad „ recte faciendum impellens, & a de- „ licto avocans: quæ non tum denique „ incipit lex esse, cum scripta est, sed „ tum cum orta est. Orta est autem „ simul cum mente divina &c. „

Asserta naturali lege, tum prout est in mente Dei, tum prout innotescit hominibus in judiciis quibusdam absolutis, & necessariis de bono & malo, de justo, & injusto ab ipso Deo menti nostræ impressis, accedit Tullius eodem *lib.* 1. ad refellendos illos omnes, qui, quemadmodum ævo nostro, ita & suo, nihil esse ajebant *natura bonum*, *& malum*; sed hæc ita judicari sola opinione hominum, aut legum humanarum statutis, vel, ut summum, utilitate nostra, qua omnia metienda esse dicebant, eosque extremæ dementiæ arguit, atque convincit luculentissimis argumentis: quorum primum desumit ex communi consensione hominum, quam alibi *vocem loquentis naturæ* meritissime appellat. *Quæ natio*, inquit, *non comitatem*, *non benignitatem*, *non gratum animum*, *& beneficii memorem diligit? Quæ superbos*, *quæ maledicos*, *quæ crudeles*, *quæ ingratos non aspernatur?* Consentit quidem *tantam esse corruptelam malæ consuetudinis*, *ut ab ea tamquam igniculi extinguantur a natura dati*, *exorianturque & confirmentur vitia contraria*. *Quid vero?* Non ideo tamen haud semper in homine permanet ratio, qua a brutis secernitur, atque adeo & ipsa in eadem impressa manet lex naturæ, quæ nunquam omnino aboletur: cujus certissimum indicium est (id, quod alterius firmissimi argumenti loco haberi debet), quod qui agunt adversus illam, commissorum scelerum conscientiam experiuntur testem, ac vindicem, *pœnas*, ait ille, *luunt non tam judiciis* (hominum), *quæ quondam nusquam erant*, *hodie multifariam nulla sunt*; *ut sint tamen*, *persæpe falsa sunt*, *ut eos agitent*, *insectenturque furiæ*, *non ardentibus tædis*, *sicut in fabulis*, *sed angore conscientiæ*, *fraudisque cruciatu*. *Quod si homines pœna*, *non natura ab injuria arcere deberet*, *quænam sollicitudo vexaret impios*, *sublato suppliciorum metu? Quorum tamen nemo tam audax unquam fuit*, *quin aut abnueret a se commissum esse facinus*, *aut justi sui doloris causam aliquam fingeret*, *defensionemque facinoris a natura jure aliquo quæreret*.

Aliud in eamdem rem argumentum conficit sapiens Philosophus ab absurdis ductum, quæ ex illorum sententia necessario consequuntur, qui *bonum &* *malum* non judiciis *naturæ*, sed vel humanis legibus, vel utilitate dijudicant. „ Si justitia, inquit, est obtemperatio „ scriptis legibus, institutisque populo- „ rum, & si, ut iidem dicunt; utili- „ tate omnia metienda sunt; negliget „ leges, easque perrumpet, si potuerit, „ is, qui sibi eam rem fructuosam puta- „ bit fore. Ita fit, ut nulla sit omni- „ no justitia, si neque natura est, & ea, „ quæ propter utilitatem constituitur, „ utilitate illa convellitur. Atqui si „ natura confirmatum jus non erit, vir- „ tutes omnes tolluntur. Ubi enim li- „ beralitas? Ubi Patriæ charitas? Ubi „ pietas? Ubi autem benemerendi de „ altero, aut referendæ gratiæ volun- „ tas poterit existere? Nam hæc nascun- „ tur ex eo, quod natura propensi su- „ mus ad diligendos homines, quod „ fundamentum juris est. Neque solum „ in homines obsequia, sed etiam in „ Deum cæremoniæ, religionesque tol- „ luntur, quas non metu, sed ea con- „ junctione, quæ est homini cum Deo, „ conservandas puto. Quod si populo- „ rum

„ rum jussis, si Principum decretis, si „ sententiis judicum jura constituerentur, jus esset latrocinari, jus adulterare, jus testamenta falsa supponere, „ si hæc suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur. Quæ si tanta vis „ est stultorum sententiis, atque jussis, „ ut eorum suffragiis rerum natura vertatur, cur non sanciunt, ut quæ mala, perniciosaque sunt, habeantur pro „ bonis, & salutaribus? Aut cur cum jus „ ex injuria lex facere possit, bonum „ eadem facere non possit ex malo? „

Pergit deinde Tullius, novumque rei ejusdem argumentum promit ex comparatione inita cum rebus aliis naturalibus hoc pacto: „ Nos legem bonam „ a mala nulla alia, nisi naturali norma dividere possumus. Nec solum „ jus a natura dijudicatur, sed omnino „ omnia honesta & turpia. Nam & „ communis intelligentia nobis notas „ res efficit, easque in animis nostris „ inchoavit, ut honesta in virtute ponantur, in vitiis turpia. Hæc autem „ in opinione existimare, non in natura ponere, *Dementis est*. Nam nec „ arboris, nec equi virtus, quæ dicitur, in quo abutimur nomine, in opinione sita est, sed in natura. Quod „ si ita est, honesta quoque, & turpia „ natura dijudicanda sunt. Nam si opinione universa virtus, eadem etiam „ partes probarentur. Quis igitur prudentem, &, ut ita dicam, cautum, „ non ex ipsius habitu, sed ex aliqua „ re externa judicet? Est enim virtus „ perfecta ratio, quod certe in natura „ est. Igitur omnis honestas eodem modo. Nam ut vera, & falsa, ut consequentia & contraria, sua sponte, „ non aliena judicantur; sic comitas, „ & perpetua ratio vitæ, quæ est virtus: itemque inconstantia, quæ est „ vitium, sua natura probatur. Nos ingenia juvenum, non ratione ab ingenita naturæ virtute, sed vitia, quæ „ existunt, ab ingeniis judicamus. An „ ea non aliter, quam honesta, & turpia, non ad naturam referri necesse „ erit? „

Ex his autem duo alia deinde argumenta Tullius elicit, quibus eadem veritas mirifice comprobatur. Primum hoc est: *Quod laudabile bonum est, in se habeat, quod laudetur, necesse est: ipsum enim bonum non est in opinionibus, sed in natura. Nam, ni ita esset, beati quoque opinione essent: quo quid dici potest stultius? Quare, cum & bonum & malum natura judicetur, & ea sint principia naturæ, certe honesta quoque, & turpia simili ratione dijudicanda, & ad naturam referenda sunt.* Alterum vero his verbis declarat: *Sequitur, ut conclusa mihi jam hæc sit omnis ratio, id, quod ante oculos ex iis est, quæ dicta sunt, & jus, & omne honestum sua sponte esse expetendum. Etenim omnes viri boni ipsam æquitatem, & jus ipsum amant: nec est viri boni errare, & diligere, quod per se non sit diligendum. Quod si jus, & justitia, sic reliquæ omnes virtutes per se colendæ sunt.*

Quod postquam summus Orator explicavit multis, quæ ibidem legi possunt, idem etiam confirmat ex opposito, expendens quorumdam Philosophorum placita verbis hisce gravissimis: *Ac me pudet*, horum nempe Philosophorum, *qui nullum vitare crimen, nisi judicio ipso mulctatum, putant. Quid enim? Possumus eos, qui stupro arcentur infamiæ metu, pudicos dicere, cum ipsa infamia propter rei turpitudinem consequatur? Nam quid aut laudari rite, aut vituperari potest, si ab ejus natura recesseris, quod aut laudandum, aut vituperandum putes? An corporis pravitates, si erunt perinsignes, habebunt aliquid offensionis, animi deformitas non habebit? Cujus turpitudo ex ipsis vitiis facillime percipi potest. Quid enim fœdius avaritia? Quid immanius libidine? Quid contemptius timiditate? Quid abjectius tarditate, & stultitia dici potest? Quid ergo? Eos, qui singulis vitiis excellunt, aut etiam pluribus, propter damna, aut detrimenta, aut cruciatus aliquos miseros dicimus, an propter vim, turpitudinemque vitiorum? Quod item ad contrariam laudem in virtute dici potest. Nam si propter alias res virtus expetitur, melius esse aliquid, quam virtutem necesse est. Pecuniamne igitur, an honores? An formam? An valetudinem? Quæ &, cum adsunt, perparva sunt, & quandiu affutura sint, certum sciri nullo modo potest.*

est. An id, quod turpissimum dictu est, voluptatem? At in ea quidem spernenda, & repudianda virtus vel maxime cernitur.

Hæc & alia, quæ ibidem Tullius elegantissime æque, ac solidissime persequitur, pudore maximo suffundere deberent *Deistas* nostros, qui adversus lucidissimam, eamdemque certissimam veritatem nuperrime disputare, atque scribere ausi sunt, quam ille in Gentilium nocte densissima adeo luculenter perspexit, eo præsertim, quod non validis ad eam oppugnandam argumentis utantur, sed ratiunculis quibusdam, atque officiis, quibus rem, non tam definire, quam implicare student. Quid enim validius in speciem objicere hactenus, aut objicere quidem valent, quam illud idem argumentum, quod sibi jam ipse Tullius opposuit, ac plenissime solvit eodem libro, inquiens: *Sed perturbat nos opinionum varietas, hominumque dissensio in iis, quæ honesta, vel turpia sunt, constituendis: & quia non idem contingit in sensibus, hos natura certos putamus, illa, quæ aliis sic, aliis secus, nec iisdem semper uno modo videntur, ficta, sive sola hominum opinione pendere dicimus.* Nonne hæc est præcipua, & fortassis unica objectio, quam adversarii perpetuo jactant, & tamquam Gorgonis caput ad terrendum semper opponunt? Verum accipe, quæ ille reponit ad eam penitus conterendam perquam idonea. *Sed est*, ait, *longe aliter*, latissimumque versatur inter sensus, resque alias naturales, animosque discrimen. *Nam sensus nostros non parens, non nutrix, non magister, non poeta, non scena depravat, non multitudinis consensus abducit a vero. Animis autem undique tenduntur insidiæ, vel ab iis, quos modo enumeravi, qui teneros & rudes cum acceperint, inficiunt, & flectunt, ut volunt, vel ab ea, quæ penitus in omni sensu implicata insidet imitatrix boni voluptas, malorum autem mater omnium, cujus blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hac, & scabie carent, non cernimus satis.* Quamquam igitur actiones sint natura sua honestæ, vel turpes, justæ vel injustæ, ut productis argumentis manifestissimum est, fieri tamen sæpe potest, ut corruptæ mentes pravis affectibus, eas *satis non cernant*; quemadmodum nec ægri oculi satis cernunt objecta ex se fulgentissima, quæ iisdem obversantur. Sed tamen, dummodo attendas, ante oculos mentis lux aliqua semper intermicat, qua bonum a malo, justum ab injusto secernat, aut discernere facile queat.

Ex his porro consectaria duo colligere pronum est, quæ omnino prætererire non lubet, quamvis ab præcipuo instituto nostro aliena fortasse videri possint. Primum scilicet, naturales notiones boni, & mali, virtutis, & vitii, quæ in mentibus nostris impressæ sunt, non aliunde posse originem ducere, quam ab ipsomet Deo, sive ab æterna Dei lege actiones hominum dirigente, & morum regulas præscribente mediis quibusdam judiciis absolutis, ac necessariis de bono & malo, queis volentes, nolentes ad illud amandum, istud autem fugiendum inducimur: quod S. Augustinus pulcre exponit *lib.* 14. *de Trin. c.* 15. exemplo annuli, cujus imago in ceram transit, inquiens: *ubi ergo scriptæ sunt regulæ de bono, justo, & honesto, nisi in libro lucis illius, quæ veritas est, unde omnis lex justa describitur, & in cor hominis, non migrando, sed tamquam imprimendo transfertur: sicut imago & in ceram transit, & annulum non relinquit.* Neque sane origo alia, quam Deus rerum conditor confingi ulla ratione potest notionum hujusmodi naturalium, sive veritatum adeo sublimium, communium, & immutabilium. Nam neque illas habet homo ab æternitate, ut liquet; neque acquirit eas a materia, quæ cum cognitionis, & rationis expers sit, tribuere certe nequit, quod ipsa non habet: neque ab aliis hominibus accipit, ut Adversarii frequentius comminisci solent: quoniam, ut probatum abunde est, omnem antevertunt institutionem humanam: neque fructus demum sunt meditationum suarum: conscius siquidem sibi quilibet est eas illucere menti suæ, antequam ad meditandum se paret, neque illas sibi conferre, sed in seipso invenire collatas; ac præterea quis serio

unquam dixerit veritates hasce necessarias, immutabiles, communes omnibus hominibus, quæ in intimo cordis percipiuntur, nequicquam obstrepentibus undique humanis appetitionibus, carnisque desideriis, quibus omnino adversantur, ex cogitationibus arbitrariis humani spiritus numquam sibi constantis in actibus suis, & obnoxii vicissitudinibus perpetuis, originem ducere? Quid itaque reliquum est, nisi ut fateamur fontem hunc, atque principium solam esse rationem, sive veritatem æternam, quæ rationalem naturam condens, recti ordinis ideam mentibus imprimit, ut se se in fines convenientes dirigat, eosque assequatur?

Alterum, illudque maximi momenti consectarium expositæ veritatis est, animos nostros dicendos omnino esse spirituales, atque adeo suapte natura immortales. Spiritualitas animi pluribus, atque invictissimis, planeque evidentibus rationibus a melioribus quibusvis Philosophis ostensa est. Nos in isto tractatu de hoc argumento, ut jam in *præloquio* notavimus, saltem data opera disserere, haud necesse putavimus, ea de causa quod nihil emolumenti *Impio* obveniat, tametsi nedum corpus, sed etiam animam materialem esse sibi persuaserit: neque enim illud abnuere potest, omnipotentem Deum duas hasce partes hominis corpus & animam, sive utriusque materiam ita copulare invicem posse, ut eo in statu futurus homo sit, quo præmium, aut supplicium pro meritorum qualitate recipiat: quemadmodum id aliquando futurum in extremo judicii die fides Christiana nos edocet. Certe id fieri a Deo minime posse quis unquam probaverit? Et rationes quidem ipsæ naturales, quas proponimus, demum facturum esse firmissime evincunt. At nihilominus, quoniam ex hactenus constituta veritate, immaterialitas, sive spiritualitas animi, evidentissime sequitur, ideo consecutionem hanc luculentius exponere, mihi visum est, cæteris, quæ adduci facile possent, argumentis prætermissis: atque hoc quidem pacto: Regulæ morum, sive naturales ideæ, aut notiones, quæ nobis insunt, de *bono*, *&* *malo*, de *justo*, & *injusto*, de *veritate*, ac *vitio*, atque horum specierum, misericordiæ, liberalitatis, patientiæ, temperantiæ, comitatis, religionis, fortitudinis, sicut & avaritiæ, crudelitatis, ingrati animi, intemperantiæ, timiditatis, & hujusmodi, quas existere in nobis ostensum est; non sunt, nisi veritates universales, abstractæ, simplices, quæ supra res corporeas altius eminent, ut nemo non intelligit, qui vel obiter eas considerat. Equidem actiones exteriores virtutum, vitiorumque sensus nostros afficiunt, quoniam circa res externas, atque corporeas exercentur. Verum has non dijudicamus *bonas*, aut *malas*, nisi ex insitis menti nostræ judiciis, sive notionibus abstractis, & universalibus de bono & malo. Sic e. g. cognoscimus crudelitatem esse vitium, mansuetudinem esse virtutem ex idea, & notione generali, quam huic, aut illi actioni applicamus, sine qua nihil plane malum esse, vel bonum cognosceremus. Porro impossibile est hasce ideas, sive notiones, esse *vel materiam*, *vel proprietatem materiæ*. Etenim nihil aliud in materia concipimus, aut concipere fas est, nisi extensionem, soliditatem, figuram, & etiam motum, quæ plane nihil habent commune, aut affine cum notionibus universalibus, & simplicibus bonitatis, & malitiæ, nec eas ulla ratione præcontinent, aut præcontinere valent. Siquidem materia quocumque modo compingatur, quascumque dividatur in partes tenuiores, ac tenuissimas, cum semper aliquid sit *singulare*, *limitatum*, *&* *compositum*, præcontinere nequit, quod est *universale*, *illimitatum*, *&* *simplex*, uti sunt notiones omnes, quas habemus, virtutum, atque vitiorum. Cum igitur axioma certissimum sit apud omnes, *non posse haberi effectum sine causa*, *quæ ipsum præcontineat*, alioquin effectus non esset, & prodiret ex nihilo, quod repugnare penitus, neque ipsi adversarii nostri diffitentur, consequitur evidenter notiones boni, ac mali, virtutis, ac vitii, esse proprietates solius substantiæ intelligentis, spiritualis, & simplicis, quæ cum partibus careat, neque potest dissolvi, aut corrumpi, adeoque natura sua incorruptibilis est, atque immortalis.

Ut vis hujus argumenti, quod, ut nemo non videt, urgeri æque potest relate ad principia, aut regulas naturalis ratiocinii, amplius eluceat; videamus quo pacto Thomas Hobbesius, ceterique cum illo Materialistæ explicare conentur cognitionum nostrarum originem. *Causa sensionis*, (neque aliam admittit, aut admittere potest in Systemate suo cognitionem) scribit ille *cap.* 1. Leviatan, *est externum corpus, sive objectum, quod premit organum proprium, & premendo mediantibus nervis, & membranis continuum efficit motum introrsum ad cerebrum, & inde ad cor: unde nascitur cordis resistentia, & contrapressio, sive conatus cordis liberantis se a pressione per motum tendentem extrorsum, qui motus propterea apparet tamquam aliquid externum: atque apparitio hæc, sive phantasma, est id quod vocamus sensionem*. Nec aliud quidpiam assignat ille præter diversos hujusmodi motus pro cognitionibus diversis. Demus quidem Hobbesio oportere omnino juxta principia sua, ut *sensio*, sive cognitio nihil aliud sit, quam *motus & figura*, quod plane cum idea pugnat, quam de cognitione habemus, & absurdissimum est. Omittamus, quod si eo modo, quo statuit, perficeretur in nobis cognitio, haud magis cognosceremus objecta, quam cognoscantur a speculo, in quo objectæ imagines imprimuntur. Uno verbo, largiamur Hobbesio eo modo sensionem, aut cognitionem fieri, quo ipse contendit; quid aliud inde demum extundet, nisi ea tantum a nobis cognosci, quæ nerveas organorum fibrillas movere possunt, moventque reipsa, hoc est objecta materialia, & sensilia, nihilque supra: neque enim vim aliam superiorem ponit puriores ex his, atque simplices ideas conficientem. Porro plusquam evidens est, præter sensilia, bonitatem, veritatem, justitiam, aliasque virtutes, sicut & contraria vitia, definiri a nobis, adeoque cognosci, & intelligi, non utique intuendo aut percipiendo *lineamenta earum* (ut S. Augustini verbis utar (*a*)) *vel colores, aut quomodo sonent, aut quid oleant, aut quid in ore sapiant, aut quid contrectantibus de calore, frigore, mollitudine, seu duritie, lenitate, seu asperitate renuncient; sed alia quadam visione, alia luce, alia rerum evidentia, & longe ceteris præstantiore, atque certiore*. Harum proinde notiones, aut ideæ nonnisi in mente, aut substantia totius materiæ experte recipi, nec nisi a vi aliqua intelligente, quæ supra corpus omne sit, cognosci valent.

Hoc argumentum vim suam omnem exerit adversum *Materialistas* pro spiritualitate animorum nostrorum adstruenda, quidquid tandem sentias de brutorum cognitione, a qua illi objectionem contra nos desumere solent. Nam, ut concedamus brutis veram cognitionem, certissimum illud est, ea non habere ideas illas, aut notiones universales bonitatis, & malitiæ, virtutis, & vitii, quæ se in nobis clarissime produnt, intimoque sensu percipimus: nec ullum hactenus in ipsis vel levissimum deprehensum vestigium est, unde eas vel suspicari quidem valeamus. Quandoquidem eorum quancumque cognitionem ad ea sola limitari, ac restringi compertissimum est, quæ sensus afficiunt, atque immutant: quod & ipse Tullius sapienter advertit, atque exposuit *lib.* 1. *de Offic.* his verbis: *Inter hominem, & belluam hoc maxime interesse puto, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest, quodque præsens est, se accommodat, nihil omnino percipiens de honestate, aut turpitudine: Homo autem, qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia, & causas..... facile totius vitæ cursum videt.... Eademque natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationem, & ad vitæ societatem.... Ex quo propterea cognitionem rerum ad bene, beateque vivendum necessariam ducimus, atque intelligimus, quod verum, simplex, sincerumque sit, id esse naturæ hominis aptissimum. Unum hoc animal* (scilicet homo) *sentit*, QUID SIT ORDO, *quid sit, quod deceat in factis, dictisque, qui modus. Itaque eorum ipsorum, quæ aspectu sentiuntur, nullum aliud animal pulcri-*

(*a*) lib. 12. super Gen. n. 6.

tritudinem, venustatem, convenientiam partium sentit. Quam similitudinem natura, ratioque ab oculis ad animum transferens, multo etiam magis pulcritudinem, constantiam, ordinem in consiliis, factisque conservandum putat, cavetque nequid indecorum, effœminatumque faciat, tum in omnibus opinionibus, & factis nequid libidinose aut faciat, aut cogitet. Quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quærimus, honestum, quodque vere dicimus, etiamsi a nullo laudetur, laudabile esse natura. Quæ procul dubio nonnisi ex regulis, sive ideis generalibus *recti & honesti* proficiscuntur: ac propterea necesse est animum nostrum sejunctum esse ab omni concretione materiæ, prout summus idem Philosophus alibi colligit, inquiens: *Singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, sejuncta ab his usitatis, notisque naturis: adeoque cæleste quiddam & divinum est, ob eamque rem æternum sit necesse est. Nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & movens, ipsaque prædita motu sempiterno: Hoc ex genere, atque eadem ex natura est humana mens.*

PROPOSITIO SECUNDA.

Necesse est concedere hominem esse libero arbitrio præditum, adeoque capacem meriti, ac demeriti, præmii, & supplicii.

PArum prodesset ad scopum nobis propositum compellere impios homines, quos refellimus, ut agnoscant naturale discrimen bonorum & malorum, virtutis, & vitii, si res omnes fatali quadam necessitate agerentur, nec homini ea tribueretur prærogativa libertatis, qua deliberet de actibus suis, eligatque prout velit, sive bonum, sive malum, adeoque capax sit merendi, & demerendi, præmii & supplicii. Ut præclaram hanc dotem nobis eripiant, nullum non lapidem movent tum *Spinozistæ*, tum *Hobbesiani*, aliique *Materialistæ*, qui semetipsos, ac ceteros homines ad abjectissimam brutorum conditionem deprimere non verentur. Quicumque nimirum religionis jugum, Deique nostrarum actionum supremi judicis, impatienter ferunt, illud excutere pertentant, sublata de medio arbitrii libertate: hac etenim concessa, concedi quoque oportere intelligunt, tum naturam hominis plane diversam esse ab extensione, sive materia, quæ seipsam agere nequit, nec nisi a causis externis determinatur; tum inanes leges esse, pœnas iniquas, præmia nulla. Quapropter illam negant, pernegantque, nec aliam admittunt in homine libertatem, quam quæ ceteris rebus corporeis convenire potest, quæ nonnisi simulacrum, & spectrum libertatis est. Unde impius Spinoza adducto exemplo de lapide ad centrum tendente, qui certe liber non est, subdit: *Atque hæc humana illa libertas est, quam omnes habere jactant, & quæ in hoc solo consistit, quod homines sui appetitus sint conscii, & causarum, a quibus determinantur, ignari.* Quare nemo non perspicit, quanti momenti sit constitutam propositionem defendere.

Nullum autem pro ea afferenda validius, ac certius argumentum credimus, quam quod petitur ab intimo sensu, quo de hac veritate penitus convicti sumus; neque enim pro quacumque alia ex iis, quæ *primæ veritates*, aut *principia* dicuntur, adstruenda, validiora ex omnium sapientum consensione suppetunt, quam quæ ab hoc intimo sensu sumuntur. Cur namque E. C. certi sumus nos *cogitare, atque vivere? Cur actionem præcedere debere existentiam rei; quidquid extensum est, habere partes; sine causa non esse effectum; cognitionem quidquam esse amplius quam simplicem existentiam; falsum argumentum non carere vitio*, & alia id genus, quemadmodum & *Deum colendum esse; vitandum mendacium, fraudem, periurium; Deo non placere, nec probari flagitia; bonum amandum, fugiendum malum &c.*, quæ non alio meliore, ac certiore principio comperta, & explorata nobis sunt, quam sensu intimo. Itaque nos ipsi in nobis, dummodo attendamus animo, experimur eximiam hanc libertatis dotem: nos ipsi clare percipimus domi-

nos esse actionum nostrarum, nosque non necessitate aliqua ductos, sed pro arbitrio nostro ad agendum dirigere, atque determinare. Quis namque vivide non sentit ita se agere, ut possit etiam non agere? Quis non animo comprehensum habet ita C. E. se nunc manum movere, vel pedem, ut possit etiam non movere, aut a motu cessare? Quis non discernit actiones, quas ipse proprio arbitratu elicit, ab iis, ad quas vi aliqua interdum adigitur, nolensque exercere compellitur? Sed de hoc argumento audire præstat virum in primis eximium, atque doctissimum: cujus gallica verba latine reddita hæc sunt.

(*a*) „ Ego sentio, inquit, me esse „ liberum, neque de hoc dubitare pos„ sum. Hæc mea libertas plane quid„ piam non est imaginatione confictum. „ Necesse mihi foret dubitare de omni„ bus, quæ intimiora mihi sunt, atque „ certiora, si de libero arbitrio meo du„ bitare fas esset. Ego sentio me libe„ rum esse ad permanendum, dum ad „ ambulandum assurgo. Id ego in memet„ ipso experior, tanta certitudine, & „ perspicuitate, ut de hoc serio dubi„ tare in me potestas non sit, & ad„ versus conscientiam aperte loquerer, „ si *me dubitare* auderem asserere. Hæc „ veritas & meo, & omnium insita „ cordi, ne quidem in dubium practi„ ce vertitur vel ab iis Philosophis, „ qui illam vanis quibusdam specula„ tionibus excutere abs se vellent. E„ videntia intima hujusce veritatis æque „ effulget in nobis, ac prima illa prin„ cipia, quæ nulla indigent probatione, „ & quibus ceteræ, quæ non ita lu„ cent, probantur veritates. Affirmare „ libertatem hominis spectrum esse ina„ ne, perinde est, ac insonantem natu„ ræ vocem violenter comprimere, at„ que citra sensum pudoris omnem se„ metipsum ementiri. Ita plane, per„ git ille, dum impius homo liberum „ arbitrium negat, mentitur adversum „ cor suum, timens Deum agnoscere „ provisorem, ac vindicem. Quare ni„ hil illustrius pro Religione putandum „ est, quam adversantes habere nefa„ rios hosce homines, qui in hæc opi„ nionum monstra necessario proruunt, „ ut quæ ab illa docentur, impugnent. „ (*b*)

Ex his ergo colligere omnino necesse est certitudinem omnimodam atque firmissimam veritatis, quam defendimus, libero scilicet nos esse arbitrio præditos, nisi velimus in iis etiam falli nos posse, fallique reipsa, quæ per intimum sensum, qui ab Authore naturæ est, cognita nobis sunt, atque comprehensa, adeoque neminem certum esse ne quidem de *existentia sua*, de *cogitatione*, de *vita*, quod est absurdissimum, nec ii ipsi, quos refellimus, plane concesserint. Quandoquidem, quæ per idem medium innotescunt nobis, pari gaudere opus est certitudine, ac firmitate. Egregie propterea humanæ libertatis hostes revincit, & ad incitas redigit Recentior Author (*c*) his verbis: „ Unde est, quod istud *Ego Cogito*, „ prima, & omnium maxime incon„ cussa veritas agnoscatur? Nisi quia „ nullius perceptionis conscientia istam „ perspicuitatem superat? Huic proxi„ mam annumerant, *Ego Sum*, quod „ existentiæ meæ tam sim conscius, „ quam cogitationis, nec stare possit „ illarum prima, si secunda tollatur. „ Qua autem evidentia, modo atten„ dam, sentio, & sentire, & fateri co„ gor, *me cogitare*, eadem evidentia, „ modo attendam, sentio me velle, & „ me eum esse, qui me ad volendum „ pro lubitu flecto, sumque actuum illo-

---

(*a*) D. de Fenelon Archiep. Cameracensis in lib. edito, cui titulus: *Demonstration de l'existence de Dieu.*

(*b*) Præclare etiam Eusebius adversus *fatalistas* ætatis suæ intimum sensum in eamdem rem urget *lib. 6. de Præp. Evang. Cap. 6.* inquiens: *Quomodo cum sentiamus nostra nos appetitione moveri, non omnino amentissimum erit ab exteriore quadam vi, quasi animi expertes moveri nos credere? Sic enim libera voluntate alia fugimus, alia sequimur, ut quemadmodum dolere, gaudere, videre, audire, non ratiocinando, sed reipsa comprehendimus, ita a nostro ipsorum consilio aut ad fugiendum, aut ad sequendum moveri nos profecto sentiamus.*

(*c*) Petrus de Croza lib. 1. Logic. Sect. 1.

„ lorum, qui nomine tò *velle* veniunt, „ dominus, causa, arbiter. „

At vero quamquam hoc argumentum vel solum satis esse deberet pro veritate liberi arbitrii nostri adstruenda, alia tamen præsto sunt, quæ eamdem undique muniunt, atque confirmant. Quædam affert Doctor Angelicus S. Thomas *lib. 2. c. Gentes Cap. 4.*, quorum primum *a priori*, ut inquiunt, repetit, atque ita proponit: „ A conceptione „ universali non sequitur motus, & „ actio, nisi mediante particulari ap„ prehensione, eo quod motus & actio „ erga particularia est. Intellectus au„ tem est naturaliter universalium ap„ prehensivus (ejus quippe objectum „ verum est in communi). Ad hoc igi„ tur, quod ex apprehensione intelle„ ctus sequatur motus, aut quæcum„ que actio, oportet, quod universalis „ intellectus conceptio applicetur ad „ particularia: sed universale continet „ in potentia multa particularia; po„ test igitur applicatio conceptionis in„ tellectualis fieri ad plura diversa. Ju„ dicium igitur intellectus de agibili„ bus non est determinatus ad unum „ tantum. Habent igitur intellectualia „ liberum arbitrium. „ Hoc argumentum alio modo confirmat consideratione illorum, quæ libertate carere omnes consentiunt, inquiens: „ Judicii liber„ tate carent aliqua, vel propter hoc, „ quod nullum habent judicium, sicut „ quæ cognitione carent, ut lapides & „ plantæ: vel quia habent judicium a „ natura determinatum ad unum, sicut „ irrationalis anima. Naturali enim „ æstimatione judicat ovis lupum sibi „ nocivum: & ex hoc judicio fugit „ ipsum. Quæcumque ergo habent ju„ dicium de agendis non determinatum „ ad unum a natura, necesse est liberi „ arbitrii esse: intellectus enim appre„ hendit non solum hoc, vel illud bo„ num, sed ipsum bonum commune. „ Unde, cum intellectus per formam „ apprehensam moveat voluntatem: in „ omnibus autem movens, & motum „ oportet esse proportionata; voluntas „ substantiæ intellectualis non erit de„ terminata a natura, nisi ad bonum „ commune. Quidquid igitur affertur „ sibi sub ratione boni, poterit volun„ tas inclinari in illud, nulla determi„ natione naturali in contrarium pro„ hibente. Omnia igitur intellectualia „ liberam voluntatem habent ex judicio „ intellectus venientem, quod est libe„ rum arbitrium habere. „

Huic affinis est alia ratio, quam conficit Sanctus Doctor, spectata præsertim voluntatis humanæ natura, & objecto, quam ita exponere placet: sicut intellectus objectum est ens universale, nullumque peculiare ens, nisi fuerit ipse Deus in semetipso cognitus, intelligendi amplitudinem definit, & complet; ita objectum voluntatis est bonum universale, nullumque peculiare bonum est, nisi sit ipsa possessio Dei clare visi, quod capacitatem ejusdem plene satiet, ac expleat, ut cuilibet se ipsum consideranti facile constat. Porro quandiu objectum voluntatem omnino non satiat, nec totam ipsius capacitatem replet, atque amplitudinem, impossibile est, ut ad amandum illud humana voluntas necessario feratur; sed summa semper indifferentia arbitrii pollet, & illud respuendi, & aliud quærendi: atque adeo mutationi semper suorum actuum obnoxia est, nec unquam ad unum aliquod determinata. Hoc autem quid aliud est nisi facultatem habere eligendi, prout sibi libuerit, & ex consequenti libero arbitrio potiri?

Sed & absurda gravissima, ac prorsus intoleranda, quæ ex adversariorum commento affatim profluunt, summæ dementiæ illos redarguunt, atque convincunt. Quandoquidem, ut supra demonstratum est, agnoscere, ac fateri omnino oportet legem quamdam æternam Dei rectum ordinem præscribentem, quæ refulget in mente nostra mediis quibusdam dictatis, sive judiciis absolutis, ac necessariis, quibus jubemur exequi, quæ honesta sunt, atque justa, fugere vero, quæ turpia, & injusta: sublata autem arbitrii libertate, nihil horum plane consisteret. Quis enim bonam actionem, vel malam proprie di-

xerit, justam, vel injustam, quam necessario elicimus? Num Deus has notiones, morumque regulas, quas in agendo sequeremur, impressisset in animis nostris, si æque ac belluæ inevitabili fato, aut instinctu cuncta ageremus? Profecto, quemadmodum in brutis notiones hujusmodi non deprehenduntur, nec deprehensæ unquam fuere, quoniam cum naturali vi, & impressione moveantur, nedum haud congruæ, sed & frustraneæ, & inutiles penitus essent; ita frustra illas Deus indidisset homini, si vi, & impressione eadem determinaretur: fieri namque minime posset, ut ad earum amussim vitam, moresque componeret, & honeste viveret, qui vitam inhoneste, turpiterque traducit; quemadmodum neque fieri potest, ut videat, qui caret lumine, aut recte incedat, qui claudus est.

Nec divinæ solum, in adversariorum hypothesi, sed omnes etiam de medio tolluntur humanæ leges, quas nec ipsi in quovis regimine recte constitui, inficiari audent. Quis enim nisi plane fatuus legem statuat iis, qui libertate carent ita, aut aliter agendi? Nam necessitate ducti eodem modo etiam absque legibus agerent, nec possent exequi, quod Legumlatores præcipiunt, aut vitare quod prohibent. Unde neque adversum transgressores legum pœnæ sanciendæ forent, & inique oppido ab ipsis exigerentur. Siquidem (inquit S. Augustinus (a)) *peccati reum tenere quemquam, quia non facit, quod facere non potest, summæ iniquitatis est, & insaniæ*. Nullus itidem locus esset laudibus, aut vituperio: nullus objurgationibus, atque minis: nullus suasionibus, & consiliis. Si enim cuncta fatali necessitate fiunt a nobis, nonne facinorosus homo suadenti vitam ad regulas virtutis compositam, reponere jure optimo posset, id non esse potestatis suæ, adeoque nec oportere aliquem esse Sollicitum de suis actibus, sive boni sint, sive mali? Quare cum hæc absurdissima sint, nec audiri sine fremitu quodam, & horrore queant: & cum nullam gentem in universo invenire liceat, quæ publicos Magistratus, publica judicia, certasque leges non habeat, queis improbos supplicio afficiat, defendat, ac tueatur bonos: nullum sit genus hominum, qui suasionibus, consiliis, minis, objurgationibus non utatur, aut utendum dubitet: nullum, qui laude dignos non judicet honestos viros, impios vero, & injustos vituperio, ac supplicio; colligere omnino necesse est homines dominos esse suorum actuum, seque ad agendum, vel non agendum libero arbitrio flectere. Atque hoc erat argumentum præcipuum ex omnium hominum in rebus hisce firmo consensu, quo libertatis osores ætatis suæ prosternebat laudatus S. Augustinus (b): *Etiamne*, inquiebat, *libri obscuri mihi scrutandi erunt, unde discerem neminem vituperatione, suppliciove dignum, qui, aut id vult, quod justitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest? Nonne ista cantant & in montibus Pastores, & in theatris Poetæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & Magistri in scholis, & in orbe terrarum genus humanum?*

Quid, quod ne ipsi quidem nuperi libertatis hostes negare illam haud possunt, quin facto sibimetipsis apertissime contradicant? Ipsi namque & hortantur sive liberos, sive famulos suos, ut honeste vivant, & regulas bene se gerendi præscribunt, & in eos animadvertunt, qui præceptionibus suis non obsequuntur, aut tranquillitatem & pacem societatis perturbant. Præterea nonne sibi cordi plurimum est, nequid agant, unde eorum fama lædatur, aut nocumentum aliquod imminens abs se avertant? Nonne solliciti sunt in periculis præcavendis, dubiisque in rebus apprime cauti? Nonne deliberant, nonne capiunt consilia, eliguntque media fini, quem intendunt, obtinendo aptiora? Nonne, ut plura alia præteream, laudant,

(a) Lib. de duabus Anim. C. 17. (b) Lib. de duabus Anim. C. 17.

dant, nonne vituperant, nonne pro meritis puniunt? Uno verbo, ira se in cunctis gerunt, ut factis manifeste prodant, haud se reipsa sentire, quod cæteroqui scribunt, aut loquuntur, seque risu plane dignos ostendunt, dum necessitati non impedibili subjici omnia infrunite garriunt.

Diserte admodum & ornate argumentum istud pertractant, urgentque duo summi viri Eusebius, & Augustinus: quorum alter *lib. 7. Præp. Evang. cap. 7.*, hæc habet: „ Quod opinio „ quæ de fato habetur, penitus falsa „ sit, inde patet: quia etiam ejus opi„ nionis Authores & docent, & hor„ tantur, & discunt, & consulunt. In„ crepant etiam, castigantque suos, quasi „ propria voluntate peccantes. Pluri„ ma quoque conscribunt, quibus ad „ rectos mores juvenes adhortantur, „ veniaque dignum putant, siquis in„ vitus peccat: sponte autem delin„ quentes puniendos non negant. „ Alter vero *Epist. 246.*, postquam dixisset, leges omnes atque instituta disciplinæ *Fatalistarum* commento penitus labefactari, atque subverti, nihilque omnino remanere justitiæ, nisi voluntas sit domina sui, & causa peccati; ita eosdem malæ fidei in necessitate asserenda egregie revincit. „ Nam cum „ aliquis eorum, inquit, hominibus num„ matis fatua fata vendiderit, mox ut „ oculum a tabellis eburneis ad domus „ suæ moderamen, ac sollicitudinem „ revocaverit, non solum vocibus, sed „ etiam plagis emendat uxorem, non „ dico, si petulantius jocantem, sed si „ immoderatius per fenestram adspicien„ tem animadvertit. Quæ tamen, si ei „ dicat: *quid me cædis? Venerem cæde*, „ *si potes, a qua cogor hoc facere*: Tum „ vero ille non curat, quam vana ver„ ba componat fallendis extraneis; sed „ quam justa verbera imponat corri„ gendis suis. Quando ergo quisque.... „ ideo se culpari non vult, quia fato „ se dicit coactum fecisse id, quod ar„ guitur, redeat ad se ipsum: servet „ hoc in suis: non castiget servum fu„ rem: non de contumelioso filio con„ queratur: vicino improbo non mine„ tur. Quid enim horum faciens juste „ facit, si omnes, a quibus injurias pa„ titur, non culpa sua, sed *fato* im„ pellantur, ut faciant? Si autem jure „ proprio, & Patris familias diligen„ tia, quoscumque homines pro tem„ pore in potestate habet, hortatur ad „ bonum, deterret a malo, imperat „ suæ voluntati, ut obtemperet, ho„ norat eos, qui sibi ad nutum obe„ diunt, vindicat in eos, qui se con„ temnunt, rependit gratiam beneficis, „ odit ingratos; Egone expectabo, ut „ contra fata disputem, cum tanta eum „ non verbis, sed factis eloqui depre„ hendam, ut prope manibus suis o„ mnes mathematicorum capillos super „ capita eorum frangere videatur? „ Hactenus ille.

Adversum tam præclara, tam apodictica plane, & decretoria argumenta, quid habent adversarii, quod objiciant pro absurdissimo errore suo defendendo? Omissis quibusdam cavillationibus, quibus non tam expedire quæstionem, quam involvere satagunt, nullum aliud revera fundamentum adstruunt pro statumine causæ suæ, quam quod ex stolidissimo suo systemate repetunt, nihil scilicet in homine esse, quemadmodum & in ceteris rebus, nisi *materiam*, aut *corpoream substantiam*, quæ ab alio necessario movetur, atque adeo nec motus sui principium & dominium continet, sicut ad liberum arbitrium omnino requiritur: quod perinde est, ac pro fundamento commenti sui aliud absurdius commentum ponere penitus dirutum, atque convulsum a clarioribus quibusvis Philosophis, qui non mere probabilibus, sed certissimis, evidentibusque rationibus demonstrarunt substantiam cogitantem ab extensa secretam esse oportere, nec ullo pacto convenire materiæ posse, quæ clarissime in animo nostro deprehendimus, ac intimo sensu percipimus. Verum ut fundamentum, cui Adversarii maxime nituntur undequaque stramineum esse, manifestius fiat, fac animi nostri substantiam non esse a corpore, sive materia distinctam:

num propterea in eorum hypothesi colligere inde fas erit, possibilem non esse eam, quam eidem adscribimus arbitrii libertatem? Minime gentium. Cum enim non adeo plumbei sint Adversarii, ut sibi persuadeant cogitationem, & voluntatem produci posse a *figura* vel *motu*, quæ proprietates nobis notæ materiæ sunt; dum ponunt actus hujusmodi esse qualitates, sive affectiones materiæ, illud etiam ponunt, necesse est, materiam capacem esse aliquarum proprietatum, quæ prorsus a *motu* & *figura* differunt, nobisque incognitæ sunt. Porro si materia capax est proprietatum, quæ differunt a *figura*, *&* *motu*, quo pacto probare poterunt non esse pariter capacem activæ virtutis, ac dominii propriorum actuum, sive actionum? Nam hæ dotes, sin minus ex *figura* *&* *motu*, quæ necessaria sunt, profluere queunt, prodire saltem poterunt ex aliis materiæ occultis proprietatibus, quas in ipsa comminiscuntur. Nonne hinc perspicuum est Hobbesii, Hobbesianorumque argumentum purum esse, putumque sophisma, eosque ludere plane, ac illudere hominibus systemate suo, & consequentiis, quas ex ipso deducunt? Quoties namque ostendimus animum nostrum a materia secerni, reponunt materiam nedum figuræ, & motus esse capacem, sed etiam aliarum proprietatum, quæ sunt incognitæ nobis, minimeque comprehensæ: contra vero, ut probent voluntatem non esse *dominam suarum actionum*, materiam his omnibus exuunt occultis proprietatibus, nec aliud in ea relinquunt, præter meram extensionem, soliditatem, motum, atque figuram. Si proprietates alias occultas in materia ponunt, unde prodeant cogitationes, cur non etiam unde prodeant liberæ volitiones? Nullam sane, nisi me fallunt omnia, Hobbesiani, quantumvis mentem suam torqueant, atque contorqueant, rationem idoneam invenient, unde altero admisso, alterum negare merito possint.

PROPOSITIO TERTIA.

Admittendæ omnino in Deo sunt Providentia, aliæque perfectiones, quæ morales dicuntur.

HÆc postrema propositio ex iis, quas præmittere visum nobis est, ut argumento, quod allaturi sumus, pateat undique via, præsumenda potius esset, quam probanda. Cum enim adversus illos præsertim instituta disputatio sit, qui Deum, sive summum Ens existere, atque etiam rerum omnium Conditorem fatentur, quascumque, quæ in idea summi Entis resplendent, perfectiones suspicere, & venerari compelluntur. At quoniam, ut notatum est ab initio, non pauci ex iis haud rectam sibi informant animo de natura divina notionem atque ideam; iccirco consultum erit saltem paucis ostendere præcipua Dei quædam attributa, quæ argumentum nostrum proximius attingunt, ea scilicet, quæ *moralia* dicuntur, & creaturas a Deo productas aliquatenus spectant. Nam de ceteris quibus divina natura prædita est, excellentissimis perfectionibus parum solliciti sunt impii homines, dummodo ab ea illas auferant, si fieri quidem posset, quæ relationem ad se ipsos habent, maximeque Providentiam, aut rerum humanarum administrationem, atque curam, quæ eos vehementer exagitat, atque excruciat. Unde eorum Coryphæus Epicurus de iis, qui Deum Provisorem posuerant, ita apud Tullium conqueri solebat: *imposuistis in cervicibus nostris sempiternum Dominum, quem dies, & noctes timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem, & omnia ad se pertinere putantem, curiosum, & plenum negotii Deum?*

Et perfectiones quidem illas generatim assertas Deo denegare a nemine posse, duabus firmissimis probationibus, iisque cuilibet sanæ mentis facile perviis, evincimus: quarum prima hæc est: nulla ex perfectionibus, quæ simplices sint,

sint, deesse potest enti summo, & infinito; igitur nec ulla ex iis quæ *morales* dicuntur; *bonitas* nimirum, *sapientia*, *justitia*, &c. Has quippe perfectiones & quidem excellentissimas esse, nemo nisi amens negaverit, nullusque mortalium est, qui illas in creaturis ut perfectiones non agnoscat, & admiretur, & eo majore admiratione, ac reverentia dignum non censeat, quo magis iis aliquem excellere cernit. Porro nullam ex iis, & quidem in gradu omnium summo, Deo posse deesse ex idea supremi & infiniti entis nitidissime constat, & communi tum Doctorum, tum Indoctorum sensu comprobatur. *Omnes certatim*, inquit S. Augustinus, *pro excellentia Dei dimicant: nec quisquam inveniri potest, qui hoc Deum credat esse, quo melius aliquid est. Itaque hoc Deum consentiunt esse, quod ceteris rebus omnibus anteponunt*. Quæ ratio confirmari hoc modo potest. Fieri omnino nequit, ut perfectio ulla, aut prærogativa sit in effectu, quæ non contineatur, & excellentius quidem, in causa. Etenim ab aliqua causa illam receperit, necessum est, alioquin profecta esset ex nihilo, quod repugnat. Sapientiam autem, bonitatem, atque justitiam existere in creaturis rationalibus, ne Atheus quidem negat, sensu omnium intimo alte clamante, & testimonium certissimum perhibente.

Ratio altera sumitur ex necessitate existentiæ divinæ naturæ, sive entis perfectissimi. Si enim aliqua Deo perfectio deficeret, utique fas esset concipere existentiam entis perfectioris, quod alterius existentiam impedire potuisset. Quod si hujus existentia impediri ab alio potuit, jam necessaria non esset, ut liquet: siquidem impossibile non fuisset, ut ipsa non esset. Quod si supremum ens necessario existit, contineat, oportet perfectiones omnes possibiles, adeoque etiam sapientiam, justitiam, atque bonitatem, & absque ulla quidem penitus limitatione. Quod enim necessario existit, neque a se, neque ab alio limitari potest in aliquo perfectionis genere. Non *ab alio*, cum nullum ens sit, cui supremum ens subjiciatur: non *a se*, quoniam fieri nequit, ut quod sibi ratio sufficiens existendi est, sibi quoque ratio non sit continendi perfectiones omnes in supremo gradu. Hoc adeo certissimum est, ut inter ipsas crassiores Gentilium tenebras nemo fuerit, qui non censeret, omnino oportere Deum esse *summe bonum*, *summe sapientem*, *summe justum*: quandoquidem inter virtutes, sive prærogativas humani generis percipimus hasce dotes præclarissimas esse, ac majori æstimatione dignas. Quin immo vel ex antiquis Philosophis, qui Atheismo favebant; æque ac nos, ceterique hominum de re hac persuasi fuisse videntur. Quodnam enim speciosius argumentum erat, ut divinitatem abnuerent? Nonne illud, quod ex defectibus quibusdam ducebant, quos animadvertere sibi videbantur in hoc universo, quem propterea indignum sapiente, justo, bonoque Opifice perperam asserebant? Nullius porro momenti hoc argumentum fuisset, si vel Athei ipsi non agnovissent, ab idea quam de divina Natura concipimus, secludi non posse perfectiones *bonitatis, sapientiæ, atque justitiæ*.

Peculiares autem rationes, quæ Dei evincunt Providentiam rerum omnium, in qua ceteræ comprehenduntur laudatæ perfectiones, hæ ferme sunt, eaque in primis, quam ex productis principiis Tullius intulit, eademque refellit, atque coarguit sui temporis Atheos, sive Epicureos, qui divinæ gubernationi mundum subtrahebant: *Si aliter est*, *lib. 2. de Nat. Deor.*, nempe, si a Deo non administratur mundus, *aliquid profecto sit, necesse est, melius, & majore vi præditum, quam Deus, qualecumque illud sit, sive inanimis natura, sive necessitas vi magna incitata hæc pulcherrima opera efficiens, quæ videmus. Non est igitur natura Deorum præpotens, neque excellens: Siquidem ea subjecta est ei vel necessitati vel naturæ, qua cælum*, ma-

(a) Lib. de Nat. hom. c. 44.

maria, terræque reguntur. Nihil autem est præstantius Deo: ab eo igitur necesse est mundum regi. Nulli igitur est naturæ obediens, aut subditus Deus. Omnem ergo regit ipse naturam. Etenim si concedimus intelligentes esse Deos, concedimus etiam providentes. Quod si Deorum Providentia mundus administratur, necesse est, ut ibidem Tullius subinfert, *ut iidem consulant rebus humanis, neque solum universis, sed etiam singulis*.

Ad alias accedo probationes, quarum illa firmissima mihi videtur, quod nemo sit, nedum sapiens, & honestus, sed etiam indoctus, & impius, qui si ad interiores animi sui motus attenderit, negare queat, unum esse Deum, qui sicut condidit omnia, ita eadem omnia, quæ condidit, virtute moderetur, atque administret. *Res singulas*, scribit Christianus Philosophus in primis illustris Nemesius (a) *regi Providentia, magno argumento est, quod naturaliter ejus notitia hominibus sit insita. Nam necessitate aliqua compulsi, statim ad Numen divinum, & preces confugimus, velut natura nos sine doctrina ad Dei opera perducente. Non autem sine doctore natura nos ad id duceret, quod eadem natura non fert, ut fiat. Nam in repentinis perturbationibus, & timoribus sine electione, neque deliberate, & tamquam aliquid consideremus, Dei nomen invocamus. Quidquid autem naturaliter quamque rem insequitur, in eo tanta vis est ad demonstrandum, ut contra dici nihil possit*.

Præterea sicut ipsa rerum pulchritudo ab Artifice sapientissimo mundum hunc conditum fuisse demonstrat; ita rerum earumdem constans ordo, stabilisque in suis motibus harmonia, evidenter ostendunt divina Sapientia, ac Providentia regi mundum, atque administrari: quemadmodum Nemesius id declarat *Cap.* 42. dicens: „ Omnium „ permanentia, & maxime eorum, quæ „ oriuntur, & occidunt, situs item, & „ ordo rerum, qui semper conservatur, „ & astrorum cursus, qui nihil unquam „ variatur, & annui circuitus, & anni „ temporum restitutio, noctium & dierum semel in anno æqualitas, utrisque vicissim neque majore, neque minore parte augescentibus, & decrescentibus, quomodo, si nemo provideat, similiter administrari, & permanere potest? „

At quoniam neque Deistæ ætatis nostræ Providentiam quamdam in Deo de rebus sublimioribus, ac præstantissimis concedere renuunt, eamque solum extendi negant ad naturas viliores, & infimas, maximeque ad actiones humanas, Deumque sibi confingant, veluti terrenum Regem, aut Principem, qui minima non curat, de gravioribus tantummodo sollicitus; ideo quam absurda, quam stulta sit imaginatio isthæc paucis explicemus. Nam si Deo cura non esset de rebus omnibus, & ignobilioribus, maximeque de humanis actibus, hoc ex altero ex hisce tribus proficisci capite oporteret; idest, vel *defectu scientiæ*, vel *defectu potentiæ*, vel tandem *defectu voluntatis*. Nullum autem ex his in Deo admittere licet, quin ipsum de medio tollamus: cum enim & sapientia & potentia Dei infinitæ sint, & optima ipsius voluntas, complectuntur omnia, quæ in mundo fiunt, nihilque ab earum effugit amplitudine, atque cura. In quo Deus maxime differt a quibusvis terræ Regibus, & Magistratibus, qui etiamsi vellent, nec omnia noscerent, nec prospicere possent omnibus, quæ sub eorum ditione, ac regimine continentur. Quibus adde Deum omnia condidisse etiam vilissima, ipsis fatentibus adversariis. Igitur omnia etiam sub ejus cura, & gubernatione comprehendi necesse est. Siquidem, ut arguit S. Ambrosius (*a*), *Quis operator negligat operis sui curam? Quis deserat, & destituat, quod ipse condendum putavit? Si injuria est regere, nonne est major injuria fecisse? Cum aliquid non fecisse nulla injuria sit: non curare, q od feceris, summa inclementia*.

Quod si de omnibus curam Deus habet, apteque cuncta etiam viliora disponit,

(a) lib. 1. de Offic. c. 13.

ponit, atque gubernat; quis nisi fatuus rationales creaturas ab ejus gubernatione subtraxerit? Quin immo potior in his ratio conspirat, ut ipsas curæ, & gubernationi divinæ subjiciamus: quod Angelicus Doctor S. Thomas (a) egregie ostendit hoc argumento, postquam Dei de ceteris Providentiam multis comprobasset. „ Ex his quidem, *inquit*, manifestum est, quod divina „ Providentia ad omnia se extendat: „ oportet tamen aliquam rationem Pro„ videntiæ specialem observari circa in„ tellectuales, & rationales naturas præ „ aliis creaturis. Præcellunt enim alias „ creaturas, & *in perfectione naturæ*, & *in* „ *dignitate finis*. *In perfectione* quidem „ *naturæ*, quia sola Creatura rationalis „ habet dominium sui actus, libere se „ agens ad operandum (quod supra „ probatum est); ceteræ vero creatu„ ræ ad opera propria magis aguntur, „ quam agant. *In dignitate autem fi*„ *nis*: quia sola creatura intellectualis „ ad ipsum ultimum finem universi sua „ operatione pertingit, scilicet cogno„ scendo, & amando Deum; aliæ vero „ creaturæ ad finem ultimum pertin„ gere non possunt, nisi per aliqualem „ similitudinis ipsius participationem. „ Omnis autem ratio operis (disposi„ tionis nempe divinæ Providentiæ, „ ac gubernationis modus) variatur „ secundum diversitatem finis, &. eo„ rum, quæ operationi subjiciuntur ..... „ sicut oportet in regimine civitatis „ diversam rationem ordinis observari „ secundum diversas conditiones eorum, „ qui subjiciuntur regimini, & secun„ dum diversa, ad quæ ordinantur. „ Oportet enim aliter disponi milites, „ ut sint præparati ad pugnam, & ar„ tifices, ut bene se habeant circa sua „ opera. Sic igitur & alia est ordinis „ ratio, secundum quam creaturæ ra„ tionales Providentiæ divinæ subji„ ciuntur, & alia secundum quam or„ dinantur ceteræ creaturæ., Hæc ille sapientissime, qui alia quoque adhibet ad veritatem eamdem confirmandam, quæ brevitatis gratia prætereo.

Non me hercle fugiunt difficultates, quas contra Dei Providentiam congerere Adversarii solent: sed omnes facillime difflantur in auras, si illud colligamus animo, quam plures quoque difficultates esse, quæ de rebus ceteris naturalibus, iisque certissimis, occurrunt in scientiis omnibus, quæ videntur nobis plane insolubiles, neque tamen ab earum firma assensione vel tantillum dimovemur, ob evidentiam, quam aliunde de iisdem habemus. Sed præterea cogitandum diligenter illud nobis est, perspecta neutiquam nobis esse, quæ necessaria forent, ut possemus illas dissolvere, plenam scilicet de natura infinita Dei cognitionem, magnitudinem, & extensionem consiliorum suorum, numerum, naturamque Operum ipsius, res præteritas atque futuras &c. Horum quippe ignorantia, aut obscuritas, in qua profunde versamur, difficultatum omnium, quæ se objiciunt menti nostræ, fons est & origo; quas iccirco diluere minime possumus.

CAPUT III.

Ad argumenta, quæ ex Dei perfectionibus proferuntur pro adstruenda futura impiorum pœna, quædam prænotantur. Primum argumentum ex sanctitate promitur divinæ naturæ. Alterum ex prærogativa supremi Legislatoris Deo maxime conveniente. Tum vero poponuntur ea, quæ suppeditant sanctitas, sapientia, ac justitia divina. Quæ demum deducuntur ex Dei Providentia, validissime confirmantur, ac pluribus illustrantur. Præcipua Deistarum evasio quaquaversum præclusa.

JAm vero ex omni parte principiis firmissime constitutis, quæ diruere frustra moliuntur recentiores Deistæ, liquidissime fluit vis & efficacia argumenti pro adstruenda futuræ vitæ retributione, ex attributis, sive perfectionibus divinis derivati: quod quidem *morale* esse non diffitemur, quemadmodum

(a) lib. 3. cont. Gen. c. 112.

dum, & cetera, quæ deinde proferimus. Sed quis adeo desipiat, ut mathematicam hac in re, sive geometricam evidentiam requirat, cum non aliam, quam moralem certitudinem ipsa rei natura patiatur? Profecto si mortalitatis, atque adeo retributionis expers censenda mens nostra est, nisi evidentia, qua potest esse, maxima id evincantur, cur eamdem ipsam *Deistæ* in rebus omnibus nequaquam postulant? Num animus noster adeo ignobilis est, deteriorisque naturæ, ut, cum de eo agitur, illud verum duntaxat judicari debeat, quod evidentissime verum esse constiterit? Aut futuræ vitæ dogma adeo parvi momenti, sive periculi, ut nisi evidentia urgeat, & cogat necessitas, admittendum minime sit? Itaque si prudentissime olim dixerat Aristoteles, quemadmodum vere dixisse nemo dubitat, *stultum* esse *æqualem in omnibus evidentiam*, *certitudinemque requirere*; summæ profecto dementiæ est, maximam, cum de animorum nostrorum futura sorte agitur, evidentiam postulare.

Ut autem paulatim, ac veluti per gradus quosdam progrediamur in hoc argumento, vimque ipsius plane ineluctabilem omnium veluti subjiciamus oculis; illud in primis mihi *Deistæ* concedant necesse est, tamquam *possibile*, quod nos reipsa factum esse contendimus, supremum scilicet rerum omnium arbitrum, & dominatorem Deum creaturas rationales ita condidisse morum regulis instructas, ac libertate præditas, ut spatium vitæ præsentis eisdem concessum, tempus esset duntaxat probationis, atque laboris in exercenda virtute rectisque operibus peragendis: alia vero vita deinceps sequeretur, in qua pro meritorum suorum ratione, vel præmium, ac felicitatem reciperent, vel pœnam incurrerent, atque miseriam. Quis namque in hoc divino consilio repugnantiam ullam, aut absurditatem excogitarit? Non profecto ex parte Dei, qui sicut creaturas omnes ex nihilo eduxit, earumque supremus Dominus est, ita de iisdem disponere valet, prout sibi visum fuerit juxta infinitæ sapientiæ suæ regulas. Unde quemadmodum nemo dixerit Principem, sive ductorem exercitus haud sapienter se gerere, qui milites strenuos, aut ignavos, non tempore pugnæ vel belli, sed eo finito, remuneratur, aut punit, ita de nobis militantibus in hac vita statuere sapientissime potuit Princeps omnium Deus. Sed neque repugnantia ulla, aut absurditas confingi potest ex parte hominis. Quodcumque enim de natura ejusdem amplecteris systema, ipsum capacem futuri præmii, vel pœnæ admittere cogeris. Nam si animos nostros, prout docet major, meliorque Philosophorum pars, & totius humani generis sensus, & apodicticæ plane rationes probant, simplices, spirituales, adeoque suapte natura immortales admiseris, jam evidens est eos non dissolvi, sed permanere etiam post separationem a corpore. Quod si stultissimam Epicurei, & Materialistarum opinionem sequi malueris, animumque ponas subtili materia concretum; neque in hac hypothesi, ut semel, ac iterum notavimus, eum ita interire in hominis morte dixeris, ut etiam neges, omnipotentem Deum, a quo conditus est, in statum illum posse restituere, in quo præmium pro meritis subeat vel supplicium. Nullo igitur pacto *impossibilem esse* futurum vitæ statum fas est defendere.

Sed & illud deinde nobis *Deistæ* concedant, oportet, nihil deesse nobis ex iis, quæ necessaria creduntur, aut saltem credi facile possunt ut pro operibus nostris subeamus judicium Dei. Nos etenim præ ceteris cunctis animantibus cognoscimus Deum: insitas in mente atque consignatas habemus ideas honestatis, & pravitatis, virtutis & vitii, queis bonum a malo, nativa mentis vi secernimus: percipimus etiam naturales hujusmodi ideas, aut notiones obligationem inducere, sive debitum alia sequendi, alia autem fugiendi. Liberos insuper nos esse præditos arbitrio sentimus, quo nosmetipsos dirigere, ac determinare valemus, bonumque pro lubitu,

bitu, vel malum amplecti, virtutem sequi, vel vitium, atque adeo etiam novimus actus nostros laude dignos esse, aut vituperatione, præmiumque mereri, vel supplicium. Hæc abunde ostensa jam sunt, & ex iis, quæ in rebus humanis contingunt, & politico regimine clarissime patent. Nec demum aliquis in dubium verterit nos doloris capaces esse vel gaudii, quæ præmium, & pœnam consequuntur: quemadmodum nec esse creaturas a Deo dependentes, eique subjectas, qui legibus quibusdam nos regat, omnique potestate remunerandi, aut puniendi præpolleat.

Etiam illud præterea certissimum est apud omnes, Principes, aut Legumlatores humanos nec probis præmia, nec improbis supplicia conferre, sed neque conferre posse, quæ meritis cujuscumque respondeant. Nam, si de præmiis loquimur, vel nulla prorsus ab ipsis tribui solent, vel aliquando adeo exigui momenti, ut plane pro nihilo æstimanda sint, præsertim cum arcana cordium introspicere nequeant, unde bonarum actionum pretium potissimum æstimatur. Si autem sermo sit de suppliciis, quænam sodes sunt actiones pravæ, quas Magistratus humani punire solent? Plane nonnisi exteriores aliquæ, quæ societatem politicam lædunt, ac Reipublicæ tranquillitatem perturbant: & has quidem non omnes, sed perpaucas: quoniam paucissimæ sunt, quæ in eorum cognitionem veniant; cetera vero, eademque propemodum infinita, ac sæpe gravissima delicta, quæ corde potius, quam externo opere consummantur, aut minime norunt, aut ipsi non curant, aut de illis nullum judicium pronunciant, aut ea punire non possunt. Hoc perviderunt antiqui illi Legumlatores Solon, Charondas, Lycurgus, & alii, qui, ut homines in officio pro virili continerent, veluti basim quamdam, ac fundamentum legum suarum dogma præstituerunt divinæ Providentiæ, quæ contemplatur omnia, nihilque latet ex iis, quæ ab hominibus fiunt, sive manifesta sint, sive occulta.

Quæ si omnia adeo certissima sunt, ut neque ab Adversariis nostris in disputationem adduci queant: si admittere quemquam necesse est actiones bonas, ac malas, quæ a Creaturis rationalibus libere fiant, atque adeo laudem, aut vituperationem, præmium aut pœnam sibi debita faciant: si hæc a terrenis Principibus pro ratione meritorum nec tribuuntur, nec tribui valent; jam nihil est aliud residuum, nisi ut ad supremum Dominatorem Deum oculos cogitationesque nostras attollamus, qui de actionibus hominum æquissimum judicium ferat, easque, prout merita cujuscumque exigunt, remuneretur, aut puniat: idque vel in hac vita, vel in futura. Porro Deum non hujus quidem vitæ spatium, sed futuræ pro retribuendis omnium meritis constituisse, tot argumenta convincunt, ut qui id inficias eunt, non tam Religionis, quam rationis ipsius hostes, quam se unice sequi gloriantur, se apertissime prodant, ipsumque tandem Deum, quem se profitentur agnoscere, consequentia plane necessaria abnegare cogantur. Hæc autem argumenta sumuntur ex iis, quæ Deo convenire necesse est, Dei scilicet perfectionibus, aut prærogativis *moralibus*, sanctitate, Legislatoris dignitate, sapientia, justitia, providentia, ex quibus totidem media peridonea nobis suppeditantur, unde necessitatem status futuræ vitæ sive beatæ sive miseræ validissime comprobemus: quas tamen nemo non perspicit, ita invicem esse connexas, atque implicitas, ut altera ab altera vel nullo modo, vel difficillime de hac re differentibus sejungi possint.

Primum itaque argumentum sumitur ex sanctitate Dei, sive puritate, ac rectitudine perfecta naturæ suæ, qua sicut semper approbat, amatque seipsum, suasque perfectiones infinitas; ita pretio dignum, & amore reputat duntaxat in creatis rebus, quod divinis suis perfectionibus assimilatur, aut aliquam habet cum iisdem relationem conformitatis, reprobat vero, odioque infinito prosequitur quidquid ab iisdem dissentit, aut adversatur. Hinc autem duo statim consectaria profluunt, & quidem

evidenter, ac necessario: quorum primum hoc est. Quo magis homo sollicitus est, ut reparet in se ipso, perficiatque imaginem Dei vitæ sanctimonia, morum rectitudine, virtutum cultu; eo magis accedit ad Deum, ac exprimit in se divinas ipsius perfectiones, atque adeo magis etiam approbatur a Deo, atque diligitur: de quo certe dubitare nemo potest. Nam & ipsi Gentiles nativo lumine de hac veritate convicti sunt, unumque istud erat, teste Laertio (a), ac Stobæo, ex præcipuis Stoicorum dogmatis: *virtutem, ejusque opera Dii amant:* quod & Cicero, aliique dixerunt. Porro quo magis Deus aliquem probat ac diligit, eo majore dignum existimat felicitate, vel præmio. Neque enim Dei approbationem, & amorem erga creaturam rationis compotem, bonisque fruendi capacem, concipere fas est, veluti steriles quasdam & inutiles affectiones, sed tamquam firmam voluntatis suæ dispositionem, cui effectus respondeant, tum Dei bonitati, tum naturæ hominis consentanei. At vero nemo est ex iis ipsis, qui sanctitate vitæ, morumque candore, ac pietate præfulgent, qui beatitudinem, aut affluentiam bonorum, quam sibi promeritus est, in hac vita percipiat; quin contra pluribus sæpe miseriis, & ærumnis ad mortem usque premi, atque exagitari videmus. Igitur alium concedere oportet statum vitæ, futurumque judicium, in quo Deus piorum opera remuneratur, eosque efficiat perpetuæ suæ felicitatis consortes.

Alterum consectarium est: quo magis homo perverse, & obfirmate peccando a Deo recedit, imaginem Dei in semetipso impressam inficit, vitiis turpissimis se tradit, adeoque divinæ sanctitati, ac perfectioni directius opponitur, eo magis odio habetur a Deo, reprobaturque, magisque divina sanctitas, quam contemnit, exigit ut plectatur pœna, quæ culpæ suæ gravitatem exæquet, congruatque dignitati suæ, malis scilicet omnibus obruatur. Nullus autem impius est, etiam inter nequissimos, qui hisce malis, & infortuniis obnoxius sit in hac vita mortali. Immo permultos eorum nonnumquam cernere est, qui vitam agunt omni felicitatum genere cumulatam, cunctisque seculi hujus bonis affluentem. Igitur vita alia succedat, necesse est, aliudque seculum, in quo sempiterna sit constituta eorumdem miseria. Nam si hæc non ponatur, nullo plane signo testaretur Deus summam suam displicentiam, & odium peccati, quod tantopere contrarium est naturæ suæ, suæque sanctitati.

Idem amplius explicare, & confirmare præstat hoc modo. Dubitare minime licet, quin divina voluntas a nobis efflagitet, maximeque desideret, ut ipsi, quantum in nobis est, assimilemur in illis perfectionibus, quæ convenire nobis possunt, *moralibus* nempe, sive sanctitate, bonitate, & justitia. Si enim nullus in creatis Pater est, qui non vehementer exoptet, ac velit, liberos imitari præclaras actiones suas, sibique in iis præsertim dotibus similiores effici, in quibus videntur excellere; nonne idem potiore sane titulo sentire debemus de omnium conditore, atque Patre Deo, ut nimirum ipsi similes efficiamur in iis divinis dotibus, quæ fundamenta sunt immutabilis felicitatis suæ? Quod si id ab hominibus requirat ac velit, profecto nequit non diligere eos, qui voluntati suæ fideliter obsequentes impense colunt pietatem, sanctitatem, justitiam, beneficentiam, aliasque virtutes, quibus Deum imitamur, summeque aversari omnes, qui eas contemptui habentes ad vitia deflectunt, iisque se totos mancipant, adeoque a Dei similitudine longissime distant. Quod si Deus in illis sibi admodum complacet, hos autem summe aversatur, & odit, quid aliud consequens est, nisi ut erga utrosque amoris, vel odii signa declaret, & alios quidem ad se per-

(a) lib. 7.

se perducat, beatosque faciat, alios autem abs se repellat, & miserrimos reddat? quæ sane ad hanc vitam neque pertinent, neque pertinere possunt. Atque hoc est, quod ajebat Regius Propheta alloquens Deum: *quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos; odisti omnes, qui operantur iniquitatem: perdes omnes, qui loquuntur mendacium.... Judica illos Deus: decidant a cogitationibus suis: secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam irritaverunt te Domine. Et lætentur omnes, qui sperant in te*, tibique morum, vitæque sanctimonia continenter adhærent: *in æternum exultabunt, & habitabis in eis.... Quoniam tu benedices justo: scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum.* (*a*)

Sed hæc divina voluntas amplius nobis manifesta fit ex regulis honestatis, atque virtutis, quas menti nostræ Deum indidisse probavimus: unde alterum argumentum sumitur pro futura retributione adstruenda, ex prærogativa nempe supremi Legislatoris Deo convenienté depromptum. Has namque regulas, nedum ex seipsis obligationem inducere in creatura rationali, sed etiam ex ipsa voluntate divina ita sapientissime disponente, compertissimum est, atque hac ratione firmissima evincitur. Etenim regulæ nobis insitæ nihil aliud sunt, nisi Lex æterna Dei nobis communicata, mediis quibusdam judiciis absolutis, & necessariis de bono, & malo, iisque præceptivis. Ita siquidem eam universim definit S. Thomas: *ratio divinæ sapientiæ secundum quod est directiva omnium actionum, & motionum creaturarum in ordine ab bonum commune totius universi.* Quapropter, quemadmodum Deus præscribens agentibus necessariis leges naturæ eorum consentaneas, quas constanter sequerentur relate ad finem sibi præstitutum, bonum scilicet *naturale* universi, vult, ut iisdem subjecta sint, in iisque servandis quidquid virium habent, ac facultatis insumant; ita perspicuum est Deum ipsum necessario velle, ut Creaturæ omnes, quibus intellectum tribuit, voluntatem, ac liberum arbitrium, nobilissimas hasce facultates impendant, ut, quantum in ipsis est, *morale* bonum sartum tectumque conservetur. Quod etiam communitur hoc explorato laudati S. Thomæ principio: *id totum, quod directe, ac certo tendit in commune bonum, ac felicitatem totius universi, conforme maxime est divinæ voluntati*. Cum enim Deus sibi ipsi sufficiens sit, nec creaturis egeat ad plenam sui beatitudinem, non ob aliud homines extraxit ex nihilo, nisi ut participes efficeret felicitatis suæ, adeoque nec ab iisdem exigit, aut exigere debet, nisi ut vim suam omnem conferant in eumdem finem. Nullum autem consequendi hujusce finis certius medium, ac directius est, quam diligens & accurata observatio legis divinæ, sive eorum omnium officiorum, quæ ex lege ab ipso constituta proficiscuntur: idque ne ipsi quidem Religionis hostes, & præ aliis Hobbesius inficiari omnino ausi sunt; unde ad leges politicas confugerunt, ut ad finem hunc assequendum pervenirent. Liquet ergo apertissime legis transgressionibus, sive peccatis, homines, hoc est creaturas finitas, imbecillas, errori subjectas, præferre voluntatem propriam rationi æternæ Dei infiniti, omnipotentis, infallibilis, refragari ejus supremæ voluntati, eamque pro nihilo habere, penitusque contemnere, quod sine magna offensa, & injuria Dei gravi animadversione punienda ne concipi quidem valet.

Quæ si vera sunt, ut nemo dubitaverit, num adeo amentes erimus, ut putemus Deum leges quidem nobis constituisse, easque magnopere velle, ut accurate observentur a nobis, quin tamen nullum proposuerit fidelibus observatoribus præmium, nullum violatoribus, atque contemptoribus suppli-

(a) Psal. 5.

cium? Immo vero hæc ſtatuiſſe e veſtigio perſpicimus, dum attente perpendimus retributiones hujuſmodi neceſſarias eſſe ad dignitatem ſummi legislatoris declarandam, ad majeſtatem & decorem legum ſuarum conſervandum. Quid enim lex eſſet, aut quonam loco haberetur, ſi ad ejus obſervantiam nec præmium urgeret, nec ſupplicium impelleret? Plane imperfecta dicenda foret, inutilis, ſapiente Legislatore prorſus indigna, immo ne lex quidem, ſed ſimulacrum potius, aut ſpectrum legis: quoniam vi careret inducendi ſubditos ad executionem eorum quæ præcipit, aut vetat: cumque nec præclarius, nec religioſius colamus Deum, quam fideli obedientia legibus ſuis præſtita, nec abjectius, aut vilius de Deo ſentiamus, magiſque contemnamus, quam audaci earumdem tranſgreſſione, contemptus namque legis in ipſum reſilit Legislatorem; non poteſt Deus ſui honoris zelator *non honorare eos*, ut cum ſacra Scriptura loquar, *qui ſe honorant*, ſuaque gratia, favore, atque munificentia dignos efficere: contra vero in eos, qui ſe contemnunt, iram ſuam, atque indignationem oſtendere, debitiſque punire ſuppliciis: unde & in humano regimine cernimus, quemvis Legislatorem, qui jure gaudeat ferendi leges & obſervantiam earumdem exigendi, minime pati, ut eæ impune violentur, & contemnantur, quin potius illatæ ſibi injuriæ ſenſum teſtari vindicta ſumpta de earum tranſgreſſoribus. Quis autem aſſerendum arbitretur, dum ad mores hominum oculos convertit, dum inſpicit fraudes, inſidias, aſſentationes, violationes aliorum thalami, hypocriſes, aſtutias, concuſſiones, monſtroſas libidines, oppreſſiones pauperum ac viduarum, crudeles vindictas, blaſphemias, aliaque innumera ſcelera, quibus divinæ leges deſpectæ jacent, ac ludibrio habentur: Quis, inquam, dum hæc cogitat, ſibi perſuadeat pro tot criminibus, & iniquitatibus, pro tot injuriis, & offenſis in ſe commiſſis dignas a Deo de contumacibus legum ſuarum violatoribus repeti pœnas in hac vita mortali? Quamquam enim Deus etiam in hoc ſeculo ob hominum flagitia publicas quandoque calamitates immittat, ſæpiſſime tamen animadvertimus culpas etiam graviſſimas inultas, impuniaſque: immo Dei rebelles, ac refractarios pervicaciſſimos, innocentum oppreſſores, humanæ ſocietatis, ac totius Religionis hoſtes, & contemptores, florere maxime, omnique bonorum temporalium abundantia, opibus, honoribus, deliciis, voluptatibus circumfluere, nullaque digna tot ſcelerum pœna perſoluta ex hoc mundo demigrare. Contra vero fideles, ſtudioſoſque cultores Dei, ſuarumque legum, eximiæ integritatis, & innocentiæ, juſtitia inſignes, beneficos, miſericordes, manſuetos, patientia, pietate, ceteriſque virtutibus ornatiſſimos, variis hujuſce vitæ calamitatibus continenter affligi, dieſque ſuos in egeſtate, in ægritudine, in ærumnis, in inopia bonorum omnium miſerrime tranſigere, nulla unquam perfectæ obedientiæ mandatorum Dei temporali retributione percepta. Nonne igitur vitam aliam cogitemus omnino neceſſe eſt, in qua Legislator ſupremus & horum obedientiam cumulatiſſime compenſet, & illorum contumaciam meritiſſimis ſuppliciis plectat, atque ita divinum honorem ſuum incolumem ſervet, legum ſuarum majeſtatem tueatur, reparetque graviſſimas injurias, & contumelias ſibi ab impiis, & peccatoribus irrogatas?

Novum robur accedit huic argumento relate ad punitionem malorum, dum attentius intuemur humanæ naturæ conditionem. Etenim ſi dubitandum non eſt voluiſſe Deum, ut ſuæ leges ab hominibus obſervarentur, proſpectu, ſive comminatione futurorum ſuppliciorum illos in officio continere præſertim debuit. Nam cum ſenſibus maxime ſubjecti ſint, ab iis, quæ ſenſus magis afficiunt, commoveri validius ſolent, magiſque ad parendum urgentur timore pœnæ, quam amore virtutis. Pulcritudo honeſtatis, quamquam ex ſe maxima, vim habet admodum exiguam ad eos alliciendos, tormenta

vero

vero & cruciatus fortius illorum animos concutiunt, & a scelere avocant, quam dulcedo præmiorum, ut ipsa experientia compertum est: magisque videmus deterreri homines a vitiis, atque peccatis, dum contemplantur inferni flammas & acerbitatem pœnarum, quam ad studium pietatis accendi, dum prospiciunt paradisi gaudia, ac bonorum, quæ promittuntur, amplitudinem. Unde & Legislatores humani suarum legum observantiam promovere solent, nonnisi severissimis pœnis adversum transgressores denunciatis, veluti mediis ad obtinendum finem aptioribus. Supremus itaque Legislator eadem voluntate, qua leges præscripsit hominibus ad bonum universi, velit etiam oportet pœnas, & supplicia eorum, qui eas violare audent, tamquam medium ad præstitutum sibi finem assequendum efficacius: atque adeo colligere debemus, peccatores & impios destinatos esse ad subeunda in alia vita supplicia, quibus certe in præsenti addicti non sunt.

Tertium argumentum, aut argumentorum genus suggerit consideratio divinæ sapientiæ, quæ de rebus cunctis ordinat, atque disponit, prout exigunt cujuscumque relationes, ac merita: *ordinare* quippe, ut ex Aristotele observat S. Thomas, *sapientis est: ordinatio enim aliquorum fieri non potest, nisi per cognitionem habitudinis, & proportionis ad invicem, & ad aliquid altius, quod est finis eorum*. Ex quo profundam hanc rationem in rem nostram eruit idem S. Doctor *lib. 3. c. Gen. c.* 140. „ Sicut res naturales ordini divinæ sapientiæ subduntur, ita & actus humani: utrobique enim convenit debitum ordinem servari, vel etiam prætermitti. Hoc tamen interest, quod observatio, vel transgressio debiti ordinis est in potestate humanæ voluntatis constituta; non autem in potestate naturalium rerum est, quod a debito ordine deficiant, vel ipsum sequantur. Oportet autem effectus causis per convenientiam respondere. Sicut igitur res naturales, cum in eis debitus ordo naturalium principiorum, & actionum servatur, sequitur ex necessitate naturæ conservatio, & bonum in ipsis: corruptio autem, & malum, cum a debito, & naturali ordine receditur; ita etiam in rebus humanis oportet, quod cum homo voluntarie servat ordinem legis divinitus impositæ, consequatur bonum, non veluti ex necessitate, sed ex dispensatione gubernantis: quod est præmiari: & e converso malum, quum ordo legis fuerit prætermissus: & hoc est puniri „. Duplex scilicet *ordo* distinguitur in rebus creatis, *naturalis* alter, alter vero *moralis*: & quemadmodum ex conservatione utriusque *bonum* resultat, ita ex perversione *malum*: hoc tamen discrimine, quod cum conservatio *ordinis moralis* pendeat a libera potestate hominis subditi morum regulis a Deo præscriptis, non autem *naturalis*, qui pendet ab agentibus necessariis, hæc imputetur homini ad laudem, & meritum; perversio vero ad culpam, & demeritum: atque adeo *bonum*, aut *malum*, quod ex hoc *ordine* vel conservato, vel perturbato consequitur, præter actum vel laudabilem, vel culpabilem, inducit etiam jus vel ad præmium, vel ad pœnam ab Authore totius recti *Ordinis* inferendam. Cum autem experientia nimium lugenda manifestet perversiones hujus *ordinis* frequentissime fieri ab hominibus, quin *malum pœnæ*, quæ illas consequi deberet in hoc mundo cernamus, quid aliud superest, nisi ut prospiciamus animo vitam aliam, in qua retributio eorum fiat, quam quisque promeritus est?

Duabus aliis rationibus ex ordine a divina sapientia constituto depromptis eamdem veritatem comprobat Angelicus idem Doctor. Priorem habet cap. laudato his verbis: „ Ubicumque est aliquis ordo ad finem, oportet, quod ordo ille ad finem ducat: recessus autem ab ordine finem excludat.... Deus autem imposuit actibus hominum ordinem aliquem & respectum ad finem boni. Oportet igi-

„ tur,

„ tur, quod si ordo ille recte positus „ est, quod incedentes per illum ordi- „ nem, finem boni (idest bonorum o- „ mnium fontem) consequantur: quod „ est præmiari: recedentes autem ab „ illo ordine per peccatum, a fine boni „ excludi: quod est puniri „: quam quidem exclusionem, cui certe locus non est in hac vita, pœnam esse omnium terribillimam, ex iis, quæ dicemus in sequenti libro apertum erit. Alteram profert 1. 2. *qu.* 87. *art.* 1. inquiens: „ Manifestum est, quod quæcunque continentur sub aliquo ordi- „ ne, fiunt quodammodo unum in ordi- „ ne ad principium ordinis. Unde „ quidquid contra ordinem aliquem in- „ surgit, consequens est, ut ab eo or- „ dine, & a Principe ordinis deprima- „ tur. Cum autem peccatum sit actus „ inordinatus, manifestum est, quod „ quicumque peccat, contra aliquem „ ordinem agit, & ideo ab ipso ordine „ consequens est, quod deprimatur: „ quæ quidem depressio pœna est, &c. „ Subditur autem homo universali or- „ dini divini regiminis: ordo autem „ per peccatum pervertitur, dum ille, „ qui peccat, agit contra legem divi- „ nam &c. unde pœnam incurrit a Deo „ irrogandam: & quidem in futura vita, si in hac non expietur: nam ut præclare ostendit *art.* 3. ejusdem quæstionis: *ut ordo servetur*, quo *voluntas hominis subditur Deo*, necesse est, ut tandiu peccator deprimatur a Deo per pœnam, quandiu adversus ordinem ab ipso constitutum peccator insurgit per culpam. Nam si manente ordinis perversione inducta per culpam pœnæ reatus finiretur, jam aliquid in rebus inordinatum subsisteret, ipse nimirum ordo perturbatus absque ulla reparatione nec per pœnitentiam facta, neque per pœnam, minusque pulcritudinis, atque decoris restitueret sapientia Dei, quam hominis culpa destrueret: neque enim, pœnitentia sublata, hujusmodi restitutio haud aliter fieri potest, quam per pœnam inflictam, qua peccator deprimitur, ac veluti ad statum sibi debitum revocatur.

Alio sub aspectu hoc argumentum ex divina sapientia ductum fortasse sensibilius, nisi fallor, effici potest hoc pacto. Nemo profecto mortalium est, aut unquam fuit, qui Deum agnoscens aliam sibi de illo informarit animo ideam, quam entis *sapientissimi*, qui & nobilissimos sibi fines semper præstituat, & aptiora media adhibeat ad eos obtinendos. Porro quis unquam hanc ideam serio & attente contemplatus est, aut contemplari potest, quin statim colligat vitam futuram? Ens infinite *Sapiens* perversionem quidem, & inordinationem ferre potest in opere suo, sed ad tempus aliquod determinatum, ac necesse est, ut serius, aut citius ordinem tandem restituat, ac vigere faciat. Hoc plane vel primo intuitu facile concipimus omnes, deducimusque ex idea *sapientiæ infinitæ*, quæ una pollet infinita omnipotentia. Nullus autem est, qui oculos in hoc mundo circumferat, eaque sedula mente perpendat, quæ se nobis incessanter objiciunt, simulque non amare defleat ex una parte horribilem morum corruptelam, quæ in hominibus est, in hominibus, inquam, Creaturis videlicet, quæ quibuscumque aliis operibus Dei nobilitate naturæ longe præstant: ex alia vero animo perquam molesto non videat summam, quæ ubique obtinet confusionem bonorum, atque malorum. Nam & virtus frequentius in nullo pretio est, contempta, ludibrio, & ignominiæ habita, atque infortuniis continuis nonnumquam exagitata: vitium vero sæpissime floret, in dignitate est atque honore, neque solum citra punitionem liberrime vagatur, laudes etiam sibi sæpenumero conciliat, & plausus. Quis hæc tantummodo volvens animo non alte admiratur, & obstupescit? Cui nostrum si alius vitæ status non succederet, fas non esset de Deo conqueri, quod cum *ordinem naturalem tanta sapientia* regat, atque disponat, ut cuilibet manifestum est, *ordinem moralem*, qui tanto pretiosior est, atque excellentior, omnino prætereat ac despiciat? Quandoquidem virtutibus deberi præmium, ac felicitatem;

tem; vitiis vero supplicium, & miseriam, indito ab ipsomet Deo nativo lumine cognoscimus; quæ tamen utrisque non rependi in hac vita non minore perspicuitate videmus. Verum plane omnis admiratio evanescit, dum cogitamus vitam hanc *non esse retributionis tempus*, *sed probationis*, illamque ad futuram reservari, in qua hæc confusio, & inordinatio de medio tollenda sit. Tunc enim extemplo lux quædam clarissima emicat, quæ nobis ostendit, virtuti hic expectandum non esse præmium suæ dignitati, ac merito conveniens, quod hujus vitæ tempus homini concessum fuerit, ut eam exerceat, & exercendo animum suum perficiat, piisque operibus thesaurum sibi meritorum acquirat. Statim etiam perspicuum fit ex opposito neque impio, & facinoroso homini par delictis suis infligendum esse, sed neque infligi posse, tormentum, atque supplicium: quoniam istud est quodammodo libertatis suæ tempus, quo præclaro munere dum abutitur, sibi debitam efficit pœnam, quam demum subiturus sit, in altera scilicet vita.

Eamdem rationem juvat amplius proponere ex recenti Scriptore, & illo quidem in primis illustri (*a*): „ Idea, inquit gallico idiomate, quod in latinum verto, entis infiniti sejungi „ minime potest ab idea vitæ futuræ „ beatæ, vel miseræ. En principia tria, „ quæ hoc solidissime evincunt, extra „ omnem dubitationis aleam posita. „ Nos procul dubio *relationes* aliquas „ habemus *cum Deo*, & cum *aliis creaturis* ab ipsomet Deo *sapientissime constitutas* in hoc universo, quas a nobis „ *servandas omnino esse decernit*, *ac præcipit*. Quis aliquod horum trium negaverit, aut in disputationem adduxerit? Negabimus ne relationem, aut „ respectum nos habere *cum Deo*, & „ *cum aliis creaturis*? Sed hoc perinde esset, ac negare, quod simus, „ sive existamus. Negabimusne respe„ctus hosce fuisse *a Deo* in universo „ *constitutos*? At hoc idem esset, ac „ negare ipsum Deum. An saltem ne„gabimus *decrevisse* Deum, ac præcepisse, ut exacte servarentur a nobis? „ At quis hoc neget, quin negare cogatur velle Deum, quod jam ab ipso factum esse evidenter constat? „ Porro semel ac vitam alteram ponimus, in qua qui fideliter in hac „ Deo obtemperarit, remunerationem „ accipiat; qui autem Dei legibus obedire noluerit, pœna mulctetur, satis admirari non possumus consilium, „ & dispositionem sapientissimam Dei „ erga creaturam suam: quam cum libero arbitrio donaverit, æquum erat „ ut spatio temporis illi concesso, quo „ beneficiis suis recte utens, majora „ promereri, & adipisci valeret, leges „ suas, atque præcepta eidem duntaxat imponeret, minisque ac promissis excitaret, suo illam arbitrio relinquens absque ulla vi, & coactione, sive necessitate. Quod si ponamus nullam, post hanc, vitam esse „ futuram, jam nullum amplius videre licet in Dei circa nos dispositione divinæ sapientiæ ordinem, ac rationem. Quid enim emolumenti percipimus ex cognitione *relationum* omnium, quas Deus in universo constituit? Quem fructum ex minis, „ ac promissis haurimus? An forte dixeris, ut urgeant nos, atque impellant ad parendum Deo? Verum quid „ minæ prosunt, & promissiones, quæ „ nullum unquam effectum sunt habituræ? Nam si vitam hanc tantummodo spectant, evidens nimirum est „ persæpe vitium non punitionem consequi, sed felicitatem potius illam, „ quæ deberetur virtuti. Quod si aliquando vitium punitur, pœna haud „ plane æquat gravitatem criminum, „ ac tandem finem habet cum morte, „ bonis æque malisque communi „. Atque hinc nemo non colligat, necesse esse, ut quicunque contendit, vitam hanc

(a) M. Francois T. 2. Defen. de la Rel. natur. p. 2. c. 3.

hanc ultimum esse totius hominis terminum, adeo ut nec probi, nec improbi aliud post se relinquant nisi vanam, & inutilem recordationem recte vel male factorum, cogatur omnino repudiare, & negare sapientiam infinitam Dei cum summa omnipotentia conjunctam: hæc enim cum ea perversione quam cernimus ordinis moralis consistere nequaquam potest.

Sed neque potest consistere cum idea *justitiæ divinæ*, unde aliud in rem nostram sumimus argumentum. Idea justitiæ, prout peculiaris quædam virtus est, hoc necessario exprimit, atque exposcit, *ut unicuique reddatur, prout sibi debitum est*. Equidem Deus nihil debet creaturis suis: sed tamen hoc debet sibi ipsi, quod de creaturis disponat, prout unaquæque exigit, eoque modo, qui Deum maxime deceat. Porro exigentia creaturarum rationalium hæc est, ut unaquæque meritis suis digna recipiat, præmium nempe, quæ bene se gessit virtutemque coluit, & exercuit; supplicium autem, quæ inique egit, vitiumque secuta est. Nam ut scite animadvertit Vir Clar. Grotius, *etiamsi lex nullam pœnam expressisset, naturaliter tamen ipse actus humanus, sive intrinsecam habens pravitatem ex rei natura immutabili, sive extrinsecam ob contrarium Dei præceptum, eo ipso pœnam aliquam, & quidem gravem meretur, nimirum par est hominem peccatorem puniri* (*a*). Deus igitur æquissimus distributor omnium, quemadmodum nec virtutem sine præmio, ita multo magis nec vitium sine punitione relinquere debet: quam certe in hac vita pro tot, tantisque sceleribus rependi nemo ne suspicabitur quidem, dum ea, quæ hic contingunt, attenta mente revolvat. Quod ut manifestius intelligas, pone tibi, quæso, ante oculos duo hominum genera, quæ terræ hujus faciem inhabitant. Hinc considera hominem justum ex iis plurimis, quos Religio Christiana sinu suo fovet, justum hominem dico, qui Deo in omnibus placere studet, ejus leges exactissime observat, ab eisque vel tantillum desciscere reformidat, imaginem Dei in proximo suo effulgentem honore debito prosequitur, neminem lædit, benefacit omnibus, justitiam, mansuetudinem, temperantiam, cæterasque virtutes, & corde impense diligit, & operibus continenter manifestat: a sancto proposito, quod semel concepit, nunquam revocatur, non blanditiis flectitur, non minarum asperitate terretur, non suppliciorum quorumlibet crudelitate dimovetur, adeo ut post vitam in miseriis ductam, in angustiis, in perpetua adversum seipsum, pravasque appetitiones pugna, postremo pro justitia, pro pietate, pro religione inter dirissimos cruciatus vitam ipsam cum sanguine profundit. Atque hinc considera hominem nequissimum, qui nullam prorsus Dei, ac religionis curam gerit, divinas leges liberrime, ac impudenter contemnit, superbum, avarum, crudelem, furore tumentem, impotentis libidinis, vitiis omnibus deditum, qui nihil non refert in suam utilitatem, & commodum, qui omnia jura subvertit, ut cupiditatibus suis licentius indulgeat, uno verbo qui flagitia flagitiis accumulat, delicta delictis, in iisque totum vitæ suæ spatium insumit, quorum plurimos in historiis legimus, non pauci etiam in oculos nostros quotidie incurrunt: quin tamen de sceleribus suis pœnas luant in hoc mundo, immo potius prospere agunt in omnibus, bonisque, quæ appetunt, affatim perfruuntur ad extremum usque diem vitæ suæ. Dum hæc serio contemplaris, nec ad futuram vitam meditationem convertis, in qua utrique homini tam diversam vitæ rationem transigenti, pro meritis præmium tribuatur, aut pœna, nonne plane necesse est injustum tibi videri Deum, qui hæc in universo permittat, nec majorem curam habeat de tam probatissimo viro, quam de tam insigniter

(*a*) De satisf. Christi C. 2. T. 4. Op.

gniter impios? Si quivis terrenus Princeps & Rector nullas pœnas de delictis subditorum exigeret, eaque impunita dimitteret, quin potius sceleftos muneribus cumularet, probis civibus absque ulla remuneratione neglectis, quis illum apertæ injustitiæ reum non traduceret, non vituperaret? Num igitur hoc de summo Deo cogitabimus, qui natura sua justus est, immo justitia ipsa perfectissima?

Robur huic argumento majus accedit ratione S. Thomæ, quam ex conditione *meriti*, ac *demeriti* sive reatus, quem peccatum inducit arcessit, (*a*) atque ita proponi potest: Equidem actibus hominum, sive boni sint, sive mali, nihil additur Deo, nihil ab eo tollitur: sed tamen homo, quantum est de se, aliquid vel Deo subtrahit, vel exhibet, cum servat, vel pervertit ordinem ab ipso statutum in rebus. Hinc autem oritur actum omnem deliberatum hominis bonum, & malum habere rationem *meriti vel demeriti* apud Deum, *quantum est ex ipsa ratione actus*, inquit S. Doctor: *quia totum, quod homo est, & potest & habet, ordinandum est ad Deum, tum ratione sui, in quantum est ultimus hominis finis*, tum ratione totius communitatis universi, cujus ipse est Rector, & Princeps. Quapropter, *cum meritum, & demeritum dicantur in ordine ad retributionem, quæ fit secundum justitiam*, ex utroque capite *ad Deum pertinet retribuere pro his, quæ bene vel male fiunt in communitate*: quod confirmat, & magis explicat *q.* 87. *art.* 6. his verbis: *actus peccati facit hominem reum pœnæ, in quantum transgreditur ordinem divinæ justitiæ, ad quem non redit, nisi per quamdam recompensationem pœnæ, quæ ad æqualitatem justitiæ reducit, ut scilicet, qui plus voluntati suæ indulsit, quam debuit, contra mandatum Dei agens secundum ordinem divinæ justitiæ aliquid contra illud, quod vellet, spontaneus, vel invitus patiatur. Quod etiam in injuriis hominibus factis observatur, ut per compensationem pœnæ redintegretur æqualitas justitiæ*. Ita igitur postulat ordo & ratio justitiæ, ut peccator per pœnam reducatur ad illam æqualitatem, a qua deflexit per culpam, sive puniatur juxta meritum suum, &, dum voluntati suæ liberius indulgens, quam debuit, egit contra mandatum Dei, contra suam voluntatem patiatur pœnam, quam per pœnitentiam non subivit. Nullus ergo non videt, injustum (quod absit omnino suspicari) futurum Deum, si tot præsertim scelestissimos homines, qui ex hac vita decedunt absque pœnitentia, & culparum suarum expiatione, pœna pro meritis minime plecteret in vita futura. Hac unica ratione sartam tectam consistere justitiam summi Dei perspexit Propheta Jeremias, dum ea, quæ contingunt in præsenti vita, contemplaretur. Cum enim prius dixisset alloquens Deum: (*b*) *justus quidem es tu Domine, si disputem tecum: verumtamen justa loquar de te: quare via impiorum prosperatur: bene est omnibus, qui prævaricantur, & inique agunt?* Ab iis præsentibus mentem abstrahens, & quę tandem eventura erant, animo prospiciens, *congrega eos*, subjecit, *quasi gregem ad victimas, & sanctifica eos in die occisionis*, sive ut ex hebræo, *divelle eos tamquam gregem destinatum lanio*, sepone ad diem occisionis, quasi ad diem sacrificii justitiæ Dei, quæ brevem eorum prosperitatem in perpetuam miseriam convertet, atque ita locus erit omni creaturæ laudandi Deum in omnibus viis suis, ac perpetim dicendi; *justus es Domine, & rectum judicium tuum*.

Atque hæ quidem perfectiones bonitatis, sapientiæ atque justitiæ confluunt omnes ad firmandum quaquaversum supremum, illudque in rem nostram robustissimum, ac splendidissimum argumentum, quod ex summa ducitur rerum omnium, maximeque

E hu-

(a) p. 2. quæst. 21. artic. 4. (b) C. 12.

humanarum Dei Providentia: quam præcellentem prærogativam nemo in Deo non agnoscere potest, quin ipsum neget existere: *aut enim*, ut perpulcre Tullius jam supra laudatus, *negandum est Deos esse.... aut qui Deos esse concedunt, iis fatendum est eos aliquid agere, idque præclarum. Nihil autem præclarius mundi administratione. Deorum igitur providentia administratur mundus. Quod si aliter est, aliquid profecto sit, necesse est melius, & majore vi præditum, quam Deus: nihil autem est præstantius Deo: ab eo igitur necesse est mundum regi*.

Providentia, prout eam egregie definit Boetius, *est illa ipsa divina ratio in summo omnium Principe constituta, quæ cuncta disponit, & apte gubernat*. Hanc jam superius probavimus limitari non posse ad res naturales hujus universi, sed ad creaturas rationales, actusque humanos extendi debere, quin immo specialem de his curam habere Deum ob rationem a S. Thoma productam, quæ hic recolenda est, & ob oculos semper tenenda: nimirum quia *Creaturæ rationales præcellunt alias creaturas, & in perfectione naturæ, & in dignitate finis. In perfectione quidem naturæ, quia sola creatura rationalis habet dominium sui actus, libere se agens ad operandum..... In dignitate autem finis: quia sola creatura intellectualis ad ipsum ultimum finem universi sua operatione pertingit, scilicet cognoscendo, & amando Deum.... Omnis autem ratio operis variatur secundum diversitatem finis, & eorum, quæ operationi subjiciuntur*. Quod illustrat exemplo *medici* diversimode se gerentis in morbis pellendis, in sanitate conservanda, & corporum diversa complexione: & similiter *Rectoris* alicujus civitatis vel regni, *diversam rationem ordinis observantis* in militibus, in artificibus, aliisque civibus, prout eorum exigit diversa conditio. *Sic igitur*, concludit ille, *& alia est ordinis ratio, secundum quam creaturæ rationales Providentiæ divinæ subduntur, & alia secundum quam ordinantur ceteræ creaturæ:* specialior illa scilicet, nobilior, atque excellentior.

Hoc posito affero in primis tria argumenta ab eodem S. Doctore ex Providentia divina deducta *lib. 3. cont. Gen. c. 140.*, ut generatim probet oportere, *quod actus hominis puniantur, & præmientur a Deo*. Primum est: „ad perfectam Dei bonitatem pertinet, quod „nihil inordinatum in rebus relinquat: „unde in rebus naturalibus videmus „contingere, quod omne malum sub „ordine alicujus boni concluditur.... „Cum igitur actus humani divinæ „Providentiæ subdantur, sicut & res „naturales; oportet malum, quod accidit in humanis actibus, sub ordine „alicujus boni concludi. Hoc autem „convenientissime fit per hoc, quod „peccata puniuntur: sic enim sub ordine justitiæ, quæ ad æqualitatem „reducit, comprehenduntur ea, quæ „debitam quantitatem excedunt. Excedit autem homo debitum suæ quantitatis gradum, dum voluntatem suam „divinæ voluntati præfert, satisfaciendo ei contra ordinem Dei: quæ quidem inæqualitas tollitur, dum contra voluntatem suam homo aliquid „pati cogitur secundum ordinationem „(divinæ providentiæ). Oportet igitur, quod peccata humana puniantur „divinitus: & eadem ratione bona facta remunerationem accipiant.„

Alterum: „divina providentia non „solum disponit rerum ordinem, sed „etiam movet omnia ad ordinis ab „eo dispositi executionem. Voluntas „autem a suo objecto movetur, quod „est bonum vel malum. Ad divinam „igitur providentiam pertinet, quod „hominibus bona proponantur in præmium, ut voluntas ad recte volendum moveatur: & mala proponat „in pœnam, ad hoc, quod inordinationem vitet.„ Poscebat nempe suavis Dei providentia, ut cum homo sensilibus objectis præcipue inducatur ad amorem virtutis, & fugam vitii, præter pulcritudinem ipsius virtutis, & vitii deformitatem, sicut & rationes

nes alias sublimiores, bona promitteret in præmium bonorum operum, & mala comminaretur in pœnam malorum, ut ita ad illa avidius amplectenda alliceretur, & ad hæc fugienda fortius moveretur.

Tertium: „ Divina providentia hoc „ modo res ordinavit quod una alteri „ prosit. Convenientissime autem homo „ proficit ad finem boni tam ex bono „ alterius hominis, quam ex malo, „ dum excitatur ad bene agendum per „ hoc, quod videt bene operantes præ- „ miari: & dum revocatur a male a- „ gendo per hoc, quod videt male a- „ gentes puniri: ad divinam igitur Pro- „ videntiam pertinet, quod mali pu- „ niantur, & boni præmientur. „ Hoc autem confirmat tum illo Psal. 61: *reddes unicuique juxta opera sua:* tum alio Rom. 2. *reddet unicuique* (Deus) *secundum opera sua: his quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem; his autem, qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio:* hoc siquidem pacto suam Deus Providentiam ostendit erga bonos, & malos.

Hæc argumenta sancti Doctoris, ad statum futuræ vitæ adstruendum trahi facillime possunt. Verum ut ex hoc capite validius, & evidentius convincantur impii, qui illum pertinaciter abnuunt, ita ratiocinari consultius duco: aut negandum est Deum esse, ut ex Tullio præmisimus, aut fatendum ipsum esse provisorem, ac gubernatorem optimum rerum omnium, maximeque creaturarum rationalium: neque enim aliter Deum concipere licet. Porro in idea optimi provisoris, & gubernatoris tria hæc maxime resplendent, summa nempe sapientia, summa potentia, summaque justitia: *Sapientia* quidem, ut nihil eorum lateat, quæ geruntur in universo: *potentia*, ut de omnibus disponere valeat, prout sibi libuerit: *Justitia* demum, ut recte de omnibus reipsa disponat, ac unicuique tribuat, prout ejus natura, aut conditio exigit, sive juxta omnium dignitatem & merita. Atque adeo, dum peculiariter de creaturarum rationalium providentia, & gubernatione sermo est, oportet, ut quemadmodum Deus actiones hominum tum bonas tum malas perspectas habet, deque ipsis arbitrio suo disponere potest; ita secundum æquitatis leges reapse disponat, bonisque præmium, malis autem supplicium rependat. Hoc enim pacto optima, & perfecta administratio, & Providentia consistit, ut exemplo humani cujusque regiminis perspicuum est. Nam nulla omnino Respublica, nisi duabus hisce rebus, præmio & pœna, contineri posse, experientia docet, & sapientes omnes tradidere. Hinc Solon sapientissimus Græcorum percontactus, *quid magis Reipublicæ saluti prodesset;* respondit: *si boni præmiis invitantur: mali autem pœnis coercentur.* Cicero ad Brutum *Epist.* 157., & Stobæus *Serm.* 41. referunt, *Lycurgum dicere solitum duabus potissimum rebus contineri Rempublicam, præmio scilicet, & pœna.* Tullius idem ad eumdem: *Socrates civitates optime gubernari dicebat, cum injusti dant pœnas.* Plutarchus lib. 2. de legib. *Pythagoras civitatem optimam esse* dixit, *quæ postquam malos pœnis coercet, viros tantum bonos admitteret.* Stobæus loco cit. *Anacharsis dicere solebat, eam optimam esse Rempublicam, in qua virtutis potior, vitii deterior sit conditio.* Atque eodem modo cæteri locuti sunt, ipsa rei veritate aperte nimium alteque conclamante. Talem sane mihi Rempublicam finge, ubi civibus optimis nullum sit propositum præmium, nullum honoris insigne, nullum monumentum laudis: improbi vero nulla vindicatione, nullo timore pœnæ coerceantur, eam tu profecto dices pessime constitutam, ipsumque adeo, qui eam posuit, improvidum, stultissimumque judicabis. Qui ergo talem Deo rerum humanarum procurationem, administrationemque tribuas, quam nemo vir prudens sibi tribui pateretur?

Quæ si vera sunt, ut esse verissima nullus dubitaverit, jam quilibet convincatur oportet de alio futuræ vitæ statu,

quem divina Providentia complectitur, ut juxta rectæ administrationis, & procurationis leges virtutum, vitiorumque præmium, vel pœnam constituerit, quemadmodum revera constituisse ex intimo quodam naturæ sensu semper omnes homines crediderunt. Quandoquidem, dum mores hominum perlustramus, eaque colligimus animo, quæ contingunt in hoc universo, e vestigio intelligimus suum Providentiæ divinæ quoad curam bonorum atque malorum, locum, & exercitium in hac vita non esse, quod ideæ sapientis, justique Gubernatoris rerum omnium, maximeque humanarum, exacte, immo ne ullo quidem pacto consentiat. Nam dignum virtutibus præmium hic haud conferri conspicimus, & publicis calamitatibus ob scelera mortalium quandoque immissis, æque affici tum justos, tum impios, immo illos sæpe gravius, atque frequentius: hos vero aut minus affligi, aut nihil omnino: quin & inter eosdem plurimos nequiores, projectæ conscientiæ, vitiorum labe inquinatos, humani generis pestes deterrimas, uno verbo (piget enim eadem toties resumere) scelerum omnium reos: conspicimus, inquam, omni temporalium bonorum copia abundare, nullaque delictorum suorum persoluta pœna ex hac vita decedere.

Hæc adeo comperta sunt omnibus, ut Gentilium nonnulli, qui ab his præsentibus ad futura animum non avocabant, ex impiorum felicitate, bonorumque miseria turbarentur magnopere, atque etiam ad negandam, aut in dubium revocandam Providentiam Dei, Deumque ipsum nonnunquam adducerentur. Democritus Abderites, Laberio teste, *clypeo contra exortum hyperionis constituto, se oculorum luce privavit, malis bene esse ne videret civibus*. Euripides in Bellerof. ajebat (*a*): *emoriar: indignum est enim aspicere lucem, videndo malos immerito, & injuste honoratos*. Eademque dicebant apud eumdem, Menander, Teognides, & Sophocles. Atque hinc poeta Sulmonensis cecinit, aut potius insanivit: (*b*)

Cum rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso,
Sollicitor nullos esse putare Deos.

Quibus paria effutiit alius spectata infelici Catonis, magnique Pompeii morte, ac funere. Quin & ipse Vir Sanctissimus Job plurimum se commotum fuisse significat, dum Impios felices videns, bonisque omnibus affluentes ait: *quare impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis? Semen eorum permanet coram eis: propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum? Domus eorum securæ sunt, & pacatæ, & non est virga super illos*. Quod & David, aliique dicebant stupentes ob prosperam improborum sortem. Cum itaque certissimum sit, supremum omnium, justissimumque Provisorem Deum in hac vita nec justis præmia, nec impiis supplicia, pro ratione meritorum suorum tribuere, ne hæc *ataxia*, sive improvida perturbatio ordinis, & dignitatis utriusque generis hominum in æternum maneat, ut scelera nimirum inulta, impunitaque sint, virtusque irremunerata: necesse est vitam aliam fateri, in qua perficiatur retributio hujusmodi, ac utrique vel ad præmium bonorum operum, vel ad malorum pœnam percipiendam adjudicentur.

Illustrissimus vir, idemque ætatis nostræ eloquentissimus D. Massilonus ita pondus, & vim hujus argumenti sub oculos ponit in *selectis suis cogitationibus*, cujus gallica verba ita latine reddo: „ Futuræ vitæ dogma nititur idea „ Providentiæ Dei, quam ab infinita „ ejus sapientia, simulque justitia divi- „ dere nec possumus, nec debemus. „ Ecquis unquam aciem mentis suæ „ defigere potuit in Providentiam di- „ vinam *infinite sapientem*, unaque sua- „ dere sibi, hominem, creaturam illam „ scilicet præ cæteris, quæ se nobis in „ hoc mundo conspicuas præbent, no- „ bilissimam, quæ in semetipsa subli- „ mes

(a) Apud Stobæum Serm. 104. (b) lib. 3. Amor. El. 8.

„ mes adeo cogitationes invenit, adeo „ ampla desideria, sensus adeo præcellentes, capacem amoris, veritatis, „ justitiæ, cæterarumque insigniorum „ virtutum, ac dotum: hominem, dico, qui solus inter omnes adspectabiles creaturas, cognoscere Deum valet, colere, atque diligere, & ad ipsum se se referre, tamquam ad suum „ principium, finemque ultimum; suadere, inquam, sibi potuit talem hominem conditum a Deo non fuisse, „ nisi ut instar ceterarum belluarum „ brevi temporis intervallo in hac misera tellure vitam ageret, levibus hisce „ frivolisque negotiis intentus, aut vilissimis sensuum captandis oblectationibus occupatus? Ecquis animum serio „ intendit in ideam Providentiæ divinæ *infinite justam*, simulque induci „ potuit, ut crederet, fas esse homini „ in scelera omnia proruere sine ulla culpa culpæque reatu, aut virtutes omnes „ amore impenso complecti sine ullo „ merito, & meriti fructu? At vero „ nonne hæc persuadere sibi quisque deberet, si nec alia bona præter hujus „ vitæ, speranda suppeterent, nec alia „ mala metuenda superessent? dum intuetur adulteria, sacrilegia, & crimina horribilia tutela, ac potrocinio „ perfrui, innocentem turpiter de throno dejectum ab iniquo tyranno, parentem crudelis filii victimam effectum illacrymabilem, sponsum sub infidelis atque immitis uxoris vulneribus efflantem animam, & id genus „ permulta.„

Quam abhorreant hæc a provida rectaque gubernatione divinæ Providentiæ, quæ hic in mundo morali contingunt, nisi cogitationes convertamus ad statum vitæ futuræ, clarius effulget inita comparatione cum mundo materiali, qui aspectui nostro subjectus est. Hunc etenim mirifice a Deo regi, summaque sapientia gubernari, vel ipsi quos refellimus, diffiteri non audent, experientia rerum nimium manifesta convicti. Profecto quisnam sanæ mentis de tam perspicua veritate addubitaverit, dum considerat *æquabilitatem motus*, ut verbis Ciceronis utar, (*a*) *conversionem cæli, solis, lunæ, siderumque omnium distinctionem, varietatem, pulcritudinem, ordinem: quarum rerum aspectus ipse satis indicat non esse fortuita? Ut si quis in domum aliquam, aut in gymnasium, aut in forum venerit, cum videat omnium rerum rationem, modum, disciplinam, non possit ea sine causa fieri judicare, sed esse aliquem intelligat, qui præsit, & cui pareatur; multo magis in tantis motibus, tantisque vicissitudinibus, tam multarum rerum, atque tantarum ordinibus, in quibus nihil unquam immensa, & infinita vetustas mentita sit, statuat, necesse est ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari..... Hæc ita fieri omnibus inter se concinentibus mundi partibus, profecto non possent, nisi ea uno divino, & continuato spiritu*, sive divina mente, *continerentur*, & regerentur. Si igitur Providentiam Dei sapientissime regentem & gubernantem materialem hunc, & aspectabilem mundum concedere omnino necesse est; quis nisi penitus delirus, & amens dixerit, rejectum a summo Deo fuisse sine cura, & administratione nobiliorem mundum, *moralem* scilicet, & *rationalem*, qui, ut nuper adnotatum est, & ratio ipsa evidenter ostendit, longe *materialem* præcellit, ob intimiorem, quam habet cum Deo, conjunctionem, atque respectum? Quod si hoc afferere stultissimum esset, & alias in hac vita hujusce divinæ procurationis signa, aut testimonia non enitescunt, vitam aliam expectemus, oportet, in qua locum sibi magis congruentem habitura est. Cum enim *moralis* mundus necessarium nexum habeat cum toto, atque integro *systemate* Providentiæ, sapientiæ, justitiæ, bonitatisque Dei; tunc illud veluti evolvetur, & explicabitur ante oculos nostros, cernemusque apertissime admira-

(a) lib. I. de Nat. Deor.

rabilem Dei dispositionem erga pios, & impios, curamque, quam gerit, de humanis actionibus.

Ex absurdis quoque, quæ sponte, & necessario consequuntur ex adversariorum hypothesi, idem argumentum efficacissime comprobatur. Nam si nulla post mortem sit humanorum actuum retributio, si cuncta prorsus intereunt, atque finiuntur; non solum erunt homine beatiora pleraque animalia, quæ sine dolore, ac molestia fere ulla vitam agunt; sed etiam inter homines beatior erit, qui cupiditatibus suis explendis diutius indulget, carnisque voluptatibus captandis totum se tradit, quam qui nunquam intermissa virtutum exercitatione, corporis maceratione, suique ipsius abnegatione, ut Deo impensius inserviat, ac placeat, ærumnosam vitam in terris traducit. Quare, quo sanctior quis fuerit, eo erit infelicior, quo nequior, eo beatior. Hoc autem citra quemdam horrorem animi audiri, nec sine injuria Dei, suæque providentiæ pronunciari valet. Atque huc recidit illud, quod ajebat Apostolus Paulus 1. Corinth. c.15. *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus*, hoc est: si nulla merces alia superest expectanda nobis Deo fideliter obsequentibus, ultra mortalem hanc vitam; *miserabiliores sumus omnibus hominibus*. Cum enim nunc temporis nonnisi inter angustias, miserias, persecutionesque vivamus improborum hominum, quo toto mentis studio, atque diligentia serviamus Deo; nullum tamen pietatis, ac laborum fructum percipimus. E contra vero, si nulla impiis pœna reliqua est, præter hoc seculum, beatiores ipsi sunt, felicioresque, qui aliquo saltem tempore, tota videlicet præsenti vita, deliciis, ac voluptatibus absque ullo angore animi, absque perturbatione ac molestia potiuntur.

Hoc ferme argumentum, licet alio modo, persecutus est Lactantius Firmianus *lib. 7. de Vind. just. c. 9.*, eoque refellit sui temporis incredulos ostendens *mentem nostram in morte dissipari non posse*, *quin contra naturam*, *ideoque malum sit ipsa virtus*, (quod nec illi asserere audebant, nec Nuperi Deistæ concedere audent) his verbis: „ „ Præsenti vitæ, ait eloquens Orator, „ nocet virtus. Nam vita ista terrena, „ quam communem cum mutis animalibus ducimus, & voluptatem expetit, „ cujus fructibus variis, & suavibus delectatur, & dolorem fugit, cujus asperitas naturam viventium acerbis „ sensibus lædit, & ad mortem perducere nititur, quæ dissolvit animantem. Si ergo virtus & prohibet his „ bonis hominem, quæ naturaliter appetuntur, & ad sustinenda mala impellit, quæ naturaliter fugiuntur: ergo „ malum est virtus, & inimica naturæ, „ stultumque judicare necesse est, qui „ eam sequitur: quoniam seipsum lædit „ & fugiendo bona præsentia, & appetendo æque mala sine spe fructus amplioris. Nam cum licet nobis jucundissimis frui voluptatibus, nonne sensu „ carere videmur, si malimus in humilitate, in egestate, in contemptu, in „ ignominia vivere, aut ne vivere quidem, sed dolere, cruciari, & mori (ut „ in innumeris martyribus quam maxime constat) ex quibus malis nihil „ amplius assequamur, quo possit voluptas amissa pensari. Si autem virtus malum non est, facitque honeste, „ qui voluptates vitiosas, turpesque contemnit, & fortiter, qui nec dolorem, „ nec mortem timet, ut officium servet: ergo majus aliquod bonum assequatur, necesse est, quam sunt illa, „ quæ spernit. At vero morte suscepta, „ quod aliud bonum sperari oportet, nisi „ æternitas „? Hactenus ille disertissime: quod plane argumentum ut quisquis facile perspicit, æque contra fieri potest *de vitio*: quandoquidem, si nulla post mortem timenda pœna est homini vitiis dedito, jam vitium, quod ceteroqui naturæ hominis contrarium esse consentiunt omnes, vitioso magnopere prodest: nam & bonis, quæ naturaliter appetuntur, & avidissime quærit, voluptatibus, suavibusque sensuum omnium oblectamentis, fruitur, quam ubertim potest, & a malis sustinendis, quæ naturaliter fugiuntur,

tur, quovis etiam officio posthabito, diligentissime cavet. Ergo bonum est vitium, & naturæ hominis consentaneum, ac sapientem judicare necesse est, qui illud amplectitur, eoque sapientiorem, quo magis ejus illiciis, turpibusque delectationibus se abripi finit: quoniam multum sibi ipsi prodest & appetendo bona præsentia, & fugiendo æque mala absque metu amplioris miseriæ. Quod si vitium malum est, facitque inhoneste, qui vitiosis, turpibusque voluptatibus aucupandis studet, & insipienter, qui officium deserit, metu doloris, & mortis: ergo majus aliquod malum demum consequatur, oportet, quam sint illa, quæ timet. At vero morte suscepta, quod aliud malum timeri potest, nisi futuræ vitæ a Deo justo judice, ac supremo retributore infligendum? Cum itaque hæc omnia sint absurdissima, Deique bonitati ac providentiæ repugnent, alia admittenda vita est, qua justorum & bona, quæ fugiunt, & mala quæ perferunt pro sectanda virtute, plena felicitate; & impiorum, quæ hic inquirunt, bona, & mala, quæ vitant; ne officium servent, vitiumque sequantur, summa miseria compensentur.

Hoc solum pacto sanctissimam, atque rectissimam Providentiæ divinæ de rebus humanis dispositionem consistere censuit memoratus Regius Propheta, nec quæstionem, quam proposuerat de felici iniquorum hominum statu aliter expediri posse, nisi ad fines bonorum, & malorum referretur: ex præsentibus autem non modo non solvi, sed etiam implicari. *Mei*, inquit, (*a*) *moti sunt pedes: pene effusi sunt gressus mei: quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns...... in labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenuit eos superbia: operti sunt iniquitate, & impietate sua. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum: transierunt in affectum cordis &c. Posuerunt in cælum os suum &c. & dixerunt, quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso? Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt divitias. Et dixi: ergo sine causa justificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas &c. Existimabam, ut cognoscerem hoc: labor est ante me.* Sed nullane ex hac animi perturbatione evadendi via? Utique, dum in ea, quæ postremo futura sunt, transacta hac vita mortali, oculos intendo: *labor est*, inquam, *ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in novissimis eorum &c. Quia ecce, qui elongant se a te, peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abs te*, in exitio scilicet sempiterno eis pro meritis deputato. *Mihi autem adhærere Deo bonum est*, fideli mandatorum suorum observantia: *& ponere in Domino Deo spem meam*, spem, inquam, percipiendi aliquando uberem mercedem justis omnibus præparatam.

Paucis itaque, quæ latius dicta sunt, colligendo, ita argumentum ex omnibus conficio. Si Deus est, (ut ii, adversum quos disputamus esse fatentur, nec nisi plane *insipiens in corde suo* negat); *sanctus* sit, oportet, *sapiens*, *justus*, rerumque humanarum *provisor optimus*. Hæ quippe perfectiones in idea Dei nitide, distincteque relucent. Si *sanctus* est, non potest non amare virtutem, non odisse, ac detestari vitium, & iniquitatem. Si *sapiens*, necesse est, ut ordinem in omnibus servet, exaltetque qui illum recte vivendo custodit, deprimatque, qui subvertit, atque pessundat. Si *justus*, oportet, ut juxta meritorum rationem, & exigentiam, unicuique tribuat, quod sibi debitum est. Si denique *humanarum rerum provisor optimus*, præmium recte factis rependere debet, supplicia peccatis, sine quibus nulla respublica recte constituta, & administrata consistit. Porro spectato vitæ hujusce curriculo, evidentissime patet, nec justos dignum bonorum operum fructum in hac vita percipere, nec impios malorum pœnam. Concludendum igitur nobis est, vitam aliam post brevem hanc superesse, in qua Deus æquam pro meritis

(a) Psal. 72.

ritis retributionem omnibus conferat.

Ut argumentum hocce decretorium, & in re morali plane apodicticum, infringant, aut potius eludant Adversarii, non aliud proferunt, nec aliud oppido proferre possunt præter illud veterum Stoicorum placitum, *virtutem ipsam sibi ipsi* pulcherrimam esse mercedem, præmiumque sufficiens: improborum autem vindictam ipsam esse *turpitudinem criminum*, quæ perpetrant, *cruciatusque animi*, *& conscientiæ remorsus*, *quos patiuntur*.

Cum hæc evasio frequentissima sit penes Deistas, atque unica, quæ speciem aliquam, aut veri colorem præseferat; nam aliæ quædam, quas videre licuit, adeo ineptæ sunt, atque futiles, ut neque referri mereantur; ideo in ea refutanda, & in nihilum penitus redigenda paululum immorari præstat, pluribusque uti, iisque gravissimis, animadversionibus. Primumque ab Adversariis nostris mihi sciscitari lubet, de impiorum statu præcipue agenti, num ipsi putent, peccatum sibi esse pœnam *adæquatam*, vel solum *inadæquatam*? *Adæquatam* porro esse quis afferat, nisi communibus prænotionibus hominum, quin & intimo aperte reluctetur sui ipsius sensui vivide renuncianti pœnam aliam peccato debitam. *Inadæquatam* ergo, ut summum credant & judicent, necesse est. Quod si hoc fateantur, ut fateri coguntur: ergo aliam post mortem corporis vitam concedant, oportet, ne scilicet aut insignis improbitas sine debita pœna maneat, quoniam eam improbi minime subeunt in hac vita: nec eximia virtus sine solatio præmioque sibi conveniente relinquatur. Si enim peccatum ipsum adæquata sibi pœna non est, neque profecto virtus sibi erit sufficiens præmium: ex quo ita ratiocinatur Lactantius Firmianus *lib. 3. Divin. Instit. c. 12.*: *Si virtus per se ipsam beata non est: quoniam in perferendis malis tota vis ejus est: Si omnia, quæ pro bonis concupiscuntur, negligit: si summus ejus gradus ad mortem patet: quandoquidem vitam, quæ optatur a ceteris, sæpe respuit, mortemque, quam ceteri timent, fortiter suscipit: Si necesse est aliquid magni boni pariat: quia suscepti, & superati usque ad mortem labores sine præmio esse non possunt: Si nullum præmium, quod ea dignum sit, in terra reperitur: quandoquidem cuncta, quæ fragilia sunt, & caduca spernit; quid aliud restat, nisi ut cæleste aliquid efficiat, quia terrena universa contemnit; & ad altiora nitatur, quia humilia despicit. Id vero nihil aliud potest esse, quam immortalitas.*

Ulterius quis adeo cæcus est, ut non videat *præmium virtutis*, *supplicium vitii*, esse non posse id, quod est naturale, & intimum ipsi virtuti, vel vitio, sed fructus aliquos ab extraneo fonte prodeuntes, sive ab extranea manu conferendos? Pax siquidem cordis, ac tranquillitas animi a virtute dimanant, veluti naturales quædam proprietates ordinis custoditi: quemadmodum e contra turpitudo, pudor, & infamia a vitio profluunt, veluti proprietates ordinis perturbati cum ipso necessario implicitæ, atque connexæ. Quæ autem sunt proprietates actionum sive bonarum, sive malarum, præmium, aut pœnam earumdem velle constituere, absonum omnino est, omnium hominum conceptioni aperte dissentaneum. Omnes quippe ab ipsa natura inditum habemus, ac veluti consignatum, conditionem præmii mercedem esse honesto viro tribuendam, sicut & pœnam scelesto, ab aliquo superiore principio, cui recte facta placeant, male gesta displiceant, quodque & illam sequendam præcepit, & istud vitandum. Adversariorum evasio rerum ideas plane perturbat, atque confundit, efficitque, quod virtus sit ultimus sui ipsius finis, sicuti *Stoici* falso asserebant. Quicumque enim Deum agnoscit, principium omnium finemque supremum, fateatur, oportet, adeoque & virtutem ipsam ad Deum referri tamquam ad ultimum finem, a qua relatione totum virtus accipit, quidquid habet æstimationis, & pretii.

Hoc liquidius erit humanæ Republicæ

cæ exemplo. Nulla ſiquidem Reſpublica eſt: nullus Reipublicæ Princeps, aut Rector, qui honeſtis civibus honeſtatem ipſam pro præmio conſtituat, aut peſſimis, ac nefariis ſcelerum turpitudinem, aut pravæ conſcientiæ ſtimulos inde ſuborientes pro digno eorum ſupplicio: planeque improvidus, immo & inſipiens haberetur ille, qui non alia probis calcaria, non alios improbis frænos adhiberet. Fingamus animo ſervum aliquem fidelem, militem ſtrenuum, ac impigrum, ſupremum exercitus ducem præſtantiſſimum, invictæque fortitudinis. Hi omnes ſibi gloriæ vertunt famulatum, quem Regi, vel Principi ſuo ſtudioſiſſime præſtant, inter anguſtias atque labores, quos idcirco alacriter ſubeunt, ut illi toto virium conatu, ac diligentia inſerviant, jucundam quamdam perſentiunt oblectationem animi, pulcrumque ſibi videtur, vel ipſam vitam, ſi res ferat, cum ſanguine profundere, ut officia omnia, quæ Domino ſuo debent, accuratius adimpleant. Interim vero Princeps, aut Dominus pro congrua horum omnium mercede, ita ſtatuat, ac loquatur: *bene habet, vobiſque admodum gratulor, quod præmium meritis veſtris, ac laboribus dignum receperitis. Oblectatio illa jucunda, quam ex ſervitute mihi fideliter præſtita affatim hauſiſtis, congrua merces laborum veſtrorum eſt. Ea igitur læti perfruimini, quoniam quidquid debitum vobis eſt, abunde conſecuti eſtis.* Ad infideles autem ſervos, milites ignavos, Duceſque rebelles converſus ita illos affetur: *Quoniam vos mandata mea non ſervaſtis, ſed ut appetitionibus veſtris obſecundaretis, ea perpetim fregiſtis: fœdus cum hoſtibus meis iniiſtis, ut bellum gereretis adverſum me legitimum, & amantiſſimum Dominum veſtrum, meque de ſolio conatu penitus iniquo deturbare conati eſtis; patimini modo pœnam veſtris reatibus congruam: & hæc ſit ultio, quæ a vobis meritiſſime exigitur, turpitudo ipſa veſtrorum ſcelerum, atque ignominia, pudor, cruciatuſque animi, quæ culpas veſtras conſequuntur.* Si hæc eſſet ſententia, aut locutio, quam in ſubditos ſive fideles, ſive perduelles proferret terrenus Gubernator, & Princeps, nonne contemptione, riſu, atque ſannis exciperetur ab omnibus? Nonne ut ſtupidiſſimus homo, nulliuſque plane mentis traduceretur? Quid vero? Hæc omnino ſententia eſt, ſi nuperos *Deiſtas* audimus, quam pronunciat ſupremus, ſapientiſſimus, juſtiſſimus Rector omnium ac Princeps Deus in omnes homines tum fideles, & pios, tum rebelles, & impios, ſi verum eſt, quod ipſi audenter affirmant, virtutem ſibi ipſi mercedem eſſe, nec aliam promereri, vitium quoque ſibi pœnam congruentem, nec aliud, præter ipſam, deberi vitioſo homini ſupplicium. Cum ergo abſurdiſſimum ſit de Deo cogitare, quod de humano Principe ſine riſu cogitari non poſſet, aſſerere cogimur omnes præmium aliud ſummum Deum poſuiſſe virtuti, ac vitiis ſupplicium, præter virtutis ipſius pulcritudinem, ac delectationem, aut vitiorum deformitatem, animique, quos relinquunt, angores.

Sed & aliud, illudque obſervandum ſummopere, ex *Deiſtarum* hypotheſi abſurdum enaſcitur, quod ſane concoquere numquam poterunt. Nam ſi ſola ipſa peccati fœditas, ac ſtimulus, cruciatuſque conſcientiæ, ſufficiens pœna peccati eſt, illud neceſſario, ac ſponte conſequitur homines, quo nequiores, & ſceleſtiores ſunt, magiſque obfirmati in flagitiis, & iniquitatibus, eo minus puniri pro delictis ſuis. Quamquam enim ab initio, ubi quis in vitia ac ſcelera ruit, aut quidpiam impie, injuſteve commiſerit, acres perſentiat conſcientiæ ſtimulos, cruciatuſque, qui illum dies, nocteſque haud quieſcere ſinunt; decreſcunt ii tamen ex ipſa peccandi aſſuetudine, eoque leviores fiunt, quo ſcelera amplius augentur, adeo ut demum ferme concidant omnino, ac extinguantur. Hinc ſæpenumero videmus homines inſigniter impios, vitiiſque omnibus deditos, qui non modo nullo plerumque ſenſu afficiuntur delictorum ſuorum, ſed potius, ut utar ſcri-

pturarum verbis, *lætantur*, *cum male fecerint*, *& exultant in rebus pessimis*. Hi ergo nullam tot scelerate gestorum punitionem reciperent, judexque omnium supremus Deus acerbius, & iniquius se gereret erga eos, qui minore, quam qui majore supplicio digni essent: quod nec sine fatuitate summa cogitari, nec sine horrore quodam audiri potest.

Alia plura in eamdem evasionem animadverti facile possent: sed necesse non est, cum ad eam præcludendam, quæ dicta sunt, abunde sufficiant. Unum illud præterire piaculum foret, ex iis conscientiæ stimulis, curis, atque angoribus, quibus animus, perpetrata culpa, excruciari solet, inferri potius alium superesse hominibus vitæ statum, in quo, sicut bonis præmia, ita improbis sint parata supplicia. Si enim cruciatus ille, aut remorsus conscientiæ, qui ex peccato, veluti proprietas quædam, subnascitur, intimius, & attentius perpendatur, nihil aliud esse deprehendemus, quam naturalem quemdam sensum, aut quamdam anticipatam perceptionem justi judicii Dei, sive vindictæ de peccato ipso aliquando exigendæ a superiore aliqua Potestate, cui subjicimur, omniumque, quæ gesta a nobis sunt, rationem referre debemus. Naturalis namque hujusmodi sensus, atque perceptio penitius inspecta, nonnisi in quadam ejusdem justitiæ vindicis naturali notitia radicem, & fundamentum habere cognoscitur, aut potius eadem intima, & ab ipso naturæ Authore menti insculpta notitia est, eademque tam certa, atque indelebilis, unaque tam vivida, & efficax, ut vix aliam vividiorem, efficacioremque in se ipso deprehendat homo, dum a turbidis passionum motibus paulisper recolligit animum; atque a rebus exterius insonantibus attentionem avocat. Nititur enim ipso rationis lumine, quo naturaliter agnoscimus aliquod esse in universo *principium ordinis*, *& honestatis*, cui creatæ quæcumque mentes subjectæ sunt, omnium ejusdem ordinis perversionum testem, ac vindicem. Quapropter nedum ex animi angore, quem improbi post commissum scelus experiuntur, minime inferre debemus, nullam aliam esse pœnam, quæ impios maneat in vita futura, quin potius longe severiorem ultionem sempiterni ordinis perturbati ab iisdem aliquando repetendam a supremo numine, & Moderatore Deo: cum naturales cognitiones fallaces nunquam sint, sed objectum aliquod reale semper inspiciant: prout in loco fusius declarabitur.

CAPUT IV.

Præcedens argumentum quam firmum & efficax creditum sit ab Ecclesiæ Patribus, ad adstruendam alterius Vitæ retributionem. Plurium eorum proferuntur hac de re sententiæ, præcipue Justini Martyris, Athenagoræ, Cyrilli Hierosolym., Augustini, maximeque Johannis Chrysostomi, qui illud frequentius adhibuit, ac luculentius illustravit.

I. Quamquam argumentum late superius expositum, quemadmodum firmum & efficax, ita satis perspicuum sit; placet nihilominus illud ulterius proponere ac illustrare tum Sanctorum Ecclesiæ Patrum, tum gentilium Philosophorum verbis: Ut & robur ipsius magis appareat, dum multiplici sub aspectu exhibetur; & quanti ponderis ac momenti a sapientissimis viris judicatum semper fuerit, innotescat. Horum testimonia tum hoc, tum insequenti capite proferam: nec erit sane cuiquam, ut arbitror quidem, molestum, summos viros audire de tam nobili tamque utili argumento differentes. Atque in primis quod Sanctiss. Ecclesiæ Patres plurimum illud valere crediderint ad alterius vitæ præmiorum, pœnarumque veritatem demonstrandam, ex eo liquet, quod eodem frequentissime usi sunt, dum præsertim Christianæ Religio-

ligionis dogmata adversus gentiles & incredulos tuebantur, eorumque quamplures afferre possem, sed paucis contentus ero.

II. Prodeat primo loco antiquissimus Christianæ Doctrinæ defensor & Martyr inclytus S. Justinus. Is in Apol. 2. pro Christianis ad Senatum Romanum (*a*) ita præfatum argumentum proponit: „ Sed ne quis forte idem dicat, quod „ ii, qui existimantur Philosophi, strepitus inanes esse, ac terricula, quæ de „ improborum in igne æterno cruciatibus „ dicimus, ac nostram eo spectare sententiam, ut virtutem homines metu „ conducti colant, non propter ipsius „ pulcritudinem, nec quia illis placet; paucis respondebo, nisi ita se res „ habeat, vel Deum non esse, vel si „ sit, nullam hominum curam gerere, „ nec quidquam esse virtutem, & vitium, ac inique a Legum latoribus „ puniri, qui præclara instituta transgrediuntur. Sed quia iniqui non sunt, „ eorumque parens eadem, quæ ipse facit, „ facere per verbum præcipit, iniqui „ sunt, qui eis non obsequuntur. Quod „ siquis diversitatem legum humanarum „ variantium inter se objiciat allegans, „ quæ a quibusdam hominibus vel pulcra, vel turpia existimantur, ab aliis, „ quæ illis sint pulcra, turpia, & quæ „ turpia pulcra censeri: audiat quæ de „ hac quoque re dicamus. Leges etiam „ malitiæ suæ congruentes Angelos pravos constituisse scimus, quibus illorum similes gaudent homines. Verum recta accedens ratio non omnes „ sententias, neque præcepta omnia honesta esse commonstrat: sed hæc quidem prava, illa autem bona.„

III. Fortius urget hoc eodem argumento Gentiles, simulque corporis resurrectionem aliquando futuram probat defensor alter eximius Christianæ Religionis Athenagoras Atheniensis, cujus hæc sunt verba: (*b*)„ Igitur adversum „ eos, qui Providentiam confitentur, & „ eadem ac nos admittunt principia, „ deinde propriis sententiis nescio quo „ pacto excidunt, his utatur quis sermonibus..... Sed adversum eos, qui „ de principiis diffident, optimum forte fuerit aliud istis principium præmittere, simul cum ipsis dubitantes, „ de quibus ipsi rebus opinantur, & ad „ hunc modum una disceptantes, num „ tota prorsus hominum vita despiciatur, ac densa quædam caligo terris diffusa tum ipsos homines, tum eorum „ actiones ignoratione & oblivione involvat? An multo tutius sit existimare „ suis Creatorem præesse operibus, omnium, quæcumque sunt, aut fiunt, „ inspectorem, & cogitationum judicem? Nam si nullum omnino hominibus rerum gestarum judicium datur, „ nihil homines amplius habent, quam „ belluæ: imo istis infelicius agunt, et „ qui perturbatos animi motus in servitutem redigant, ac pietatis & justitiæ „ virtutumque ceterarum curam gerant. „ Belluarum autem & ferarum vita optima, virtus vero insipiens, judicii minæ „ res perridicula, voluptati autem indulgere maximum bonum, commune autem horum omnium decretum, atque „ una lex amica illa intemperantibus & „ lascivis sententia: *manducemus, & bibamus: cras enim moriemur*. Talis enim vitæ finis ne voluptas quidem, ut „ nonnulli opinantur, sed status omnis „ sensus expers. Quod si hominum Creatori aliqua est operum suorum cura, „ ac bene aut male actæ vitæ servatur alicubi discrimen, vel in præsenti adhuc viventibus, qui virtutem aut vitium sectantur, vel post mortem iisdem „ in separatione & dissolutione versantibus. At in neutro servata judicii æquitas reperiri potest. Nam nec boni „ in præsenti vita virtutis præmia referunt, nec mali nequitiæ. Illud enim „ prætermitto, natura, in qua nunc sumus, servata, non posse naturam mortalem pares pluribus aut gravioribus „ peccatis pœnas sustinere. Nam qui „ innumeros ex innumeris occidit injuste,

(a) Edit. Monach. S. Maur. num. 9. (b) lib. de Resurr. mortuor. num. 19.

„ juste, vel latro, vel Princeps, vel „ Tyrannus, is sane una morte horum „ scelerum pœnam non persolverit. Sic „ etiam qui de Deo nihil veri opinatus est, sed in omni convicio & blasphemia vixit, divina contemsit, leges infregit, stupra pueris æque ac mulieribus intulit, urbes evertit injuste, domos una cum hominibus incendit, regionem vastavit, simulque populos & incolas, aut etiam universam gentem extinxit, quonam is pacto in corpore corruptioni obnoxio, pari his sceleribus pœnæ suffecerit, cum mors debitam meritis mercedem præripiat, ac ne uni quidem alicui facinorum mortalis natura sufficiat? Neque igitur in præsenti vita judicium pro meritis demonstratur: Neque etiam post mortem.

„ Vel enim mors totius est omnino vitæ interitus, anima simul cum corpore dissoluta, & corrupta: vel per se, ipsa manente anima, dissolutionis, & dissipationis, & corruptionis experte, corrumpitur & dissolvitur corpus, nullam jam retinens rerum gestarum memoriam, nec eorum, quæ ob animam toleravit, sensum. Extincta omnino hominum vita; nulla jam videtur hominum non exstantium procuratio, nec eorum, qui secundum virtutem aut vitium vixerint, judicium: Iterum autem revolventur exlegis vitæ incommoda, & absurdorum ex ea consequentium examen, & quod hujus perversitatis caput est, *impietas Dei negatrix*. Quod si corrumpatur quidem corpus, & partes quæque dissolutæ ad congrua elementa migrent, anima autem per se ipsa, utpote incorrupta, maneat: nec sic quidem locum habebit animæ judicium, quippe cum justitia desideretur. Siquidem nefas est suspicari ullum ex Deo, aut a Deo judicium fieri, cui non adsit justitia. Judicio autem abest justitia, non exstante eo, qui justitiam, aut injustitiam exercuit. Nam qui unumquodque eorum, de quibus judicium instituitur, in vita egit, homo erat, non anima per se ipsa, &c. „ Hæc ille & alia plura.

IV. Eadem pressius tradit S. Cyrillus Hierosol., remque satis idoneo exemplo declarat. „ Respice, inquit, ad ipsam „ justitiæ rationem, atque in teipsum reflecte. Diversos habes famulos, quorum alii boni sunt, alii pravi. Bonos sane in pretio habes, & lædis malos. Quod si etiam judex fueris, bonos laudas, & improbos punis. An vero apud te mortalem hominem æqui ratio custoditur, apud Deum vero Regem omnium, cui a nullo succeditur, non erit rependens unicuique justitiæ modus? Atqui impium sit hoc inficiari. Respice enim quid dicam. Multi homicidæ in lecto impuniti decessere. Ubinam ergo Dei justitia? Plerumque homicidiorum reus semel abscisso capite pœnas luit. Ubinam ergo quadragintanovem cædium pœnas daturus est? Nisi post hanc vitam fuerit judicium ac retributio, injustitiæ Deum arguis. „ Nil clarius, nil urgentius dici potuit. Si enim tum in privata familia Dominus servos malos cædit, tum in Rep. Judex pro meritis facinorosos punit, ita exigente justitiæ lege; id negare non possumus de omnium Supremo Domino, ac Judice, quin eum injustitiæ labe aspergamus. Porro hanc justitiam scelera vindicantem non exercere Deum in hoc mundo, compertum est, inquit S. Pater: Cum plures exempli caussa homicidæ vel ex vita impuniti decedant, vel si quandoque violenta morte puniantur, una mors non sufficiat pro digna multorum homicidiorum pœna: adeoque concludit, non admissa in alia vita scelerum retributione, necessario consequi Deum injustitiæ arguendum fore: quod vel suspicari nefas.

V. Pluribus in locis versat id argumentum S. Augustinus. Unum tantum affero ex Serm. 1. in Ps. 36. n. 3. „ Hoc te perturbat (Christianum hominem alloquitur) quia vides male viventes felices, rerum istarum copia circumfluere, sanos esse, superbis dignitatibus eminere, incolumem habere domum, gaudia suorum, obsequia clientum, excellentissimas potentias, nihil triste „ inter-

„ interpellare vitam ipsorum: Mores „ nequissimos vides, facultates copiosissimas: & dicit cor tuum, nullum esse „ divinum judicium, omnia casibus ferri, & fortuitis motibus ventilari. „ Nam si Deus, inquis, res humanas „ respiceret, floreret illius iniquitas, & „ mea innocentia laboraret? .... *Noli* „ *æmulari in malignantibus*, *neque zelaveris facientes iniquitatem: quoniam* „ *tamquam fœnum cito arescent*, *& sicut* „ *olera prati cito cadent*: „ Ad finem nempe, ut fuse persequitur, respiciendum esse ait bonorum & malorum, & ad Dei judicium cito futurum de omnibus, ut hujusmodi molesta sollicitudo amputetur, & hoc pacto sartam tectam servari divinam Providentiam. Quod & enarratione in Psalm. 91., & 93., & in lib. 33. quæst. 82., & lib. 20. de Civ. Dei cap. 2. uberius exponit.

VI. Eodem argumento usi sunt vel ad animæ immortalitatem, vel ad futuram retributionem comprobandam S. Clemens Romanus, sive quicumque sit Auctor Recogn. lib.3., S. Theophilus Antioch. lib. 3. ad Autolycum, Origenes super Cantica, Tertullianus lib. 3. de fals. Sap., Lactantius lib. 3. Divinar. institut., & alii. At nemo ex Patribus illud vel frequentius adhibuit, vel luculentius exposuit, quam Ecclesiæ Græcæ, imo Catholicæ lumen fulgentissimum Sanctus Johannes Chrysostomus. Selectiora quædam hujusce Sancti Patris loca in medium produco, ut aurea ipsius eloquentia proposita ratio vividius illustretur. Primus habetur homil. 4. de Lazaro, ubi cum prius accurate perpendisset latissimum vitæ discrimen tum a divite Epulone, tum a paupere Lazaro peractæ, ex eo subinfert, seclusa etiam divina Revelatione alium vitæ statum admittendum esse, in quo paria pro meritis uterque reciperet, idque naturali lumine omnes pervidisse Philosophos testatur. „ Quamquam, inquit, „ non quemadmodum decet, de resurrectione philosophantur omnes; attamen de judicio, deque pœnis, deque „ tribunalibus, quæ illic sunt, omnes „ consentiunt, illic esse aliquam eorum, „ quæ hic geruntur, remunerationem. „ Quod ni esset, qua de caussa Deus „ cælum tam amplum extendisset, terram substravisset, mare dilatasset, aerem diffudisset, tantam Providentiam declarasset, nisi ad finem usque „ nostri curam habiturus esset? Nonne „ vides multos, qui cum virtute vixerunt, innumeraque mala passi sunt, „ decessisse, nulla re bona percepta? „ Alios contra cum multam pravitatem „ commiserint, alienas facultates rapuerint, viduas & orphanos spoliaverint, „ oppresserintque, opibus, deliciis, & „ innumeris bonis fruiti fuerint, decessisse ne tantulum quidem mali passos? „ Quænam igitur vel illi priores virtutis præmia recipient, vel isti pravitatis ferent supplicia, si nostræ res ultra vitam hanc non protendantur? „ Nam si Deus est, sicut re vera est, eum „ justum esse nemo non fatebitur. Atqui si justus est, & his & illis reddet „ pro meritis: Et hoc in confesso est. „ Quod si & his & illis rependet pro „ meritis, hic vero nullus eorum recepit, neque ille improbitatis, neque hic „ virtutis præmia, perspicuum est restare tempus aliquod, in quo congruens „ præmium horum uterque feret „.

VII. Uberius idem argumentum proponit Homil. 4. de Fato, & Provid. inquiens: „ Quidam sunt, qui postquam „ hos de Philosophia sermones moverimus, suum, hircorumque instar abdomini addicti, rebusque præsentibus „ servientes, nihil post decessum superesse „ arbitrantur. Alii vero superesse quidem aliqua putant, sed præsentia futuris anteponunt. Contra eos autem, „ qui nihil superesse putant, sed extinctam animam nullam reddituram esse „ rationem, nec pœnam subituram esse „ arbitrantur, utpote contra insanos, & „ furiosos, rediculum forte esset dicere. „ Neque enim siquis in die dubitet, num „ dies sit, & de omnibus, quæ in confesso sunt, quæstionem moveat, e re „ fuerit illi verbis persuadere, & ad eam „ sententiam adducere. Attamen caritatis vestræ caussa cum illo quoque disputabimus. Quid dicis o homo? Nihil

„ post

„ post hanc vitam esse putas? Id enim „ necesse est dicere. Quomodo ceu malorum quorumdam gradibus eum, qui „ semel a veritatis tramite dejectus fuerit, in deteriorem semper sententiam „ projecit Diabolus!...... Nihil ne „ post hanc vitam erit o homo? & tu „ hanc sententiam oppugnas? Græci, „ qui tot in rebus delirarunt, hujus tamen dogmatis veritati non restiterunt. At tu nulli horum obtemperare vis, sed semel errori deditus impudenter agis. Itaque propter eos, qui „ etiamnum sapiunt, sermo instituendus „ est. Eum enim, qui nihil post hanc „ vitam esse profiteatur, neque Deum „ etiam esse fateri necesse est. Viden, „ quemadmodum dixi, consequenter opiniones prioribus semper deteriores „ gradatim ab illis admitti? Si enim „ post hanc vitam nihil illic residuum „ est, nec Deus etiam est. Nam si „ Deus sit, justus est: si justus, unicuique pro merito retribuit. Si „ porro nihil post hanc vitam est, ubinam pro merito quisque recipiet? „ Animadvertas velim: multi præter „ meritum, ut ipsi jam confessi sunt, „ bonis honoribusque fruuntur in hac „ vita: alii vero, qui in justitia vivunt, cruciantur. Si ergo nullum sit „ postea tempus, inique accepti justi, „ præter meritum bene habiti injusti „ discedent. Si autem res ita se habeat, „ quomodo esse justitia possit? Necesse „ enim est aliquod tempus post hanc „ vitam, in quo singulis pro merito tribuatur: in hac vita enim hoc non „ invenitur. Sin tale tempus non sit, „ quomodo quisque pro merito recipiet? „ Si vero nullus pro merito recipit, „ ergo Deus secundum te justus non est. „ Si Deus justus non sit, neque Deus „ est. Sed blasphemia in caput eorum, „ qui nos ad hæc dicenda compulerunt, „ retorqueatur. Videte, in quantam „ blasphemiam oratio provecta sit. Verum quod Deus sit, res ipsæ clamant: „ & consequenter ille justus est. Si justus „ sit, unicuique pro meritis retribuit. Si „ unicuique pro meritis retribuit, necesse est posthæc aliud quoddam esse tempus, quo unusquisque pro merito accipiet, & pro gestis suis vel pœnas „ dabit, vel præmium accipiet.„

VIII. Immensus forem, si alia quæcumque de hoc argumento disserit S. Pater huc corrivare vellem. Illud siquidem declarat præterea & urget tum homil. de perf. carit., tum in Ps. 111. explicans illa Prophetæ verba, *misericors, & miserator, & justus Dominus*, tum homil. 49. ad popul. Antioch., tum aliis in locis. Unum tantum penitus præterire nolo, quod ex homil. 6. in epist. ad Philipp. ducitur, ubi & argumentum idem paucis exponit, unaque hortatur fideles, quos alloquitur, ut eo semper utantur, & ad infideles revincendos, & seipsos de futura resurrectione persuadendos his verbis: „ Justus est „ Deus. Omnes fatemur & Græci, & „ Judæi, & Hæretici, & Christiani. At „ hinc multi, qui peccaverunt, abierunt impune: multi, qui cum virtute vixerunt, tum demum abierunt, „ cum sexcentas subiissent calamitates. „ Ergo si justus Deus, ubinam his quidem præmia, illis vero supplicia tribuat, si non est gehenna, si non est „ resurrectio? Hanc igitur rationem & „ illis, & vobis ipsis semper canite: nec „ sinet vos de resurrectione non credere.„

CAPUT V.

Eodem argumento de Animæ immortalitate futuræque vitæ retributione persuasi sunt præstantiores, inter Gentiles Philosophi, Socrates, Xenophon, atque etiam Aristoteles. Placuit illud quammaxime Platoni, cujus nonnulla insignia loca producuntur: quemadmodum & Plutarcho, Marco Tullio, aliisque.

I. SPlendidissimam ejusdem argumenti lucem vel ipsi perviderunt in errorum tenebris obvoluti gentiles Philosophi. Testatur Nemesius (*a*) doctissimos quosque Græcorum de Animæ immortalitate fuisse convictos, eandemque in scriptis suis comprobasse ex divina erga justos & impios Providentia, quam & omnino admittendam esse, & in hac vita non unicuique pro meritis tribuere perspectum habebant. Horum testimonia adversum Deistas & incredulos disputante, eo a me afferuntur libentius, quod nullam eisdem exceptionem adhibere jure valeant: cum non jam Religionis, & infantiæ præjudiciis, ut de Christianis Authoribus effutire sæpe solent, sed nativo tantum mentis lumine ad rem perlustrandam accesserint.

II. Ex his itaque Philosophis, quorum tum apud antiquos, tum apud ceteros alios celebrior fama & authoritas semper obtinuit, in primis est Socrates, omnium sapientissimus ab ipso Oraculo judicatus. Plura refert de ipso in ejus vindiciis, eaque perillustria, Xenophon ejusdem discipulus (*b*), quæ eum immortalitatem animorum tanquam certissimam habuisse evidenter ostendunt. Porro veritatem hanc ex iis præsertim principiis inferebat ille: *Deum, non casum, hujus universi, rerumque omnium conditarum caussam esse: ipsum omnia cognoscere, quæ hic aguntur, non quemadmodum vulgus opinatur: Hi enim opinantur quædam Deos scire, quædam autem ignorare: ac ubique adesse, deque omnibus consulere. Omnia præterea gubernare, & imprimis hominum curam gerere, sive corpus spectes, sive animum, qui omnium aliorum facultates excellit.* Atque exinde colligebat, *præmia manere illos, qui Deo placuerint: iis autem qui Deo displicent, pœnas decerni: idque probare ejus idipsum faciendi potentiam, humanique animi conscientiam.* Quæ præmia pœnasque a Socrate constitutas clarius enarrat Plato in Phædone referens doctrinam ejus fuisse, *post mortem bonorum animos beatitudine perfrui cum Deo in loco jucundo, ad quem accessus mortalium nemini pateat, conjunctos: malos in locis convenientibus pœnis promeritis affici.* Quibus in testimoniis videas Socratem iis principiis innixum, quæ superius a nobis sunt exposita, animæ immortalitatem, ejusque post mortem præmia, vel pœnas pro certo habuisse. Egregium aliud ejusdem Socratis de hac re testimonium infra dabimus ex Tullio.

III. Viam eandem pressisse Xenophontem ipsum Socratis discipulum ac vindicem, nec historicum modo, sed Philosophum celebratissimum constat tum ex vindiciis ab eo factis Præceptoris sui, tum ex Epistola 5. a Leone Allatio inter Socraticas relata, & a Stanslejo producta, in qua hæc habet: *Operæ pretium est viros probos fieri, & admirari eum,* (Socratem nempe) *quod caste pie ac juste vitam transegerit: fortunam vero incusare, & vituperare eos, qui in eum mala machinati sunt: brevi enim pœnas dabunt,* post breve scilicet hujusce vitæ spatium a supremo omnium justo Judice exigendas.

IV. Principium idem atque sententiam amplexum fuisse Aristotelem probat Augustinus Eugubinus (*c*) ex iis, quæ tradit ille lib. 10. Moral. his verbis: *Qui secundum mentem operatur, & hanc*

(a) lib. de Natur. hominis cap 41. (b) lib. de factis & dictis Socrat. ex interpret. Bessar.
(c) lib. 4. de peren. Philos. cap. 6. & cap. 9.

hanc excolit, optimeque affectus est, is videtur Deo acceptissimus. Si qua enim cura rerum humanarum est a Diis, sicut apparet, utique rationabile est delectari eos re optima, sibique proxima. Hæc autem mens est, quam qui diligent, maxime & colent, redamari eos a Diis tanquam rerum sibi acceptarum curatores, & recte & probe agentes fas est. At num forte hujusmodi Dei erga bonos amor, adeoque & erga malos odium, sterilis quædam & inefficax affectio erit? absit: idque ostendit Aristoteles ipse eodem loco ex Dei Providentia inquiens: *numquid in moralibus fortuna quasi Providentia quædam est Deorum? an potius id non est probabile? quippe Deum, cum Dominus sit hujuscemodi rerum, arbitramur tribuere merentibus bona & mala: fortuna vero, & quæ a fortuna sunt, vere fortuito eveniunt. Quam rem si Deo tribuamus, Judicem improbum eum facimus, aut injustum: quod Deo non convenit. Itaque neque bonam fortunam, Providentiam, aut benevolentiam Dei esse probabile est: quia improbis etiam datur. Deum autem curare improbos non est probabile.* Hoc est, probabile non est Deum improbis bona hujus vitæ elargiri ob amorem, & curam specialem, quam de ipsis gerat. Si igitur Aristoteles Deum utpote justum Judicem bona & mala rependere debere sanxit, & alias, ut animadvertit, bona ista fortunæ æque probis & improbis in hoc mundo obveniunt, imo sæpius probi miseriis & calamitatibus sunt obnoxii, improbi vero, qui a Deo non amantur, sed odio potius habentur, his abundant fortunæ bonis; quid aliud superest, ut tribuatur utrisque juxta meritorum rationem, nisi alterius vitæ bona vel mala: bona quidem longe præsentibus excellentiora, mala vero longe graviora?

V. At enimvero quemadmodum inter Christianos Patres Chrysostomus, ita inter Gentiles Philosophos hoc argumentum in deliciis habuit Divinus, ut vocabatur, Plato. Pluribus in locis illud diserte pertractat, sed præcipue in lib. 10. de Rep. Summa eorum, quæ ibi fusissime differit, ac totius pulcherrimæ disputationis *de præmiis justitiæ*, ac *injustitiæ pœnis*, hæc est. Præfatur primum rem, quam præ manibus habet, maximi esse momenti, in qua videlicet universæ vitæ nostræ recte instituendæ cardo vertitur. Justitiæ autem præmia imprimis ita proponit, ut magna quidem esse doceat in hac vita, sed longe majora in altera. Quam egregiam doctrinam ab ipso diligenter expositam juvat accuratius notare. *Quid*, inquit, *est hujus vitæ spatium, si cum universo comparetur?* Plane nihil. *Igitur*, subjicit, *non valde attendendum est iis præmiis, quæ virtutem in hac vita comitantur: sed ea spectanda sunt, quæ vitam immortalem manent.* E contra ea supplicia præ præsentibus metuenda, quæ improbos post mortem expectant. At numquid revera futura sunt hujusmodi præmia vel supplicia? Ita omnino credendum commonstrat. Quoniam si de justis sermo sit, justitia, seu probitas hoc exigit, ut & apud Deum, & apud homines præmia consequantur: injustitia vero aut improbitas supplicia. Quamvis enim profligatæ conscientiæ homines ad tempus triumphant, infelicissimus tamen est illorum exitus, in hac quidem vita frequenter, semper autem in futura. Quod ita probat: *Primum hoc mihi reddetis* (sive ut exploratum concedetis) *Deos haudquaquam latere, qualis sit uterque* (justus nempe, & injustus.)*.... Si Deos id non latet, ille quidem a Deo amabitur, hic odio habebitur. Concedemus quoque quæcumque a Deo proficisci possunt bona religioso illi, & justo viro optime successura ...... Sic itaque de justo viro existimandum est, sive paupertate, sive morbo, sive quibusvis aliis quæ vulgo habentur, malis prematur, huic & vivo, & mortuo ad certam utilitatem omnia successura.* Cujus rei non aliam promit rationem, nisi quæ a Dei Providentia, & bonitate arcessitur: *neque enim*, inquit, *a Diis immortalibus ejus res unquam negligentur, qui cupit justus esse, & quantum in hominem cadere potest, dat omnem operam, ut virtutis officiis similis Diis reddatur ...... at de injusto homine nonne contraria statuere debemus?* Omnino. Ostendit subinde exter-

ternam omnem felicitatis speciem in improbis esse tantum larvam, & umbram felicitatis cito desituræ etiam in hac vita, quod non paucis contingere experientia compertum est. Sed num in hac tantum vita, Providentia divina præmia bonis, & malis supplicia distribuet? minime gentium: nam etiam non semper hanc bonorum, malorumque pro meritis distributionem conspicimus. Sed ut ut etiam hic aliqua quandoque pro merito conferantur; *hæc omnia*, subdit Plato, *nihil plane sunt & numero & magnitudine, si cum iis comparentur, quæ utrumque hominum genus post hanc vitam manent*. In vita siquidem immortali certa, cumulataque felicitas futura est justorum merces, ut contra certa, cumulataque infelicitas ita impios obvolvet, ut perpetuæ cujusdam miseriæ cruciatus sentiant. Quod ut magis declaret, atque corroboret, affert in confirmationem historiam, aut Apologum, si appellare mavis, Heri cujusdam Armenii genere Pamphili, qua & justorum, & injustorum in altera vita status graphice repræsentatur. Summa est, Dei justi Judicis, coram cujus majestate omnes homines sistentur διαδικασμόν futurum ut bonis sit optime, malis pessime: demumque concludit justitiam omni studio, & ratione colendam, ut felices aliquando cum Deo vivamus, malaque vitemus, quæ impiis reservantur.

VI. Pressius eamdem doctrinam tradit in *Theæteto*, *in Phædro*, *& in Gorgia*. Primo loco sic ait: *quicumque dementiæ stultitiæque assueverint, dabunt meritas pœnas vitam stultam degentes. Quod si dixerimus fore, ut nunquam eos pœniteat flagitiorum, vita quidem functos locus ille sceleris, malorumque purus non recipiet, sed similitudinem vitæ consequentur semper mali cum malis habitantes*. In Phædro autem postquam idem asseruit quoad homines justos, rationem hanc appingit, quia nempe *nefas est*, *nec ulla lex* (divina certe) *permittere, ut ad tenebras subterraneas*, loca impiis destinata, *hi proficiscantur, qui semel iter cæleste carpere cœpissent*. Ecce divinæ Providentiæ dispositio, quæ juxta merita retribuit omnibus. Quod præclarius exponit *in Gorgia*, ubi proposita sententia de felicitate cælesti, deque pœnis futuris, subjicit, *legem fuisse sub Saturno* (Saturnum maximum deum appellat) *eamque adhuc semper vigere apud Deos, ut qui juste & sancte vitam transegissent post ad insulas beatas profecti, beate vivant, nullis malis obstrepentibus. Qui vero scelerate, & impie vixissent, ire ad pœnarum, & vindictæ carcerem, quem vocant Tartarum*. Hic palam est discrimen præmiorum, varietas locorum, Tartarus carcer ultionis, & pœnarum sedes, in quo injusti omni ævo habitaturi dicuntur, non ob aliam rationem, nisi ob legem illam, quæ viget apud Deum, sine qua rerum, quam habet, humanarum cura, & Providentia nequaquam consisteret.

VII. Mirifice cum Platone consentit, ejusque rationem declarat & urget Plutarchus, insignis & Philosophus, & Historicus in libro præsertim *de tarda Dei vindicta*. Plura ibi docet, quæ rem hanc summopere illustrant. Tradit primo mirum non esse, quod ignoremus consilia Dei, alium quidem peccatorem impune dimittentis, alium vero statim punientis, cum sæpe ignoremus consilia ipsorum hominum, cur ab uno delinquente pœnas exigant, ab altero non exigant, sed in aliud tempus protrahant. Secundo: non esse item cur miremur, si Deus, cum cæteroquin possit, vindictam tamen celerem in impios non exerceat: *quippe*, inquit, *non veretur, ne sibi evolent*, seu ne manus suas effugiant. Tum postea subdit, eamdem esse de divina Providentia, atque de animorum immortalitate sententiam, nec alterum posse dogma relinqui, altero sublato. *Una est ratio* (verba ejus sunt) *Dei quæ Providentiam, & animæ humanæ astruit immortalitatem, neque consistere, sublato uno, potest alterum*. Porro, ait, immortalitatem animorum necesse est consequi præmia, & supplicia, tribus hisce invicem una ratione conjunctis. Existit Providentia, idque veris apparet exemplis: Hæc infert animos immortales: atque hos post mortem manere vel coronas, vel supplicia. *Jam si post lethum*

anima superest, *propius fidem est & honores ei*, *& pœnas reddi*. Ea etenim est ratio, cur Providentia inducat immortalitatem animorum, ne vel probitas contempta jaceat, vel improbitas triumphet impunis. Quemadmodum autem Plato in hujus veritatis comprobationem, sive declarationem Ardiænum quemdam induxit, qui e mortuorum locis reversus aliqua de misera impiorum sorte referret; ita Plutarchus tradit fuisse quemdam, Thespesium nomine, qui cum omnem vitæ suæ cursum in libidine, & intemperantia transegisset, ex edito tandem loco delapsus miserrime interiit: At cum post dies aliquot revixisset, longe priore diversam vitæ rationem iniit, ita ut Cilices neque justiorem alium noverint, neque sanctiorem. Cum itaque interrogatus esset undenam tanta vitæ mutatio? Retulit ea, quæ post obitum ipse viderat, tormentaque, quibus impii acerrime plectuntur; quorum fusa descriptio legi potest apud eumdem Plutarchum.

VIII. Hoc quoque immortalitatis animorum validissimum argumentum non prætermisit summus Orator, & Philosophorum illustre sydus Marcus Tullius Cicero, ut ex iis, quæ sparsim tradit, colligere pronum est. Lib. 3. de Natura Deorum primum in medium ponit id, unde de divina erga res humanas Providentia dubitari posse videtur. „ Telamon, inquit, uno versu „ locum totum conficit, utrum Dii „ homines negligant. Nam si curent, „ bene bonis sit, male malis: quod nunc „ abest. Debebant illi quidem omnes „ bonos efficere, siquidem hominum „ generi consulebant. Sin id minus, „ bonis quidem consulere debebant. „ Cur igitur duos Scipiones, fortissi- „ mos, & optimos viros, in Hispania „ Pœnus oppressit? Cur Maximus ex- „ tulit filium consularem? Cur Mar- „ cellum Annibal interemit? „ Atque ita pluribus aliis commemoratis exemplis „ dies, subdit, deficiat, si ve- „ lim numerare, quibus bonis male „ evenerit; nec minus, si commemo- „ rem, quibus improbis optime. Cur „ enim Marius tam feliciter septimum „ Consul domi suæ senex est mortuus? „ Cur omnium crudelissimus tandiu „ Cinna regnavit? .... Anaxarchum „ Democritium a Cyprio Tyranno ex- „ carnificatum accepimus, Zenonem „ Eleatem in tormentis necatum. Quid „ dicam de Socrate? cujus morti illa- „ crymari soleo Platonem legens. Vi- „ desne igitur Deorum judicio, si vi- „ dent res humanas, discrimen esse sub- „ latum? Diogenes quidem Cynicus „ dicere solebat, Harpalum, qui tem- „ poribus illis prædo felix habebatur, „ contra Deos testimonium dicere, „ quod in illa fortuna tandiu viveret „ &c. „ Quid igitur dicendum? Non plane sine ullo discrimine bona æque ac mala fieri ab hominibus. „ Ut enim, „ pergit ille, nec domus, nec Respubl. „ ratione quadam & disciplina designa- „ ta videatur, si in ea nec recte factis „ præmia extent ulla, nec supplicia „ peccatis; sic mundi divina in homi- „ nes moderatio profecto nulla est, si „ in ea discrimen nullum est bonorum, „ vel malorum. „ Opponit sibi deinde, quod aliqui dicebant, *Deos non omnia animadvertere*, *sicut neque Reges*. Verum respondet, *non esse simile*. *Reges enim*, *si scientes prætermittunt*, *magna culpa est*. *At Deo ne excusatio quidem est inscientiæ*: Deus enim omnia novit: ac præterea *divina Providentia fictrix*, *& moderatrix est* universarum rerum, *& efficere potest*, *quidquid vult*. Itaque sequeretur Deum *aut nescire quid possit*, *aut negligere res humanas*: *aut quid sit optimum non posse judicare*: quæ omnia utique falsa sunt.

IX. Hæc postquam Tullius eloquenter de more disseruit, promittit se alio in congressu dicturum contra hoc argumentum, proque vindicanda divina Providentia ab impiorum calumniis, *quasi pro aris & focis*, ut ipse ait, *& pro Deorum templis*, *atque delubris*, *proque urbis muris certaturum*. Equidem liber iste, quem pollicetur, non extat. Verum neque alia via poterat hanc expedire quæstionem, quam præmia, & futura supplicia constituendo: neque alia

reipsa

reipsa expediri posse putavit, si ex iis, quæ alibi tradit, quid ipse senserit, colligamus. Id maxime apparet ex verbis, quæ habet lib. 1. quæst. Tusc. ubi ex sententia Socratis, quam laudat, & approbat, docet, *vias duas esse, duplicesque cursus animorum e corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminassent, & se totos libidinibus dedissent, quibus cæcati vel in domesticis vitiis ac flagitiis se inquinassent, vel in Republica violanda fraudes inexpiabiles concepissent, iis devium quoddam iter esse seclusum a Concilio Deorum. Qui autem se integros, castosque servavissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper sevocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum; his ad illos, a quibus essent profecti, reditum facilem patere*, utique cum ipsis felicem, & beatam vitam ducturis. Quorum omnium non aliam postea rationem reddit, *nisi quod justi hominis*, adeoque etiam injusti, *res a Diis immortalibus non negliguntur. Non enim* (ut habet in fine libri) *temere, nec fortuito facti, & creati sumus; sed profecto fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, quod cum exantlavisset omnes labores, tum incideret in malum sempiternum* absque ullo bonorum operum fructu percepto. Quod etiam tradit *in somnio Scipionis*, aliisque locis. En igitur, Authore Tullio, ratio conciliandæ divinæ Providentiæ cum iis, quæ videntur adversa contingere in rebus humanis hujusce vitæ: si alium nempe vitæ statum admiserimus, in quo Deus unumquemque compenset pro meritis, & bonis præmia, malis autem digna supplicia, quæ in hoc mundo non perceperunt, rite distribuat.

X. Præter hos Philosophos Græcæ vel Romanæ Sapientiæ clarissima lumina, alios ex antiquis habemus, qui eodem divinæ Providentiæ ac justitiæ principio ad alium post hanc vitam retributionis statum ponendum permoti sunt. Horum plures allegat S. Theophilus Antiochenus lib. 2. ad Autol. Aliquos etiam proferunt S. Clemens Alexandrinus in libris Strom., & S. Justinus, & alii, ex quibus duorum testimonia tantum recenseo.

XI. S. Justinus, vel quicumque est Auctor libri de Monarchia hæc Euripidis carmina recitat:

Cavete, qui non esse creditis Deum
Errore non recte implicati duplici.
Est ille: sed siquis malum patraverit,
Male natus ut temporis lucrum ferat,
Pœnas tamen graves dabit in tempore.

XII. Luculentius est testimonium Diphili Comici, quod producit S. Clemens lib. 5. Strom., sive Philemonis, ut apud Justinum loco laudato:

Tu ne arbitraris mortuos, Nicerate,
Qui se omnibus dedere vitæ gaudiis,
Fugisse Numen, & latere postea?
Est justus oculus, cuncta qui solus videt.
Hinc inferorum ponimus duplicem locum:
Hunc destinatum impiis, illum piis,
Uterque quamvis conditus terra latet.
Tu, si lubet, furare, quodlibet rape.
Errare noli, Judicem inferi dabunt,
Deum supremum Regem, & Authorem omnium.
Cujus nec horridum ipse nomen dixerim.

Plura alibi referemus.

CAPUT VI.

Alterum argumentum ex omnium gentium consensione depromptum. Quædam prænotantur. Illud non enervant variæ & commentitiæ de alterius vitæ statu opiniones: nec aliquorum haud cohærentes cum eo dogmate sententiæ de animi natura. Admisso bonorum præmio, consequens plane est, ut & malorum admittatur punitio. Auctoritate tum Gentilium Scriptorum, tum Sanctorum Patrum ostenditur communem semper fuisse hominum persuasionem aliam extare vitam vel beatam, vel miseram. Eadem quoque evincitur ex hominum Apotheosi, quæ apud Gentes invaluit.

I. ALterum argumentum ad futuræ retributionis existentiam demonstrandam sumitur ex omnium nationum, atque gentium in ea veritate unanimi, & perenni consensione. Validissimum esse hoc argumenti genus, planeque peremptorium, cum de moralibus maxime veritatibus quæstio est, sapientes quique assentiuntur, ipsique adeo Deistæ, & increduli vel repugnantes fatentur, dum nullum aliud magis reformidant. Quare nullum non movere lapidem, ut illud, sin penitus dejicerent, aliquo saltem pacto debilitarent, casso tamen hactenus, irritoque labore. Tribus porro constat argumentum propositionibus, quas suse, & luculenter evincam, ut ipsius robur quam maxime pateat. Prima est, quod omnes ab orbe condito, sive quarum ad nos notitia aliqua pervenit, nationes, atque homines ex ipsis sapientiores, in hac persuasione ac dogmate consenserint, *præmium aliquod justis paratum esse post mortem, & aliquod impiis supplicium*: quam per plura capita manifestam faciam. Altera: *quod hujusmodi in hoc dogmate communis consensio nonnisi ab ipsa natura, seu naturali quadam vi ac veluti impressione originem ducat* (*a*). Tertia tandem: *quod hæc vox, sive impressio naturæ ab ipso Deo sit, atque adeo veracissima, nec errori obnoxia.*

II. A priore igitur incipiamus, quæ cæterarum fundamentum est, & qua semel constituta, reliquæ duæ sua veluti sponte consequuntur. Quædam vero prænotare consultum erit, eaque diligenter animadverti velim, ut omnis vitilitigandi aditus in antecessum occludatur. Primo nempe fabulas, & commenta, quibus vel Poetæ, vel Philosophi futuræ vitæ supplicia, aut præmia deformarunt, variasque etiam populorum in iis exponendis absurdas opinationes, nullum inferre posse aut debere præjudicium præcipuæ, quam modo propugnamus, veritati, sive, ut ita loquar, rei ipsius substantiæ, homines videlicet post mortem pro meritis vel præmio affici, vel pœna. Liquet hoc aperte alterius certissimæ veritatis exemplo, supremi scilicet cujusdam Numinis existentiæ. Nemo quippe nescit, quam varia, quam fabulosa, quam absurda de Deo senserint miseri mortales: quibus figmentis obvolutam divinitatem repræsentarint, quibus erroribus Dei naturam, & attributa fœdaverint vel ipsi cultiores populi, & sapientiores Philosophi. *Qui Deos*, inquit Tullius libro primo de Natura Deor. *esse dixerunt, tanta sunt in varie-*

(a) Cum dico *naturalem vim aut impressionem*, non excludo traditionem a primis parentibus in filios, & ex his a Noeri familia in alias nationes propagatam. Quinimo eam complector. Verum arida & jejuna sola traditio fitisset *sine voce aut testimonio naturæ*. Consensus enim generis humani circa creditam animi immortalitatem, & futuræ vitæ præmia vel supplicia, ex solius traditionis virtute pendere nequit: cum plane non appareat quomodo ubique locorum hæc persuasio conservari potuerit tot seculis, atque inter tantas orbis gentiumque vicissitudines, nisi eadem contineretur intimis ipsius naturæ recessibus. Et hæc de vita animæ post mortem sententia ipsis animi humani perturbationibus admodum inimica jam pridem periisset.

varietate ac dissensione constituti, ut eorum molestum sit annumerare sententias. Nam & de figuris Deorum, & de locis, atque sedibus, & actione vitæ multa dicuntur, deque his summa Philosophorum dissensione certatur: Quæ fusius persequitur lib. 2. Neque tamen propter has de Deo opiniones, & commenta quispiam sapiens non agnoscit efficacissimum esse ad probandam Dei existentiam, quod ab omnium gentium consensione ducitur, argumentum: ut fatetur Tullius idem tum lib. 2. laud., tum lib. quæst. Tuscul. his verbis: *ut firmissimum hoc afferri videtur, cur Deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de Diis prava sentiunt; id enim vitioso more effici solet: omnes tamen esse vim, & naturam divinam arbitrantur.* Si igitur fabulæ & absurdæ opiniones hominum, quibus summi Dei notionem sæpe corruperunt, atque corrumpunt, nihil omnino officiunt argumento, quod ex omnium consensione in aliquo supremo Numine ac moderatore agnoscendo desumitur; neque officere quidpiam poterit eidem argumento, quo alterius vitæ status veritatem adstruimus, opinionum in eo explicando varietas, fabulæque quamplures, quibus illam adsperserunt vel Poetæ, vel nationes. Quamquam enim in diversa commenta veluti membratim discerpta sit veritas, recolligi tamen, unique formæ restitui facile potest, seclusis fabulis, ita ut in re ipsa omnes convenerint, solumque in ea proponenda dissenserint. Hinc Plato in libris de Republ. Poetarum fictiones contemplans, vult quidem contemni, & tamquam aniles fabulas haberi, quæ de Cocyto, Styge, vel Tartaro confinxerunt, retinendam nihilominus esse sententiam de scelestorum suppliciis commentis hisce purgatam, quam & ipse Plato profitetur ac celebrat, & ipsi profitentur ac celebrant Poetæ, dum fabulosis narrationibus obvelatam, atque obductam proponunt.

III. Animadverto præterea lubensque concedo ea, quæ plures, maxime Philosophi, de animæ natura tradiderunt, haud satis quandoque cohærere cum iis, quæ spectant futurum vitæ statum, animæque ipsius immortalitatem, sine qua ille ne concipi quidem valet. Permulti sane veteres Philosophi, ac integræ etiam nationes falsa, & absurda non pauca de animæ natura credidere. Alii etiam dixerunt vel puriorem quemdam aerem, vel ignem, vel quintum corpus ab elementis diversum, vel aliud aliquid simile: quæ placita cum animæ ipsius immortalitate pugnare videntur (ut plures saltem existimant, quorum sententiam ego non probo) quæ ex ejus spirituali natura maxime pendet. Neque tamen ex hoc statim colligere fas est illos animæ immortalitatem, aliumque vitæ vel beatæ, vel miseræ statum non agnovisse: quemadmodum perperam idem quispiam inferret ex doctrina aliquorum Patrum, puta, Tertulliani, quod animam subtili quadam materia constare opinatus sit. Illud itaque ut summum ex hoc colligi potest eos germanam non habuisse de intraneo immortalitatis principio notionem, & in eo fuisse deceptos, si alias de eorum mente satis liqueat quoad futuram animæ conditionem.

IV. Demum animadverto: si id solum aliquando constiterit aliquos posuisse post mortem bonorum operum præmia, jure optimo concludi posse, posuisse etiam malorum pœnas: vitium namque & virtus sibi contraria sunt: adeoque si hanc præmium manet, illud manere pœnam necessaria consecutione omnibus manifesta deducitur. Quin immo potior ratio, magisque evidens militare videtur pro pœna, quam pro præmio admittendo. Ad exercenda enim virtutis opera, legesque a Deo præstitutas observandas, pluribus aliis titulis tenentur homines, quacumque etiam spe remunerationis seclusa. Tenentur utique Deo obtemperare, fideliterque deservire, ut rerum omnium Principio & Conditori, ut Conservatori, ut temporalium bonorum largitori, ut supremo Domino, ut Ultimo fini, aliisque qui satis esse deberent ad nostrum erga ipsum obsequium, & cultum extorquendum,

etiamsi nullum postea præmium expectandum a nobis foret. Non ita se res habet de operibus malis, legumque divinarum transgressionibus, pro quarum justa compensatione nihil aliud occurrit quam pœna pro eisdem subeunda, per quam ea ponatur in rebus æqualitas, quam pulcre declarat S. Thomas libro 3. Con. Gen. cap. 140. Hinc majore quadam nos indignatione commoveri solemus, dum in humana ipsa Republica nefarii homines nullam recipiunt scelerum suorum vindictam, quam cum viros honestos ac probos sine honorum, ac dignitatum præmio conspicimus. Quin immo addo vel ex animæ immortalitate a quibusdam tantum expressa satis verisimili ratione colligi, recte quoque de futura pœna ac præmio sensisse: neque enim intelligi potest quin superstes anima vel ad felicitatem permaneat, vel ad miseriam.

V. His itaque pro rei dignitate merito animadversis, constanter affirmo communem esse, semperque fuisse apud mortales fidem, aut persuasionem post hanc vitam aliud extare vitæ genus, sicut piis justisque felicissimum, ita miserrimum impiis, ac scelestis hominibus. Cum id assero, non eo in sensu propositionem accipi volo, ac si neminem admitterem, qui contra opinatus fuerit. Fateor fuisse semper, & etiamnum esse Atheos, & incredulos. Novi Epicurum, ejusque gregales Lucretium, Galenum, Plinium, Alexandrum, aliosque animos posuisse mortales, atque adeo omnem futuræ vitæ spem, metumque sustulisse. Id unum itaque contendo, eam persuasionem prævaluisse semper in omni populo ac gente, & apud meliores cordatioresque Philosophos, ita ut si cum iis qui in adversam iere sententiam conferantur, nec eam habituri sint proportionem, quam mille ad unum: quod ad generalem consensum adstruendum sufficere, atque inde naturæ vocem eruendam nullus jure diffitebitur. Propositionis itaque nostræ sic expositæ veritatem quamplurium testimonio, & authoritate prius ostendo, tum deinde inita per omnes gentes, de quibus quidpiam litteris proditum est, excursione, manifestiorem reddo.

VI. Igitur communem fuisse hominum persuasionem impios post mortem suppliciis plecti, sicut & pios præmio donari, constare videtur ex veterum plurium, eorumque gravissimorum Scriptorum authoritate, qui eam tamquam indubitatam vel asserunt, vel supponunt. Id in primis disertissimis verbis testatur Seneca, qui Epist. 117. ait: *cum de animorum immortalitate loquimur, non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos, aut colentium. Utor hac persuasione publica*: paremque facit hujusmodi consensum cum eo, qui Dei existentiam spectat. Testatur id etiam Sextus Empiricus libro 7. contra Mathemat. affirmans *de inferis, sicut de Diis, omnes homines habere notionem*. Idem quoque habet Plato in Apolog. opinionem de vita functorum statu apud omnes communem proponens: & lib. de Repub., ubi impiorum supplicia refert, tamquam non sibi credita, ac persuasa modo, sed a superioribus sæculis, & antiquis nationibus manantia. Disertum item est de hac consensione testimonium, quod suppeditat liber *de secretiori parte divinæ sapientiæ secundum Ægyptios* inscriptus, qui Aristoteli a quibusdam adjudicatus fuit, at certe antiquissimi est Authoris (*a*). Nam lib. 1. cap. 4. sic differit: *Veterum, recentiorumque Theologorum, philosophorum, ac populorum summa fuit consensio animum corporis illecebris captum, inde odium statim incurrere: atque iccirco peccata esse fugienda, & illas corporis illecebras tollendas: Sic enim Deum nobis futurum propitium. Neque vero si majores de animi immortalitate dubitassent, ad eam confirmandam, dictante natura, legem posuissent, cui nemo adversatur, nisi qui vitiis detinetur.*

VII. His suffragatur Cicero lib. 1. quæst. Tusc. ubi sic loquitur: *Authoribus quidem ad istam sententiam* (de animæ immortalitate) *quam vis obtinere, uti optimis possumus: quod in omnibus caussis & debet, & solet valere plurimum. Et* pri-

(a) vide Jacob. Carpent. præf. ad hunc librum.

primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & divina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. Itaque illud unum erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus intereat: idque tum multis aliis rebus, tum e Pontificio jure, & cæremoniis sepulcrorum intelligi licet, quas maximis ingeniis prędíti nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiabili Religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quamdam quasi migrationem, commutationemque vitæ, quæ in claris viris, ac fœminis dux in cælum soleret esse, in cæteris humi & retineretur, & permaneret tamen.

VIII. Testes etiam communis hujus notionis locupletissimos habemus Sanctos Ecclesiæ Patres. S. Joan. Chrysostomus Homil. 6. de perf. charit. postquam supplicia memoravit, quæ justissimus Judex improbis luenda reservat, hæc subdit: *num contradicentibus persuademus, quæ de illa* (Gehenna) *narrantur non esse fabulam? Ita enim vera sunt, ut non nos tantum, sed etiam Poetæ, Philosophi, & fabularum Scriptores de futura pro merito sorte philosophati sint, & improbos in inferno cruciari dixerint. Nam etiamsi hæc vere ut sunt, enarrare non potuerunt, utpote qui ex ratiocinio tantum, & ex nostra doctrina male accepta ad id permoti fuerint; attamen illi imaginem quamdam judicii adepti fuerant. Cocytos enim memorant, pyriphlegethontas fluvios, & stygis aquam, & Tartarum tantum a terra distantem, quantum ipsa a cælo, multos quoque alios ultionis modos.* Et homil. 4. de Fat. & Provid. de Græcis, ac cæteris idem sensisse generatim affirmat, ita incredulum hominem alloquens: *nihilne post hanc vitam erit, o homo? & tu hanc sententiam oppugnas? Græci, qui tot in rebus delirarunt, hujus tamen dogmatis veritati non restiterunt. Quod si illos sequaris, aliquam certe illi vitam post hanc esse concesserunt, & rationes reddendas, & judicia apud inferos, & supplicia, & honores, calculos, atque judicia. Si Judæos interroges, atque hæreticos, si quemvis hominem, reverebitur ille hujus dogmatis veritatem. Etsi in aliis differant homines, in hoc tamen omnes conveniunt, & dicunt eorum, quæ hic gesta sunt, rationem ibi reddendam esse.*

IX. Idem testatur S. Clemens Alexandrin. lib. 5. stromat. dicens: *Supplicia post mortem, & pœnas, quæ igne luuntur a barbara philosophia, & universa Musa poetica, & Græca etiam surripuit philosophia.* Eadem etiam tradunt S. Teophilus Antioc. *lib.* 1. *ad Autol. n.* 14., Minucius Felix *in Octavio n.* 35., Lactantius Firmianus *lib.* 3. *n.* 3., S. Gregorius Nazianzenus *orat. in Julian.*, & alii.

X. Præter hæc summorum virorum testimonia efficax argumentum sumitur ad eamdem de futuro immortalis vitæ statu communem hominum persuasionem comprobandam, ex plurium Deorum cultu, qui totum olim ferme orbem pervagabatur. Nam utcumque idololatriæ origo explicetur, illud exploratum esse debet homines præsertim fuisse, quos a morte tamquam Deos gentes colebant. Id fuse commonstrat S. Augustinus in libris de Civitate Dei, confirmatque authoritate Gentilium Scriptorum. Lib. 6. cap. 7. tradit Euhemerum Messenium *omnes tales Deos non fabulosa garrulitate, sed historica diligentia homines fuisse, mortalesque conscripsisse.* Et lib. 8. cap. 26. idem veluti extra dubium omne constitutum proponit inquiens: *tanta homines impii cæcitate in montes quodammodo offendunt, ut non adtendant in omnibus litteris Paganorum aut non inveniri, aut vix inveniri Deos, qui non homines fuerint, mortuisque divini honores delati sint. Omitto, quod Varro dixit, omnes ab eis mortuos existimari manes Deos, & probat per ea sacra, quæ omnibus fere mortuis exhibentur.* Idemque probare pergit authoritate Hermetis, sive Mercurii Trismegisti.

XI. His omnino assentitur Cicero lib. 1. de Nat. Deor. dicens: *quid, qui aut fortes, aut claros, aut potentes viros tradunt post mortem ad Deos pervenisse, eosque ipsos, quos nos colere, precati, veneratique soleamus.* Ac deinde: *quæ ratio maxime tractata ab Euhemero est, quem noster & interpretatus, & secutus est præter cæteros Ennius. Ab Euhemero autem*

tem & mortes & sepulturæ demonstrantur Deorum. Libro item 2.: *Suscepit autem vita hominum, consuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros in cælum fama, ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor, & Pollux, hinc Æsculapius, hinc Liber.... hinc etiam Romulus, quem quidem eumdem esse Quirinum putant. Quorum cum remanerent animi, atque æternitate fruerentur, Dii rite sunt habiti, cum & optimi essent, & æterni*. Hinc Tullius ipse lib. 2. *de legib.* commendat hanc legem: *colunto & illos, quos in cælum merita vocarunt, Herculem, Liberum, Æsculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum*. Hinc etiam Apotheosis Cæsarum & Augustorum, de qua frequens in Romana historia mentio.

XII. Equidem non inficias eo, alios præter homines fuisse apud gentes Deos, ac præsertim *Solem, lunam, astra*. Sed illud tamen ratum firmumque est morem hunc consecrandi homines in Deos apud omnes ferme nationes invaluisse, nempe veteres Etruscos, Romanos, Pelasgos, Ægyptios, Assyrios, Phryges, Cilices &c. de quibus legi potest Jo. Gerardus Vossius lib. 1. de Orig. Idololatriæ, ubi rem hanc erudite admodum pertractat.

XIII. Ex his itaque hoc conficitur argumentum: Non poterant tot tamque variæ nationes homines in Deos consecrare, atque una tamquam Deos colere & precari, nisi persuasum ipsis fuisset eorum animas a morte superesse, easdemque in statu plane beato ac felicissimo reperiri, unde etiam cultores suos juvare possent, ac ornare beneficiis. Talem porro vitæ statum non alia ratione assecutos esse putabant, quam ob singularia merita, quæ sibi in hac mortali vita præclaris virtutum operibus comparaverant. Igitur ex opposito inferre licet alium quoque miserrimæ vitæ statum credidisse, qui iis pro merito deberetur, qui pravis actionibus se in hoc mundo dedidissent, Reipublicæ pacem sceleribus, ac flagitiis perturbassent, humanoque generi damna, ac ruinas intulissent. Alterum quippe sine altero, ut jam prænotavimus, non videtur posse consistere. Verum a generalibus hisce argumentis ad peculiaria descendamus, omniumque præcipuarum nationum, sive quæ olim extitere, sive quæ hodieque extant, sensum hac de re perscrutemur. Ab ea exordium sumo natione, quæ omnium jure meritoque habetur antiquissima, Judæorum videlicet, cujus libris cum Deistis disputans non aliam fidem tribui postulo, quam quæ probatis cæterarum gentium monumentis tribuitur.

CAPUT VII.

Judæorum ab Excidio Hierosolymitano ad hæc tempora firma de alterius vitæ statu persuasio, nemine refragante. Quid censeant aliqui de vetustioribus Judæis. Concordes in eadem veritate eos semper fuisse pluribus manifestum fit. Frustra opponitur Mosaicæ legis de præmiis, pœnisque sequuturis silentium. Legis illius indoles, & ingenium declaratur. Egregia de hac re S. Augustini distinctio. Ecclesiastæ locus late expositus. Quam futile sit argumentum, quod a Sadducæis adversarii promunt.

I. JUdæorum itaque de futura impiorum sorte sententiam primo loco vestigaturus, triplicem eorum statum distinguo: alterum a prima eorum Origine ad usque Christi servatoris nostri & excidii Hierosolymitani ævum: alterum a Christo, & eversa Hierosolymorum urbe ad hæc usque tempora: ac demum statum, quem nunc obtinent in universo mundo. Judæos ævi nostri animarum post mortem vel præmia vel supplicia profiteri, nullus dubitat: nosque infra de horum placitis aliqua differemus. In eadem quoque fuisse sententia eos, qui præcesserunt ad Hierosolymæ usque eversionem, & Christianæ Religionis initia, res adeo comperta est, ut plane & otio meo, & Lecto-

rum

rum patientia abuterer, si id latius ostendere vellem. Constat id apertissime de Judæis, qui Christi, & Apostolorum ætate vixerunt, tum ex Evangeliis, & canonicis Epistolis, tum ex Josepho historico in libris *Antiq. Judaic.*, & *de bello Judaico*, ubi enarrat quid de pœnis post obitum, vel præmiis sentirent sectæ inter Hebræos celebratissimæ Essenorum, & Pharisæorum piis nempe animabus amœna loca assignasse, vitamque felicissimam, malis vero procellosa, ac tristia, gemitibus æternisque cruciatibus damnata: cujus Authoris verba opportunius alibi proferam. Constat id etiam de cæteris, qui successere, Judæis tum ex libris Talmudicis, qui plurimis in locis & *terram viventium*, & *Gehennam* prædicant, tamquam sedes piis, impiisque paratas; & impiorum supplicia varia describunt: tum ex aliis libris Rabbinorum sequioris ætatis, qui ipsa inferni loca distinguunt, pluraque tormentorum genera proponunt ad scelestos plectendos. Qua de re consentiunt omnes, nec ullum inveni, qui eam in dubium vocare ausus fuerit.

II. Ex horum Judæorum post legem abolitam, post templum eversum, eorumque in varias gentes dispersionem in alterius vitæ statu profitendo firma consensione, legitimam conjecturam informare statim licet, non tum primum ipsorum animis hanc insedisse sententiam, sed eam a suis majoribus continenti serie accepisse, semperque ab illis fuisse probatam. Quis enim sibi persuadeat melius de animæ sorte, divinaque Providentia sensisse Judæos ex eo tempore, quo suis pulsa sedibus misera gens, extorris ac profuga aliarum nationum imperio ubique paret, sine templo, sine sacerdotio, sine ulla Reipublicæ facie; quam dum eorumdem florebat imperium, ac Sacerdotibus, Dei Prophetis, virisque sanctissimis, in iis, quæ Religionem spectant, instruebantur?

III. Nihilominus id sibi, aliisque persuadere non verentur aliqui, si fides Basnagio (*a*) & Calmetto (*b*). Putant hi nimirum Judæis olim solas innotuisse pœnas vel præmia temporalia pro justorum, pravorumque operum merito: quorum præcipuum fundamentum illud idem est, quo veteres quidam Hæretici ad legem Mosaicam reprobandam adducti sunt, quod nempe non alia præter ista lex illa polliceatur, aut comminetur, ut in Mosis Pentateucho, maximeque in libro Deuteronomii videre est.

IV. Alii vero opinantur sola Machabæorum ætate ex commercio cum Græcis didicisse Judæos diligenter inquirere in ea, quæ ab Homero, & Hesiodo scripta fuerant de inferis, Tartaro, campis elysiis &c. ac tunc primo Judæorum Doctores in sectas varias distractos esse. Plures enim Græcorum dogmata approbarunt, adeoque & vitam aliam, in qua tum probi, tum improbi pro meritis reciperent, posuère: cæteris vetera gentis præjudicia retinere visum est. Atque inde subortas credunt eas sectas, quæ postremis Reipublicæ Judæorum sæculis Judæos ipsos inter se diviserunt: Pharisæis, & Esseniis Græcorum doctrinæ maxime consentientibus: Sadducæis autem in vetusta Hebræorum traditione perseverantibus.

V. At quam longe a vero abludat utraque sententia, innumera sunt, quæ evidenter ostendunt. Plurima dabimus in secunda ac tertia hujus operis dissertatione, ubi de qualitate, ac duratione pœnarum differetur. Pauca interim, sed prorsus decretoria, argumenta sufficiant. Primum sumitur ex tribus hisce principiis, quæ rata semper apud Hebræos fuisse, dubitare nefas. Primo scilicet quod mortui ad vitam revocari possunt, ac omnes demum revocandi forent, ut patet ex mortuis ab Elia, & Eliseo suscitatis, sicut lib. 3., & 4. Regum legitur, & ex eo, quod non infrequenter sacri Prophetæ, ac præsertim Ezechiel, & Oseas de reditu agat e captivitate Babylonica, &

H He-

(a) Tom. 4. lib. 6. cap. 31. Hist. Ju.. (b) in Dict.o..

Hebræorum liberatione sub nomine & emblemate universalis resurrectionis, quam omnibus perspectam supponebant. Secundo, quod iidem mortui per visum mortalibus interdum apparerent: de quo sacræ litteræ nonnulla exempla subministrant. Tertio, quod de futuris eventibus consulerentur, de quo plura occurrunt in iisdem sacris codicibus, qui procul dubio longo ante Homerum, cæterosque Græcos Poetas, intervallo conscripti sunt, egregia documenta. Nam & in Levitico cap. 19., & 20. damnantur, qui mortuos consulentes interrogant, & lib. 1. Regum, ut alia prætermittam, celebris refertur historia Saulis Pythonissam consulentis, sciscitantisque ut colloquio cum Samuele jam demortuo, frui sibi liceret: quod neutiquam fecisset, nisi defuncti Prophetæ animam tum fuisse superstitem existimasset. Quorsum autem manerent animæ post discessum a corpore, nisi vita sive felici, sive misera pro ratione eorum, quæ in corpore gesserint, fungerentur?

VI. Ulterius dum de Patriarcha Abraham dicitur: *mortuus est in senectute bona* &c. *congregatusque est ad populum suum*, haud certe Moses intellexit de sui corporis sepultura, sed de congregatione cum animabus ceterorum Patrum, quorum nemo in valle Mambre sepultus fuerat. Paria verba dicuntur de Ismaele, nempe *appositus est ad populum suum*: eademque leguntur de Jacob. Præterea dum idem Patriarcha Jacob jam letho proximus semetipsum spe salutis ac redemptionis solabatur inquiens: *salutare tuum expectabo Domine*, non temporariam quidem, sed æternam salutem animo prospiciebat. Eamdem etiam contemplabatur vir sanctissimus Job cum diceret: *Scio quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius: reposita est hæc spes mea in sinu meo*. Balaamus quoque cur tam ardenter optasset se *mori morte justorum, fierique novissima sua horum similia*, si nihil post obitum sibi sperabant metuebantque Judæi? Quid significabat Regius Propheta cum diceret: *educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo: me expectant justi donec retribuat mihi*: & rursus: *credo videre bona Domini in terra viventium*: aut *placebo in regione vivorum*, nisi premia illa in patria Cælesti justis omnibus a Dei munificentia parata? Ut e contra quid ipse, aliique nomine *terræ oblivionis, terræ miseriæ, Regionis umbræ mortis, Putei abyssi, Perditionis* similiumque intelligebant, nisi locum illum calamitosissimum, sive Gehennam aut infernum, ad quem impii a Dei justitia damnantur? Abigail etiam dum sic Davidem affata est (*a*): *Erit anima Domini mei custodita quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum. Porro inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu, & fasciculo fundæ*; nonne tropica hac locutione designavit, quod in populi opinione jam erat, diversam nempe in altera vita justorum, injustorumque sortem? Quid enim *fasciculus viventium*, nisi futura piorum felicitas, quid *animæ rotatio*, nisi impiorum in inferno cruciatus?

VII. At sine tropis, ac metaphoris loquuti sunt alii plures. Tobias cap. 2. v. 18. sic reponebat parentibus, & cognatis, qui eum irridebant, quod nullum ex bonis operibus, quæ faciebat, fructum perciperet: *Filii Sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab eo*. Judith cap. 16. 20. ita de scelestis pronunciabat: *Dominus omnipotens vindicabit in eis: in die judicii visitabit illos: dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, ut urantur, & sentiant usque in sempiternum*. Daniel etiam cap. 12. 2. de futuro judicio loquens scribit: *multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium, ut videant semper. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti*,

(a) Reg. 1. cap. 25.

ti; & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Quid clarius?

VIII. Permulta alia occurrunt ejusdem rei disertissima testimonia, in Judæorum historia, in libris Jobi, Psalmorum, Proverbiorum, Ecclesiastis, Sapientiæ, Ecclesiastici, & in Prophetiis Isaiæ, Ezechielis, aliorumque sacrorum Vatum, quorum non pauca in locis a me laudatis expendam. Hi omnes citra ullam dubitationem Machabaica tempora præcesserunt, immo plures præcessere ipsum Homerum, Hesiodum (*a*), cæterosque Poetas Græcos: alii vero vel synchroni, vel coævi suppares've fuerunt hisce Authoribus, adeo ut eorum nemo quidpiam ex horum scriptis delibare potuerit, vel saltem delibaverit, & in succum suum transtulerit, merumque commentum, atque illud quidem putidissimum sit hanc primo Judæos imbibisse de futuræ vitæ pœnis opinationem, quando soluta jam captivitate, & everso Persarum imperio cum Græcis rerum potientibus conversari cœperunt.

IX. Qui adversus splendidam hanc veritatem ariolantur, deploratæ sententiæ suæ patrocinium quærunt in ipsis sacris libris, eaque præcipue opponunt, ut jam advertimus, quæ olim a quibusdam hæreticis, alio licet fine, objecta, jam a Sanctis Patribus, Ecclesiæque Doctoribus penitus contrita fuere. Ajunt itaque primo loco, haud melius dignosci posse, qua olim tenerentur opinione Judæi quoad præsentem quæstionem, quam ex lege ipsis a Mose data, & quidem divina institutione, ac mandato, ut præsumitur. Porro si legem inspicimus, non alia pro justorum pravorumque operum retributione, nisi temporalia præmia pollicetur, aut supplicia minatur. Deterret siquidem lex illa a præceptorum transgressione Israeliticum populum comminationibus præmaturæ, vel ignominiosæ mortis, intentat excidium capitale, familiæ destructionem, soli sterilitatem, in alienas terras transmigrationem, cædem in bello, atque hostium persecutionem, cælum æneum, ac terram ferream, hisque similia. Allicit e contra ad legis observantiam spe vitæ diuturnioris, messis uberrimæ, victoriæ de inimicis, divitiarum, aliorumque sensilium bonorum copia. Nuspiam vero aut mors æterna, aut cruciatus post vitam hanc perferendi denunciantur: Nuspiam de Paradisi, aut alterius vitæ gaudiis sermo. Qui igitur, colligunt illi, fieri potest, ut rudis populus ita a Legislatore suo institutus, sola spe temporalium bonorum enutritus, minisque præsentium malorum duntaxat absterritus, de bonis aliis, malisque majoribus, atque futuris cogitaret?

X. Hanc objectionem, quam magno illi verborum apparatu exaggerant, & cui maxime fidunt, vel unica hac animadversione funditus diruere, & labefactare possem, quod nempe tum nuperi Judæi, tum qui extitere per viginti ferme retro sæcula, non aliam habent, habueruntque legem præter Mosaicam, in qua de pœnis tantum præmiisque temporariis, expressa saltem, mentio fit: neque tamen ambigere possumus quin iidem & cogitarint, & cogitent de futuræ vitæ remuneratione, & exitio, horumque extantiam persuasissimam semper habuerint. Quidni igitur idem quoque credidisse putemus antiquiores Judæos, nihil omnino obstantibus promissionibus, ac minis bonorum malorumque temporalium, de quibus lex loquebatur? Id sane eos indubitanter credidisse affirmant recentiores Judæi, ac Rabbini, & tamquam exploratum habent Thalmudistæ, aliique ex veteribus: quorum de hac re testimonium repudiari jure nequit.

XI. At enim vero qui ita in hoc argumento Mosaicæ legis verbis insistunt, vel non attingunt, vel se attigisse dissimulant scopum, quem sibi præcipue

H 2 in

(a) Juxta probabiliorem sententiam Homerus & Hesiedus non floruerunt nisi circa annum mundi 3100., ante æram Christiaram 900., adeoque circa tempora Josaphati, aut Jorami Regum Juda, & Accabi, aut Jeu Regum Israel.

in ea ferenda præfixit divinus Legislator. Ea nempe erat illius legis indoles, ac ingenium, ut sub figuris rerum sensilium, ac temporalium, præsignaret mysteria gratiæ in novo fœdere revelanda, resque spirituales, cælestes ac sempiternas: ut tum ex iis, quæ passim tradit S. Paulus, tum ex aliis plurimis, manifestum est. Quare etiam doctrina de statu futuræ vitæ vel felici, vel misero sub figuris ac typis terræ promissæ, felicitatis terrenæ, aut excidii, mortis, perditionis, aliisque communioribus vocabulis, ac loquendi formulis, implicite occulteque enunciabatur: quorum intimum sensum Prophetæ, Sacerdotes, cæterique viri sancti cælitus edocti introspiciebant, rudique populo aperiebant. Atque hinc prognatum putat V. Cl. Grotius (a) discrimen illud inter Judæos antiquitus celebratum, *legis scriptæ, & legis oralis*, quam *traditionem* appellant, & ab ipso Mose profectam credunt: non quod res aliæ in traditione fuerint, aliæ in lege scripta: sed quod ea, quæ in lege scripta occultius continebantur, enucleatius, & apertius per legem oralem proponerentur.

XII. Sed ut veritas magis effulgeat, abigaturque occasio omnis calumniandi vetus testamentum, quod promissiones, minasque temporarias duntaxat efferret, aliis tantum præfiguratis, & adumbratis, sub oculos ponenda est egregia distinctio veteris testamenti, sive legis scriptæ quam tradit S. Augustinus *lib. de gestis Palæst. cap.* 5. Hoc enim nomine, ut docet ille, vel intelligitur pactum illud, quod in Monte Sinai factum est, vel omnia, quæ tum in Mose, tum Hagiographis, & Prophetis continentur. Si lex primo in sensu accipiatur, prout proprie designat pactum in Sina factum, quo modo accipitur ab Apostolo in suis cum Judæis disputationibus, non habuit nisi terrena promissa, terrenasque comminationes, ut ex Levitico, & Deuteronomio satis constat: quæ bona ampliora vel deteriora mala ex ipsa Dei intentione adumbrabant, ac figurabant. Si autem sumatur in sensu posteriore, dicendum omnino est, non typicam tantum, & umbratilem continere futurorum bonorum malorumque notitiam, sed satis explicatam & apertam, adeo ut a quocumque etiam rudiore intelligi facillime posset, ut liquet legenti libros Jobi, Psalmorum, Salomonis, Prophetarum aliosque. Responsio certe (ut ab aliis pluribus afferendis supersedeam) cap. tertio hujus dissert. relata, quam adhibuere tum David, tum Hieremias, & Habacuc institutæ quæstioni, *quare via impiorum prosperatur?* non obscure declarat, aliam esse vitam, in qua homines digna factis recipiant. Daniel quoque adeo aperte de omnium tum proborum tum improborum resurrectione, & judicio disseruit, ut clariora vix desideres: nec plane populus ea, aliaque similia legens, vel audiens, quidpiam diversum poterat intelligere. Hinc vidimus quid Tobias & Judith ex communi gentis Judaicæ sensu dicebant. Hinc pueri, quos Antiochus crudeliter necari jussit, & sibi inter immania tormenta gloriosam in cælo mercedem, & iniquo Regi damnationem in inferno paratam indubie asseverabant. Hinc Latro ipse, vir, si quis alius, omnino rudis, a Christo, quem morientem cernebat, petiit ut Regnum ingressus, sui memor esse vellet, vocemque, quam a Salvatore inaudivit, *hodie mecum eris in Paradiso*, probe ab eo fuisse intellectam nemo negare ausit.

XIII. His tamen non acquiescunt, quos in hac disputatione adversarios habemus, contenduntque persuasionem hanc saltem non ita constantem in Hebrea gente fuisse, ut plures de ejus veritate non addubitarent: immo expresse eamdem abnuerent; proferuntque in me-

(a) in caput 15. Matth.

medium celebrem illum Ecclesiastis locum, ut vel in ea opinione Salomonem versatum esse probent: *unus est interitus hominum, & jumentorum, & æqua utriusque conditio: sicut moritur homo, ita & illa moriuntur, & nihil habet homo jumento amplius.* Proferunt etiam Sadducæos, qui cæteris minime contradicentibus, & resurrectionem mortuorum, & animæ immortalitatem denegabant.

XIV. Sed levia hæc sunt, nec veritatem tot momentorum præsidio circumseptam concutere ullatenus valent. Quod Ecclesiastæ testimonium spectat, mirum profecto est adhuc esse, qui illud opponant, postquam tot sacri Expositores Salomonis mentem ita in propatulo posuerunt, ut nullum dubitationi locum reliquerint. Satis sit huc afferre, quæ habet de eo Daniel Huetius *in sua demonstratione Evangelica*. Observat in primis priscos aliquos Judæorum Rabbinos ob objectam sententiam de eo libro repudiando, & abjiciendo deliberavisse, quemadmodum est in *Talmudico tractatu Sabbati cap.* 2. Apud Maimonidem in *More Nevachim*, & Aben Ezram: nec alia re absterritos fuisse, quam quod initium libri, & finis optime legi consentiant. Ex quo illud colligere proclive est, quam firmiter inhæreret Hebreorum animo sententia de alterius vitæ statu, ut ob aliqua verba cum illa in speciem pugnantia, librum tam antiquum, & in canone sacrorum librorum positum repudiare cogitaverint.

XV. Quæ postquam, & alia observavit Vir eruditissimus, germanum sensum illorum verborum, & Salomonis mentem aperit inquiens: „ Enim vero „ parum attente sunt in libri hujus le- „ ctione versati (qui ea verba oppo- „ nunt): in quem si altius penetrassent, „ non ex sua sententia proferre ea Salomo- „ nem reperissent. Is enim est Ecclesia- „ stę scopus propositus, ut de finibus „ bonorum, & malorum disserat. Varias „ itaque ab initio statim profert opinio- „ nes, easque ad examen se suum revo- „ casse, ac tandem repudiasse ait: & in „ ea demum acquiescit, quæ Deum ti- „ mendum, ac mandata ejus observan- „ da esse tradit. Nam postquam prio- „ ribus quatuor capitibus argumentum „ id in varias excussit partes, tandem „ ita concludit: *custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias: multo enim melior est obedientia, quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.... Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam: neque dicas coram Angelo: non est Providentia: ne forte iratus Dominus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum. Ubi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates, & sermones innumeri. Tu vero Deum time.* „ Quibus impiorum homi- „ num susurros, & vanas adversus Deum, „ Deique Providentiam disputationes a- „ perte præcidit: Dei vero timorem, & „ reverentiam, tum & devoti Deo, ac „ simplicis animi obsequium commendat. „ Septimo deinde capite sic disserit: *lustravi universa animo meo, ut scirem & considerarem, & quærerem sapientiam, & ut cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium... Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, unum & alterum, ut invenirem rationem &c.* Tum cap. seq. *& apposui cor meum, ut scirem sapientiam, & intelligerem distentionem, quæ versatur in terra &c.* „ Ex his agnoscitur de rerum „ caussis, & finibus diu multumque ani- „ mo suo disputasse Salomonem, quę- „ cumque autem mente agitaverat, expo- „ suisse in hoc libro; quorum omnium „ ea tandem est conclusio, inanes esse, ac „ frivolas, damnosas etiam, ac exitiales „ hujusmodi disquisitiones: non aliter „ vero sedatum iri motus illos animi, „ ac fluctuationes, quam si nos supre- „ mo Dei arbitrio permittamus. „ Et post aliquot alia animadversa, ita pergit: „ De exitu vero animæ ejusque im- „ mortalitate, ac futura vita quid opina- „ tus sit, diserte ipse declarat his ver- „ bis: *Scito, quod de omnibus his adducet te Deus in judicium:* & istis quoque: *antequam revertatur pulvis in terram suam, unde erat: & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum:* „ Et his denique, „ in quibus totius disputationis finem

„ fa-

„ facit, & unde ipsius certa debet spe-
„ ctari opinio „: *Deum time, & mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo: & cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit:* Quæ quo majoris essent momenti in animis legentium, doctissimos viros a se consultos esse, & ex eorum sententia librum a se conscriptum ait. *Verba sapientum, sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt a Pastore uno.* Consuli jubeo super hoc argumento Gregorium Magnum Dial. 4. cap. 4. cujus hæc tantum afferam, cætera studio Lectoris relinquam. *Hic liber idcirco Concionator dicitur, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ suscepit sensum, ut ea per inquisitionem dicat, quæ fortasse per tentationem imperita mens sentiat. Nam quot sententias, quasi per inquisitionem movet, quasi tot personas in se diversorum suscepit. Sed Concionator verax velut extensa manu omnium tumultus sedat, eosque ad unam sententiam revocat, cum in ejusdem libri termino ait: finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, & mandata &c.* Hæc fusius fortasse quam necesse fuerat ad futilem objectionem diluendam: sed non plane inutilia ad veritatem illustrandam.

XVI. Quoad Sadducæos attinet, equidem verum est illos animarum post mortem generatim vel supplicia denegasse, vel honores. At quid Adversarii in favorem sententiæ suæ ex his extundere possunt? In primis ii nonnisi post tempora Alexandri Magni sub Machabæorum imperio suborti sunt: superiore namque ęvo altum de ipsis silentium. Vossius (*a*) hanc ipsis originem tribuit, quod cum Antigonus Sochæus dixisset *non esse serviendum Deo spe præmii, aut mercedis*, hinc Discipulus ejus Sadok occasionem sumpsit docendi non esse post hanc vitam præmium, & pœnam. Deinde pauci admodum erant cum cæteris Judæis comparati, iique ferme dignitatum gradibus insigniores, adeoque opibus, ac deliciis affluentes, ex quibus fastidium, contemptumque futuræ vitæ facile ingenerari, experientia nimium frequenti compertum est. Rudes etiam, crassique adeo erant, ut nihil præter corpus, & materiam cogitarent, nullamque spiritualem substantiam agnoscerent, ut constat *ex Actibus Apostol. cap.* 23. Hinc ut sibi melius cohærerent sacros omnes libros, præter Pentateuchum, repudiabant, quemadmodum affirmant veteres omnes, ac præsertim Origenes, Tertullianus, S. Hieronymus, Beda, aliique. Denique homines erant, nedum nullius Religionis, sed etiam naturalis honestatis, ac probitatis prorsus expertes, scelesti, crudeles, hypocritæ, qui Proteos agebant, seque tempori, aliorumque genio, prout sibi utile videbatur, statim accommodabant, ita ut Judæorum Atheos, aut saltem Epicuræos non injuria eos appellare possis. Audi præ cæteris quibus illos coloribus pingat Josephus Hebræus lib. 8. Antiquit. Jud. cap. 2. *Sadducæorum opinio*, inquit, *cum corpore extinguit simul & animas... Hujus sectæ pauci sunt, sed fere dignitate præcipui. Ex horum tamen sententia vix quidpiam agitur. Nam quoties magistratus, licet inviti suscipiunt, Pharisæorum decretis assentiunt, ni facerent, non ferendi a plebejorum multitudine.* Et lib. 2. de Bello Jud. cap. 7. *Sadducæi inter se feris moribus discrepantes, & conversatio eorum circa exteros inhumana.* Qui ab his maleferiatis hominibus sibi præsidium quęrunt, ne illi desperatam causam propugnant.

CA-

(a) lib. primo de Origin. Idololat.

CAPUT VIII.

Veterum nationum, quæ olim barbarę *audiebant, communis de alterius vitæ statu consensio. Earum plures, omnesque ferme, de quibus aliquid litteris proditum, in confirmationem adducuntur, præsertim Chaldæi, Persæ, Indi, Phœnices, Thraces, Arcades, Ægyptii, de quibus quædam animadvertuntur: Tum deinde Æthiopes, Lybiarum populi, nec non Scythæ, aliæque Arctoæ Gentes.*

I. A Judęis omnium antiquissima natione ad veteres alias gentes progredior, tum quę Asiam, tum quę Africam, & Europam incoluerunt. Pauca quidem de earum pluribus monumenta supersunt, unde earumdem sententiam de alterius vitę statu colligere possimus: cum fere omnia injuria temporum interciderint; in iis tamen, quę adhuc extant, splendida elucent veritatis vestigia, eaque ferme in decretis illorum continentur, qui sapientes inter ipsas, aut Philosophi, aut Magistri habiti sunt.

II. Philosophia, sive sapientia, quę extra Gręciam, & Italiam obtinuit, *Barbarica*, aut *Barbara* ab Antiquis, & a Modernis etiam appellari consuevit. Hanc longe vetustiorem esse philosophia Gręcanica, dubitare nefas est, quidquid scribat haud ęquus Gręcorum Assentator Diogenes Laertius, idque jam multis ostenderunt S. Justinus Martyr, Tatianus, Clemens Alexandrinus, Theophilus Antiochenus, Eusebius, Theodoretus, & alii ex Ecclesię Patribus: Immo id etiam ingenue professi sunt Sotion lib. 1. succes. & Hermodorus Platonicus apud eumdem Laertium. Per omnes igitur nationes, quę barbara, ut vocant, sapientia excultę sunt, primum excurrendo palam facio fidem, sive persuasionem apud eas semper olim celebrem fuisse, aliud post hanc extare vitę genus, probis quidem felicius, improbis vero miserrimum: quamquam simplicem hanc veritatem fabulis pluribus, ac deliramentis inspersferint, quę nihil eidem obesse supra pręmonuimus.

III. A Chaldęis primum incipio, quos *antiquissimum esse Doctorum genus* Cicero libro 1. de Divin. aliique consentiunt. De his Pausanias lib. 4. circa finem refert, *primos omnium memoriæ prodidisse esse hominum animos immortales*. Nec solum immortales, sed premiis etiam, aut suppliciis pro meritis affici, ex dogmatis Zoroastri celebris Chaldęorum Magistri discimus. De hujus ętate non eadem quidem est eruditorum opinio. Alii, cum S. Augustino (*a*), Nino veterum Assyriorum Regi coęvum faciunt. Alii Zoroastrum alterum distinguunt, qui floruit ętate Darii Persarum Regis, & antiquorum Chaldęorum doctrinam digessit, expressit, ac illustravit. Quicumque ille sit, aut quovis tempore floruerit, instituto meo parum refert, cum etiam posterior Zoroaster satis vetustus sit, nec pręterea aliud quidpiam docuerit, quam quod a majoribus acceperat. Summa igitur ejus doctrinę capita quoad pręsens argumentum, hæc erant: (b) *perpetuum esse bonum inter & malum conflictum duraturum usque ad finem mundi. Tunc autem futuram omnium hominum resurrectionem, atque judicium, quo quilibet juxta opera sua vel præmium consequetur, vel pœnam: nimirum Angelus tenebrarum, ejusque asseclæ in obscurum locum ablegabuntur æternum cruciandi. Angelus vero lucis, ejusque fideles Discipuli in lucidissimam sedem abibunt, ut digna retributione perpetuo perfruatur*. Habemus etiam ex Psello *in compendiaria descriptione* Chaldaicę *doctrinæ*, & Pletho *in Orat.* pag. 81. hæc docuisse Chaldęos: *animus a sede prorsus lucida in hoc*

(a) lib. 2. de Civit. Dei cap. 1. (b) vide Stanslejum, Bruckerum &c.

in hoc corpus delapsus, si bene operam suam corpori accommodaverit, in eandem rursus redit: sin male, in sedes has deteriores hinc se recipit, pro ratione eorum, quæ in vita fecerit. Preter alia monumenta, quę fidem plenissimam faciunt de his dogmatibus a Chaldęis constanter receptis, habemus testes illustres Plotinum, Porphyrium, Jamblicum & Proclum, qui ea ab ipsis tamquam divinas voces suscepere, & in doctrinam suam transtulerunt, ut postmodum constabit.

IV. A Chaldęis Doctoribus non modo Babylonii, & Assyrii, ut perhibent Aristoteles, & Sotion apud Laertium, instituti sunt, sed etiam Magi, qui in Perside, Media, & Parthia inclaruerunt, quorumque tanta erat in iis Regnis authoritas, ut Tullio teste (*a*), nemo Persarum Rex esse posset, qui non ante Magorum disciplinam, scientiamque percepisset. Illorum sane institutione eruditus Cyrus apud Xenophontem his verbis filios suos alloquebatur (*b*): *Nolite putare, filii, me, cum ab hac vita migravero, nusquam aut nullum fore.... Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem nunquam persuaderi potuit animos, dum in mortalibus essent corporibus, vivere: cum exissent ex his, emori: nec vero tunc animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore evasisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus purus & integer esse cœpisset, tunc esse sapientem.* Huic Chaldæorum, Magorumque doctrinæ adeo firmiter amplæ illæ nationes inhæsere, ut nonnullos hodieque ex Zoroastri secta in Perside reperire sit, qui post tot sæcula ea dogmata intemerate retineant citra ullam penitus variationem.

V. Veterum Indorum Magistri fuere Gymnosophistæ, ut præter Aristotelem, & Sotionem apud Laertium tradunt Strabo, Apulejus, Solinus, Clemens Alexandrinus, Augustinus, & alii. Inter eos, qui quadam generis successione in studio Religionis, & Sapientiæ præcellebant, *Bracmanes*, ut & modo, nominati sunt: qui vero illud electione animi profitebantur, *Samanei*, sive *Sarmanæ*, vel *Germanes* apud Strabonem: quorum vitam Bardesanes Babylonius describit, eosque repræsentat, veluti invito animo præsentis vitæ cursum transigentes ob desiderium melioris vitæ ad quam aspirabant, seque post obitum consecuturos credebant: adeo ut hac ducti opinione mortem sæpenumero alacres subirent, tamquam certum ad immortalitatem iter. Generatim autem de Indis, eorumque magistris Bracmanibus scribit Strabo (*c*) *de immortalitate animæ & de judiciis apud inferos sensisse eadem, quæ Plato*. Et Diodorus Siculus de Indis refert (*d*), quod *magni faciant tribum Philosophorum, eo quod sacra Diis faciant, & curam habeant defunctorum, & quæ fiunt apud inferos præcipue nosse credant*. Luculentius de iisdem narrat Palladius (*e*) eos nimirum docuisse *originem animæ mentis esse cælestem, magnamque cum Deo habere cognationem....expectare redeuntes animas Deum, ut quæ vitam pie instituerunt, honoret ut Deus, illas vero, quæ non obedïverunt ejus legibus, condemnet: omne enim justum judicium apud eum esse, & vitam æternam apud eum paratam esse*. Ab iisdem Bracmanibus præmia, & pœnas, quę quemlibet manent in inferis, didicisse Pythagoram refert Apulejus lib. 2. Alia plura de his, ut & de Sinensibus, ac Japponiis infra producam, cum de nationum, quæ modo obtinent, in eadem veritate consensu differetur.

VI. Ejusdem sententiæ fuisse Phœnices, populum antiquissimum, qui colonias suas in plures Europæ Africæque partes invexit, multa sunt, quæ convincant. In primis Thales Milesius, qui,

(a) lib. 1. de Divinat. (b) Tullius in Catone, sive de Senect.
(c) lib. 14 Geograph. (d) lib. 2. cap. 10.
(e) apud Jacobum B[illegible]um Tom. 1. Hist. Crit. Philosoph. lib. 2. cap. [illegible] de Philosoph. Indor.

qui, ut postea videbimus, animi immortalitatem defendit, felicemque aut miserum ipsius statum satis prodidit, a Phœnicibus originem traxit, & Miletum inde commigravit, ut apud Laertium. Pherecidem itidem, qui Pythagoram docuit, quę de immortalitate animorum scripsit, Phęnicum commentaria nactum esse, & ex his sua dogmata hausisse memorant Suidas, & Hesichius Milesius de Philos.. Immo non desunt, qui putent *Syrum* vocari (quomodo & Strabo vocat) non a Syra Cycladum una, sed Syria regione Asię inclytá, cujus etiam pars Phœnicia. Zeno pariter Cittiensis, juxta Laertium *in Zenone*, ex Cypria quidem fuit Civitate Gręcanica, sed quę Phœnices haberet incolas. Itaque & dictus est *Phœnix*, ut ait Suidas, idemque tradit Cicero (*a*). Phœnices etiam fuere ex eadem Zenonis secta Antipater Sidonius Diogenis Babylonii auditor, & successor, & Antipater Tyrius Catonis Uticensis Pręceptor. Quos omnes statum vitę futurum tenuisse certum est.

VII. Quęnam Thracum fuerit de argumento nostro sententia, satis cognosci potest tum ex eorum Magistro Zamolzi, qui Pythagoram pręcessit, & cum quo de animę doctrina consentit, tum ex Orpheo, de quo infra, qui Thrax fuit: tum demum ex his, quę narrat Herodotus (*b*) de Trausis, Thracię populo, quod nempe puerum recens natum uberrimis lacrymis propinqui ejus prosequerentur, utpote in calamitosam hanc vitam profectum: *hominem autem fato functum per luxum, atque lætitiam terræ demandarent referentes quot malis liberatus in omni sit felicitate*.

VIII. Arcades etiam eamdem secutos opinionem, pœnasque futuras agnovisse exploratissimum est ex his Papinii Statii carminibus, (*c*) ubi infernum ex Arcadum relatione ita describit;

Hoc, ut fama, loco pallentes devius umbras
Trames agit, nigrique Jovis vacua atria ditat
Manibus, Arcadii perhibent si vera Coloni.
Stridor ibi, & gemitus pœnarum, atroque tumultu
Fervet ager: sæpe Eumenidum vocesque, manusque
In medium sonuere diem &c.

Refert quoque Ælianus (*d*) Cercidam Megalopolitanum letho proximum, cum a familiaribus suis interrogaretur, *num libenter migraret e vita*, respondisse, *se non ægre mortem obire: sperare enim se conventurum ex Philosophis Pythagoram, ex historicis Accatæum, ex Musicis Olimpum, ex Poetis Homerum, & alios viros in omni scientia præstantissimos*.

IX. His adnectere placet præclarum testimonium Zaleuci Legislatoris Locrensium, qui Gręcos sapientes ętate pręcessit, & habetur apud S. Maximum his verbis expressum (*e*): *Sic nobis præceptum esto, omnibus hujusmodi civibus pariter, & inquilinis: ut meminerimus Deum esse, & iniquis pœnas infligere, nobisque ponamus ob oculos tempus illud, quo uniuscujusque futurus vitæ exitus est. Quisquis enim jam moriturus est, pœnitudo ejus animum incessit, eorum memoria, quæ inique gessit, cunctaque justa, ac sancte sibi gesta esse enixe velit*.

X. Ab Asia finitimisque regionibus in Africam trajicio. Primi, qui se nobis hic offerunt, iique prę cęteris notissimi, sunt Ægyptii, qui inter antiquiores Orbis sapientes habentur, immo, ut inquit Herodotus, aliique, hanc sibi laudem adscribebant, quod apud ipsos nata esset sapientia. Certe Gręcorum permultos insignes viros, quos inter Thales, Pythagoras, Plato, Democritus, in Ægyptum perrexisse, ut a Sacerdotibus illius gentis sapientiam haurirent, nullum dubium est.

I Pri-

(a) lib. 4. de finibus. (b) in Terpsicore cap. 4. (c) lib. 2. Theb.
(d) lib. 3. de Variis hist. (e) in serm. per excerpta Tom. 2. edit. Combefis. c. 642.

Primus eorum Præceptor, isque fere Mosi suppar, ut ferunt, fuit Mercurius Trismegistus: cujus licet opera, quę ipsius nomine circumferuntur, genuinus fœtus minime censeantur; ex his tamen duntaxat, quæ de ipso referunt veteres Scriptores, colligere possumus quid de re, quam versamus, ipse senserit. Nam apud Stobæum (*a*) legimus docuisse, *divinam justitiam suum cuique tribuere nosse:* quo ex principio plura inferebat, quæ & proborum præmium, improborumque pœnam spectant. Et apud Tertullianum (*b*) de eodem hæc habentur: *Mercurius Ægyptius dicit animam digressam a corpore non refundi in animam universi, sed manere determinatam, ut rationem, inquit, Patri reddat eorum, quæ in corpore gesserit.*

XI. Mercurii Trismegisti doctrinam complexos fuisse Ægyptios extra controversiam est. Diodorus Siculus ita de Ægyptiis scribit (*c*): *Ægyptii sane parvifaciendum præsentis vitæ tempus esse putant: futuræ vero gloriam, quæ virtute comparatur, maxime æstimandam. Domos nostras diversoria appellant, tamquam brevi tempore a nobis inhabitandas.* Refert deinde (*d*) impiorum pœnas & campos elysios Orpheum ab Ægyptiis deprompsisse, prout Ægyptii testabantur, atque eadem fuisse de his Græcorum, & Ægyptiorum placita, amboque novisse, qui alterutra noverit, præterquam quæ Orpheus ingenio suo interpolavit. Herodotus *in Euterpe* de Ægyptiis hæc habet: *Inferorum Principatum tenere Cererem & Liberum ajunt: primique extiterunt* (in hoc certe falsus est) *qui dicerent animam hominis esse immortalem.* Tacitus affirmat (*e*) eamdem de inferis esse persuasionem apud Ægyptios, quæ erat apud Judæos. Plutarchus notat (*f*) *locum subterraneum, in quem* (Ægyptii) *putant animas ferri post mortem, vocari* Amenthem, *idemque esse apud eos* Amenthem, *quod Græcis* Adis. Concinunt his Jamblicus, & Porphyrius. Prior de Misteriis Ægyptiorum agens ita opus suum ex eorum sententia concludit: *his itaque pertractatis obsecro Deos, ut mihi, tibique veram intelligentiarum custodiam observantiamque exhibeant, nullo tempore defuturam, atque in sempiternam æternitatem æternorum præbeant veritatem, perfectiorumque circa Deos intelligentiarum compotes nos efficiant: in quibus beatissimus bonorum finis nobis est propositus &c.* Alter ex Euphanto perhibet (*g*), *Ægyptios exanime cadaver efferentes, ita mortui hominis verbis Deos esse deprecatos.... Vos Dii universi me accipite, ac Diis æternis contubernalem futurum tradite.*

XII. Clariora hæc sunt, omnemque funditus de Ægyptiorum mente dubitationem præcidunt. Negotium tamen alicui facessere potest Metempsychosis, sive animarum in alia corpora transmigratio, quam ab Ægyptiis creditam narrant Herodotus *lib.* 3., Herathæus apud Laertium *lib.* 1., & Æneas Gazęus *in Theophrasto*: quę absurda opinatio cum his plane, quę adducta sunt, nullatenus congruere videtur. Equidem non desunt graves Authores, qui cum de horum conciliatione desperent, nodum hunc intactum relinquunt. Moshemius (*h*) utramque sententiam tamquam ab Ægyptiis admissam defendi posse existimat; adeo ut inter se dissenserint Ægyptiorum Sacerdotes, variasque opiniones tenuerint: & alii quidem migrationes & circuitus animarum per varia corpora statuerint, alii bonorum virorum animas a longis hisce erroribus liberaverint, & in Deorum statim consessum deduxerint: malorum vero in subterranea loca deturbaverint. Quę conjectio magna gaudet verisimilitudine, & certe, meo facile judicio, spernenda non est. Plura ego de hoc Metempsychoseos commento infra dicturus sum, cum de Pythagora. Tria interim, quoad Ægyptios pręsertim attinet, cursim observo. Primum Authores, qui alterius vitę pręmia vel supplicia Ægyptios docuisse testantur, nulla facta de Me-

(a) lib. 1. Eclog. (b) lib. 2. de anima cap. 33. (c) lib. 1. par. 2. cap. 1. (d) c. 6. (e) lib. 5. cap. 5. (f) de Isid. & Osirid. (g) de Abstin. lib. 4. (h) ap d Brukerum Tom. 1. lib. 2. cap. 7. de Philos. Ægypt.

Metempsychosi mentione, longe & numero & authoritate potiores esse his, qui eamdem ipsis attribuunt. 2. Etiam admisso, quod Ægyptiorum vel aliqui tantum vel plures figmentum illud posuerint, ita horum sententia accipi rite potest, immo etiam accipienda videtur, ut post aliquot animarum in terrestria corpora revolutiones, eę ad aliam vel felicem vitam, vel miseram pro meritis commigrarent: quemadmodum de aliis nationibus, quibus idem commentum placuit, dici oportere, manifestum fiet. 3. Tandem doctrinam de Metempsychosi nullum inferre prę judicium pręcipuę, quam modo propugnamus, veritati, ut postea probabo.

XIII. Partes Africę interiores permeantibus occurrunt Æthiopes, quorum de futuro animorum statu doctrinam ex eorum Magistris cognoscere fas est, qui teste Sancto Hieronymo (*a*), *Gymnosophistæ* dicebantur: quod nomen, sicut & philosophiam ex India retulere, & in Æthiopiam transvexerunt, ut narrat Philostratus in vita Apollonii *lib. 6*. Cum itaque quęnam fuerit Indorum sententia, satis ex iis, quę diximus, perspectum sit, eadem quoque Æthiopes imbutos fuisse nulla ratione negari potest.

XIV. Libyarum quoque gentes, quæ ab Atlante Doctore, si Plinio fides (*b*), moralibus pręceptionibus instructę fuerunt, quemadmodum & Augilles populos Libyę finitimos & inter Garamantes, & Trogloditas constitutos, non ignorasse futuram hominum post obitum conditionem dicendum est. De his Pomponius Mela (*c*) *Manes Deos esse putare: per eos dejerare, eos ut oracula consulere ac precari*. Plinius etiam ait (*d*): *Augilæ inferos tantum colunt*, ubi per *inferos* intelligit quos *Manes* Mela appellaverat. Quod hi de Augilis, Herodotus refert etiam de Nasamonibus Africę item populo.

XV. Ab Africanis gentibus ad nationes Septemtrionales pergo, de quibus non pauca habemus illustria monumenta, quę luculenter ostendunt eos quoque agnovisse post mortem mercedem, & supplicia virtuti vitioque proposita: quęque magni pendenda sunt, cum nuspiam fortasse melius quam in populis incultis & efferatis naturæ vox obaudiatur. Nobile in primis est testimonium, quod de Hyperboreis (quo nomine Scytharum gentes maxime veniunt) prostat apud Platonem *in Axioco*, ubi Socrates se a Gobria Mago accepisse refert, avum illius missum esse Delum circa Xersis transitum in Gręciam, ibique cognovisse *ex æneis tabulis quas Opis, & Hacærgus attulissent ex Hyperboreis animas* (impiorum certe) *exemptas corporibus torreri ignibus æternis, & pœnis inexpiabilibus cruciari*. Herodotus quoque memorię prodidit Getas longe ante Pythagoram credidisse animam immortalem. Pomponius Mela scribit *Getas ad mortem fuisse paratissimos* ob opinionem maxime inter ipsos obtinentem, *quod alii redituras putarent animas obeuntium: alii non quidem redituras, sed tamen non extingui*, qui potius *ad beatiora transire* censebant. Addit equidem etiam fuisse, qui easdem emori dicerent: sed valde paucos in hac extitisse opinatione credibile est, cum prętertim cęteri Authores, qui de his, aliisque finitimis populis pertractant, de hoc alte sileant.

XVI. Sequuntur alię plures Arctoę Gentes, Gothi, Cymbri, Germani, Celtę, Galli, aliique. Ab iis animam habitam fuisse divinę originis, & immortalem, agnitamque fuisse aliam vitam, qua pręmio, vel pœna pro meritis afficeretur, & Gręci, & Latini Scriptores, & vetera hyperborea documenta fidem faciunt. De Gallis asserit Pomponius Mela (*e*) *credidisse vitam ad Manes*, idest vita functos, & hac opinatione de ęterna vita persuasos, *ut ad bella forent paratissimi*. Idemque habet Strabo (*f*). Valerius Maximus (*g*) memorat *pecunias eos mutuas*,

(a) lib. 4. in Ezechie'. (b) lib. 7. cap. 56. (c) lib. 1. cap. 8. (d) lib. 5. cap. 8.
(e) lib. 3. cap. 2. (f) lib. 4. Geogra. (g) lib. 2. cap. 6.

quæ apud inferos redderentur, *dare solitos*, *quod persuasum habuerint animas hominum immortales esse*: & Cymbros & Celtiberos laudat qui in acie *exultarent*, *tamquam gloriose*, *&* *feliciter e vita excessuri*. Id quod etiam de Hispanis, qui Celtarum colonia fuere, prędicat Silius Italicus his versibus (*a*)

Prodiga gens animæ, *&* *properare facillima mortem*,
Impatiens ævi spernit novisse senectam.

Druidę certe, qui Celtarum & Gallorum Doctores erant, sibique inter Europę sapientes magnum nomen & existimationem comparaverant, non aliam tenuere sententiam, ut liquet ex Strabone (*b*), & Julio Cęsare (*c*), quamquam iste Metempsychosim ab iis etiam adoptatam putet: de quo statim.

XVII. At prę cęteris omnibus disertissimum est de Gothorum, aliarumque Septemptrionalium gentium hac de re sententia, monumentum, quod ex libro antiquissimo *Hedda* nuncupato eruerunt viri eruditi, Robertus Scheringh *de Anglorum origine* (*d*), & Keislerus (*e*). Eo in libro hęc inter alia paucis collecta leguntur *putasse illos se post mortem in Wodeni aulam migraturos*, *si probi extitissent*: *perjuris autem*, *&* *flagitiosis omnibus in inferno destinatum esse locum*, *ubi Hidboggus imperabat tormentorum mirus* *&* *ingeniosus artifex*, *qui homines nequam miseris modis excarnificaret*, *atque torqueret*, *&* *atrocitatem sceleris immanitate pœnæ compensaret*. Joan. etiam P. Kollius, multis ostendit (*f*) priscos Cymbros tum animorum immortalitatem, tum ipsam corporum resurrectionem fuisse professos.

XVIII. Sicut Ægyptiis, ita Celtis & Gallis Metempsychosis sententiam nonnulli tribuunt, nixi presertim testimonio Julii Cesaris, Diodori Siculi, & Lurani. Sed absurdum hunc errorem ab iisdem amoliri pro viribus student viri doctissimi, Philippus Cluverius, Samuel Pufendorfius, Jacobus Martinus, Georgius Frixius, & Simeon Pelloutierius (*g*), contenduntque Cęsarem, & Romanos deceptos fuisse falsa hypothesi Gallos accepisse Metempsychosim per Zamolzim a Pythagora: idque probant tum authoritate Pomponii Melę, quę cum his non cohęret, tum ex eo, quod adnotavimus ex Valerio Maximo, mutuam dedisse Gallos pecuniam, quę in alia vita redderetur: id quod in migratione animarum locum non habet. Tum demum ex ceremoniis, quę apud Gallos, Germanos, & Arctoas gentes in sepeliendis cadaveribus observabantur, quę apud ipsos legi possunt. Horum dissidium facile componi posse existimat Brukerus (*h*), si animadvertamus illud, quod notum est ex universali Metempsychoseos historia, eos nempe, qui animarum transmigrationem docuere, vitam tamen ad Manes simul constituisse, & in *Ade*, seu inferno animas collocasse, unde postea redirent, donec per plures migrationis periodos, ad Deorum concilia, sedesque beatas admitterentur. Et eadem, subdit, multorum Celtarum opinio fuit, qui defunctis, & a corpore separatis animabus sedem quidem, atque vitam apud Manes assignabant, redire vero aliquando in vitam, & alia corpora putabant. Quod ex *Heddæ antiquioris* authoritate apposite probat Keislerus. Verum de hac re cap. sequente.

CA-

(a) lib. 1. Psel. pun. (b) loc. cit. (c) lib. 6. de Bello Gallic. (d) apud Danielem Classenium Tom. 8. collect. Gronovii. (e) apud Brukerum lib. 2. cap. 9. (f) ex Jo: Alber. Fabricio in delectu arg. & Sillab. Script. &c. (g) apud Brukerum. (h) loc. cit.

CAPUT IX.

Græcorum sapientes, Græcique adeo in eadem sententia concordes. Poetarum testimonia in primis afferuntur, in quorum fabulis semina interlucent vulgatæ in populo veritatis. Tum ad Philosophos acceditur. Pythagoræ Pythagoreorumque quam constans de futura vita judicium. Differitur de Metempsychoseos commento; quod Pythagoræ falso affictum fuisse verosimilius est. Quænam fuerit ejus origo. Nihil illud obesse argumento nostro demonstratur.

I. Longe plura ex injuria temporum superfuere monumenta, unde dijudicare liceat de Græcorum, ac Romanorum sententia in eo, quod præ manibus est, argumento: ex quibus, quę graviora, & ad institutum nostrum opportuniora videbuntur, huc afferemus. A Poetis primum incipio, unde in Grecanicas regiones sapientia profecta est: quorum authoritas nedum haud contemni, sed magni etiam pendi debet pro eruendo populorum consensu in ea, quam propugnamus, veritate. Quamquam enim ficta plerumque esse concedimus, quæ de futurarum pœnarum locis, & conditione scripsere; vera tamen significandi gratia ab ipsis conficta sunt, nec nisi quod jam a Populo credebatur, aut ejus notionibus accommodatum erat, quadam sermonis venustate, & fictionum coloribus obductum exponebant, quo utilissima ultionis futurę veritas in crassiorum hominum animis altius infigeretur, eosque potentius a pravis moribus avocatos ad bonam frugem traduceret. Videantur, quæ de horum fabulis scribunt Lactantius Firmianus lib. 1. de fals. Relig. n. xi., Gutherius apud Gronovium Tom. 12., & Natalis Comes lib. 3. Mythologiæ &c.

II. Præcipua, quæ tum Græci, tum etiam Latini Poetæ de alterius vitæ statu juxta communiores populi conceptiones tradunt, & in quibus vix ulli dissentiunt, hæc sunt. Tria loca constituerunt, in quibus defunctorum animæ continerentur, Elysium, Infernum, Tartarum. Elysii campi piorum sedes: Inferni noxiorum: Tartara impiorum. Elysii puris animis deputabantur: ad illos enim nonnisi purgati perveniebant: ii nimirum, qui dum viverent, virtutem, & pietatem constanter secuti divinis rebus studuerant, animumque a corporis contagione sive a vitiosis affectibus sevocaverant, ex hoc carcere ad illa Beatorum loca post obitum statim evolabant. At qui medium quoddam vitæ genus tenuerant, hoc est nec ita virtutem amplexati, quin vitiorum sordibus inficerentur, per aliquod tempus in inferis detinebantur iis obnoxii suppliciis, quæ illos a peccatis pristinis exuerent, ut purgati tandem absolverentur, ac beatorum præmia reportarent. Qui vero ob scelerum magnitudinem purgari nullo modo potuissent, nec ullis sanari remediis, perpetuis Tartari tenebris & cruciatibus addicebant. Hoc erat totius earum doctrinæ fundamentum ac basis, ut ex eorum scriptis facile colligi potest.

III. Communi huic simplicique notioni plura adjecerunt Poetæ juxta Poesis licentiam, ut & justorum loca gratiora, ac injustorum terribiliora redderent, crassæque hominum imaginationi inservirent. Hinc Acherontis palus, quæ prima excipiebat obvias animas. Hinc horrendus animarum portitor Charon. Hinc Phlegethon frementibus flammarum undis convolutus. Hinc Cocytus tristissimus amnis, cujus fragor querularum animarum voces imitabatur. Hinc Cerberus latrans. Hinc severissimi Judices Æacus, Minoes, & Rhadamantus, qui de omnibus rationem exigebant. Hinc

Eu-

Eumenides, quæ singulos commissa fateri scelera compellebant. Hinc Tartarus, & innumera tormentorum genera juxta criminum diversitatem, ex quibus aliqua peculiariter descripsere, ut Sisiphi irrequietum saxum, Danaum inexplebile dolium, Tantali perpetua sitis ac fames, Titii insatiabile vultur, Thesei æterna sessio, aliaque hujusmodi. Atque has quidem fictiones esse nemo negat, utque hujusmodi contemnunt & Plato *in Republica*, & Tullius *in quæst. Tusculanis*, contemnebantque cæteri sapientes: sed in his semina latent certissimæ veritatis de futura malorum hominum vindicta, quam hisce figmentis ornabant Poetæ, & quam & Plato, & Tullius, & alii sapientes exploratam habebant.

IV. Generali hac notitia posita ad aliquos ex Græcis Poetis singillatim recensendos accedo. Omnium Græcorum antiquissimi habentur Musæus & Orpheus. Hi, teste Platone (*a*), *tot bona dant justis probisque post vitam, ut eos ad locum beatum deducentes & ad epulas sanctorum discumbere facientes coronatos, omne deinceps tempus vivere fateantur*. At vero *impios & sceleratos in cœnum quoddam infodiunt in inferis &c.* Diodorus etiam Siculus refert (*b*) *Orpheum fuisse primum, qui impiorum in inferno pœnas, & piorum in pratis Elysiis felicitatem introduxerit*, sive potius carmine celebraverit.

V. Succedit ex his, quorum genuina opera hodieque extant, omnium vetustissimus Homerus. Res esset molestiæ plenissima congerere loca innumera, quibus tum in Iliade, tum in Odyssea, de Tartaro ejusque pœnis loquitur. Duo tantum indicabo, alterum ex lib. 18. Odysseæ, ubi Reges & potentiores scelestos repræsentat apud inferos omni tempore cruciatos: alterum ex Iliade ubi ita Jovem loquentem inducit:

Aut ipsum capiens obscura in Tartara mittam:
Sunt ubi sub terris vastissima regna barathri:
Ærea sunt ibi septa, solumque ex ære: sub ima
Tantum tellure, hæc quantum quoque distat olympo.

VI. Certat cum Homeri antiquitate Hesiodus, qui in Theogonia Tartarum memorat, illudque in terræ profundo reponit:

Tartaraque obscura, hæc terra conduntur in ima:

atque ibidem describit Gigantes aquarum pondere pressos audacissimi sui moliminis pœnas luentes ipsis ferme coloribus, quibus illos sacri Scriptores depingunt. In lib. quoque, cui titulus *Opera & Dies*, superbos & flagitiosos homines ad antra Plutonis cruciandos detrudit: justos vero ac pios in Elysiis collocat, ubi læti semper omnique dolore vacui vitam agunt. Hujus quoque Poetæ authoritatem laudat Plato (*c*) inquiens: *præclare Hesiodus, & alii multi ex Poetis dicunt, quod posteaquam quis probus excesserit e vita, magnam sortem, honoremque assequitur*.

VII. Sequuntur alii antiquissimi vates. Simonides apud Stobæum (*d*) de hominibus morientibus scribit *eos mitti a Plutone ad nigrantes domos inferorum*. Idem quoque apud eumdem (*e*) cecinit Sappho, quam aliqui ipso Homero superiorem faciunt.

VIII. Plura differit Pindarus Simonidis auditor, & Lyricorum Poetarum Princeps, qui floruit Olympiade 86. In Olympiis Ode 1. ait, quod *si Deum vir aliquis sperat latere faciens quidquam fallitur*. Et Ode 2. *apud honoratos Deos, qui gaudebant fidelitate in jurejurando, illacrymabili fruuntur ævo: alii autem visu horrendum tolerant cruciatum*. Clarius adhuc apud Plutarchum (*f*) ex hominum sensu semet explicat: *ajunt gloriæ essen-*

(a) lib. 2. de Repub. (b) lib. 1. (c) in Cratylo.
(d) in Tract. de brevit. vit. (e) in Tract. de Ament.
(f) in libro, *an recte dictum sit, late &c.*

essentiæque locum sedem esse piorum, quibus splendet solis vigor.... ipsi transigunt jucunde tempus..... Porro tertia via illorum est, qui impie vixerunt, & injuste, animas in obscurum locum, & barathrum quoddam præcipitans, unde immensas eructant tenebras languida noctis obscuræ flumina, quæ recipiunt, & ignoratione, atque oblivione tegunt eos qui puniuntur. Et Clemens Alexand. eumdem ita canentem producit: *Impiorum autem animæ sub cælo per terram volant in doloribus cruentis, sub vinculis inevitabilibus malorum. At piorum super cælos habitantes modulationibus hymnorum Beatum Magnum decantant*.

IX. Æschilus, qui sub idem tempus, ac Pindarus, vixit, animas impiorum vinctas in Tartaro teneri ita declarat *in Prometheo: Nam si me sub terram sub inferos mortuos capientes, in immensum Tartarum detrusisset, vinclis firmissimis, aspereque alligasset &c.*

X. Euripides vatum Tragicorum Princeps, *in Hecuba* tradit Deos *lege quadam teneri aliquando punire eos, qui trucidant hospites, ac Deos contemnunt*, utique post hanc maxime vitam. Recenset etiam in *Alconte* & inferos, & Plutonis domos, & sedes tenebricosas, & paludem Acherontis, ubi supplicium dant impii suis pravis affectionibus respondens. Insigne aliud supra dedimus Poetæ hujus testimonium ex Authore libri *de Monarchia* inter Opera S. Justini.

XI. Sophocles apud Plutarchum ita canit:

Hi, qui sacris visis eunt ad inferos
Homines, beati sunt: solis nam vivere
Contingit illic istis: turba cætera
Omni malorum generi incidit.

XII. Aristophanes Princeps Comicorum Com. 3., cui titulus *Ranæ*, & in aliis passim inferos nominat, eaque, quę ibi quisquis inveniet. Tartari pariter, ejusque amplitudinis, ac tenebrarum meminit. Alterius etiam Comici, Diphili nempe, egregium monumentum supra cap. 5. laudavimus ex S. Clemente Alexandrino, in quo & loci impiis destinati, & supplicii a justitia Dei vindice infligendi expressa mentio fit.

XIII. His consentiunt Theocritus in Idylliis, ubi sæpe introducit & stygiam paludem, & perpetuam noctem, sub qua jacent animæ, & męstas undas Cocyti, & Tartara, & Plutonis domos. Antiphanes, qui apud Stobæum (a) futuram bonorum felicitatem, & malorum miseriam diserte commemorat. Theognis in Senten. v. 244., & 1007., & 1119., & Phocilides in Carm. v. 105.

XIV. A Poetis ad Philosophos accedo. Duæ sunt primævæ, ac generales eorum sectæ, unde cæteræ derivatæ, ac propagatæ sunt, *Jonica* nempe, & *Italica*. Hujus parens & conditor est Pythagoras Samius, a quo cæteri *Philosophi* audire cœperunt, cujus authoritatem tanti fecit antiquitas, ut ad eum, dum noctu Philosophiam doceret, non minus quam sexcenti confluerent, ejusque decreta, veluti divina quædam oracula, exciperentur. In hujus Philosophi mentem de argumento, quod versamus, præstat diligentius inquirere, nedum ob ejus, ejusquè scholæ authoritatem, sed etiam ob Metempsychosis sententiam, quæ eidem tribuitur, elucidandam. Docuisse Pythagoram ejusque Discipulos animum esse immortalem, & quamdam divinæ mentis propaginem, in confesso est apud omnes, affirmatque apertissime, præter alios, Cicero libro de senectute, ubi Catonem Majorem ita de animorum immortalitate disserentem inducit: *Nec me solum ratio, ac disputatio impulit, ut ita crederem; sed nobilitas etiam summorum Philosophorum. Audiebam Pythagoram, Pythagoreosque incolas pæne nostros, qui essent Italici Philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse, quin ex universa mente divina animos haberemus*.

XV. At ipsum quoque tenuisse & futura

(a) Serm. 120

tura præmia, quibus justi donarentur, & supplicia, quibus plecterentur injusti, ac facinorosi, pluribus evidenter evincitur. Diogenes Laertius (*a*) hæc profert ex Pythagora: *Janitor terrenus e corporibus, terraque animas educit, & puras quidem ac purgatas in cælum ducit: impuræ vero illis non appropinquant, immo ne sibi ipsis quidem, sed a furiis infractis nexibus vinciuntur.*

XVI. Paria sunt quæ leguntur in aureis Lysidis carminibus (*b*), ex quibus constat asseverasse Pythagoram *animam in virtutis, ac veritatis studiis egregie subactam evolare post mortem in liberum aerem, ibique immortalem, ac Deum fieri, quantum quidem homini fas est: aliorum autem animas judicio Dæmonum, pœnisque esse obnoxias, & ex vitiorum gravitate torqueri in inferis furiarum vinculis constrictas.*

XVII. Clariora perhibet Malchus de vita Pythagoræ ita ex ejus sententia loquens: *Duæ sunt animorum sedes, post mortem apud inferos: una est gaudii, altera pœnæ. Qui probi fuerunt, in lætitiæ vallem transferuntur. Sed improbi in horrendo loco scelerum in vita perpetratorum dant pœnas.*

XVIII. Id ipsum ficta quadam narratione significasse Pythagoram scribit Suidas (*c*): *ajebat enim se ad inferos descendisse, ibique vidisse Hesiodum æneæ columnæ arctissime alligatum: Homerum vero ex arbore pendentem, anguibusque circumseptum ob mendacia, quæ de Diis conscripserant: & animas virorum, qui uxores aspere tractaverant, crudeliter ibidem laniatas.*

XIX. Magistri sententiam fideliter secuti sunt ejus Discipuli. Nobiliores ex iis habentur in primis Architas Tarentinus, Timæus Locrensis, & Epicharmus. De duobus prioribus hæc apud Ciceronem (*d*): *Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cum alios multos, tum Architam, Timæumque cognovisse, & didicisse Pythagorea omnia, primumque de animorum æternitate non solum sensisse idem quod Pythagoras, sed etiam rationem attulisse &c.* Timęus ipse in calce *libri de anim.* hæc pronunciat: *omnia in secundo circuitu Nemesis certo judicio rata, fixaque esse voluit cum infernarum illarum furiarum Numinibus ad quam humanarum rerum inspectio pertinet:* & ibidem luculentius: *adest vindicta ex legibus, ex oraculis, quæ terrores inducat cælestes, & subterraneos. Quoniam supplicia inexorabilia parata sunt impiis ad inferos.* De Epicharmo vero sic ait S. Clemens Alexand. (*e*): *Admiror Epicharmum, qui aperte dicit: si fueris mente pius, nihil mali patieris mortuus: superius manet in cælo spiritus.*

XX. Illustres etiam inter Pythagoreos habentur Heraclitus, & Hierocles: quorum prior *in orcum animas post mortem ferri* perdocuit, *hisque tot bona, vel mala parata esse, quæ neque sperent, neque expectent.* Hoc quoque adeo Hierocli persuasum erat, ut scribere non dubitarit, ideo improborum aliquos suspicari animos interire, ne si mortali vita functi superfint pro scelerum merito puniantur. *Non vult*, inquit, *improbus animam suam immortalem, ne ad conspectum illius Judicis æqui torquendus adveniat. Itaque se ipsum potius morte condemnat.*

XXI. Sed præ cæteris audiendus est Jamblicus (*f*), qui cum vitam, ac doctrinam Pythagoræ, veterumque Pythagoreorum diligenter, & accurate perscripsisset, divinam hanc ex eorum dogmatibus confectam sententiam proponit: *Si mors hujusmodi foret, ut hominem ab omnibus liberaret, lucrum certe malis hominibus reputandum esset mori, nimirum & a corpore simul, & cum animo*

(a) lib. 8. cap. 31. (b) apud Hueti. de consen. &c.
(c) in Hist. de Pythag. (d) lib. 1. quæst. Tuscul.
(e) lib. 4. Strom.
(f) Comment. adho ad Philos. lib. 2. c. 13.

nimo ab ipsorum pravitate liberari. Nunc autem posteaquam anima immortalis esse videtur, nullum omnino aliud malorum ei fuerit effugium, nec spes salutis, quam ut evadat simul quam optima, ac prudentissima. Nihil enim fert secum anima tendens ad alteram vitam, quam probitatem, vel improbitatem, quæ plurimum prodesse vel obesse defuncto noscuntur. Atque anima quidem melior cum Deo habitat, per cæli beatas regiones invecta. Quæ vero se se factis impiis contaminavit impietate, proficiscitur ad judicia subterranea meritis pœnis deputanda.

XXII. Hæc omnia, si attente perpendantur, ostendere satis possunt, quam sit a veritate, aut a veritatis specie alienum, Pythagoram ejusque discipulos Metempsychosim docuisse, sive animarum in alia corpora transmigrationem: in his enim, quæ produximus, nedum nec vola, nec vestigium apparet hujusce commenti, sed nec etiam cum illo consistere posse videntur. Diserte quippe asseritur tum a Pythagora, tum ab iis, qui ejus doctrinam secuti sunt, probos statim a morte felicitatem consequi, vel in cælo, vel in alia beata regione; improbos vero ad inferos, vel tenebrosa loca transire, unde meritis mulctentur suppliciis. Quæ plane conciliari aut nequeunt, aut admodum difficile possunt cum dogmate Metempsychoseos, si proprio in sensu, prout non paucis visum est, accipiatur.

XXIII. Arbitror itaque longe verosimilius esse vel nunquam Pythagoram Metempsychosim tradidisse, sed per imperitiam ipsi affictam fuisse ex quibusdam ipsius verbis perperam intellectis, vel si eam aliquando tradidit, per allegoriam esse locutum, adeo ut vel Pythagoras, vel Pythagorei hoc emblemate uterentur, ut quibus ob virtutes, & vitia similes evadant homines, significarent: ita nempe, quod animos transire in alia hominum bestiarumve corpora, aliud ipsis non fuerit, quam homines aliena studia, sive hominum, sive maxime belluarum induere, atque animam iis moribus in humano corpore imbutam, eos sic retinere, exuto corpore, ac si in illos homines, vel bestias demigrasset, quarum affectiones antea secuta fuerit. Id jam plures alii ante me perviderunt viri clarissimi. S. Augustinus ita de Metempsychosi scribit (*a*): *De hoc ludibrio quorumdam philosophorum etiam eorum posteri erubuerunt, nec eos hoc sensisse, sed non recte intellectos esse dixerunt. Et credo ita esse, veluti si quispiam etiam de scripturis nostris hoc sentiat, ubi dictum est*: homo in honore positus non intellexit: comparatus est pecoribus insensatis, & similis factus est eis. *Aut ubi item legitur*: ne tradideris, Domine, bestiis animam confitentem tibi.

XXIV. Ita etiam interpretantur Pythagoræ sensum Marsilius Ficinus (*b*), Joannes Hornobek (*c*), & alii apud Danielem Classenium (*d*). Sed præ reliquis id demonstrare conatus est Claudius Lignierius (*e*), ex quo huc aliqua afferre lubet: "satis, inquit, conspicuum „ est Pythagoram sapientem fuisse, & „ Philosophum acutum: sed qui virtutum præceptiones, & vitiorum dehortationes studio occultare voluit, ne „ vulgus in virtutum & sapientiæ mysteria introspiciat. Quo pertinet dogma de transmigratione animarum ex „ uno corpore post mortem in aliud: „ quod alii ruditer non sine contemptu „ famæ Pythagoreæ intellexerunt, cum „ nihil aliud eo intenderit, quam invitationem bonorum ad actiones honestas, „ & egregias, & dehortationem a vitiis ut pote quod hominum animæ post „ mortem, vel in alios homines transirent, si honeste ac civiliter vixissent, „ reciperentur autem in cognationem „ Deorum, si sapientiæ dedissent operam: vel tandem in fera, rudia, abjecta, & immunda transirent animalia, si vitiis, voluptatibus, avaritiæ, „ & tyrannidi fuissent dediti, &c. „

K XXV.

(a) lib. 7. de Genes. ad litt. cap. 9. (b) in arg. ad Plat. Phœd. (c) lib 8 cont. Judæos. (d) Tom. 8. Collect. Gronov. (e) in Dissert. de Sect. Pythag. cap. 10.

XXV. Cæterum quoniam dubitari nequit, quin Metempsychoseos dogma non in allegorico, sed litterali ac proprio sensu acceptum, a quibusdam adoptatum fuerit, & in aliquas etiam regiones irrepserit, quidpiam aliud ad hujus difficultatis enodationem addendum existimo. Sunt nonnulli viri eruditi, qui figmenti hujus originem arcessunt non quidem a Pythagora, sed ab Ægyptiis ex doctrina novæ cum corpore conjunctionis haud rite intellecta. Observant enim antiquissimam esse in mundo traditionem de resurrectione corporum aliquando secutura, quam ab ipsa Mosis ætate viguisse apud nationes Ægypto conterminas ex historia Jobi satis manifestum est; atque adeo etiam in Ægypto ignotam non fuisse verosimile videtur. Verum Ægyptii Sacerdotes, aliqui saltem, fœde eam corruperunt; & veritatem in fabulosum Metempsychoseos errorem converterunt, qui subinde in alias gentes propagatus est, maximeque Indiæ populos infecit.

XXVI. Alii alio modo hujusce commenti originem explicandam putant. Ajunt scilicet: cum primum homines ad Philosophiæ studia se dedere, repererunt dogma de animi immortalitate, deque futura hominum sorte ubique gentium receptum, constanterque ab omnibus nationibus approbatum: unde eam persuasionem naturali lumini consentaneam retinendam credidere. At vero cum rem penitius expenderent, quæque ferebantur de statu animæ post mortem opiniones ad Crisim Philosophicam revocarent, gravibus undique urgebantur, premebanturque difficultatibus, a quibus expedire se minime poterant. Elysii campi, Stygia palus, Acherontis fluvius, Tartari, Erebique tormenta fabulosa ipsis videbantur, & a Poetis inventa ut Populi ingenio, & utilitati servirent. Dum aliunde eas difficultates, quæ turmatim occurrebant circa alium vitæ statum, apte solvere non possent, alii quidem rem in suspenso reliquerunt, alii ad sydera bonorum animas provexerunt, malorum animabus circa terras depressis: alii etiam animarum Metempsychosim excogitarunt, eamque ineruditis, credulisque populis propinarunt.

XXVII. Alterutra originem Metempsychoseos explicandi ratio sententiæ, quam modo defendimus, nihil officit, quin immo favet quam maxime. Utraque enim in populorum mente vigentem supponit fidem de animorum immortalitate, & alterius vitæ retributione: quam fidem, sive persuasionem labefactare minime voluerunt, qui Metempsychosim commenti sunt, eoque duntaxat spectarunt, ut modum, quo pravi, vitiosique homines punirentur, facilius, & ad populi captum accommodatius exponerent. Propterea ab ipsis ea similitudo observata est, ut crudelis, & injusti hominis animam in belluam ferocem, libidinosi ac spurci in suem, levis & inconstantis in Avem &c. commigrare dicerent. Unde colligere debemus eas nationes, quæ hanc opinationem probaverunt, probantque, reipsa non dissentire a vera germanaque doctrina, quod impii post mortem scelerum suorum pœnas luant, sed in harumce pœnarum qualitate explicanda: neque enim ob aliam caussam in hæc vel illa corpora migrare impiorum animas asserebant, nisi ut juxta meritorum rationem magis, minusve punirentur. Quamquam & illud addendum est, quod capite superiore advertimus, notumque fit ex universali Metempsychoseos Historia, eos qui animarum transmigrationem posuerunt, vitam simul *ad Manes* constituisse, & in inferis animas collocasse, ut digna factis reciperent: atque inde in corpora revertentes per aliquot migrationis periodos purgarentur. Immo moderni plures Indiarum populi vesano hoc dogmate infecti, illud ita intelligunt, atque explicant, ut anima post aliquas in corpora sive hominum sive bestiarum migrationes, ad mundum alium deducatur utique pro meritis vel præmio afficienda vel pœna (*a*): quod & veteres hujus sententiæ defensores credidisse valde probabile est.

CA-

(a) Ex D[illegible] de Mandello infra referendo.

CAPUT X.

De sensu cæterorum sapientum, qui in Græcia floruere, quoad futuram vitam. Ostenditur in ea ponenda conspirasse celebriores quosque Philosophos, Platonicos præsertim, Peripateticos, Stoicos aliosque, quorum testimonia plura producuntur. Epicurei, qui eam negarunt, nullo possunt esse Adversariis præsidio. Eorum judicium flocci semper æstimatum tum a sapientibus, tum a vulgo: ipsique tamquam pestes humani generis odio habiti, & pœnis etiam affecti.

I. Altera Græcorum Philosophorum secta, eaque celeberrima, aliarumque plurium fœcunda parens, Jonica videlicet, Authorem habuit Thaletem Milesium, qui unus ex septem Græciæ sapientibus fuit, omniumque sapientissimus judicatus. Hic, Choerilo teste apud Laertium, primus fuit inter Philosophos, qui animæ immortalitatem doceret: quod de his, qui in Græcia claruerunt, intelligi oportet. Equidem Cicero laudem hanc adscribit Phærecidi: sed cum sub idem tempus uterque vixerit, facile hæc discrepantia evanescit. Præter animæ immortalitatem etiam felicem ejus vel infelicem futuræ vitæ conditionem admisisse Thaletem, satis colligitur ex hoc dogmate ab ipso inculcato juxta eumdem Ciceronem (*a*): nempe, *homines existimare oportere Deos omnia cernere: Deorum omnia esse plena: fore enim omnes castiores, velutique in fanis essent, maxime religiosos*. Cumque interrogatus esset, ut refert Valerius Maximus (*b*) *an facta hominum Deos fallerent; ne cogitata*, respondit. Qui hanc de Deo notionem habuit; animamque immortalem tenuit, ne ille de retributione futura non dubitavit.

II. Prodiit ex hac secta summus ille inter Philosophos Socrates Archelai auditor, de quo illud memoratu dignum est, quod scribit Tullius *lib.* 1. *Tuscul. quæst.* his verbis: *cum pæne in manu jam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in cælum videretur ascendere. Ita enim censebat, itaque disseruit duas esse vias, duplicesque cursus animorum e corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminassent, & se totos libidinibus dedissent .... iis devium quoddam iter esse seclusum a Concilio Deorum*, & cætera, quæ supra jam cap. 5. retulimus, ubi etiam plura alia de ipso ex Xenophonte dicta sunt, quæ huc spectant. Legi quoque potest Eusebius *lib.* 13. *Præparat. Evangel. cap.* 10., ubi tum in aliis, tum in hoc argumento, affinia admodum his, quæ in Religione Christiana traduntur, docuisse Socratem ostendit.

III. Socratis Discipulus fuit Xenophon celebris tum magistri, tum ejus doctrinæ vindicator, ac defensor, ut ex superioribus liquet. Secutus est subinde Euclides Megarensis novæ quidem Sectæ conditor, sed quæ in iis, quæ animam spectant, Socrati constanter adhæsit. At cæteros omnes longe dignitate antecelluit divinus Plato. De hujus sententia tot jam a nobis cap. cit. congesta sunt perspicua testimonia, ut supervacaneum videatur alia ex ipsius libris delibare. Nihilosecius culpam vix effugerem, si insalutatum omnino præterirem nobilem *Phædonis* Dialogum, qui totam complectitur Gentilium doctrinam circa statum animæ futurum. Plutarchus, Plotinus, Porphyrius, Jamblicus, omnes tum veteres Academici, tum Platonici recentiores nihil aliud præstiterunt nisi Platonis doctrinam exponere in eo Dialogo loquentis pro Philosophis omnibus, qui ipsum præcessere. En præcipua fidei suæ principia ac summa capita. 1. Omnes animæ, dum e corporibus exeunt, judicium illico subeunt. 2. Sunt animæ, paucissimę licet, quę penitus *Sanæ*, seu omnis vitiosæ contagionis expertes deprehendantur, nullumque ex judicio metum persentiant. Cæteræ ægræ sunt, seu peccatis corruptę,

(*a*) lib. 2. de legibus. (*b*) lib. 7. cap. 2.

cum hoc tamen discrimine, quod quædam curari possint, aliæ nullam curationem admittant. 3. Animæ sanæ statim a morte petunt Elysios, regionem nempe libertatis, & immunitatis ab omni malo, dolore, & ærumna, ubi curriculo completo a fatis præstituto, ad beatam tellurem transeunt, ut purissimis deliciis in divini Verbi contemplatione perpetuo fruantur. 4. Animæ ægræ descendunt in Tartarum, quæ curationis quidem capaces sunt, ut purgentur: quæ vero incapaces, ut crucientur. 5. Cum priores violentis adhibitis remediis a propriis malis exsolutæ sunt, procedunt ad Elysios, vel ad alia corpora. Quæ autem sunt incurabiles, in Tartaro perpetuo torquendæ remanent. Hæc compendio collecta docet Plato in eo Dialogo: quæ ferme omnia usque adeo cum sacra doctrina cohærent, ut Origenes & Clemens Alexandrinus cum aliis contendant, totum Dialogum ex variis scripturarum locis interpolatis a Platone fuisse confectum.

IV. Prima Platonicæ scholæ columina fuere Speusippus, Xenocrates, Polæmon, Crates: qui omnes eamdem, quam a Platone acceperant, de anima doctrinam retinuere, nisi quod Crates infernum alio in loco constituit, nempe *in aere sub utroque cardine crasso perpetuo frigido*. Eamdem etiam ferme Magistri doctrinam secuti sunt recentiores Platonici Plotinus, Jamblicus, Proclus, ejusque discipulus Sallustius Philosophus. Accipe quæ de impiis scribit postremus ex his in lib. de Diis, & Mun. cap. 9. *puniuntur autem*, inquit, *corpore egressi: siquidem alii oberrant: alii in locis quibusdam terræ calidis aut frigidis: alii a dæmonibus vexantur*.

V. Ex his omnibus rite perpensis satis apparet nullius momenti loco habenda esse, quæ opponi possunt ex Platone ex lib. 3. de Republica, ubi tamquam commentitia rejicit, quæ de inferorum pœnis narrabantur, docetque multa ex Homeri libris delenda, quæ animarum maxime tormenta describunt. Ea quippe quæ tum hic, tum cap. cit. protulimus adeo diserta sunt, ac perspicua, ut prudenti viro omnem dubitationis aditum penitus intercludant, præcipue cum ab ejus Discipulis in eo semper naturali sensu, quem præferunt, intellecta fuerint: nec alium re vera patiantur. Certe Platonem ex animi sententia fuisse locutum in locis a me laudatis, neque omnia, quæ de inferis Homerus scripserat, repudiasse, liquidissime constat tum ex attenta eorum lectione, tum ex verbis, quæ habet *in Gorgia*, ubi de inferorum cruciatibus dicturus juxta Homeri sententiam inquit: *audi igitur, ut ajunt, pulcherrimum sermonem, quem te arbitror fabulam putaturum: ego autem non fabulam, sed sermonem*. Atque ubi multa de inferis disseruit, *hæc sunt*, subdit, *o Callices, quæ audivi, veraque esse credo*. Quapropter ad objectam ex lib. 3. de Repub. authoritatem dicendum est Platonem contempsisse quidem, & contemnenda judicasse, quę de inferis fabulosa plura narrantur a Poetis, & ab ipso eorum Principe Homero: non autem doctrinam de futura impiorum punitione. Hinc in eodem *Gorgia*, quamquam plura differat de inferorum cruciatibus ex Homeri sententia, hoc tamen duntaxat probasse videtur eos, *qui injuste impieque vixissent, in punitionis, justique supplicii carcerem ire*. Atque hæc responsio, meo quidem judicio, longe alia probabilior est, quam tradunt Lactantius Firmianus, & Æneas Gazæus, qui Platonem pugnantia locutum affirmant.

VI. A Platonis sententia non descivisse Aristotelem Peripateticorum Principem ex iis, quæ capite eodem observata sunt, satis compertum est. Non me quidem latet Aphrodisæum, Pomponatium, & quosdam etiam ex antiquis Patribus pertendere Aristotelem animum morti obnoxium fecisse, quod oppido sententiam de alterius vitæ statu a fundamentis subruit. Verum perperam hunc ipsi errorem appingi demonstrari facile potest, jamque demonstrarunt Philoponus, Simplicius, D. Thomas, Albertus Magnus, Ægidius, Eugubinus, & alii viri clarissimi. Id etiam satis constat ex doctrina veterum insignium Peripateticorum ac præsertim Ammonii, & Theophrasti Aristotelis discipuli, ejusque

in ſchola ſucceſſoris, quos animos immortales habuiſſe certum eſt. Pluris enim, ut arbitror quidem, horum authoritas facienda eſt, quam quæcumque animadverſiones factæ ab Adverſariis in quibuſdam obſcurioribus Philoſophi locis. Nam quis melius reſcire potuit quid de futura animi conditione ſenſerit Ariſtoteles, quam qui Ariſtotelem ipſum diſſerentem audierunt?

VII. Quandoquidem vero de Ariſtotele ſermo eſt, lubet hic duo teſtimonia ſubnectere, quæ licet authorem non habeant Ariſtotelem, ſed alium ex antiquis; ipſi tamen a quibuſdam tributa ſunt. Primum habetur in lib. ad Alexandrum, his verbis: *illecebræ corporum finiuntur, & exterminantur in Nihilum, & faciunt hominem ipſum deſcendere in infernum*. Alterum vero extat in lib. qui *de Pomo* inſcribitur (*a*), ubi hæc leguntur: *beata eſt anima, quæ non eſt infecta pravis operibus hujus mundi, & intellexit Creatorem ſuum: & ipſa eſt, quę revertitur in locum ſuum in deliciis magnis, non cum delectationibus corporis, quę ſunt deſpectę. Et væ animę pravę, quę non habet virtutem, nec poſſe redeundi ad locum ſuum, nec poteſt aſcendere in patriam ſuam, quia turpia opera delectationis corporis impediunt aſcenſum ejus ſurſum*. Hæc ille. Sed reliquos Græcos Philoſophos perſequamur.

VII. Nobilis Jonicæ Sectæ propago fuit Stoicorum Secta a Zenone primum Cittienſi condita. Horum doctrina, ut obſervat S. Hieronymus (*b*), dogmatibus noſtris, quemadmodum in aliis plerisque, ita in præſenti argumento valde conſentit. Animas enim poſt diſceſſum a corpore non aboleri Zeno tradidit, ſed pro meritis vel ad amœnas regiones perduci, vel ad tenebroſa & inferna loca detrudi, ubi pœnas improbitatis exſolvant. *Si cunctos*, ſcribit idem Hieronymus (*c*), *philoſophorum libros revolvas, neceſſe eſt ut in eis reperias aliquam partem vaſorum Dei: ut apud Platonem fabricatorem mundi Deum, ut apud Zenonem Stoicorum Principem inferos, & immortales animas, & unum bonum, & honeſtatem*. Luculentius eſt de eodem Zenone Lactantii Firmiani teſtimonium (*d*): *Eſſe inferos Zeno Stoicus docet, & ſedes piorum ab impiis eſſe diſcretas: & illos quidem quietas, ac delectabiles incolere regiones: hos vero luere pœnas in tenebroſis locis, atque in cœni voraginibus horrendis*.

IX. Stoici qui deinde ſubſecuti ſunt, Magiſtri ſententiam in aliquibus interpolarunt, in re ipſa tamen cum eo conſenſerunt. Orcum quidem ſupplicíis ſontium paratum, quem ab Orco Poetarum Zeno neutiquam diſcreverat, fabuloſum eſſe putaverunt recentiores Stoici: ſed nihilominus horrendis tenebris, tetriſque voraginibus noxios damnarunt. Hoc plane ſimileve ſupplicium præ oculis habebat Epictetus, cum moneret (*e*) *colendam Religionem erga Deos immortales, rectam de ipſis habendam exiſtimationem, ſentiendum eos & eſſe, & bene adminiſtrare univerſa, eorum præceptis parendum, in omnibus eiſdem acquieſcendum*, & hujuſmodi, quæ alio inſtituto ſcripta non videntur, quam ut homines, præſtantiſſimæ mentis quæ Deus eſt, monitis obſequentes, obedientiæ & Religionis præmia tandem obtineant, eaque ſupplicia declinent, quæ contumaces, Deique contemptores manent. Non abſimile eſt teſtimonium antiquioris Philoſophi Heracliti Epheſii, quod exhibet S. Clemens Alexand. (*f*), nempe *eorum qui ſunt probi Probiſſimus novit ſervare: quin etiam falſorum quoque architectos, & teſtes comprehendet juſtitia*. Poſt quæ ita ſubjicit Clemens: *Nam hic quoque novit, ut qui ex barbara didicerit Philoſophia, eam, quæ fit per ignem, expurgationem eorum, qui male vixerunt, quam exuſtionem, ſeu inflammationem poſtea vocarunt Stoici*.

X. Illud interim diffiteri non poſſum Stoicos ſaltem plures, non tam putaſſe animas immortales, quam longævas. Hoc liquet tum ex Laertio referente *in Zenone* eoſdem credidiſſe *animam a morte quidem permanere: attamen eandem corrumpi:* tum

(a) Vide Toſtatum in Paradoxis Parad. 5. (b) in caput 11. Iſaiæ. (c) in cap. 1. Daniel. (d) lib. 7. divin. Inſt. cap. 7. (e) in Enchirid. cap. 38. (f) lib. 5. Strom.

tum ex M. Tullio, qui lib. 1. quæst. Tuscul. ait: *Stoici usuram nobis largiuntur, tamquam cornicibus: diu mansuras animæ ajunt: semper negant*. Opinati nimirum sunt vel ipsas Sapientum animas non duraturas nisi usque ad conflagrationem universi: tunc enim resolvi omnia in initia sua, & antiqua elementa. Verum ex hac singulari Stoicorum opinatione illud unum colligi potest, eos non agnovisse vitæ alterius, vel beatæ, vel miseræ æternitatem, quod non ægre concedimus: neque enim sententiæ, quam modo propugnamus, adversatur.

XI. Græcorum sapientum claudant agmen tres alii insignes Philosophi, quorum testimonia ab interitu servavit Stobæus. Primus est Eusebius Sophista, qui disertam de futuris præmiis, ac suppliciis mentionem facit (a): parentibus enim Deorum legibus divina bona, contumacibus autem mortalia mala prænunciat. *Quare*, subdit, *non decet & falsæ & futili voluptatis gratia magna & perpetua mala comparare, nec vita brevissima vitam sequentem longissimam corrumpere*.

XII. Uberius, atque præclarius de eadem re edisserit Apollonius Juncus (b): *mors*, inquit, *animas ad opacum locum deducit, ubi Judices, ac veraces Dii de justis, injustisque sententiam ferentes sedent, & singulas in illorum, qui prius advenerunt, numerum referunt. Tum animæ, quæ a judiciis absolvuntur, victoriam nactæ ad campos Elysios, ac voluptates illic vigentes mittuntur, amicæ ac sociæ dæmonum, heroumque, quorum famam olim admirabantur, & Imperatoribus, ac Regibus semper adhærent. Malas vero & improbas infelix mutatio suscipit, nec amplius luce fruuntur*.

XIII. Hyperida demum (c) ad probandam futuram bonorum felicem sortem, ex qua infelix malorum necessario consequitur, eo utitur argumento, quod superius jam fuse declaravimus, a Providentia Dei depromptum inquiens: *si a morte sensus aliquis est, & Numinis Providentia, ut arbitramur, illi, qui Deorum honores ope sua promoverunt, maximam divinitus beatitudinem assequentur*.

XIV. At enim his fortasse quispiam opponat integram aliorum Philosophorum sectam, Epicureorum scilicet, quibus solemne fuit quæcumque de futuris impiorum cruciatibus jactarentur ab aliis, irridere, atque contemnere, animamque cum corpore dissolutioni, ac interitui obnoxiam palam docere.

XV. Id equidem non abnuo: neque mirum mihi videtur fuisse inter Gentiles, qui cæteris Philosophis contrairent, deque animi immortalitate dogma negarent, cum etiam modo non pauci sint inter cultiores gentes, atque vel ipsos Christianos, qui idem sentiant. Verum, quod postea evidenter ostendam, hæ exceptiones nullatenus elevant gravissimum momentum, quod a populorum consensu deducitur. Quædam interea animadvertere utile fuerit, quæ peculiariter Epicureos spectant. Atque illud imprimis Lucretio ipso fatente, Epicurum primum fuisse, qui communi hominum sensui adversaretur, ut constat ex lib. 1. v. 67.

Primum grajus homo mortales tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra.

XVI. Deinde observo, quod Epicurei apud veteres nullo aut parvo semper in pretio habiti sunt cum cæteris præsertim Philosophis comparati. Cicero in lib. de Senect. *eos minutos Philosophos* appellat. Et lib. 1. quæst. Tuscul. asserit, quod *eos doctissimus quisque contemnit*. S. Augustinus (d) tamquam omnium ignobiliores ita repræsentat: *mortem malorum omnium esse finem habent quidem litteræ vestræ: sed nec ipsæ omnes. Epicureorum est quippe ista sententia, & si qui alii mortalem animam putant. At illi, quos Tullius quasi Consulares Philoso-*

(a) Stobæus lib. 2. Ecclogar.
(b) apud Stobæum serm. 102.
(c) apud Stobæum serm. 123.
(d) Epist. 104 ad Nectar.

losophos appellat, quod eorum magni pendat authoritatem .... non extingui animam, sed emigrare censent, & ut merita quoque ejus asserunt, seu bona seu mala, vel ad beatitudinem, vel ad miseriam permanere. Et enarrat. in Psal. 73. scribit *ab ipsis etiam Philosophis Epicurum Porcum esse nominatum.*

XVII. Præterea persuasum quoque habebant meliores Philosophi non alia præsertim ratione moveri Epicureos ad animæ immortalitatem improbandam, nisi ut metu pœnarum excusso, quem ipsis nefarii eorum mores merito ingerebant, liberiorem vitam traducerent, & impudentius peccarent. Unde Tullius (*a*) ita Epicurum loquentem inducit: *imposuistis in cervicibus sempiternum dominium, quem dies, ac noctes timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem Deum?* Atque adeo, ne Deum punientem timere cogeretur, & Providentiam divinam, & alterius vitæ statum inficiatus est: quod & ex Lucretii Epicurei verbis jam alibi recitatis (*b*) cognoscere licet.

XVIII. Illud etiam observatione dignissimum est, hanc Epicureorum sententiam, aut melius dixerim, delirium, se inter aliquos Philosophos continuisse, nec umquam pomœria sua in populorum animis dilatasse: adeo ut vulgus fidem potius Poetis adhiberet fabulosa plura futuræ impiorum ultioni interserentibus, quam his Philosophis, qui veritatem se assecutos blaterabant, dogmaque proponebant, quod vitiosis hominum cupiditatibus adblandiretur. Id ingenue fassus est Atheus ipse Lucianus scribens (*c*): *Vulgi multitudo, quos sapientes vocant Idiotas, Homero, & Hesiodo, reliquisque Poetis super his fidem habentes, & illorum poesim pro lege ducentes, locum quemdam subterraneum profundum esse putant, quem Tartarum vocant.*

XIX. Quin immo commune odium ob impia dogmata adeo in se concitaverunt Epicurei, ut ea libere in publicum efferre minime auderent, ne a Magistratibus tamquam Reipublicæ perturbatores mulctarentur. Quare callide doctrinam suam quibusdam involucris, & verborum ambagibus obtegere solebant, ne facile, quid ipsi sentirent, internosceretur: & cum divinam Providentiam reipsa negarent, de Diis tamen, Deorumque natura magnifice loquebantur. De universali hoc populorum in Epicureos odio, & indignatione clarum extat apud Suidam ex deperdito *Claudii Æliani de Providentia* opere, quod non abs re erit hic recitare (*d*). „ Epicu- „ rei, inquit, Senatus consulto Roma „ sunt exacti: & Messenii in Arcadia „ eos, qui in eodem quasi præsepe pasti „ essent, expulerunt, quos & pestes a- „ dolescentum esse dicerent, & philo- „ sophiæ labem adspergere propter mol- „ litiem, & impietatem. Eos itaque „ ante solis occasum ex agri Messenii „ finibus excedere jusserunt, iisque pul- „ sis a Sacerdotibus lustrari fana, & a „ Timuellis (sic enim Messenii Magi- „ stratus suos vocant) totam urbem „ purgari, tamquam sordibus quibus- „ dam, & purgamentis liberatam. In „ Creta quoque Lictii quosdam Epicu- „ reos illuc profectos expulerunt, legem- „ que populari sermone talem scripse- „ runt: *Epicurei sapientiæ effæminatæ, & degeneris, ac turpis inventores, Diisque invisi per Præconis vocem Licto excedere jubentor: & si quis eorum contempta lege imposterum huc venire ausus fuerit, prope Prætorium per viginti dies nervo vincitor, nudusque lacte & melle perfunditor, ut apes & muscas pascat: & intra dictum tempus ab illis consumator. Si vero post tempus illud adhuc superstes fuerit, muliebri veste indutus de rupe præcipitator.* Hæc ille. Ex quibus addiscere deberent Christiani Magistratus, quid sibi agendum foret cum hoc hominum genere, exitiali humani generis peste, quos in aliquibus regionibus non sine ingenti damno nimium grassari dolemus.

CA-

(a) lib. 1. de Natura Deorum. (b) cap. 1. (c) in Dialogo de luctu.
(d) Vide Jo: Alber. Fabric. in Sil. Script. & Delect. arg. &c.

CAPUT XI.

Dogma idem apud Romanos semper obtinuit. Id evincitur pluribus tum Poetarum, tum Historicorum, tum Philosophorum in medium productis testimoniis. Diluuntur ea, quæ contra ex Tullio proferri solent. Quid de nostro argumento Tullius idem senserit, candide exponitur. Seneca, ac Juvenalis, a calumnia ipsis impacta, quod mortalem animam fecerint, vindicantur.

I. SEquitur ut de Romanæ omnium clarissimæ gentis sententia circa alium vitæ statum paululum differamus. Controversiam omnem dirimere facile possent, ac deberent duo illa testimonia, quæ cap. *6.* a nobis producta sunt ex Cicerone, & Seneca: quorum alter insitum fuisse testatur priscis illis, quos *Cascos* Ennius appellat, *esse in morte sensum, nec excessu vitæ sic deleri hominem ut funditus intereat &c.* Alter vero profitetur, cum *de animorum immortalitate sermo est, non levis apud se esse momenti consensum hominum aut timentium inferos, aut colentium:* quam *persuasionem publicam appellitat*. Neque enim ita ambo locuti fuissent, si eam ubique apud suos obtinentem non perspexissent. At quoniam morosa quædam ingenia litem hac super re movere non verentur, ideo alia nonnulla adjicere oportet, ut veritas manifestius appareat.

II. Itaque si in primis consulamus Poetas, qui in Romano Imperio floruerunt, quorum, ut supra monui, magna hac in re debet esse authoritas, cum non alia scriberent, ornarentque, quam quæ apud populum vulgata essent, vel communi sensui congruerent; res est compertissima ab iis omnibus omni ætate, pœnas improbis post mortem luendas commemorari. Virgilius tum in Georgicis, tum in Æneide de his sæpe mentionem facit, lateque & inferni locum, & supplicia describit lib. *6.*, ubi inter alia plura ea canit:

Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem.

III. Paria fingit Sylius Italicus præsertim lib. 13.

Has inter formas Conjux Junonis avernæ
Suggestu residens cognoscit crimina regum.
Stant vincti, feroque piget sub Judice culpæ.
Circumerrant furiæ pœnarumque omnis imago, &c.
Talia lethiferis restant patienda tyrannis.

IV. Eadem ferme Papinius Statius in Theb.

Forte sedens media regni infelicis in umbra
Dux Erebi populos poscebat crimina vitæ &c.
Stant furiæ circum, variæque ex ordine mortes,
Sævaque multisonas exercet pœna catenas.

V. Gemina legas apud Manilium lib. 4. de Astron.

Quæsitor scelerum veniet, vindexque malorum,
Qui commissa suis rimabitur argumentis,
In lucemque trahet, tacitaque licentia fraude.
Hinc etiam immitis tortor pœnæque minister &c.

VI. Eadem invenire est in Ovidio tum *in lib. Metamorph.*, tum in aliis, Valerio Flacco *in Argon*, Propertio *lib.* 4. *Eleg.*, Tibullo *lib.* 1. *Eleg.* 3., Seneca Tragico *in Hercule Furente*, *in Hippolyt.* & aliis Tragœdiis, Lucano *lib. 6. de Bello Civil.*, Claudiano 2. *Con. Ruff.*, & aliis, quorum testimonia prætermitto, quæ cuique eorum opera legenti statim occurrunt.

VII.

VII. A Poetis ad Historicos transeo, qui res Romanorum litteris mandavere. Nobilis in primis locus est, qui prostat in Dionysio Halicarnasseo de Veturia filium suum Coriolanum sic alloquente: *si quis locus est, qui humanas animas a corpore solutas recipiat, meam non subterraneus, caliginosusque capiet, quod miserorum esse domicilium perhibent, nec campi, quos lethæos nominant. Sed sublimis, & purus æther, in quo ajunt Diis genitos fortunatam ac beatam vitam degere, quibus renunciata tua pietate, concessaque sibi gratia, & honore habito, semper tibi præclaram aliquam a Diis retributionem patet*. Halicarnasseus ipse relata deinde ingloria morte Coriolani, ita concludit: *Si soluta compage corporis, simul etiam animæ substantia, quæcumque tandem ea sit, interit, & in nihilum redigitur, haud video, quomodo beatos credere debeam, qui nullo ex virtute fructu percepto, etiam propter eam pereunt*. Quod plane illud idem argumentum est, quod nos supra contra Deistas maxime promovimus.

VIII. De Scipione refert Tullius (*a*) illud Pythagoræ semper ipsi placuisse, *iter ad cælum optimo cuique, & justo expeditissimum esse*: additque eumdem *quasi obitum præsagiret, perpaucis ante mortem diebus coram pluribus triduum disseruisse de Republica: cujus disputationis fuit extremum fere de immortalitate animorum: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat*. Paria tradit Tullius idem de Catone majore (*b*).

IX. Sallustius Romanæ historiæ princeps sic ait (*c*): *uti genus hominum compositum e corpore, & anima est, ita res cunctæ studiaque omnia nostra corporis alia, alia animi naturam sequuntur. Igitur præclara facies, magnæ divitiæ, ad hoc vis corporis, & alia hujusmodi omnia brevi dilabuntur: At ingenii egregia facinora, sicut anima, immortalia sunt. Postremo corporis, & fortunæ bonorum, uti initium, sic finis est: omnia ortu occidunt, & aucta senescunt: animus incorruptus æternus, rector humani generis, agit, atque habet cuncta, neque tamen habetur. Quo magis pravitas eorum admiranda est, qui dediti corporis gaudiis per luxum, atque ignaviam ætatem agunt*. Qui ita concionabatur, nedum animum immortalem, & æternum esse, sed ad pœnam vel gaudium permanere profecto putabat. Ex hac publica persuasione instituta fuerunt *Februa*, sive sacrificia, & purgationes quæ pro manibus, sive animabus defunctorum expiandis celebrabantur: de quibus Ovidius in secundo Fast.

Februa Romani dixere piamina Patres:
Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.

Hinc etiam inferorum nomen pro morte usurpatum, quod nempe per mortem animas ad inferos transire crederent. Titus Livius in Oratione Gracchi ad Milites lib. 25. cap. 16. *Lucanum proditorem, ac transfugam omnes peterent. Qui eam victimam præ se ad inferos misisset, eum decus eximium, egregiumque solatium suæ mortis inventurum*. Florus, lib. 1. cap. 10. *Tarquinii tandiu dimicaverunt, donec Aruntem filium Regis manu sua Brutus occidit, superque ipsum mutuo vulnere expiravit, plane quasi adulterum ad inferum usque sequeretur*. Vellejus Paterculus lib. 1. Hist. de Pompejo scribit: *quasi si ante biennium, quam ad arma itum est &c. obiisset, defuisset fortunæ destruendi ejus locus, & quam apud superos habuerat, magnitudinem, illibatum detulisset ad inferos*.

X. Plura alia sequiore ævo habemus communis ejusdem persuasionis monumenta. P. Thraseus Pætus (*d*) cum Neronis crudelitatem effugere juberetur: *Nero me quidem*, dicebat, *occidere potest, perdere non potest*. Aliam nempe vitam prospiciebat, quam non posset Tyrannus auferre. De Antonino Caracalla fertur *plures animas magicis incantationibus ex inferis revocasse: & animam Commodi Patris sui exitium ipsi fuisse minitatam* (*e*).

L An

(a) lib. de Amicit. (b) lib. de Senect. (c) de Bello Jugurthino.
(d) Xiphilin. in Nerone. (e) Xiphilinus idem de Ant. Car.

An id reapse contigerit, parum curo: satis enim mihi est hanc populo fuisse persuasionem. Pulchra est itidem concio, quam habuit Titus Imperator ad milites, prout refert Josephus Histor. (a) in qua inter alia *fortibus viris in prælio interemptis locum spondet inter sidera: ignavis vero morbo intereuntibus, etsi ab eis absterſa sit omnis scelerum macula, subterraneas tenebras, & altam oblivionem denuntiat*. Alia prætereo.

XI. Ad Philosophos demum venio. Quamquam non inficias eo fuisse inter Romanos, qui Epicureorum dogmata equerentur: celebriores tamen & numero & auctoritate fuerunt penes ipsos Pythagoreorum, Platonicorum, & Stoicorum sectæ. Hi omnes, quod attinet ad animæ immortalitatem, aliusque vitæ statum, vel eadem, vel omnino affinia sentiebant, quæ Græci. De Pythagoreis hæc apud Tullium lib. 1. quæst. Tuscul. *hanc opinionem* (animos nempe sempiternos esse) *Discipulus ejus* (scilicet Phærecidis) *Pythagoras maxime confirmavit: qui cum, Superbo regnante, in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore, & disciplina, tum etiam authoritate: multaque sæcula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur*.

XII. De Platonicis etiam & Stoicis Romanis tum apud eumdem Tullium, tum apud alios frequens mentio fit. Hi quidem pro fabulis habebant, quæ a Poetis referebantur de Cocyto, Pyriphlegethonte, cæterisque inferorum locis: ut videre est apud Senecam (b), de quo statim, & apud Arrianum (c): non tamen negabant bonis bene esse post hanc vitam, malis male: quod erat consectarium quoddam solemnis inter Stoicos præsertim decreti, cujus sæpe meminit Tullius (d), nempe, *Deos esse qui mundum administrent, quique consulant rebus humanis*. Hoc autem pacto bonorum, malorumque futurum statum exponebant: animas sapientum, hoc est eorum, qui rationi convenienter vixissent, evolare ad loca lunæ proxima, atque istic se contemplatione cælestium oblectare: animas vero insipientum, hoc est eorum, qui pravis affectibus morem gesserint, si ex vita anteacta spes appareret, eas bonæ frugis evadere posse, circa terras errare, usque dum melius edoctæ, atque a vitiis purgatæ, altius & ipsæ subvolarent. At prorsus sceleſtas demitti in loca, ubi scelerum suorum pœnas exsolverent. Ita colligitur ex Tertulliano *de anima cap.* 54., Lactantio *lib.* 7. *cap.* 7. & aliis.

XIII. Omnium porro nedum Oratorum, sed etiam Philosophorum, qui in Romana gente floruerunt, Princeps dubio procul est M. Tullius Cicero, cujus testimonium in rebus gravissimis pro cunctis Romanis sufficere potest, ac pro melioribus Philosophis, quorum sensus in suis operibus proponit, ac sequitur. Quæ mens huic insederit de futura post obitum hominum conditione, satis quidem eruitur ex eo principio apud ipsum rato, ac firmo divinam Providentiam humanis præcipue rebus consulere, quemadmodum cap. 5. declaratum est. Sed quoniam de ejus hac in re sententia nonnulli dubitant ob aliquas ejusdem authoritates, quæ videntur adversæ, ideo præstat in ipsius mentem accuratius inquirere, & quid ipse senserit, liquidius exponere.

XIV. Duo sunt præcipua loca, quæ contra opponi solent: alterum ex lib. Tuscul. quæst. ubi tamquam fabulas rejicit, & contemnit, quæ de inferis dicebantur a Poetis, quibus paria scribit etiam in libris de Natura Deorum. Alterum ex Oratione pro Cluentio, ubi sic ait: *Quid tandem illi mali mors attulit, nisi forte ineptiis ac fabulis ducimur, ut existimemus illum apud inferos impiorum supplicia perferre, ab uxorum necatarum pœnis actum esse præcipitem in sceleratorum sedem, atque regionem? Quę si falsa sunt, id quod omnes intelligunt, quid ei tandem mors eripuit, nisi sensum doloris?*

XV.

(a) lib. 7. de Bell. Jud. cap. 4. (b) lib. de Consol. ad Marciam. (c) lib. 3. cap. 13.
(d) lib. 2. & 3. de Nat. Deorum, & 4. de Finibus.

XV. Responsio, quæ hisce authoritatibus communiter adhibetur, hæc est, nimirum non aliud in utroque loco Ciceronem irridere atque contemnere, quam fabulas Poetarum, & aniles vulgi opiniones. Ad locum vero posteriorem, qui videtur difficilior, adnotat præterea novæ editionis operum Ciceronis Author, ea verba non dixisse Tullium, nisi ut causæ, quam orabat, subserviret. Nam ut antea jam scripserat: *Omnes orationes judiciales causarum sunt & temporum non hominum ipsorum & Patronorum*. Ex aliis autem locis colligi recte ipsum de animę immortalitate sensisse.

XVI. Quamquam hæc responsio vera sit, aliquid nihilominus addendum censeo, ut omnis de Ciceronis sententia dubitatio auferatur. Tria quoad præsens argumentum ex attenta suorum operum lectione, omniumque locorum collatione certo colligi posse mihi videtur. Primum est Tullium habuisse animam æternam & immortalem. Licet enim in libris Tuscul. quæst. & alibi Academico more in utramque partem sæpe differat, semper tamen in ajentem opinionem concedit. Et hanc innumeris aliis propemodum locis disertissime tradit. Lib. 1. de legibus dicit: *animus est ingeneratus a Deo*; & lib. 2. *omnium animi sunt immortales, sed bonorum, fortiumque divini*. Pro Cajo Rabirio: *bonorum virorum mentes mihi divinæ, atque æternæ videntur*. In Somnio Scip. *habetote animum non esse mortalem, sed corpus, &c.*

XVII. 2. Credidisse bonorum sapientumque animas præmium percipere suarum actionum in cælo, illudque sempiternum, id ex pluribus locis nitidissime constat. De Univers. *qui recte, & honeste curriculum vivendi a natura datum confecerit, ad astra facile revertetur: non qui aut immoderate, aut intemperanter vixerit*. De Senect. ex Catonis persona: *ex vita ista discedo tamquam ex hospitio, non tamquam ex domo.... O præclarum diem cum in illud divinorum animorum concilium, cœtumque proficiscar!* In Somn. Scipion. *Sic habeto, omnibus, qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certum esse in cælo, ac definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur*. Et lib. de amicit. de Publ. Scipione morti proximo ita loquitur: *ut ex tam alto dignitatis gradu ad superos videatur potius, quam ad inferos pervenisse. Neque enim assentior iis, qui hæc nuper disserere cœperunt, cum corporibus simul animas interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me antiquorum authoritas valet, vel nostrorum majorum, qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt: quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur: vel eorum, qui in hac terra fuerunt magnamque Græciam institutis & præceptis suis erudierunt, vel ejus qui Apollinis oraculo sapientissimus est judicatus: qui non tum hoc, tum illud, ut in plerisque, sed idem dicebat semper, animos hominum esse divinos, iisque cum a corpore excessissent, reditum ad cælum patere, optimo cuique, & justissimo expeditissimum*. Hoc testimonium maxime observari velim: plura enim ex ipso emergunt in rem nostram admodum opportuna, nimirum tum Ciceronem firmiter assensum fuisse animorum immortalitati, & futuræ in cælo retributioni: tum hanc non fuisse peculiarem ipsius sententiam, sed receptam ab antiquis, & a majoribus suis, & a novitiis tantum quibusdam negatam: adeoque & Romani, qui ipsum præcesserant, idem omnino persuasum habuerunt. Tum demum eamdem a Pythagoreis, qui magnam Græciam, hoc est amplam Italiæ regionem illustrarunt, & a Socrate constantissime fuisse traditam.

XVIII. 3. Nec illud in controversiam vocari fas est Tullium, quemadmodum justorum sapientumque felicem in altera vita sortem, ita & malorum infelicem admisisse. Patet id ex auctoritate jam alibi relata ex lib. 1. quæst. Tuscul. *ubi duas esse* docet cum Socrate *vias, duplicesque cursus animorum e corpore excedentium*: & justis quidem reditum patere ad supernam felicitatem: *improbis vero devium quoddam iter esse seclusum a Concilio Deorum, &c.* Idem habet in consol. de obitu filiæ, ubi sic ait ex sapientum consensu: *non omnibus iidem*

illi sapientes arbitrati sunt eumdem cursum in cælum patere. Nam vitiis, & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cœno jacere docuerunt. Et in fine Somn. Scipion. *eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt, eorumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium, Deorum, & hominum jura violaverunt, corporibus elapsi, circum terram ipsam volutantur, nec in hunc locum, nisi multis exagitati sæculis revertuntur.*

XIX. Quæ cum omnia certa, explorataque sint, sequitur Tullium in dogmate, quod modo duntaxat propugnamus, apprime consentire: atque adeo si qua suboriri potest de mente ejus dubitatio, ea solum spectat pœnarum qualitatem, & locum ad improbos puniendos deputatum. Qua in quæstione illud ex laudatis testimoniis colligitur, Ciceronem improborum pœnam in exclusione a beata vita & consortio Deorum potissimum posuisse: negasse inferos, sive subterranea loca plectendis impiis destinata, & pro fabulis habuisse quæcumque de hujusmodi locis, pœnisque a Poetis dicerentur, & crederentur a vulgo: illos vero sive illorum animas juxta Stoicorum opinionem, sensisse saltem ad multa sæcula oberrare circa tellurem, miseriis, curis, & ærumnis *exagitatas*.

XX. Addo tamen præterea non ita firmiter Tullium huic inhæsisse sententiæ, quin etiam aliquando apud inferos puniri impios diserte asseruerit. Id compertum fit ex Philip. 14., ubi hæc habet: *illi impii, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas parricidii luent: vos vero qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem, & locum consecuti.* In libro quoque 2. de Inven. *Impiis apud inferos* pœnas esse præparatas consentit. Et Orat. 4. contra Catil. illud urget magnopere, laudatque, quod ex antiquorum memoria manaverat, nempe: *ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos ejusmodi quædam illi antiqui supplicia constituta esse voluerunt; quod videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam.* Ex quibus omnibus expedita est ad objectas Tullii authoritates responsio, quin opus sit, ut quidpiam ulterius adjiciamus.

XXI. De duobus aliis inter Romanos eximiis Scriptoribus aliquid dicendum est, Seneca nempe, & Juvenali: quorum primum plures; alterum vero fere omnes tamquam immortalitatis animorum hostes traducunt. Senecæ locus præcipuus, qui objicitur, extat in libro de consol. ad Marciam cap. 19. his verbis expressus: *cogita nullis defunctum malis affici. Illa, quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec oblivionis amnem, nec tribunalia, nec reos ullos in ea libertate tam laxa, nullos iterum tyrannos. Luserunt ista Poetæ, & vanis nos agitavere terroribus. Mors omnium dolorum & solutio & finis est, ultra quam mala nostra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua, antequam nasceremur, jacuimus, reponit.* Juvenalis vero textus petitur ex Satira 2., ubi hæc scribit:

Esse aliquos manes, & subterranea regna,
Et Cocytum, & Stygio ranas in gurgite nigras;
Atque una transire vadum tot millia cymba
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur.

XXII. Verum non arbitror duos hosce scriptores tamquam animorum immortalitati adversantes jure nobis obtrudi. Fateor equidem Senecam in primis laudato loco, tum quæ Poetæ de inferis confinxerant, fabulosa censere, tum etiam aliqua profari, quæ si sola spectanda forent, non levem suspicionem ingererent ipsum fecisse animam interitui obnoxiam. Cæterum cum & ibidem, & alibi sæpe de immortali animorum sorte recte disserat, non eo in sensu citata verba intelligenda sunt, quem præferunt: sed alio plane diverso, ita ut vel nihil aliud voluerit, quam mortem nos præsentibus hisce malis, ac doloribus solvere, vel aliud quidpiam in-

intenderit, quod ibi fatis non explicat. Supra jam dedimus egregium illud Senecę teſtimonium ex Epiſt. 117., quod ſolum rem conficere poſſet, nempe: *cum de animarum immortalitate loquimur, non leve momentum apud nos habet conſenſus hominum aut timentium inferos aut colentium*. Clare ſiquidem exprimit & communem conſenſum hominum fuiſſe extare inferos, atque hunc magnam apud ſemetipſum habere vim ut de animarum immortalitate non dubitaret. Epiſtola quoque 63. de mortis die ſermonem habens diſerte teſtatur, *diem iſtum*, *quem tamquam extremum reformidamus*, *æterni natalem eſſe*. In libro quoque ad Polybium cap. 28. ita aperte loquitur de hac re, nihil ut enucleatius dici queat. *Fruitur*, inquit, *nunc* (Frater tuus jam e vivis ſublatus) *aperto & libero cælo: ex humili, atque depreſſo in eum emicuit locum*, *quiſquis ille eſt*, *qui ſolutas vinculis animas beato recipit ſinu: & nunc libere vagatur*, *& omnia rerum naturæ bona cum ſumma voluptate perſpicit*.

XXIII. Sed quid loca alia perſequimur, cum eodem ipſo libro *de conſol. ad Marc.* expreſſa adeo proſtent de animorum immortalitate teſtimonia, ut expreſſiora ne optari quidem valeant? Cap. 23. hæc ſcribit: *facilius ad ſuperos iter eſt animis cito ab humana converſatione dimiſſis: minus enim fæcis*, *ponderiſque traxerunt*. *Antequam obducerentur*, *& altius terrena conciperent*, *liberati*, *leviores ad originem ſuam revolant*, *& facilius*, *quidquid eſt*, *illud tranſfluunt*. *Nec unquam magnis ingeniis cara in corpore mora eſt*. *Exire atque erumpere geſtiunt &c.* Et cap. 24. *imago duntaxat filii tui periit*, *& effigies non ſimillima*. *Ipſe quidem æternus*, *melioriſque nunc ſtatus eſt*, *deſpoliatus oneribus alienis*, *& ſibi relictus*. Et cap. 25. *non eſt*, *quod ad ſepulcrum filii tui curras*. *Peſſima ejus*, *& ipſi moleſtiſſima iſtic jacent oſſa .... Integer ille*, *nihilque in terris relinquens fugit*, *& totus exceſſit: paulumque ſupra nos commoratus*, *dum* EXPURGAT *inhærentia vitia*, *ſitumque omnem mortalis ævi excutit*, *deinde ad excelſa ſublatus*, *inter felices currit animas*, *excipitque illum cætus ſacer*, *Scipiones*, *Catoneſque*, *utique contemptores vitæ & mortis beneficio liberi:* pluraque alia ibidem habet æque perſpicua, quæ longum eſſet deſcribere.

XXIV. Ex his ergo nedum in ſumum abit tota difficultas, quam parere poſſunt objecta verba, nitideque elucet Senecæ de animorum immortalitate ſententia; ſed etiam evidenter colligitur ipſum reapſe agnoviſſe alterius vitæ ſtatum felicem, aut miſerum. Et de felici quidem ſtatu res clara eſt ex his teſtimoniis, ubi & *beatum* memorat *animarum ſinum*, *& ſummas voluptates*, quas ibi percipit animus, & virorum ſapientum ſempiternam ſocietatem, & alia hujuſmodi. De miſero vero nihil eſt pariter cur ambigamus, non modo quia ex alio neceſſaria illatione conſequitur, quam Seneca ignorare non potuit, ſed etiam quia conceptis verbis illum exprimit, mentionem faciens de *fæce* ac *pondere* in hac vita contracto a quo eximi debent animi, antequam ad ſuperos evolent, deque *vitiorum expurgatione*, *ſituque mortalis ævi*, quem prius excutere neceſſe eſt. An vero præter purgatorias, æternas pœnas admiſerit, quibus ſaltem nequiſſimi plecterentur, alia quæſtio eſt, nec quidpiam ex Seneca, quantum quidem arbitror, proferri poteſt, quod alterutri parti vel faveat, vel adverſetur.

XXV. Paucioribus me ab objecta Juvenalis authoritate expedio. Ex ea imprimis illud ut ſummum colligi poſſet fidem ipſum non præſtitiſſe iis, quæ a Poetis de inferorum loco conficta fuerant, nec eadem quoque tunc temporis a provectioribus fuiſſe credita: quod citra ullum ſententiæ, quam defendimus, præjudicium concedi poteſt. Verum neque hoc colligi poſſe videtur, ſi verba, quę ſtatim ſequuntur conſideremus. Subdit enim Juvenalis: *Sed tu vera puta*, hoc eſt, quidquid alii modo ſentiant de his locis, atque ſuppliciis, ea tu tamquam vera recipias, nec a majorum tuorum fide & ſententia deſciſcas: utilius namque tibi erit ea credere, quam contemnere. Solum itaque videtur voluiſſe Poetam præcedentibus verſibus exaggerare nimiam populi Romani vivendi licen-

licentiam, morumque corruptelam, quę ad Religionis sacra dogmata abjicienda, metumque futurorum excutiendum tendebat. Atque hunc legitimum esse verborum Juvenalis sensum testatus mihi est V. CL. Antonius Vulpius Patavinus Professor, qui in hoc authore illustrando, ut & aliis pluribus, magno Eruditorum plausu, strenuam operam adhibuit: idque etiam satis colligi merito censet ex recta, quam habuit, de divina Providentia existimatione.

CAPUT XII.

Ostenditur nationes omnes, quæ modo in Universo sunt, conspirare cum antiquis in dogmate de misera impiorum post mortem conditione. Quo pacto illum describant tum novitii Judæi, tum Mahumedani. Sinensium & Japponiorum de eodem opinationes, omniumque Gentium, quæ Meridionales, ac Septemtrionales incolunt Asiæ partes. Hinc ad Africæ plagas perlustrandas excurritur: ac demum ad orbem recens detectum: omnesque harum regionum populi, vel magis efferati, aliqua saltem hujus veritatis luce perfusi deprehenduntur.

I. SAtis jam constare arbitror communem fuisse apud nationes, quę olim invaluerunt, eorumque celebriores Sapientes, persuasionem, superstites esse post mortem animos, eosque pro meritis vel præmio donari, vel plecti supplicio. Reliquum est ut videamus eamdem hodieque vigere apud nationes, quæ universum orbem terrarum incolunt: ex quo & quid creditum antea fuerit firmius argumentum sumere licet, & de universali in ea veritate consensu, certius judicare.

II. Quatuor præcipuæ sunt, quæ modo obtinent in mundo, hominum Sectæ: Christianorum videlicet, Judęorum, Mahumedanorum, & eorum, qui communi vocabulo *Idololatræ*, aut *Infideles* nuncupantur. Christiana Religio in tota Europa dominatur, & magna etiam interioris Africæ parte, plurimisque novi orbis regionibus. In Asia quoque non paucas Provincias sua luce collustrat, licet ferme omnes aliorum imperio subjectas. Mahumedana Secta ingentem occupat Asiæ tractum, & littorales etiam plures Africæ regiones. Judæi dispersi hinc atque illinc per Europam, & Asiam. Infideles demum & Idololatræ tum in Asia Orientali, Meridionali, ac Septemtrionali, tum in Americæ aut novi orbis regionibus, magno sane numero, reperiuntur. Christianos, Judæos ac Mahumedanos in dogmate immortalitatis animorum, aliusque vitæ status vel beati, vel miseri consentire, satis exploratum est. Nihilominus haud molestum futurum puto tum recentium Judæorum, tum Mahumedanorum de hac re opiniones, paucis attingere.

III. Novitii itaque Judæi in duas fere abiere factiones (*a*), quarum altera *Maimonedeorum*, altera *Noemnodideorum* vocatur. Horum sententia magis consona videtur Christiano dogmati. Ajunt enim homines in supremo Judicii die iterum corpora sumpturos, & ex Summi Judicis decreto vel ad pœnas damnatum iri vel donatum præmiis. Id quoque admittunt Maimonedei, ut ex hoc articulo fidei Judaicæ apud Maimonidem cognoscere licet: *ego credo fide perfecta, quod Creator, cujus sit nomen benedictum, retribuat bonum illis, qui custodiunt præcepta ejus, & puniat istos, qui transgrediuntur eadem*. Verum varias ponunt stationes animæ a corpore exemptæ: & piæ quidem felicitatem collocant in Dei cognitione & amore; impiæ autem in corporis desiderio, & radiorum divinæ lucis penetrabili fulgore, qui summum ipsi dolorem incutiat. Supplicia hęc docent vel nullo fine terminatum iri, si fue-

(a) Daniel Huetius, de concord. fid. & rat. lib. 2. cap. 24.

si fuerit sceleſtiſſima, vel deſitura aliquando, si nequitiæ ſuæ probitatis aliquid adjunxerit. Porro hanc, ſicut etiam quampiam animam credunt die extremo corpus iterum ſubituram, quo aliquando tandem relicto, penituſque attrito, ac in pulverem redacto ſummæ beatitudinis compos fiet in intima, & æterna Dei contemplatione poſitæ. Ex Leone quoque Mutinenſi (*a*), & ex aliis diſcimus Judæos nulla hæreſis culpa infectos, aliove crimine ex iis, quæ a Rabbinis indicantur, purgatorias pœnas ultra annum non protendi.

IV. Mahumedani, quorum abſurda Religio ex Deiſmo, Judaiſmo, & Chriſtianiſmo coaleſcit, nonnulla habent de alterius vitæ ſtatu noſtris non abſimilia. Varia loca pro meritorum, graduumque diverſitate fidelium & infidelium animas excipere poſt diſceſſum a corpore Mahumedes docet: ſed omnia fabulis immiſcet, atque corrumpit. Fidelium gradus in tres dividit claſſes: prima *Prophetarum* eſt, quorum Spiritus in Paradiſum recta admittuntur: ſecunda *Martyrum*, quos manere nugatur *in veſciculis collorum avium viridium fructibus Paradiſi veſcentium, & de ejuſdem fluviis bibentium*. De aliorum fidelium, ſive credentium ſpiritibus controverſia eſt inter Mahumedanos, ajentibus aliis permanere ipſos *in ſepulcrorum atriis:* quod quidem non ita intelligi volunt, quaſi loco iſti eſſent continenter addicti, verum ut inde libere abire poſſint, quocumque libuerit. Quam ſententiam confirmant & dictis, & factis Mahumedis, qui quotieſcumque ad ſepulcra prodiret, ea ſalutare ſolebat nomine *habitaculi populi fidelium*. Alii contendunt ipſos eſſe in *Berzach* apud Adamum in cælo mundano, ibique manſuros uſque in diem univerſalis omnium reſurrectionis, quam conſtanter profitentur: & ejuſdem Mahumedis authoritate opinionem ſuam confirmare conantur.

V. Quoad infideles attinet, putat Mahumedes etiam horum futuram in fine mundi reſurrectionem, ut animæ denuo corporibus unitæ pœnas ſcelerum condignas luant, & in Gehennam detrudantur. Hinc in Alcorano *Sura* 14. dicit: *die quo commutabitur terra in terram aliam videndos eſſe reos vinculis miſere conſtrictos*. Et Sura 15. docet, infernum *eſſe locum omnium impiorum*, cui ſeptem portas aſſignat, & ſeptem Angelos, qui eas cuſtodiant. Et Sura 16. legitur, *malos igne indeficiente cruciandos*. Sura demum 17. *incredulis Gehennam præparatam eſſe* tradit, *igneum lectulum, & ſimile coopertorium*. Cætera quæ in Alcorano referuntur de horrendis Gehennæ tormentis, vide, ſi lubet, apud Ludovicum Marraccium in inſigni ſuo opere *de refutatione Alcorani*, & apud Hottingerum *tom. 1. Hiſt. Eccleſiaſticæ*.

VI. Magiſtri doctrinam quoad principale dogma fideliter ſequuntur Mahumedani, licet in aliquibus diſſentiant. Algazelus celebris inter Moslemos Sectę, quam *Sonniticam*, ſeu Orthodoxam prędicant, hunc proponit ſexto loco fidei articulum juxta verſionem laudati Marraccii: *credendum eſt etiam in die judicii, in qua dividentur Creaturæ in eas, quibuſcum benigne agetur: & in eas quæ ſine ullo prorſus examine Paradiſum ingredientur*. Mahumedani Perſæ (*b*) ſeptem Gehennas totidemque Paradiſos a Deo creatos cenſent initio rerum, & octavum deinde additum. At Guebri conditum primum rentur Cælum a Deo, deinde Infernum, ac utrumque variis diſtinctum eſſe domiciliis, & ab hominibus pro rerum geſtarum meritis incoli, impioſque torqueri quidem a Dæmoniis, at aliquando infelici ergaſtulo ſolvendos, & ad Dei conſpectum admittendos.

VII. Sed fuſiore de his tractatione prætermiſſa, ad aliarum gentium, ac nationum conſenſum explorandum accedamus. Prima quæ ſe nobis offert in Orientali Aſiæ parte eſt celebratiſſima Sinarum gens. Hanc, ſi nonnullos excipias ex ea præſertim Secta, quam *Litteratorum* vocant, univerſim animorum im-

---

(b) Part. 5. cap. 10. Judaic. Cæremon.

(b) ex Huetio loc. cit.

immortalitatem nosse, nec ullatenus dubitare, quin post mortem probi recipiantur in cælum, improbi vero in obscuris carceribus acerbissime crucientur, tradunt Historici fide dignissimi Joannes Gonzales (*a*), Petrus Maffejus (*b*), & Nicolaus Trigautius (*c*). Ex quibus Gonzales hæc ferme habet: *Ajunt, ac tamquam certum affirmant animas a cælo originem trahere, nec unquam finem habituras, cum ab eo acceperint ut æternum vivant. Quæ vero juxta legum præscripta vixerint, nec mali quid fecerint, aut damnum proximo irrogaverint, hæ ducentur in cælos, atque fient Angeli, ubi in deliciis, & voluptatibus æterno ævo fruentur: e contrario, qui turpiter vitam egerint, ad caliginosos carceres deputabuntur, ubi acerbe cum dæmonibus torquebuntur.* Trigautius autem loquens de Secta eorum, quam *Sciequiam* appellant, scribit: *probis in cælo præmia, improbis apud inferos pænas assignare, quamvis similitudinem quamdam hauserint stultæ illorum opinationis, qui animas post certum annorum curriculum in mortalem vitam restituendas putarunt.* Persuasionem etiam de futuræ vitæ pœnis penes eos obtinentem probant horrendæ inferorum picturæ, sive delineationes, quæ in multis Sinarum locis visuntur: ex quibus idem Trigautius quamdam supra modum horribilem in aula primaria cujusdam Optimatis a se conspectam describit, quam videsis apud ipsum. Sinensium placitis adhærent etiam Tunquinenses, & Cocinchinenses a vastissimo illo imperio jam pridem sejuncti.

VIII. De Japponiensibus insigne habemus in primis testimonium in Epistola a S. Francisco Xaverio scripta (*d*): cujus hæc sunt verba: *iidem* (nempe Japponiensium Bonzii) *ad populum quintodecimo quoque die verba faciunt, & inter dicendum gravissimas inferorum pænas, cruciatusque depictos in tabula Auditoribus proferunt: cujus acerbitate spectaculi usque ad ejulatus & lacrymas fœminæ præcipue, commoventur.* His consonant, quæ scribit Rogerus Anglus (*e*) dicens *Japponienses tormentum ignis, quo cruciantur impii, crudelissime depingere, quo homines sibi ab illo caveant.* Qui harum gentium Religionem accuratius descripsere (*f*), observant tres sectas florere inter ipsas, antiquám scilicet, quæ *Sintos* dicitur, cujus dogma est animas piorum separatas a corpore in locum beatum supra trigesimum tertium cælum secedere: malas vero & sceleratas oberrare tandiu statuit, donec crimina expiaverint. Secta altera, quæ *Budidoistarum* vocatur, agnoscit Amidam tamquam supremum sedium beatarum Numen, Patronumque ac mediatorem animarum maxime separatarum, hujusque auxilio consequi se posse autumant æternæ vitæ felicitatem, & immunitatem ab omni miseria. Tertia demum Secta, quæ *Sindovisistarum* est, quamvis Amidam non colat, doctrinam tamen ejus quoad alterum vitæ statum non inficiatur, ut colligitur ex cæremoniis, quas religiose observant circa defunctos, & ex iis, quæ de iisdem fabulantur. Fateri tamen necessum est, quemadmodum inter Sinenses, sic inter Japponios esse plures Atheos, ex nobilioribus præsertim, qui nihil de futura vita cogitant, eumdemque esse putant corporum, & animorum interitum: ut advertunt laudatus S. Franciscus Xaverius in eadem Epistola, Petrus Maffejus, Crassetus, & alii.

IX. Ex his in Indiam descendentes sententiam de animi immortalitate vigere in amplis illis regionibus, omnium Historicorum, & Peregrinantium fide certo novimus. At vero non eadem perhibent omnes de statu, & conditione, quam animabus e corpore egressis Indi tribuant: quæ discrepantia ex variis facile oritur, diversisque illarum gentium opinamentis. Ugo Linscthostanus (*g*) refert Indos *credere animam esse*

(a) in Histor. Chinensi lib. 2 cap. 6. (b) lib. 2. Hist. Ind. (c) lib. 1. exped. Sinen. (d) apud Emanuel. Acostam lib. 2. Epist. (e) apud Classenium Tom. 8. collect. Gronov. (f) Jo: Gaspar. Scheuzerus, Emanuel Acosta apud Brukerum, Crassetus, &c. (g) 1. part. cap. 38. apud Classenium.

esse immortalem, sed ita ut ex uno corpore in aliud transmigret, nec esse differentiam, sive in brutum, sive in humanum corpus involet, prout quisque vel bene vel male egerit.

X. Dominus de Mandeslo *in Histor. Indica* (*a*), *profitentur*, inquit, *Indi Pythagoræ doctrinam. Et quidem credunt animam hominis immortalem esse: attamen antequam ad alium pertingat mundum, ter aut quater teneri in alia corpora tum hominum tum bestiarum migrare.*

XI. Daniel Huetius (*b*) ea, quæ de Bracmanibus Indorum Magistris collegit ex Sachino, Maffejo, aliisque, ita fere proponit: Recentiores Bracmanes (qui veteribus in India successere) varia assuerunt doctrinæ, quam a suis majoribus acceperant. Persuasum habent animas ex vitiorum, virtutumque modo in alia corpora migrare, aliquas etiam fieri Dæmones, & per orbem vagari: quasdam extra mundum cruciari ad præfinitum tempus, antequam alia subeant corpora: nonnullas etiam ad sempiterna supplicia illic damnatas asservari. Locum hunc *Puteum obscurum* appellant, uti Judæi Novitii *Puteum perditionis*, & S. Joannes *Puteum Abyssi.* Similiter aliquas Sanctorum animas summa & æterna felicitate perfrui putant.

XII. In his quoque finitimisque regionibus omnium Historicorum consensu, passim ingenti plausu probatur doctrina cujusdam antiquissimi, ac celeberrimi Philosophi, nomine *Buda*, sive *Xekia*, vel apud Japponienses, Sinenses, & alios *Xaka*, vel *Siaka*. Hujus dogmata ex iis, quæ tradunt Le Comte, Laloubere, Bernierius, aliique (*c*) hæc sunt ad rem nostram.

1. *Dari boni, & mali discrimen.*

2. *Animas hominum & brutorum esse immortales, ejusdemque substantiæ, & tantum ratione subjectorum, quibus insunt, differre.*

3. *Animas hominum a corporibus morte separatas vel præmia accipere vitæ bene actæ in sede felicitatis, vel pœnas experiri in loco miseriarum.*

4. *Locum Beatorum esse sedem æternarum voluptatum, ideoque vocari Gokurakf, quæ vox Japponica est: a Siamensibus vocatur Nireupan.*

5. *Differre & Deos natura sua, & animas hominum meritis actionum suarum, ideoque gradus quoque beatitatis in illis differre secundum gradus meritorum cujuslibet: ita tamen minimum quoque hujus felicitatis gradum abundare gaudio, & jucunditate, ut meliorem possessores non optent.*

6. *Amidam supremum esse in his regionibus beatis Præfectum.*

7. *Hujus felicitatis Amidæ beneficio compotes fieri, qui legi a Xechia latæ obediant.*

8. *Homines omnes & sæculares, & Ecclesiasticos vitæ iniquitate, & actionum perversitate indignos factos vita beata, missum iri post mortem in locum miseriæ Dsigokf, ubi in carcere tormentorum cruciatus patientur, non tamen æternos, sed ad certum tempus, licet indeterminatum. Habere autem hæc supplicia gradus quoque suos pro criminum conditione, & occasione virtutis exercendæ neglecta.*

9. *Præsidem Carceris squallidi & miseri, Judicemque esse Jemma O, qui actiones omnes hominum examinet, & in speculo cognitionis exploret.*

10. *Expiatis hoc modo animabus, remitti eas ex sententia Præsidis infernalis in Mundum, ut iterum corpora animent, at non humana, sed animalium immundorum, quorum natura cum vitiis illis conspiret, quibus in mundo infectę erant.*

11. *Fieri autem deinde migrationem animarum ex corporibus vilioribus in meliora, & nobiliora gradatim, donec mereatur anima corpus iterum humanum ingredi, in quo vitam agens virtuti consentaneam, futura felicitate digna possit evadere. Sin iterum sceleribus litet, priorem fatalem pęnarum periodum alteramque migrationem subeat.*

XIII. Generali hac præmissa notitia, per-

(a) lib. 1. cap. 37. (b) loc. sup. cit. (c) vide Bruckerum Tom. 5 lib. 3. de Philosoph. exotica.

percurramus peculiares aliquas nationes per vastissimum illum terrarum tractum dispersas. Malabarum fides, quo nomine eas omnes gentes comprehendimus, quæ per imperium Mogulicum, sive Indostanum, Bengalam, Ceylanum, aliasque regiones extenduntur, tribus hisce articulis continetur (*a*): Primus: *post mortem potest homo per transmigrationem non modo brutum, sed & creatura inanimata, immo Diabolus evadere*. Alter est: *felicitas animæ post mortem partim in aliis mundis, partim in cælo quærenda est*. Tertius demum: *peccata post hanc vitam in inferno puniuntur: in cujus tenebris tamen cruciatus nonnisi paucorum æternum durat*.

XIV. Peguenses, & Avenses, juxta relationem D. Davithi *in Asia* (*b*) universalem hominum resurrectionem agnoscunt, triaque loca fatentur animabus assignata post mortem. Primum vocant *Sævum*, locum Paradiso Mahumedanorum affinem: Secundum *Nazac*, sive locum tormenti: postremum *Nibam*, quæ vox totalem significat essendi privationem, corporisque & animæ interitum. Docent itaque animas pro meritorum conditione diutino tempore detineri in *Sævum* & *Nazac*, unde sæpe in hunc mundum adveniunt, donec transferantur in *Nibam*, sive in nihilum reducantur. Author idem de Incolis regni *Bisnagar* perhibet docere eos animæ immortalitatem, & præmium bonorum, malorumque punitionem in alia vita.

XV. Siamenses (*c*) Cælestem beatitudinem, & ignes Tartareos in dogmatis habent: at his finem præscribunt. Locum utrumque felicitatis, ac supplicii partiuntur in varias domos: cruciatuum ministros esse Dæmones credunt in infernis locis: utrinque demitti in alia corpora post certum tempus, & ex rerum gestarum meritis singulis sortem, suas sedes assignari. Harum gentium opinionem ita refert Salmonius (*d*): eos nempe credere animas, postquam plura corpora ingressæ fuerint, tandem ad alium mundum deduci, ubi juxta operum rationem præmiis, vel pœnis afficiantur æternis: & probis quidem locum supra sidera, malis autem intra terræ viscera constituere. Idem Author de populis *Achem*, sive *Assemitis* narrat aliam eos vitam agnoscere, ubi deliciis omnibus perfruantur, qui recte vixerint: qui autem male, miseriis omnibus obnoxii futuri sint.

XVI. De Indis, qui Insulam Goam, vicinasque partes inhabitant, hæc scribit Jo: Ugo Linthostanus (*e*): *maxima pars Solem, & Lunam adorat: credunt tamen pariter omnes in unum Deum Creatorem & moderatorem Universi: credunt etiam post hanc, vitam æternam, in qua unusquisque prout bona, vel mala operatus est, mercedem accepturus sit*.

XVII. In amplo *Narsingæ* regno hæc de animabus vita functorum probatur opinio (*f*): eas nimirum vel ad gloriam, vel ad pœnam percipiendam deferri: bonorum præmia æterna esse: at malorum tormenta temporaria. Putant enim omnium animas pœnis purgari, ac defæcari. At idem sentiunt, qui regionem *Daquen* colunt (*g*), addentes locum improborum sub terra delitescere, ac ubi animæ congruo tempore in eo cruciatæ fuerint, rursus in alia corpora restitui.

XVIII. Populi Langiani juxta relationes P. Marini (*h*), nolunt quidem de inferno audire sermonem, non quia tamen ipsum negent, sed ne pœnarum metu nimium perturbetur ipsorum cogitatio, minuaturque ea voluptas, quam percipiunt ex promissionibus sibi factis de meliore quadam vita. Qui Xacæ, & Talapinorum doctrinam consectantur, credunt malorum animas nullum post mortem invenire locum, nisi in inferno, ubi culpas in hoc sæculo commissas eluere tenentur gravioribus, levioribusque tormentis juxta criminum numerum, & qualitatem.

XIX.

(a) apud Brukerum loco cit. (b) apud Jovethum de Relig. &c. (c) ex Huetio loco cit. (d) Tom. 3. (e) par. 2. Indiæ Orient. cap. 35. (f) Ferrand. Lopex par. 1. Indiæ Orient. cap. 15. (g) idem cap. 15. (h) apud *Joveth* um de Relig.

XIX. Demum ne aliorum Indorum placita his, quæ relata sunt, non absimilia persequamur, Formosenses ex Domini Maigroti testimonio animas per pontem in alium orbem traduci comminiscuntur: pias illum prætergredi, & abire in amœnissima loca: noxia vero a ponte in subjectum amnem sordibus fluentem decidere, atque illinc perpetuo volutari.

XX. Post Indiarum populos celebris est in Septentrionali Asiæ parte Tartarorum gens & imperium, quo nomine plerumque veniunt omnes illæ nationes, quæ intra & extra Caucasum montem ad Sinas usque protenduntur. De his hæc ex aliis edisserit Brukerus (*a*): „ occupavisse olim haud exiguam Tartariæ magnæ partem Christianam Religionem secundum Nestorii placita „ traditam, eam autem omnem fere „ excisam hodie esse, eleganti commentario explicuit Jo: Laurentius Moshemius in Historia Ecclesiæ Tartar.. „ Hodie Religionem Tartarorum, aut „ Mahumedis legem sequi, aut cultum „ Idolorum, in confesso est. Ille in viciorioribus Turcarum regionibus; maxime in magna Bucharia, vivunt: hi „ majorem Tartariæ partem occupant. „ Et horum quidem Religio nondum „ hodie ita explorata est, ut de ea certi „ quid statui, ejusque originem satis probabili conjectura definiri queant, nisi „ quod superstitionibus esse deditos, plebemque innumera Idola colere, velut „ legatos Dei, uno summo Deo admirationi magis, quam venerationi exposito, dubitandum eo minus sit, quo „ minus in eo peregrinantium relationes dissentiunt. Habet autem cultus „ Idololatricus fundamentum partim in „ eo, quod Idola esse imagines divinarum emanationum, sive irradiationum „ contendunt, partim quod animarum „ transmigrationem amplectuntur: hincque divinas animas, quæ ex Deo profluxerunt, inhabitare idola credunt. „ Ita vero Metempsychosi, quæ totam „ Asiam, & Africam pervagata est, „ addicti sunt, ut non modo in homines, sed in bruta quoque descendere „ animas statuant.

XXI. Alii Scriptores ulterius de eadem Tartarorum gente affirmant, credere ipsam in mundo quodam alio, quem tamen describere non possunt, se post hanc vitam æternum victuros, & meritorum suorum condigna præmia percepturos (*b*). Ex nuperrimis quoque Missionariorum relationibus discimus, gentes, quæ vastum Thibeti regnum incolunt, tum infernum, tum Paradisum profiteri, & in priorem quidem malos descendere certa quadam necessitatis lege; ad posteriorem vero ascendere illos, qui bene vixerint, ut operum suorum fructum recipiant.

XXII. Supersunt adhuc etiam in regionibus Persidi finitimis reliquiæ quędam veterum Persarum, *Gauri* nuncupati. Libros hi servant religiosa cura frequentibus figuris conspersos, quæ pœnas repræsentant pro peccatis in inferno persolvendas, easque præsertim, quæ peccato debentur, quod *nefandum* dicitur, quodque ipsi summopere abominantur. Putant tamen in fine mundi omnium pœnas terminum habituras, Deumque delicta quævis misericorditer condonaturum.

XXIII. Sed jam ex Asia in Africam transfretemus. Præter Christianos, & Mahumedanos, qui majorem amplæ hujus regionis partem occupant, sunt ibi nationes aliquæ, de quibus olim a pluribus dubitatum est, an futuræ animarum sortis luce aliqua perfunderentur: immo nonnulli eam aperte ipsis denegarunt: eæque præcipue sunt quæ circa *Caput bonæ spei* per ingentes terrarum tractus diffunduntur, & *Cafri*, sive etiam *Hottentoti* populi vocari solent. Sed dubitationem tandem omnem sustulere, qui ætate nostra in eorum ritus, ac mores diligentius inquisiverunt: ex

(a) loco supra cit. (b) vide Jo: Boemum in lib. cui titulus: *Mors, leges, & ritus omnium gentium*.

ex quibus D. Kolhe Batavus, qui plures annos in iis regionibus commoratus est, summaque cura ipsorum secretiora penetralia scrutatus, fidem facit, testaturque (*a*) ipsos præter Deum etiam animæ immortalitatem credere: quamquam naturali quadam incogitantia, & negligentia, sicut de crastino non cogitant quoad res temporales, victum, vestitumque pertinentes, ita neque de futura post hanc vitam operum retributione: unde plures perperam suspicati sunt nullam ipsos habere de hujusmodi dogmate notitiam. Et certe aliquos colunt jam vita functos, eorumque patrocinium implorant, quos cum laude vixisse existimant, ac peculiaria virtutum, ac beneficentiæ opera præstitisse, dum mortalem hanc lucem hauriebant. Quare, ut Author idem observat, audiendi non sunt, qui nixi minus sinceris, & accuratis aliquorum narrationibus, eos populos tamquam Atheos indubie affirmarunt.

XXIV. Idem etiam constat de Quineæ gentibus ex relatione Gothardi Arthusdanticani par. 6. Ind. Orient. cap. 21. (*b*). „ Batavi, inquit, cum ipsis „ conversantes, & eos de Religione „ sua interrogantes, quid nimirum sentirent de statu animarum post mortem, & judicio, & vita æterna, respondebant se extremum judicii diem „ prorsus ignorare, sed vita semel functos in alium mundum migrare, at „ quo modo, vel quo, affirmabant se „ nescire, dicentes tamen aliam esse rationem hominum, & aliam pecorum: „ sed qualis esset eorum conditio post „ mortem, plane ignorabant, nescientes an locus ille supra, vel infra terram sit. Solere tamen se partem aliquam supellectilis assignare defunctis, „ ut quocumque tandem venirent, haberent necessaria ad usus quotidianos. „ De incolis Regni Benin in eadem Quinea Jovethus (*c*) tradit *tenere ipsos animas immortales*, *easque ad Solem pergere post discessum a corpore*.

XXV. Explicatior est notitia, quam habent habitatores magnæ Insulæ *S. Laurentii*, sive *Madagascar* appellatæ. Juxta enim recentes memorias, eorum maxime, qui Religionis Christianæ propagandæ caussa hanc insulam peragrarunt, agnoscunt unum Deum cæli, terræque creatorem, qui omnibus juxta merita retributurus est in altera vita, & bonos quidem præmio, malos vero debita pœna affecturus. Atque horum doctrinæ adhærent etiam populi Insulæ, quam *Borboniam* nominant.

XXVI. Perlustrato veteri terrarum orbe, reliquum tandem est, ut novum, sive recens detectum adeamus, ejusque etiam gentes alioquin, siquæ aliæ, barbaras, & efferatas, veritatis, qua de agimus, notitia afflatas ostendamus. Celebriores sunt in eo tractu populi Mexicani & Peruani. De Mexicanis certam fidem faciunt Josephus Acosta, Jovethus, & alii, eos antequam Hispani ad illas regiones appellerent, animę immortalitatem tenuisse, aliamque vitam bonis quidem meliorem, malis vero longe deteriorem. De Peruanis quoque idem præter *Acostam* tradit Petrus de Cieca unus ex primis, qui in Americam Meridionalem ingressus est, & eas regiones per plures annos lustravit, probatque integro capite 63. operis sui (*d*) eas gentes, ac finitimas credidisse animas non mori cum corpore, sed esse superstites: & observat hunc inter eas barbarum morem invaluisse, quod in sepulcra, locaque contermina ea inferebant omnia, quæ defuncto in altera vita commodo futura putabant, aurum scilicet, vestes, cibos, servos quoque, & fœminas, quibus uteretur. Augustinus item Zaratus præter hęc, putat ipsam corporum resurrectionem eos omnino non latuisse (*e*). Enixe enim petebant ab exteris, qui ipsorum regiones invaserant, ne propter auri conquirendi famem, humatorum ossa dissiparent, quo videlicet

(a) in description. harum regionum. (b) apud Antor. Rufc. (c) de Relig. par. 2.
(d) Chronici Regni Peruani. (e) lib. 1. cap. 12. Histor. Peru. apud Rufc.

licet illi ocyus, & minore negotio tandem resurgerent. Immo vel ipsi *Caraibæ*, qui in Meridionali Americæ parte degunt, tum immortalitatis animæ, tum præmii vel pœnæ secuturæ cognitione penitus destituti non sunt, quamquam admodum confusa, fabulisque permixta. De Caraibis pariter, qui commorantur in Antillis, referunt Dominus de Rochefort in sua Historia, & Dominus de Tetre in Historia Insularum Antillarum (*a*) agnoscere ipsos supremum aliquem Deum infinite bonum, nemini noxium, timere spiritus malignos, quos *Mabogas* vocant, ac credere animam primariam, quæ juxta ipsos in corde residet, non interire cum corpore, sed evolare in cælum.

XXVII. Piaculare plane fuerit hoc loco præteriri orationem, quam Petrus Martyr Mediolanensis in Oceanicis decad. 1. lib. 3. (*b*) habitam refert ad Hispanum Præfectum ab homine Americano, nudo quidem, sed gravi, magnæque authoritatis. His autem verbis ea concepta est. *Terras omnes istas hactenus tibi ignotas, manu potenti te percurrisse renunciatum nobis fuit, populisque incolis metum non mediocrem intulisse. Quare te hortor, moneoque itinera duo, cum e corpore prosiliunt, animas habere scias: tenebrosum unum ac tetrum his paratum, qui generi humano molesti, ac infensi sunt: jucundum aliud & delectabile istis statutum, qui pacem & quietem gentium viventes amarunt. Si igitur te mortalem esse, & unicuique pro præsentibus operibus futura merita obsignata memineris neminem infestabis.*

XXVIII. Quænam sit Brasiliensium de altera vita opinatio, plures jam memoriæ prodidere, eos nimirum putare malorum animas potestati Dæmonum tradi, qui eas excrucient, bonorum vero in conviviis & choreis ultra quosdam montes felicem vitam transigere. Pręcęteris clare, distincteque eorum sententiam proponit Joannes Lecrius part. 3. Americæ Navig. Brasil. cap. 16. (*c*) inquiens: *parum absunt quin brutorum instar vivant, nec ulla gens est in toto terrarum orbe, quæ sit a Religione magis aliena. Verum Deum ignorant. Nullos quoque Deos falsos, sive cælestes, sive terrestres agnoscunt.* Quis inde non suspicaretur ipsos nec agnoscere alterius vitæ statum? Sed audi eumdem authorem ita prosequentem. *Attamen, ut exponam quantulum lucis inter densissimas tenebras, quibus obcæcantur, perspexerim, affirmo eos non modo immortalitatem animæ credere, sed pro certo quoque habere post mortem eorum animas, qui virtutem coluerint (virtutem autem illi definiunt suo more &c.) post altissimos montes evolantes, Patrum, & Avorum suorum animis aggregari, ibique in amœnissimis hortis, perpetuis deliciis, ac tripudiis perpetuum ævum agere. Ignavorum contra manes, qui sine ulla propagandæ gloriæ cura inglorie vixerunt, abripi ab Aygam (sic illi cacodæmonem vocant) & cum eo sempiternos inter cruciatus vivere.* De populis aliis hisce finitimis in magna Provincia Paraquaica nuperrime detectis, quos *Manacias* appellant, hanc referunt esse quoad defunctorum animas opinationem (*d*). Postquam anima e corpore egressa est ad cælum defertur ab ipsorum *Mapono*, seu Sacerdote. Sed antequam illuc perveniat, pertransire debet densissima nemora, prærupta montium juga, lacus, paludes, quousque pertingat magnum quemdam pontem, cui Numen præest nomine *Tatusius*. Istud adventantes animas interdum sistit purgationis ergo: & si purgationi quidem libenter consenserint, liberas subinde dimittit. Si vero reluctentur, in flumen projicit, unde non amplius emergunt.

XXIX. Sed prolixum iter tandem absolvamus, eademque luce non carere gentes, quæ Septentrionalem Americæ partem colunt, palam faciamus. Comprehenduntur hoc numero præcipue tum Canadenses, qui *Hurones* etiam appellantur, tum qui in Florida & Virginia commorantur, aliisque contiguis regio-

(a) apud Thomam Moniglia in Disert. Cont. Fatalistas.
(b) apud Classenium Tom. 8. Gronov. (c) apud Rusc.
(d) Lettres edificantes, & curieuses Tom. 25. Lett. 2.

gionibus'. Nonnulli quidem suspicati sunt olim hujusmodi gentes in tam profunda ignorantiæ nocte versari, ut nulla neque Dei, neque futuræ hominum sortis notitia illustrarentur. Sed plures re melius consulta, moribusque earum, & opinionibus penitius exploratis, & inspectis, omnem suspicionem depulere. Refert in primis Dominus Lahontan (*a*) se dialogum habuisse cum quodam ex Huronibus, ex eoque demum collegisse hæc apud ipsos obtinere dogmata. Primo nempe: *Esse aliquem conditorem Mundi*: 2. *Dari immortalitatem animæ*: 3. *Magnum Deum dedisse hominibus rationem, qua judicandi, discernendique inter bonum & malum capax sit*: 4. *tandem animas post mortem abire in certam quamdam regionem*, quo utique referat juxta opera præmium, aut pœnam.

XXX. In litteris quoque scriptis ex nova Aurelia a P. Petit S. J. (*b*) legimus eos populos immortalitatem animæ credere, ratumque habere omnes, qui proprias leges exacte custodierint, perrecturos post obitum ad regionem deliciis, & voluptatibus affluentem: qui vero easdem transgressi fuerint, projiciendos super terras graveolentibus aquis conspersas, ubi ferocium bestiarum morsibus exponantur, carnibus serpentum, & putridorum piscium alantur, bellisque ac rixis perpetuis exagitentur.

XXXI. Accedit in confirmationem quod novissime disseruit P. Lafitau in egregio suo opere *de moribus silvestrium Americanorum Septemtrionalium* (*c*). In eo quippe instituta comparatione morum illarum gentium cum moribus vetustæ ætatis hominum, de quibus in sacris præsertim litteris mentio fit, pluribus evincit magnam inter utrosque dogmatum, vivendique rationis intercedere similitudinem, & quoad rem nostram attinet, ostendit silvestres & incultas illas nationes circa Dei, vitæque futuræ notitiam nullatenus descivisse a Priorum notionibus, sed eas, saltem quoad substantiam, incorruptas retinuisse, locumque post mortem admittere, quem *animarum regionem* appellitant, in quo & boni præmium, & mali supplicium percipiant.

XXXII. Eadem persuasione perhibent alii imbutos esse populos Floridæ, qui Christianam fidem nondum recepere. De Virginiensibus etiam testatur Thomas Avioth Anglus credere ipsos vita functos homines, vel felicitate potiri cum Diis, vel in immane barathrum versus Occidentem in perpetuos ignes deturbari. En verba Anonymi alterius Authoris, qui de commodis Incolarum Virginiæ scripsit (*d*), „ Animæ, inquit, immortalitatem etiam credunt, „ eam statim atque a corpore soluta „ est, transferri secundum opera, quæ „ fecit, vel ad Deorum sedes ad per„ petua felicitate fruendum, vel ad in„ gentem fossam, seu scrobem (quam „ in extremis mundi finibus procul ab „ ipsis versus Occidentem esse censent) ad „ perpetuum ignem. Eum locum ipsi „ POPOGUSSO appellant. „ Profert subinde vulgata duo apud ipsos exempla, quibus id, quod sentiunt, confirmare solent, quæ licet fabularum loco habenda sint, eorum tamen de alia vita persuasionem manifestam faciunt. Ita nempe refert eos enarrare solitos: „ sceleratus vir, cum a morte sepultus fuis„ set, postridie tellus, in qua sepultus „ fuerat, moveri cœpit. Terra erutus „ indicavit animam pæne in POPO„ GUSSO conjectam, nisi Deorum quis„ piam eam liberasset, atque concessisset, „ ut ad suos rediret, declaratura, quæ „ agenda essent, ne in barathrum illud „ conjiceretur. Contra vero alter se„ pulturæ traditus, terraque erutus, si„ cut prior, affirmabat animam suam „ vivere, licet corpus sepultum in scro„ be jaceret: illum iter fecisse procul „ admodum per viam longam & latam, „ utrinque elegantissimis arboribus con„ sitam, adeo raros, & excellentes fru-

ctus

(a) apud Brucherum. (b) Lettres edificantes &c.
(c) Hujus operis copiosa excerpta habes Tom. 51. &c. Diarii Litteratorum Edit. Ven.
(d) p. 3. lib. 3. apud Ant. Rust.

„ ctus ferentibus, ut similes antea neque „ conspexisset, nec exprimere, quales „ essent, posset: tandem ad splendidas „ ædes pervenisse, apud quas Patrem „ suum reperisset antea defunctum, qui „ illi expresse præcepit, ut rediret, & „ amicis significaret, quæ bona ipsis es- „ sent agenda, ut ejus loci deliciis „ frui possent: quo peracto, denuo ad „ se reverteretur. Hæc tamquam in- „ dubitata affirmant.„ Sic ille.

XXXIII. Non me quidem latet nonnullos esse Scriptores, quos inter Baylius & Fabritius, qui narratione quorumdam itinerantium innixi contendunt aliquas esse nationes aut gentes plane atheas, quę nullam Dei cognitionem habent aut immortalitatis animorum. Sed quam sublesta sit itinerantium fides & auctoritas, jam plures ostenderunt, ex quibus placet hic animadvertere, quæ Richardus Blakmorius de plerisque itinerum scriptoribus graviter prudenterque pronunciat, (a) eos nempe ad veritatem asserendam non esse testes idoneos. Namque ad litora terrarum nave advecti populos plane peregrinos offendunt, qui aut ipsi fugiunt, aut fugiuntur, cęremonias insuetas oculis forte usurpant: quas vero non nisi ænigmatum instar pro lubitu explicare possunt, nullas esse affirmant, atque adeo nec ullam esse apud ipsos religionem. At vero quomodo iidem mores & placita gentium barbararum explicabunt aut intelligent, ad quarum instituta non admittuntur, quarumque linguam neutiquam callent? Suomet exemplo Blakomorius contrarium docet, qui inter Floridæ incolas per decennium integrum versatus, id demum penes eos offendit, quod primis annis minime putaverat. Floridam enim ab Atheis habitari communis opinio fuerat: ipseque Blakmorius incolas nulli cultui exteriori deditos, idolisque ac templis omnibus destitutos vidit. Sed eorum moribus penitius inspectis tandem naturali quadam religione imbutos cognovit, & quidem, ut ait ille, longe puriore, quam quæ Socratis & Platonis fuerat. Atque ex hoc exemplo colligit Blakmorius idem plane incerta esse quæ de Hottentotis itinerum scriptores referunt: nam cum hæc gens lingua articulata destituatur, unde nam constare ipsis poterit, an ita sint quales videantur? Nemo saltem majori veritatis specie iis omnem religionis naturalis sensum denegaverit, quam asseruerit: imo non desunt, qui cum annis pluribus conversati cum ipsis fuerint, plura repererunt inditia tum cognitionis Dei, tum vitæ futurę. Atque idem dicendum videtur de aliis nationibus, quæ *Athea* a nonnullis creduntur. Dominus Stillingletus Anglus ad examen vocat hujusmodi omnes nationes, ostenditque perperam a quibusdam *Atheas* existimari (b): quod probat tum de populis insulæ Cubæ & Hispaniolæ, tum de Caraibis, tum de Americanis Septemtrionalibus Virginię &c. tum etiam de habitantibus Brasiliam, de Diagritis, de Guaranis, de Calcaquinis, aliisque.

CA-

(a) Essai de la Provide &c. let. 7.
(b) in orig. sac. par. 2. cap. 1., in collectione Boyliana tom. v. pag. 81. &c.

CAPUT XIII.

Decretorium pro alterius vitæ status existentia ex omnium gentium consensione depromptum argumentum concluditur. Hujusmodi consensus nonnisi ab interiore naturæ vi procedere potest. Quam falso a quibusdam humanæ Politicæ, aut inventioni tribuatur. Argumenti robur nullatenus enervat aliquorum dissensus. Naturæ vox nunquam fallax est, aut errori obnoxia. Atque adeo propositum de futura impiorum sorte dogma tali nixum testimonio verum esse necesse est.

I. Jam vero constituta omnium gentium tum veterum, tum recentiorum in dogmate de animi immortalitate, ejusque futuro vel felici statu vel misero firma consensione, ad duas alias, quas antea posui, propositiones demonstrandas accedo, ut argumenti, quod ab eo consensu deducitur, summa vis & efficacia constet. Harum altera erat, universalem hujusmodi in illo dogmate consensum non ab alio principio proficisci posse, quam ab interiore quadam naturæ vi, aut testimonio, altera vero eamdem naturæ vocem, aut testimonium fallax esse non posse, vel errori obnoxium: adeoque necessaria plane consecutione admittendum esse alterius vitę statum, in quo & probi præmio donentur, & improbi dignis suppliciis plectantur.

II. Quoad primam igitur ex his propositionem spectat, ea validissimo hoc, & cuivis obvio argumento probatur, quod nempe de rebus cæteris quibuscumque ita omnes judicare solemus, eas naturales esse, sive Naturæ effectus, quas ubique & semper continenti serie sequi conspicimus, neque firmius aliud argumentum ad id afferri posse arbitramur. Sic naturales dicimus cælorum motus, & circuitus, gravium corporum descensum, arborum germina ac fructus, totque alia, quæ quotidie nostris oculis obversantur: quia constanti lege ea fieri videmus: quę siquidem a casu vel ab arte pendent, perpetuo mutantur, solaque sunt immobilitate constantia. Pari ratione naturalem appellamus boni, vere appetitum, mali fugam, vitæ amorem, aliasque plurimas sive prænotiones, sive affectiones, quę tum in nobis, tum etiam in brutis animantibus constanter se produnt. Cur igitur eadem de caussa naturalis, sive a Natura profecta dicenda non erit generalis, atque perpetua hominum persuasio de animæ immortalitate, ejusque futuro statu vel beato, vel misero juxta uniuscujusque merita?

III. Præterea, nemo nescit, quam diversa sint hominum studia, quam varii gentium ritus, mores ac leges, quam immane inter se dissideant finitimę ipsę nationes in iis, quæ nedum Politiam, sed etiam Religionem spectant: quam frequentes denique in rebus omnibus, quæ ab humano pendent arbitrio aut opinione vicissitudines. Si igitur gentes omnes in hoc dogmate de futura impiorum vindicta semper convenisse deprehenduntur, ad aliud principium opinione altius, ac firmius confugere opus est, ad ipsam scilicet naturam. Quomodo enim tot nationes tum cultiores, tum barbaræ, nullo inter se fœdere, vel commercio cohærentes, ac plurimis sæculis, maximisque locorum intervallis sejunctæ, & in cæteris omnibus longe discrepantes, in una sententia consensissent, nisi in hanc veluti conspirationem naturali quodam impulsu agerentur? *Qui de hoc dubitat*, ut Tullii verbis utar (*a*), *haud sane intelligo, cur non idem Sol sit, an nullus sit, dubitare possit. Quid enim est hoc illo evidentius? Quod nisi* co-

(a) lib. 2. de Natura Deorum.

cognitum, comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec una cum sæculis ætatibusque hominum inveterare potuisset. Etenim videmus cæteras opiniones fictas atque vanas diuturnitate extabuisse .... Opinionum enim commenta delet dies: NATURÆ JUDICIA CONFIRMAT.

IV. Accedit, quod hæc veritas sensuum testimonio non innititur, nihilque est in rebus mundi aspectabilibus, quod vel ejus ideam ingerat, vel ei formandæ præbeat occasionem. Immo, ut sapienter adnotat Lactantius Firmianus, si solam sensuum hac in re repræsentationem sequamur, ex ea potius ad animorum interitum, quam ad immortalitatem percipiendam inducimur. Quotidie enim mori homines conspicimus, nihilque superesse post obitum, præter ossa & pulverem. Qui ergo fieri posset, ut nedum sapientes, sed etiam idiotæ ac rudes, qui subtiliores de spirituali animi natura quæstiones, deque divinis attributis, ex quibus etiam ejusdem immortalitatem colligimus, penitus ignorant, ac inepti sunt ad eas intelligendas, iique non pauci, sed innumerabiles, immo omnes, aut fere omnes, tam firma, stabilique persuasione rem crederent eorum sensibus minime subjectam, nisi intimum quoddam esset in ipsorum ratione, sive conscientia testimonium, quod in eam fidem impelleret?

V. Aliud etiam accedit observatione dignissimum, hujusmodi veritatem nedum sensuum repræsentationem excedere, sed nec ex earum numero esse, quæ genio hominum inserviant, aut ipsorum cupiditatibus, & appetitionibus adblandiantur. Quin potius nihil ea molestius, nihil acerbius, nihil quod majorem curam inferat, ac solicitudinem. Quid enim magis refrænat atque coercet vivendi licentiam, quam unice deperit depravata mortalium conditio? Quid vehementius exagitat animos pravis affectibus plerumque mancipatos, quam cogitatio supremi cujusdam Judicis, qui de omnibus in hac vita commissis rationem exigat, puniatque severissime, quos abjecta honestatis regula, juxta cordis desideria in vitiis ac voluptatibus vixisse deprehenderit? Id nimirum in caussa est, cur perditissimi quique timorem hunc molestissimum, omni, quo possunt, studio ex animo conentur evellere, quo tranquillius, ac jucundius suis voluptatibus perfruantur: ut jam ex Epicuri, Lucretii, aliorumque confessione compertum est. Igitur si nihilominus gentes toto terrarum orbe dispersæ præsensionem hanc, notionemque Justitiæ vindicis a primis temporibus ad ætatem usque nostram constanter retinuere, fateamur oportet illam superiore quadam vi in hominum mentibus impressam fuisse, sicut naturalia cætera præjudicia. Nam jugum hoc tandem a se excussissent in libertatem proclives humanæ mentes: quemadmodum plura alia commenta, ipsasque a Poetis confictas de Cocyto, de Styge, de Cerbero, deque Charonte fabulas demum exuerunt. *Quis enim* (inquit apposite Tullius (*a*)) *Hippocentaurum fuisse, aut chimæram putat? Quæve anus tam excors inveniri potest, quæ illa, quæ quondam credebantur, apud inferos portenta extimescat?*

VI. Postremo universalem in ea veritate consensum non ab alio quam a naturæ fonte profluere facile quisque suadebitur, qui semetipsum parumper recolligat, intimumque animi sui sinum diligenter exploret. Intelliget enim statim non a casu, qui in paucioribus duntaxat locum habet, non ab educatione, non ab humana opinione hujusmodi de futuro statu notitiam fuisse profectam, sed ab interiore quodam sensu satis clare manifestante existere supra nos ali-

N quem,

(a) loco ante citato.

quem, cui de omni vita nostra reddenda ratio sit, quique juxta cujusvis merita vel præmium rependat, vel pœnam. Audiamus non aliquem ex Ecclesiæ Patribus, sed gentilem Philosophum ita præclare de hoc argumento disserentem (*a*): „ Nec vero id collocutio „ hominum, aut consensus efficit: non „ institutis opinio est confirmata, non „ legibus. Omni autem IN RE CONSENSIO OMNIUM GENTIUM „ LEX NATURÆ PUTANDA „ EST. Quis est igitur, qui suorum „ mortem primum non eo lugeat, quod „ eos orbatos vitæ commodis arbitre- „ tur? .... Atque hæc ista sentimus „ natura duce, nulla ratione, nullaque „ doctrina. Maximum vero argumen- „ tum est, naturam ipsam de immortali- „ tate animorum tacitam judicare, quod „ omnibus curæ sunt, & maximæ qui- „ dem, quæ post mortem futura sunt .... „ Abiit ad Deos Hercules. Nunquam „ abiisset, nisi cum inter homines esset, „ eam sibi viam munivisset. Vetera jam „ ista, & Religione omnium consecra- „ ta. Quid in hac Republica tot tantos- „ que viros ob Remp. interfectos cogi- „ tasse arbitramur? Iisdemne ut finibus „ nomen suum, quibus vita terminare- „ tur? Nemo unquam sine magna spe „ immortalitatis se pro Patria offerret „ ad mortem. Licuit esse otioso The- „ mistocli, licuit Epaminondæ, licuit, „ ne & vetera, & externa quæram, „ mihi: sed nescio quomodo inhæret „ in mentibus quasi sæculorum quod- „ dam augurium futurorum, idque in „ maximis ingeniis, altissimisque ani- „ mis, & existit maxime, & appa- „ ret facillime. Quo quidem dempto „ quis tam esset amens, qui semper in „ laboribus & periculis viveret &c.

VII. Quamquam hæc cuiquam vel pertinacissimo satis esse deberent, attamen, ut veritas hæc firmius adhuc consistat, paululum expendamus originem aliam communis hujusce hominum consensionis, quam confingunt Adversarii, ne naturæ testimonium cogantur admittere, quo prosterni se penitus sentiunt. Ajunt illi nempe opinionem de Deo scelerum vindice nudum esse humanæ Politicæ commentum a callidis viris, ac primis præsertim Legumlatoribus excogitatum, qui feros ac palantes homines Numinis metu absterrere, & ad leges accipiendas commodum, & ex usu vitæ necessarium esse censuerunt: quod subinde commentum nationes, & gentes pervagatum, commune effectum est. Ita Sisiphus apud Critiam (*b*): ita cæteri tum Athei, tum Deistæ.

VIII. Quam falsum hoc sit, quam incredibile, immo prorsus impossibile, nemo non videt, nisi qui sanum omne mentis lumen amiserit. Verum, antequam id ostendo, animadvertere lubet, quod propriis se Adversarii armis conficiunt, dum ita respondent, & victricem, quam impugnare pertendunt, veritatem hoc ipso mendacio confirmant. Quid enim? Nonne ideo asserunt ipsi primos Legumlatores hanc effinxisse, & in vulgus disseminasse opinionem, quia eam necessariam ad commune bonum, & Reipublicæ, civilisque societatis conservationem existimarunt? Ita plane. Igitur, colligo ego, hujusmodi opinio non commentitia, sed vera est. Consecutionem evidenter probo principio certissimo, quod nec Adversarii abnuere possunt, nec reipsa abnuunt, immo libenter admittunt, & deprædicant (*c*), *hominem* scilicet *ad veri cognitionem ordinatum esse tamquam ad finem sibi connaturalem, & ultimum*. Ex quo sic argumentum conficio: Veri cognitioni magis error opponitur quam animantium incolumitati venenum. Non enim veneno vita, sed errore veritatis scientia semper aufertur. Atqui absurdum esset, quod nemini unquam in mentem venit, cogitare talem rerum omnium Authorem produxisse viventium speciem, quæ non alio alimento ad sui conservationem vesci posset, quam quod ipsi ve-

(a) Tullius lib. 1 quæst. Tuscul. (b) apud Sextum Empiric, lib. 2. con Physicos cap. 5. (c) vide Card. Palav. lib. 1. perf. Christ.

venenum est, propriæque naturæ contrarium. Ergo longe absurdius erit, & ab omni ratione alienum fingere Deum procreasse humanam speciem, cæterarum omnium nobilissimam, cujus commune bonum atque conservatio, ab eo quod hominum naturæ adversum est, errore nempe, ac mendacio, & in re quidem gravissima supremi Numinis Providentiam spectante, necessario penderet. Quare si Adversarii ipsi fatentur ad commune hominum bonum, & Reipublicæ conservationem conferre plurimum, immo necessarium esse, quod homines divinam credant Providentiam cuilibet juxta merita in alia vita retribuentem, jam hæc persuasio, non ut ipsi blaterant, commentum est callide excogitatum, sed veritas indubia, atque certissima, quam dum evertere tentant, amplius ipsi confirmant.

IX. Verum commentum potius esse, illudque putidissimum, quod Adversarii pertinaciter enunciant, paucis ostendamus. Et primo quidem, cum ajunt veteres Legumlatores, ac Principes confinxisse Deos scelerum vindices, ut feris hominibus metum incuterent, ab eis quærimus, quo rem tantam argumento nos doceant, quos testes, quas tabulas producant, vel ex quibus arcanis litteris mysterium hoc didicerint? Quinam primi fuerunt hujusce opinionis promotores, atque propolæ? Ecquando, vel quonam in Concilio convenere ut eam humano generi persuaderent? Num id effectum est in mundi cunabulis? Num post universalis diluvii (si hoc quidem admittant) ætatem? Num ex aliqua regione vel ex omnibus terræ partibus ad locum eumdem commearunt, ut eam caperent deliberationem? An potius magnis locorum intervallis invicem semoti casu in unam eamdemque ivere sententiam? At quid hisce quæstionibus illos sollicitamus? Obmutescunt ipsi tamquam pisces, nihilque penitus respondent, sed neque plane respondere valent. Si enim historias, ac monumenta omnium gentium vetustissima consulimus, nuspiam occurrit tantæ rei vestigium: neque alia Legumlatores ac Principes ad cives in officio continendos adhibuisse media comperimus præter temporalium bonorum, malorumque promissiones, ac minas, quæ ad finem, quem sibi præstituerant, obtinendum opportuniora judicarunt, cum plerumque homines præsentibus magis, quam futuris permoveantur.

X. Illud vero, quod oppido falsum est, Adversariis nostris largiamur, convenisse Principes aut Legumlatores, aut saltem consensisse in ea opinione procudenda, & propaganda, ut regnum suum constabilirent; nunquid illam populis, ac nationibus, quibus imperabant, persuasissent, si mero mendacio niteretur, nec insitis a natura, & quasi consignatis in animo notionibus consentanea fuisset? Id profecto incredibile est. Non enim, ut paulo ante dicebam, hujusmodi veritas de Deo malorum Judice, ac Vindice, ex earum numero est, cui sensus externi adminiculentur, aut genio & cupiditatibus hominum inserviat: sed potius quæ maximam molestiam ac sollicitudinem ingerat, pravisque affectibus repugnet. Quis igitur populos ita dociles, & ad nutum obsequentes, aut melius dicam bardos aut stupidos arbitretur, ut id statim suscipiant, firmiterque retineant, quod jugum servitutis ipsorum summopere aggravat, corruptisque appetitionibus adversatur, si nullam de ea re jam in animo habeant anticipationem? Quis credat fidem integras nationes adjunxisse Tyranno non solidas dicti sui rationes proferenti, sed mera somnia, ac fabulas venditanti? Scripsit quidem nuper Vir alioquin insignis (*a*) spem sibi fore ut nationes integræ persuaderentur *non a sole oriri diem*,

(a) D. de Fontanelle in Histor. Orac. *Donnez moy une demie douzaine de personnes, a qui je puisse persuader, que ce n'est le soleil, qui fait le jour; je ne desespereray pas que des nations entieres n'embrassent cette opinion.*

diem, si hoc semel quinque vel sex hominibus suadere potuisset. Sed hoc effatum, licet ab aliquibus cum plausu, a cordatis tamen omnibus cum risu jure optimo exceptum est: siquidem neque integris nationibus, neque uni quidem aut alteri, qui perspectum habeat, quid *solis ac diei* nomine veniat, hujusmodi error propinari poterit, tametsi non quinque aut sex, sed hominum millia id constanter asseverarent. At enim, ut concedamus in hunc errorem induci posse stupidiores aliquos, qui cucurbitam pro capite habeant, nemo certe perspicax & acutus in eum unquam pertrahetur: ac plane pugnantia loquitur Author ille, dum homines aliquos fingit adeo stupidos & hebetes, ut crassum illum errorem complectantur, simulque tanto ingenio, & arte præditos, ut eumdem innumeris aliis persuadere valeant. Quis ergo incredibile prorsus non judicet, ut nedum ignari, vel rudes ex qualibet natione, sed perspicaces etiam atque sapientes, quorum non paucos in quacumque gente semper invenire est, opinioni de Deo scelerum vindice, solo, ut ajunt, mendacio subnixæ, assensum libenter præbuerint, eamque unice veram esse non dubitaverint?

XI. Sed quod rem conficit omnem, & Adversariorum os ita occludit, ut ne hiscere quidem possint, si opinio de alterius vitæ statu vel felici, vel misero, merum esset humanæ politicæ inventum, neque totum terrarum orbem pervadere, neque tandiu consistere potuisset. Et primo quidem nullatenus potuisset pervadere ac informare omnes mundi nationes: plurimæ enim sunt inter se locorum intervallis immaniter sejunctæ, Oceani, aut immensæ solitudinis spatio divisæ, absque ullo cum cæteris commercii vel societatis vinculo. Plurimæ etiam moribus, studiis, disciplina, vivendique ratione adeo discrepantes, ut nullam invicem communionem habuisse dubitari nequeat. Non paucæ quoque sine philosophia, sine litteris, sine Rectoribus, sine ulla politiæ specie deprehensæ sunt, sed belluarum ferme more viventes, ut ne suspicari quidem liceat eas vel ab aliquo Tyranno, vel Principe in illam opinionem adductas fuisse, vel ab aliis gentibus hausisse. Cogita tot Indiarum regna, tot Septentrionales maxime nationes: cogita Scythas, Tartaros, Quinenses, Cafros, Brasilianos, Hurones, Virginienses, gentesque alias innumeras, & intelliges impossibile omnino esse ut humanum aliquorum commentum in eas omnes propagatum fuerit. Equidem reperias plures tum de rebus aliis, tum de Religione, ac de ipsa futura vita errores ubique pervagatos, ob humanæ præcipue mentis infirmitatem: sed alios & alios: eumdem vero nunquam apud omnes obtinuisse deprehendes. Finxerunt e. g. Orpheus & Homerus multa de inferis *portenta*, ut Cicero vocat, Campos Elysios, Acherontia flumina, Cerberum trifaucem, Parcas, Eumenides, inferni Judices &c., tantumque valuit error, ut sin apud sapientes, saltem apud vulgus fidem invenerit. Verum intra Græciæ, proximarumque gentium fines se se continuit, nec ultra permeavit. Animorum quoque transmigratio, sive Metempsychosis plures infecit Indiarum regiones: sed plures etiam intactas reliquit; vixque aliquam Europæ vel Africæ partem attigit, nec ad novum orbem progressa est. Atque idem dicas de cæteris quibuslibet humanis inventis. *Singuli* enim (ut scitissime scripsit Plinius (*a*)) *decipere ac decipi possunt. Nemo omnes, neminem omnes fefellerunt*. Cujus rei ea ratio est: quod cum veritas una sit, innumeræ autem a veritate aberrandi viæ, fieri nequit ut in eumdem errorem concurrant, ac veluti offendant mortalium mentes, moribus, studiis, ingeniis, affectibus diversis atque contrariis invicem distentæ. Cum igitur dogma de futura impiorum vindicta, ut palam jam fecimus,

(*a*) in Panegyr. ad Trajanum.

mus, generalis omnium gentium persuasio sit, impossibile est ut a mero humano commento processerit.

XII. Multo etiam magis impossibile apparet, quod si humana duntaxat inventio foret, tandiu firmiter constitisset in omnium animis, & a primis mundi sæculis, priscisque temporibus ad nostram usque ætatem inveterasset. Nemo siquidem nescit, qui vel primoribus labiis, ut inquiunt, historias & monumenta gentium delibaverit, quot in universo tum Regnorum, tum Dominiorum, tum Religionum, ac morum casus, mutationesque contigerint: quot humana opinamenta summo plausu quondam suscepta, diuturnitate tandem extabuerint, ac penitus interierint. Quid de tot Legumlatorum, Sapientumque placitis ad multitudinem regendam, atque continendam reliquum est, nisi tenuis quædam in libris, qui superfuere, memoria? Ea ipsa Inferorum portenta, quæ modo memoravimus, a Poetis conficta quandiu apud Græcos, aliosque populos fidem invenerunt? Nonne testatur Cicero ne Anum quidem ævo suo *tam* excordem fuisse, quæ eadem pertimesceret? *Opinionum* enim, ut sapienter subjicit, *commenta delet dies*: *naturæ judicia confirmat*. Judicium itaque naturæ, non humanum inventum credere oportet de futura bonorum malorumque retributione persuasionem, quam non temporum diuturnitate deletam, sed potius confirmatam, & quidem in omnium populorum animis, fateri debemus.

XIII. At inquiunt Adversarii: plures & fuerunt, & sunt, qui animi immortalitatem negant, atque adeo & ea omnia, quæ ipsam consequi perhibentur. Si naturæ vox esset, quæ hanc edoceret opinionem, quomodo non omnes eam insonantem audirent? Aut cur omnes afferuntur in unam eamdemque convenire sententiam, si non paucos ab ea desciviſſe manifesta experientia compertum est?

XIV. Respondeo in primis, quod jam ab initio adnotavi, me *omnium* nomine in eadem persuasione conspirantium intelligere omnes populos, omnes nationes, omnes etiam Philosophos, atque Sapientes, in quibus naturæ lumen non est aut sophismatum, aut affectuum tenebris offusum, sincerasque retinent ejusdem notiones. *Quis non Deum esse* (Tullii verba sunt (a)) *consensu omnium affirmat? Et tamen Diagoras Atheus, qui dictus est, posteaque Theodorus nonne aperte Deorum naturam sustulerunt? Nam Abderites quidem Protagoras, Sophistes temporibus illis vel maximus, cum in principio libri sui sic posuisset*, De Diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere, *Atheniensium jussu urbe, atque agro est exterminatus, librique ejus in concione combusti:* & alii tum elapsis temporibus, tum nostris etiam inveniuntur, qui sibi talem errorem suadere conati sunt. Quis mihi obstrepat asserenti consentire *omnes* motum in rebus fieri, existere nos ac vivere, felicitatem appetere, & alia id genus plurima credere? & tamen hæc vel negata, vel in quæstionem adducta fuere a Pyrrhonicis, aliisque quos non refellere, sed contemnere, & irridere solemus. Cum itaque dicimus concordes *omnes* esse in dogmate de futura impiorum ultione, id eo in sensu intelligi volumus, quo dicere consuevimus, *omnium oculis nivem ex. gr. vel lilium videri album*: quam propositionem sine ulla controversia recipimus, ac probamus, quamquam iis, qui aurugine, sive regio morbo laborant, aliter videatur.

XV. Neque vero est cur miremur, aut quidpiam detractum putemus firmissimo, quod ex communi gentium consensione desumimus, argumento, quod plures in contrariam sententiam abierint, cum in effectibus ipsis, qui naturæ legibus certissime diriguntur, non pauci aliquando prodeant, qui a consueto naturæ cursu deflectunt. Nonne in rebus quoque materialibus, atque corporeis ea nonnumquam emergunt præter naturæ ordinem, quæ

a) lib. 1. de Natura Deorum.

quæ *monstra* appellamus? Neque icirco casu, vel fortuito concursu cuncta fieri censemus. Cur ergo mirabimur in rebus etiam moralibus, & humanis ingeniis sua monstra deprehendi? aut cur ob hæc cuncta in opinione, non in natura posita existimabimus? *Sicut in rebus naturalibus* (sapienter admodum S. Thomas (*a*)) *non quæritur quid semper fiat, sed quid in pluribus accidat: eo quod natura corruptibilium rerum impediri potest, ut non semper eodem modo operetur; ita etiam in moralibus consideratur, quod in pluribus est, non autem quod semper est.* Immo neque mirum alicui accidere debet, ingeniorum, ut ita dicamus, *monstra* aliorum multitudinem longe superare: quoniam corpora naturæ artificio formantur, ac perraro causæ aliæ concurrunt, quæ illud inficiant, atque depravent: sincera autem mentis præjudicia, atque inditas a natura notiones homines ipsi corrumpunt prava animi electione, ad quam multiplici caussa propelluntur, ac turbidis in primis, & effrenatis affectibus, qui mentem a veritatis consideratione avocant, & in alienas, sibique faventes opinationes vel reluctantem trahunt. Appositissime ad rem hanc differit pari in argumento sæpe a nobis laudatus Cicero. *Sed perturbat*, inquit (*b*), *nos opinionum varietas, hominumque dissensio: & quia non idem contingit in sensibus, hos natura certos putamus: illa, quæ aliis sic, aliis secus, nec iisdem semper uno modo videntur, ficta esse dicimus. Quod est longe aliter. Nam sensus nostros non parens, non nutrix, non Magister, non Poeta, non scena depravat, non multitudinis consensus abducit a vero. Animis omnes tenduntur insidiæ, vel ab iis, quos modo enumeravi, qui teneros & rudes cum acceperunt, inficiunt, & flectunt, ut volunt: vel ab ea, quæ penitus in omni sensu implicata insidet imitatrix boni voluptas, malorum vero mater omnium, cujus blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quia dulcedine hac & scabie carent, non cernimus satis.* Hinc jam ætate sua observavit Hierocles Pythagoreus eos, qui maxime vellent animos esse mortales, non vere prudentes, ac sapientes fuisse, non pios, ac bene moratos, sed impuros, scelestos, quique libidinibus, vitæque voluptatibus, se dedidissent, unde ea supplicia merito perhorrescere deberent, quæ ne metuerent, insipienter negabant: quod & ætate quoque nostra observare licet, ut jam Capite I. dictum est.

XVI. Sed & illud postremo loco animadvertendum censeo in his etiam animorum, aut ingeniorum monstris non ita intimum hoc naturæ lumen, sive præjudicium pravorum affectuum, & electionum nebulis offusum esse, ut non intermicet aliquando, ac se prodat, suoque fulgore vel invitos percellat, & excruciet. Cujus rei plura & exempla, & documenta proferre possem; sed illud abunde est testimonium, quod perhibet Tullius (*c*) de quibusdam sui temporis Atheis, inquiens: *nec quemquam vidi, qui magis ea, quæ timenda esse negaret, timeret, mortem dico, & Deos*. Id quod experientia quoque ab aliis compertum fuit in multis ex iis *fortibus*, ut vocant, *spiritibus*, qui in extremo mortis discrimine positi, omni animi vigore destituti, fracti, dejectique summa consternatione, metuque eorum tenebantur, quæ antea insolenter contempserant, atque universæ vitæ suæ rationem ad ea non timenda quam paratissimam habere anxie desiderabant.

XVII. Ratum itaque fixumque animo sit homines nonnisi naturali quadam vi, aut prænotione in communem illam perductos esse de animi immortalitate, futuræque vitæ statu vel beato vel misero persuasionem. Jam vero ex hoc, tertia, quam posuimus, propositio sponte fluit, quin opus sit, ut in ea derivanda plurimum laboremus, veram nempe esse, nullique errori obnoxiam persuasionem eamdem: unde luce meridiana clarior apparet vis & efficacia argumenti, quod a generali omnium gentium in ea veritate consensione depromi-

(a) par. 2. q. 84 art. 1. ad 3. (b) lib 1. de legibus. (c) lib. 1. de Natura Deorum.

mimus. Quid enim aliud naturæ vocis, aut testimonii nomine intelligamus, nisi vel impressionem aliquam, sive animi dispositionem ab Authore naturæ in nobis productam, vel ideam quamdam ab eodem supremo Magistro Deo menti nostræ inditam, aut naturali discursu facillime confectam, quæ hujusmodi veritatem manifestam facit? Porro fieri nullatenus potest, idque omnes, qui Dei notionem aliquam perspectam habuerint, statim intelligunt, ut Deus summa & essentialis veritas, ac bonitas judicium aliquod erroneum, & falsum nobis imprimat, aut ita nos condiderit, ut naturalis ipsius luminis vi, atque impulsu in errorem prolaberemur. Erroris enim natura supremo ordini recta opponitur, recessumque exprimit ab arte divinæ sapientiæ, ac bonitatis indole, adeoque repugnat, ut ab eo descendat, qui omnia per artem suæ sapientiæ, & ex amore suæ bonitatis operatur. Vera igitur sit oportet, quæcumque prænotio, aut præsensio, quæ interiore naturę testimonio nititur.

XVIII. Id experientia certissima declarare amplius possumus in omni naturali impulsu, sive qui in nobis est, sive qui in cæteris animantibus conspicitur. Nullus plane est belluarum, aut animalium irrationalium instinctus, qui fallax dici queat, aut cui reale aliquod objectum minime respondeat. Neque enim ea falluntur unquam, dum quod sibi consentaneum judicant, prosequuntur, aut quod sibi noxium, aversantur, & fugiunt. Sic non fallitur Cervus, dum saucius procurrit incitatus ad Dictamnum, unde curetur: non formica, dum undique grana conquirit, eaque in suis promptuariis recondit ad escam hybernæ tempestatis; nec ovis dum lupum fugit, nec avis, dum accipitrem: atque idem in cæteris quibuscumque animadvertas. Et tamen parum referret, si in hisce instinctibus aliquando fallerentur. Meliorne igitur credenda erit belluarum conditio, quam hominum, hominum inquam, quorum error longe esset gravissimus, maximique momenti?

XIX. Sed neque in homine naturalem aliquam impressionem, aut insitam animi notionem fallacem deprehendere fas est, Sic bonum amamus, malum fugimus, scientiam quærimus, aversamur errorem, & ignorantiam naturali quadam vi, & impetu, quem nemo unus falsum unquam existimavit. Sic quædam in mente refulgent præjudicia, aut anticipationes, quæ *prima principia* intellectualis discursus, aut dignitates appellari solent: quæ sine ulla probatione, tamquam verissima approbantur ab omnibus, earumque veritatem veluti omnino certam habemus interiore quadam voce, ac testimonio naturæ clare distincteque loquentis adducti, atque convicti. Quod si huic authoritati tamquam aut fallenti, aut fallaci adjungere fidem abnuimus, jam & illud suspicari fas erit atrum esse, quod album apparet omnibus, vel frigidum, quod calidum cuncti persentiunt: umbras putare, & inanes mentis nostræ repræsentationes, quæcumque oculis obversantur objecta, aut sensu vivido, constante, & uniformi percipiuntur. Jam licebit & credere falsa esse ac vana eametipsa quæ intellectum omnem evidenti luce percellunt, totumque adeo non esse sua parte majus. Uno verbo nihil erit in judiciis humanis, quod constans ac firmum sit, sed omnia putabimus vel delirantium somnia, vel somniantium deliria. Neque enim quidpiam est aliud, quod nos certiores faciat de rerum hujusmodi veritate, nisi intimum naturæ testimonium, quod nos ad illa tamquam vera sine ulla probatione tenenda impellit, ac flectit. Cum igitur hæc absurdissima sint, nec nisi a stultis quibusdam Philosophis, & non ex animi quidem sententia asserantur, exploratissimum esse debet nullum naturæ judicium neque falli, neque fallere: atque adeo si naturæ ipsius vox, ac testimonium Providentiam aliquam justitiamque manifestat omnibus post hanc vitam juxta opera retribuentem, id certissimum sit oportet, idemque absque ulla dubitatione complecti, firmiterque retinere debemus.

XX. Atque hoc est fundamentum illud præcipuum, quo permoti vel ipsi Gen-

Gentiles Philosophi ex communi hominum consensione invicte probari sanxerunt Dei existentiam, animi immortalitatem, diversum pro meritorum ratione animorum in altera vita statum, aliaque id genus plura. Ex quibus duos præ cæteris gravissimos, ac authoritate, & ingenio præstantissimos in testes adduco. Prior est Seneca, qui Epist. 117. ita scribit: *veritatis argumentum est aliquid omnibus videri, tamquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens est adeo extra leges, moresque projecta, ut non aliquos Deos credat*. Statimque subjungit ea verba, quæ & alibi recitavimus: *cum de animorum æternitate disserimus, non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos, aut colentium*.

XXI. Frequentius, ac pręclarius idem testatur Philosophus alter eximius, cujus sæpe in hoc præsertim capite authoritate usi sumus, nempe M. Tullius Cicero. Insignis in primis est locus, qui habetur lib. 1. de Nat. Deor. ubi refert *commune aliorum etiam Philosophorum fuisse hoc argumentum ex omnium gentium, generumque hominum consensione* depromptum, illudque magni habitum fuisse ad demonstrandam Dei existentiam: atque ipsum *Epicurum vidisse Deos esse*, quod in *omnium animis eorum notionem impressisset natura*. Tum vero subdit: *quæ est enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quamdam Deorum, quam appellat* Prolipsim *Epicurus, idest anteceptam animo rei quamdam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec quæri, nec disputari possit .... Cum ergo non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unum omnium firma consensio, intelligi necesse est Deos: quoniam insitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus*. DE QUO *autem* OMNIUM NATURA CONSENTIT, ID VERUM ESSE NECESSE EST. *Esse igitur Deos confitendum est*.

XXII. Paria loquitur lib. 1. quæst. Tusc. utramque veritatem complectens & existentiæ Dei, & animorum immortalitatis inquiens: *Firmissimum hoc afferri videtur, cur Deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de Diis prava sentiunt, id enim vitioso more effici solet, omnes tamen esse vim & naturam divinam arbitrantur .... Omni autem in re consensus omnium gentium lex naturæ putanda est .... Quod si omnium consensus naturæ vox est, omnesque, qui ubique sunt, consentiant esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui e vita cesserunt, nobis quoque idem existimandum est, utpote certissimum veritatis ejusdem argumentum*. Alia loca proferre possem: sed hæc sufficiunt.

CAPUT XIV.

Tertium argumentum ex Sacrarum Litterarum testimonio depromptum. Tria præmittuntur, quæ a nemine possunt in controversiam trahi: ex quibus colligitur Deistas prudenter rejicere non posse divinam, quæ de futuro impiorum statu differitur, revelationem, nisi accurato, sinceroque examine præhabito, ea penitus argumenta subvertant quæ ad ipsam comprobandam afferuntur: quod hactenus non præstitisse manifestum sit. Singularis opinio Antonii Collinii contendentis, admissa etiam Christianæ Religionis veritate, non esse omnino certam futurarum pœnarum exsistentiam. Quam futilis & vana sit, pluribus ostenditur.

I. DUobus argumentis e naturæ principiis deductis, quæ fuse hactenus pertractata sunt, liceat aliud subnectere ex Divina revelatione depromptum, quod nos maxime certos facit de veritate futuræ impiorum vindictæ, certumque facere debet quemcumque bono sensu ac judicio præditum. Nam ut eam controversiam non attingam quam supra discussimus, num hujusmodi veritas perspicue fuerit in Veteri Testamento revelata, illud saltem extra cujusvis

jusvis dubitationis aleam constitutum est, eam in Novo Fœdere perquam manifesto fuisse propositam, adeo ut nec id tandem negare potuerint Sapientiores quique ex Socinianis, qui tot alias splendidas Evangelii veritates in alienos aut metaphoricos sensus contorquent: & easdem ipsas de futura pœna sententias ex parte corrumpunt. Nihil sane frequentius, nihil liquidius, aut disertius expressum occurrit, tum in Evangelio, tum in Canonicis Epistolis ceterisque Sacris Codicibus: Cum & eo ferme collineant omnia quæcumque sunt in his Christianæ Religionis monumentis, ut nos spe futuri præmii, futuræque pœnæ metu retrahamur a vitiis, & virtutem amplectamur. Resonant ubique in Evangelio oracula ipsius voce Christi prolata, quæ vindicationis & gehennæ formidinem incutiunt, ad eamque evitandam nos admonent. *Nolite*, inquit Divinus Magister apud Matth. cap. 10., *timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehennam. Bonum tibi est*, subjicit cap. 18., *ad vitam ingredi debilem vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum*. Et aliis prætermissis, cap. 25. *inutilem servum*, quo nomine reprobos quosque complectitur, *ejiciendum* denunciat *in tenebras exteriores, ubi erit fletus ac stridor dentium*, ac subinde terribilem illum diem prædicit, in quo ipse de omnibus operibus severissimam rationem exposcet, & sicut justos ad regnum, ita injustos ad ignem destinabit æternum. Paria passim occurrunt apud Marcum, Lucam, & Joannem. Apostolus quoque clamat in epist. ad Rom. cap. 2., *Deum unicuique redditurum secundum opera ejus iis quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, vitam æternam: ii autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio*, &c. Et 2. ad Thessalon. cap. 1. *qui non obediunt Evangelio, pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini, & a gloria virtutis ejus*. Sanctus item Joannes in Apocal. cap. 21. *timidis*, inquit, *& incredulis & execratis, &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne*. Sexcenta alia proferre possem, sed hæc sufficiant. Nam vereor, ne quis jure ac merito reprehendat, qui in re non dubia usi fuerimus testibus non necessariis. Cum igitur exploratissimum sit, veritatem de futuræ pœnæ exsistentia in sacris Novi Testamenti libris clare esse propositam, illud consequens est, eam esse omnino certam & infallibilem, utpote ex Dei falli & fallere nescii revelatione descendentem.

II. Hujusmodi sacrorum librorum authoritas ad eos, contra quos modo disputamus, revincendos superflua prima fronte fortasse videbitur, ac inepta: cum ipsi nec Evangelio, nec Christo credant, floccique pendant, quid sacri Codices tradant, quid doceat Christiana Religio, atque unum propriæ rationis lumen sequi se profiteantur, & jactent.

III. Id me quidem minime fugit. Nihilominus vel ipsos Deistas, ac nostrates omnes incredulos eadem sacrorum librorum authoritate efficacissime urgeri contendo, adeo ut si hac in re non passione, aut anticipatione se duci patiantur, sed recta ipsa ratione, quam prædicant, eam nonnisi per summam imprudentiam, immo stultitiam repudiare, adeoque & pœnas, quas denunciat, contemnere, facile convinci queant. Quod ut luculentissime ostendam, tria præmitto, quæ in controversiam trahi ne a contentiosis quidem possunt. Primo scilicet Evangelia, aliosque Canonicos libros, in quibus tam clara extant, tam diserta futuri impiorum exitii documenta, hujusmodi esse, de quarum authentia nullus sit dubitandi locus. Quis enim morosus adeo vitilitigator futurus est, qui in dubium revocet num authentici sint ii libri, quos ut tales ab initio, quo vulgati fuere, per octemdecim ferme sæcula habuerunt, nedum omnes Christifideles, nemine dissentiente, sed & ipsi Judæi, atque Gentiles, Celsus, Porphyrius, Julianus, aliique Christiani nominis hostes infensissimi: quos veluti

intemeratam propriæ fidei regulam continenter appellarunt tum Catholici omnes, tum cæteræ quæcumque Hæreticorum, & Schismaticorum Sectæ: & quos demum a tot sæculis nemo suppositionis, aut interpolationis probare, quin nec accusare ausus est ex iisinet ipsis, quorum hoc maxime interérat? (a). Profecto vetus nullum monumentum est, de cujus suppositione, aut depravatione dubitari nequeat, si de sacris libris dubitetur: cum in nullo alio tot authentiæ, puritatisque argumenta sint, quot in Evangeliis concurrunt, aliisque Canonicis libris.

IV. Alterum, quod præmitto, non minus certum est, exploratumque, nimirum ab initio Christianæ Religionis ad præsentem usque diem, successione perenni immensam hominum multitudinem sacros illos libros non modo ut authenticos habuisse, sed etiam ut divinos, seu Deo authore traditos, easque, quas continent fidei doctrinas, adeoque & quæ futuram impiorum calamitatem edicit, tamquam divinitus inspiratas suscepisse. Hoc plane Deistarum nemo negaverit: sed nec illud quispiam inficias iverit in hac immensa hominum multitudine plures pluresque semper extitisse, hodieque existere sapientes viros, qui non cæco quodam impetu, non educationis præjudiciis, vel populorum exemplis, non temporali aliqua cupiditate, aliove simili motivo in hanc persuasionem adducti sunt, sed argumentis quibusdam accurate expensis, quæ firma ipsis, & gravia visa sunt, & ad fidem de divina revelatione faciendam penitus efficacia. Num reapse hæc argumenta firma & efficacia sint, modo non decerno. Satis mihi est ut illud Deistæ concedant gravia & efficacia visa fuisse innumeris, aut saltem quampluribus sapientissimis viris: quod certe abnuere non possunt, quin se cordatorum omnium cachinnis exponant. Cuilibet enim Christianæ Religionis secula vel obiter contemplanti, quamplurimi e vestigio sese offerunt, qui ingenii præstantia, & omnium artium ac litterarum studiis excelluerunt: quorum etiam non pauci in Gentilium superstitione enutriti fuerunt, & Christi fidem, quam ut divinitus institutam suscepere, inter sævissima tormenta, & acerrimos cruciatus constantissime professi sunt. Ipso quoque ævo nostro quamplures ex omni natione occurrunt viri ingenio, & sapientia præstantissimi, qui ea argumenta, quibus ipsi de revelationis divinæ veritate convicti sunt, palam exponunt, certumque habent ita splendida esse, & efficacia, ut evidentem inducant ejusdem credibilitatem, adeo ut nonnisi per summam impudentiam repudiari valeat. Emicat fulgentissime hæc ipsorum firma persuasio tot in libris omnium oculis expositis, nec eam negare potest, nisi qui Solem in meridie lucere neget.

V. Tertio tandem ac postremo loco constituo: Si Evangelia, cæterique Religionis Christianæ Canonici libri a Deo authore descendant, sive divina authoritate muniantur, Deistas & incredulos omnes non evasuros æternam damnationem, seu obnoxios futuros pœnis omnibus, quæ ibidem denunciantur. Nam ex una parte inter prima rationis evidentissima principia, illud omnium, etiam

(a) Haud me latet post supra quinque jam ubique obtinentis Christianæ Religionis sæcula Mahumedem commentum esse in *Alcorano* Judæos & Christianos, sacros codices interpolasse, eaque erasisse testimonia, quæ sui ipsius adventum, & missionem prædicabant. Sed prætere quamquod non ad argumentum, quo de agimus interpolationem refert, pro nihilo hujusce impostoris expostulationem habendam esse evidens est. Nemo quippe non intelligit fieri neutiquam potuisse, ut a Judæis & Christianis divinæ litteræ per totum jam terrarum orbem vel ab ipsa origine vulgatæ, in plures linguas translatæ, & innumeris hominum societatibus longo inter se intervallo, studiisque sejunctis traditæ, ex industria, & concordi populorum omnium conspiratione corruptæ ac depravatæ fuerint, ne ea loca apparerent, quibus Mahumedis adventus, & doctrina prænunciabantur: & quæ tamen ipse ignorasse convincitur, dum ea minime profert, prolaturus certe in suæ causæ præsidium, si illa novisset.

etiam Deistarum, consensu probatur, *certum esse, verum, & inconcussum quidquid revelat, aut narrat prima veritas Deus*. Ex altera vero nihil est in libris sacris clarius, ac disertius expressum, quam incredulos omnes, sive qui Christi fidem, & veritates ab ipso traditas rejecerint, ad sempiterna supplicia damnatum iri, quemadmodum & immensa gloria donandos fore, qui Christi authoritatem susceperint, ejusque legibus ac mandatis fideliter obsecuti fuerint: quod sexcentis locis probare in promptu esset, nisi id satis omnibus perspectum foret, nullique subjectum controversiæ. Equidem, ut mox videbimus, hic effugium aliquod, unde elaberetur, excogitavit nuperus quidam Deista, quod deploratæ causæ argumentum esse constabit. Interim hypotheticam propositionem a me constitutam veram esse cæteri Deistæ consentient, mecumque fatebuntur nihil esse, unde increduli sperare valeant, se evasuros æternæ felicitatis jacturam, ac horribilia supplicia, quæ sacræ litteræ ipsis comminantur, si divina authoritate confirmentur.

VI. Ex his ergo omnibus, quæ præmisimus, validissimum emergit argumentum, unde nostrates Deistæ & increduli revincantur, ac summæ imprudentię, immo stultitiæ jure optimo postulentur. Cum enim de re gravissima agatur, de sempiterna scilicet calamitate, quam plane non effugient, si divina sit scripturarum authoritas, prudentię, recte que rationis principia omnia a Deistis, & incredulis prorsus exigunt, ut tanto se discrimini non committant, nisi saltem maturo, accuratoque examine prę habito, omnibusque divinæ revelationis argumentis diligenter expensis, sincere sibi persuaserint nec veram, nec verisimilem esse, quæ prætenditur, sacrorum librorum authoritatem. Eoque magis serium hoc sincerumque examen prudentiæ rectæque rationis leges exposcunt, quod, nisi pudorem omnem exuerint, inficiari nequeant ab octemdecim sæculis, ut præmonuimus, nobilissimas plures nationes, in quibus semper floruerunt litterarum studia, & ex iis innumeros viros eximios ingenio, judicio, ac sapientia illustres, ac de invenienda veritate perquam sollicitos, persuasissimum habuisse, & habere tantum signorum, rationumque concentum in Christianam Religionem confluere, ut illam a Deo constitutam esse, ejusque, quas docet, veritates ab eo purissimo fonte descendisse certo demonstrent. Quare nisi prius Deistæ accurato inito examine luculenter ostendant nos omnes deceptos fuisse, ac decipi, quæque promunt argumenta, hujusmodi non esse quæ prudentem revelationis divinæ suspicionem inferre debeant nedum evidentem, ut asseritur, credibilitatem, eam plane temere ac insipienter rejicere convincuntur: quemadmodum veluti temerarius, & insipiens merito derideretur, qui propositionem aliquam sive physicam, sive mathematicam a sapientissimis viris assertam, & communi suffragio probatam, tamquam falsam rejiceret citra accuratum examen momentorum omnium, quibus ad eam asserendam se efficaciter permotos fuisse testarentur.

VII. Jam vero accuratum hocce, sincerumque examen de revelationis divinæ fundamentis nec revera fieri, nec hactenus factum esse a Deistis, & incredulis, res est compertissima, quam tota fiducia pronuncio, quin plane verear me a quoquam jure posse redargui. Hoc autem ut omnibus manifestum fiat, duplicem veluti Deistarum, & incredulorum classem distinguere placet, alios quos vulgares ac Deistarum plebem dicere possumus, alios quos duces ac primates appellamus. Si de prioribus sermo sit, quæ maxime sane incredulorum pars est, hos sine ullo examine, sine ulla verisimili ratione divini testimonii fundamenta contemnere, facillimo negotio deprehendet, qui in eorum studia, ac sermones attentius inquisierit, vel hac super re ipsos disputando convenerit. Alii quippe ne ea quidem de summa, ut inquiunt, facie noverunt, respuuntque revelatam Religionem non alio titulo, nisi quod eorum genio non arridet, negaturi eadem facilitate vel Mathemati-

cas ipsas demonstrationes, si tranquillitati eorum molestiam crearent, aut cupiditatibus negotium facesserent (*a*). Paucissimi vix ea cursim leviterque attigere, adeo ut ad unam vel alteram, quam opportune in ipsos urgeas, probationem, fere ut pisces confestim obmutescant, ut ipse experientia aliquando comperi, fidemque faciunt non dubiam viri alii gravissimi, qui cum Deistis frequentius versati sunt, ubi contagiosa hæc hominum lues impune grassatur (*b*). Quare ambiguum esse non potest hos omnes temeritate, & imprudentia summa Dei revelationem abjicere, pœnasque, quas ipsa comminatur, neutiquam perhorrescere. Nec est, quod tueri se possint, aliorum authoritate, quos ut propriæ Sectæ Corypheos suspiciunt, & quorum libros effuse laudare solent, licet sæpe non legerint. Siquidem in negotio tanti momenti, in quo æterna ipsorum salus peragitur, quemadmodum non acquiescunt, tot litterarum studiis excultis nationibus, tot sapientissimis viris, qui divinam revelationem vel evidenter constare, vel evidenter esse credibilem constanter asseverant: ita multo minus juxta prudentiæ, sanæque rationis regulas acquiescere possunt authoritati paucorum quorumdam oppositum asserentium, nisi saltem prius collatis utriusque partis argumentis, curaque sedula; ac studio quam diligenti perpensis, citra ullum præjudicium, animique passionem apud se sincere statuant, postremos hosce priorum fundamenta penitus evertere, nullamque adeo prudentem superesse de revelatione divina suspicionem. Quod cum ipsi nequaquam præstent, summæ semper insipientiæ nota jure omni damnantur.

XIII. Horum ergo imprudentissima temeritate luculenter perspecta, ad alios accedo, quos Deistarum, aut Incredulorum duces, ac Primates nominavimus, Baylium, Collinium, Tollandum, Tindalium, Wolastonum. Numquid hos saltem accuratum, sincerumque examen instituisse dicemus de fundamentis, sive motivis, quibus divinam revelationem factam in sacris libris asserimus, eamque esse evidenter credibilem? Minime gentium: cæterisque omissis argumentis, quæ affatim occurrunt, non alios hujusce rei testes appello, quam ipsorum libros. Quamquam enim toti sint in oppugnanda Religione, quin & splendidissimis aliis veritatibus, omniaque arma & machinas adhibuerint, quas malesanus ardor efferre in aciem potuit; præcipui tamen eorumdem conatus in arcana Religionis mysteria diriguntur, quæ cum intellectus humani captum excedant, nec perfecte intelligi dilucideque explicari valeant, mirum esse non debet, superbam & imbecillam rationem plura in ipsis deprehendere, quæ criminetur, & carpat. Divinæ autem revelationis argumenta, ex quibus de veritate mysteriorum omnium quæ absurda ipsis, aut impossibilia videntur, dijudicare deberent, vel omnino prætereunt: vel quibusdam velitationibus potius, quam serio pressoque conflictu adoriuntur, dubia solum, cavillos, aut suspiciones aliquas obtendentes: vel relictis validioribus propugnaculis, quibus solidissime subsistit, in leviora quædam impetum faciunt, quæ si etiam diruerent, nullum ea detrimentum inde pateretur: vel demum, quæ concutere nequeunt, locoque dimovere suo, jocis, ac dicteriis impudenter incesserunt, quibus frequentius utuntur pro locis dialecticis, metaphysicisque omnibus, nec ullum plane offendas, qui ex instituto, & juxta exacti ratiocinii regulas, ut honestum hominem, verique amatorem decet, hoc argumentum, a quo tota lis pendet, tractandum susceperit, quamquam id sæpe fuerit exprobratum a nostris

(a) Quemdam ipsemet novi, qui cum præter artis suæ libros nonnisi Plinium, & Senecam se legisse fateretur, integrum sibi putabat Religionem omnem fabulis accensere. Si hunc stultissimum non appelles, quemnam, amabo, hoc nomine appellaveris?

(b) vide Dittonum par. 1. Religion. Christ. demons., Francis. de Roches epist. 5. &c. &c.

ſtris (*a*). Medium jam circiter ſæculum elapſum eſt, ex quo illuſtris Dittonus Anglus Deiſtas omnes ad ſingulare certamen provocavit, quoad unicum illud, ſed oppido invictiſſimum divinæ revelationis argumentum, quod a Chriſti Domini reſurrectione deſumitur, viamque, quam ſequi omnino deberent, ad illud refellendum, præmonſtravit: nemoque adhuc unus inventus eſt, qui juxta methodum præfinitam, ac prorſus neceſſariam, in arenam præliaturus deſcenderet, pugnamque collato pede cum ipſo ſerereret. Quod ſi Deiſtæ tantopere facti unius examen, quamvis laceſſiti, refugiunt, atque ad concertationem ineundam impares ſilentio ſatis ſe produnt ſuo, nulli ſane dubium eſſe poteſt, quin ſincero ſtudio, & ad juſti ratiocinii leges exacta inquiſitione, ac diſcuſſione perpenderint tot alia facta, tot firmiſſima momenta, quæ in Chriſtianæ Religionis veritatem comprobandam conſpirant, ejuſque divinam originem certo manifeſtant. Quare comperta res eſt vel ex hoc ſolo capite utramque Deiſtarum claſſem imprudentiſſime divinam in ſacris libris conſpicuam revelationem repudiare, ac nedum contra fidem, ſed etiam contra ſanam rationem, communemque ſenſum aperte inſanire.

IX. Animadverſionis hujuſce vis, & efficacia ex his, quæ in ſequente capite dicturi ſumus, clarius conſtabit. Lubet interim propoſitum argumentum unico ſyllogiſmo comprehendere, ac Adverſarios noſtros preſſius urgere. Si Deiſtæ cæterique omnes increduli temere & imprudenter rejiciunt divinam, quæ in Evangelicis libris aſſeritur, revelationem, nonniſi imprudentiſſime, ac plane fatue ea ſupplicia non reformidant, ac tamquam fictitia contemnunt, quæ in eiſdem conceptiſſimis verbis denunciantur. Atqui Deiſtæ, cæterique omnes increduli temere, & imprudenter rejiciunt divinam, quæ in Evangelicis libris aſſeritur, revelationem. Ut enim prudens hac de re conſideratumque judicium ferrent, illud ſaltem neceſſum eſſet, quod mature prius, accurateque perpenſis fundamentis, quibus eam firmiſſime conſiſtere ab innumeris Sapientiſſimis viris pro certo habetur, eadem everterent, nulliuſque ad fidem faciendam momenti eſſe demonſtrarent; quod hactenus non præſtiterunt. Igitur nonniſi imprudentiſſime, ac plane fatue ea ſupplicia non reformidant, ac tamquam fictitia contemnunt, quæ in Evangelicis libris conceptiſſimis verbis denunciantur. Atque adeo hujuſcemodi homines non jam *elegantes*, *& cultiores ſpiritus*, ut appellari amant, ſed potius feroces, pervicaces, inſipientes, ac ſtulti jure æquiſſimo dicendi ſunt, qui in re omnium graviſſima non ratiocinantur, ſed nugantur, qui magnitudinem animi oſtentant, ubi juſtiſſima ſubeſt timendi cauſſa, qui jumentorum more præſentia ſolum recogitant, & futura mala abſque ulla gravi, veriſimilique ratione deſpiciunt.

X. Cum hoc argumento nimium ſe preſſos viderint Deiſtarum nonnulli, qui non dicteriis & ſcommatibus, ut plerique aliorum, ſed ratione cauſſam orare ſuam affectant, novum ſibi perfugium quæſiverunt, quo ſe proriperent, negando ſcilicet quod admiſſa divina Evangelii,

(a) Opportuna ſunt in rem hanc, quæ de hiſce Authoribus ſcribit Franciſcus de Roches Genevenſis Epiſt. 4. Defen. Chriſt.. Ces ardens, inquit, defenſeurs de l'incredulité, qu'ont-ils fait, après tout, dans leurs Ouvrages? Ont-ils attaqué le *Chriſtianiſme* dans les formes? Ont-ils mis le Lecteur en état de juger ſainement du procez, qu'il y a entr'eux, & nous? Vous le ſavez, *Monſieur*, auſſi bien que moi. Ils ont effleuré la matière. Ils ont voltigé autour de la place. Ils ſe ſont attaquez à quelques dehors, qui ne ſont rien à ſa ſureté. Ils ont reverſé des parapets poſtiches, que la ſuperſtition, ou le mauvais goût avoient elevez: ou, s'ils ont eſſayé d'ebranler ſes veritables boulevards, ça été par des railleries, des turlupinades, & autres machines ſemblabes, avec leſquelles on ne prendra jamais des villes. Vide, ſi lubet, alia plura, quæ de methodo in impugnanda Religione contra fas omne obſervata a Baylio, cæteriſque, profert ibidem eruditus Author.

gelii, & Christianæ Religionis authoritate, necessario consequatur admittenda quoque esse post hanc vitam supplicia, quæ ab iisdem prædicuntur: Non quod hujusmodi supplicia in Sacris libris satis aperte non memorentur, neque enim adeo stipites sunt, ut ea non percipiant: sed quia minarum duntaxat loco haberi posse existimant, quibus demum eventus minime respondeat. Viam hanc eludendi omnia, quæ de alterius vitæ pœnis referunt Sacræ Litteræ, potissimum aperuit Antonius Collinius Anglus in pestilenti suo libro *de libertate cogitandi* inscripto, in quo inter alia plura, quibus totius fidei Christianæ fundamenta adoritur, ita de nostro argumento disserit: „ dum Supremus aliquis Legislator, inquit, pœnam aliquam peccanti denunciat, decreta ipsius, ut solum comminatoria æstimari possunt, ad deterrendos homines constituta, eosque in officio retinendos: adeoque si etiam Evangelium a Deo profectum concesserimus, non alterius naturæ & conditionis credendæ sunt minæ, quæ in eo continentur: neque Deus alium in iis ferendis sibi finem facile præfixit, quam homines paulisper in præsenti vita perterrefacere, quo recte viverent, non autem in alia minas easdem ad effectum perducere. „ Quam conjectationem seipsa propria levitate ruentem ita firmare se posse arbitratur: „ minæ, inquit, non eandem pariunt obligationem, ac promissiones; Qui enim promittit, fidem suam oppignorat, seque alteri debitorem constituit, atque adeo tenetur juxta fidelitatis regulas ad promissa adimplenda. E contra vero, qui minas intentat ob offensam in se commissam, creditoris locum obtinet. Quemadmodum igitur quivis creditor citra ullius injuriam, aut juris violationem, quod sibi debetur, potest ex sua libertate remittere, ita potest etiam Deus debitam peccantibus pœnam ex sua liberalitate, ac supremo dominio condonare „. Ita Collinius ex Gallico in Latinum idioma sermone converso: Ita alii etiam Deistæ.

XI. Plura mihi de hac futilissima evasione dicenda sunt in tertia hujusce Operis Dissertat., ubi de futuri exitii æternitate sermo erit: eadem quippe utuntur nuperi Origenistæ, ut Sacræ Scripturæ testimonia, quibus illa disertissime adstruitur, eludant. Pauca quædam interim observemus, quæ ad eam omnino præcludendam sufficiunt. Fatentur itaque Adversarii, aut saltem nobis largiuntur, Evangelium esse verbum divinum, & Christianam Legem a Deo Authore prodiisse. Fatentur quoque in Evangelio satis expresse enunciari tum animæ immortalitatem, tum alterius vitæ supplicia, adeo ut de his nemo jure ambigere queat: solumque negant ex his necessario consequi, impios homines, etiamsi ex hac vita sine pœnitentia decesserint, iis affectum iri suppliciis, tum quia possunt esse ad terrorem duntaxat incutiendum denunciata, tum quia Deus potest eadem ex sua libertate & dominio remittere. At vero quid hoc futilius excogitari potuit in deploratæ caussæ præsidium? Quid imprudentius fingi, & contra cujusque Dialecticæ, justive ratiocinii regulas? Possunt esse futura supplicia ad terrorem tantum denunciata: ergo ad terrorem tantum denunciata sunt, aut denunciata fuisse certo, vel saltem probabilius credi possunt? Si id non colligant, ea semper metuere compelluntur. Damnum enim, quod certo, aut etiam probabiliter, nos minime vitaturos putamus, justi timoris objectum est. Porro id colligere nequaquam possunt juxta boni discursus immobiles leges. Vana igitur & inanis est Adversariorum evasio, sola etiam attenta ratiocinandi methodo.

XII. Sed vanissima prorsus apparet, si consideremus Sacrarum Litterarum verba ac sententias, quibus supplicium ab impiis in alia vita luendum exprimitur. Ita siquidem de illo loquuntur, ita illud frequenter describunt, atque repræsentant, ut non inanis vacuique terriculi ideam ingerant, sed quid peccatoribus contumacibus eventurum demum fit, planissime atque apertissime significent. Id liquet evidenter, ut alias præ-

præteream, ex illa Christi Domini sententia in finali judicio ferenda, *discedite a me maledicti in ignem æternum*, cui respondebit effectus ibidem propositus: *& ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*. Id liquet etiam ex exemplis, quibus eandem veritatem Scriptura confirmat, Divitis Epulonis, quem in inferno jam positum, ibique flammis cruciatum exhibet: Diaboli, & Pseudoprophetæ cum eorum sequacibus, quos in stagno ignis ardentis torqueri asseverat: Judæ proditoris, de quo dictum est a Servatore nostro, quod bonum erat ei, si natus non fuisset. An hæc omnia & alia innumera ad terrorem tantum conficta sunt, ut a malo quidem abstineamus, at si nihil inde profecerimus, & in divinæ legis contemptu pertinaciter perseveremus, nullum ideo detrimentum patiamur, solumque nobiscum ludere voluit aliquantulum Divina Sapientia, nostroque frustraneo metu sese, quandiu vivimus, oblectare? *Quid ludis ipse* (inclamat opportune S. Joannes Chrysost. (a)) *qui hæc cogitas in rebus non ludicris? Quid teipsum seducis ac decipis? Quid benignitatem Dei expugnas? Propter hoc ipsum quippe Gehennam illam & paravit, & minatus est, ne in illam incidamus, timore illius meliores effecti. Sed si nihil inde proficimus, eam certissime experiemur...... Quomodo audes dicere, quod simpliciter & frustra Gehennam minatus sit, qui nostras actiones tanta diligentia exquirit? Noli, obsecro, noli & teipsum, & eos qui te audiunt, vanis spebus perdere..... Collectis his omnibus*, quæ producta sunt, aliisque, quæ possent produci, *mentem tuam persuade, ne vane nugetur, ne per experientiam discas esse Gehennam, sed hinc & resipiscere valeas, & tormenta illa effugere*.

XIII. At vero insistit Collinius: *Creditor ex sua libertate ac dominio citra ullius injuriam debitum remittere potest. Deus autem per peccatum offensus, pœnamque denuncians creditor tantum est, non autem debitor*. Quid, si principium hocce, quo inaniter triumphas, & quod velut omnibus exploratum obtrudis, tibi denegarem? Negavit illud certe inter alios V. Cl. Ugo Grotius (b), nec solum negavit, sed etiam negandum demonstravit, ostendens jus puniendi in Rectore Communitatis non esse aut jus absoluti dominii, aut solius crediti, lubetque ejus probationes afferre, ut videant omnes, quam caducis principiis nitantur Adversarii in rebus summi momenti audacter definiendis, aut in quæstionem vocandis.

„ Probatur, inquit Vir eximius, hoc „ primo ex fine, qui optime solet di„ stinguere facultates. Nam jus abso„ luti dominii, ut & jus crediti, com„ paratum est ejus gratia, qui id jus „ habet. At jus puniendi non punien„ tis caussa existit, sed caussa communita„ tis alicujus. Pœna enim omnis propo„ situm habet bonum commune, ordinis „ nimirum conservationem & exemplum: „ ita quidem, ut rationem expetibilis „ non habeat nisi ab hoc fine: cum jus *do„ minii & crediti* per se sint expetibilia. „ Hoc sensu Deus ipse dicit, se pœna eo„ rum, qui puniuntur, non delectari.

„ Rursus numquam cum justitia pu„ gnat de jure dominii, aut crediti ce„ dere: quia natura hæc est proprietatis, „ ut ea tam uti, quam non uti liceat. „ At quædam peccata impunita dimit„ tere (puta non resipiscentium) esset „ injustum in Rectore, etiam in Deo, „ ut fatetur Socinus lib. 1. cap. 1. Non „ est ergo jus puniendi idem cum jure „ dominii aut crediti.

„ Præterea nemo ob id justus dici„ tur ac justitiæ nomine laudatur, quod „ dominio suo utatur, aut quod creditum „ exigat. At quivis Rector atque ipse „ Deus justus ob id dicitur, & justitiæ no„ mine laudatur, quod pœnas non remit„ tat, sed severe exigat. *Justus es Domi„ ne, quod sic judicasti*, Apoc. 16.5., quod „ pluribus locis supra probatum est.

„ Ite-

(a) Homil. 13. in ep ft. ad Rom.
(b) de Satisf. Christi cap. 2. Tom. 4. Oper. pag. 308.

„ Iterum virtutum diversitas oritur „ ex diversitate objectorum. At virtus, „ qua de dominio, aut credito nostro cedimus, *liberalitas* vocatur : illa vero, „ qua impunitas conceditur, non *liberalitas*, sed *clementia*.

„ Sed quærat forte aliquis, pergit ille, cum deberi pœna dicatur, quis „ sit hic Creditor? Vix enim videtur „ posse intelligi Debitor, ubi Creditor „ sit nullus. Sed notandum est vocem „ *debere* non semper denotare relationem „ inter duas personas. Sæpe enim, *Debeo* „ *hoc facere* nihil aliud est, quam *convenit hoc a me fieri*, sine respectu ad „ personam alteram. Ita *debeo pœnam*, „ idest dignus sum pœna, & pati eam „ teneor absolute. Non autem relate ad „ hunc, aut illum. Ideo perinde est in „ qua Repub., sub quo Rectore aliquis „ pœnas delicti luat: æque enim apud „ omnes liberabitur, quod non ita procederet, si, ut aliarum rerum, ita pœnæ certus extaret Creditor: uni enim „ illi, non etiam aliis, nisi jussu ipsius, „ facta solutio debitorem liberaret. „ Contrarium ferme in præmio apparet: „ Recte enim dicitur, *debetur illi præmium:* at certa persona, quæ debeat „ (seposita lege positiva) non apparet „: Hactenus ille scitissime, qui subinde cap. 3. evincit, quod „ etiamsi lex „ nullam pœnam expressisset, naturaliter tamen ipse actus humanus, sive intrinsecam habens pravitatem ex rei „ natura immutabili, sive etiam extrinsecam ob contrarium Dei præceptum, eo ipso pœnam aliquam, & „ quidem gravem merebatur, hoc est „ par erat hominem peccatorem puniri. „ Ex quibus omnibus amplius elucet, quam falso oggerant Adversarii pœnas a Deo pro puniendis delictis in Sacris libris expressas credi posse ad solum terrorem incutiendum denunciatas, effectuque carituras.

XIV. Nihilominus illud liberaliter concedamus, quod oppido falsum est, solius Creditoris rationem habere Deum in pœnis exigendis; num ideo sibi merito blandiri possunt contumaces homines, pœnas, quas ille comminatus est, non irrogaturum: quia eas remittere potest citra alicujus injuriam? Quis nisi delirus & amens sperat sibi a Creditore suo debitum dimissum iri hoc solo ductus fundamento, quia dimittere illud potest? Quis unquam sibi persuasit, se mortem fortasse evasurum, quia in Deo summa potestas est, ipsum a morte liberandi? Qui hac una de caussa immortalitatem sibi adpromitteret, nonne ad Anticiras ablegandus, & elleboro curandus judicaretur? Cur igitur insanos eos non putabimus, qui in luto peccatorum hærentes, ab inferni cruciatibus se forsitan subtrahendos existimant, quia ipsos subtrahendi Deo potentia non deficit? Apage ridiculam spem, futilemque imaginationem. Imo potius ita ratiocinari debemus omnes: Deus potest supplicia, quæ in Sacris Codicibus comminatus est, reipsa, si velit, infligere; sed dubitare minime possumus, quin eadem infligere velit, dum attento animo perpendimus, tum odium & abominationem, qua frequenter testatur, se prosequi impios, eorumque impietatem, tum verba luce ipsa clariora, quibus suum de puniendis sceleribus decretum expressit: tum demum exempla, queis hanc punitionem vel jam illatam, vel inferendam patefacit. Igitur eam indubitanter infliget, iique solum ipsam effugient, qui sibi in hac vita per pœnitentiam, fructusque pœnitentiæ dignos scelerum suorum veniam promerebuntur.

XV. Hæc quamquam abunde sint ad Collinii sophisma funditus destruendum: aliud tamen lubet argumentum proferre ex iis, quæ jam contigerunt, arcessitum, unde de iis, quæ contingere debent, judicare liceat. Plures legimus in Sacris Codicibus tum Veteris, tum Novi Testamenti a Deo factas hominibus comminationes. Comminatus est mortem primis nostris Parentibus, si de vetito ligno comedissent: Comminatus est Universale Diluvium Noeti tempore, terræ Sodomorum conflagrationem, Ægyptiorum, ac Judæorum subinde in Deserto calamitates & cladem, aliaque plura, quæ commemorare longum

foret.

foret. Nulla porro est ex tot comminationibus, cui eventus exacte non responderit, rebus saltem eodem in statu manentibus: quod studio advertimus, ne quis Ninivitarum singulare factum opponat, qui divinam ultionem a Propheta denunciatam experti non sunt: *pœnitentiam* quippe *egerunt*, inquit Chrysostomus in Epist. ad Philem., *atque ita minas in verbis sisti curaverunt*. Ceterum ex aliis omnibus, qui ex minarum metu nihil profecere, nullum afferri potest exemplum, in quo Deus ad effectum non perduxerit, quod se facturum prædixit. Qua igitur probabilitatis specie vel colore effutire valet Collinius alterius vitæ pœnas, de quibus tam frequens in Sacris Litteris mentio, ad inane terriculamentum credi posse denunciatas, easque Deum fortasse non inflicturum, si nullum exemplum habet, unde ad id credendum adducatur? Pulchre admodum hoc argumentum persequitur ac urget S. August. enarr. in Psal. 73., postquam longa inductione manifestum fecit, evenisse omnia, quæcumque Deus eventura prænunciaverat. „ Væ, inquit, perversis cordibus: quoniam ita ventura sunt, quæ restant, sicut venerunt ista, quæ tunc non fuerunt, & ventura prænunciabantur. An vero exhibuit nobis Deus omnia, quæ promisit, & de solo die judicii nos fefellit? ...... Veniet omnino, quomodo ista venerunt, veniet Fratres mei. Nemo dicat, non veniet.... sufficiat prima deceptio. Si non potuimus primo permanere in præcepto, saltem corrigamur exemplo. Nondum erat exemplum casus humani, quando dictum est ad Adam, *morte morieris, si tetigeris*. Et venit de transverso Serpens, & dixit, *non morte morieris*: Creditus est Serpens: contemtus est Deus. Creditus est Serpens, tactum est vetitum, mortuus est homo. Nonne impletum est potius, quod minatus est Deus, quam quod promiserat inimicus? Sic est certe: agnoscimus hoc: inde omnes in morte. Jam vel experti cauti simus. Non enim cessat ET MODO Serpens insusurrare, & dicere, numquid vere damnaturus est Deus tantas turbas? Liberaturus est paucos? Quid est aliud, quam *facite contra præceptum, non moriemini?* Sed quomodo tunc, sic & nunc. Si feceris, quod suggerit Diabolus, & contemseris, quod præcepit Deus, veniet dies judicii, & invenies verum, quod minatus est Deus, & falsum quod pollicitus est Diabolus...... *Exurge Domine judica caussam tuam: memento opprobriorum tuorum, eorum quæ ab imprudente sunt tota die:* Adhuc enim insultatur Christo: nec deerunt *tota die*, hoc est usque in finem seculi vasa iræ: Adhuc dicitur, vana prædicant Christiani ...... *judica caussam meam: memento opprobriorum tuorum*. Sed quorum, nisi eorum, *quæ ab imprudente sunt tota die?* Numquid prudens hoc dicit? &c. „ Hæc & alia Augustinus omnino ad rem nostram. Plura alia proferemus adversus vanissimum hoc effugium, quo insipientes misere se decipiunt, loco jam citato, cum de Æternitate pœnarum: quæ enim ibi dicentur, potiore titulo ad præsens argumentum revocari possunt.

CAPUT XV.

Epilogus hujus prioris libri. Productis argumentis quaquaversum urgentur Deistæ, & Increduli, ut solidi nihil reponere contra valeant. Quare mortalium imprudentissimi convincuntur, si nullum ex iis divinæ Justitiæ vindicis timorem concipiant.

I. QUæ latius a me tota hac prima Dissertatione disputata sunt, hoc postremo capite compendio colligere consultum duco, ut uno veluti aspectu cognoscere Lector valeat & catholicæ communisve sententiæ de misero impiorum futuro statu firmitatem, & Adversantium stuporem, aut potius insaniam. Tria itaque ad rem hanc demonstrandam argumenta produximus, quæ efficacissima, penitusque decretoria esse nemo unus, qui non affectu suo peculiari, sed rationum pondere, ac vi judicium ferre maluerit, non diffitebitur: eaque etiam a cavillis omnibus vindicavimus, omniumque depulimus difficultatum nubeculas, quibus ipsorum perspicua lux offundi potuisset, ut veritas, quam defendimus, splenderet quam maxime, & cunctorum oculos sua claritate percelleret. Et illud quidem primum, quo tertio loco usi sumus a Divina Authoritate in Sacris libris apertissime loquente arcessitum, satis esse deberet omnibus, qui validissima, quibus Christianæ Religionis veritas immota consistit, fundamenta, sive credibilitatis motiva tranquilla mente, ac ingenio subacto vel parumper expenderint. Vel enim nulla est Dei revelatio facta hominibus, librique Evangelici non sunt divinum verbum, sed humanum commentum: vel si divina Evangelii revelatio admittitur, admittenda quoque necessario est animorum immortalitas, statusque secuturæ impiorum vindictæ: cum in iis libris, non obscuris, non allegoricis verbis, sed clarissimis, & cuivis manifestis ea denuncietur, nec ad inanem quidem futilemque timorem mortalibus duntaxat incutiendum, ut ea explicari posse Collinius Anglus censuit, sive potius deliravit; sed ita ut effectus aliquando consecuturus sit, & consequatur in dies: quemadmodum pluribus jam demonstratum est. Quod si nullam Adversarii Dei revelationem agnoscant, & Evangelio non credant, jam iis omnibus premuntur momentis, quæ divinam Christianæ Religionis originem invicte probant, quæ nisi antea, non jocando, sed ratiocinando, ut ingenuum hominem decet, dejecerint, quod hactenus nemo eorum præstitit, sed neque ut fidenter asserimus, præstare poterit, jam imprudentissime, ac stultissime & Evangelium rejiciunt, & supplicia, quæ comminatur, non perhorrescunt.

II. Quoniam vero ii, quos refellimus, adduci vix solent, ut hujusce generis argumenta seria animi consideratione perpendant, eaque fere procaci quodam fastu dedignantur, alterum præmisimus argumentum ex purissimis notionibus, quæ omnium mentibus affulgent, de Deo, ejusque Natura, Bonitate, Providentia, atque Justitia. Omnibus namque, ut Tullii verbis eloquar (*a*), *jam a principio persuasum est Dominum esse omnium, ac Dominatorem Deum, eaque, quæ hic geruntur, ejus geri judicio, ac numine, eumdemque optime de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate Religiones colat, intueri, piorumque & impiorum habere rationem*. Hæ autem divinæ dotes constare neutiquam possunt, nisi alium ponamus vitæ statum, in quo & bonis præmia, & flagitiosis sint parata supplicia. Si enim Deus *Dominus omnium, ac Dominator est*, jam omnia potest, omniaque procurat, atque administrat. Si *optime de genere hominum meretur*, necessum est, ut cuique conferat juxta bo-

(a) Lib. 2. de legibus.

bonitatis, ac sapientiæ regulas. Si *qualis quisque sit, quidve agat, intuetur*, nihil ipsum latet sive ex benefactis hominum, sive malefactis. Si demum *piorum, impiorumque rationem habet*, tum pios diligit, ac remuneratur, tum impios aversatur & punit. Porro omnium oculis manifestum est Deum in hac vita mortali neque justos præmio, neque injustos supplicio juxta meritorum conditionem afficere, cum plerumque hos florere, bonisque fortunæ, ac voluptatibus affluere cernamus: illos vero affligi, & vexari miseriis. Aliam igitur vitam concedamus oportet, ubi justus Deus omnibus æqua lance rependat, nihilque vel irremuneratum, vel inultum dimittat.

III. Nullum profecto futurum puto adeo delirum, & impium, qui Universi hujus Authorem, cujus amor erga hominem maxime ac Providentia tot in rebus propter ipsum conditis clarissime elucet, posthabere audeat Rectori cuicumque incurioso, atque scelesto. Neminem porro invenire est, non dicam regni, sed nec peculiaris alicujus familiæ Rectorem, qui adeo, quod rectum & honestum est, contemnat, & oderit, ut probitatem saltem in aliis non diligat, vitiumque non abominetur, &, si liberos habeat, pro nihilo pendat, quod bene vel male morati sint, nec eos promissione alicujus præmii ad bonum alliciat, nec timore pœnę a malo coerceat. Qui igitur concipias, aut fingas totius bonitatis, ac justitiæ fontem D.O.M. res humanas omnino contemnentem sine amore virtutis, sine odio vitiorum, sine ulla legum suarum cura, qui eodem in pretio habeat innocentiam & pravitatem, parique modo se gerat erga probos, & improbos, immo hos potius quam illos beneficiis prosequatur? Nulla plane Gentilium Secta eo dementiæ provecta est, ut talem sibi Deum confingeret. Nam tametsi nonnulli etiam humana vitia Diis, quos colebant, adscripserint, eos tamen honestatis improbitatisque sensu optime præditos existimarunt, nemoque hujusmodi animum in summo præsertim Deo suspicatus est, qui honesta opera adeo negligeret, ut eodem loco haberet prava, & flagitiosa, eodemque affectu & retributione dignaretur. Brevius dicam cum eximio scriptore, ex quo hanc animadversionem deprompsi (*a*): si Adversarios audimus, *jam mortalium nequissimus in pravis suis affectibus Deo similior foret:* quod non sine ingenti horrore dici, aut intelligi potest.

IV. Hæc & alia plura uberiore sermone superius illustravimus, ut hujusce argumenti vis, & efficacia conspicua omnibus fieret. Illud etiam plurimorum Ecclesiæ Patrum verbis proposuimus, &, quod opportunius visum est ad nuperos Deistas revincendos, etiam plurium Gentilium Philosophorum, maximeque Platonis, qui illud in deliciis habuit, eoque non uno in loco usus est ad alterius vitæ felicitatem, & miseriam demonstrandam. Atque id sane maximo pudore suffundere deberet Adversarios nostros, quod Gentiles inter tenebras errorum, & superstitionum umbras meliorem de Deo, ejusque perfectionibus ideam animo informaverint, cum eaque connexam omnino, & implicitam animæ immortalitatem, ejusque futuram sortem perviderint. Ipsi autem patefacta jam veritatis luce per philosophica studia jam a tot sæculis magnopere exculta, multoque amplius per Evangelii revelationem, in tenebris jaceant, talemque de Deo opinionem habeant, quam de semetipsis neminem habere vellent, si Rectores vel familiarum essent, vel regnorum, aut rerumpublicarum.

V. Verum, si neque hoc argumento subigi se patiuntur, illud saltem, quod secundo loco exposuimus, compellere ipsos deberet, ut triumphanti veritati fasces submitterent, firma scilicet consensio nationum omnium, atque gentium in ejusdem confessione unanimiter conspirantium. Uberius hoc a nobis tractatum est, quam res ipsa postularet,

(a) Pallavic. lib. 1. Perf. Christ.

laret, omni Adversariis vitilitigandi aditu præcluso. Ne quispiam mihi regereret, quod ille quondam apud Tullium (a) de hoc eodem argumento disputantem: *unde notæ tibi sunt opiniones nationum? Equidem arbitror multas esse gentes sic immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio Deorum sit*, aut animorum immortalitatis, eorumque futuri status. Ne, inquam, id regerere posset aliquis, omnium gentium, tum quæ olim, tum quæ hodieque terrarum orbem incolunt, nec quæ veterem quidem tantum, sed etiam quæ recens detectum, de quibus quidpiam litteris consignatum est, qua majore licuit, diligentia, sensum & persuasionem de hac re expiscati sumus. Exordium cœpimus a Judæis, antiquissima omnium gente, clarissimisque documentis adversum aliquos ostendimus eos continenter pro hac veritate stetisse. Tum vero lustravimus Chaldæos, Persas, veteres Indos, Phœnices, Thraces, Arcades, Ægyptios, Æthiopes, & Libyarum gentes: nec diligentiam nostram effugerunt populi Septentrionales Scythæ, Gothi, Cymbri, Germani, & Celtæ: omnesque in eamdem sententiam, saltem quoad rem ipsam præcipuam ivisse palam fecimus. Hinc cultiorum nationum, Græcorum videlicet, ac Romanorum sensum perscrutati sumus, a Poetis incipientes, in quorum fabulis semina communis veritatis interlucere conspeximus: Philosophos deinde insigniores ac celebriores, imo omnes, paucis infimæ notæ exceptis, in eodem dogmate consensisse luculentis testimoniis ostendimus. Neque id satis nobis fuit, sed & ipsas nationes nunc per universum orbem jam cognitum undequaque dispersas, sollicite peragravimus: nuperos Judæos, ac Mahumedanos invisimus, Sinenses quoque, Japponienses, pluresque alias per Indiarum regna, ac provincias huc atque illuc diffusas gentes: nec Tartaros præterivimus, aut Cafros, vel Quineenses. Quin etiam ad novum orbem enavigantes vestigavimus non Mexicanos modo, & Peruanos, sed & Brasilienses, Hurones, aliosque populos barbaros & efferatos, de quorum sententia olim dubitatum fuerat: nullamque ex iis nationibus deprehendimus, quæ non aura saltem aliqua alterius vitæ cognitionis afflata foret, nec quoad rem ipsam cum cæteris conveniret.

VI. Diuturno tandem, ac laborioso itinere confecto, communique ac perenni in eadem sententia gentium conspiratione comperta, cum in quacumque re omnium consensio naturæ vox sit, ut late probavimus, nec ea errori obnoxia esse queat, immobili, planeque necessaria consecutione deduximus, veram esse ejusmodi sententiam, ac tamquam certissimam ab omnibus suscipiendam. Quod enim ubique & semper generali hominum consensu, & non sensuum repræsentatione creditum est, fieri nullo modo potest; ut vel a casu, vel ab humana inventione dependeat, sed fontem aliquem magnum, unde flueret, authoritatemque humana majorem, naturæ scilicet, sive naturæ conditoris habuisse necesse est, quem nec falli, nec fallere posse nullus ignorat.

VII. *Quid est igitur* (utar accommode M. Tullii verbis (b)) *cur dubitandum sit, quin sint ea, quæ disputavi, verissima: si ratio mecum facit* luce ipsa, ferme dixerim, evidentior, eaque non una, sed multiplex, *si eventa, si populi, si nationes, si Græci, si barbari, si majores etiam nostri, si denique hoc semper ita putatum est, si summi Philosophi, si Poetæ, si sapientissimi viri, qui Respublicas constituerunt, qui urbes condiderunt? An dum bestiæ loquantur, expectamus, hominum consentiente authoritate contenti non sumus?* Quid est igitur, iterum rogare præstat Adversarios nostros, quod eos ab hac amplectenda veritate retardat? Num argumenta ad illam comprobandam a nobis adducta satis perspicua & evidentia non sunt? Si hoc asserere non verentur,

(a) loco cit. de Nat. Deor. (b) lib. 1. de Divinat.

tur, jam solem in meridie non lucere eodem jure affirmare poterunt. Num minus efficacia ad rem conficiendam existimant? At aperiant ipsi, si quidem possint, fontes alios, unde efficaciora argumenta hauriri queant ad veritatem aliquam sensibus minime subjectam demonstrandam. Ego plane non video quid validius aut efficacius ne excogitari quidem valeat, quam Dei ipsius testimonium & revelationis oraculo, & rationis judicio, & voce naturæ omnium gentium ore loquentis, exploratissimum. Num denique potiora habent ipsi argumenta, quibus hanc veritatem impugnent? Sed cur ea non proferunt? Cur potius in frivolis conjecturis promovendis operam ludunt? Cur ineptiis duntaxat, inanibusque cavillis nos detinere malunt?

VIII. At enim fac verum esse, quod falsissimum est, producta scilicet a nobis argumenta non ea gaudere perspicuitate & efficacia, quam nos ipsis tribuimus, tribueruntque quotquot ea serio animo perpenderunt, viri sapientissimi, nunquid adeo desipies, ut nullum penitus iis robur inesse tibi persuadeas? Nunquid saltem probabilia non judicabis, quæ cæteri decretoria & apodictica censuerunt? Fac igitur ea solum esse probabilia: fac non omnino certa, sed dubia esse, quæ de futura vita asseruntur, extremæ profecto imprudentiæ ac temeritatis notam non effugias, si tutiorem partem non sequaris ubi de re gravissima agitur, de summæ miseriæ periculo, quam si incurras, non amplius errorem corrigere valeas. Prudentiæ quippe ratio, propriæque salutis amor id a quocumque sano capite efflagitant ut saltem in re magni momenti tutiorem viam libenter præferat, quantumque possit sibi caveat ut in omnem eventum summam rei salvam tueatur, perspiciatque ne salus sua quidpiam patiatur detrimenti. Sic olim hoc argumentum adversum Gentiles sapienter urgebat Arnobius: *non credimus, inquitis, vera esse, quæ dicit. Quid enim? Quæ vos negatis vera esse, apud vos liqueat, cum imminentia & nondum cassa nullis possint rationibus refutari ..... Nonne purior ratio est ex duobus incertis, & in ambigua expectatione pendentibus, id potius credere, quod aliquas spes ferat, quam omnino quod nullas? In illo enim periculi nihil est, si quod dicitur imminere, cassum fiat & vacuum; in hoc damnum est maximum, idest salutis amissio, si cum tempus advenerit, aperiatur non fuisse mendacium. Quid dicitis, o Nescii, etiam fletu, & miseratione dignissimi? Ita non extimescitis, ne forte hæc vera sint, quæ sunt despectui vobis, & præbent materiam risus? Nec saltem vobiscum sub obscuris cogitationibus volvitis, ne quod hac die credere obstinata renuitis perversitate, redarguat serum tempus, & irrevocabilis pænitentia castiget?*

IX. Eodem argumento se permotum fuisse, & ad bonam frugem traductum testatur, quisquis ille sit Clementinorum scriptor (a). *Dicebam quippe*, inquit, *annon illic pejus quidpiam eo, quod me nunc cruciat, passurus sum, si pie non vixero, ac secundum quorumdam Philosophorum sermones Pyriphlegetonti tradendus sum, & Tartaro, quemadmodum Sisiphus, vel Titius, vel Ixion, vel Tantalus: atque in inferno æternum puniar? Iterumque replicabam dicens: Sed ista non sunt. Cum igitur, inquiebam, incerta res sit, multo magis extra periculum est pie me vivere.* Idem etiam argumentum urgent Blasius Paschalis cap. 7. *cogitationum, seu reflexionum suarum*, & Arnaldus inter Catholicos, & inter Heterodoxos Tillotronus Anglus, Minister Jurieu, Jo: Albertus Fabricius, aliique.

X. Erunt fortasse ex Adversariis, qui ad hoc argumentum ex eo, quod tutius est, deductum oggerant: si incerta credantur a nobis, quæ de alterius vitæ præmio ac supplicio narrantur, cur propter hæc voluptates nostras, quibus jucunde fruimur, dimittamus? cur jugo divi-

(a) Homil. 1. cap. 4. Tom. 1. Patrum Apostol. Cotelerii.

divinarum legum colla subdamus? Nonne incertis certa præponere prudentis est, & considerati viri? Ita sane garrire solent plures *Epicuri de grege porci*, hisque vocibus satis manifestant, unde ipsorum credendi futuræ vitæ præmium atque supplicium repugnantia originem trahat, ex insano videlicet libertatis amore, ex inordinato præsentium bonorum affectu, ex passione, qua tenentur, explendarum cupiditatum, non ab aliquo rationis momento, quod ab ipsis dissensum extorqueat. Sed non ideo extremæ imprudentiæ, ac stultitiæ notam effugiunt. Nam ut concedamus imprudentis non esse, quæ certa sunt, dubiis & incertis præferre, cum de rebus agitur parvi momenti, idem certe nullus affirmaverit, cum de rebus gravissimis quæstio est. Cum igitur hac in quæstione de summa rerum agatur, de summa nempe felicitatis jactura, de immani, horrenda, ac irreparabili miseria, stolidissime se gerunt, qui hæc contemnunt ob futiles vitæ hujus voluptates, parvoque tempore duraturas. Atque ut ad incitas Adversarios omnino redigamus, quæso te, quicumque hac misera uteris evasione: si forte verseris in suburbio, lætusque cum amicis inter cantus, & epulas diem transigas, accedatque anhelans ex urbe aliquis, nulla cognitus tibi fraude, qui renunciet immane incendium subortum in Civitate, conflagrare civium domos, ædibusque tuis jam proxime flammas impendere, atque adeo tuas res omnes, tuaque omnia bona evidenti periculo esse exposita, nisi promptius accurras, ut ea in tuto colloces, aut ignem æstuantem ab eis avertas: superveniatque nuncius alter, & alter, qui eadem referant, insistantque cunctationem omnem tibi exitio futuram; Quæso inquam te, nonne vir imprudentissimus, maximeque inconsideratus jure censeberis, si tecum reputes vel eos, qui id retulerunt, fortasse fuisse deceptos, vel decipere te voluisse, nec eorum testimonium tanti esse faciendum, ut propterea hilaritatem convivii tui, dulcemque, quam percipis, oblectationem dimittere debeas: adeoque ibidem consistas, nulla de amissione bonorum tuorum, summaque calamitate, quæ tibi imminere denunciatur, sollicitudine concepta? Næ igitur stolidissimus jure omni judicandus fueris, dum in negotio æternæ salutis eodem modo te geris, præsertim cum & calamitas, quæ tibi impendere prædicitur, longe major sit, & ne cum cæteris quidem omnibus conferenda: & qui de ea testimonium perhibent, non jam unus aut alter mortalium est; sed tota Christiana Religio, quæ id quod testatur innumeris argumentis, & miraculis confirmavit, atque confirmat: sed totus terrarum orbis, qui communi & immobili gentium omnium consensione eam tamquam veritatem certissimam & credidit, & credit: sed tua demum ipsa conscientia, & intima ratio, quam si semotis præjudiciis, turbidisque affectionibus consulas, clara voce prodentem audies, quemadmodum bonis operibus præmium, ita malefactis pœnam deberi, neque constare posse putas, quas de Dei Bonitate, Justitia, ac Providentia insitas habes, ideas, atque notiones, non admissa in futura vita proborum, improborumque retributione.

Finis Libri Primi.

DE

DE FUTURO IMPIORUM STATU

LIBER SECUNDUS,

In quo de qualitate, & conditione pœnarum agitur, quibus Impii in altera vita puniendi sunt.

CAPUT PRIMUM.

Futuræ Impiorum pœnæ ex Dei verbo maxime definiendæ. Improbatur illorum consilium, qui plura de iisdem absque solido fundamento comminiscuntur. Iis non favent neque Patres, neque privatæ quædam revelationes. Aliorum extrema sententia fugienda, qui pœnas easdem mollire, ac extenuare satagunt.

I. Actenus adversum Deistas, & Incredulos, quorum non exiguus hac præsertim ætate numerus, pœnas aliquas manere impios post mortalem hanc vitam luendas firmissimis argumentis, tum ex Dei testimonio, tum ex puris naturæ luminis notionibus arcessitis, evidenter ostendimus. Pœnæ ipsæ definiendæ modo sunt, pœnarumque qualitas aut conditio, non humana quidem ratione, quæ parum lucis hoc in argumento afferre potest, sed divina revelatione in sacris libris, & Ecclesiæ traditionibus proposita, qua certo cognoscimus, quid supremus Judex, ac Vindex Deus legum suarum transgressoribus pro digna ipsorum punitione in futura vita paraverit. Equidem vel sola ipsa ratio naturalis clare nos edocet peccato pœnam, & gravem sane, deberi, cum infinitæ Dei majestatis offensa sit. Verum, cum innumeris ferme modis fieri vindicatio queat, iique ex Dei arbitrio juxta sapientiæ suæ, ac justitiæ regulas unice pendeant, nisi ipsemet definitum punitionis modum manifestum nobis fecisset, nihil omnino certi, exploratique hac de re habuissemus. Atque hinc factum est ut eæ nationes, quibus divinæ revelationis lumen non affulsit, solamque humanam opinionem secutæ sunt, tametsi in sententia de puniendis post mortem

tem impiis omnes conſenſerint, in plura tamen, ſeque inter contraria, & a veritate abhorrentia placita abierint: quemadmodum ex iis, quæ ſupra deducta ſunt, ſatis perſpicuum eſt.

II. Quamquam vero in ſacris libris de qualitate pœnarum, quibus plectendi ſunt impii, diſertis verbis mentio fiat; non omnis tamen controverſia ſublata eſt quoad germanum ipſarum locutionum ſenſum, adeoque & earumdem pœnarum conditionem, multique in abſurdas, Deique verbo repugnantes opinationes prolapſi ſunt. Horum ſententiæ ad duo ſuprema capita revocari poſſunt. Alii ut futura ſupplicia exaggerent, graviorumque hominibus metum incutiant, vel arripiunt undique quaſcumque Sacræ Scripturæ locutiones, quæ alio referri debent, vel urgent in ſenſu obvio, ac litterali, quæ in metaphorico, aut figurato explicari facile poſſunt, & explicare par eſt: multaque etiam adjiciunt ipſi proprio duntaxat cerebro conficta, quibus abſonam quamdam picturam deformant, planeque haud illi abſimilem, quam Ethnici Poetæ olim confinxere. Hinc ingentes lignorum ſtrues: hinc ferreæ catenæ: hinc putei profundi: Hinc æneæ tubæ quibus Dæmones horrendo fragore damnatos excitent; hinc ignitæ ſartagines, tremendi leones, venenati ſerpentes, rabidæ tigres. Hinc inſuaves epulæ, amariſſimi potus, ardentia diademata, atque ſubſellia, & alia id genus plurima, quæ in quorumdam, ſed fere infimæ notæ ſcriptorum libris frequenter invenias.

III. Non me quidem præterit eos, qui hæc ſuppliciorum, ut ita loquar, portenta comminiſcuntur, præter quaſdam ſcripturæ divinæ authoritates perperam explicatas, duplici alio ſe motivo tueri: nimirum tum quod hæc idonea admodum ſunt ad hominum animos permovendos, qui talium cruciatuum imagine fortius afficiuntur, tum quod eadem aut ſimilia ſæpe deſcribuntur in quorumdam revelationibus, aut Sanctorum Patrum libris. Sed neutrum, ut ego quidem arbitror, iiſdem ſuffragari jure poteſt. Nam ut concedam adhiberi aliquando poſſe hujuſmodi exempla rudioribus præſertim percellendis, ea tamen paſſim omnibus proponere, & urgere, ac ſi reapſe exiſterent, id ſane prudentis & conſiderati viri non eſſe exiſtimo. Nunquid non alia plura, eaque certa & indubitata pœnarum genera ſacri Codices proponunt, quæ maximum mortalibus terrorem ingerere poſſunt? Pone mihi ante oculos vel ſolum ignis illius tremendi ſupplicium quo torquendos reprobos certo conſtare evincam: magis ego hoc uno tormento commoveor, cæterique omnes, qui ſerio illud perpenderint, facile commovebuntur, quam ſi mille leones, aut tigres dixeris, qui miſerorum carnes rabidis morſibus depaſcantur. Pœnam illam luculenter apponas, quam perpetua infert Dei, totiuſque boni privatio, acerbiſſimos conſcientiæ remorſus, ſeram & inutilem pœnitentiam, loci anguſtias, aliaque hujuſmodi & vehementius nefarios homines deterrebis, quam ſi æneos lebetes obtrudas, tubas horriſonas, ferreas catenas, epulas amariſſimas &c. Cur igitur hæc & alia ejuſdem generis effers & exaggeras mira & incredibilia, quæ ſapientes contemnere ſolent, quibuſque nonnumquam eorum, quæ certa ſunt, fidem in diſcrimen adducis, cum tot ſupplicia ſuppetant, quibus ſalutarem incutias de divina juſtitia timorem?

IV. Ad alterum reſpondeo in primis, quoad Patres attinet, aliquos quidem eſſe, qui per hujuſmodi imagines inferni pœnas explicent, ſed longe plures ab iiſdem penitus abſtinere: nec priores eas ita proponunt, ut velint reipſa credi futuras, quemadmodum verbo tenus enunciant, verum oratorio potius more loquuntur, & ex ipſa ſermonis textura ſatis apparet, nihil aliud in animo habuiſſe, quam figuratis locutionibus ſuppliciorum inferni magnitudinem ſenſilius exponere. Quis autem neſcit in quot deliria proruere poſſit quicumque tot translatas, ſeu typicas locutiones in ſacris litteris, aut Patribus inveniens, eas

in

in proprio sensu accipiens, superstruere velit Christianæ Religionis doctrinam?

V. Quoad visiones vero aut revelationes privatas spectat, præter generalem responsionem, quod nullæ ab Ecclesia approbatæ & receptæ sint; dico illas, quæ majoris saltem ponderis, & authoritatis videntur, eo sensu intelligendas esse, quo intelliguntur plures typicæ ac figuratæ Scripturæ sacræ expressiones. Sic cælestis Patriæ felicitas ostensa est S. Joanni in Apocalypsi sub emblemate pulcherrimæ cujusdem civitatis in quadro positæ, duodecim portis distinctæ, auro constratæ, ornatæque pretiosis lapidibus, ut supernæ beatitudinis gloriam quadantenus conciperet mortalis homo rebus hisce sensibilibus assuetus. Eodem igitur pacto revelatæ fuere nonnullis inferni pœnæ sub quibusdam imaginibus, & figuris rerum magis sensilium, ut acerbitatis earumdem clariorem ideam informare animo possent, non ut eas ita in inferno esse putarent. Hinc D. Gregorius Magnus lib. 4. Dialog. cap. 31. relata Reparati visione immensæ cujusdam pyræ ad cremandum Tiburtium in inferno constructæ, sapienter monet: *Rogum vero Reparatus constitui vidit, non quod apud infernum ligna ardeant, ut ignis fiat, sed narraturus hæc viventibus illa de incendio pravorum vidit, ex quibus nutriri apud viventes corporeus ignis solet: ut per hæc assueta viventes discerent, quid de insuetis timere debuissent*. Huc etiam spectat Petri Cluniacensis sententia lib. 1. Mirac. cap. 13. de iis, quæ nescio quis morti, ac damnationi proximus perspexerat, videlicet de leonibus proprio capiti inhiantibus, de torrentibus ignis, atque ardenti sartagine, de quibus hæc admonet: „ facit hoc pia miseratio Conditoris, qui cernens corporalium rerum objecta, interiorem mentis humanæ oculum excæcatum, quædam de spiritualibus rebus etiam per carnem quibusdam innotescere præstat, ut ad amanda, sive timenda invisibilia hoc saltem remedio, vel admoneat, vel compellat. Quid enim aptius ad fidem fidelium instruendam, quam hominem in carne viventem, & hic integra mente colloqui cum hominibus, & ibi spiritualia cernere cum spiritibus? Quid sane leones tremendi, quid flammeus torrens, quid ignita sartago aliud, quam de veritate rerum invisibilium nullatenus dubitare, & horrendum esse in manus Dei viventis incidere, male securos admonebant? Neque enim credendum est alibi, quam in præsenti sæculo quarumlibet ferarum genera commorari, aut ubi nulla metallorum materia est, ferreas sartagines fabricari. Sed quia terror supplicii futuri non nisi per verba usitata, vel per expertarum rerum imagines hominibus adhuc in carne viventibus potest ostendi, placuit Deo per tales corporum similitudines ostendere, quid exutæ corporibus animæ pravis exigentibus meritis cogantur tolerare „. Quamobrem licet concedamus fas esse quandoque maxime apud rudiores his imaginibus uti ad explicanda inferorum tormenta, nemo tamen eas urgere debet in propria significatione, aut ita proponere, ac si vere existerent, neque figuræ tantum vel emblemata forent, ad aliud quidpiam duntaxat significandum assumpta.

VI. At enimvero alii sunt ex adverso, qui vel omnia, quæ sacræ paginæ habent de futuris impiorum cruciatibus, ad tropos & allegorias contorquent, vel gravissima illa tormenta ita emolliunt, ac extenuant, ut exiguam plane improbis hominibus formidinem injicere valeant. Atque ut cæteros modo prætermittam, quorum nomina, & opiniones suis infra locis opportunius referemus, prodiit nuperrime in lucem anno scilicet 1740. Genevæ & Lausanæ typis liber Heterodoxi Authoris cæteroquin docti, & pluribus titulis commendandi (a), qui dum sententiam impugnat

Q

(a) Franciscus de Roches Ecclesiæ Genevensis Pastor in suo opere, cui titulus, *Defense du Christianisme*.

gnat Anonymi cujusdam pęnarum æternitatem negantis, & Origenianam Apocatastasim inducentis, novam ipse sententiam promovet, & aliorum suffragio defendere conatur, metaphorica nempe esse, quæcumque in sacris litteris de inferni igne enunciantur; & quamquam non omnem pœnam sensibilem, qua damnati crucientur, inficiari audeat; eam tamen ita intelligi & concipi posse autumat, ut hoc tormenti genere præter paucos aliquos omnium scelestissimos, nequaquam reliqui puniendi sint, ut in loco latius exponam.

VII. Utrumque ego extremum in hac Dissertatione declinare satagam de pœnarum inferni qualitate, & conditione pertractans, easque scripturarum præsertim authoritate describens: ut neque, quæ metaphorice accipi possunt ac debent, ea in obvio, ac litterali sensu accipiam: neque quæ in proprio sumenda sunt juxta sanioris criticæ, & interpretationis regulas, ea in tropico, aut metaphorico sumam. Atque hæc erit hujusce Dissertationis œconomia. Primo loco differam de pœna illa, quam *Damni* appellant in Dei privatione & a beata gloria exclusione posita. Ostendam deinde præter hanc admittendas esse in inferno pœnas alias, quæ *sensus* dicuntur, sive *positivæ*, easque damnatis omnibus infligendas, quamquam non eodem modo, sed pro meritorum cujusque ratione. Tum vero ejusmodi pęnas recensebo, & illustrabo initium sumens a verme conscientiæ, de quo in sacris libris mentio. Hinc sermo erit de damnatorum loco, ejusque conditione, ac circumstantiis. Ac demum de præcipuo divinæ ultionis instrumento, igne videlicet, quæstionem instituam, ac fuse tractabo, omnique momentorum genere probare contendam non metaphoricum quidem, aut spiritualem, sed verum materialemque futurum.

CAPUT II.

De pœna Damni *primum agitur. Ea indubie juxta sacras litteras reprobi puniendi sunt. Æquitas & gravitas hujusce pœnæ. Eam cæteris quibuscumque merito præferunt Ecclesiæ Patres. Eamdem adauget plurimum immensæ Beatorum gloriæ conspectus, qui damnatis asseritur: sicut & carentia omnium bonorum, ac voluptatum, quas in hac vita perceperunt.*

I. DE pœnarum igitur qualitate & conditione, quibus impii in altera vita puniendi sunt, sermonem tota hac Dissertatione habiturus, ab ea incipio, quæ præcipua est, ac cæterarum omnium gravissima merito censetur in privatione posita beatificę glorię, omniumque aliorum bonorum, quæ in Patria cęlesti diligentibus se summa munificentia pręparavit benignissimus Deus. Designant hanc Hebræi per vocem *Cereth*, quę juxta Abarbanielem significat *elongationem a splendore divinæ Majestatis*. Mahumedani vero eam vocant *remotionem quamdam a Deo, cujus aspectu damnati privantur*. Frequentius a nostris pęna *damni* appellari consuevit, quod videlicet damnum hoc subeat infelix damnatus, quod summo bono privetur, ad quod obtinendum, possidendumque conditus fuerat.

II. Pœna hac malos esse mulctandos res adeo clara est in divinis scripturis, ut supervacaneum videatur rem manifestissimam productis testimoniis comprobare. Non omnia tamen præteribimus. Matthæi cap. 25. legimus: *discedite a me maledicti in ignem æternum*. Lucæ 13. *discedite a me omnes operarii iniquitatis: ibi erit fletus, & stridor dentium: cum videritis Abraham, & Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei: vos autem expelli foras*. Joannis cap. 3.: *qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super illum*. Et in Apocalypsi cap. 22.: *foris canes* (a Civitate Dei) *& venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis servientes, & omnis, qui amat & facit mendacium*. Prima ad Corint. cap. 6.: *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite erra-*

errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces Regnum Dei possidebunt.

III. Eamdem pęnam pulcherrime expressit Christus Dominus *Matth. cap.* 8., & *cap.* 22. proposita felicitate cælesti sub allegoria magnifici cujusdam convivii, in quo Electi recumbunt, ejusque suavissimis Epulis perfruuntur: reprobi vero ab eo ejiciuntur *in tenebras exteriores*, ubi *erit fletus, & stridor dentium*. Cum enim convivium noctu plerumque celebraretur ingenti tædarum copia, qui ex Triclinio ejecti erant, in tenebris versabantur, plorantes, & pręira, & indignatione dentibus infrendentes. Designat itaque Christus in hac similitudine cum felicitatem eorum, qui ad cæleste convivium, seu ad beatam gloriam admittuntur: tum extremam aliorum miseriam, qui ex eo penitus excluduntur: qui idcirco *in tenebras exteriores* mitti perhibentur, quia *extra participationem veræ lucis erunt*, ut adnotat S. Thomas (*a*) ex doctrina SS. Hieronymi, & Augustini (*b*).

IV. Pęnæ hujusce, qua punitur peccator, æquitatem & magnitudinem luculenter declarat pluribus in locis Præceptor idem Angelicus S. Thomas. *Lib.* 3. *cont. Gentes, cap.* 144. hanc inter cæteras rationem proponit inquiens. " Naturalis æquitas hoc habere videtur, " quod unusquisque privetur bono, " contra quod agit: ex hoc enim reddit " se tali bono indignum. Et inde est " quod secundum civilem justitiam, " qui contra Rempublicam peccat, so" cietate Reipublicæ privatur omnino " vel per mortem, vel per exilium per" petuum: nec attenditur, quanta fue" rit mora temporis in peccando, sed " quid sit contra quod peccavit. Eadem " autem est comparatio totius vitæ " præsentis ad Rempublicam terrenam, " & totius æternitatis ad societatem bea" torum, qui ultimo fine æternaliter " potiuntur. Qui ergo contra ultimum " finem peccat, & contra charitatem, per " quam est societas Beatorum, & ten" dentium in beatitudinem, in æternum " debet puniri. " Quam pęnam ibidem cap. 141. vocat omnium *maximam*, quod *privatio sit maximi boni*, sive felicitatis, *quæ est ultimus finis hominis*.

V. Clarius exponit pœnæ ejusdem magnitudinem *opusc.* 2. *cap.* 174. his verbis: " quia miseria, ad quam ducit ma" litia, contrariatur felicitati, ad quam " ducit virtus, oportet ea, quæ ad " miseriam pertinent, sumere per op" positum eorum, quæ de felicitate di" cuntur. Ultima autem hominis feli" citas, quantum ad intellectum qui" dem consistit in plena Dei visione: " quantum ad affectum vero in hoc, quod " voluntas hominis in prima bonitate sit " immobiliter firmata. Erit igitur extre" ma miseria hominis in hoc, quod in" tellectus totaliter divino lumine pri" vetur, & affectus a Dei bonitate obsti" nate avertatur. Et hæc est præcipua " miseria damnatorum, quæ vocatur " pœna *damni* ". Et eodem opusc. cap. 3. comparans cum hac pęnam ignis, quę omnium terribilior videtur, docet: *carentia divinæ visionis & separatio a Deo major est pœna etiam existentibus in inferno, quam ignis supplicium*.

VI. Eadem est aliorum Ecclesiæ Patrum sententia de pęnæ hujus magnitudine, quam modo vix, ac ne vix quidem intelligunt terrenis affectibus nimium implicati, ac pęne obcæcati mortales. S. Augustinus in Enchiridio cap. 112. *perire*, ait, *a regno Dei, exulare a Civitate Dei, carere tam magna multitudine dulcedinis Dei, quam abscondit timentibus*

(a) lib. 4. dist. 20. art. 2. ad Annib.

(b) D. Hieronymus Comment. in cap. 8. Matth., *tenebræ semper interiores sunt, non exteriores. Sed quoniam qui a Domino foras expellitur, lumen relinquit, idcirco exteriores tenebræ nominatæ sunt.* S August. in Psal. 6.: *tenebræ exteriores sunt esse penitus extra Deum.* Et Epist. 120. *huic pœnæ contrarium est, quod de bono servo dicitur; intra in gaudium Domini tui, ut quanto sunt istæ tenebræ exteriores, tanto sit lumen illud interius.*

tibus se, perfecit autem sperantibus in se, tam grandis est pœna, ut nulla ei possint tormenta, quæ novimus, comparari. S. Bernardus in Epistol. ad Thes. *ego multo durius tormentum esse assero, quam Gehenna est, non assecutum esse tantam gloriam, & illinc delapsum esse: & opinor non tanto dolore lugendum de malo Gehennæ, quam casum deplorare, quod cælo excidimus, qui est cruciatus omnium gravissimus*. Paria tradunt S. Basilius, S. Bruno, aliique.

VII. At præ cæteris hujusmodi pęnæ acerbitatem pluribus in locis exaggerat S. Joannes Chrysostomus, eamque omnibus longe præfert, velut omnium gravissimam. Ad Theodorum lapsum hæc habet: *a tantis excidisse bonis* (regni scilicet cælestis) *tantum infert doloris, afflictionis, angustiæ, ut etiamsi nullum aliud esset supplicium peccatoribus destinatum, illud solum posset graviorem aliis Gehennæ cruciatibus inferre pœnam, animique perturbationem*. Homil. 47. ad popul. Antioch. *multi*, inquit, *inferni ignem timent: sed ego maxime amaram dico amissionem gloriæ. Nam qui non novimus magnitudinem cælestis boni, non possumus intelligere, quantum sit malum illo privari.* Idem fortius urget homil. 23. in Matth. dicens: *novi quia plurimi pertimescunt Gehennam. Ego tamen illius gloriæ amissionem multo amarius dico esse, quam ipsius Gehennæ supplicium*. Et infra: *intolerabilis quidem res est Gehenna, quis nesciat? & supplicium illud horribile. Tamen, si mille aliquis ponat Gehennas, nihil tale dicturus est, quale est a beatæ illius gloriæ honore repelli*. Caussam vero demum aperit Homil. 49. in eundum Matth. cur homines talem pęnam omnibus terribiliorem parvipendant: quia nempe, quamdiu sumus in hoc mundo, imperfecte cognoscimus felicitatis objectum, ejusque magnitudinem ignoramus. In hoc quippe mortali corpore tamquam in tenebroso quodam carcere inclusis, vix tenuis sublucet nobis radius immensæ illius gloriæ, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.

VII. Facit ad augmentum hujus pęnæ id, quod non semel memorant sacræ litteræ, damnatos nempe aliquatenus visuros summam Beatorum gloriam, ex qua vehementius cruciabuntur, eo modo, quo a longe consistentes dum alios vident in magna lætitia conversari, se ipsos vero procul ejectos in carcere, extremam inde tristitiam, & indignationem concipiunt, unde amplius torquentur. Delineavit hoc Christus Dominus in parabola Divitis, & Lazari. Cum enim Dives in damnatorum loco esset, ibique flammis cruciaretur, describitur oculos elevasse, oculos videlicet non corporis, sed mentis, & vidisse Lazari animam in Abrahæ sinu tamquam in loco summæ pacis, & consolationis requiescentem. *Ex hac enim parabola*, ut animadvertit Euthymius in Lucæ cap. 16. *discimus, quod in futuro sæculo peccatores vident justos, & justi peccatores*: Quod & S. Gregorius Magnus observavit lib. 4. Dialog. cap. 33. inquiens: *boni malos, & mali cognoscunt bonos. Nam Dives ab Abraham cognoscitur, & Lazarus a reprobo est Divite cognitus*. Quis porro non intelligat, quam magnopere hinc augeatur reproborum pęna, quam acerrime hujusmodi aspectu miseri divexentur, & contabescant?

IX. Graphice admodum hunc cruciatum exposuit, pęneque oculis subjecit Sacer Author libri Sapientiæ cap. 5. ita de justis, & impiis differens: *tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, & qui abstulerunt labores eorum. Videntes* (impii) *turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis*, idest propter inopinatam salutem, & admirabilem justorum gloriam circumquaque coruscantem, *dicentes intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. Ergo erravimus a via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis*.

X. Nemo non videt his verbis repręsen-

ſentari a Sacro Scriptore ea præſertim, quæ eventura aliquando ſunt in finali Dei judicio, in quo reprobi, qui a ſiniſtris erunt, intuebuntur juſtos aſſidentes a dextris Chriſti Judicis, eorumque immenſam felicitatem & gloriam, qua æternum perfruentur: ex qua viſione incredibili angore, & turbatione commovebuntur, ſummaque afficientur triſtitia, cogitantes quibus bonis exciderint, qua gloria, & felicitate dejecti ſint. Hæc vero pœna finem eo die habitura non eſt, ſed per omnem ęternitatem duratura, quemadmodum egregie declarat S. Thomas in ſupplem. q. 98. ar. 9. ubi hanc quæſtionem excitat, *num damnati gloriam Beatorum videant?* Cui reſpondet in hæc verba: „ damnati ante „ diem Judicii videbunt Beatos in glo- „ ria, non hoc modo, quod gloriam eo- „ rum, qualis ſit cognoſcant: ſed ſo- „ lum cognoſcent eos eſſe in gloria qua- „ dam inextimabili: & ex hoc turba- „ buntur, tum propter invidiam dolen- „ tes de felicitate eorum, tum propter „ hoc, quod ipſi talem gloriam amiſe- „ runt. Unde dicitur Sap. 5. de impiis: „ *videntes turbabuntur timore horribili*. „ Sed poſt diem Judicii omnino Beato- „ rum viſione privabuntur: nec tamen „ ex hoc eorum pœna minuetur, ſed „ augebitur: quia memoriam habebunt „ gloriæ Beatorum, quam in Judicio „ viderunt, vel ante Judicium. Et hoc „ erit eis in tormentum. Sed ulterius „ affligentur in hoc, quod videbunt ſe in- „ dignos reputari etiam videre gloriam, „ quam Sancti merentur habere. „

XI. Denique ad ejuſdem pœnę cumulum accedit carentia objectorum omnium, quę impiis hominibus in hac mortali vita oblectationem & voluptatem afferre ſolent, & in quibus tamquam ſummo bono quietem animi, ac beatitudinem exquiſierunt. Etenim, dum iis objectis penitus deſtituuntur abſque ulla eadem obtinendi ſpe, eorumque ingens, quo tenentur, deſiderium ſuo ſemper fruſtratur effectu, vix concipi poteſt, quanto mœrore conficiantur, quantis cupiditatum fluctibus exagitentur. Non incommode hoc per ſitim illam exprimitur, quam Dives in Inferno conſtitutus experiebatur. Dum enim memoria præteritarum voluptatum recurreret animo, non poterat non vehementer accendi ipſius appetitus, qui irrito ſemper conatu in eadem tendens, incredibilem oportuit excitaret angorem, atque triſtitiam. Hinc ſapiens illud Sancti Auguſtini effatum; divina juſtitia fieri, *ut quæ fuerant delectamenta homini peccanti, ſint inſtrumenta Domino punienti*.

CAPUT III.

Præter pœnam damni, *etiam admittendæ ſunt pœnæ* ſenſus, *quibus reprobi affligantur. Eas quibuslibet hujus vitæ ſuppliciis longe acerbiores eſſe & ſacræ litteræ tradunt, & Eccleſiæ Patres teſtantur. His tamen non æque omnes plectendi ſunt, ſed pro meritorum ratione. Singularis opinio Anonymi cujuſdam Berolinenſis, & Franciſci de Roches Genevenſis, qui putant quoſdam tantum inſigniter impios hujuſmodi pœnis ſubjiciendos. Ea pluribus refellitur: quæque illi proferunt in ejus præſidium, nullatenus eidem ſuffragari demonſtratur.*

I. NOn ſola pœna *damni*, ſive æternæ gloriæ, bonorumque omnium privatione impios eſſe puniendos, verum etiam pœna, quam *ſenſus* appellant, ſive poſitivis afflictationibus, & ſuppliciis, res eſt in divinis Scripturis utriuſque fœderis exploratiſſima. Sæpe namque eæ memorant, tum vermem immortalem, tum ignem inextinguibilem, tenebras æternas, carcerem horrendum, aliaque hujuſmodi peccatoribus in futuro ſæculo deputata, quæ procul dubio, quovis modo explicentur, ideam omnibus ingerunt poſitivi cujuſdam tormenti miſeris damnatis infligendi. Qua de re ii etiam ſcriptores ultro conſentiunt, qui in ejuſmodi locutionibus tropicum ſenſum latere exiſtimant,

mant, ignemque ipsum metaphorice accipiunt.

II. Pluribus rationibus, iisque valde congruentibus pœnæ hujus æquitatem declarat Doctor Angelicus S. Thomas lib. 3. cont. Gentes cap. 145., ex quibus primam tantum affero, quæ est hujusmodi: *Pœna*, inquit, *debet proportionaliter culpæ respondere. In culpa autem non solum avertitur mens ab ultimo fine, sed etiam indebite convertitur in alia, quasi in fines. Non solum ergo puniendus est, qui peccat per hoc, quod excludatur a fine, sed etiam per hoc, quod ex aliis rebus sentiat nocumentum*. Quę ratio sic exponitur: duo sunt in peccato secundum affectum, & voluntatem peccantis, aversio nempe, & conversio. Aversio quidem, quatenus voluntas quæ Deo deberet tamquam ultimo fini adhærere, semet potius ab ipso subtrahit, ac recedit, dum se, suaque omnia in Deum non refert velut ultimum finem, ipsum prę cæteris omnibus diligendo. Conversio vero, quatenus inordinata voluntas amorem suum a Creatore convertit, ac figit in creatura, eamque respicit ut finem ultimum, seque, & sua omnia in ipsam ordinat. Aversioni itaque convenientissime ea pœna respondet, quę in carentia divinæ fruitionis posita est, ut scilicet, quemadmodum Deum quis peccando dereliquit, ita a Deo derelinquatur, ne particeps sit divinæ beatitudinis. Conversioni vero maxime congruit nocumentum ex creaturis perceptum, ut sicut in creaturis plus debito quispiam delectatus est, ita ex iisdem nocumentum recipiat, ac tristitiam.

III. Pœnas has positivas acerbissimas fore, multoque graviores his, quibus in hac mortali vita affligimur, aut miserrimi quique affligi possunt, ex iisdem sacris litteris certo colligimus. Eas siquidem, earumque locum his coloribus pingunt, his nominibus, phrasibusque repræsentant, quæ maximum inter omnes cruciatum portendunt. S. Joan. in Apocalyp. cap. 14. 19. Damnatorum locum appellat *lacum iræ Dei magnum*, hoc est abyssum plenum omni confusione, horrore, tormento, dolore, adeo ut *lacus magnus* dicatur, quasi magna Dei ira repletus: ea inquam ira quam perpendens olim Propheta Regius exclamabat: *quis novit potestatem iræ tuæ, & præ timore iram tuam dinumerare?* Lucæ quoque cap. 16. vocatur infernus antonomastice *locus tormentorum*, sive in quo omnia inveniuntur tormentorum genera, aut melius dixerim, tormentorum omnium veluti virtus, & efficacia. Paulus etiam ad Hebræos clamat, *horrendum esse incidere in manus Dei viventis*. Et ut alia loca prætaream, pœna ipsa ignis, de qua tam frequens mentio in [illegible]is libris, tormentorum, quibus impii obnoxii erunt, summam declarat acerbitatem, consentientibus omnibus, iisque etiam, qui vocem ignis metaphorice sumendam putant: eo quippe vocabulo designari ajunt acerrimos cruciatus, & exquisitissimos dolores a damnatis perferendos, quorum species exacte definiri nequeunt; ideoque ignis nomine appellatos, quod nihil igne sensilius sit, quodque acutiorem dolorem ciat, quem natura hominis maxime refugit (*a*).

IV. Eadem quoque est Sanctorum Patrum, ac Theologorum sententia, qui unanimi consensu inferni supplicia longe atrociora esse quibusvis hujusce vitæ tormentis affirmant, ac ne cum ipsis quidem conferenda. S. Hieronymus in cap. 2. Joelis ait: *omnia mala, quæ veteribus historiis continentur, aut inundatione maris, aut alluvione fluminum, aut pestilentia, morbis, fame, bestiis, hostium vastitate hominibus acciderunt, his suppliciis non poterunt comparari*. S. Augustinus serm. 109. de temp.: *quæ quisque gravia patitur in hac vita, in comparatione æterni ignis non parva sunt, sed nulla sunt*. S. Jo. Chrysostomus homil. 49. ad Pop. Antioch. *pone ferrum, ignem & bestias, & si quid his difficilius: attamen nec umbra sunt ad illa tormenta*. S. Thomas Aquinas in 4. Dist. 50. qu. 2. art. 1. quæst. 4.: *sicut propter perfectam Sanctorum beatitudinem nihil erit in eis, quod non sit gaudii materia; ita nihil erit in Damnatis, quod non sit eis materia, & causa tristi-*

(a) vide Vi.i gam in cap. 66. Isaiæ.

stitiæ: nec aliquid, quod ad tristitiam pertinere possit, deerit, ut sit eorum miseria consummata. Cæteros mitto.

V. Idem pariter est nationum omnium, aut fere omnium sensus. Quamquam enim plurimum inter se dissideant in suppliciorum qualitate definienda; in eo nihilominus conveniunt, acerrimas, & gravissimas futuras impiorum pœnas in altera vita, adeo ut hęc persuasio cum ipsa idea naturali de punitione malorum profecta videatur. Hinc Judæi Gehennam describunt, *locum judicii justi, in quo peccatores pœnas luent, quibus nullæ in hoc mundo similes sunt*. Mahumedani quoque, Gothi, Sinenses, Japonienses, cæterique ferme Orientales, ut supra vidimus, infernum horrende admodum depingunt. Atque ipsi etiam Poetæ tum Græci, tum Latini nefarios detrudunt in horribile barathrum, ubi modis innumeris excruciantur. Nec sine horrore legi possunt, quę de futuris impiorum cruciatibus referunt Plato, & Plutarchus locis jam superiore Dissertatione allegatis.

VI. Licet autem tam horribilia sint Damnatorum tormenta, illud extra cujusvis dubitationis aleam positum esse debet, non æqualiter omnes puniendos esse, sed magnam inter ipsos futuram suppliciorum diversitatem. Cum enim non eadem sit in omnibus meritorum conditio, & quidam plura, quam alii, gravioraque peccata commiserint, quemadmodum & longe major nonnullis auxiliorum, donorumque gratiæ copia collata fuit, quibus æterna supplicia vitare facile potuissent; æquitas sane ipsa, immo justitiæ ratio postulat, ut magna quoque in punitione constituatur diversitas, ut pœnam inter atque delictum proportio intercedat. Idem vero & ipsæ sacræ litteræ crebro testantur. Incolarum enim urbium Sodomę & Gomorrhæ, itemque Tyri, & Sidonis tolerabiliorem fore in die judicii conditionem, quam illorum, qui rejecta limpidissima Evangelii luce, in tenebris, & tenebrarum operibus vivere maluerunt, Servator ipse diserte pronuntiat Matth. cap. 10. Si quorumdam conditio tolerabilior futura est, quam aliorum, certos pœnarum gradus admittamus, oportet. Pari ratione & servum illum, qui cum Domini sui voluntatem perspectam haberet, ei tamen morem gerere detrectavit, pluribus plagis vapulatum iri Christus edicit. Sapientiæ itidem cap. 4. legimus: *potentes potenter tormenta patientur, & fortioribus, sive iniquioribus fortior instat cruciatio*. Et clarius in Apocalyp. cap. 18., de muliere meretrice dicitur: *quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, & luctum*. Atque hoc est, quod Scriptura Sacra tam diligenter inculcat, *Deum* nempe *unicuique redditurum secundum opera sua:* quod profecto nisi proportione quadam inter pœnam, & culpam observata fieri nequit.

VII. His consona est Patrum omnium sæculorum doctrina: ex quibus duos, vel tres duntaxat produco. Origenes homil. 8. in Num. ita loquitur: *Si peccator sum, nunquid eadem mihi erit pœna, si semel peccavi, quæ & si secundo, & tertio, & si frequentius peccemus? Non ita erit: sed pro modo, numero, & mensura peccati, etiam pœnæ quantitas metienda est. Deus enim dabit nobis panem lacrymarum, & potabit nos lacrymis, sed in mensura, mensura autem hæc erit, quam sibi quisque vel minus, vel amplius peccando quæsierit*. S. Augustinus lib. 4. de Baptis. cap. 19.: *nec dubitandum est quidem pœnas ipsas, quibus cruciabuntur* (Damnati) *pro diversitate criminum diversas esse, & alias aliis acriores ut in ipso igne æterno pro disparibus ponderibus peccatorum, sint disparia tormenta pœnarum*. S. Gregorius Magnus lib. 4. Dial. cap. 43. *sicut sub uno sole multi consistunt, nec tamen ejusdem solis ardorem æqualiter sentiunt: quia alius plus æstuat, atque alius minus; ita illi in uno igne non unus est modus incendii: quia quod hic diversitas corporum, illic hoc agit diversitas peccatorum*.

VIII. His accedit decretum in Concilio Florentino ab Ecclesia universa tum

tum Græca, tum Latina concordi animorum fœdere latum: nimirum, *omnes, qui in peccato mortali ex hac vita decedunt, in infernum statim descendere pœnis disparibus puniendos*.

IX. Cæterum, tametsi pœnarum hanc pro meritis cujusque inæqualitatem admittere necesse sit; illud tamen omnino credere opus est, firmiterque tenere, quemlibet hominem, qui ob peccata a se commissa ad inferos damnatus fuerit, utraque pœna, privativa videlicet, sive *damni*, & positiva, sive *sensus* cruciatum iri. Oppositam sententiam veluti satis verosimilem insinuare veritus non est supra laudatus Franciscus de Roches (a) secutus Theologum quemdam Berolinensem, cujus opera extant in Biblioth. Germanica. Fatetur Author iste sæpe in sacro eloquio mentionem fieri de utraque pœna, privativa, & positiva, sive, ut ipse vocat, afflictiva: neque alterutram negari posse in inferno citra errorem in fide. At vero putat priorem quidem reprobis omnibus futuram esse communem: non ita posteriorem, qua solum plectendos existimat eos, quos monstra impietatis, crudelitatis, & injustitiæ appellat, sive qui totam ferme vitam impie, crudeliter, & injuste citra moderationem ullam transegerunt: quibus postea adnectit illos, qui gratiam sibi a Deo peramanter oblatam Christum Redemptorem agnoscendi pervicaciter rejecere, ejusque discipulos persecuti sunt, vel leges ab ipso constitutas, quas clare noverant, & sequi se tamquam divinas profitebantur, per summam imprudentiam violarunt (b). Quod, ne proprio duntaxat arbitratu dixisse videatur, confirmare nititur tum testimoniis, quæ habentur Matth. cap. 22. com. 13., & cap. 25. com. 12., & 30., ubi Christus Dominus solam pœnam exclusionis ab æterna beatitudine memorat, dum fatuis Virginibus divinum sponsum dicturum testatur: *nescio vos*, & carentem veste nuptiali, servumque inutilem *in tenebras exteriores* ejiciendos prænunciat: tum authoritate Apostoli Pauli ad Roman. cap. 2. ajentis: *quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, & quicumque in legem peccaverunt, per legem judicabuntur*: ex quo, inquit, sequitur, qui in Evangelium sibi cognitum ac perspectum peccaverint, pœnis ab ipso Evangelio denunciatis obnoxios futuros. At quoniam haud satis clarum sibi visum est hocce testimonium, roborare illud studet *verbis*, ut inquit, *clarioribus*, quæ leguntur cap. 10. epist. ad Hebræos a com. 28. *irritam quis faciens legem Moysis, sine ulla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverint, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Atque ille quidem eo consilio hæc proponit, ut fidem de pœnarum æternitate facilius, feliciusque propugnet adversum nefarios impetus Anonymi cujusdam scriptoris, qui illam machinis omnibus nuper aggressus est. Sed plane illud in Rochesium regeri posse mihi videtur,

Non tali auxilio, nec defensoribus istis indiget sacratissimum hoc Christianæ Religionis dogma, cum melioribus armis, atque tutioribus a perditorum hominum insultibus & conatibus defendi valeat, ut alibi Deo favente, constabit: immo caussam æternitatis pœnarum, quantum quidem arbitror, prodit ipse po-

(a) Defense du Christianisme epist. 37., & 38. Tom. 2. pag. 330.

(b) Le Theologien, que je viens de citer va plus loin encore. Il insinue que ces *peines afflictives* pourront bien n'être le partage, que des plus coupables d'entre les Hommes; de ces monstres d'impieté, de cruauté, & d'injustice, dont les debordemens font horreur à tous ceux, en qui il reste quelque sentiment de vertu &c. Et pag. 339. je ajouterai, *Monsieur*, que peut-être la menace *des peines eternelles afflictives* ne regarde (les plus scelerats du reste des Hommes toujours exceptez) que ceux qui ajant eu les moyens de connoître Jesus Christ, l'eurent fieremement rejetté, & persecuté dans ses disciples, ou se seront obstinez à violer ses loix les plus claires, & les plus justes, malgré la profession, qu'ils faisojent de les reconnoître pour divines. Cette conduite renferme une ingratitude si noire, une malice si desesperée, une fureur si impie &c.

potius, quam juvet. Quam enim rationem habeat Adversarius straminei hujus propugnaculi, quod jam videat cæterorum omnium judicio & authoritate convelli?

X. Hujusce igitur Authoris limitatio vel eo solo titulo meritissime repudianda foret, quod in Ecclesia Christi inaudita plane sit, omnibusque Ecclesię Patribus, ac Theologis incognita. Nam quamvis de pœna eorum, qui primigenia tantum culpa infecti moriuntur, non eadem fuerit, neque sit Theologorum sententia, communiorque eos soli *damni* pœnæ subjiciat; nemo tamen unus idem asseruit de cæteris, qui propriis pravis noxis contaminati ad inferos descenderunt. Et certe si sacras litteras consulamus, nullum in eis fundamentum invenimus, impios aliquos, aut peccatores, qui sine pœnitentia ex hac vita decedunt, eximendi ab illis suppliciis, quæ omnibus, qui legem Dei transgressi fuerint, sæpissime, nullo facto discrimine, comminantur. Nam quod attinet textus a Pastore Genevensi productos, adeo inepti sunt ad ejus opinionem adstruendam, ut mirum sit a Scriptore alias non indocto potuisse proferri. Quid enim refert Christum Dominum uno vel altero loco de exclusione a gloria cælesti duntaxat mentionem fecisse? Num per hoc alias pœnas excludit, quas sexcentis in locis disertissime commemoravit ob peccata etiam, quæ leviora videntur? Nonne Matth. cap. 5. denunciat: *qui dixerit fratri suo fatue, reus erit Gehennæ ignis?* Quid levius in speciem hoc contumelioso verbo? Nonne eodem capite propter aspectum impudicum projiciendos decernit homines in Gehennam? Nonne ibidem cap. 3. testatur *omnem arborem non facientem fructum bonum excidendam, & in ignem mittendam?* Qui hujusmodi a Supremo Judice Christo ad pęnam æterni ignis damnantur, oppido non sunt *monstra illa impietatis, crudelitatis, & injustitiæ*, quæ solum ad talem pęnam damnanda opinatur Modernus Author. Quid plura? Nonne exerte dicitur in Apocalypsi cap. 20. *qui non inventus est in libro vitæ, missus in stagnum ignis?* Igitur non mortalium solum perditissimi, aut qui Evangelii gratiam sibi oblatam pervicaciter rejecerunt, aut Christi discipulos insectati sunt, aut leges ab eodem Christo constabilitas per summam impudentiam, contemtumque violarunt, sed omnes penitus, qui in libro vitæ conscripti non sunt, sive in lethali aliquo crimine præventi morte fuere, nedum ab æternæ vitæ possessione arcendi erunt, sed etiam in stagnum ignis mittendi, ut eo procul dubio crucientur.

XI. Verum enim vero in iisdem ipsis locis a nupero Scriptore objectis, satis perspicua prostant ad ipsum revincendum documenta. Postquam enim divinus Magister dixerat, non habentem vestem nuptialem, & servum inutilem ejiciendos in tenebras exteriores, e vestigio subjecit: *ibi erit fletus, & stridor dentium*, his verbis insinuans ea tormenta, unde effectus hujusmodi in miseros damnatos derivantur: præsertim cum eodem cap. 25. Matth. post sermonem de pœna servo inutili infligenda, statim enarret, quid dicturus ipse sit in extremi Judicii die iis omnibus, qui a sinistris ejus erunt, nimirum: *discedite a me maledicti in ignem æternum*. Vel solus iste Scripturæ locus abunde sufficere deberet ad rem conficiendam, novæque sententiæ limitationem plenissime refellendam, si & hæc eadem verba, & quæ sequuntur diligentius considerentur. In illa namque sententia utraque pœna & *damni*, & *sensus* clarissime exprimitur. *Damni* quidem cum dicitur: *discedite a me maledicti*: *sensus* vero cum additur *in ignem æternum*. Porro terribilis hujus sententiæ, quam Christus in reprobos laturus est, caussa profertur ab eodem Supremo Judice his verbis: *esurivi enim, & non dedistis mihi manducare: sitivi, & non dedistis mihi potum: hospes eram, & non collegistis me: nudus, & non cooperuistis me: infirmus, & in carcere, & non visitastis me*. Qui hæc misericordiæ opera non præstitere, profecto non sunt *impietatis monstra*, aut homines insigniter impii, qui totam vitam suam in horrendis sceleribus traduxerint:

& tamen eos Christus Dominus æterno igni adjudicandos prædicit. Nonne igitur inferre opus est multo magis in eumdem ignem detrudendos esse raptores, fornicarios, adulteros, blasphemos, infideles, cæterosque, qui legem divinam transgressi sine pœnitentia decesserunt? *Quanta damnatione*, inquit apposite S. Gregorius Magnus (*a*), *plectendi sunt, qui rapiunt aliena, si tanta animadversione feriuntur, qui sua indiscrete tenuerunt?* Et S. Basilius (*b*) expendens maledictionem, qua Christus sterilem ficum perculit, *multa*, inquit, *similia invenire est, ex quibus demonstratur, quod non solum ii, qui mala faciunt, digni sunt morte, quibus inextinguibilis ignis paratus est: sed cum eis condemnantur etiam illi, qui a bonis operibus vacant.* Nec sine speciali, ut quidem arbitror, divino consilio Salvator noster tum cap. laudato Matth. tum aliis in locis sæpe meminit pœnæ, quæ pro bonorum operum omissionibus irroganda est, ut quisque scilicet intelligeret ea ipsa, quæ apud homines minora videntur peccata, coram divina justitia æternis suppliciis digna reputari.

XII. Nihil igitur Genevensi Ministro suffragantur laudata ex Evangelio verba. Sed neque ex verbis Apostoli Pauli quidpiam extundere potest, quod sibi faveat. In priore siquidem loco ex cap. 2. Epist. ad Rom. aliud non edisserit nisi majorem futuram punitionem Judæorum, qui in legem peccaverint, cujus clara notitia illustrati erant, quam Gentilium, qui lege scripta carentes solo rationis lumine quid agendum sibi foret, quidve fugiendum, cognoscere poterant. Ita præter alios exponit mentem Apostoli S. Joan. Chrysostomus (*c*) inquiens: *hic non solum æquo esse honore Judæum, & Græcum ostendit, sed multum gravatum ex legis acceptione Judæum. Græcus enim sine lege quidem judicatur, Sine lege vero judicari hic intelligit non gravius, sed mitius, & levius judicari, hoc est non habere legem accusantem. Nihil enim est aliud sine lege, quam præter eam, quæ ex lege est, condemnationem ex solis naturæ rationibus judicari. Judæus vero per legem damnatur, hoc est præterquam quod ex naturæ rationibus judicatur, etiam ex legis judicio condemnatur. Quanto siquidem majore imbutus est scientia, tanto majorem dabit peccati pœnam.* Idemque est sensus alterius loci ex Epist. ad Hebræos, ut ex ipsis verbis liquidissime constat: illud enim solum affirmat Apostolus *deteriora mereri supplicia*, sive gravius Judæis ipsis esse puniendos eos omnes, qui beneficiis & gratiis peculiaribus sibi a Christo liberalius erogatis, abusi fuerint: quod ultro fatemur, & jam ab omnibus tenendum esse docuimus.

CAPUT IV.

De Verme disseritur, quem inter damnatorum supplicia divinæ Scripturæ memorant. Nonnulli verum quoddam animal futurum putant: Communior ac probabilior est Patres inter, Theologosque sententia, quæ eo nomine conscientiæ angorem designatum decernit. Animadversiones aliquæ in ejusdem confirmationem. Proferuntur caussæ, unde in damnatis oritur hujusmodi conscientiæ cruciatus.

I. INter pœnas positivas, quibus infelices damnati affligendi sunt, celebris ea est, quæ in sacris litteris nomine *Vermis* exprimitur. De hac tribus in locis Vet. Testamenti mentio fit, nempe Judith cap. 16. ubi legitur: *dabit ignem, & vermes in carnes eorum, ut urantur, & sentiant usque in sempiternum.* Ecclesiastici cap. 7.: *Vindicta carnis impii ignis, & vermis.* Ac demum Isajæ cap. 66. *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*: quæ verba secundum litteram de damnatorum pœna esse intelligenda, infra notum fiet. In Novo autem Fœdere a S. Marco duntaxat memoratur cap. 9.: *bonum est tibi de-*

(a) Par. 3. Pastor. cap. 21. (b) Homil. 2. (c) in Comment. hujus epist.

debilem introire in vitam, quam duos pedes habentem mitti in Gehennam, in ignem inextinguibilem: ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur; quod secundo ac tertio ibidem repetit.

II. Quo pacto explicanda sit hujusmodi pena, an videlicet *Vermis* vocabulum in obvio sensu sumi debeat de animali quodam mordente, ac torquente: an vero in sensu metaphorico de conscientiæ remorsu, non eadem est Sanctorum Patrum ac Theologorum opinio. Plurium ævo suo dissidentes sententias refert S. Augustinus lib. 20. de Civit. Dei cap. 22. inquiens: *in pœnis malorum & ignis inextinguibilis, & vivacissimus vermis ab aliis, atque aliis aliter, atque aliter est expositus. Alii quippe utrumque ad corpus: alii utrumque ad animam retulerunt: alii proprie ad corpus ignem, vermem vero tropice ad animam*: quod credibilius esse videtur. Et lib. 21. cap. 9. producta sententia aliquorum, qui tum ignem, tum vermem ad animæ pœnas referebant, adeoque metaphorice explicabant, subdit, *qui vero pœnas & animæ, & corporis in illo supplicio futuras esse non dubitant, igne uri corpus, animam autem rodi quodammodo verme mœroris affirmant. Quod etsi credibilius dicitur: quia utique absurdum est ibi dolorem aut corporis, aut animæ defuturum; ego tamen facilius existimo, ut ad corpus dicam utrumque pertinere, quam neutrum: & ideo tacitum in illis divinæ scripturæ verbis animi dolorem, quoniam consequens esse intelligitur, etiamsi non dicatur, ut corpore sic dolente, animus quoque sterili pœnitentia crucietur... Eligat quisque quod placet, aut ignem tribuere corpori, animo vermem: hoc proprie, illud tropice: aut utrumque proprie corpori*. Ex quibus liquet diversa fuisse opinantium placita circa maxime sensum illius vocis *vermis* tempore Sancti Augustini: Ipse autem, licet permittat cuicumque de *verme* credere, quod libuerit, propendet in sensum metaphoricum, quem *credibiliorem* putat. Nec obstant verba illa, *facilius existimo* &c. Nam, ut inquit S. Thomas in supplem. q. 97. art. 2. ad 2., *ibi Augustinus loquitur sub quadam comparatione. Non enim vult simpliciter asserere, quod ille vermis sit materialis, sed quod potius esset asserendum ignem & vermem materialiter intelligi quam quod utrumque spiritualiter tantum intelligatur: quia sic nullam pœnam corporalem damnati sustinerent: ut patet seriem verborum ejus ibidem inspicienti*.

III. Sed definite in obvio sensu eam vocem accepisse videntur alii Patres. S. Basilius in psal. 33. ait: *animo tibi fingas barathrum profundum, tenebras impenetrabiles, ignem splendoris expertem, vim quidem urendi in tenebris habentem, sed luce destitutum: subinde vermium quoddam genus venenatum, ac carnivorum, edens insatiabiliter, nec unquam exsatiatum, intolerabiles dolores morsibus inducens &c.*

IV. S. Gregorius Nissenus orat. 3. de Resurrect. *Ego etiam hoc audio, quod condemnati justis afficientur suppliciis, igne, tenebris, verme, quæ omnia compositorum, ac materialium corporum pene cruciatusque sunt*.

Prudentius in Hamart. sic canit:

Vermibus, & flammis, & discruciatibus ævum
Immortale dedit, senio ne pœna periret,
Non pereunte anima &c.

V. Innocentius tertius P. M. lib. 3. cap. 2. scribit: *Vermis duplex, interior, qui rodit cor, exterior, qui rodit corpus*: Et cap. 4.: *In inferno erunt vermes indeficientes*. Ugo Victorinus lib. 4. de anim. cap. 13.: *In inferno omnes comburuntur, & vermibus corroduntur, nec consumuntur*. S. Anselmus in Elucid.: *tertia pœna in inferno est vermes immortales, idest serpentes, & dracones visu & sibilo horribiles, qui, ut pisces in aqua, ita vivunt in flamma*. Et hanc sententiam inter alios Theologos probabilem reputant Franciscus Suarez *tract. de Ang. pœna*, & Barradius *in cap. 25. Matth.*

VI. Verum salva, quæ hisce Authoribus debetur, reverentia, longe probabiliorem, ac veriorem puto aliorum sententiam, qui *Vermis* vocabulum in tropico sensu accipiunt, non pro animali aliquo, quod corpus pungat, ac terebret, sed pro conscientiæ remorsu, stimulo, & cruciatu. Magnis nominibus

hæc sententia nititur, & authoritate in primis graviorum Ecclesiæ Patrum. S. Ambrosius lib. 7. in Lucam hæc habet: *vermis est, eo quod irrationabilis animæ peccata mentem Rei, sensumque compungant, & quædam exedant viscera conscientiæ, quæ tamquam vermes ex unoquoque nascuntur, tamquam ex corpore peccatoris.*

VII. S. Hieronymus in caput 1. Isaję: *putredo, & tinea, & operimentum vermium pœnæ intelliguntur æternæ, quas propria gignit conscientia, quæ ex propriis peccatis nascitur. Sicut enim quandiu cadaveris materia est, & aliquis humor in cadavere, vermes nascuntur: sic ex ipsa materia peccatorum supplicia gignuntur.* Et hanc explicationem a plerisque suo tempore receptam fuisse tradit *in cap. 66.* ejusdem Prophetæ.

VIII. Vetus Auctor libri *de spiritu, & anima* inter opera S. Augustini: *per Isajam scriptum est:* vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: *quia nec ipsi damnati consumentur. Vermis conscientiam corrodet, ignis carnem comburet: quatenus, qui Authori suo corde, & corpore deliquerunt, corde simul, & corpore puniantur.*

IX. S. Prosper, sive, ut alii putant, Julianus lib. 3. de vita contempl., postquam asseruit corporeo igne damnatos esse torquendos, subdit: *jam vero quod dicit:* vermis eorum non morietur, &c. *ad totam refertur damnati hominis pœnam, quem inefficacis pœnitentiæ ignis exurit, & consumentis conscientiæ vermis immortaliter rodit.*

X. S. Bernardus lib. 5. de Considerat. *hic est vermis, qui non moritur, memoria præteritorum. Semel injectus, vel potius innatus per peccatum hæsit firmiter, nunquam deinceps avellendus. Nec cessat rodere conscientiam, eaque pastus, esca utique inconsumptibili, perpetuat vitam. Horreo incidere in manus mortis viventis, & vitæ morientis.*

XI. Gemina tradunt Origenes, Procopius, & Theophylactus. Sed nemo veterum Patrum hoc disertius, ac uberius explicuit, quam Victor Antiochenus, qui floruit quarto, vel quinto Ecclesiæ sæculo: Ita enim scribit in caput cit. Marci: *omni supplicio gravius est immortalem illum vermem perpetuo citra ullam prorsus intermissionem devorantem, direque corrodentem circumferre. Designatur autem hoc vermis nomine impura, scelerataque conscientia. Siquidem una hæc animam peccatricem, nulliusque boni sibi consciam inutilis pœnitentiæ aculeis, instar edacis vermis pungit, & mordet. Unusquisque ergo sceleratorum sui ipsius accusator erit. Etenim dum ea secum perpendit, animoque jugiter revolvit, quæ in mortali hac vita improbe gessit, vel invitum se reum confiteri compelletur, propriæ nimirum conscientiæ stimulis actus, ejusdemque contra se testimonio aperte convictus. Ad hunc itaque sensum peccatorum* vermis immortalis *dicitur.*

XII. In eamdem explicationem fere omnes consentientes eunt clariores Sacræ Scripturæ Interpretes, nobilioresque Theologi omnium Theologorum Principem secuti S. Thomam, qui 3. p. q. 97. art. 2. expresse docet: *vermis, qui in damnatis ponitur, non debet intelligi esse materialis, sed spiritualis, qui est conscientiæ remorsus, qui dicitur vermis, in quantum oritur ex putredine peccati, & animam affligit: sicut corporalis vermis ex putredine ortus affligit pungendo.*

XIII. Igitur juxta communiorem hanc sententiam dicendum est, *vermem* in sacro eloquio memoratum designare stimulum, cruciatumque conscientiæ, quo damnati perpetim affliguntur, non aliquod animal, quod in inferno corpora pungat, ac rodat. Nam tametsi hujusmodi animalcula per divinam Omnipotentiam in igne consistere queant, quemadmodum reipsa consistent corpora damnatorum; nihilominus nulla in primis afferri verisimilis ratio potest, cur vermes potius, quam alia animalia ad reprobos puniendos destinati fuerint: neque enim dicere fas est vermes ex damnatorum corporum corruptione progigni, cum ea corruptibilia minime futura sint.

XIV. Deinde vel hujusmodi vermes in ipsa inferni conditione creati sunt, vel solum post extremi judicii diem creabuntur. Utrumque porro improbabile est. Si enim jam ab initio rerum creati sunt,

ſunt, cum, adverſariis ipſis aſſentientibus, nihil in animas ſpirituales agant, abſque ullo effectu adusque mundi finem perſiſtere deberent. Quis autem dicat eos poſt diem Judicii creandos eſſe?

XV. Ulterius rationi valde conſentaneum videtur tum Iſajam Prophetam, tum Chriſtum Dominum apud Marcum utramque damnatorum pœnam fuiſſe complexos, nempe & quę corpus præcipue afficit, & quæ animam affligit: quod jam obſervarunt S. Proſper, & Vetus Author lib. *de ſpiritu, & anima*, ut conſtat ex eorum ſententiis modo allatis. Cum igitur per *ignem* eam pœnam, quæ corpus maxime ſpectat, inſinuent, dicere par eſt per *Vermem* exprimere, quæ animæ peculiaris, & intima ſit, conſcientiæ ſcilicet remorſus, ac ſtimulus.

XVI. Demum, quod me præſertim movet, ſi hoc ſenſu *Vermis* vocabulum ſumatur, pro animi angore, & cruciatu, nulla vis infertur ſacro textui: quin immo optime conſtat analogia inter utrumque. Et quidem nullam vim ſacro textui inferri patet, ſi advertamus eam Chriſti ſententiam, quæ habetur apud Marcum, depromptam eſſe ex cap. 66. Iſaiæ, iiſdemque verbis circumſcriptam, nimirum *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*. Porro *Vermis* nomen apud Iſajam metaphorice ſumi per alluſionem ad vermes, qui cadavera depaſcuntur, & exedunt, ex eo liquet, quod commate immediate præcedente dixerat Propheta: *& egredientur, & videbunt cadavera eorum, qui prævaricati ſunt in me*. Cum igitur mox ad æternas Damnatorum pœnas deſignandas prophetico more transvolet, mirum eſſe non debet, quod nomine *vermis* conſcientiæ ipſorum ſtimulum, & angorem expreſſerit. Quæ ſane analogia & metaphora valde accommoda, & propriæ eſt, & in vulgari ipſo ſermone familiaris. Conſcientia enim accuſans (*a*), pungens, mordens, angens, ac terrens, & inde homini exprobrans atrocitatem criminum adverſus divinam longanimitatem, & gratiam impudenter perpetratorum: inde miſeris ob oculos ponens magnitudinem irę Dei, ſecundum quam tremendus eſt, ſeveritatiſque ejus juſtitiam, & in puniendo potentiam, eſt inſtar vermis rodentis, & exedentis hominem poſitum in ſtatu mortis ſecundæ, cum moleſto doloris continui morſu, & ſenſu: qui, qua vita caſſus ſpirituali, appellatur *cadaver*: qua exiſtens, ſentiens, & vivens, fingitur eſſe cadaver cum ſenſu per figuram, quæ Græcis *Oximoron* dicitur. Quod autem ex hoc inferri minime debeat etiam *ignis* vocabulum, quod habetur in utroque loco Iſajæ & Marci, metaphorice eſſe intelligendum, poſtea manifeſtum fiet.

XVII. Quod attinet duo alia loca laudata Eccleſiaſtici, & Judith, in quibus impiorum carnes vermibus affligendæ dicuntur: Reſpondeo in primis in textu Græco loci prioris non legi, *vindicta carnis impii*, ſed ſolum *vindicta impii:* atque ita etiam in verſione Syriaca, & Arabica nulla carnis mentio eſt. Sed admiſſa Vulgatæ lectione S. Auguſtinus (*b*) ea verba in hunc ſenſum exponit: *vindicta carnis impii*, ideſt, *carnalis vitæ ignis corpori, & vermis animo*. Quæ expoſitio etiam Judith verbis aptari poteſt: *dabit ignem, & vermes in carnem eorum*, ideſt in carnalem vitam eorum, ſeu puniet vitam carnalem igne & verme. Atque eodem ferme pacto, cum idem ſibi objeciſſet argumentum Sanctus Thomas loco citato reſpondet inquiens: *dicendum, quod ipſæ animæ Damnatorum dicuntur carnes earum pro eo, quod carni ſubjectæ fuerunt*: additque præterea: *vel poteſt dici etiam, quod per vermem ſpiritualem caro affligetur, ſecundum quod paſſiones animæ redundant in corpus, & hic, & in futurum*.

XVIII. Alia hiſce teſtimoniis reſponſio adhiberi poteſt, quæ aliquibus plauſibilior

(a) vide Vitringam ad hunc locum. (b) loco ſupra citato.

fibilior videtur: nempe, *vindicta carnis impii ignis & vermis:* ignis, inquam, in Tartaro, sive in futura vita: *vermis* in sepulcro juxta illud ejusdem Ecclesiastici cap. 10: *cum morietur homo, hereditabit serpentes, & bestias, & vermes.* Neque dicat aliquis, vermes in sepulcro non esse vindictam carnis impii: quia nullum ibi doloris sensum habet. Vindicta enim *carnis impii* vermes dici possunt, quia mors & corruptio vindicta carnis est, & ex morte, & corruptione carnis vermes nascuntur. Quasi dixerit Sapiens: vindicta carnis impii est mors, atque corruptio, quam vermes consequuntur, & exprimunt. Similiter & Judith inquit: *dabit in carnes eorum ignem* post judicium, ante judicium vero dabit mortem, corruptionem, & vermes.

XIX. Jam vero ex his, quas produximus Sanctorum Patrum sententiis colligi facile potest & unde prodeat, & quam molesta futura sit pœna illa, quam nomine *vermis* oracula sacra designant. Ex triplici nempe capite ea subnascitur, ex vivida cognitione delictorum, quæ Damnatorum menti jugiter obversantur: ex virtutis neglectu, & abusu divinæ gratiæ, ac misericordiæ: ac demum ex pœnitentia nimium fera, penitusque inefficaci, & inutili. Hæc omnia complexus est Sapiens in ea Authoritate cujus supra mentionem fecimus. Postquam enim cap. 4. de Damnatis asseruit, *usque ad supremum desolabuntur, & erunt gementes*, quasi redditurus rationem extremæ hujus desolationis, ac gemitus, subnectit: *venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum:* hoc est, impii mente, ac memoria sua, conscientia ipsa dictante, in unum quasi cumulum colligent omnia anteactę vitæ scelera. Hæc autem perpetim ipsos accusabunt, coarguent, condemnabuntque incredibili plane angustia, & cruciatu. Etiam in hac vita delictorum conscientia grave tormentum est, ac teste S. Gregorio in Psal. 143. cæteris afflictionibus, ac molestiis gravius. Attamen plura hic confluunt, quæ crebro tormenti hujus acerbitatem temperent, ac deliniant, aut saltem interrumpant. Non ita erit in inferno, ubi nulla quietis intervalla, nullæ interspirationes, consolatio nulla: sed dies noctesque conscientiæ vermis laniatum undique pectus perrodet. *Vermis eorum*, inquit Propheta, *non morietur*. Supplicium hoc non inepte ethnici expressere in Titio, quem ea lege apud inferos alligatum fingebant, ut jecur ipsius a Vulture semper dilaniaretur, & exederetur, consumtumque renasceretur denuo, ne dilaniandum aut rodendum pabulum insatiabili fauci unquam deesset.

XX. Pulcre admodum tormentum hujusmodi describit S. Basilius Magnus (a) his verbis: *qui mala fecerunt, in opprobrium & confusionem resurgent, in se ipsis turpitudinem, & formas peccatorum impressas habentes. Et fortassis ea confusio, in qua æternum vivent peccatores, horrenda est magis, quam tenebræ, & ignis æternus, cum vestigia admissi in carne peccati, in modum indelebilis cujusdam tincturæ, semper sint habituri ob oculos, quæ perpetuo in animæ eorum memoria permansura sunt.*

XXI. Pergit Sapiens laudato loco, duasque alias caussas recenset, unde summus in damnatorum animos angor, ac tristitia redundat: eos enim repræsentat, *pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes*, atque desperatione abreptos in hæc verba erumpentes: *ergo erravimus a via veritatis & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis: ambulavimus vias difficiles: viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia vitæ, & divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt illa omnia, tanquam umbra .... Et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere: in malignitate autem nostra consumti sumus.* Ac tandem concludit: *talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt.*

Quæ

(a) in Ps. 33. num. 6.

Quæ verba expendens S. Hieronymus (*a*) ait: *maximo dolore torquetur anima, cum in pœnis constituta jam sero dolet, se tunc negligentem fuisse, quando per bona opera potuit subvenire. In inferno enim Dæmonibus cruciata, infructuose peccata præterita declarat, juxta illud, quod Scriptura teste, impii in inferno dicturi sunt: Ergo erravimus a via veritatis &c.* Similia scribunt S. Jo. Chrysost. *ad Theod. lapsum*, & S. Cyrillus Alexandrin. orat. *de exitu animæ*.

CAPUT V.

Locum aliquem admittere necesse est puniendis impiis deputatum, eumque certum, ac definitum. Vanum & absurdum Ubiquistarum *de Inferno commentum. Illud exploditur sacrarum maxime litterarum oraculis. Damnatorum loci plura nomina. De* Gehennæ *vocis origine, & significatione uberius disseritur. Duriores quædam eliquantur Nisseni, & Augustini sententiæ. Aliæ objectiunculæ solutæ.*

I. CUm Supremus Judex, ac vindex Deus hominum scelera condignis in futura vita suppliciis punire decreverit, consequens est ut locum, aut loca aliqua exercendæ vindictæ suæ deputaverit. Neque enim animarum punitio, multoque magis corporum, quibus illæ denuo copulandæ sunt, quocumque modo explicetur, aut definiatur, nisi in loco fieri, aut intelligi potest. Hinc quotquot futurum vitæ statum, in quo & probi premio, & improbi supplicio afficerentur, credidere, realia etiam loca præmiorum, atque pœnarum consequenter posuerunt, ut in allatis superiore Dissertatione monumentis perspici facile potest. Equidem referuntur aliqui ex ipsa Christiana gente tamquam huic dogmati adversantes: nimirum ex antiquis Marcionitæ cum aliis ejusdem furfuris Hæreticis (*b*); & ex recentioribus Lutherus, Calvinus, Beza, Danæus aliique (*c*): pluresque allegantur in hujus rei confirmationem eorum sententiæ. Verum alio eos respexisse, nec omnem penitus locum pro puniendis impiis inficiatos esse facile crediderim: corporeis nempe instrumentis, ac materiali præsertim igne plecti reprobos abnuerunt, terrorem duntaxat, & anxietatem conscientiæ pro justo ipsorum supplicio constituentes, ut postea dicemus. Et plane, si Amesio Calviniano fides, Beza ipse, qui ea tormenta ceteris impudentius irridet, adversus Brentium disputans, nedum locum Damnatis attribuit, sed asserit etiam *eos in meridie cæcutire, qui ex Historia Lazari, & Divitis non deducunt verum locum inferorum, ubi Damnati torqueantur* (*d*).

II. At vero satis non est locum quemvis punitionis indeterminatum admittere, sed certum, ac definitum esse credere oportet. Ut enim Magistratus, ac Reges ad subditos pro delictis puniendos carceres habent, atque patibula, eaque in locis determinatis; Sic etiam Regum omnium Regem certa animadversionis impiorum loca habere decuit. Quę ratio præclare admodum a Guillelmo Parisiensi tractata est (*e*). „ Cum universum, inquit, veluti domus quædam „ sit Creatoris, qui est Dominus omnium sæculorum, & Rex, ac Rector Universi, necesse est ut domus „ ejus completa sit totalitate partium suarum, & opportuna sufficientia congruentium officinarum. Tu vero non „ dubitas, quoniam necessarius sit carcer in omni regali palatio, atque habitatione, prȩsertim ubi tanta multitudo latronum, & justitiandorum. Amplius: nulla est Civitas ordinata, cui „ bonus Rex præsideat, & bono Magistratu regatur, quæ non habeat locum exercendæ justitiæ. Cum igitur „ cer-

(a) lib. 1. in cap. 1. lament. Hieremiæ.
(b) vide Alfonsum a Castro V. Infernus.
(c) Suarez de Angelis lib. 8. cap. 16. Fevardentius in Theomachia lib. 14. cap. 1.
(d) apud Bellarm. Tom. 5. in vindiciis.
(e) part. 1. Univers. cap. 55.

„ certum sit, & omnium Philosopho-
„ rum consensione firmatum, Univer-
„ sum, seu Mundum Civitatem esse
„ Dei altissimi, in qua cives sunt ho-
„ mines, & Angeli, hoc est omnes, &
„ universæ substantiæ spirituales.... ne-
„ cesse est hanc Civitatem, quæ Deo al-
„ tissimo rectore regitur, locum habere
„ universalem, communem, & appro-
„ priatum exercendæ divinæ justitiæ.

III. Oppositam huic sententiam commenti sunt Lutherani ex eorum Secta, quos *Ubiquistas*, aut *Ubiquetarios* nominant, quorumque caput Brentius est. Pertendunt isti juxta Bellarminum, Fevardentium, Gretserum, & ipsum Bezam Calvinianum, Damnatorum locum, sive Infernum, ubique esse, sive diffusum per universum Mundum, non uni vel alteri, imo neque pluribus locis coarctatum. Quod si revera docuerunt, jam horum sententia exsibilanda potius, quam refutanda est. Si enim ubique est Infernus; necessario sequitur, nedum Damnatos, sed & Beatos cum Christo regnantes, non modo cacodæmones, sed etiam bonos Angelos, cunctosque homines in terra degentes, in Inferno esse: quod nemo non rideat. At quis sibi persuadeat tam monstrosam opinationem cuipiam in mentem venire potuisse? Malim igitur ego ita ipsorum mentem exponere, ut Infernum ubique esse asseruerint, non quasi locus omnis Damnatorum locus sit; sed quod nullum Deus puniendis improbis locum certum destinaverit: verum arbitratu suo modo hunc, modo illum ad hujusmodi officium deligat. Quam sententiam etiam aliqui alii præter Ubiquetarios, amplexati sunt.

IV. Hæc tamen opinio sic etiam temperata falsa est, & aliena a fide Catholicæ Ecclesiæ, quæ docet, semperque docuit, unum esse certum, definitumque locum a Deo ad punitionem reproborum, sive Dæmonum, sive hominum deputatum. Nititur Ecclesiæ fides clarissimis sacrarum litterarum documentis, & perpetua Sanctorum Patrum, & fidelium traditione. Constat hæc in primis ex historia, sive Parabola de Lazaro, & divite Epulone. Nam Dives, dum in Inferno inter horribiles flammas cruciaretur, elevasse dicitur oculos suos, ut videret Abrahamum, tamquam ex loco profundiore in altiorem respiciens: Abrahamus vero ipsum alloquens, præter alia, reposuit: *in his omnibus inter nos, & vos chaos magnum firmatum est, ut qui hinc volunt transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare*. Ac deinde Dives idem orans inducitur pro fratribus suis, *ne & ipsi*, inquit, *veniant in hunc locum tormentorum.* Cæcus sit oportet, qui non videat in hoc textu, exerto veluti digito commonstrari locum certum, & peculiarem, illumque damnatis omnibus communem. Nam & a sinu Abrahæ aperte distinguitur, & inter utrumque *magnum chaos* interjectum esse perhibetur, *& tormentorum locus* distincte nominatur, & nedum pro infelici Divite, sed & pro fratribus ejus, cæterisque omnibus, qui ipsius vestigia secuti fuerint, deputatum.

V. Idem comprobant ea testimonia, quæ subinde afferemus ad veritatem adstruendam ignis corporei, sive materialis puniendis impiis a divina justitia parati, & in quem demum omnes projiciendos esse Christus Dominus testatur. Quis enim dixerit illum nullo in loco certo, ac determinato consistere? Aut quis plura loca somniaverit, in quibus dispersus sit? Idem ea testimonia confirmant, queis cælum Beatorum sedes, & infernus Damnatorum ergastulum, tamquam duo loca sibi mutuo opposita describuntur. Atque hæc plurima sunt tum in Veteri, tum in Novo Testamento, & cuique legenti facile occurrunt.

VI. Sed inter cætera, nomina ipsa, quæ a sacris litteris Damnatorum carceri tribuuntur, luculenter designant certum illum esse, communemque locum, in quem una omnes amandandi sunt. Nam in primis vocatur *Abyssus*, ut Lucæ 8.31., ubi narratur cacodæmones Christum rogasse, *ne imperaret illis, ut in Abyssum irent*. Et Apocalyp. cap.20., ubi S. Joannes refert se vidisse *Angelum descendentem de cælo, & apprehendentem Draconem, qui est Diabolus, & misisse*

eum in Abyssum, & signasse eum, ut non seducat amplius gentes. Constat autem Abyssum profundiorem quemdam esse in terra, vel in aqua locum, sive situm aliquem inferiorem.

VII. Vocatur *Lacus*, ut præter alia, Psal. 29. 3. *Domine eduxisti ab Inferno animam meam, salvasti me a descendentibus in lacum*. Isaiæ 14. 15.: *verumtamen ad Infernum detraheris in profundum laci*. Et Apocal. 14. 19.: *misit in lacum iræ Dei magnum*. Vocatur *Stagnum ignis*. Apoc. 20. 9. *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulfuris*. Et cap. 21. 8. *timidis autem, & incredulis &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne*. *Terra novissima, & terra ultima*, ut Ezechielis cap. 26. 20.: *cum detraxero te cum his, qui descendunt in lacum ad populum sempiternum, & collocavero te in terra novissima, &c.* Et cap. 32. 18.: *Fili hominis cane lugubre &c. & detrahe eam ipsam, & filias gentium robustarum ad terram ultimam cum his, qui descendunt in lacum &c. loquentur ei potentissimi de medio Inferni &c.* Porro hæc nomina *Lacus, stagni ignis, terræ novissimæ* certum quemdam designare locum, res est satis explorata.

VIII. Sæpe numero appellari solet *Infernus*, Hebraice *Sceol*, Græce *Adis*. Sic Psal. 48. 5.: *Sicut oves in* sceol *inferno positi sunt: mors depascet eos*. Et Ps. 85. 13. *eruisti animam meam ex* sceol tachtith *inferno inferiori*. Proverb. 9. 18.: *ignoravit, quod ibi sint gigantes, & in profundis inferni* (sceol) *convivæ ejus*. Et cap. 15. 24. *semita vitæ super eruditum ut declinet de inferno novissimo*, sceol tachtith; & cap. 23. 14. *tu virga percuties eum, & animam ejus ab inferno liberabis*. Ecclesiastici 41. 7. *non est in inferno*, adi, *accusatio vitæ*. Lucæ 16. *mortuus est dives, & sepultus est in inferno*. Sceol autem & Adis foveam quamdam profundam significare, & stationem animarum intra telluris viscera nobiliores quique inter eruditos consentiunt, prout alibi fuse ostendam.

IX. Denique, ne plura congeram in re satis perspicua, appellatur frequenter in novo Testamento *Gehenna*, & *Gehenna ignis*. Matth. 5. 29. *expedit tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in Gehennam*. Et cap. eodem *qui dixerit fratri suo fatue, reus erit Gehennæ ignis*. Marci 4.: *bonum tibi est debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in Gehennam*. Luc. 12.: *timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem mittere in Gehennam*, & aliis in locis unicuique obviis. Atque hoc quoque nomen a peculiari quodam loco ad Damnatorum sedem designandam translatum esse, nullus ignorat.

X. Quoniam vero de Gehenna, quam passim memorant libri novi Testamenti, mentionem fecimus, liceat mihi originem, ac notionem hujusce vocis plenius exponere, quæ, tametsi Damnatorum carcerem in primitiva sua significatione non denotet, ei tamen denotando jam ab antiquis temporibus accommodata est. Gehennam, ut præter alios observat Bartoloccius, vir rerum Judaicarum peritissimus (a), sive Gehennæ vocabulum corruptum est a vulgo ex voce *Ghe Hinnon*, vel *Ghe ben Hinnon* (utraque enim vox reperitur in libro Josue cap. 15.) & significat *vallem Hinnon*, vel *vallem filii Hinnon*: quæ vallis, ut ex eodem cap. Josue liquet, erat in tractu Australi urbis Hierusalem, qua se flectit ad Orientem. In hac valle locus erat, qui dicebatur *Tophet*, ut habetur ex verbis Jeremiæ c. 7. 31. *Ædificaverunt excelsa Tophet, quæ est in valle filii Ennon*. Unde etiam integra hæc vallis appellatur *Tophet* juxta eumdem Jeremiam, qui utrumque nomen alternatim adhibet cap. 19. R. David ad Psal. 27. 13. (b) & alii autumant vallem hanc fuisse locum contemptissimum, in quem cadavera, sordes, & civium expurgamenta projicerentur, ibique ad ea comburenda perpetuum ignem fuisse servatum. Sed alii, inter quos Campejus Vitringa, improbabile putant vallem hanc amœnam prope torrentem Cedronem, in vilem hujusmodi usum conversam fuisse, vel Reges I-

(a) in Biblioth. Rabbinica Tom. 2. pag. 124. &c.
(b) apud eumdem.

dololatras in loco impuriſſimo, & graveolenti ſacra facere voluiſſe numinibus, quorum ſe venerationi devoverant. Patet autem ex lib. 4. Regum non Achazum tantum, & Manaſſem, ſed & ipſum Salomonem eadem divinitatis propudia in hoc, vel ei proximo loco coluiſſe.

XI. Sed ut ut res ſe habeat, illud certum eſt Reges Judæorum Idololatras in hac valle ſacra feciſſe Molocho, ſive Herculi Tirio ex deteſtabili Ammonitarum, & Phœnicum inſtituto, atque adeo ibidem foviſſe ignem per quem liberos ſuos luſtrabant, vel, quæ genuina illius idololatriæ ſpecies eſt, cui eos Molocho devotos cremandos tradebant: quo maxime ſcelere ſe obſtrinxerunt Achaz & Manaſſe, ut diſcimus ex lib. 4. Regum cap. 23. 10. Qua de re conſentiunt tum Rabbini, qui videri poſſunt apud laudatum Bartoloccium, tum Chriſtiani expoſitores (a), ex quibus unius tantum S. Hieronymi teſtimonium profero in cap. 10. Matth. inquientis: *Nomen Gebennæ in veteribus non invenitur, ſed primum a Salvatore ponitur. Quæramus ergo, quæ ſit ſermonis bujus occaſio. Idolum fuiſſe juxta Hieruſalem ad radices montis* Moria, *in quibus Siloe fluit, non ſemel legimus. Hæc vallis & parva campi planities irrigua erat, & nemoroſa, plenaque deliciis, lucuſque in ea Idolo conſecratus erat. In tantam autem dementiam populus Iſrael venerat, ut deſerta Templi vicinia, ibi boſtias immolaret, & rigorem Religionis deliciæ vincerent, filioſque ſuos dæmoniis incenderent, vel initiarent.* Et in cap. 7. Jerem. *tradunt Hebræi ex hoc loco, ideſt Gebinnam, vel valle filiorum Ennon, appellatam Gebennam: quod ſcilicet omnis populus Judæorum ibi periret offendens Deum. In quo loco etiam filios in igne idolis conſecrarint, ſive bolocauſtum obtulerint.*

XII. Ex hoc igitur igne in ea valle continenter ſervato ſumpſit occaſionem Propheta Iſaias deſcribendi Damnatorum carcerem ſub emblemate hujus vallis, ſive *Tophet* cap. 30. 33., ubi ſic ait: *præparata eſt ab heri Tophet, & Rege præparata, profunda, dilatata: nutrimenta ejus ignis, & ligna multa: flatus Domini, ſicut torrens ſulfuris ſuccendens eam.* Atque inde Sanctis antiqui temporis *Gebennæ* notio nata eſt, cœpitque in vulgari lingua uſurpari hoc nomen pro deſignando carcere reproborum, quam conſuetudinem retinuit ipſe Chriſtus Dominus in ſuis ſermonibus, dum de inferno loqueretur, & poſt ipſum Apoſtoli. Ipſi quoque Judæi non in locutione tantum familiari, ſed & in ſcriptis ſuis, ſcripturæque ſacræ verſionibus vocem hanc in eadem ſignificatione frequentius uſurpare cœperunt. Pro loco Damnatorum, ut animadvertit Druſius (b), ea voce uſus eſt ante Chriſtum Dominum R. Simeon F. Johai in lib. *Zoar* dicto, qui primus fundamenta jecit ineptæ illius Cabbalæ, cujus periti vulgo *Cabbaliſtæ* nuncupantur: cum vero Cabbala longe alia ſit, nempe traditio a majoribus per manus accepta. Uſus eſt etiam Jonatham F. Uzielis interpres Chaldæus Chriſti coætaneus, tum in loco cit. Iſajæ, tum in aliis pluribus, quæ inter doctos Buxtorfius (c) & Lighfootus (d) adnotarunt. Uſi ſunt etiam paſſim Thalmudiſtæ, quorum teſtimonia legi poſſunt apud Bartoloccium: ex quibus Elias Levita in ſuo *Tiſcbi* ad vocem *Gheinnam*, poſtquam aſſeruit vallem filii Hinnon, eamdem eſſe, ac Gheinnam prope Hieruſalem, & in ea conſueviſſe Judæos immolare filios ſuos idolo Moloch, addit: *vocaverunt Rabbini noſtri B. Mem. locum, ubi impii poſt mortem puniuntur, Gheinnam Gebennam, ex eo, quod Ghe ben Hinnon, vallis ben Hinnon conjuncta erat Hieroſolymis, & erat locus immundus, in quo exurebant filios ſuos idolo Molech. Fuit autem hic locus ita vocatus: quia pueri* (qui idolo immolabantur) *eju-*

(a) S. Hieronymus &c. Iſidor. lib. 4. orig. Cornelius Janſenius in Concord. Evang. cap. 49., Druſius, Vitringa &c. (b) ad illud *Matth. bonum tibi eſt &c. quam mitti in Gebennam* in Criticis ſacris. (c) in lexico ad h. V.
(d) præfat. in oper. Tom. 2. apud Vitringam, & Claſſenium.

ejulabant, *& clamabant*. Sed jam e diverticulo haud prorsus inutili in viam regrediamur.

XIII. Constat itaque ex sacris litteris evidentissime Damnatorum sedem certum esse, definitumque locum pro impiis omnibus insimul puniendis a divina Justitia constitutum. Idem etiam constat ex perpetua Patrum & Ecclesię traditione, cujus innumera prope sunt testimonia; a quibus tamen proferendis abstineo, ne prolixa nimium oratio fit, præsertim cum ea, quæ in sequentibus de igne inferni disserentes, tum quæ latius alio in opere de ejusdem situ dicturi sumus, huic veritati firmandæ subserviant, atque huc ferme omnia revocari queant. Subobscure quidem ex Patribus videntur fuisse locuti de reproborum loco S. Gregorius Nissenus *in Dial. de anim. & Resur.*, & S. Augustinus *lib.* 12. *super Genes. ad litteram*. Verum quod Nissenum spectat, licet, ne quid dissimulem, duriora aliqua sint in eo Dialogo, quæ nulla posse videntur interpretatione mollescere; non arbitror tamen illum a cæteris Patribus reipsa præcipua, de qua disputatur, dissentire, adeo ut verum certumque locum negaverit puniendis impiis deputatum. Ibi enim Gregorius in hunc modum *Magistram*, sive Sororem suam Macrinam interrogat: *& quomodo*, *inquam*, *subterraneum locum in eo dici putant*, *illumque animas*, *quasi publico recipere diversorio*, *tamquam quoddam spatium ejus naturæ ab universa humana vita eas ad se trahens?* Cui Magistra ita respondet: *sed nihilo magis lædetur dogma per hanc opinionem*, *si verum est*, *quod a te dicitur*. Atque ubi exposuit sententiam, quæ corporeo carcere animas malorum concludit, subjicit: *quandiu præcedens dogma non labefactat*, *quæ sit objectio.... de loco nihil nostra pugnabit oratio*, *ut quæ corporum tantum sentiat proprium esse in loco situm*: *animam autem*, *cum sit incorporea*, *nequaquam necesse habere ex sua natura*, *ut illis locis detineatur*. Videtur itaque solum negasse animam post mortem in aliquo loco esse, quasi eodem circumscribatur, quod corporum duntaxat proprium est; non autem quod nullo penitus loco definiatur. Hoc vero accuratius non exposuit, quod scopus sibi propositus minime postularet: ibi enim solam animę immortalitatem sibi probandam præstituerat, deque illa differit, attenta propriæ spiritualis substantiæ conditione, quæ ut existat, nullum necessario corpus efflagitat: atque hac ratione Epicureos refellit, qui objiciebant Apostoli Pauli authoritati, animam non superesse post discessum a corpore, quod in nullo corporum esse possit: ostenditque adversum hos animam suapte natura a corporeis locis non pendere, ac perinde immortalem subsistere, sive loco detineatur, sive loci expers existimetur. Sed de hoc infra sermo recurret, cum de inferni igne.

XIV. Augustini sententia, quæ adversa videtur, his verbis concepta est loco cit. cap. 32.: *Si quæritur*, *cum anima de corpore exierit*, *utrum ad aliqua corporalia feratur*, *an ad incorporalia corporalibus similia .... cito quidem responderim*, *ad corporalia loca eam vel non ferri*, *nisi cum aliquo corpore*, *vel non localiter ferri.... Ad spiritualia vero pro meritis fertur*, *aut ad loca pœnalia similia corporibus*. Et postea: *Est ergo inferorum substantia*, *sed eam spiritualem arbitror esse*, *non corporalem*.

XV. Candide fateor me penitus ignorare, quid sibi velit his verbis S. Augustinus. Quid enim sunt *loca spiritualia*, ad quæ pro meritis anima fertur? Quid *loca pœnalia*, *quæ corpora non sint*, *sed similia corporibus*? Quid demum *inferorum substantia spiritalis* non *corporalis*? Plane aliam oportet S. Doctorem hisce vocibus affinxisse notionem, quam quæ a cæteris tributa est, aut modo tribuitur. Nam juxta notionem, quam nunc de ipsis habemus, facilius Hippocentaurum, aut Chimæram concipias, quam *locum spiritualem*: immo hunc ne ullo quidem pacto intelligas: cum invicem pugnent ideæ loci, ac spiritualis substantiæ. At quidquid hisce nominibus intellexerit S. Pater dum hæc scriberet, illud potius debe-

mus attendere, quod legitur lib. 2. Retractat. cap. 24. ubi correxit, quod de hoc argumento minus caute dixerat *in lib. de Genesi ad litter.* inquiens : *In duodecimo de inferis magis mihi videor docere debuisse, quod sub terris sint, quam rationem reddere, cur sub terris esse credantur, sive dicantur, quasi ita non sit.* Ubi & corporeum locum admittit, & intra telluris viscera contineri profitetur. Hinc etiam retractavit lib. 1. cap. 5. quod libro de immortalitate animæ scripserat: *anima, si caret corpore, in hoc mundo non est.* His adde idem omnino judicium ferendum esse de inferni loco, ac de igne in eo contento. Ignem autem inferni apud S. Augustinum materialem esse perspicuum est ex iis quæ tradit de Civit. Dei lib. 21., nosque infra proferemus.

XVI. Quibus præcipue momentis fulcire studeant commentum suum *Ubiquistæ*, plane me latet. Unum illud memini me legisse, Brentium opponere solitum, nullum determinatum locum ad malos omnes continendos capacem futurum, cum tanta sit reproborum multitudo. Id objicienti Brentio recte per jocum Bullingerus Sacramentarius respondet, *non esse, quod Ubiquetarii timeant se ob loci angustias ab inferno excludendos: satis enim fore capacem omnium Ubiquistarum, & sceleratorum :* Additque Gretserus, *sacramentariorum quoque, & hæreticorum omnium.* Sed de hac objectione alibi sermo erit.

XVII. Aliud fortassis opponent argumentum ex eo depromptum quod Dæmones, cum etiam in his superis orbis terraquei partibus versantur, in inferno esse dicuntur, adeoque non esse infernum certis loci alicujus limitibus circumscribendum. Quod roborare possunt verbis Petri Apostoli Epist. 1. cap. 2., quibus ait, *Angelis peccantibus Deum non pepercisse, sed inferni rudentibus detractos in Tartarum cruciandos tradidisse:* ubi inferni nomine S. Augustinus, & alii sublunarem hunc mundum intelligunt, in quo tamquam in caliginoso carcere Dæmones detineantur.

XVIII. Sed nullius plane momenti est hæc objectio. Quamquam enim lubens concedam plures ac plures cacodæmones in hoc aere, atque orbe terrestri relictos ob altissimas divinæ Providentiæ erga homines dispositiones ; nego tamen eos esse in inferno proprie accepto, sive in loco sempiternæ eorum miseriæ deputato. Ut enim bonus Angelus, dum nobiscum versatur in terris, interim non existit in cælo, licet beatitudinem suam secum circumferat; ita Angelus malus, dum circuit terram, tamquam leo rugiens quærens, quem devoret, in inferno non est, sed in terra, tametsi suam semper secum deferat damnationem & pœnam. Apostoli autem Petri verba Patres, & expositores communius non de hoc aere caliginoso, sed de Barathro inferni interpretantur, & ipse S. Augustinus in alia significatione frequentius usurpavit. Sed etsi ea de aere explicentur, Ubiquetariis nequaquam favent: tum quia satis commode de inferno minus proprie dicto, & in sensu figurato accipi possunt: tum maxime quia, cum ibi mali spiritus ad tempus reserventur, postremo detrudendi in Tartarum, ibique æternum cruciandi, jam locum alium deteriorem, illumque certum ac definitum admittere necesse est, in quem demum terribili illa Christi sententia cum cæteris reprobis projicientur : *discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus.*

CA-

CAPUT VI.

Damnatorum loci conditiones. Tenebræ ibi sunt, sed maligno quodam lumine intermixtæ. Damnatorum societas quam grave supplicium. Adauget illud maxime tenebricosi Carceris angustia. An frigus in eo, præter alia tormenta admittendum sit, haud concors Theologorum opinio. Sententiæ utriusque fundamenta in medium afferuntur: nihilque esse, quod ajenti subscribere cogat, ostenditur.

I. CUm itaque Damnatorum carcer certus sit, definitusque locus, sequitur ut aliquas ejus conditiones cursim attingamus. Præcipuas unica sententia complexum fuisse videtur Sanctissimum Jobum, dum ita Deum deprecatus est cap. 10.: *dimitte me, ut plangam paululum dolorem meum, antequam vadam, & non revertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram miseriæ, & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Quem textum commodius ad infernum, seu ad animarum stationem, quam ad sepulcrum referri, ostendunt Pineda, aliique illustres interpretes, ejusque priora verba cum Sancto Augustino hoc sensu explicant, quod nempe Job *velit requiescere, antequam eat in pœnas æternas, ad hoc utique ut non eat: quemadmodum si dicamus alicui, corrige te, antequam damneris: non enim, cum se correxerit, damnabitur.* Cui expositioni adstipulantur ex antiquis Olympius, S. Hieronymus, sive Author Commentarii in Job, Beda, S. Bernardus, S. Thomas, & alii.

II. In hac ergo sententia describit S. Jobus inferni regionem tamquam *terram tenebrosam*, aut lumine cassam, *& opertam mortis caligine*, idest lethalibus umbris, & immedicabilibus tenebris: rursusque eam vocat terram miseriæ, seu juxta proprietatem hebraicæ vocis עיפה lassitudinis, deliquii, defectus, obscuritatis, *& tenebrarum*, ut significet ibi tenebras, tamquam in nativo solo succrescere, sicut dicitur *terra auri, & argenti*, ubi hæ res proveniunt. Has tenebras quoque Damnatorum loco tribuunt alii Scripturæ textus. Ecclesiastici cap. 21. legitur: *via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ.* 2. Petri cap. 2. *hi sunt* (impii videlicet) *quibus caligo tenebrarum reservatur.* Et S. Judas V. 17. *quibus procella tenebrarum servata est in æternum.*

III. Hoc idem passim tradunt Ecclesiæ Patres, qui inter alia hoc assignant ignis inferni ab elementari discrimen, quod ille minime luceat, luce saltem clara, & perspicua, sive ut inquit S. Gregorius Magnus (a), *non luceat ad aliquam consolationem, luceat tamen ad majus tormentum.* Quod egregie declarat Doctor Angelicus S. Thomas 3. p. q. 97. art. 4. his verbis: „ dispositio inferni erit talis, quod maxime miseriæ damnatorum competet. Unde secundum hoc sunt ibi lux & tenebræ, prout maxime spectant ad miseriam damnatorum. Ipsa autem visio secundum se delectabilis est.... Sed per accidens contingit visionem esse afflictivam, in quantum videmus aliqua nobis nociva, vel nostræ voluntati repugnantia. Et ideo in inferno hoc modo debet esse locus dispositus ad videndum secundum lucem, & tenebras, ut nihil ibi perspicue videatur; sed solummodo sub quadam umbrositate videantur ea, quæ afflictionem cordi ingerere possunt. Unde simpliciter loquendo locus est tenebrosus; sed tamen ex divina dispositione est ibi aliquid luminis, quantum sufficit ad videndum illa, quæ animam torquere possunt. „

IV. Huic addere lubet præclaram doctrinæ S. Thomæ expositionem, quam habet Dominicus Soto in 4. dis. 50. art. 4. inquiens: „ visus, qui omnium (sensuum) est præstantissimus, tenebris obducetur. Nam etsi ignis in sua substantia res sit luminosa; tamen ratione materiæ esse potest tenebrosus. Id autem illic primum ratione sulfuris accidet, & præterea ratione loci, ubi aer inclusus non habet justam ra-

„ ri-

(a) lib. 9. Moral. cap. 39.

„ ritatem. At vero neque omnimodæ „ sunt tenebræ, quales essent in centro „ terræ, si nullus illic ignis arderet. „ Sed conjicitur esse lumen quoddam „ ambiguum, quo possint se miseri mu„ tuo conspectare, idque ad majorem „ tristitiam, cum suas calamitates in„ vicem conspiciant. Nam & solatio „ destituti sunt, quod esse solet miseris, „ dum accidit socios habere pœnarum. „ Torquentur vero præsertim dum eos „ intuentur, quos criminum complices „ habuerunt, vel sua contagione conta„ minarunt. Tunc enim majori suffun„ duntur pudore. Conjectari ergo de „ illa tenebrosa luce possumus, aut „ sublucidis tenebris ad modum illarum „ rerum, quas somniantes in semivigilio „ patiuntur, dum videre sibi videntur, „ maligne tamen, illos, cum quibus „ colloquuntur. Unde Gregorius quam„ vis super illud Evangelii, *mittite eum* „ *in tenebras exteriores*, dixisset, quod „ si ignis ille lucem haberet, nequaquam „ in tenebras exteriores mitti dicere„ tur; tamen loco citato moralium ad„ jecit, quod *quamvis ille ignis ad con*„ *solationem non luceat, tamen, ut magis* „ *torqueat, lucet. Nam sequaces, quos* „ *secum traxerunt de mundo, reprobi*, „ *flamma illustrante, visuri sunt*. „

V. Atque hæc, quæ de molesto aliorum Damnatorum aspectu effert S. Gregorius, subindicasse videtur S. Job verbis, quæ sequuntur, nempe, *ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat:* quibus, ut Sacri Expositores advertunt, designatur, quidquid in inferni tenebris conspicitur, horrificum esse, terribile, simulacra, & imagines mortis, tristissima reproborum spectra, non sine ingenti miserorum cruciatu. Sunt equidem nonnulli, qui potius solatium aliquod ac levamen se percepturos obganniunt ex aliorum consortio. Sed vana, stultaque spe infelices se lactant, ac deludunt. Nam, ut sapienter observat S. Augustinus, consolatio, quæ a malis aliorum originem trahit, in mediocri tantum afflictatione locum habet. Cum autem cruciatus acerrimus est, & animus nimium vexatus, nullum omnino ex consortio aliorum solatium percipitur; id quod in Podagrico cognoscere licet, qui si acutis doloribus excrucietur, etsi mille offerantur vehementius dolentes, nullum inde levamen habet.

VI. Quinimmo docet S. Thomas in 4. dis. 50. qu. 2. art. 1., quod ex Damnatorum multitudine pœna singulorum augebitur; quemadmodum major futura est electorum gloria ex multorum societate; tum ob perfectissimum odium, quo se invicem Damnati prosequuntur; tum ob perpetuos clamores, convicia atque blasphemias, quæ locum horridiorem efficient. Quam pœnam inter inferni gravissimas reponit S. Maximus serm. Hortat. (*a*) ita disserens: „ quod „ omnibus miserabilius est, sive, ut ve„ rius dicam, molestius, atque gravius, „ cujus vel mentio dire cruciat, quanto „ magis ipsum rei periculum, ac per„ pessio, quæ a Deo, sanctisque ejus „ virtutibus est separatio, ac cum dia„ bolo, ejusque nequissimis dæmonibus „ in sempiternum duratura necessitudo, „ quodque nulla sit ab his expectanda li„ beratio. Quibuscum per hujus vitæ „ tempus decurrente sæculo, pravis stu„ diis nostris, voluntate, animique ar„ bitrio versari elegimus, cum illis, ut „ versemur necessario vel inviti, futuro „ illo ævo damnabimur; omnique du„ rius cruciatu, & acerbius est, vel „ sine tormentis, ut cum illis perpetuo „ agas, qui oderunt, odioque haben„ tur, &c.

VII. Accedit ad incrementum pœnæ loci ejusdem angustia ob Damnatorum præcipue multitudinem. Siquidem juxta imaginem hujus loci, quam nobis præformant sacræ litteræ, angustum omnino, arctumve esse fateri necessum est. Isajas cap. 24. 22. ita de impiis loquitur: *congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, & claudentur ibi*

in car-

(a) Tom. 2. Edition. Combefis. pag. 2:7.

in carcere. Sermonem hic esse de æterno impiorum supplicio metaphorice expresso consentiunt Interpretes. Metaphora desumpta est a captivis bello factis, aut quibusque aliis criminis gravioris consortibus, qui gregatim vincti, manus pedesque ligati detruduntur in carcerem, arctæque mandantur custodiæ. Sic enim futurum prædicit Propheta de omnibus impiis, cum a Christo Judice ligatis manibus, & pedibus mittentur in tenebras exteriores, seu in tenebricosam inferni custodiam in qua turmatim, collectimque compingentur, instar lignorum in uno fasce collectorum, adeo ut mutuo se premant, comprimantque, & nedum ambulare, sed neque loco movere se possint. Id etiam in Evangelio figurate Christus expressit in Matth. 13. 30. verbis illis: *colligite zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum*. Atque eamdem quoque inferni ideam nobis ingerunt nonnulla Apocalypseos testimonia.

VIII. An Damnatorum locus frigidus sit, sive an Damnati inter alias pœnas etiam acerbissimo frigore crucientur, lis est & controversia inter Theologos, & Scripturæ Sacræ Expositores. Qui partem ajentem propugnant, his potissimum nituntur fundamentis. Primum, illudque præcipuum petitur ex verbis Jobi cap. 24.: *ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, & usque ad inferos peccatum illius*: ubi vicissitudo quædam ponitur ab igne in aquam frigidissimam. Ulterius: Sapient. cap. 5. testatur, *terrarum orbem contra insensatos* pugnaturum; & Deum *vim daturum Creaturæ ad ultionem inimicorum suorum*. Igitur & aqua universitatis particeps, Deique creatura injurias in Creatorem suum vindicabit. Præterea: cap. 3. Matth. legimus: *Filii regni ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium*. Stridor autem dentium ingentem frigoris vim consequitur, sicut & aliorum membrorum tremor. Demum afferunt authoritatem S. Hieronymi, Cassiani, Bedæ, Philippi Presbyteri, Petri Damiani, Bernardi, Anselmi, aliorumque, quorum testimonia legi possunt apud Pinedam in cap. 24. Job. & Franciscum Suarez lib. 8. de Angel. cap. 12.

IX. Graviora procul dubio sunt fundamenta sententiæ negantis, eaque ferme proponuntur a Dominico Soto loco supra laudato his verbis: „ Primum argumentum est, quod cum Christus diversis locis Evangelii universa inferni tormenta recensuerit: nempe ignem, fletum, stridorem dentium, & tenebras, de frigore nullibi meminit. Imo vero Zachar. 9. ubi de inferno extat vaticinium, sic legitur: *tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua*. Quasi diceret, *sed purus ignis*. Quin vero Lucæ 16., ubi Epulo ille guttam aquæ deposcebat, qua linguam refrigeraret, documentum præbuit merum ignem absque ullo frigore illic ardere.

„ X. Mox & ratione loci arguitur: ignis & nives eodem loco esse non possunt: si vero loco distent, non est intellectu facile, quomodo, aut quibus interpolatis temporibus transmittantur Damnati ab uno in alterum locum, aut quomodo ignis nivibus subintrantibus loco cedat, aut frigori in quacumque sit materia, sive aqua sit, sive alia quæcumque.

„ XI. Præterea, si verum est, quod supra probabilissimum existimabamus, nempe quod Damnati non sunt loco semoti, sed veluti in acervo congesti, non est possibile loca omnes mutare, nec apparet quomodo divexare eos, per vices valeant aqua, & ignis.

„ XII. Sed potissimum argumentum est, quod Christus *in ignem æternum* illos missurus est: ignis autem æternus est, qui jugiter & perpetuo absque ulla interpolatione torquet. Calor vero & frigus non possunt simul torquere, etiamsi per spirituales species id faciant: quoniam sensatio caloris & sensatio frigoris mutuo se expellunt. Nulla ergo erit illic frigoris afflictio.

„ XIII. Jam vero tandem arguitur.

„ Si

„ Si vicissitudo illa il'ic locum haberet, „ maxime ad augendam doloris vehe- „ mentiam. Sed illa satis est magna per „ solum ignem, & augeri potest, quan- „ tum æquitas justitiæ poposcerit: er- „ go officium frigoris supervacaneum est, „ atque adeo illic ei non datur locus.

XIV. Nolim ego in hac controversia sedere Judex, illudque solum assero rem esse ut minus incertam extantiam frigoris, aut aquæ frigidissimæ in inferno: cumque, ut jam ab initio memini me dixisse, non arbitratu nostro, sive conjecturis definienda sint Damnatorum supplicia, quæ a voluntate Dei juxta sapientiæ suæ ac justitiæ leges unice pendent; nihil esse plane video in divinis Scripturis, & Ecclesiæ traditione, quod nos ad frigoris pœnam in inferno constituendam cogat. Nam in primis quoad textum Jobi, qui sententiæ affirmantis potissimum est, ac fere unicum fundamentum, congrue, quin & congruentius de pœna impiorum temporaria explicatur, vel etiam de culpis vitæ præsentis, quemadmodum illum exponunt S. Thomas in Commentario, aliique passim Interpretes. „ Imo, inquit „ Soto, ut meam ignorantiam sub ali- „ orum censura confitear, miror quo- „ modo ex illo loco talis fuerit colle- „ cta sententia. Objurgat enim illic Job „ adulterum dicens: *oculus adulteri observat* „ *caliginem*, & inter ejus qualitates ait: *le-* „ *vis est super faciem aquæ*: & maledicens „ ei subdit: *maledicta sit pars ejus in* „ *terra: ad nimium calorem transeat ab* „ *aquis nivium*, & *usque ad inferos pec-* „ *catum illius*. Ubi Gregorius nihil de „ alternatione inferni meminit, sed ini- „ quitatem adulteri frigiditatis nomine „ intellexit, a qua solet ad calorem su- „ perbiæ conscendere. Aut, si hoc ma- „ gis placet, turpes hujus sæculi vo- „ luptates, quia refrigeria existimantur, „ & veluti nix liquefiunt, nivium fri- „ gori comparavit, a quibus impreca- „ tur adultero, ut ad nimium inferni calo- „ rem transeat: quia vix solent concubi- „ narii ad cor redire: & ideo explica- „ tius subdit: & *usque ad inferos pec-* „ *catum illius*. Non ergo intellexit, quod „ postea futurus esset a calore ignis ad „ frigus nivium regressus: sed quod es- „ set a nivibus hujus sæculi perpetuus „ ingressus.

XV. His addere præstat, quæ scribit P. Franciscus Suarez loco citato in confirmationem prioris expositionis, quæ communior est, & probabilior. „ Atque „ hæc, inquit, expositio consentanea lit- „ teræ est, si verbum *transeundi* non per „ modum imprecantis, sed per modum „ futuri & affirmantis legatur, ut Hie- „ ronymus, & D. Thomas, & alii le- „ gunt. Quia vero probabilius est, im- „ perando, vel deprecando legendum esse „ *transeat*, prout vulgata habet editio; „ ideo convenientius, verba de impreca- „ tione pœnarum intelliguntur, non ta- „ men pœnarum vitæ futuræ, sed præ- „ sentis. Nam in versu præcedenti „ cœpit Job pœnas peccatori postulare „ dicens: *maledicta sit pars ejus in terra*, „ *nec ambulet per viam vinearum*: qui- „ bus verbis pœnas hujus vitæ peccato- „ ri imprecatur, utique sterilitatem terræ, „ & carentiam omnis refrigerii, & solatii: „ & statim adjungit; *ad nimium calorem* „ &c. idest non inveniat in hac vita re- „ frigerium, sed ab una gravissima in- „ commoditate ad aliam extremam trans- „ eat, & ita vivat, donec ad inferos „ transmittatur: aut etiam ab aquis ni- „ vium peccatorum ad nimium calo- „ rem futurum in inferno transeat.

XVI. Quoad textum lib. Sapientiæ, nihil ipsum urgere satis perspicuum est. Nam præterquamquod ejusmodi emphaticæ locutiones ad iram Dei erga impios clarius exprimendam referantur, nec in sensu rigoroso & grammatico sumendæ sint, loquitur ibi Sapiens non de vindicta de impiis in inferno exigenda, sed de illa potius, quæ futura est in fine mundi, & in ipso judicii supremi die, cum cæli, terra, cæteraque elementa commovebuntur, ut exponunt graviores Interpretes: idque patet ex verbis tum præcedentibus, tum maxime subsequentibus. Nam post ea verba: *pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos*, ita pergit Sapiens: *ibunt directe emissiones fulgurum*, & *tamquam a bene cur-*

vato

vato arcu nubium exterminabuntur, &c. & a petrosa ira mittentur grandines: excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, & tamquam turbo venti dividet illos. Quis non videt hæc verba, etiamsi nolit in eis figuram agnoscere, intelligi nequaquam posse de suppliciis inferni, nisi forte adeo desipias, ut in eo loco etiam fulgura ponas, turgentes nubes, grandines, ventorum turbines, maris & fluminum aquas &c.

XVII. Sed neque quidpiam extundi potest, quod affirmanti sententiæ faveat ex textu Evangelii: *ibi erit fletus & stridor dentium*. Nam sicut *fletus* juxta communem acceptionem intensissimum dolorem denotat, qui in Damnatis ex propriarum calamitatum consideratione oritur; ita *stridor dentium*, quem realem futurum in assumptis corporibus concedere nulla ratio vetat, ex aliis principiis præter frigus oriri potest. Stridor quippe ille vel voluntarius est, vel necessarius. Voluntarius quidem gigni potest vel ex iracundiæ furore, quo adversus Deum Judicem Beatosque infremunt, vel ex sera, & inutili delictorum pœnitentia, vel ex bonorum, quæ amiserunt, memoria. Necessarius vero ex vehementia doloris procreari valet, quem ab igne patiuntur. Hinc S. Jo. Chrysostomus (*a*) fletum & stridorem dentium *cruciatus incredibiles* significare scribit: & S. Prosper, sive Julianus (*b*) *dolores acerrimos*: atque ita etiam alii sacri Expositores interpretantur.

XVIII. Demum quoad Patres attinet, quos producunt tamquam suæ sententiæ faventes: in primis S. Hieronymus in cap. 24. Job non definite, ac firmiter, sed dubitanter loquitur: *forte*, inquit, *in ipsa Gehenna talis sensuum cruciatus fiet illis, qui in ea torquebuntur &c.* Cæteri autem pauci sunt, si cum iis conferantur, qui nullam penitus de hac frigoris pœna mentionem fecere, adeo ut Ecclesiæ traditionem eruere ex illis minime valeas: sed ut summum privatam eorumdem opinationem.

CAPUT VII.

De inferorum igne. Recensentur, qui illum tropice accipiendum putant: Origenes in primis: qui tamen multorum studio ab hoc nævo purgatur: Calvinus deinde, aliique ex ejus præsertim Discipulis. Nimia castigatur Theologi cujusdam Berolinensis confidentia ferme unanimem de metaphorico ignis sensu persuasionem jactantis. Quin potius hujusmodi sensus fere ab omnibus improbatus ostenditur.

I. SEd jam de præcipuo divinæ justitiæ ad impios in alia vita torquendos instrumento latius differamus: de igne videlicet, cujus tam frequens mentio est in sacrarum litterarum oraculis. An hæc ignis pœna, quam supremus judex denunciat, in obvio & nativo sensu accipienda sit, an vero in metaphorico aut figurato, a quibusdam hac præsertim ætate nostra in controversiam adducitur. Et quidem ex Catholicis neminem futurum puto, qui inferni ignem verum & corporeum esse negare ausit. Quamquam enim de hujusce ignis natura nullum hactenus decretum editum fuerit, quod *definitivum* vocant; universæ tamen Ecclesiæ consensus satis ostendit, quid unicuique tenendum sit. Hinc ab

(a) Epist. ad Theod. laps.
(b) lib. 1. de vita contempl.

omnibus Theologis statim rejecta, & explosa sententia fuit Ambrosii Catharini, qui a proprio, & obvio Scripturæ verborum sensu recedens, *ignis* vocabulum allegorice intellexit, designatamque ea voce arbitratus est summam aliquam pœnam, aut cruciatus omnes a reprobis perferendos. Quam quidem sententiam alii *hæreticam*, alii *hæresi proximam*, universim autem saltem *erroneam*, ac admodum *temerariam* appellant.

II. Ex Heterodoxis vero plures sunt, qui inferorum ignem tropice explicandum esse censuerunt. Primus omnium, qui hoc diserte docuerit, creditur Origenes, de quo S. Hieronymus in Epist. ad Avitum (*a*) scribit: *Ignem quoque Gehennæ, & tormenta, quæ Scriptura sancta peccatoribus comminatur, non ponit in suppliciis, sed in conscientia peccatorum, quando Dei virtute, & potentia omnis memoria delictorum ante oculos nostros ponitur .... & quidquid feceramus in vita vel turpe, vel impium, omnis eorum in conspectu nostro pictura describitur, at præteritas voluptates mens intuens conscientiæ punitur ardore, & pœnitudinis stimulis confoditur*. Locus Origenis, quem præsertim sugillat Hieronymus, habetur lib. 2. Periarchon Cap. 11, ubi recitata Isajæ sententia ex Cap. 50. V. 11, *ambulate in lumine ignis vestri, & flamma, quam accendistis*, subdit: *per quos sermones hoc videtur indicari, quod unusquisque peccatorum flammam sibi ipsi proprii ignis accendat, & non in aliquem ignem, qui antea jam fuerit accensus ab alio, vel ante ipsum substiterit, demergatur: cujus ignis materia, atque esca nostra sunt peccata*. Quibus verbis satis perspicue declarare videtur ignis pœnam reprobis denunciatam non aliud esse præter conscientiæ cruciatum, quem sibi quisque propriis noxis, ac flagitiis inducit.

III. Quamplures nihilominus sunt insignes viri, qui Origenem ab hoc nęvo pro viribus purgant, contenduntque ex illa interpretatione verborum Isaję, non esse hauriendam Origenis mentem quoad naturam ignis ad improbos puniendos a Deo in futura vita paratis, cum pluribus aliis in locis juxta catholicam doctrinam scripsisse satis constet. In primis enim in eodem lib. Periarc. paulo inferius observat, quod *sicut in morbis corporalibus primo ferri rigor, & sectionis asperitas solet juxta morbi qualitatem adhiberi, & tandem etiam adhibetur ignis; quanto magis*, inquit, *intelligendum est & hunc medicum nostrum Deum volentem diluere vitia animarum nostrarum, quæ & peccatorum, & scelerum diversitate collegerat, uti hujusmodi pœnalibus curis: insuper etiam ignis inferre supplicium his, qui sanitatem animæ perdiderunt*: ubi distinguit conscientiæ angustias & curarum morsus a pœna ignis, qua tandem improbos cruciandos esse decernit. Sed clarius mentem suam exponit *Comment. in Matth. n. 72.* (*b*), ubi declarans verba illa Christi: *ite maledicti in ignem æternum*, ait: *qui autem recedunt ab Jesu decidunt in ignem æternum, qui alterius generis est ab hoc igne, quem habemus in usu*. Sed in quo sita est ejusmodi diversitas? Num fortasse, quod noster ignis verus, ac materialis est: ille autem spiritualis, aut allegoricus? minime. Sequitur namque: *nullus enim ignis inter homines est æternus, sed ne multi temporis: extinguitur enim cito: æternus autem ignis est ille, de quo & Isajas dicit in fine prophetiæ suę*: vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.

IV. Alia duo loca profert in defensionem Origenis S. Pamphilus Martyr in Apologia: primum ex Comment. in Proverb. Salomon. ubi scribit: *manifestum est, quod una pœna tam dæmonum naturę, quam humano generi peccatorum a Domino præfinita sit illa, quam Dominus sua sententia designavit dicens*: ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus: *ostendens quia eadem species pœnarum peccatoribus hominibus, & angelis ejus præparata sit, licet in eadem* pœna

(a) Num. 7 Tom. I. edit. Veron. (b) Edit. Monach. S. Mauri.

pœna diversa sit quantitas pœnę. Alterum vero ex comment. in psal. 6. ubi ait: *possibile est considerare ex his maxime doloribus, quos in hoc corpore positi sentimus &c. Si in hac præsenti vita tam intolerabiles sunt pœnarum dolores, quid putandum est, cum non jam anima crassiori utetur indumento, sed cum id spirituale effectum ex resurrectione recipiet; & eo vehementius utique quo subtilius est, sentiet vim doloris*. Quibus verbis non interiorem animæ cruciatum, sed extrinsece adhibitum tormentum satis perspicue designat. Atque eadem vel paria habet lib. 5. cont. Celsum, Homil. 4. in Isajam, Homil. 8. in Josue, & aliis locis.

V. Sed ut ut ignem inferni intelligendum putarit Origenes, illud pro comperto est, sequiore ævo plures Origenis discipulos ansam arripuisse ex laudatis *Periarchon* verbis promovendi sententiam de igne metaphorico. Id siquidem diserte testatur Orosius in commonit. ad S. Augustinum de erroribus Priscillianistarum, & Origenistarum (*a*). Queritur enim quosdam Origenistas jactare solitos, *ignem æternum, quo peccatores puniuntur, non esse ignem verum, dicentes dictum esse ignem propriæ conscientiæ punitionem.*

VI. Sententiam eamdem non uno in loco docet Calvinus. Lib. 3. Instit. cap. ult. definit, *infernum nihil aliud esse, nisi conscientiæ horrorem*. In Epist. ad Hebræos cap. 10., *ignem, quem reprobis scriptura minatur, esse malæ conscientiæ cruciatum*. Et in caput 3. Matth. *de igne æterno*, inquit, *scio argute a multis fuisse disputatum; at colligere licet metaphoricam esse locutionem:* quod & repetit in caput 25. ejusd. Matth.

VII. Calvini vestigia secuti sunt discipulus ejus Theodorus Beza, & Lambertus Danæus. Prior *in confessione fidei* nedum Damnatorum pœnas nudum terrorem esse cum Magistro constituit, & *anxietatem conscientiæ cogitantis Deum sibi esse iratum, & infensum*, sed etiam *ad aniles fabulas rejicit, quæ de inferni doloribus alii scripsere, quas toto animo execrar se garrit*. Alter vero in caput 109., & 113. Enchiridion S. Augustini in scholasticos Theologos invehitur, affirmantes ignem inferni corporeum esse, vereque comburere. Horum opinationem alii deinceps complexi sunt, quos inter Daniel Classenius recenset *Junium, Filenum & Rainoldum*, qui illud præcipue urgent, quod materialis, & corporeus ignis non sit aptus, & idoneus corporibus, animisque Damnatorum, & cacodæmonum substantiis spiritualibus cruciandis.

VIII. At nemo confidentius hanc sententiam proposuit, quam nuperus Theologus Berolinensis (*b*), de quo supra mentionem fecimus, quem laudat ac sequitur Franciscus Roches Pastor Genevensis Epist. 37. Postquam enim conceptis verbis asseruit verum, ac proprie dictum non esse ignem in sacris litteris ad puniendos impios denunciatum, subjicit, *jamdiu consensisse homines; aut Theologos, Scripturæ verba de hoc igne prolata in sensu metaphorico accipienda esse, adeo ut ignis ille ferme extinctus fuerit* (*c*). Quo nixus fundamento hoc obtrudat, plane me latet; immo verius dixerim enormi nimium confidentia fuisse locutum, dum talem consensionem jactat, & quidem jampridem obtinentem, tamquam omnibus exploratam. Nam si nullo etiam in pretio habeat Theologos omnes catholicæ Religionis, totiusque Ecclesiæ Romanæ sensum, quem nullus profecto non iniquus æstimator flocci fecerit; neque Lutheranos Theologos, neque Calvinistas consentientes afferre potest: cum eorum plures, iique magnæ apud eos authoritatis oppositum disertissime docuerint, ac doceant. Testatur D. Swinden Theologus Anglus, qui hoc sæculo scripsit (*d*), hanc esse *fidem Ecclesiæ Anglicanæ*, ignem scilicet inferni verum, ac materialem esse; producitque in testes tres præ cæteris eximios ejusdem Ecclesię Theologos, nimirum Doctorem Barrow

(a) Inter opera S. August. Tom. 8. edit. Monach. S. Mauri. (b) Tom. 45. Biblioth. German. pag. 95. (c) Il y a deja long temps, qu'on est convenu du sens metaphorique des expressions de l'Ecriture là dessus, & qu'on a presque éteint ce feu.
(d) In suo libello, cui titulus *Recherches &c.*

in *expositione symboli*, celebrem Hammondum *in suis commentariis in Matth.* ad illa verba *cap.* 25. *discedite a me maledicti in ignem æternum &c.*, & perdoctum Episcopum Bilson, qui & verum ignem in inferno, & sulphur etiam ejus esse materiam ex locis Apocalypseos probari contendit. Alios item memorat ex aliis Protestantium Ecclesiis primi apud illas subsellii Theologos ejusdem sententiæ defensores, ac vindices, nempe Petrum Martyrem *in lib. Regum*, Munsterum *annot. in caput.* 30. *Isajæ*, Bullingerum *Homil.* 90. *in Isaj.*, Qualterum *homil.* 163. *in Isaj.*, Musculum *in Matth. cap.* 25. & Zanchium *de operib. Dei* 1. *par. lib.* 4. *cap.* 19.

IV. Plures alii etiam inter Lutheranos recenseri possunt sententiæ ejusdem Patroni: quos inter Centuriatores Magdeburgenses *Centuria* 1. *lib.* 1. *cap.* 4. in fine, ubi de igne æterno agentes inquiunt: *quem credibile est non tantum spiritualem, sed & corporalem futurum, cum tam sæpe sic loquatur scriptura*. Sed egregium sane Ecclesiæ suæ sensus testimonium perhibet Jo. Franciscus Buddæus, qui postremis hisce annis inter Lutheranos floruit, ac fortassis hodieque floret, dum *in Institut. Theologico - dogmaticis* lib. 2. cap. 3. n. 16. scribit: *non esse dubium, quin ignis, cujus in cruciatibus Damnatorum mentio injicitur, proprie sic dictus intelligendus sit, sed talis, qui in corpora hominum, qualia post resurrectionem futura sunt, agere, & dolorem in illis excitare potest.* Neque enim id extra dubitationem constitutum posuisset, si hanc in Ecclesia sua doctrinam vigere, & communius saltem approbari non perspexisset. Nam Author idem de æternitate pœnarum agens eos non prætermisit, qui ex Lutheranis novum Origenistarum commentum amplexi fuerant. Nihil igitur esse video, cur tanta confidentia jactare possit scriptor Berolinensis consensum Theologorum unanimem diu jam obtinentem de igne inferni metaphorico, adeo ut jam fere ignem illum extinxerint, quem veteres olim accenderant; mirarique subit fucum sibi fieri passum Ministrum de Roches ab hoc Authore naves omnes in Pyræo stantes suas esse temere venditante, dum paucos admodum, si cum aliorum numero præsertim conferas, Theologos numerare valet suæ sententiæ fautores.

X. Quamquam ergo nonnulli extiterint, ac extent, qui Scripturæ verba de igne sempiterno in allegorico sensu intelligenda putent; fateantur omnes oportet longe adeo plures esse, qui eadem in proprio sensu accipiunt, ut comparatione instituta, prior sententia vix ulla gaudeat ejus generis probabilitate, quæ a solo scriptorum numero & authoritate depromitur. Nam præter consensum Ecclesiæ Romanæ quem ab Apostolorum ævo continenti Patrum traditione semper obtinuisse manifestum faciam, præter Heterodoxos, quos modo memoravimus, cæteræ quoque Orientales Ecclesiæ a Romana nunquam satis deplorando schismate sejunctæ, in eamdem sententiam unanimiter conspirant. De Ecclesia Græca res satis comperta est. Hinc tametsi in Concilio Florentino Græci Patres non eadem senserint, ac Latini quoad ignem purgatorium, quo electorum animæ temporaliter expiantur, nulla tamen de reproborum æterno igne dissensio fuit; pluraque affert Allatius dissert. 2. de lib. Ecclesiast. quibus Ecclesiæ Græcæ consensus in eo dogmate evidenter adstruitur. Coptos pariter, Nestorianos, Æthiopes, aliasque Christianas gentes idem omnino sentire liquet tum ex earum Liturgiis, qua publici juris fecit Renaudotius, tum ex iis scriptoribus; qui harum Ecclesiarum dogmata, ritus, aut historiam tradidere (*a*).

XI. His omnibus adnectere lubet etiam Judæorum, & Mahumedanorum, aliorumque de Gehennali igne persuasionem, non quasi magni pendam hac in re eorum authoritatem, sed eo fine duntaxat ut constet, quam late semper apud

(*a*) Legi potest inter alios Jovethus Tom. 1. de Relig. totius mundi.

apud homines invaluerit, ac invalescat ea sententia, quæ verum illum, materialemque profitetur. Ac Judæi quidem tum ob Scripturæ Sacræ textus, tum propter majorum suorum traditionem eam concorditer tenuerunt, retinentque, licet nonnullis erroribus, ac figmentis ex rabbinica vena prodeuntibus obvolvant: ut inter alios observat Bartoloccius (*a*), qui etiam perhibet eosdem docere *ignem illum tenebrosum esse*, *ut est ignis in materia opaca terrestri*, *ut in sulphure*, *& fumo denso*, *cujus claritas per eum offuscatur*: & ob hujusmodi rationem tenebræ dicuntur esse in inferno, ut habetur in *Veellè Scemoth*, *Rabbà Parascit* ad illud Psal. 18. *ponet tenebras latibulum suum*. Hunc etiam ignem Leo de Mutina in *lib. Judæor. Cærem.* die Sabbati propter festivitatis honorem extingui fabulatur.

XII. Gemina sæpe tradit de inferni igne Mahumedes in Alcorano. Nam Sura 28. *incredulos*, inquit, *die Judicii prorsus ignis circumdabit*. Et Sura 32.: *Incredulis Deus aptabit vestes igneas*, *eorumque ventres*, *& capita igne volvens*, *& revolvens perpetuo exire inde volentes repellet*. Clarissime vero Sura 62. scribens: *Dei vindicta superveniet*, *quam nemo evitare poterit*... *Tunc ad ignem Gehennæ vocatis Deus inquiet*: *hic est ecce ignis*, *cui sæpius audiendo contradixistis*. *An hunc imaginarium*, *atque magicum*, *an vero verum ignem esse jam videtis*? *illum igitur patienter sustinete*: *non minus enim patiemini*, *si sustinere nolueritis*: *quia secundum opera vestra meritum suscepturi estis*. Quam doctrinam religiose recipiunt, ac probant Mahumedani, ut videre est apud Hottingerum lib. alibi cit. pag. 253., & D. d'Herbelot in biblioth. Orient. pag. 368.

XIII. Demum & ipsis Gentilibus eadem sedit opinio, quam sicut & alia multa hauserunt ex sacris libris juxta veteres Patres, & plures recentes eruditissimos viros Huetium, Natalem Alexandrum, Vossium, Bochartum, Bullum, aliosque. Hinc in inferno Pyriphlegetontem constituerunt, seu amnem igneum, in quem scelesti, ac facinorosi homines devolverentur: de quo tum Plato, tum alii antiqui, tum præcipue Poetæ frequenter mentionem faciunt. Multas etiam nunc esse infidelium nationes, quæ idem censeant, ex testimoniis, quæ superiore libro descripsimus, manifestum est.

CAPUT VIII.

Scripturæ Sacræ loca, *ubi de inferorum igne mentio fit*, *collectim proponuntur*: *eaque in primis*, *quæ extant in veteri testamento*, *& de futuro impiorum supplicio omnino intelligenda sunt*, *quorum aliqua vindicantur ab ineptis quorumdam interpretationibus*. *Ea deinde*, *quæ extant in Evangeliis*, *aliisque novi fœderis canonicis libris longe plura*, *atque clariora*.

I. PRoductis jam præcipuis Authoribus, qui Gehennæ ignem non verum ac proprium opinantur, sed metaphoricum aut figuratum, concertationem adversum ipsos aggredior, communemque Ecclesiæ Doctrinam pro viribus defendendam, & in tanta luce collocandam suscipio, ut siquis rem hanc nondum satis exploratam habuerit, eum pudeat de tam aperta veritate solummodo dubitare. Quoniam vero præcipuum argumentum promitur ex sacrarum litterarum authoritate, illudque invictissime constat non ex uno vel altero eorumdem textu, sed ex omnibus maxime collectim sumptis, qui sibi invicem adstipulantur, seque magis declarant ac firmant; ideo valde proderit omnes in antecessum sub uno veluti oculorum aspectu proponere, quos

(a) In Bibliothec. Rabbin. Tom. 2. Dissert. de Infern.

quos deinceps attento studio ponderabimus, pluraque inde eliciemus firmissima argumenta. Ex his porro nonnulli prostant in veteri Testamento; plures vero, iique luculentiores in novo.

II. Atque ut a veteri ordiamur testamento, occurrit in primis locus celebris ex Deuteronomio cap. 32. 22. *ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad Inferni novissima:* in quo sermonem esse de pœna, qua improbi in futura vita plectendi sunt, tradunt plerique, & graves etiam scriptores, ac interpretes: quos inter Galatinus lib. 7. cap. 9. ex Glossa in libro Tanhuma refert, *ignem succensum in ira Dei idem esse, quod in medio Gehennæ*. Et Grotius pariter ad hunc locum testatur Hebræos nomen Sceol, sive inferni, quod hic legitur, intelligere *gravissimarum post hanc vitam pænarum regionem, aut statum*. Et siquidem ita locus iste sumatur, decretorius plane est pro sententia, quam defendo. Ea namque quæ de igne illo in furore Dei succenso Scriptor Sacer enarrat, non nisi de vero, ac materiali intelligi valent. Sed quoniam Vatablus, Clarius, Grotius idem & alii (*a*) locum hunc exponunt de igne terrestri consumente omnia usque ad radices defixas intra terram, & saltem probabilis est horum opinio; iccirco huic textui non insisto quemadmodum nec aliis nonnullis, quæ a doctis etiam scriptoribus afferuntur, qui satis commode de temporaria punitione explicari queunt, & ad certiora progredior.

III. Primus locus habetur apud Jobum cap. 20., in quo supplicia describuntur tum hujus vitæ, tum futuræ, quibus Deus in impium hominem animadvertit; & post plura ibi recensita com. 26. sic ait: *omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis ejus; devorabit eum ignis, qui non succenditur*: sive ut in Hebræo, *qui flatu non excitatur:* qua in lectione conveniunt Vatablus, Clarius, Munsterus, Castalio, Drusius, Grotius, & alii, a quibus non dissentit Pagninus, dum vertit: *ignis inextinguibilis*: talis quippe ignis *halitu*, sive *insufflatione* non indiget. Locum hunc de pœna alterius vitæ intelligendum esse satis manifestum est. Nam præter ipsa verba, quæ congruam aliam expositionem non patiuntur, favent ea, quæ immediate sequuntur, nempe: *revelabunt cæli iniquitatem ejus, & terra consurget adversus eum*, utique in extremo Judicii die; sequitur enim *detrahetur in die furoris Domini:* sic enim Judicii dies a Prophetis appellari consuevit. Ac tandem concludit: *hæc est pars hominis impii a Deo, & hæreditas verborum ejus a Domino*, scilicet, hæc est pœna a Deo definita, quæ impium manet, non alia sane, nisi quam Justissimus Judex in illa die irrogaturus est. Favent etiam Paraphrasis Chaldæa, quæ ita legit: *consumet eum ignis Gehennæ, qui non est sufflatus*, & reliquæ versiones, quas inter ea quæ Clarii & Munsteri est, habet: *multa pericula, quæ impius non prævidet, manent eum, quousque tandem perpetuo igni, qui sufflatione opus non habet, tradatur* (*b*). Favent demum Ecclesiæ Patres, qui in librum Jobi scripsere, & celebriores quique Expositores Drusius, Pineda, a Lapide, Tirinus, aliique communiter; ex quibus postremus sic aptissime ea verba declarat: *devorabit eum ignis, qui non succenditur, alimento terreno, vel flabello; sed semel ab origine mundi a Deo succensus in semetipso cum suis fomentis inconsumptibilis æternum ardebit, Deo illum conservante ad æternum impiorum cruciatum*.

IV. Litteraliter etiam de inferni cruciatibus accipiuntur duo præ aliis Psalmorum loca, quorum alter petitur ex Psalmo 10., alter vero ex Psal. 139. Prior juxta Vulgatam ita legitur: *pluet super peccatores laqueos: ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum*. Vel juxta Hebraicum textum: *pluet super impios laqueos, vel carbones, aut prunas; ignis, sulphur & spiritus vertiginum, aut terrorum erunt pars calicis eorum*.

(a) Videsis *Critica Sacra* ad hunc locum.

(b) In Criticis Sacris.

rum. Alludit hic Regius Psaltes ad Sodomorum incendium, insignem nempe illam divinæ justitiæ ultionem, quæ secundum Apostolum Judam *com.* 17. figura est ignis æterni, quem hic designat. Et certe tum antecedentia, tum consequentia hunc sensum definiunt. Præmittit enim Propheta, quod *Dominus interrogat*, aut juxta vim hebraicæ vocis *probabit*, aut *examinabit*, in tremendo suo judicio, *justum & impium : qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam*: utique quia in semetipsum eam *ignis* pœnam, *spiritusque procellarum*, aut *terrorum* accersit, quam mox commemorat. Ac denique hujusce ultionis hanc rationem assignat: *quoniam justus Dominus, & justitiam dilexit ; æquitatem vidit vultus ejus*, retribuendo videlicet unicuique juxta opera sua.

V. Locus alter sic effertur in nostra Vulgata: *cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos ; in miseriis non subsistent*. In textu autem hebraico: *conjicientur super illos carbones ; in ignem eos ruere facies, & in miserias, ubi non subsistent*, vel ut alii legunt, *non evadent amplius fovea, in quam ciciderint*. Sermonem hic fieri de peccatoribus a Deo puniendis, res est explorata. De punitione autem non præsentis vitæ, sed futuræ, textum hunc intelligere cogunt tum ipsa verba, quæ certam pœnam exprimunt impiis omnibus inferendam, & quidem in loco, a quo nunquam emergant, qui alius plane non est, nisi infernus; tum quia ibidem dicitur, quod *virum injustum mala capient in interitu*, sive ut legit Chaldæus, *virum pravum, & operatorem malorum venetur Angelus mortis, & detrudat eum in Gebennam*. Tum demum quia subjicitur: *cognovi, quia faciet Dominus Judicium inopis, & vindictam pauperum. Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo*, seu, ut Vatablus, *coram facie tua*, aut *in conspectu tuo perpetuo vivent*: quibus exprimitur Judicium, quod aliquando facturus est Dominus, & vindicta de improbis sumenda, præmiumque, quod in æterna vita justi recipient. Præter hæc plures locum illum urgere solent ex psalm. 20.: *pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira sua conturbabit eos, & devorabit eos ignis*. Verum cum originarius textus sensum alium exhibeat, quam qui specie tenus in his verbis apparet, ab eo afferendo abstinemus.

VI. Plura in præsens argumentum testimonia suppetit Propheta Isajas; sed tria præcipua sunt. Primum habetur cap. 33. com. 14. *conterriti sunt in Sion peccatores ; possedit tremor hypocritas. Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitabit de vobis cum ardoribus sempiternis?* Mentionem hic fieri de pœnis impiorum post hanc vitam luendis tradunt S. Hieronymus, Procopius, & alii Patres; tradunt etiam Forerius, a Lapide, Calmetus, Tirinus, & communiter Interpretes tum Catholici, tum Protestantes. Equidem aliqui ex his postremis dissentiunt *per ignem consumentem* intelligentes vel Deum peccata populi sui per Assyrios punientem, ut Pelicanus, & Piscator: vel exercitum ipsum Assyriorum, cujus vim Judæi sustinere non possent, ut Ugo Grotius. Verum hos omnes adeo nervose refellit Doctissimus inter eos Campejus Vitringa (*a*), ut omni penitus probabilitate ipsorum interpretationem exuerit; qui post plura erudite animadversa, ita demum concludit. " Sub notionem ignis consumentis, & focorum " æternorum non tantum cogitabis de " puritate & zelo Dei in vindicanda gloria sua, veluti fundata in æterna Dei " natura; verum etiam de certa Dei voluntate gloriæ suæ læsæ in peccatoribus impœnitentibus ulciscendæ in " æternum supplicio summo, & gravissimo expresso per illius sententiæ verba, " *execrandi abite in ignem æternum*. Chaldæus hoc loco de impiis judicandis " exponit, & tradendis Gehennæ incendio æterno. Hoc postulatum est divi- " næ

(*a*) In hunc Isajæ locum.

„ næ Justitiæ. Supplicia hujus vitæ „ temporaria non explent emphasim „ phrasios *ignis consumentis*, *&* *focorum æternorum* „ Hæc ille.

VII. Locus alter insignis legitur cap. 30. com. 33. juxta Vulgatam: *præparata est enim ab heri Tophet, a Rege præparata, profunda, & dilatata. Nutrimenta ejus ignis, & ligna multa. Flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam*. Spectasse Prophetam his verbis infamem Damnatorum sedem consentiunt Sacri Expositores, vix ullo dissidente, S. Hieronymus, Forerius, Munsterus, Vatablus, Clarius, a Lapide, Calmetus, Vitringa, &c.; ex quibus Clarius, & Munsterus postquam adnotarunt, Isajam designasse *Assyrios non tantum in hoc mundo feriendos, sed etiam in futuro infernalibus pœnis perpetuo cruciandos*, hæc subdunt (*a*): " Gehenna enim hic Tophet dicitur; & fortasse alibi tam clare descriptam non invenies, consentientibus etiam hebræis cum nostris „ scriptoribus. Et primo quidem dicitur *præparata ab heri*, hoc est ab initio mundi: hoc enim *heri* non raro in „ Scriptura significat juxta illud Hebr. „ 13. *Jesus Christus heri, & hodie, ipse & in sæcula*. Hebræi quoque exponunt „ infernum jam antea paratum prædicentibus Prophetis, &c. Secundo indicat Propheta profundum esse infernum, & latum, quo agnoscas multitudinem damnandorum. 3. dicit habitaculum illud esse igneum, ut intelligas cruciatum perpetuum. 4. Gehenna „ est æterna; quia Spiritus, & voluntas „ Domini perpetuam vim incendii suppeditat „. Vitringa quoque in hunc locum, ita inter cætera alia scribit: „ realis interpretatio Emblematis non „ potest videri obscura peritis verbi Prophetici. Hieronymus hic secundum „ hypothesim suam cogitat *de lata, & spatiosa Gehenna* Dæmones, hostesque „ populi Dei æternis ustura ardoribus. „ Nec aliter Paraphrastes. Verba ejus: „ *etenim ordinata est a sæculis Gehenna* „ *propter peccata eorum*. Certe Propheta sic scripsit ut pingendo infernum „ terrestrem, & temporarium, qualem „ hic deformat, nobis ob oculos poneret imaginem inferni veri, & æterni „.

VIII. Postremus Isajæ locus, isque celebratissimus sumitur ex cap. 65. com. 24, ubi totam suam prophetiam ita concludit: *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt usque ad satietatem visionis omni carni*. Loqui hic Prophetam de damnatorum suppliciis nemo ex omnibus Patribus, & Expositoribus, quos consulere licuit, non consentit præter Grotium, quem egregie refutat, & castigat laudatus Vitringa, ejusque explicationem nedum improbabilem, sed & ridiculariam patefacit. " Illustris Vir, inquit, Ugo Grotius, „ cui hic loci adhuc dum obversantur „ imagines rerum Machabaicarum, tentavit cum his componere hæc verba „ prophetica *cata gramma* interpretando: „ quod sane idem est, ac siquæ fabulosa „ vetustas reliquit de Prometheo, Ixione, Tantalo (absit comparationis irreverentia) historice interpretaretur. „ Sed adverte animum ad ea, quæ ad hæc „ verba adscripsi: *vermis eorum non morietur*, idest, *diu vermis pascetur illorum*, „ *qui in Antiochi partibus fuerint, cadaveribus, quia sepultura indigni judicabuntur. Et ignis eorum non extinguetur*, „ idest *ignis signa in oppidis accensis*. Hei „ mihi, vir magne, quorsum abis? Num „ vermes longius eorum depascuntur cadavera, qui sepultura indigni habiti „ relinquuntur in campis, quam qui putrescunt in sepulcris? Cadavera insepulta a vulturibus, percaopteris, corvis „ feris carnivoris utique magis vorantur, quam a vermibus, & ab iis multo „ citius absumuntur, & exeduntur, quam „ sepulta a vermibus. Num incendia „ oppidorum, & castrorum horum defectorum a Machabæis facta ullo sermone hominum dici possunt *ipsorum ignis*? Ignis ipsorum est ignis, qui ipsos „ urit, & absumit; ignis *oppidorum*, & ca-

(a) In Criticis Sacris.

„ *castrorum*, qui castra consumit. Quid „ ad judicatos & mortuos attinebat, si „ ipsorum ædes, & castra longum ferrent „ incendii notas? Poterat id esse incom„ modum aliis, non ipsis. Est præterea „ hic mentio *de igne non extinguendo*, „ *& verme non morituro*: non longum „ sævituro, longum rosuro &c.„ Ac subinde communem interpretationem roborat authoritate Judæorum, & Interpretis Chaldæi, qui viderunt exerte hoc loco describi supplicium Damnatis a Deo decretum ferendum ab iis in æternum, docetque hinc Sanctis antiqui fœderis natam esse Gehennæ notionem, quam postea Christus Dominus, & Apostoli commendarunt, & clarius exposuerunt.

IX. Duo alia testimonia de supplicio futuro intelligenda subministrant libri Judith, & Ecclesiastici, qui licet ab Heterodoxis tanquam canonici non recipiantur, non possunt tamen non esse magnæ etiam apud eos authoritatis. Judith quidem ita loquitur cap. 16. com. 20.: *Dominus Omnipotens vindicabit in eis* (impiis) *: in die judicii visitabit illos. Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, ut urantur, & sentiant*, vel juxta Græcam lectionem, *& lugeant usque in sempiternum*. Agit hoc loco Mulier Sancta generatim de Gentilibus procacibus, & superbis, qui adversus verum Deum, Deique populum efferatis scelerum conatibus insurgunt, deque his prænunciat nomine ignis & vermis supplicium a Divina Justitia exigendum, non in hac vita tantum, sed potissimum in futura, ut & ex verbis, quæ præmittit, & ex iis, quæ sequuntur, quam maxime elucet. Loquitur enim de ea vindicta, quam Supremus Judex exposcet in extremo die Judicii, & quæ nullum finem habitura est, sed usque in sempiternum duratura.

X. Ecclesiastici vero cap. 21. com. 10. dicitur: *stuppa collecta synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis:* Complut. addit *in perditione*. Sive nomine *consummationis* intelligas peccatorum consumtionem, sive melius juxta græcam vocem *finem*, constat hic sermonem esse de ultione Dei exercenda in impios ad inferna detrusos, veluti *stuppam* ad combustionem collectam: quod comma sequens confirmat: *via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ*. De eodem enim peccatorum supplicio agitur in utroque loco. Plura alia Veteris Testamenti loca missa facio, quæ non sine aliqua probabilitatis specie de pœnis temporariis, aut præsentibus explicari possunt.

XI. Frequentiora longe sunt, & clariora, quæ de inferorum igne prostant in novi Testamenti libris oracula, neque laborandum nobis est, ut ea ad futura supplicia referri commonstremus, cum nulla de his possit esse controversia. Quare ea tantummodo proponemus. At primum Matth. 3. c. 10. prædicit S. Joan. Baptista turbis ad eum concurrentibus, quæ mala ipsis impenderent, nisi fructus dignos pœnitentiæ fecissent. *Jam securis*, inquit, *ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*; & com. 12. prænuncians, quæ facturus est Salvator erga justos, & injustos ait: *congregabit triticum in horreum: paleas autem comburet igne inextinguibili*. Prior sententia *omnis arbor &c. excidetur, & in ignem mittetur*, habetur etiam ex ore Servatoris nostri apud eumdem Matth. cap. 7. com. 19., & ejusdem Joannis Præcursoris apud Lucam cap. 3. com. 9.

XII. Matth. cap. 5. com. 22. Christus ita comminatur: *ego autem dico vobis; omnis qui irascitur fratri suo, reus erit Judicio; qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit Concilio; qui autem dixerit fatue, reus erit Gehennæ ignis*. Atque hic est primus locus in Novo Testamento, ubi nominatur Gehenna; quam subinde eodem capite iterum, atque iterum memorat inquiens com. 29.: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, abscinde eum, & projice abs te, expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in Gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & projice abs te; expedit enim*

V tibi,

tibi ut pereat unum membrorum tuorum, *quam totum corpus tuum eat in Gehennam*. Porro Gehennæ nomine designari locum, in quo magnus nutritur ignis ad impiorum punitionem, res est compertissima, tum ex ipso verborum contextu, tum ex iis, quæ superius late dicta sunt agentes de voce Gehennæ: tum vel maxime quia idem S. Matth. easdem Christi sententias referens cap. 18. a com. 8. habet: *Si manus tua*, *vel pes tuus scandalizat te*, *abscinde eum*, *& projice abs te*; *bonum tibi est ad vitam ingredi debilem*, *vel claudum*, *quam duas manus*, *vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum*. *Et si oculus tuus scandalizat te*, *erue eum*, *& projice abs te*. *Bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare*, *quam duos occulos habentem mitti in Gehennam ignis*. Ubi apparet utrumque pro eodem usurpari, *Gehennam* videlicet, & *ignem*, in quem conjiciuntur Damnati. Quod clarius adhuc expressit S. Marcus cap. 9. Christi sententiam secundo, ac tertio repetens his verbis: *bonum est tibi &c.*, *quam duas manus habentem ire in Gehennam*, *in ignem inextinguibilem*: *ubi vermis eorum non moritur*, *& ignis non extinguitur*. *Bonum est tibi &c. quam duos pedes habentem mitti in Gehennam ignis inextinguibilis*, *ubi vermis &c.*, *& ignis non extinguitur*. *Bonum est tibi &c. quam duos oculos habentem mitti in Gehennam ignis*; *ubi vermis &c.*, *& ignis non extinguitur*. *Omnis enim igne salietur*. Quibus evidens est idem esse apud S. Evangelistam *Gehennam*, & *ignem*, sumique indifferenter & locum continentem, & rem in ipso contentam. Hinc etiam in eodem sensu de Gehenna fit sermo Matth. cap. 10. com. 28.: *nolite timere eos*, *qui occidunt corpus*, *animam autem non possunt occidere*; *sed potius timete eum*, *qui potest & animam & corpus perdere in Gehennam*. Quam sententiam Lucas ita refert cap. 12. com. 15.: *timete eum*, *qui postquam occiderit*, *habet potestatem mittere in Gehennam*. Et Matth. cap. 23. com. 15.: *væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ*, *quia circuitis mare & aridam*, *ut faciatis unum proselytum*, *& cum fuerit factus*, *facitis eum filium Gehennæ*, seu destinatum igni æterno. Et com. 33.: *quomodo fugietis a judicio Gehennæ?*

XIII. Præter hæc illustris locus extat capite 13. ejusdem S. Matth. com. 24., ubi Divinus Magister proponit parabolam de tritico, & zizaniis, quæ cum eodem in agro una crevissent, tempore messis ab invicem secernuntur, & zizania quidem alligantur in fasciculos ad comburendum, triticum autem in horreum Domini congregatur. Deinde cum requisitus esset a Discipulis ut eam exponere dignaretur, subjecit a com. 38. *zizania filii sunt nequam*.... *Messis vero consummatio sæculi*, *messores autem sunt Angeli*. *Sicut ergo colliguntur zizania*, *& igni comburuntur*; *sic erit in consummatione sæculi*. *Mittet filius hominis Angelos suos*, *& colligent de regno ejus omnia scandala*, *& eos*, *qui faciunt iniquitatem*; *& mittent eos in caminum ignis*; *ibi erit fletus*, *& stridor dentium*. Et adducta itidem parabola de sagena missa in mare, & separatione facta piscium bonorum, & malorum, subdit: *sic erit in consummatione sæculi*. *Exibunt Angeli*, *& separabunt malos de medio justorum*, *& mittent eos in caminum ignis*; *ibi erit fletus*, *& stridor dentium*.

XVI. Demum idem S. Matth. cap. 25. com. 41. adducit terribilem illam sententiam, quam in supremo die judicii Judex vivorum, & mortuorum Christus Jesus se pronunciaturum denunciat in omnes, qui a sinistris ejus erunt, sive in reprobos his verbis conceptam: *discedite a me maledicti in ignem æternum*, *qui paratus est Diabolo*, *& angelis ejus*. Cujus postea executionem refert inquiens: *& ibunt hi in supplicium æternum*, sive ut legit Augustinus, *in combustionem æternam*: *justi autem in vitam æternam*.

XV. Non absimili modo Damnatorum pœnam exprimunt ceteri tres Evangelistæ. Marci sententias jam attulimus, quemadmodum & Lucæ Cap. 3. Com. 9. Sed iste alibi quoque de pœna ignis mentionem facit, in ea scilicet celebri narratione sive historiam, sive parabolam appellare mavis de Divite, & Lazaro. Nam postquam Divitem ob vitam in deliciis traductam, & immiseri-

misericordiam in Pauperes ad inferos damnatum descripsit, illum conquerentem inducit de ardore ignis, quo horrendum cruciabatur iis verbis: *crucior in hac flamma*. Unde & aquam poscebat ad aliquod istius ardoris refrigerium. Evangelista etiam Joannes Cap. 15. com. 6. memorat verba a Christo prolata de quovis, qui sibi per unionem gratiæ & charitatis non adhæserit, nempe: *Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet*: quibus significat pœnam absque vita supernaturali decedentibus inferendam.

De hoc eodem igne testimonia non desunt in Paulinis Epistolis. 2. ad Thessalon. Cap. 1. com. 8. loquens Apostolus de supplicio, quod reprobis Christus irrogaturus est in secundo suo adventu, illud repræsentat *in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi: qui pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini, & a gloria virtutis ejus*. Ad Hebręos etjam Cap. 10. com. 26, *voluntarie*, inquit, *peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis autem quædam expectatio judicii, & ignis æmulatio, quæ consumtura est adversarios*.

XVI. Sed frequentissima sunt in Apocalypsi. Cap. 14. com. 10., de omnibus qui *bestiam adoraverint*, dicitur: *cruciabuntur igne, & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum agni*. Cap. 18. com. 8. de muliere fornicaria legitur: *quantum glorificavit se &c. in una die venient plagæ ejus, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur: quia fortis est Deus, qui judicabit illam*. Cap. 19. 20: *Et apprehensa est bestia, & cum ea Pseudopropheta..... vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure*. Cap. 20. 9. *Diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, ubi & bestia, & Pseudopropheta cruciabuntur nocte ac die in sæcula sæculorum*. Et com. 14. *Judicatum est de singulis secundum opera eorum, & mors, & infernus missi sunt in stagnum ignis: hæc est mors secunda. Et qui non inventus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis*. Cap. 21. 8. *Timidis autem & incredulis, & execratis &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure: quod est mors secunda*. Præter hęc vocat damnatorum locum *fornacem magnam*, aliisque vocabulis, & phrasibus utitur, quę eamdem pœnam ignis designant.

CAPUT IX.

Divinæ Scripturæ locutiones in sensu tropico ad arbitrium accipiendæ non sunt: sed servatis sanæ Critices, & Hermeneutices regulis. Quæ profertur a pluribus ad proprium nativumque sensum distinguendum, minus videtur idonea. Certiores aliæ sanciuntur: iisque sacrarum litterarum voces de inferni igne proprie sumendas esse fuse demonstratur.

I. QUinquaginta ferme loca produximus, in quibus Sacræ Litterę de futura impiorum vindicta sermonem habentes, eam exprimunt vocabulo *ignis*, sive quod perinde est, *flammæ*, *ardoris*, *combustionis*, *Gebennæ &c.* Vel simplex horum propositio satis esse deberet, ut quilibet æquus Judex pro vero proprieque dicto inferorum igne sententiam ferret. Clara siquidem ea sunt, nec aliam eadem citra præjudicia ulla legenti ideam, quam veri ignis ingenerant. Præstat nihilominus ea operosius expendere, & ad accuratum examen vocare, adhibitis in subsidium saniorjs Critices, & Hermeneutices regulis, ut luculentius appareat, quam falsa, quam futilis & inepta sit illorum opinio, qui a proprio & obvio sensu recedentes, metaphorice, aut tropice intelligenda pertendunt.

II. Et illud quidem in primis pro certo tenendum est, quod omnes advertunt Sacrarum Litterarum Interpretes, neminem posse pro libito ac genio Scri-

pturæ locutionibus figuratum, aut allegoricum sensum affingere, sed necessario servandas esse certas quasdam regulas, quibus tropica locutio a litterali, & obvia jure & merito distinguatur: præsertim ubi de veritate aliqua agitur fidei doctrinam, morumque ædificationem spectante. Alioquin nihil erit in sacris eloquiis, quod in sensu allegorico, aut figurato accipi nequeat: atque adeo ad omnium catholicorum dogmatum fidem subvertendam latissimus aditus aperietur. Nam, ut inquit Natalis Alexander (*a*), ,, cum v. g. Christum esse ,, Deum, Scriptura, & Patres diserte ,, asserent, respondebunt Ariani, & Sociniani Deum esse metaphorice gratia, non natura. Cum Christum natum ex Virgine asserent, respondebunt ,, Valentiniani & Apollinaristæ id metaphorice intelligendum, quod e cęlis ,, allatum corpus per Virginis uterum ,, tamquam per canalem purissimum ,, transmiserit. Cum dicent passum esse ,, & mortuum, ad sensum metaphoricum Manichæi, & Mahumedani ,, confugient, & respondebunt, passum ,, dici, ac mortuum, quia specie tenus ,, passus, ac mortuus est. Cum dixerint ,, Christum sanguine suo hominem redemisse, metaphoricas esse has locutiones obgannient Sociniani, nihilque ,, aliud significare, quam Christum mortuum esse, ut doctrinæ sacræ veritatem morte sua confirmaret, ob eamque rationem liberationem hominum, ,, ac salutem ejus morti tribui, cum ,, ipsius doctrinam suscipiunt, & legem ,, adimplent, non quod sanguinem suum ,, ut pretium humanæ redemptionis ,, Christus obtulerit. Atque ita omnia ,, alia dogmata eludere, atque ad sua ,, placita unusquisque detorquere facillime poterit. ,, Hac de re consuli etiam potest V. Cl. & litterariæ Reipublicæ lumen splendidissimum Lud. Antonius Muratori *lib. 1. de mod. ingen. in Relig. negotio*.

III. Igitur Regulæ aliquæ sanciendę omnino sunt, & observandæ, ut litteralis sensus a tropico, & vicissim tropicus a litterali internoscatur. Et quidem ea tamquam regula præcipua assignari solet a pluribus pro sacrorum verborum intelligentia, quæ statuit: *Sacræ Scripturæ verba in sensu proprio & litterali intelligenda sunt, quoties talis sensus non repugnat cum aliis propositionibus ejusdem Scripturæ, aut cum definitione Ecclesiæ, aut cum propositione aliqua naturali lumine certa, & evidente*. Quæ regula, si probetur, jam res confecta est pro vero inferorum igne admittendo. Manifestum est enim nullam esse Scripturæ Sacræ propositionem, quæ huic repugnet, nullam Ecclesiæ definitionem, nullam denique veritatem naturali lumine certam & evidentem, quæ eidem adversetur. Illud namque fatentur omnes, ac fateantur oportet, nisi ad arbitrium suum divinam potentiam coarctare velint, posse Deum punire impios igne vero, & corporeo, idque & cum anima a corpore sejuncta est, & certissime cum iterum ei conjungetur. Verum, ut quod sentio, libere exponam, quamquam hujusmodi regulam haud penitus rejiciam, immo usui aliquando esse posse minime diffitear, suas tamen ita generatim proposita patitur exceptiones, plurimæque sunt in sacris codicibus phrases, & locutiones, quibus neque aliæ Scripturæ propositiones, neque definitiones Ecclesiæ, neque perspicua aliqua veritas naturalis repugnant, quę tamen in sensu obvio ac litterali a Patribus, sacrisque Expositoribus congrue, quin & congruentius non accipiuntur. Quare hac regula in medio relicta, certiores aliæ a Criticis melioribus probatę adhibendæ sunt, ut germanus sensus locorum, quæ protulimus, innotescat.

IV. Prima igitur regula, ex qua primum argumentum elicio pro sensu proprio verborum Scripturæ de igne inferni loquentis, hæc est: *cum simplici æque ac me-*

(a) Sæcul. 9. Differt. 16. §. 22.

metaphorico sermone res eadem tam facile exprimi potest, locutiones simplices frequentius, metaphoricæ rarius usurpantur. Quippe cum ad ea, quæ naturæ ac veritati magis accommodata sunt, plerumque homines ferantur, metaphoricas locutiones adeo frequenter non usurpant, quæ coactæ quodammodo sunt, & contrariæ veritati, si severe accipiantur. Hinc statim validissimum argumentum sumitur pro sententia, quam propugnamus. Nemo siquidem negaverit, quin id, quod adversarii nomine *ignis* in sacris litteris designari arbitrantur, simplici locutione æque facile exprimi potuerit a sacris Scriptoribus. Cum ergo Damnatorum supplicium voce ignis Scripturæ frequentius, immo frequentissime designent, consequitur eam vocem non in sensu allegorico, sed proprio ab iisdem usurpari.

V. Secunda Regula, quæ priorem amplius declarat, ac firmat, est hujusmodi: *metaphoræ non adhibentur nisi vel ob vocum inopiam, aut necessitatem, vel ob elegantiam sermonis, vel ob consuetudinem.* Nulla autem erat ex tribus hisce caussis, qua permoveri potuerint Sacri Scriptores, ut interiorem animi, vel si mavis, exteriorem alium cruciatum metaphora ignis exprimerent. Non quidem necessitas, aut vocabulorum inopia: Nam tum hebraicum, tum maxime græcum Idioma, vocibus abundant, quibus ea pœna denotetur. Non sermonis elegantia: elegantissime enim per propria nomina tormenta illa significari potuerunt. Non denique consuetudo: neque enim tum apud Hebræos vox אש, vel apud Græcos πυρ in usu unquam fuit, ut vel interiores animi angustias, vel exteriora alia supplicia ab igne diversa designaret.

VI. Ex quo fit hic urgeri haudquaquam posse plures metaphoricas locutiones, quæ habentur in Sacris libris. Si eas namque attento animo perpenderimus, facile constabit aliquam ex tribus hisce subesse caussam, cur adhibitæ fuerint. Sic e. g. Deo corpus, aut corporea membra, animi perturbationes, aut operationes humanas attribuunt, ut significent divinam operationem, aut divinæ operationis effectus, qui vix, ac ne vix quidem explicari aliter possent, ac intelligi. Sic in libris præsertim propheticis plures tropos, ac figuras invenias, quæ Prophetarum dicendi stilo admodum consentaneæ sunt, & mirifice sermonem exornant. Sic multa, quæ Moses enarrat de mundi opificio, ad populi captum, & ingenium temperavit. Nihil horum dici potest de ignis locutione, quam ad exprimendum Damnatorum supplicium tam frequenter usurpant. Nam neque ulla necessitas urget eam potius adhibendi vocem quam aliam, neque sermonis ornatus ipsam requirit, neque fert consuetudo loquendi ulla, ut ipsa quidquam aliud diversum ab igne significetur, cum de pœna, ac supplicio sermo est.

VII. Tertia Regula hæc est: *dum Scriptor vocem aliquam usurpat, quæ ex communi hominum acceptione certum, definitumque sensum habet, præsumitur in eodem sensu a Scriptore accipi, nisi aliunde constet in iisdem circumstantiis in alieno sensu ab ipso usurpari.* Cujus regulæ ea ratio est: quia Scriptor sapiens, ac prudens verba usurpat, ut ab iis, quibuscum loquitur intelligatur. Intelligi autem nequaquam posset, si alium ipse, alium qui audiunt vocabulo sensum affingerent; præsertim si nihil sit, unde auditores colligere valeant diversum esse sensum, quem Author intendit. Qua ex regula sic arguere licet: sacræ Litteræ ut significent præcipuum reproborum in futura vita supplicium, non alias ferme voces adhibent præter voces *ignis, flammæ, combustionis, Gehennæ, Gehennæ ignis*, similesque quæ in idem recidunt. Hujusmodi autem nomina, nisi quidpiam addatur, aut circumstantiæ rei aliter postulent, nullam aliam ideam, quam veri ignis insinuant, nec alio in sensu præter hunc satis obvium ab omnibus intelliguntur. Aliunde nihil est in testimoniis a me prolatis, quod vel compellat, vel ansam præbeat ea sumendi in sensu figurato, nec saltem in eorum pluribus vel morosus vitilitigator aut ex antecedentibus, & consequentibus,

aut

aut ex contextu, aut ex scopo scribentis, aut scribendi methodo quidpiam reperiet, unde prudens motivum haurire queat ea aliter accipiendi, quam in sensu nativo & proprio. Igitur hoc in sensu sumenda erunt.

VIII. At vim maximam argumento adjicit tam frequens in divinis oraculis ignis mentio, cum de Damnatorum vindicta loquuntur. Nam ut ex testimoniis jam expositis constat, fere quinquagesies hujusmodi supplicium commemorant. Quod Scriptor aliquis vocem in sensu nec obvio, nec usitato quandoque sumat, id fortasse culpæ tribui minime debet, si alibi præsertim tales voces adhibeat, unde ejus mens colligi valeat. At vero quod eamdem vocem ita semper, aut fere semper accipiat, nemo a culpa, aut vitioso scribendi genere excusaverit. Quis enim jure non redargueret Scriptorem passim adhibentem has voces *cælum*, *terra*, *mors &c.* alio in sensu, quam communiter accipiant homines? Igitur si Scripturæ de pœna inferni loquentes constanter adhibent, ac pluries, pluriesque repetunt vocabula *ignis*, *ardoris*, *combustionis &c.* argumento hoc est plane decretorio ea nonnisi in proprio, ac naturali sensu usurpari.

IX. Quarta Regula præcedenti affinis ita proponitur: *Eum Sensum præsumi debet Authorem veracem, ac Sapientem intendere, quem pronum est verbis subijci ab iis hominibus, ad quos verba diriguntur.* Quoniam mens loquentis, de cujus sapientia, ac veracitate dubitari nequit, disposita semper censeri debet ad conformandas ideas, aut conceptus suos ideis, aut conceptibus audientium. Qui enim loquitur, tales vult auditoribus suis ingenerare conceptus, aut ideas, quales ingenerandas fore prævidere prudenter potest. Semper autem prævidere potest eas ideas fore ingenerandas, quas spectatis circumstantiis pronum est ingenerari. Quæ præsumptio non cessat, nisi cum probabile est loquentem studio occultare velle conceptum suum, aut propriis terminis ob linguæ imperitiam, aut inopiam suum conceptum exprimere non posse. Aliis terminis eadem regula proponi solet, nempe: *ineptum esset uti metaphoris, dum sermo coram auditoribus habetur, a quibus intelligi illas non posse verisimile est*: aut saltem iis in casibus exponendæ sunt: nisi subsit motivum aliquod occultandæ veritatis. Nam lex societatis jubet verba nos adhibere, quibus mentem nostram aperiamus: lex charitatis imperat, ne quos docere volumus, eos verbis obscuris, & quorum sensum assequi non possint, ducamus in errorem, vel saltem ignaros, ut antea, relinquamus. Porro si ad hanc amussim exigamus Scripturæ Sacræ de Gehennali igne locutiones, perspicuum est eas omnino proprie ac litteraliter esse intelligendas. Nam neque aliam ipsæ audientium animis ideam ingerunt: nec Sacri Scriptores, nec Christus Dominus, qui cæteris frequentius tale supplicium memoravit, studio veritatem occultare voluerunt, cum populum ac turbas de his, quæ impiis eventura erant, edocebant: nec ob linguæ imperitiam eam exprimere non potuere: nec demum motivum ullum suberat obscura, & metaphorica voce id exponere, quod naturali, ac perspicua poterat declarari.

X. Quinta Regula: *vox illa censeri non debet ab Authore tropice prolata, quæ in similibus circumstantiis tropice nunquam profertur.* Licet autem S. Scriptura nomen ignis usurpet aliquando translate, cum vel de hominum affectibus, vel de aliqua divina operatione loquitur; nuspiam tamen ita usurpasse probabitur, dum de supplicio ad punitionem illato mentionem facit. Sic dum Genesis Cap. 19. describitur Dominum pluisse sulphur & ignem super Sodomam: dum Levitici Cap. 10. legitur: *egressus ignis a Domino devoravit eos*, dum lib. 4. Regum Cap. 1. refertur Eliæ jussu *descendisse ignem de cælo, & devorasse quinquagenarium Principem, & qui cum eo erant &c.* nemo ambigit quin hi omnes vero igne mulctati fuerint: atque ita sexcentis aliis in locis invenire est ignem ad puniendum adhibitum, in propria significatione acceptum. Nonne

ne igitur proprie etiam accipiendum erit, cum ad alterius vitæ supplicium significandum denuntiatur?

XI. Sexta Regula: *Metaphoræ diversæ sunt juxta Scriptorum ac gentium, quibus verba diriguntur, conditionem ac tempus*. Patet enim gentes temporum ac regionum intervallis inter se dissitas non iisdem uti metaphoris ad rem aliquam repræsentandam. Porro canonici Authores tum Hebraice, tum Græce scribentes, tum vetustiores, tum medii ævi, tum magis recentes conveniunt in voce *ignis*, similive adhibenda, ut futurum impiorum cruciatum designent, quemadmodum ex testimoniis a me descriptis liquido constat. *Ignem* usurpat S. Jobus, *ignem* nominat Propheta David: *ignem* & *Tophet*, seu locum ignem continentem repetit Isajas: *ignem*, *Gehennam ignis*, *ignem inextinguibilem*, *ignem æternum*, *ignis combustionem*, *caminum ignis*, *flammam cruciantem* quatuor Evangelistæ frequenter enunciant: *flammam ignis dantis vindictam*, *ignem æmulantem* S. Paulus commemorat. Denique *stagnum ignis*, *stagnum ardens igne*, *ignem ardentem sulphure*, *fornacem magnam* S. Joannes in Apocalypsi inculcat. Quis sano capite arbitretur hujusmodi voces a tot Scriptoribus longe invicem & tempore, & regionibus discretis metaphorice usurpatas fuisse, sensumque his vocibus adjunxisse a communi hominum intelligentia alienum?

XII. Septima Regula. *Metaphoris non utimur, nisi cum aliqua analogia, sive proportione inter propriam metaphoricæ vocis significationem, & rem ipsam, ad quam significandam vocem transferimus*. Liquet id manifeste in omnibus metaphoris, ut e. g. cum dicimus *rident prata*, *mare irascitur &c.* & ut exempla de scripturis sumamus, *Petra erat Christus: vicit Leo de tribu Juda*, & Beatorum gaudium, ac felicitas *convivii* nomine aliquando appellatur. Nulla autem analogia naturalis est ignis, aut combustionis cum animæ angustiis, aut terroribus, vel cum aliis cruciatibus. Profecto non nisi cum risu exciperetur, qui ut denotaret se maximos conscientiæ angores pati, aut colicis, nephriticis, aliisve doloribus affici, diceret absoluto sermone se igne torqueri, vel cruciari. Quamquam enim hæc omnia in generica pœnæ ratione conveniant, id tamen nemo satis esse putat, ut quovis pœnarum nomine indifferenter utamur ad aliquem peculiarem cruciatum significandum. Id amplius manifestum fiet, si observemus, quod cum nomen *ignis*, vel a sacris, vel a prophanis Scriptoribus translate sumitur, satis omnibus conspicua est hujusce vocis analogia. Sic dum Virgilius de Didone canit: *vulnus alit venis, & cæco carpitur igne*, nemo non percipit ignem sumi pro *vehementia amoris* ob sensibilem inter utrumque proportionem. Ita cum de irato homine dicitur, quod *igne ardeat*, nullus non agnoscit metaphoram ob analogiam obviam ignis cum iracundia. Hinc in illis locutionibus Sacræ Scripturæ in *igne furoris*, in *igne zeli* nullus extitit, nullus extat, qui metaphoram non subodoretur. At vero nullam idoneam analogiam confingere possunt adversarii, quæ legentibus, aut audientibus obvia sit, dum voces *ignis*, *combustionis &c.*, quibus Scripturæ Sacræ futuram impiorum pœnam denunciant, per tropos & metaphoras interpretantur.

XIII. Octava Regula. *Sensus ille genuinus propositionis dicendus est, quem obviæ objecti proprietates, & adjuncta, quibus verba determinantur, exposcunt*. Hujusmodi proprietates & adjuncta mox in particulari discutiemus. Nunc generatim solum dicimus vocem *ignis* inferni frequentius ita a Sacris Authoribus circumscribi, ut non nisi vero igni congrue accommodari queat; ut cum appellatur *flamma ignis*, *Gehenna ignis*, *caminus ignis*, *ignis inextinguibilis*, *combustio ignis*, *stagnum ignis*, *fornax magna*, aliaque id genus; quæ plane ita vocis illius significationem determinant, ut nonnisi per summam vim alio detorqueri valeant.

XIV. Regula Nona, eaque maxime observanda: *in omni orationis genere metaphoræ non adhibentur*. Quamquam enim sermo poeticus, aut etiam Prophe-

pheticus metaphoras, allegorias, aliasque figuras admittat; sermo tamen simplex, historicus, dogmaticus, & familiaris metaphoras nescit, nisi ob verborum penuriam adhibeantur, & usu loquentium pro aliqua determinata significatione consecratæ sint. Ex adductis porro a me sententiis constat, non in sermone tantum poetico, aut prophetico, sed etiam in simplici, historico, & familiari, qualis præcipue est in Evangeliis, & Epistolis Apostolorum, ubi, vel Servator noster Judæos docet, vel Apostoli Christianos; frequentissime adhiberi voces *ignis*, *flammæ*, *Gehennæ &c.*: Atque id quidem ut supra monuimus, non ob verborum penuriam, non ob consuetudinem loquentium, quo significatio ab adversariis intenta consecrata fuerit. Igitur non metaphorice, sed proprie ac litteraliter locuti sunt.

XV. Decima tandem, ac postrema regula est: *sensus ille propositionis proprius, legitimusque præsumitur, quem ipsi communiter homines subjecerunt, ac subjiciunt*: sive aliis verbis, *qui nedum a rudibus, & indoctis, sed etiam a doctis ac sapientibus perpetua consensione ita habitus est*. Neque enim probabile est, quin plures, pluresque sensum alium eidem tribuissent, si alium verba reipsa paterentur, prorsusque ab omni veri specie abhorreret, omnes in ejus intelligentia fuisse deceptos. Porro ab initio Christianæ Ecclesiæ, (ut mittam Judæos quoad locutiones V. Testamenti) non alio in sensu acceperunt Scripturæ verba de inferorum igne, quam in nativo, & proprio nedum homines de vulgo, sed Ecclesiæ Patres, Doctores, & Scripturarum Interpretes, paucissimis demtis; ut postmodum luculenter constabit, cum Patrum & Ecclesiæ traditionem proferemus. Quare cum hominum, præcipueque sapientum consensio, rectus ac legitimus de vocum significatione Judex habeatur, tamquam nothus aut spurius rejiciendus est sensus ille metaphoricus, quem tot Scripturæ textibus appingere quidam conantur, propriusque retinendus, quem omnes sanæ Criticæ & interpretationis regulæ unice verum evincunt.

CAPUT X.

Plures ex laudatis Scripturæ textibus peculiariter expenduntur. Non nisi verum ignem insinuant, qui ex V. Testamento deprompti sunt. Clarius idem evincunt, qui prostant in Novo. Metaphoricum sensum penitus excludunt, quæ Christus enunciat de igne futuro, ad quem damnandi sunt reprobi in finali Judicio; quemadmodum & Gehennæ vocabulum, quo sæpe utitur. Parabola de Divite inter flammas conflagrante non obest, sed favet potius igni corporeo. Hunc etiam evidenter produnt Apocalypseos verba. Qui Scripturæ de inferni igne locutiones tropice interpretantur, eam ab erroris aut mendacii nota congrue vindicare non possunt.

I. Sacræ Scripturæ textus de igne, quo crucientur Damnati, generatim duntaxat expendimus capite superiore. Nunc aliquos ad peculiare examen revocare præstat, novaque inde argumenta deducere pro vero igne adstruendo, quibus revincantur Adversarii, & catholica sententia amplius confirmetur. Recurrat itaque sub oculos ea regula, quam supra octavo loco indigitavimus, atque illa quidem certissima, a Criticis omnibus probata, nimirum: *is verus, ac germanus Scripturæ sensus existimandus est, quem vel objecti proprietates, vel adjuncta propositionis, vel circumstantiæ materiæ, aut Scribentis, aut personarum, ad quas sermo dirigitur, vel antecedentia, & consequentia, aliaque hujusmodi determinant, & naturaliter exigunt*. At vero si hæc omnia attento animo ponderentur in textibus a me citatis, compertum exploratumque

que erit non alium præter nativum, ac proprium Scripturæ locutiones exigere, penitusque tropicum aut metaphoricum excludere.

II. Propositionis hujusce veritatem luculentissime evinco discurrendo per singulas aut saltem præcipuas a me allatas authoritates, ab iis initium sumens, quæ ex veteri Testamento erutæ sunt. De igne, qui devoraturus est impium in futuro sæculo perhibet S. Jobus, quod non *succendatur*, sive ut in hebraico textu, quod *flatus non excitetur*, vel ut alii legunt, *sufflatione opus non habeat;* quibus verbis, ut animadvertunt omnes Interpretes, discrimen ignis, quem habemus in usu, ab illo, quem Deus ad impios in futura vita puniendos accendit, manifestat; quod hic nimirum non indigeat insufflatione, vel flabello, aut terrestri alimento; sed semel a Justitia divina succensus, in semetipso cum suis fomentis inconsumtus ardebit, Deo illum conservante, ac veluti supplente defectum ignis nostri proprium. Unde & ab Isaja cap. 30. dicitur, quod *flatus Domini*, *sicut torrens sulphuris succendet illum*. Liquet porro hoc discrimen veritatem proprii ignis supponere, cum in igne solum proprie dicto locum habere possit.

III. Isajas cap. 33. ut terrorem futuræ pœnæ hominibus incutiat, exclamat: *quis poterit habitare de vobis cum igne devorante*, sive consumente? *Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis*, sive ut in hebræo *in focis æternis?* Dum ignem illum Propheta vocat *devorantem*, aut *consumentem*, & *ardores*, seu *focos sempiternos:* dum sciscitatur quinam in iis *focis*, in hoc *igne* consistere poterit, satis indicat se loqui de aliquo supplicio extrinsecus admovendo, de igne nempe, vel fornace, in qua impii detrusi perpetuo permansuri sunt. Absonę quippe prorsus essent tales de interioribus conscientię cruciatibus locutiones.

IV. At validius adhuc argumentum sumitur ex aliis ejusdem Prophetæ verbis, quæ leguntur cap. 30. com. 33. ubi imagine Gehennæ sive Tophet terrestris ac temporarii verum, æternumque inferorum supplicium ob oculos ponit. Tradit nempe Tophet, seu Gehennam *præparatam esse* a Deo jam *ab heri, eamque profundam esse*, *dilatatam*, perpetuoque ignis alimento nutritam, seu *flatu Domini* continenter succensam. Jam supra notavimus Tophet seu Gehennam appellatam fuisse vallem quamdam prope Hierosolymam, ubi perpetuus asservabatur ignis ad concremandos pueros, qui Idolo Moloch immolabantur. Si igitur huic loco comparat Propheta Damnatorum sedem, & ex illo imaginem præformat, ut eam describat, ac repræsentet, plane oportet, ut quemadmodum verus procul dubio ignis in valle filiorum Hinnon conflagrabat, verus quoque sit ignis ille, cui impii tradendi sunt. Sed præterea antecedentia & consequentia verba eumdem omnino sensum definiunt. Ejusmodi namque locum ignem continentem pronunciat Isajas esse jam a summo *Rege præparatum ab heri*, hoc est a sæculis, & ab initio mundi juxta Prophetarum loquendi morem, itemque *profundum*, *ac dilatatum esse*, hoc est latum, & spatiosum; designat etiam quænam sint fomenta, quibus ignis ille æternum inextinctus perdurat, nempe *Domini halitus*, seu omnipotens ejus voluntas, qua Damnatos perpetuo punire decrevit. Quis adeo desipiat, ut hæc omnia de igne metaphorico, aut internis animi angoribus apte se interpretari posse autumet?

V. Sequitur locus alter ejusdem Isajæ qui legitur cap. 66. com. 24. ubi prophetiam ita concludit: *vermis eorum non morietur*, *& ignis eorum non extinguetur;* quæ sententia iisdem verbis concepta habetur etiam apud Marcum cap. 9. Nomine *vermis non morituri*, sive *non morientis* a Patribus & Expositoribus frequentius in sensu metaphorico intelligi jam advertimus; quam metaphoram nullatenus obesse dogmati, quod modo defendimus, deinceps clarum fiet. Itaque ponamus cum adversariis tamquam legitimum sensum hunc metaphoricum vocabuli *vermis*, adeo ut eo significetur stimulus, & remorsus conscientiæ, quo incessan-

cessanter Damnatus affligitur, nisi nomine *ignis*, *qui non extinguitur*, proprium, & peculiare ignis supplicium intelligas, sed cum Calvino, & Beza malæ conscientiæ horrorem, cruciatum, aut anxietatem, manifestam inducis in verbis propheticis, & evangelicis Tautologiam: nihil enim amplius per sententiam posteriorem, quam per priorem Isajas, & Christus significassent. Potius igitur dicendum est Prophetam, ac Redemptorem nostram iis locutionibus potissimas complexos fuisse Damnatorum pœnas, internas videlicet, & externas; illas in conscientiæ pravæ stimulis, morsibus & angustiis positas: has autem in igne vero proprieque accepto, veluti præcipuæ divinæ justitiæ ad ultionem de hostibus suis repetendam instrumento.

VI. Sensum quoque metaphoricum excludunt sententiæ tum ex libro Judith, tum ex Ecclesiastico productæ. In priore namque diserte asseritur Deum post finale judicium *daturum ignem in carnes* impiorum, ut urantur, & sentiant. Ignis, qui carnem, seu corpus amburit, nonnisi verus & corporeus esse potest: conscientiæ quippe stimulis animus proprie, non corpus affligitur. In posteriore vero legimus *consummationem* seu *finem impiorum* esse *flammam ignis*. Utrumque hoc vocabulum se se mutuo declarat: sicut flamma non nisi ex vero igne progignitur, sic nonnisi verus ignis existimari debet, qui flammam emittit.

VII. Accedo ad novum Testamentum, in quo præter illam authoritatem quam modo indicavimus, expendentes Isajæ textum, plures aliæ sunt, eæque clarissimæ, talibusque adjunctis, & circumstantiis affectæ, ut nonnisi per summam violentiam aliter quam de igne proprie dicto intelligi queant. Ac in primis peremptoria mihi videtur ea sententia, quam se prolaturum prædicit Christus Dominus in extremo Judicio adversus reprobos, nimirum: *discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis ejus*. In quibus verbis plures animadversiones fieri possunt, quæ totidem suppeditant pro litterali sensu argumenta. Nam si primum verba ipsa divinæ sententiæ spectemus, non spirituale quidpiam, aut ad solam animam pertinens, sed materiale potius & extra animam supplicium præferunt omnia. Etenim verbum illud *discedite* seu *abite a me maledicti* motum ad aliquem locum plane designat, cujus terminus, idest *ignis æternus*, ad quem ablegantur, consequenter materialis sit oportet; maxime cum de hoc termino statim dicatur esse jam *præparatum*, scilicet ab origine Mundi, *Diabolo, & Angelis ejus*: & reprobi homines illuc abituri sint cum ipsis corporibus, quibus iterum induentur. Si nullus sit verus ignis, in quem reprobi per sententiam Supremi Judicis projiciantur, sed Damnatorum pœna vel in solo conscientiæ horrore, vel in cruciatu animæ Deum sibi iratum cogitantis consistat; jam Christi verba vel nullum omnino sensum habent, vel absonum prorsus, & ab usitato omnium loquendi more longe abhorrentem. Nam qui verificetur abire impios in ignem paratum Diabolo, & Angelis ejus a mundi constitutione, si nullus extet verus ignis malis hisce spiritibus præparatus? Vel si verificari perfracte contendas, nonne verbis vim summam inferre debes, & inusitato apud omnes uti genere locutionis? Fingas, amabo, Christum verum ignem exprimere voluisse, potuissetne clariorem adhibere loquendi formulam? An opus erat, ut admoneret omnes se non loqui metaphorice, sed litteraliter, ac proprie? Apage.

VIII. Ulterius terribilis illa sententia ambagibus, tropis inusitatis, omnique penitus æquivocatione carere debuit, verbisque simplicibus, ac naturalibus concipi; ne supremæ Veritatis verba ad fallendos potius, quam ad deterrendos homines destinata viderentur. Ita sane exposcit rei conditio, ac natura, atque ita fieri cernimus in humanis quibuscumque judiciis. Dum enim Magistratus, aut Judices nocentes ad pœnam aliquam damnant, quæcumque ea sit, sententiam concipiunt ac denunciant non metaphoris, aut allegoriis, aliis-

aliisve tropis obvolutam, sed planis, perspicuis, ac simplicissimis verbis, ut vel a rudioribus statim intelligantur; nemoque unus inter Judices adhuc extitit, qui sontem aliquem vel ad carcerem, vel ad triremes, vel ad suspendium damnans, decretum ita conciperet ut reum in ignem, aut flammas, vel combustionem tradendum exprimeret. Quis igitur simile decretum affingere audeat supremo omnium Judici Deo?

IX. Præterea nonne verba illa finalis sententiæ reapse proferentur in impios? ita certe Veritas ipsa testatur inquiens: *tunc dicet his, qui a sinistris ejus erunt, discedite &c.* Si igitur verba illa dicentur, dicentur utique ut infelices reprobi intelligant, cui supplicio futuri sint obnoxii per totam æternitatem. Nullus porro non eam intelliget in alio sensu, quam nunc intelligatur ab omnibus, qui eam aut audiunt, aut legunt, nec contortis, & violentis interpretationibus nativum ejus sensum corrumpunt. Igitur nec alio in sensu a Christo judice proferetur: eo præsertim, quod nulla penitus tunc caussa suberit metaphorico potius sermone uti, quam naturali, & proprio. Scimus equidem Christum, dum inter nos versaretur, sæpe locutum fuisse ad turbas in parabolis. Sed scimus etiam cur ita locutus fuerit, nimirum tum ut se accommodaret consuetudini & genio Syrorum, maximeque Palæstinorum, quibus familiare erat, ut inquit S. Hieronymus, ad omnem sermonem texere parabolam; tum ut indignis divina occultarentur mysteria, quæ postea Discipulis suis explanabat, quemadmodum discimus ex Cap. 6. Lucæ. Caussæ autem hujusmodi nullatenus occurrent in extremi Judicii die, in quo allegoriæ omnes ac parabolæ finem sunt habituræ, omniaque in luce manifestissima collocabuntur. Nulla itaque caussa fingi potest cur finalis illa sententia sub metaphorarum involucris pronuncianda sit: immo perspicuis verbis manifestetur oportet, ut omnes tam electi, quam reprobi & auribus percipiant, & distincte intelligant, cui supplicio addicantur, qui divinæ legis mandata violarunt.

X. Aliud æque decretorium argumentum subministrant quæ leguntur Cap. 13. S. Matth. a com. 24. ubi Christus Dominus parabolam proponit de zizaniis, quæ simul cum tritico in agro Patrisfamilias creverunt, & tandem tempore messis igni tradita sunt ad comburendum. Excellentis hujus parabolæ sensum equidem tunc non exposuit divinus Magister: Sed refert subinde S. Evangelista, quod cum dimissis turbis domum venisset, accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes: *edisere nobis parabolam zizaniorum agri.* Quorum voluntati satisfaciens Christus, eam sic interpretatus est: *qui seminat bonum semen est filius hominis. Ager autem est mundus. Bonum vero semen hi sunt filii regni. Zizania autem filii sunt nequam. Inimicus autem, qui seminavit ea, est Diabolus. Messis vero consummatio sæculi. Sic erit in consummatione sæculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala, & eos, qui faciunt iniquitatem. Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus, & stridor dentium.* Hæc est interpretatio Parabolæ facta non ab homine aliquo, sed ab ipsa summa veritate, & veritatis Magistro: in qua apparet ipsum propriis, planis & simplicibus verbis, quibus obscuræ rei expositio fieri debet, singulas voces declarasse, & palam fecisse quid nomine tritici, zizaniorum, agri, inimici, messorum & messis significare voluerat: atque adeo cum interpretationem concluserit dicendo nefarios homines mittendos esse in *caminum*, seu fornacem *ignis*, sicut igni traduntur zizania, non implexa aut obscura allegoria, sed patentissima veritate docuit impios post extremum judicium in ignem, seu fornacem ignis conjiciendos esse.

XI. Accedit in confirmationem comparatio instituta ab ipso Christo Domino in eodem Capite, ut ea quæ eventura sunt in die supremo audientium animis magis infigeret. Ea desumpta est *ex sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congregante, quam, cum impleta*

esset, *educentes*, *& secus litus sedentes elegerunt bonos in vasa*, *malos autem foras miserunt*. Quam postea ita aptavit fini hujus mundi: *Sic erit in consummatione sæculi. Exibunt Angeli*, *& separabunt malos de medio justorum: & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus*, *& stridor dentium*. Vis initæ comparationis aliud ut summum non efflagitabat, nisi ut diceretur malos homines foras projiciendos a Regno Dei, vel in aliquem indefinitum locum mittendos, non autem in fornacem *ignis*, quemadmodum nec in ignem projiciuntur mali pisces. Adjectio ergo illa facta est, ut certiores fierent homines de terribili illo ignis supplicio, quo præter exclusionem a Regno cælesti reprobi mulctandi sunt. At preterea in hoc eodem loco animadversione digna sunt verba illa, quæ sequuntur. Exposita namque Parabola Christus interrogavit Discipulos suos num omnia, quæ dixerat, probe percepissent? *Et ait illis: intellexistis hæc omnia?* Cui Discipuli responderunt affirmando: *dicunt ei etiam*. Quid sodes intellexerant Discipuli, dum Christus ipsis enunciaverat pravos homines mittendos esse in caminum, sive fornacem ignis? Illud plane quod nos, quod cæteri homines intelligunt, dum eadem verba legunt, aut audiunt: nec ullam in his latentem metaphoram suspicari poterant. Igitur & sine metaphora in sensu naturali & obvio ea verba intelligenda a nobis sunt. Sed ad alia testimonia expendenda progrediamur.

XII. Non semel diximus Gehennæ vocem denotare locum, ubi magnus continetur ignis, eaque jam a Prophetarum temporibus usos fuisse Judæos ad significandum ignem punientem Damnatos, quem verum, propriumque esse & semper crediderunt, hodieque credunt. Hanc itaque vocem ad pœnam reproborum designandam sæpe adhibet Salvator noster in Evangelio. Sicut ergo eam non metaphorice, sed litteraliter intelligebant Discipuli Christi, ac turbæ, quæ ad ejus doctrinam audiendam conveniebant; ita non in sensu metaphorico, sed litterali a Christo usurpatam fuisse, asserere necesse est: id quod etiam doctrinæ ratio omnino exigit, quæ planis, & simplicibus verbis efferri debet, ut vel a rudibus, & indoctis distincte percipiatur.

XIII. Majus huic argumento robur accrescit, si tria hæc animadvertamus. Primo Christum indiscriminatim adhibere voces *Gehennæ*, & *Gehennæ ignis* ad rem eamdem indicandam, ut patet Matth. Cap. 5. & Cap. 18., in quibus eamdem sententiam repetit: & priore quidem loco *Gehennam* duntaxat nominat: in altero autem *ignem æternum*, *& Gehennam ignis*: quod pariter observare est apud S. Marcum Cap. 9. Secundo: modus ipse loquendi non alium præter litteralem sensum exposcit. Nam Matth. locis laudatis dicitur: *expedit &c. quam mitti in Gehennam*: & Marci, *quam ire in Gehennam*. Porro *mitti* vel *ire* commode non referuntur nisi ad terminum aliquem materialem, & corporeum. Tertio tandem Matth. 10., com. 28. ita Christus temporarii supplicii timores temperat dicens: *Nolite timere eos*, *qui occidunt corpus: animam autem non possunt occcidere*: *Sed potius timete eum*, *qui potest & corpus & animam perdere in Gehennam*. Et Cap. 5. *expedit tibi ut pereat unum membrorum tuorum*, *quam totum corpus tuum mittatur in Gehennam*. Quomodo constare potest Dominice sententiæ veritas, si verum ignis tormentum ab impiorum sede excludamus? Anima quidem conscientiæ stimulis, terroribus, anxietatibus excruciatur: at vero corpus nonnisi corporeo instrumento torqueri valet. Cum itaque Christus utrumque dixerit, animam nempe & corpus igne puniendum esse, ignem proprie, non translate accepisse credendum est.

XIV. Efficax etiam pro catholica sententia argumentum suggerit, quod legitur Cap. 16. Lucæ, sive *Parabolam*, sive *Historiam*, sive melius *Parabolistoriam* appelles. Ibi siquidem describitur Dives in inferno positus, ac vehementer excruciatus, cruciatusque præcipua caussa asseritur ignis, dum ita exclamans inducitur: *crucior in hac flamma*. Qua in nar-

narratione animadvertere licet scopum ejusdem esse palam facere diversitatem status; qui tum Lazaro, tum Diviti post mortem obtigit. Prius igitur Evangelista hunc in tormentis fuisse describit, cum ait: *elevans oculos, cum esset in tormentis &c.* Deinde definit quodnam esset præcipuum tormentum, quo magnopere torquebatur per illa verba ab eodem Divite prolata: *crucior in hac flamma:* quæ plane non metaphoricum, sed verum ignem manifestant. Si nullus extaret in inferis verus ignis, ut obganniunt Adversarii, cur ignem hic nobis commemorat divinus Magister? Cur hoc definito supplicio utriusque sortis discrimen expressit? Præterea vel ipse locutionis modus veram realemque flammam, aut ignem in eo calamitoso loco extitisse designat; non enim Dives conqueritur dicens duntaxat: *crucior flamma*, vel *crucior igne*, sed *crucior in hac flamma*, significans eo se igne cruciari, qui in illo reproborum carcere conflagraret, atque adeo non metaphorico, sed reali, proprieque dicto.

XV. Vim argumenti, quod ex hoc facto deducitur eludere se posse putant Adversarii, dicendo plura in ea narratione admisceri, quæ nonnisi metaphorice, aut allegorice accipi possunt: ut cum dicitur Divitem *elevasse oculos*, cum eidem tribuitur lingua, & Lazaro digiti: neque enim anima, quæ sola tunc erat in Inferno, prædita erat istiusmodi membris. Quare igitur, inquiunt, etiam flamma illa, qua cruciabatur, metaphorice explicanda non erit?

XVI. Sed basilice falluntur, qui ita concludunt. Duo siquidem in illa narratione distinguere opus est; tormentum videlicet Divitis, quod *flammæ* nomine exprimitur; & effectus affectusque, qui ex illo tormento oriebatur in Divite. Tormentum Divitis, sive instrumentum, aut proxima caussa sui cruciatus, per vocem utique propriam significari poterat, nullaque caussa Evangelistæ fuerat illud declarandi per vocem metaphoricam, quod per propriam & nativam æque declarare potuisset. At vero effectus, aut affectus, qui exurgebant in anima Divitis, innotescere commode nequaquam poterant, nisi per tropos, aut metaphoras; quemadmodum & divinæ operationes per metaphoricas voces explicari solent, ut facilius intelligantur: atque hac ratione Sacra Scriptura Deo adscribit affectus *odii*, *furoris*, *pœnitentiæ &c.*, immo & corporea membra *manus*, *pedes*, *aures*, *oculos*, *&c.* Congrue itaque in ea narratione oculos, linguam, digitos Diviti & Lazaro Christus attribuit, sicut eadem a sacris litteris Deo congrue tribuuntur, non quod aut Deus, aut anima membra habeat, sed quia nos quasi habentes fingere solemus, aut quia per membra corporea Dei & animarum proprietates quædam, & operationes declarantur, per oculos vis cognoscendi, per manus ac digitos vis agendi, per linguam vis loquendi, sentiendi &c.; quæ commode aliter explicari non possent. Omnino autem incongrue per vocem impropriam, & inusitatam pœna Divitis manifesta fieret, dum propriæ aliæ suppetunt, & ad vulgi captum æque accommodatæ. Quare nedum metaphoricæ voces, quibus cruciati Divitis affectus exprimuntur; metaphoricam esse non probant *flammæ* locutionem, sed potius flammæ proprietatem arguunt, tamquam ad vim hujusce tormenti significandam ordinatæ. His addo: cum jam satis omnibus constet membris corporeis carere animam a corpore separatam, satis quoque manifestum esse membra in ea Parabola nominata tropice debere intelligi. Idem autem minime constat de igne ad reprobos torquendos deputato: immo notum est omnibus divinam Omnipotentem posse materialibus instrumentis tum corpus, tum animam, & immateriales alias substantias affligere; Idque reapse Deum decrevisse fidem faciunt omnes Evangelistæ, immo utriusque testamenti paginæ, dum pœnam ignis improbis in futura vita parati adeo frequenter intonant, ac denunciant.

XVII. Confirmant hæc omnia, quæ hactenus prosecuti sumus argumenta, luculentissimæ, quæ habentur in libro

Apo-

Apocalypseos, de inferni igne locutiones. Missis pluribus aliis animadversionibus, quæ in omnium oculos incurrunt, illud solum observo sæpe ibi mentionem fieri de reproborum futura miseria: hanc vero vix exprimi a S. Joanne aliis nominibus, quam *ignis*, *stagni ignis*, aut *ardentis igne*, vel *combustionis*, *fornacis magnæ &c.* prout liquet ex locis à me productis. Porro tam constans locutionis genus firmissimo argumento est pro existentia corporei ignis adstruenda; neque enim una eademque metaphora res aliqua explicari consuevit, cum plures aliæ rei explicandæ præsto sunt. Nemo autem inficias iverit Damnatorum miseriæ explicandæ plures alias S. Joanni præsto fuisse loquendi formas tum metaphoricas, tum proprias, quas plane adhibuisset, si nullum in inferno verum ignem esse credidisset: præsertim, cum ut advertimus, ad conscientiæ, vel animæ stimulos & angores declarandos valde inepta sit ignis metaphora; ineptissima autem *stagni ignis*, *ardentis igne*, *& sulphure fornacis &c.* Igitur inferre debemus has voces in proprio & nativo, non tropico ab illo usurpatas fuisse.

XVIII. His omnibus rite perpensis, quæ tum hoc, tum capite superiore dicta sunt, illud, ut mihi quidem videtur, sua sponte fluit, posita Adversariorum sententia nec dignitatem, nec veracitatem scripturarum sartas tectas consistere, nec eas turpi erroris aut mendacii nota liberari congrue posse in re cæteroqui fidei doctrinam, morumque ædificationem spectante. Fac quæso judicem aliquem, de pœna reo cupiam infligenda, vel decretum ferentem, vel sermonem habentem, pluries ac pluries tormentum ignis repetere ad quem nocens vel damnandus ab ipso sit, vel damnatus jam fuerit, iisdem uti locutionum formulis, quas adhibuisse Scripturam jam vidimus; quis eum mentitum non arbitretur, aut sermone suo decepisse, vel saltem de suscepto decessisse consilio, si reum ad hujusmodi pœnam ignis reipsa non damnet, sed vel ad carcerem, vel ad triremes, vel ad vitam ærumnosam & conscientiæ propriæ stimulis exagitatam? Nonne igitur idem jure dici posset de Supremo Judice Deo? Non uno ille, aut altero Scripturæ loco, sed fere quinquaginta decretum suum de puniendis impiis inferorum igne patefecit, talibusque locutiones suas adjunctis, & characteribus circumscripsit, ut non aliam quam veri ac proprii ignis legenti vel audienti ideam ingerant, neque ipsa in hoc obvio sensu a doctis, & indoctis perpetuo intellectæ fuerint, & intelligantur. Quo igitur pacto excusari a mendacio posset, sive a studiosa fallendi homines voluntate, si tot perspicuis locutionibus non verum ignem, sed aut conscientiæ cruciatus, aut quodvis aliud ab igne supplicium designare voluisset?

CAPUT XI.

Perenni Ecclesiæ Catholicæ traditione doctrina de igne inferni corporeo constabilitur. Proferuntur præcipuorum Patrum testimonia ab Apostolorum ævo ad usque Nicæni Concilii tempora. Traditionis ejusdem testes etiam accedunt trium priorum sæculorum Ecclesiæ Martyres: quorum plures de hoc argumento authoritates allegantur.

I. UNanimem Patrum Ecclesiæ consensum in re fidei doctrinam, & morum ædificationem spectante, plurimi esse faciendum tum omnes Catholici constanter affirmant, tum ipsi Heterodoxi, æquiores saltem, ac moderatiores non diffitentur. Ex eo siquidem invictum argumentum sumitur & pro recto, germanoque Scripturæ sensu eruendo, & pro universæ Ecclesiæ traditione a primis usque temporibus colligenda. Quare non nisi per summam audaciam, ac temeritatem haud plane ferendam, rejici potest sententia

tia de vero igne ad reprobos in futura vita puniendos a divina justitia parato, si illud semel exploratum fuerit eam niti perpetua & constanti Patrum & fidelium consensione. Joannes Clericus sub nomine Petri Alethini (*a*) scribit quæstionem hanc de igne vero, aut metaphorico fuisse primis Ecclesiæ sæculis veluti adiaphoram, Patresque in utramque partem fuisse divisos. Quam falso id ab isto scriptore asseratur, declarabit hæc a nobis instituta disquisitio.

II. Agmen itaque Patrum ducat Illustrissimus Ecclesiæ Smyrnensis Episcopus, & Apostolorum Discipulus S. Polycarpus, qui cum coram Judice constitutus audiret denunciari sibi terribile ignis supplicium, nisi a sententia decederet, Christique nomen abnegaret, ita infracto animo Tyranno respondit: *ignem minaris, qui ad horæ spatium ardet, statimque extinguitur. Ignoras scilicet illum futuri judicii, æternæque damnationis ignem, qui impiorum supplicio reservatur.* Ita refert Eusebius lib. 4. histor. Cap. 15., cui omnino consonant, quæ leguntur in Epistola Ecclesiæ Smyrnensis de martyrio ejusdem (*b*): *ignem mihi minaris, qui unius horæ spatio æstuat, & postea frigescit, ignorans futuri judicii, & æterni ignis perpetua tormenta.* Et in eadem quoque Epistola hæc afferuntur de Martyribus, qui immania pro Christi fide tormenta alacriter sustinebant: *ad Christi gratiam attendentes mundana tormenta spernebant unius horæ spatio se ab æterna pœna redimentes. Frigidus ipsis videbatur immanium carnificum ignis: ob oculos quippe habebant illum effugere, qui æternus est, nunquamque extinguetur.* Nemo plane ut arbitror futurus est, qui nugari velit hos, aliosque, quos proferemus, dum ita loquebantur, aut cogitabant, aliam comprehensam animo de inferni igne habuisse ideam, ac habent cæteri homines, dum ita loquuntur, aut cogitant.

III. Sequitur antiquissimus Scriptor, & invictissimus Ecclesiæ Martyr S. Justinus, qui non uno in loco eamdem pœnam ignis diserte asserit, nempe in Apolog. 1. ad Antoninum Pium num. 21. inquiens: *nos immortalitatem eos consequi solos didicimus, qui Deum vitæ sanctitate, & virtute propius contingunt: qui autem improbe vivunt, nec immutantur, eos igne æterno credimus puniri*: quod & scribit Apolog. 2. ad Senatum num. 1. ubi refert factum Christianæ mulieris, quæ virum suum a vitiis ad meliorem frugem revocaverat, *Christiana præcepta illi suggerens, & ignis æterni supplicium paratum iis, qui obscene, & sine recta ratione vixissent.*

IV. Paria tradunt alii suppares S. Justino fidei Christianæ insignes Apologistæ. Athenagoras legatione pro Christianis num. 31. ait: *persuasum babeamus Deum, cum totus lumen sit, ea etiam, quæ in cordibus nostris latent, videre: nosque hac vita liberatos aliam ista præstantiorem ac cælestem, non terrenam victuros: vel si aliorum ruinis abripiamur, deteriorem, ac in ignis supplicio victuros.*

V. S. Theophilus ad Autholicum lib. 1. num. 14. *incredulis, & superbis, & iis qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati .... erit ira, & indignatio, tribulatio, & angustiæ, ac tandem tales ignis æternus detinebit.* Et lib. 2. num. 36. refert verba Sibyllæ canentis:

> *Ardentis ignis fulgor venit ad vos* (impios)
> *Flammis comburemini in sæculum quotidie.*

quæ verba saltem referunt tum sensum ipsius, qui ea laudat, tum alicujus scriptoris ipso S. Theophilo antiquioris.

VI. Minucius Felix in Octavio num. 35.: *admonentur homines doctissimorum libris, & carminibus Poetarum illius ignei fluminis, & de stygia palude sæpius ambientis ardoris, quæ cruciatibus æternis præparata, & Dæmonum indiciis, & oraculis Prophetarum cognita tradiderunt .... Nec*

(a) in notis ad cap. 5. lib. 3. de opificio sex dierum P. Petavii.
(b) ex cod. mss. cum editione Usseriana collatis, & eadem epist. in edit. Cotelerii.

Nec tormentis modus ullus, aut terminus. Illic sapiens ignis membra urit, & reficit, carpit & nutrit. Sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt: sicut ignes Ætnæ & Vesuvii, & ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur; ita pœnale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexesa corporum laceratione nutritur. An hujusmodi ignis metaphoricus est?

VII. Gloriosis hisce fidei defensoribus adnecto Julium Firmicum Maternum lib. de erroribus proph. Relig., ubi ait: *veniet dies Domini ut ardens clibanus. Audistis quid veniat. Nihil est, quod ex te collectum in Apothecis Dominicis reponi possit. Ardebis ut stipula, cujus inanis vilitas in cineres, favillasque servatur: quam rapax ignis violentia congeniti spiritus pascitur. Hic est exitus finisque vester: hæc est pœna, quam pro deceptis hominibus Deus statuit, ut perpetuis ardeat flammis, qui contra voluntatem Dei miserum hominem aut decepit, aut perdidit.* Id etiam inferius repetit.

VIII. Succinit sub finem secundi Ecclesiæ seculi S. Irenæus ita disserens lib. 2. Cap. 28.: *transgressoribus ignis æternus præparatus est, & Dominus manifeste dicit, & reliquæ demonstrant scripturæ. Et quamquam præscit Deus hoc futurum, similiter demonstrant Scripturæ, quemadmodum & ignem æternum his, qui transgressuri sunt, præparavit ab initio.* Eadem docet lib. 3. Cap. 23. & lib. 4. Cap. 40.: *unus*, inquit, *& idem Deus Pater, qui quidem concupiscentibus ejus communicationem &c. Principi autem abscessionis Diabolo, & qui cum eo abscesserunt, angelis æternum ignem præparans: in quem mittentur*, inquit Dominus, *illi, qui in sinistra separati sunt.... Quemadmodum in zizaniorum, & in tritici parabola manifestavit Deus.... Qui ergo regnum præparavit justis Pater, hic & caminum ignis præparavit, in quem dignos mittent ii, qui a filio hominis missi sunt Angeli.*

IX. Non minus diserte de igne futuro loquitur S. Clemens Alexandrinus lib. 5. stromat.: *Quid vero non novit Plato, & fluvios ignis, & terræ altitudinem eam, qua a barbaris Gehenna vocatur, Tartarum nominans prophetice, Cocytumque, & Acherontem, & Pyriphlegetontem, & quædam hujusmodi, quæ ad castigationem, disciplinamque inducunt, loca suppliciorum?* Et lib. *quis Dives salvandus &c.* num. 37. *qui non diligit Fratrem, inquit Joannes, homicida est, semen Caim, alumnus Diaboli .... excidetur, eumque vorax ignis manet incendium.*

X. Plura testimonia ex Tertulliano proferri possent, sed pauca sufficiant. In primis in Apolog. Cap. 47. definit *quid sit Gehenna*, inquiens: *est ignis arcani sub terra ad pœnam Thesaurus*. Et cap. 48. *nec mors jam, nec rursus ac rursus resurrectio* (post finem scilicet mundi) *erunt. Sed erimus idem, qui nunc, nec alii post: Dei quidem cultores apud Deum semper superinducti substantia propria æternitatis: prophani vero, & qui non integre ad Deum, in pœnam æque jugis ignis habentes ex ipsa natura ejus, divina scilicet, subministrationem incorruptibilitatis. Noverunt & Philosophi diversitatem arcani, & publici ignis. Ita longe alius est, qui usui humano, alius, qui judicio Dei apparet, sive de cælo fulmina stringens, sive de terra per vertices montium eructans. Non enim absumit, quod exurit. Sed dum erogat, reparat. Adeo manent montes semper ardentes .... & hoc erit testimonium ignis æterni, hoc exemplar jugis judicii pœnam nutrientis. Montes uruntur, & durant. Quid nocentes, & Dei hostes &c.* Eadem habet lib. de pœnit. cap. 12.. Author quoque carminis *de judicio Domini* inter Tertulliani opera fuse describit incendium Inferni, & flammarum vim.

X. Luculentum est Arnobii testimonium in lib. 2. ad Gentes ubi ita loquitur: *audetis ridere nos, cum Gehennas dicimus, & inextinguibiles quosdam ignes, in quos animas dejici ab eorum hostibus, inimicisque cognovimus. Quid? Plato idem vester in eo volumine, quod de animæ immortalitate composuit, non acherontem, non stygem, non cocytum fluvios, & Pyriphlegetontem nominat, in quibus animas asseverat volvi, mergi, exuri.... Quamvis vir lenis, & benevolæ voluntatis inhumanum esse crediderit capitali animas sententia condemnare,* non

non est tamen absone suspicatus jaci eas in flumina torrentia flammarum globis. Liquet ex hoc testimonio commune tunc fuisse apud Christianos doctrinam de proprie dicto Inferni igne. Hinc enim Ethnici occasionem sumebant irridendi Christifideles. Quare opus habuit Arnobius illos revincere authoritate Gentilis Philosophi, Platonis videlicet, quem ignem eumdem ad impiorum punitionem admisisse commonstrat.

XII. Floruit circa initium sæculi tertii S.Hippolytus Portuensis, in cujus libro *adversus Græcos*, qui inscribitur *adversus Platonem*, agens de *Hade*, seu inferno præclarissimum edit de ignis veritate testimonium his verbis: *locus ille tamquam carcer, & custodia destinatus est animabus, in quo constituti sunt Angeli custodes dividentes varias, & temporarias pœnas, secundum cujusque mores, actiones, & facinora. In isto receptaculo locus quidam separatur, lacus nimirum ignis inextinguibilis, ... Præparatus vero est ad determinatam a Deo diem, cum una sententia justi Judicis de omnibus feretur*. Et post aliqua: *injusti ad sinistram trahuntur ab Angelis tortoribus non sponte incedentes, sed vi, & violentia, ut vincti, rapiuntur .... Quas animas trahunt urgentes Angeli usque ad confinia Gebennæ. Et qui tam prope sunt, audiunt semper agitationem & æstum, & non sunt expertes vaporis, & fumi ab isto calore manantis, & assurgentis, &c.*

XIII. Immensus forem, si omnia, quæ de hoc argumento scripsit, eaque disertissima invictus Martyr, & tertii Ecclesiæ sæculi præcipuum jubar S. Cyprianus, huc corrivare vellem. Non omnia tamen præteribo. In Epist. ad Demetr. scribit: *credite illi, qui credentibus præmium vitæ æternæ dabit. Credite illi, qui incredulis æterna supplicia Gebennæ ardoribus irrogabit...... Cremabit addictos ardens semper Gebenna, & vivacibus flammis vorax pœna; nec erit unde habere tormenta vel requiem possint aliquando, vel finem*. Et lib. de mortalit.: *mori timeat, qui ad secundam mortem de hac morte transibit. Mori timeat, quem de hoc sæculo recedentem perennibus pœnis æterna flamma torquebit*. Et libro de laude Martyr.: *cœlo*, inquit, *martyres gaudent: veritatis inimicos ignis absumet. Paradisus Dei testibus floret: negatores Gebenna complexa æternus ignis inardescit*. Latius vero infra: *sæviens locus, cui Gebenna nomen est, magno plangentium murmure, & gemitu, & eructantibus flammis per horrendam spissæ noctis caliginem sæva semper incendia camini fumantis expirat, globus ignium arctatus obstruitur, & in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæviendi plurima genera, dum in se ipse convolvit, quidquid ardoris emissi edax flamma cruciarit*. Idem pari eloquentia describit sermon. de Ascens. Domini: *incorruptibiles flammæ nudum corpus allambent. Ardebit purpuratus Dives...... in proprio adipe frixæ libidines bullient, & inter sartagines, & flammas miserabilia corpora cremabuntur*. Vide etiam Epist. 55., & 56., & alibi.

XIV. Lactantius Firmianus ejusdem ævi scriptor eximius non solum ignem Inferni corporeum asserit, sed & illum graphice depingit hoc pacto: *quia peccata* (impii) *in corporibus contraxerunt, rursus carne induentur, ut in corporibus piaculum solvant. Et tamen non erit caro illa, quam Deus homini superjecerit, huic terrenæ similis, sed insolubilis, ac permanens in æternum, ut sufficere possit cruciatibus, & igni sempiterno: cujus natura diversa est ab hoc nostro, quo ad vitæ necessaria utimur: qui, nisi alicujus materiæ fomite alatur, extinguitur. At ille divinus per se ipsum semper vivit, ac viget sine ullis alimentis, nec admixtum habet fumum, sed est purus, ac liquidus, ac in aquæ modum fluidus. Non enim vi aliqua sursum versus urgetur, sicut noster; quem labes terreni corporis, quo tenetur, & fumus intermixtus exilire cogit, & ad cælestem naturam cum trepidatione mobili subvolare. Idem igitur divinus ignis una eademque vi, atque potentia & cremabit impios, & recreabit: & quantum e corporibus absumet, tantum reponet: ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit. Quod Poetæ in vulturem Titii transtulerunt. Ita sine ullo revirescentium corporum detrimento aduret tantum, & sensu doloris afficiet*.

XV. Inclaruit circa tempora Concilii Nicæni Eusebius Cæsariensis, cujus mens de Gehennali igne elucet ex lib. XI. de præpar. Evangel. Cap. 20., ubi ait: *audi nunc Platonem, quemadmodum & divini judicii, & ignei fluminis nominatim meminerit, multasque piorum sedes & impiorum varia supplicia Hebræorum ex sensu, & doctrina describat*. Et adducto Platonis textu subdit: *conferas velim cum iis, quæ de Pyriphlegethonte dicta sunt, sempiternum ignem impiis denunciatum juxta illud hebræi Prophetæ; quis annunciabit vobis quod ignis ardeat &c.*

XVI. S. etiam Athanasius, sive quicumque sit Author quæstionum, quę inter ejus opera extant, quæst. 112. ad illa verba Davidis; *vox Domini intercidentis flammam ignis*, hoc commentarium appingit: *Significat hoc futurum ignis supplicium, qui tandem jussu Christi dirimetur. Ignis namque duplicem vim habet, ad lucendum videlicet, quod dabitur justis, & ad cremandum, quod peccatoribus dabitur.*

XVII. Sequiorum temporum Patres, & Scriptores statim persequemur. Lubet interim pauca quædam excerpere de hoc argumento ex actibus sincerioribus Martyrum, qui tribus prioribus Ecclesiæ sæculis Christianam fidem proprio sanguine consignarunt, ex quorum testimoniis legitimam certamque conjecturam informare licet, quid toto Christiano orbe de inferorum igne creditum fuerit. Hæc igitur sint ex Ruinarto præsertim eruta.

XVIII. In actis sinceris & selectis passionis S. Felicitatis, & filiorum ejus refertur responsio, quam dedit quartus ex illis *Silvanus* nomine Tyranno ipsum minis, ac terroribus a vera fide dimovere conanti. *Novimus*, inquit, *quæ præmia sint parata justis, & quæ sit pœna constituta peccatoribus. Idcirco securi contemnimus legem humanam, ut jussa divina servemus. Idola enim contemnentes, Deo Omnipotenti famulantes vitam æternam invenient: adorantes autem Dæmonia, cum ipsis in interitu erunt, & in incendio sempiterno*. Paria quoque respondit septimus nomine *Martialis*.

XIX. In actis S. Pionii, qui martyrium subiit anno 250. legitur, quod cum quibusdam suasisset ut Christiani fierent, illi vero se id nunquam facturos respondissent, vel si vivi comburerentur, reposuit multo *pejus esse ardere post mortem*, cui supplicio propter idolorum cultum certissime addicendi erant.

XX. In actis SS. Luciani, & Marciani habetur ita eos respondisse Tyranno acerrima tormenta comminanti: *in hoc parati sumus, ut quibus volueris nos impendas tormentis, quam denegantes vivum & verum Deum in tenebras exteriores, & ignem inextinguibilem, quem paravit Deus Diabolo, & Angelis ejus, ingrediamur*.

XXI. In actis SS. Martyrum Claudii, & Asterii ad annum 285. cum Lysias Præses invictæ fœminæ, cui nomen *Domnina*, dixisset: *vides mulier, quæ tormenta, & ignis parantur tibi? Unde si vis evadere, accede, & sacrifica Diis: Domnina dixit: ne in ignem æternum incidam, & tormenta perpetua Deum colo & Christum ejus, qui fecit cælum, & terram*. Theonilla quoque eidem Præsidi respondit: *ego ignem æternum timeo, qui potest corpus, & animam perdere*.

XXII. In actis S. Philippi Episcopi Heracleæ, cum Præses Bassus Hermeti dixisset: *traderis incendio, si in hoc furore permanseris*, in sententia scilicet Christum confitendi; respondit Hermes: *flammam mihi levis istius minaris ardoris, quæ deficit, pęne antequam surgat, ignorans violentiam illius perennis incendii, quod sine remissione semper exæstuat*.

XXIII. In actis S. Afræ: cum ad stipitem alligata, jam jam comburenda foret, oculis in cælum erectis in hunc modum oravit: *Domine Deus... accipe in hac hora passionis meæ pœnitentiam, & per hunc ignem temporalem, qui corpori meo paratus est, ab illo igne æterno me libera; qui animam & corpus simul exurit*.

XXIV. In actis S. Patritii Episcopi & Martyris, hæc inter alia ad Proconsulem dixisse perhibetur: *Deus geminas sedes apparavit, earumque alteram sempiterna illustrem luce faciens omnibus, iisque exquisitissimis bonis cumulavit: alteram*

ram vero perpetuis tenebris, & nunquam finiendæ castigationis igne, velut sempiterno supplicio implevit, ut.... qui vivendi licentia ejus iras commeruissent, in tenebras ad omne supplicium, & sempiternos cruciatus deturbarentur. Et post aliqua: *subterraneus autem ignis animabus impiorum excruciandis destinatus est*.

XXV. S. Basilius *oratione de S. Gordio martyre*, de eodem refert ita locutum esse iis, qui eum plorabant: *ipsos flete, qui ignem nobis parant, sibimet Gehennæ incendia, iramque in die iræ thesaurizantes*. Et orat. de 40. Martyribus ita illorum quemdam loquentem exhibet; *bonoris superni cupidus sum. Pœnas Gehennæ metuo. Illius ignis mihi formidolosus. Nam ignis ille, quem vos nobis intentatis, conservus est*. Cætera mitto.

CAPUT XII.

Argumenti ejusdem prosecutio. Tam Græci, quam Latini Patres, qui quarto, quinto, & sexto Ecclesiæ sæculis floruere, verum in Inferno ignem concorditer profitentur. Hieronymi, Augustini, & Gregorii mens latius exposita. Tum sequentium sæculorum Patres & Scriptores in medium producuntur. Quædam in laudata Patrum testimonia animadversiones.

I. PRiora tria Æræ Christianæ sæcula adusque tempora Concilii Nicæni, sive pacem Ecclesiæ redditam, lustravimus capite superiore, & clarissima deprehendimus monumenta tum in Sanctis Patribus, tum in Christifidelibus, qui martyrium pro fide subierunt, atque adeo in tota Ecclesia, cujus doctrinis imbuebantur, communis de igne inferni corporeo traditionis. Ad Patrum, qui deinceps floruerunt, mentem indagandam progredior, non omnium quidem, nullus enim esset orationis finis, sed præcipuorum, qui Ecclesiam quovis sæculo scriptis suis illustrarunt.

II. Primus itaque sit S. Cyrillus Hierosolymitanus, qui Catech. 18. n. 19. perspicuum reddit de hac re testimonium inquiens: *resurgemus igitur æterna quidem omnes, non omnes vero similia habentes corpora. Verum si quis justus est, cæleste corpus accipiet, ut possit cum Angelis digne una versari. Si quis autem peccator est, corpus accipiet æternum, ut in igne æternum combustus, nunquam absumatur*. Idem habet Catech. 15. n. 26. & Catech. 13. n. 38.

III. Sequuntur alii ejusdem sæculi quarti Patres. S. Hilarius *in psalm*. 57. n. 4. verba illa Davidica, *intendit arcum suum, donec infirmentur*, hoc commentario illustrat: *in arcu severitatem Judicii Dei significari frequenter ostendimus peccatorum hunc semper pœnis his, qui puniuntur, intentum. Et sane intento arcu igne judicii eos ut liquefactam ceram auferendos sermo sequens declarat: supercecidit ignis, & non viderunt solem. Superjectus ergo ignis eos auferet... ac ne id, quod tamquam cera liquefacta auferentur... abolitionem eorum potius, quam pœnam significaret, adjecit, priusquam &c. Viventes itaque eos cum pœnæ scilicet sensu absorbet ignis, etiam antequam resurgant*. Et lib. 10. de Trinit. n. 34.: *Sed forte vel hoc tibi relictum occasionis impie arbitraris, ut* (Christus) *descensionem ad inferos, & ipsam mortis timuerit necessitatem.... Anne tibi metuere infernum chaos, & torrentes flammas, & omnium pœnarum ultricium abyssum credendus est, dicens Latroni in cruce: amen dico tibi, hodie &c.*

IV. S. Pacianus in Parænesi ad pœnit. *Vim Gehennæ & de præsentibus æstimate, cujus fumariola quædam maximos montes subterraneis ignibus decoquunt... sæculares ecce ignes timemus, & carnificum ungulas expavescimus. Comparate cum his æternas torquentium manus, apicesque flammarum nulla ætate morientium*.

V. S. Ephrem Syrus in sermon. Exeget. (a) „ obvio, ait, & facili experi„ mento comperitur ignem, quem divinæ

(a) Tom. 2. Edit. Syriac. lat. pag. 354.

„ næ Scripturæ memorant, hoc nostro „ acriorem, atque atrociorem esse, ejusque cruciatum tormentum ignis hujus temporis multo superare. Hujusmodi porro pœna exercebuntur, quos „ Dei judicium in eas flammas conjiciet. Quod ut mihi verum, & certum est, sic debent omnes fateri, & „ credere, sæculi videlicet illius ignem, „ ut dixi, hoc nostro longe esse atrociorem. Nam ut iste maxime efficax sit, „ nitet tamen, & splendet; ille vero cum „ vehementissime ferveat, & acerrime „ urat, horrendis tamen involvitur tenebris, & noctem affert teterrimam. Iste „ obvium nutrimentum usque eo depascitur, dum absumpserit; siquid autem „ contrarium inciderit, extinguitur, cessat, & revanescit. Contra ille ignis „ nunquam restinguendus non absumit, „ quos torquet, miseros; nec enim absumere jussus est, sed tantum urere, ac „ torquere. Ignis iste coquit cibos, & „ esui aptos reddit, & algorem expellit. Ille suis flammis præter tenebras „ etiam dentium stridorem miscet, sontes tenebrosus depascitur, depopulatur, desolat, ac torquet, ut expers lucis, sic etiam finis. Scriptum est enim ignem fore sempiternum. „

VI. S. Basilius Magnus Ecclesiæ Græcæ fulgentissimum lumen ita disserit in Psal. 28. ad illa verba, *vox Domini intercidentis flammam ignis*. „ Domini „ vox ignem suapte natura continuum, „ ac sibi cohærentem intercidit. Quamquam igitur ignis consiliis humanis „ insecabilis, & individuus videtur esse; „ nihilominus tamen Domini jussu intercidit, ac dividitur. Ignem autem, qui diabolo, & angelis ejus paratus est, voce Domini intercidi reor, „ ut cum duæ sint in igne facultates, „ quarum una comburit, altera illustrat, „ ignis quidem asperitas, ac torquendi „ proprietas iis, qui adustione digni „ sunt, servetur: illius vero splendor, „ & claritas ad hilaritatem eorum, qui „ lætam & beatam vitam acturi sunt, „ destinetur. Vox igitur Domini intercidentis, ac dividentis flammam „ ignis, adeo ut supplicii quidem ignis „ obscurus sit, lux vero requietis vi „ careat comburendi „.

VII. S. Paulinus Nolanus in carmine de obitu Celsi, cum rejecisset tamquam vana commenta, quæ Poetæ Gentiles de conditione pœnarum Inferni scripserant, subdit:

At nos vera Deus docuit, Sator ipse suorum
Enarrans nobis omnia vera operum
Disce Evangelio loca pauperis, & loca Ditis:
Pauper in Abraham, Dives in igne jacet.
Iste bona requie fruitur: gemit ignibus ille,
Dives opum pœnas, pauper opes recipit.

Et Epist. 31. ad Aleth.: *credo in Evangelio divitem Tartari, cum totus (ut clamat) miser cruciaretur in illa ignei gurgitis flamma, solius tamen linguæ refrigerium postulasse, quo sine dubio vehementius cruciabatur*.

VIII. Innumera ferme loca de hoc eodem igne ex operibus S. Joannis Chrysostomi possem producere; sed duobus contentus ero. Prior est in ser. ad Theodorum lapsum (a), ubi ita illum alloquitur, ac terret: *cum ignem audis, cave putes esse huic igni similem: hic enim quidquid corripit, devorat, & absumit: ille vero quos semel apprehendit, perpetuo comburit, nec unquam desistit; ideoque inextinguibilis dicitur. Siquidem etiam peccatores oportet induere immortalitatem non ad honorem, sed ut perpetuum sit illius supplicii viaticum ... Quis enarraverit terrores ex tenebris illis injectos animis nostris? Quemadmodum enim ignis ille non consumit, ita neque lucet: alioquin non essent tenebræ* Alter vero homil. 44. in Matth., ubi ait: *maledicti in ignis fluvium, atque pelagus intrudentur, in quo ignei fluctus montium instar eriguntur: ignei, dico, non hujus ignis,*

(a) Num. 8. edit. Monts.

ignis, *sed ignis certe multo*, *quam hic*, *horribilioris*, *cujus flamma maximum conficit abyssum*, *ita ut undique ignis immanissimæ similis feræ transcurrere videatur*. Paria tradunt S. Gaudentius Episcopus Brixiensis præfat. ad Benev., & S. Prudentius in Hamartigenia. De S. Ambrosio plura dicemus cap. sequente.

IX. S. Hieronymus in celebri Epistola ad Avitum inter errores cavendos in libris Origenis hunc accenset, quod *ignis inferni non puniat in suppliciis*, *sed in conscientia peccatorum*. Et Apologia 2. contra Ruffinum scribit, *ignes autem æternos*, *quos intelligere solet Origenes*, *puto*, *quod te non fugiat*, *conscientiam videlicet peccatorum*, *& pœnitudinem interna cordis urentem*. Quibus in locis solius Origenis propriam hanc opinionem fuisse satis ostendit.

X. Hanc in suis Discipulis vigentem acriter refellit Comment. in Epist. ad Ephesios lib. 3. cap. 5. ad illa verba, *nemo vos decipiat inanibus verbis*, inquiens: *verba quæ decipiunt*, *atque supplantant*, *inania sunt & vacua*. *Quæ vero ædificant Audientes*, *plena*, *cumulata*, *conferta*. *Quia igitur sunt plerique* (Origenistæ videlicet) *qui dicunt non futura pro peccatis esse supplicia*, *nec extrinsecus adhibenda tormenta*: *sed ipsum peccatum*, *& conscientiam delicti esse pro pœna*, *dum vermis in corde non moritur*, *& in anima ignis accenditur in similitudinem febris*, *quæ non torquet extrinsecus ægrotantem*, *sed corpora ipsa corripiens punit sine cruciatuum forinsecus adhibitione*. *Has itaque persuasiones*, *& decipulas fraudulentas verba inania appellavit & vacua*, *quæ videntur florem quemdam habere sermonum*, *& blandiri peccantibus*, *sed dum fiduciam tribuunt*, *magis eos ferunt ad æterna supplicia*.

XI. Nihilominus, quamvis hic tanto ardore in hanc opinionem invehatur Hieronymus, censet Daniel Huetius (*a*) non eam ipsi semper displicuisse, quod in fine comment. in Isaiam, eamdem commemoret, quin ei ullam severiorem notam inurat, immo neque rejiciat.

XII. Verum mala est consecutio, quam inde derivat Huetius. Consuevit enim Hieronymus, ut animadvertit Petavius (*b*), ita etiam in manifeste damnatis hæresibus aliquando facere, ut ea memoret, nec tamen reprobet: quemadmodum tum ex comment. hoc in Epist. ad Ephesios, tum ex Apologia contra Ruffinum constat. Quare nihilo isthic magis illam Origenis de igne sententiam admisit, quam illic reliqua ejusdem dogmata, quæ nulla reprehensione perstrinxit, cum ea tamen alias gravissime condemnet.

XIII. S. Augustini mens de veritate ignis corporei perspicua est quamquod maxime vel ex iis duntaxat, quæ habet in libris de Civit. Dei. Nam in primis lib. 20. Cap. 22. dicit, *credibilius esse* in illo Scripturæ loco, ubi dicitur *vermis eorum non moritur*, *& ignis non extinguitur*, *ignem proprie ad corpus*, *vermem vero tropice ad animam referri*. Deinde *lib.* 21. *cap.* 2. *&* 3. inquirit, *an possint corpora in ustione ignis esse perpetua*: *& an consequens sit ut corporeum dolorem sequatur carnis interitus*. Et ostendit incredibile nequaquam videri debere, quod corpora in ustione ignis possint perpetua, & viventia permanere: cujus rei plura affert exempla *cap.* 4. Et post plura sequentibus capitibus expensa, demum *capite* 10. ita concludit: *At vero Gebenna illa*, *quod etiam stagnum ignis*, *& sulphuris dictum est*, *corporeus ignis erit*, *& cruciabit corpora damnatorum*, *aut & hominum*, *& Dæmonum*, *solida hominum*, *aerea Dæmonum*; *aut tantum hominum corpora cum spiritibus*, *Dæmones autem spiritus sine corporibus*, *hærentes sumendo pœnam*, *non impartiendo vitam corporalibus ignibus*. *Unus quippe utrisque ignis erit*, *sicut Veritas dixit*. Eamdem sententiam docet, aut tamquam indubitatam supponit in aliis locis, nempe super Psal. 49. & 57.,

(a) In Origenianis lib. 2. cap. 11.
(b) lib. 3. de Angelis.

& 57., lib. de fide, & operibus, lib. 1. de Serm. Domini in monte agens de illo Matth. 5. *reus erit Gehennæ ignis &c.* S. Augustino Orosium subjicio, qui in commonit. ad ipsum *de erroribus Priscillinistarum, & Origenistarum* conqueritur eos docere inter alios errores, *ignem æternum, quo peccatores puniuntur, non esse verum ignem, dicentes dictum esse ignem propriæ conscientiæ punitionem.*

XIV. Juxta eamdem sententiam plura scribit S. Gregorius Magnus. Lib. 4. Dialog. cap. 28. inquit: *sicut electos Beatitudo lætificat; ita credi necesse est, quod a die exitus sui ignis reprobos exurat.* Et Petro interroganti qua ratione *credendum est quia rem incorpoream* (animam nempe a corpore separatam) *tenere ignis corporeus possit;* Respondet: *Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem, cum incorporeus sit spiritus, etiam corporeo igne teneatur?* adductoque subinde ad id probandum textu Lucæ cap. 16. de anima Divitis Epulonis in Inferno posita, & clamante, *crucior in hac flamma*, subjicit: *dum ergo peccatorem Divitem damnatum veritas in igne perhibet, quisnam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget?* Denique Petro dicente: *ignem Gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari*; subjungit Gregorius: *Certe reprobis Veritas in fine dictura est:* ite in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus. *Si igitur Diabolus, ejusque Angeli, cum sint incorporei, corporeo igne cruciandi sunt, quid mirum si animæ & antequam recipiant corpora possint corporea sentire tormenta?*

XV. Idem luculentissime tradit lib. 15. in Job cap. 29. ad illa verba cap. 20., *devorabit eum ignis, qui non succenditur.* Miro, ait, *valde modo paucis verbis expressus est ignis Gehennæ. Ignis namque corporeus, ut esse ignis valeat, corporeis indiget fomentis. Qui cum necesse est ut servetur, per congesta ligna procul dubio nutritur.... At contra Gehennæ ignis, cum sit corporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur: Sed creatus semel durat inextinguibilis, & succensione non indiget, & ardore non caret. Bene ergo de hoc iniquo dicitur:* devorabit eum ignis, qui non succenditur: *quia omnipotenti justitia futurorum præscia ab ipsa mundi origine Gehennæ ignem creavit, qui in pœna reproborum esse semel inciperet, sed ardorem suum etiam sine lignis nunquam finiret.*

XVI. Hæc sancti Gregorii lectio desumpta est ex postrema, omniumque accuratissima editione Monach. S. Mauri. Cæterum in aliis editionibus frequentius loco *Gehennæ ignis cum sit corporeus*, legitur, *cum sit incorporeus*: atque inde a quibusdam S. Pater opponitur, tamquam adversus sententiæ de igne vero materiali.

XVII. Sed retinendam esse lectionem quam posuimus, monent Monachi Editores: quia ita habetur in quinque codicibus Vaticanis Mss., antiquissimo codice Bibliothecæ Barberinæ, duobus Biblioth. Chisiæ, Anglicanis, & Gallicanis plerisque. Gunsavillæus pariter (a) plurimas laudat antiquiores, emendatioresque editiones, quorum Authores ita legerunt. Atque id confirmat 1. ex codice Mss. Corbejensi tempore Adhalardi Abbatis circa ann. 750., in quo habetur liber, cui titulus *Ecloga de moralibus Job quas Gregorius fecit*, ubi lib. 15. legitur: *Gehennæ ignis, cum sit corporeus &c.* Confirmat etiam ex Odone Cluniacensi in epitome moralium S. Gregorii cap. 20., num. 26., & ex Garnero Canonico S. Victoris Parisiensis sub Hilduino Abbate in opere, quod *Gregorianum* nominavit lib. 11. Cap. 1. eodem modo legentibus, & ex Mss. codice, qui asservatur in Bibliotheca Cælestinorum Parisiensium: addo & Mss. Bibliothecæ Ambrosianæ. Eadem lectio confirmatur ex Prudentio Trecensi, & Floro Ecclesiæ Lugdunensis Diacono contra Jo. Erigenam scribentibus. Denique eo modo hunc locum laudavit S. Thomas in 4. sentent. dist. 44. qu. 2. & co-

(a) Apud Natalem Alexand sæcul. 6. cap. 4.

codices sive Mss. sive editos, qui legunt, *ignis Gehennæ cum sit incorporeus* corruptos esse observavit Sixtus noster Senensis lib. 5. Biblioth. Sacr. annot. 143.

XVIII. Sed etsi legamus textum illum juxta alias editiones, clare patet tum ex verbis laudatis, tum ex iis, quæ postea subjicit, S. Gregorium vocem illam *incorporeus* non usurpasse in sensu ab adversariis intento, sed in alio plane diverso. Neque enim quæ de illo igne ibidem asserit, ullatenus igni spirituali, & metaphorico aptari queunt, puta quod creatus fuerit ab origine mundi, quod lignis non indigeat, ut nutriatur, sed subsistat per divinam omnipotentiam, quod reprobos in anima simul & carne cruciet, quod nedum interius, sed exterius ardeat, &c.

XIX. Floruit circa annum 470. Cæsarius Arelatensis, qui ita scribit homil. 38. *peccatores cum carne descendent in infernum: justi cum carne percipient regnum. Quia justum judicium Dei erit, ut illa caro, quæ hic peccavit, & pœnitentiam non egit, ipsa cum anima in igne crucietur.*

XX. Sub idem fere tempus vixit S. Orientius, ex cujus Commonitorio simplicibus versibus exarato, sed unctione cœlesti referto, hæc habeto in rem nostram:

Ignibus æternis immensos respice colles
Jugiter amburi, non tamen immimui.
Et gelidos fontes, & cærula flumina cerne
Fundere semper aquas, semper habere tamen.
Sic miseros vindex semper populabitur ignis
Ut semper servet pabula læta sibi.

XXI. Huic addo alios duos ejusdem circiter ævi Christianos Poetas, nempe S. Alcimum Avitum, & Venantium Fortunatum, quorum prior ita canit lib. 3. cap. 10. de Divite Evangelico:

Spiritus abstruso, sed mox demissus Averno
Ardet in æternis per sæva incendia pœnis.

Alter vero lib. 4.

Spe vacui, paleæ similes mittentur in ignes.
Pascendis flammis fit caro nostra cibus.
Vivunt ad pœnas æterno ardente camino.....
Porrigit heu nullas flammiger ignis aquas.

XXII. Ex pluribus S. Cyrilli Alexandrini unum tantum vel alterum testimonium adduco. In Isaiam ad illa verba, *dixisti, in cælum conscendam*, sic ait: *deprehensus es frustra hæc cogitasse. Arguit tuam sinistram incogitantiam rerum exitus &c. Postquam autem descendit in Orcum condemnatus miser, ibi flamma omnium rerum edace detentus, mirabantur hoc eum pati &c.* Et oratione de exitu animæ sic inducit impium in inferno positum conquerentem; *propter corporis voluptates igni trador:* ac deinde late describens locum inferni corporeum, & tenebrosum exclamat: *væ, væ, qualis est Gehenna ignis inextincti urentis quidem, sed non lucentis; sed & luce carentis*. Item: *mihi amarulentam timeo Gehennam, quippe interminatam: Exhorreo Tartarum, ut cui nimium insit caloris: paveo tenebras, &c.*

XXIII. Suffragatur etiam Theodoretus commentario in Psalmos. In Psal. 28. hæc habet: *cum sacrorum Apostolorum chorus ignitam Spiritus Sancti gratiam accepisset, illustrabatur quidem, sed non comburebatur: in futura autem vita gemina vis ignis bifariam divisa, hæc quidem virtutis Athletas illustrat: hæc vero peccati studiosos comburit. Præterea & ignis nominatur, & obscuritas vocatur impiorum pœna, eo quod illa vis ignis, quæ illustrat, ibi non existat.* Et in Psal. 96.: *Geminæ sunt vires ignis, videlicet comburendi, & illuminandi. Verum hanc illustrandi vim sanctorum chorus consequitur; per alteram vero iniqui homines suppliciis afficiuntur.*

XXIV. Non minus diserte favet Cassianus Collat. 1. cap. 14. dicens: *quia nec otiosæ sint post separationem hujus corporis animæ, neque nihil sentiant, etiam Evangelii Parabola, quæ de illo paupere Lazaro, & Divite purpurato profertur,*

fertur, *ostendit: quorum unus beatissimam sedem*, *idest sinus Abrahæ requiem promeretur: alius intolerabili ardore æterni ignis exuritur*. Et de Conf. Theol. part. 3. *tribulatio*, *quæ illic excipiet miseros*, *nullo termino finitur*, *nullo fine concluditur: sed flammarum atroci adustione consumitur*, *& ad rediviva incendia iterum*, *qui adustus fuerit*, *reparabitur*.

XXV. Priora sex Ecclesiæ Christianæ sæcula claudo locupletissima S. Fulgentii Ruspensis authoritate ex libro de fide ad Petrum Diac. deprompta: Nam Cap. 28. ita admonet: *firmissime tene*, *& nullatenus dubites .... Diabolum*, *& Angelos ejus in ignem æternum a Christo esse mittendos ..... cum ipso etiam Diabolo impios*, *& iniquos homines ..... quia eum in malis operibus imitati sunt* , *& ante finem præsentis vitæ congruam pœnitentiam non egerunt*, *resumptis corporibus supplicio æternæ combustionis arsuros*. Et Cap. 43. *firmissime tene*, *& nullatenus dubites .... in fine sæculi bonos a malis etiam corpore separandos ..... Et ex ore justi*, *æternique Judicis sempiterna*, *atque immutabili prolata sententia*, *iniqui omnes ibunt in combustionem æternam*. *Justi autem in vitam æternam: iniqui semper arsuri cum Diabolo: justi autem regnaturi sine fine cum Christo*. Demum cap. 44. ita concludit: *hæc interim ad regulam veræ fidei firmissime pertinentia fideliter crede*, *fortiter tene*, *veraciter*, *patienterque defende*; *& siquem contraria his dogmatizare cognoveris* , *tamquam pestem fuge*, *& tamquam hæreticum abjice*.

XXVI. Sequiorum etiam temporum Patres aliquos, aut Scriptores gravissimos audire non pigeat, ut liquido appareat, quam constans in catholica Ecclesia semper fuerit sententia, quam propugnamus. S. Isidorus Hispalensis lib. 1. de summo bono Cap. 3. scribit: *duplex damnatorum pœna est in Gebenna; quorum & mentem urit tristitia*, *& corpus flamma*, *justa vicissitudine*, *ut qui mente tractaverant*, *quod perficerent corpore*, *simul & animo puniantur & corpore*. *Ignem Gebennæ ad aliquid lumen habere*, *ad aliquid non habere*, *hoc est habere lumen ad damnationem*, *ut videant impii*, *unde doleant* : *& non habere ad consolationem*, *ne videant*, *unde gaudeant*, *apta sit comparatio de camino trium puerorum &c.*

XXVII. S. Maximus Confessor in Sermone hortat. (*a*), postquam ob oculos proposuit Christum ablegantem eos, qui a sinistris erunt, in ignem æternum paratum Diabolo & Angelis ejus, subdit: *Quis sævientem immanem illum ignem sustineat? ... Quis mugientem Tartarum*, *unaque cum illo ab imo gurgite bullientem abyssum sustinebit?* Inducitque deinde reprobos ita secum loquentes: *transierunt illa omnia* , *hoc nobis igne hæreditario jure in sempiternum mansuro*, *&c.*

XXVIII. S. Julianus Episcopus Toletanus *lib.* 2. *Prognos. cap.* 13. propria facit verba S. Gregorii supra relata: *sicut electos Beatitudo glorificat*, *ita credi necesse est* , *quod a die exitus sui reprobos ignis exurat*. Et cap. 17.: *Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore*, *cum incorporeus sit Spiritus*, *etiam corporeo igne teneatur ..... ex dictis Evangelicis colligere possumus*, *quia incendium anima non solum videndo* , *sed etiam experiendo patiatur*. Et lib. 3. cap. 40. asserit cum S. Augustino tamquam omnino certum, quod impiorum corpora absque sui consumptione sempiterno igne ardebunt. Et cap. 41.: *cur non dicamus*, *quamvis miris*, *tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi*, *si spiritus hominum &c.* Ex quibus colligere omnino opus est, cum idem S. Julianus cap. 43. addit ex eodem S. Augustino, *neminem posse scire*, *qualis est ignis ille*, *vel ubi sit*, nec ipsum, nec Augustinum dubitasse de existentia ignis corporei, sed profiteri duntaxat se speciales ejus qualitates nescire.

XXIX. Venerabilis Beda in Caput 3. Lucæ *ignem Gebennæ bifaria ratione incomprehensibilem* vocat, *quia neque ille perpetuo possit extingui*, *neque eos*, *quos cruciat*, *unquam extincturus sit: sed immortali morte plexurus*. Et lib. 5. cap. 13. hist. Anglic. fuse de hoc corporeo igne pertractat.

XXX. S.

(a) Tom. 2 Edit. Combef.

XXX. S. Prudentius Episcopus Tricassinus lib. cont. Jo. Scotum Erigenam cap. 17.: *ignem Diabolo, & angelis ejus præparatum, & in eo torquendos, atque cruciandos Scripturæ sacræ manifeste declarant. Nec tamen ignoramus identidem quondam dixisse Origenem, & eum pro his cum ceteris suarum hæreseon damnabilibus sensibus fuisse dejectum*. Et cap. 19. *corporeum esse, flammeum, atque visibilem mixta obscuritate ignem Gehennæ omnes Orthodoxi consentiunt*.

XXXI. Rabanus Maurus lib. 2. in Ecclesiastem Cap. 7.: *Vindicta carnis impii ignis, & vermis: quia caro peccatorum, quæ luxuria affluebat in mundo simul cum anima pœnis arctabitur in futuro, & igne cruciabitur Gehennæ ..... Vermem dixit feram scelerum pœnitentiam, quæ nunquam in tormentis conscientiam afflictorum mordere cessabit: ut ignis sit pœna extrinsecus sæviens, vermis dolor intrinsecus accusans*.

XXXII. S. Petrus Damiani pro certo habet ac supponit corporeum esse Gehennæ ignem, dum in Vita Odilonis conjectatur gravissima flammarum incendia, quæ in quibusdam Siciliæ locis evomuntur, ab illis Inferni locis ascendere, in quibus animæ reproborum diversa luunt supplicia; quod & alii Patres credidere.

XXXIII. S. Bernardus serm. 8. in Psalm *Qui habitat &c.*; & *de grat. & lib. arb. cap. 9.* diserte ponit ignem inferni materialem cum tradit præcipue, *quandiu corpus vivit in flamma, tandiu in malitia persistere voluntatem*. Et *de Domo inter.* Cap. 38.: *tormenta erunt sine intervallo, & sine temperamento. Timor conturbabit te, cum terra aperietur coram te, & tu rues, & cades in stagnum sulphuris ardentis, & fœtentis. Ignis exterius carnem tuam consumet: vermis interius conscientiam corrodet*.

XXXIV. Hugo Victorinus de Sacr. fid. lib. 2. p. 16. cap. 3.,,: quidam putant animas corporalibus pœnis cruciari non posse, nisi per corpora, & in corporibus manentes. Quapropter a corporibus exutas animas nullas alias pœnas sustinere credunt, nisi eas solum, quas conscientia intus accusatrix irrogat. Sed verissime authoritate Sacri eloquii, & catholicæ veritatis probatur testimonio, corporaliter materiali igne animas etiam nunc ante susceptionem corporum cruciari. Si enim Dæmonibus, qui sunt spiritus, corporalis ignis præparatus dicitur, quid mirum est, si animæ a corporibus exutæ corporali igne crucientur? ,,

XXXV. Hugo Æterianus lib. *de regr. an. cap. 12.* inquit: *Unus Gehennæ ignis est in Inferno, sed non uno modo omnes cruciat &c., nec est in dubitationis parte locandum ignem illiusmodi esse corporeum, in quo certum est spiritus cruciari*.

XXXVI. Innocentius III. lib. 3. de contempt. mund. cap. 6.: *ignis Gehennæ nec lignis nutritur, nec flatu succenditur, sed a Deo creatus est inextinguibilis ab origine Mundi... semper ardebit, & nunquam lucebit: semper uret, & nunquam consumet*.

XXXVII. Catervam omnium Ecclesiæ Patrum, & Scriptorum claudat S. Thomas Aquinas, qui *in 4. dist. 44. q. 3. art. 2.* hanc excitat quæstionem, *utrum ignis inferni sit corporalis*, & post plura sapienter animadversa, quæ modum spectant, quo corporeus ignis operatur in animam, concludit: *quidquid dicatur de igne, qui animas separatas cruciat; de igne tamen, quo cruciabuntur corpora damnatorum post resurrectionem, oportet dicere, quod sit corporeus*. Neminem ex ceteris memoro, qui subsecuti sunt. Indubitatum quippe est omnes tum Theologos, tum Sacræ Scripturæ Interpretes in eamdem conspirasse doctrinam, prout superius adnotavimus.

XXXVIII. Duo porro in his, quæ contexuimus Patrum, & Scriptorum Ecclesiæ Testimoniis præsertim observari velim. Primo nempe ea hujusmodi esse, ut ambigere nemo jure possit, quin *ignem* Inferni, de quo sermo est, in proprio, ac nativo sensu, non autem tropico, vel metaphorico, omnes acceperint; maxime cum sæpe eumdem ignem ita definiant, ut aditum omnem tropos aut metaphoras comminiscendi intercludant. Alii namque compara-

rationem instituunt inter damnatorum ignem, & nostrum hunc, quem habemus in usu, in eoque unice discrimen agnoscunt, quod ille non indiget lignis, aut fomentis, ut conservetur; quod corpus simul & animam excruciet absque eorum corruptione & interitu: quod æternum duraturus sit &c. Alii tales eidem igni proprietates vel effectus attribuunt, quæ igni metaphorico convenire nullatenus possunt, ut quod sit ab initio mundi accensus: quod corpora vehementer affligat, quod lucem non emittat ad majus Damnatorum tormentum. Alii demum, ne omnia persequar, quæ oculos statim percellunt, data opera ad examen vocant, an ignis ille corporeus, vel spiritualis censendus sit; eumque corporeum esse disertissime statuunt.

XXXIX. Alterum in his testimoniis animadvertere proclive est adversus Thomam Alethinum, seu Joannem Clericum doctrinam de igne Inferni corporeo habitam non fuisse in Ecclesia tamquam adiaphoram, sive indifferentem, adeo ut liberum esset omnibus sentire, ac docere quidquid maluerint absque ulla nota, neque Patres Catholicos fuisse inter se in hoc argumento divisos, ut ille arbitratur. Quinimmo Patres omnes in hoc dogmate concordes deprehenduntur, prout ex iis, quæ cap. sequente dicemus, luculentius constabit; illudque iidem non infrequenter ita proponunt, ut vel tanquam rem extra aleam controversiæ positam judicent, vel contrariam opinionem erroris damnent, ac scripturis, fideique doctrinæ adversantem rejiciant. Patet id perquam manifesto ex eo, quod hanc recenseant *inter errores cavendos in libris Origenis*, ut S. Hieronymus, vel *inter errores Origenistarum*, ut Orosius. S. quoque Prudentius nedum hanc *Origenis hæresim* appellat, sed & ipsum *propter illam, & alias ab Ecclesia damnatum fuisse affirmat*, *omnesque Orthodoxos consentire* in veritate ignis Inferni corporei. S. etiam Pamphilus, qui Origenis patrocinium suscepit, non eo titulo ipsum vindicat, quod hujusmodi sententiam citra errorem docuisse potuerit, verum ab ipso minime fuisse traditam, sed eidem affictam contendit; plane, dum ita se gerit, & ipse concedens eam non esse a catholico viro admittendam.

XL. Patet id præterea ex verbis aliorum Patrum, & Scriptorum. Nam S. Gregorius Magnus doctrinam de igne corporeo Gehennæ inter ea dogmata collocat, *de quibus non ambigitur*: S. Fulgentius in censu eorum ponit, quæ *firmissime tenenda sunt, & de quibus nullatenus dubitandum est, utpote ad regulam veræ fidei pertinentibus*. Ugo Victorinus asserit eam probari certissima *authoritate sacri eloquii, & catholicæ veritatis testimonio*. Ugo Æterianus *non esse*, ait, *in dubitationis parte locandum, quod ignis sit corporeus, &c.* Quæ, aliæque similes locutiones de sententia adiaphora, aut indifferenti sane non pronunciantur.

CAPUT XIII.

Patres, qui adversus constitutam traditionem opponi solent, eidem contrarii non sunt: quin potius suffragantur. Difficilis Ambrosii locus explanatus. Nullum ex eo præsidium arcessere sibi possunt, qui contra sentiunt, si alia præsertim ejusdem loca consulantur. Gregorii Nysseni sententia perperam a Daniele Huetio, aliisque explicata. Tum ipse, tum Joannes Damascenus in proprie dicto Gehennæ igne admittendo, cum cæteris Ecclesiæ Patribus concordes exhibentur.

I. Ut splendidior emicet Catholicæ Ecclesiæ universalis, ac perpetua traditio de vero igne reprobis angelis, & hominibus a Supremo Judice deputato, quorumdam Patrum, qui dissensisse videntur, authoritates ad examen vocare, ac operose discutere hoc capite decrevi. Patres, qui ignem illum

lum in tropico sensu explicasse creduntur, sunt præcipue S. Ambrosius, S. Gregorius Nyssenus, & S. Joannes Damascenus, quorum sententias adeo claras, & apertas habent quidam etiam insignis notæ Scriptores, ut de eorum mente dubitandum, nullatenus esse arbitrentur. Atque ego ipse quidem non inficior ea, quæ ex hisce Patribus proferuntur, si specie tenus inspiciantur, peregrinum aliquid, atque a communi doctrina alienum exhibere. Cæterum, si attentius expendantur, omniaque conferantur eorumdem Patrum loca, nihil esse pertendo, quod asserere cogat aliam ipsis insedisse sententiam, quam quæ totius Ecclesiæ suffragio probatur. Ad examen igitur accedamus.

De Sancto Ambrosio.

II. Primus, qui ab Adversariis opponitur, est eximius Ecclesiæ Doctor S. Ambrosius Archiepiscopus Mediolanensis, qui lib. 7. in Lucam n. 205. hæc scribit: *quicumque sine Christo est, in tenebris est; quia lumen in tenebris est Christus. Ergo neque est corporalium stridor aliquis dentium; neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium; neque vermis est corporalis. Sed hæc ideo ponuntur: quia sicut ex multa cruditate, & febres nascuntur, & vermes; ita siquis non decoquat peccata sua, sed miscendo peccata peccatis tamquam cruditatem quamdam contrahat veterum & recentium delictorum, igne aduretur proprio, & suis vermibus consumetur. Unde & Isaias ait: ambulate in lumine ignis vestri: & flamma, quam accendistis vobis. Ignis est quem generat mæstitia delictorum; vermis est eo quod irrationabilis animæ peccata mentem rei, sensumque compungant.*

III. Verba hæc prima fronte satis diserte videntur excludere a damnatorum loco verum ignem corporeum, quemadmodum & corporalem vermem, omniaque tropice, aut metaphorice exponere. Atque ita reapse sensisse Ambrosium citra ullam dubitationem putant Petavius *lib. 3. de Angel. cap. 5.* Daniel Huetius *in Origenianis lib. 2. cap. 11.*, Michael Lequenius *in præfat. ad tract. S. Jo: Damasc. cont. Manichæos*, Monachi Editores operum S. Ambrosii *in notis ad hunc locum*, & alii communiter, Coquæo excepto *in annot. ad cap. 9. lib. 21. S. August. de Civit. Dei:* qui tamen, licet asserat D. Ambrosium ab hac opinatione vindicari posse, nullam ipsum vindicandi viam indigitat.

IV. At quamquam ego longe absim ab iis, qui contortis ac violentis interpretationibus Patres, aut Scriptores, vel reluctantes in sententiam, quam propugnant, pertrahere conantur, omnibus tamen rite perpensis mihi videtur jure Ambrosium ab hoc nævo purgari posse, duoque in ejus defensionem constituo: primo nempe non satis constare ipsum in objecta authoritate loqui de futuro malorum hominum statu, sed verosimilius loqui de præsenti, seu de peccatoribus in hac vita existentibus. Secundo, tametsi loqui ponatur de statu vitæ futuræ, inde colligi non posse Ambrosium in ea fuisse sententia, quæ ipsi affingitur, cum cætera ejusdem S. Patris loca communem tenuisse de igne inferni doctrinam luculenter ostendant.

V. Et in primis quidem observo: si verba, quæ loco cit. habet S. Ambrosius, de futuro vitæ statu intelligantur, plane meo judicio consequens esset, nedum S. Doctorem non admisisse verum corporalem ignem, quo reprobi torquerentur, sed neque verum locum in quo detinerentur; eodem quippe modo ibidem loquitur de loco, ac de igne, & verme, ut patet ex verbis antecedentibus. Exponens enim verba illa Scripturæ, *mittetur in tenebras exteriores*, & inquirens quænam sint hujusmodi *tenebræ exteriores*, in quas mali homines mittuntur, docet non esse cogitandum aliquem carcerem, aut locum iis continendis destinatum, *sed quicumque extra promissa sunt cælestium mandatorum, in tenebris exterioribus sunt; quia mandata Dei lumen sunt, & quicumque sine Christo est, in tenebris est; quia lumen in tenebris est Christus.* Porro si mitti in tenebras ex-

teriores, nihil aliud est, Ambrosio Judice, quam esse *extra cælestia mandata, quæ lumen sunt*, *& sine Christo*, non minus ille corporeum locum, quam supplicium a Damnatis excluderet, si de his locutus fuisset. Hoc autem nemo hactenus asseruit, aut asserere potest, qui opera S. Patris perlustraverit. Nam pluribus in locis admodum perspicue ponit infernum locum quemdam esse definitum, in quo mali recludantur, ut in psal. 43., & in psal. 48., & libro de interpell. Job. cap. 8., & alibi frequenter.

VI. Sed ulterius ex ipso verborum contextu satis probabile argumentum eruitur, ut Ambrosium de præsenti malorum statu locutum esse dicamus. Sermonem habet in eo loco de Evangelica Parabola de invitatis ad nuptias, ac punitione illius, qui ad cœnam accessit sine veste nuptiali, atque ita disserit: *Et ideo, qui pacem & charitatem non detulerit ad Christi altaria, tolletur ligatis pedibus, & manibus, & mittetur in tenebras exteriores*. Ac subinde, explicans quid sit mitti in tenebras exteriores, affert verba laudata: *quicumque extra promissa sunt cælestium mandatorum, in tenebris exterioribus sunt; quia mandata Dei lumen sunt, & quicumque sine Christo est, in tenebris est, quia lumen in tenebris est Christus*. Quæ certe verba commodius intelliguntur de malis, sive reprobis hominibus in hoc vitæ statu existentibus, quam in futuro.

VII. Clarius adhuc apparet hujusmodi Ambrosii sensus ex verbis, quæ sequuntur, nempe: *hæc ideo ponuntur; quia sicut ex multa cruditate & febres nascuntur, & vermes; ita siquis non decoquat peccata sua, velut quadam interposita sobrietate abstinentiæ, sed miscendo peccata peccatis, tamquam cruditatem quamdam contrahat veterum & recentium delictorum, igne aduretur proprio &c.* Quis neget hæc proprie verificari non posse de homine in damnationis statu constituto, ubi procul dubio non potest sobrietate abstinentiæ decoquere, idest corrigere peccata sua? Optime vero verificantur de improbo in statu vitæ præsentis, qui valet mores suos emendare, & pravos nequitiæ effectus submovere abstinentiæ remedio salutari. Quod si non præstet, sed *peccatis* jam nova *misceat*, sive adjiciat *peccata*, *contrahit cruditatem quamdam veterum, ac recentium delictorum*, adeoque *proprio igne aduritur*, sive propriæ conscientiæ facibus acrius inflammatur, & verme vividiore corroditur.

VIII. Fateor Scripturæ verba *mittetur in tenebras &c.* non hunc litteraliter sensum referre. Fateor etiam Ambrosium eadem minus proprie accommodare ad hominem peccatorem in hoc statu degentem. Sed plane peregrinus & hospes sit oportet in scriptis hujus S. Doctoris, qui nesciat familiarem esse hanc in eo consuetudinem, ut res etiam apertissimas, & alium sensum referentes metaphorice, aut tropologice exponat, ut e. g. cum duo æra minuta Viduæ Evangelicæ *duo testamenta* esse interpretatur: cum Viduæ Naim filium *quatuor ad sepulchrum elementis* vectum describit: cum miraculum de panum multiplicatione in sensu spirituali & allegorico declarat, & alia id genus, quæ ejus opera legentibus passim occurrunt. Cur igitur ea, quæ de igne, verme, & loco Damnatorum Scriptura testatur, eadem interpretandi libertate ad hujusce vitæ peccatorem pluribus vitiis, & criminibus involutum transferre non potuisse dicemus?

IX. Quod si tamen conjectatio hæc nostra ab aliis non probetur; illud saltem fateri necessum erit, perpenso accuratius hoc argumento, simulque collatis Ambrosii testimoniis, aliam plane, quam hujusce loci verba præseferunt, fuisse Sancti Doctoris mentem, eaque incogitanter exscripsisse ab Origenis *Periarchon*, ubi non sententia tantum, sed eadem verba leguntur. Ipsum quippe alibi habemus cum doctrina Ecclesiæ catholicæ de hac re omnino consentientem; ut etiam fatentur supra laudati Monachi Editores. Ex pluribus, quæ extant in Ambrosii operibus, iisque genuinis, testimonia aliqua profero.

X. Primum sumitur ex *lib. 4. in Hexameron cap. 3. n. 9. & 10.*, quod in-

te-

tegrum exhibere placet, ut mens S. Doctoris liquidius constet. Inquit ergo: „ Sol non solum virtutem illuminandi „ habet, sed etiam vaporandi; igneus „ est enim. Ignis autem & illuminat, „ & exurit. Unde Dominus volens „ Moysi ostendere suæ operationis mi- „ raculum.... in igne visus est in rubo, „ & rubus non exurebatur, sed tantum „ splendere ignis specie videbatur. Al- „ terum igitur munus ignis vacabat; „ alterum operabatur. Vacabat exustio- „ nis vis, operabatur illuminationis. I- „ deo stupebat Moyses, quia contra na- „ turam suam ignis non exurebat ru- „ bum, qui etiam vehementiorem ma- „ teriam consuevit exurere. Sed Domi- „ ni ignis illuminare solet, exurere non „ solet... *In retributionibus quoque me-* „ *ritorum colligimus dividi ignis natu-* „ *ram, ut alios illuminet, alios exurat: il-* „ *luminet justos, exurat impios.* Non eos- „ dem quos illuminat, exurit, & quos ex- „ urit, illuminat; sed illuminatio e- „ jus inextinguibilis est ad perfunctionem „ (sive ut alii legunt, perfectionem) „ bonorum: *exustio vehemens ad suppli-* „ *cium peccatorum.* „

XI. Clarissime patet ex hoc textu S. Ambrosium de igne loquentem ad impiorum punitionem destinato, illum non in sensu tropico sumere, sed proprio ac litterali: tum quia non alium congruum sensum ejus verba patiuntur: tum quia de igne loquitur eodem pacto, ac antea locutus fuerat de sole, qui in ejus sententia igneus est, & de rubo, quem vero igne exarsisse non dubitat. Tum maxime quia duplicem in eo igne proprietatem distinguit, lucem scilicet, & calorem: & illa quidem justos in futura vita, sive in cælesti Patria illuminandos asserit post judicii diem, cum omnium *meritorum retributiones* fient; hoc autem in inferno impios esse exurendos: id quod etiam distinguunt alii SS. Patres, ac præsertim Basilius, Ephrem Syrus &c.

XII. Locus alter habetur Enarrat. in Psal. 36. num. 26., nisi me fallunt omnia, æque perspicuus. „ Igne, inquit, „ ergo purgabuntur filii Levi, igne „ Ezechiel, igne Daniel. Sed hi, etsi „ per ignem examinabuntur, dicent ta- „ men: *transivimus per ignem & aquam.* „ Alii in igne remanebunt: illis rora- „ bit ignis ut hebræis pueris, qui in- „ cendio fornacis ardentis objecti sunt: „ ministros autem impietatis ultor ignis „ exuret... Quomodo tamen alii rema- „ neant in igne, alii pertranseant, alio „ loco nos docet Scriptura divina: „ nempe in mare rubrum demersus est „ populus Ægyptiorum: transivit autem „ populus Hebræorum. Moyses pertran- „ sivit; præcipitatus est Pharao: quo- „ niam graviora eum peccata merserunt. „ *Eo modo præcipitabuntur sacrilegi in* „ *lacum ignis ardentis, qui superba in* „ *Deum jactavere convicia.* „ Qui ita loquitur, qui impios in igne remansuros pronunciat, qui sacrilegos præcipitandos ait, in *lacum ignis ardentis*, sicut præcipitatus est Pharao in mare rubrum, næ ille talem ignem non metaphoricum, sed materialem habet. Illud duntaxat animadverto, ut præcedentia verba ab omnibus intelligantur, Ambrosium, prout ex hoc loco, & ex aliis aperte colligitur, in ea opinione fuisse, quam nonnulli alii Patres tradidere, neminem justorum ad beatam gloriam perventurum, nisi prius per ignem transierit, juxta illud Apostoli *salvus erit quasi per ignem*, quem vere corporeum credebant. De qua opinione consuli possunt Huetius in *Origenianis* loco cit., Monachi editores operum S. Ambrosii, Petavius, & alii. Ex qua novum sumitur argumentum dicendi Ambrosium vero igne exurendos reprobos credidisse, quemadmodum vero igne sua exurendos, leviter saltem raptimque contingendos justos omnes putavit.

XIII. His ad cumulum tria alia subjicio Sancti Ambrosii loca. Enarr. in psal. 48. n. 24. scribit: *in Paradisum ascenditur, in infernum descenditur. Descendant, inquit, in infernum viventes. Et ideo Lazarus pauper per Angelos in Abrahæ sinum est elevatus: Dives luxuriosus elevans in inferno oculos suos rogat Abraham, ut mittat pauperem, & digito suo contingat linguam ejus, quo requiem aliquam*

in

in ardore maximo constitutus posset adipisci. Enarrat. in psal. 118. Serm. 3.: *alius iste est ignis, quo exuruntur peccata non voluntaria, sed fortuita, quem paravit servulis suis Dominus Jesus, ut eos ab ista commoratione, quæ permixta est mortuis, emundet. Alius ille ignis, quem deputavit Diabolo, & Angelis ejus, de quo dicit*: intrate in ignem æternum, *quo ille Dives ardebat, qui stillari sibi de Lazari digito poscebat humorem*. Et Serm. 12. in eumdem psalm. fidei Confessorem repræsentat in tormentis positum, *cogitantem mandata divina, illum ignem perpetuum, illud sine fine incendium perfidorum*, ut in suppliciis temporalibus perferendis se se confirmet. Ex quibus liquet tum id, quod supra dicebamus, revera Ambrosium agnovisse infernum velut definitum quemdam locum ad reprobos continendos; tum in hoc loco talem ignem posuisse, qui *ardore maximo* cruciet, qui *deputatus sit Diabolo & Angelis ejus*, in quo *Dives luxuriosus* ardebat, cujus *incendii sine fine duraturi* cogitatione ad subeunda temporaria tormenta Martyres erigebantur; quæ plane omnia verum ignem sonant, ac tropicum amoliuntur. Unde demum manifestum est nedum S. Ambrosium minime pugnare cum communi doctrina de igne corporeo, sed eidem potius disertissime suffragari.

De S. Gregorio Nysseno.

XIV. Alter, qui objici solet Ecclesiæ Pater est S. Gregorius Nyssenus in celebri libro, seu Dialogo *de anima &c.*, cujus supra jam mentionem fecimus, in quo sub nomine *Magistræ*, seu *Macrinæ* sororis suæ nonnulla habet tum de sede inferni, tum de pœnis ejusdem, quæ rem penitus non consideranti Ecclesiæ doctrinæ minus consentanea videntur. Primo namque tradit inferni nomine significari *in id, quod & obscurum est, & non videtur, transitionem*, renuitque concedere animas a corporibus separatas locis aliquis detineri. Cumque sibi objecisset narrationem S. Lucæ de Divite, & Lazaro, eam totam in tropico sensu interpretatur, & præsertim de flamma loquens, in qua ille se cruciari querebatur, sic eam intelligit: *reliquis autem* (impiis videlicet) *eorum, quæ bona videntur eis electio, privatioque flamma animam perurens existit*. Hæc adeo clara visa sunt Huetio, Monachis editoribus operum S. Ambrosii aliisque, ut ne dubitandum quidem existiment, quin ignem inferni tropicum, aut metaphoricum Nyssenus crediderit.

XV. At pace tantorum virorum fidenter dicam, eos Nysseni mentem assecutos non esse, tantoque Patri sententiam affingere, longe ab ejus mente alienam, dum generatim affirmant inferni ignem non verum sed metaphoricum ab eo habitum fuisse. Ex iis enim, quæ alibi docet, aliud ac ipsi putant, hoc loco sensisse evidenter apparet. Mens ipsius nimirum est, ea, quæ in sacris eloquiis dicuntur *de loco inferni, de Divite, & Lazaro, de igne &c.* ad futuram resurrectionem referenda esse, cum totus homo anima & corpore constans factorum suorum retributionem recipiet: adeoque nunc temporis, quo sola anima sine corpore punitur, eadem ipsi in sensu dumtaxat metaphorico aptari valeant. Hinc reproborum animas nec aliquo vero loco concludi censet, nec vero igne torqueri, sed aliis pœnis, maximeque privatione eorum, quorum desiderio vehementer accenduntur. Qua quidem in re fallitur Nyssenus, sed alios habet etiam inter Ecclesiæ Patres, & Scriptores Græcos falsæ opinationis comites, neque hujusmodi est hæc sententia, quod adeo pugnet cum divinis Scripturis, & Ecclesiæ doctrina, sicut ea, quam præcipue refellimus, quæ nullum admittit in inferno verum ignem, puniendis reprobis destinatum. Unde S. Thomas loco supra citato ex lib. 4. sent. quamquam rejiciat hujusmodi opinionem, subdit tamen: *sed quidquid dicatur de igne, qui animas separatas cruciat, de igne tamen, quo cruciabuntur corpora, post resurrectionem, oportet dicere, quod sit corporeus*: plane significans haud parem utramque obtinere certitudinis gradum.

XVI.

XVI. Hanc germanam esse S. Patris Nysseni mentem promicat fulgentissime ex orat. 3. in Christi Resurrectionem, ubi hæc habet. „ Si resurrectio non est, „ fabula Lazarus & Dives ille est: item „ formidabilis & horrendus ille hiatus: „ & ille intolerabilis ardor ignis, & „ inflammatio: lingua item ardens: ad „ hæc desideratæ guttæ aqua (fabulæ „ sunt). Palam enim est, quod hæc o„ mnia nobis futuram significant resur„ rectionem. Lingua enim ac digitus „ non incorporalia membra animæ in„ telliguntur, sed partes corporis. Ac „ nemo putet hæc jam contigisse: sed „ prædictionem esse futuri. Evenient au„ tem tunc, cum renovatio animam mor„ tuis reddiderit, & ad reddendam actæ „ vitæ rationem unumquemque reduxerit, „ compositum eodem modo quo prius, „ ex anima & corpore constantem. „ Et post pauca „ Ego autem etiam hoc Scri„ pturam audio prodentem, quod con„ demnati justis afficientur suppliciis, „ *igne, tenebris, verme, quæ omnia com*„ *positorum, ac materialium corporum pæne* „ *cruciatusque sint: animam vero per se* „ *se separatim ignis numquam attigerit*: „ nec tenebræ quidem ei molestæ fue„ rint, utpote quæ oculis caret, & vi„ dendi instrumentorum expers est. Quid „ autem vermis effecerit, qui corporum „ non spirituum corruptricem vim ha„ bet? „ Quis non videt S. Patrem hic apertissime corporeum ignem admittere in inferno, unde reprobi omnes post diem judicii, cum anima corpori unietur, torqueantur, atque inde colligere necessitatem resurrectionis, ut eum ignem patiantur, quem solam animam, sive a corpore sejunctam pati non posse opinatur? Hoc sensu Nyssenum fuisse locutum loco objecto ex lib. *de anima* dum inferni ignem metaphorice exposuit, saltem suspicari facile poterant, qui illum opponunt, si animadvertissent constanter ibi S. Patrem de sola anima loqui, sive de statu animæ ante resurrectionem, cum a corpore separata subsistit.

XVII. Quamvis laudatum testimonium in manifesto lumine ponat S. Gregorii mentem; duo tamen vel tria alia loca produco, ut amplius eluceat ipsum in re præcipua nunquam recessisse a communi Ecclesiæ doctrina. In oratione Magna Catechet. Cap. 40. ita disserit: „ neque misera, & dolore plena vita il„ lorum, qui peccaverunt, est similis ulli „ ex iis, quæ sensum hic cruciant. Sed „ etsi aliquod ex iis, quæ illic sunt, tor„ mentis, nominatum fuerit nominibus, „ quæ hic sunt cognita, non est tamen „ parvum discrimen. Nam cum ignem „ audis, didicisti aliquid ab illo diversum „ intelligere „. Num fortasse quia inferni ignis non verus sit, sed metaphoricus? minime. Audi Nyssenum ita prosequen„ tem: „ ex eo quod illi igni aliquid sit „ additum, quod non est in hoc. Nam „ ille quidem non extinguitur; hunc au„ tem multa inventa sunt, quæ extin„ guant. Magna est autem differen„ tia inter eum, qui extinguitur, & „ eum, qui nullam admittit extinctio„ nem. „

XVIII. Gemina tradit in Psal. 6. de Octava, ubi sic exclamat: „ quis ter„ ribilis judicii Christi recordatus, non „ statim in conscientia sua quasi con„ vellitur, ac terrore & angore non „ constringitur? Atque etiam si vitæ „ melius, quam deterius actæ sibi con„ scius sit, attamen ad exactam diligen„ tiam & rigorem judicii respiciens, in „ quo minimæ quoque culpæ in quæstio„ nem adducuntur, ac prorsus expecta„ tione terribilium pœnarum perhorre„ scit, ignorans quisnam sibi judicii exi„ tus, & eventus futurus sit. Idcirco quasi „ in oculis habens terribilia supplicia, „ Gehennam illam, & tenebrosum i„ gnem, & conscientiæ vermem nun„ quam emorientem, qui animam sem„ per pudore sugillat, & recordatione „ male actæ vitæ cruciatus renovat, ac „ redintegrat &c. Et *orat. ad eos, qui* „ *durius & acerbius alios judicant*: „ ab„ surdum est cum illi, qui corporis valetu„ dinis rationem habent, seipsos expur„ gent ante caniculæ exortum..... eos, „ qui animi curam gerunt, incertum „ mortis diem non antevertere, & ar„ dorem excruciantis illius ignis, qui æter-

„ æternum comburit, & nullum unquam refrigerium admittit, &c. „

De S. Joanne Damasceno.

XIX. Testimonium, quod 1. opponitur ex hoc Ecclesiæ Græcæ Patre celebratissimo petitur ex *lib.* 4. *fidei Orthodoxæ* in fine, ubi hæc scribit: *tradetur Diabolus & Dæmones cum impiis, & peccatoribus in ignem æternum non materialem, qualis est, qui apud nos est, sed qualem novit Deus*. Hunc sibi locum artic. cit. objicit S. Thomas, atque ita diluit: *dicendum quod Damascenus non negat simpliciter illum ignem materialem esse, sed quod non est materialis talis qualis est apud nos: eo quod quibusdam proprietatibus ab hoc igne distinguitur*. Ignis nempe, ut fusius explicat Jacobus Billius Author veteris editionis operum Damasceni, quem habemus in usu, extinguibilis est, lucidus, ea consumens, in quæ actionem suam imprimit, nec spirituales, incorporeasque substantias immediate afficit. Contra vero ignis inferni æternus est, & inextinguibilis, lucem non diffundit, agitque tum in corpora citra eorum consumptionem, tum in animas corpore solutas, spiritusque cacodæmonum, dolorem acerbissimum inferendo.

XX. Petavius ipse (a) consentit Damasceni textum facile conciliari posse cum vulgata Catholicorum sententia: „ siquidem, inquit, materialem, & nostri similem negat esse inferorum ignem, hoc est crassum, atque densum, & pabuli egentem: quemadmodum elementum illud ignis, quod lunæ orbi citimum est, Aristoteles ignem negat esse, quod ignis proprie sit excessus quidam caloris, & fervor, cujusmodi noster est. Quare si ignis ille superior tantum distat ab nostro, & infimo, ut prope specie differre videatur; quidni & inferorum ignem longe utroque subtiliorem *illicòn*, ac nostri minime similem esse Damascenus jure dixerit, quamvis perinde corporeum esse judicaret? Certe Lactantius huic interpretationi favet, qui & corporeum, & nostratis dissimilem illum ignem statuit elegantissimis verbis „. Favent etiam alii Patres, qui eodem pacto loquuntur, cum tamen eumdem ignem materialem credidisse certum sit.

XXI. Nihilominus nec S. Thomæ, nec Billii & Petavii authoritati & explicationi acquiescit Michael Lequienius *admonit. in Dialog. contra Manich. ejusdem S. Patris Damasceni*, ac præter citata verba, urget aliud testimonium ex hoc Dialogo depromptum num. 36. ubi ait: *ipsum esse a Deo proficiscitur, qui solus est semper, ac bonorum largitor. Porro quod ex bono proficiscitur, id prorsus bonum est. Quod si satius futurum fuisse dicitis, ut non existeret, quam factum quidem esse, at sempiternis mulctari pœnis, hoc a nobis responsi feretis pœnam illam nihil aliud esse, quam nequitiæ cupiditatem, & peccati ignem, flammamque frustratæ libidinis. Non enim Dei, sed vitii affectu* (sive cupiditate) *ardent, qui ita affecti sunt, ut eorum perversitas nullam admittat mutationem*.

XXII. Sed plane non video, cur ob hunc textum Lequienius recedere debuerit a sententia gravissimorum Authorum, ac magistri sui S. Thomæ, qui Damascenum communi doctrinæ non adversari censuerunt. Omitto quod de opere illo *contra Manichæos* dubitatur apud Eruditos, Billium, Combefisium, aliosque an legitimus sit Damasceni fœtus. Sit, per me licet, genuinum Sancti Patris opus, ut Lequienius persuasum habet; quid aliud, ut summum ex adductis verbis colligere debuerat, nisi Dæmones, atque adeo etiam cæteros incorporeos spiritus metaphorico, non proprio igne torqueri: quod & alii præcipue ex Orientalibus credidere; non autem universim negasse veri ignis in inferno existentiam, quo saltem post supremi judicii diem Damnatorum corpora cruciarentur. Certum quippe est illic

(a) lib. 3. de Angelis cap. 5.

lic S. Patrem non de omnibus, sed de solo Dæmone sermonem habere.

XXIII. Verum neque id colligi jure posse mihi videtur, si & argumenti facti a Manichæis, & responsionis adhibitæ a Damasceno scopus, & spiritus, ut ita loquar, attendatur. Contendebant illi Dæmonem natura sua malum esse. Respondet Damascenus id perperam dici, cum esse, quod Dæmon habet, bonum aliquod sit, adeoque a Deo profectum. Reponebant Manichæi *melius fuisse non habere esse*, sive existentiam, quam habere quidem, sed pœnis sempiternis affectum: immo hoc *aplos*, simpliciter malum esse, neque dici posse, quod tale esse sic affectum a summo bono Deo processerit. Nemo unus non intelligit ad instantiam hanc diluendam opus non esse assignare genus, aut qualitatem pœnarum, quibus Dæmon est obnoxius, sed illud dumtaxat proponere, quod a primaria Dei voluntate oritur, & quod a Dæmonis culpa ac malitia procedit, quæ causa unica est, cur Dæmon æternis pœnis a Deo justo judice subjiciatur. Atque ita plane fecisse mihi videtur Damascenus, dum ita respondit: *hoc a nobis responsi feretis, pœnam illam nihil aliud esse, quam nequitiæ cupiditatem, &c.* Hoc est pœnam illam non alia ex caussa morali proficisci, quam ex Dæmonis *nequitia flammaque frustratæ libidinis*, sive ex pravo divinæ excellentiæ appetitu, qui effectu frustratus est, & ipsum appetentem in æternam miseriam conjecit. Cui explicationi favent etiam verba, quæ sequuntur: *non enim*, inquit, *Dei, sed vitii affectu, seu cupiditate ardent, qui ita affecti sunt, ut eorum perversitas nullam admittat mutationem*: idest affectus ille seu cupiditas Dæmonis, quæ nullam admittit mutationem, non est cupiditas Dei, sive bona, & ordinata, sed *vitii*, seu vitiosa, & perversa, adeoque mirum esse non debet, si sempiterna pœna mulctetur. Hinc merito subjicit: *Deus igitur eum potius esse, ac vel minimam boni partem habere maluit, quam ob malum*, hoc est ob iniquam ejus cupiditatem, *hac quoque exigua boni parte privaretur.*

XXIV. Hoc aliove simili pacto explicandum esse Damascenum, ipsumque verum, & realem ignem in inferis admisisse ex pluribus colligo. Colligo primum ex eo, quod Dialogo eodem num. 7. arguit adversum Manichæos ex hoc principio, quod *Gehenna sit res quædam, & substantia a Deo producta, & quæ Dæmones cruciat*. Porro, ut sæpe adnotavimus, Gehennæ nomine venit locus, in quo magnus nutritur ignis. Supponit ergo ignem cruciantem Damnatos, quidpiam esse ab eorum substantia diversum, ipsisque extrinsece admotum: qui proinde non metaphoricus ille ab Adversariis confictus, sed verus, ac proprius est.

XXV. Colligo secundo ex verbis, quibus non uno in loco ignem inferni repræsentat. Nam lib. 2. de fide Orthod. cap. 4. de Dæmonibus sermonem habens, inquit: *quamvis hominem suggestionibus pulsare ipsis permissum sit, nemini tamen vim inferre possunt: ob idque Diabolo, & Angelis ejus inextinguibilis ignis paratus est, ac supplicium æternum, illisque item, qui ipsum ducem sequuntur*. Et Cap. 10. historiæ (quod opus genuinum esse S. Damasceni fœtum pluribus evincit Leo Allatius) sic inducit Barlaamum loquentem: *anima vero tua inferno addicta, in inferiores terræ partes usque ad postremam resurrectionem conjicietur. Quo scilicet tempore anima, recepto corpore suo, a Domini facie projicietur, ac Gehennæ, cujus flamma sempiterna est, mancipabitur*. E in Epist. 1. ad Corinth. Cap. 3. sic exponit verba illa Apostoli; *ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, inquiens: *hujus sententiæ sensus est, quod ipse non peribit, ut, quemadmodum sua opera, in nihilum redigatur: sed permanebit in igne. Rei itaque incolumitatem salutem appellat, propterea adjecit*, quasi per ignem. *Etenim dicere solemus, materias, quæ non comburuntur, nec convertuntur statim in cineres, in igne salvas esse. Ac si dicat: ne putaveris, cum ignem audis, eos qui ardent, in nihilum converti.*

XXVI. Colligo demum ex iis, quæ leguntur in Sacris Parallelis, quæ Damascenus ex aliorum Patrum sententiis con-

cinnavit, & quæ non refert duntaxat, sed & ipse laudat, & approbat, ut ex ejusdem prologo liquet. In fine enim fragmentum quoddam affert, quod alii Cajo, vel Justino Martyri, alii S. Irenæo, alii verosimilius S. Hippolyto Portuensi adjudicant, ubi hæc habentur: *Infernus est locus in rebus creatis inconditus, receptaculum subterraneum, in quo lux mundi non splendet..... Regio illa est tamquam custodia animabus destinata, in qua Angeli constituti sunt custodes, qui pro uniuscujusque facinoribus temporarias locorum pœnas distribuant. In hac regione locus quidam separatus est, locus nimirum ignis inextincti.... præparatus autem est ad determinatum a Deo diem &c.* Ac subinde memorat & *conflagrationem & calorem*, immo, & *fumum* ex Gehenna manantem.

CAPUT XVI.

Argumenta adversus sententiam constitutam proposita, ac soluta. Vocabulum ignis nonnumquam in sacris litteris tropice adhibitum haud probat ita quoque adhiberi, ubi de igne inferni sermo est, sicut neque vermis *metaphora ad conscientiæ cruciatum designandum usurpata. Gehennalis ignis ejusdem est naturæ cum nostro: sed differt proprietatibus. Nedum corpora, sed & incorporeas substantias torquere potest, ac torquet. Quomodo agat in corpora citra eorum dissolutionem, ac damnatos non æqualiter cruciet, explicatur.*

I. Asserta jam ex Scripturis, & perenni Ecclesiæ traditione ignis corporei veritate, quo reprobi cruciandi sunt, superest ut aliqua diluamus argumenta, quæ adversus constitutam doctrinam opponi solent. Primum desumunt Adversarii ex iis locis, in quibus sacra eloquia vocem *ignis* usurpant in sensu tropico, aut metaphorico, ut inde concludant etiam in sensu eodem congrue intelligi posse, ubi de igne inferni sermo est. Sic Deuteron. cap. 4. com. 24. dicitur, *Dominus Deus tuus ignis consumens est*: psal. 103. 4. *qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem, vel flammam ignis*, ut habetur in Epist. ad Hebræos. Proverb. 16. 27.: *vir impius fodit malum, & in labiis ejus ignis ardescit*. Jerem. 4. 4.: *ne forte ingrediatur, ut ignis indignatio mea, & succendatur, & non sit, qui extinguat*. Ezechiel. 21. 31.: *in igne furoris mei sufflabo in te*; Et 36. 5. *in igne zeli mei locutus sum*: quæ metaphora sæpe etiam ab aliis Prophetis adhibetur. Matth. 3. 11.: *ipse baptizabit in Spiritu Sancto, & igne*. Lucæ 12. 49.: *ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur?* Jacob. 3. 5.: *ecce quantus ignis quam magnam Sylvam accendit: & lingua ignis est &c.* Et alia hujusmodi, quæ passim occurrunt.

II. Sed nullius plane momenti est hæc objectio. Utique lubens concedo sumi quandoque vocabulum ignis in sensu tropico tum apud sacros, tum apud Scriptores prophanos. Sed inde inferri jure nequit ita quoque sumendum esse in iis locis, ubi de reproborum pœna agitur, neque enim pro sensu proprio in citatis similibusve textibus, ea militant, quæ in aliis confluunt, quibus de igne Gehennæ sermo est. Quin regulæ Critices, & interpretationis, quæ cogunt ad hosce textus in sensu litterali, & obvio intelligendos, cogunt etiam ut illos in sensu figurato & tropico accipiamus. Ac ne diutius immoremur in argumento adeo futili refellendo, illud generatim dicimus in locis allatis vel metaphoram, vel aliam tropicam locutionem statim incurrere in oculos legentium, vel facillimo saltem negotio deprehendi. Quis enim audiens Deum, aut Angelos vocari *ignem consumentem*, aut urentem, e vestigio non percipit hoc de Deo, aut Angelis litteraliter enunciari non posse in sensu, ut inquiunt, formali, adeoque aliquam in iis vocibus exprimi eorumdem operationem? Quis legens Deum effundere *ignem indignationis suæ*, aut in *igne furoris*

roris loqui, vel in *igne zeli*, aliaque id genus, non continuo intelligit iis locutionibus significari magnitudinem iræ, vel zeli divini? Sunt enim hujusmodi loquendi formulæ satis usitatæ etiam in familiari sermone, statimque ab omnibus eo in sensu accipiuntur, quo usurpari solent, quin opus sit interpretatione: quemadmodum & cum *ardorem concupiscentiæ*, & *ignem tribulationis* nominamus. Hinc nemo inventus est inter sacros Expositores, qui eas crederet litteraliter explicandas. Non ita profecto est in locis, ubi de igne Inferni mentio. Proprium enim sensum tum rudibus, tum sapientibus eæ locutiones ingenerant, iisque adjunctis, & circumstantiis afficiuntur, quæ juxta severioris criticę regulas illum prorsus definiunt. Videantur, quæ jam observavimus: ea quippe omnia stramineum hoc argumentum exsufflant.

III. Atque ita pariter cum Christus Dominus dixit: *ignem veni mittere in terram &c.*, & Joannes: *ipse baptizabit in Spiritu Sancto, & igne*, vel rudiores metaphoram statim subolfaciunt; cum in usu jam positum sit affectum *amoris*, & charitatem, si præsertim intensa fuerit, nomine *ignis*, *ardoris*, & *flammæ* significare. Qua etiam ratione nomen *ignis* Spiritui Sancto attribuitur. Quibus addo Christum dici a Joanne baptizaturum in Spiritu Sancto & igne; quia Spiritum Sanctum sub ignis specie daturus erat primis Ecclesiæ fidelibus, ut Sancti Patres frequentius exponunt, atque adeo quamvis illic aliqua occurrat metaphora, vel analogia; nihilominus visibilis ignis, seu sub visibili specie proprie significatus est. Cum demum dicitur linguam ignem esse, aut ignem accendere, tropicam locutionem perspiciunt omnes, atque ita vocari intelligunt, quia animos ad iras excitat, rixas, atque discordias. Nihil itaque ex his metaphoris elicere possunt Adversarii, quod suppetias ferat absonæ eorum opinationi.

IV. Majorem in speciem difficultatem ingerere videtur aliud argumentum ex ea locutione metaphorica deprom-ptum, qua conscientiæ Damnatorum remorsus, & angores nomine *vermis* exprimuntur. Urget illud Calvinus in caput 10. epist. ad Hebræos, urgentque omnes sententiæ ejus defensores; atque hoc præsertim considerant, quod tum apud Isaiam, tum apud S. Marcum uno eodemque textu pœna utraque ignis, & vermis proponitur: *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*. Cur igitur, si vox altera vermis in tropico sensu congrue explicatur, eodem jure vocem ignis tropice sumere non licebit?

V. Verum neque hæc objectio, si rem accurate simul & ingenue perpendamus, alicujus momenti esse deprehenditur. Ea siquidem, quæ affatim concurrunt, ut nomen *ignis* in sensu proprio accipiamus, desunt omnino, ut idem sentiamus de vocabulo *vermis*. Nam in primis raro admodum Scriptura hoc nomine utitur ad designandam Damnatorum pœnam, & in novo Testamento solum apud *Marcum cap. 9.* ita eam significat; cum e contra frequentissime de igne futuræ ultionis loquatur, & supra quadragesies in novo Fœdere eam vocem adhibeat. Deinde in locis, ubi de *verme* mentio fit, nullum est adjunctum, nulla circumstantia, nulla designata proprietas, quæ vocis significationem ad animal quoddam sensile determinet: cum adjuncta plura, pluresque circumstantiæ, ac sæpe antecedentia & consequentia propriam ignis significationem definiant. Recolantur, quæ supra expendimus capitibus 9., & 10. Ulterius de ignis veritate communis est Sanctorum Patrum, Theologorum & Ecclesiæ Latinæ, Græcæ, aliarumque consensus. Non ita vero de vocabuli vermis proprietate; quin illud immo a potioribus & numero, & authoritate Patribus, ac Theologis metaphorice semper explicatum est. Demum, ne omnes congeram animadversiones, quæ fieri possent, quæque ex supra dictis sponte fluunt, inter conscientiæ stimulos & vermem optima constat analogia, sive proportio. Nam sicut hoc animal corpus pungit, mordet ac rodit; ita angor ille con-

ſcientiæ veluti pungit, ac mordet animam, eamque corrodit, & cruciat. Hinc eſt quod hujuſmodi locutio *vermis* ad conſcientiæ cruciatum exprimendum ſatis obvia, & uſitata ſit penes homines, & in familiari etiam ſermone uſurpata, ac, dum adhibetur, facillime metaphoricus ſenſus in auditorum mentem incurrit. Quam parum vero ſit obvius, & quam difficulter incurrat in hominum animos ſenſus metaphoricus, dum nomine ignis ſupplicium aliquod, aut jam inflictum, aut infligendum exprimitur, non eſt cur ulterius probemus.

VI. His omnibus addere præſtat nedum nihil eſſe, quod cogat ut vermis vocabulum in proprio ſenſu accipiamus, ſed plura etiam confluere, ut illud ad tropicam transferamus ſignificationem, prout fuſe de hoc argumento agentes perſecuti ſumus. Tum quia dum utramque pœnam *vermis* & *ignis* ſimul Scriptura conjunxit, videtur complecti voluiſſe, quæ ſpecialiter ad ſupplicium animæ, corporiſque Damnatorum pertinent. Tum quia Iſaias, ex quo primum deſumpta eſt illa locutio, *vermis eorum &c.*, quam poſtea uſurpavit Salvator noſter apud Marcum, alludere voluit ad ea, quæ contingebant in cadaveribus hoſtium occiſorum, quæ paſtus erant vermium, & ignis. Nam ceteroquin ad Damnatorum pœnam ſignificandam, ferarum, ac ſerpentum genera opportuniora videntur, quam vermes. Tum demum quia vermis, ſi proprie intelligatur, cum nonniſi in corpus agere poſſe conſentiant ii, qui ipſum admittunt, nihil modo in Damnatorum animas doloris, aut cruciatus imprimeret, ſed neque in ſubſtantias ſpirituales cacodæmonum, vel poſt ipſum Judicii diem; quod plane abſurdum eſt.

VII. Cæterum neque illud prætermitti debet, quod licet tot momenta concurrant ne cogamur nomen *vermis* ab ſcripturis expreſſum litteraliter intelligere; plures nihilominus Patres, & graves Scriptores propter ſacrarum litterarum verba in eam ivere ſententiam, ut veros realeſque vermes admitterent in inferno ad Damnatorum cruciatum. Quanto igitur potiori titulo propter ſacrarum earumdem litterarum verba, longe procul dubio frequentiora, & clariora, quæve commodam nullam interpretationem patiuntur, verum, realemque ignem ad reprobos puniendos admittere neceſſe fuerit?

VIII. Opponere præterea ſolent adverſarii nonnulla ab humana ratione petita argumenta; nempe explicari non poſſe primo, cujus naturæ ſit ignis ille, qui Damnatos torquere aſſeritur, aut in qua materia ſubſiſtat. Secundo, quo pacto corporeus ignis in animas agat, ac ſubſtantias immateriales. Tertio, ſi in corpora operatur, eaque comburit, cur ipſa non diſſolvat, ac conſumat. Quarto demum, quomodo non omnes reprobos æqualiter cruciet, cum æqualiter omnes afficiat, ac naturaliter operetur.

IX. Hæc illi quidem ingenti verborum ſtrepitu opponunt, ac exaggerant. Sed peſſimæ cauſſæ argumentum eſt decertare armis ab imbecilli ratione humana depromptis adverſus dogmata, quæ ſolidiſſimis ſacrarum litterarum divinæque traditionis fundamentis nituntur. Quid enim? Tametſi explicare minime poſſem peculiarem illius ignis naturam, aut actionem in immateriales ſubſtantias, aut alias difficultates ſolvere, quæ ex eodem ſoboleſcunt, nunquid iccirco negandus foret hujuſmodi ignis nulla divinæ authoritatis clare, diſtincteque loquentis habita ratione? aut ad tropos & figuras confugiendum, cum litteralis ſenſus luculentiſſime ſe prodit, nec citra ſummam violentiam ad metaphoricum detorqueri valet? ſi ita res eſt, nulla jam erit ex catholicæ fidei veritatibus, quæ pari jure negari non poſſit, aut ad figuratum ſenſum referri. Nulla ſiquidem eſt quæ difficultatibus plurimis, iiſque non raro graviſſimis non obvolvatur. Quæ tamen a me dicta eſſe nemo putet, ac ſi nullus ad propoſitas difficultates ſolvendas mihi pateret aditus, cum eædem prorſus ſint, quas tum Sancti Patres, tum Theologi, & ſcripturarum interpretes ſibi pluries objecerunt, ac diluerunt.

Ex

Ex quibus hic aliqua cursim delibo.

X. Ad illud itaque, quod primo loco objectum est, dico Gehennalem ignem ejusdem esse naturæ cum nostro vulgari, solumque quibusdam proprietatibus, aut qualitatibus differre: nimirum, ut ex sacris litteris, & Ecclesiæ Patribus liquido constat, quod non indigeat fomentis ut conservetur, quod inextinguibilis sit, quod non luceat, luce saltem clara, & perspicua, quod non corpora tantum, sed spiritus etiam corporis expertes affligat; quæ omnia diversitatem naturæ non arguunt, nec exigunt. Quod si de ejusdem materia scisciteris, respondeo eam certo definiri haudquaquam posse: neque tamen exinde quidpiam contra ejus extantiam elici valet, cum Deus ex quacumque, quæ sibi magis placuerit, materia fornacem illam accendere potuerit, atque accensam perpetuo conservare. Quidam tamen non improbabiliter censent materiam illius ignis saltem præcipuam esse sulphurem; idque colligunt ex nonnullis Apocalypseos locis. Nam cap. 19. legitur: *vivi missi sunt hi duo viri in stagnum ignis ardentis sulphure*. Et cap. 20.: *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris*: & rursus cap. 21. de impiis omnibus dicitur: *pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure*. In iis quippe locis de futuræ vitæ suppliciis sermonem fieri certum est. Cum igitur diserte asseratur ignem illum ardere sulphure, jure colligi posse videtur, materiam ejusdem saltem præcipuam esse sulphuream. Sed de hoc satis: non enim tanti est hæc objectio, ut fusiorem responsionem mereatur.

XI. Ad illud quoque, quod secundo loco objectum est, haud difficile est respondere. Paucis rem totam dirimi posse mihi videtur, si dixerimus Gehennæ ignem torquere spiritus *modo* quodam *inenarrabili*, ut inquit Lactantius, sed plane haud absimili modo, quo vulgaris ignis agit in animam spiritualem, dum corpori conjuncta est. Scimus enim certissime immaterialem animam uniri corpori, vitam ipsi communicare, suppliciis corpori inflictis affici &c.: licet modum, quo hæc contingant, plane ignoremus. Igitur modus etiam, quo animæ a corpore sejunctæ, vel spiritus incorporei igne inferni corporeo afficiantur, poterit esse ineffabilis, ac nobis impervius, quin tamen illud merito inficiari possimus. Hinc Joannes Clericus sub nomine Petri Alethini, licet de veritate ignis materialis dubitanter loquatur; fatetur tamen hocce argumento neminem ad illum abnuendum induci debere, eodem ductus exemplo animæ nostræ in hoc corpore existentis. Sic enim scribit (a): " non negaverim ignem „ fore corporeum, eo quod spiritus illo sint torquendi. Hoc enim intellectu „ difficilius non est, quamvis aliter sentiat Petavius, quam intelligere, qui „ motus corporis nostri mentem nostram „ incorpoream, qualis vulgo statuitur, „ afficiant. Scio dicturum qui hæc legerit, mentem esse cum corpore in „ unam personam conjunctam, ideoque „ corporis motibus necessario percelli. „ De re ipsa hic philosophari nolo: Sed „ quemadmodum mentes immateriales „ Deus ita cum corporibus conjunxit, „ ut motibus eorum afficerentur; sic in „ loco pœnarum novis legibus naturis „ rerum impositis efficere posset, ut „ spiritus igne conspicuo urerentur „. Hoc animæ nostræ exemplum late etiam prosequitur inter alios Author reflexionum in histor. Judæorum (b).

XII. Sed neque Sanctus ipse Augustinus illud prætermisit in lib. 21. de Civit. Dei cap. 10., ubi quæstionem hanc proponit, inquiens: hic occurrit quærere, si non erit ignis incorporalis, „ sicut est animi dolor, sed corporalis „ tactu noxius, ut eo possint corpora „ cruciari, quomodo in eo erit etiam „ pœna spirituum malignorum? Idem „ quippe ignis erit, supplicio scilicet „ hominum attributus, & Dæmonum „ di-

(a) In notis ad cap. 5. lib. 3. P. Petavii de Angelis. (b) Tom. 2. pag 326.

„ dicente Christo: *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus „ est Diabolo, & Angelis ejus* „: Et in medium prolata sententia tum eorum, qui dæmonibus aeria quædam corpora tribuebant, tum aliorum, qui eos omnis materiæ expertes sanciebant, subdit juxta horum decretum: “ non est de hac re „ laborandum operosa inquisitione, aut „ contentiosa disputatione certandum. „ Cur enim non dicamus, quamvis mi„ris, tamen veris modis etiam spiri„tus incorporeos posse pœna corporalis „ ignis affligi, si spiritus hominum „ etiam ipsi profecto incorporei & nunc „ potuerunt includi corporalibus mem„bris, & tunc poterunt corporum suo„rum vinculis insolubiliter alligari? „ Cæterum modi plurimi a Theologis nostratibus assignari solent ad explicandam actionem ignis corporei in substantias spirituales, qui legi possunt apud Petavium *lib.* 3. *de Angel.*, Suaresium item *de Angel.*, Sotum, & Æstium *in* 4. *sentent. dis.* 50., & alios; neque enim necessarium judico huc eos derivare.

XIII. Argumentum tertio loco positum accuratissime expendit idem S. Augustinus disputans adversus Gentiles, qui illud in primis opponebant: in eoque refellendo magnam partem insumit lib. 21. de Civitate Dei. Quæ fusius differit ille, in brevem summam redacta hæc sunt. Cap. 2. ostendit, *corpora in ustione ignis esse posse perpetua*, idque declarat exemplo aliquorum animalium, quæ in mediis ignibus vivere perhibentur. Hinc Cap. 3. probat *consequens non esse ut corporeum dolorem necessario sequatur carnis interitus. Id quidem verum est*, docet, *de corpore in hoc corruptibili statu posito: quoniam sic est anima connexa huic corpori, ut summis doloribus cedat, atque discedat: quoniam & ipsa compago membrorum, atque vitalium sic infirma est, ut eam vim, quæ magnum, vel summum dolorem facit, non valeat sustinere. Tunc autem tali corpori anima, & eo connectetur modo, ut illud vinculum, sicut nulla temporis longitudine solvitur, ita nullo dolore rumpatur. Proinde etiamsi caro nunc nulla est, quæ sensum doloris perpeti possit, mortemque non possit: erit tamen tunc talis caro, qualis nunc non est: sicut talis erit tunc & mors, qualis nunc non est*. Tum Cap. 4. id pluribus exemplis naturalibus confirmat. Et Cap. 5. decernit, quod tametsi modum ignoremus, quo ignis corpora sine eorum consumptione comburat, non ideo hoc in dubium vocandum esse: quandoquidem multa sunt in rebus naturalibus certissima, de quibus tamen reddi ratio nulla potest, sive rationem & modum ignoramus unde consistere valeant: quorum nonnulla profert. Et soluta Cap. 6. quadam objectiuncula, quam inde Gentiles conficere poterant, Cap. 7. & 8. concludit omnipotentiam Dei, *qui fecit mundum in cælo, in terra, in aere, in aquis innumerabilibus miraculis plenum, cum sit omnibus, quibus plenus est, procul dubio majus, & excellentius etiam ipse mundus miraculum, posse facere ut & resurgant corpora mortuorum, & igne æterno crucientur corpora Damnatorum*. Hæc Augustinus.

XIV. Mihi vero rem hanc consideranti difficultatis propositæ solutionem facillime explicari, ac pæne oculis subjici videtur, si id ponamus, in quo jam Philosophi omnes, aut ferme *omnes* consentiunt, calorem scilicet, aut ardorem vehementi, concitatoque partium corporis motu constare, vel produci, ipsumque ignem corpora calefacere, ac amburere cum in ea imprimit hujusmodi motum vehementem, & concitatum (vibrationis, aut vertiginis, vel expansionis sit, parum curo). Quod igitur pleraque corpora ita agitata tandem consumantur, id caussæ habet, quod ex eo motu vehementi separentur invicem ac disilentur exiguæ primum, aliæque deinde resolutæ partes, quæ corpora ipsa componunt. Quare si nullas partes dissolvi, aut a corpore separari contigerit, calidum illud, ignitumve inter flammas consistet citra ullum interitum, aut consumptionem: quemadmodum etiam naturaliter hoc accidere in quibusdam corporibus experientia deprehendimus. Manifestum est enim aurum e. g. in ardenti fornace vexatum,

liqua-

liquatumque insigniter calescere, quin tamen absumatur, aut quidpiam primævi ponderis amittat: quia videlicet per agitationem, & motum nihil a tota mole sejungitur, aut evaporatur. Quod ergo naturaliter contingit in auro, intelligi potest ac debet divina virtute futurum in humanis corporibus, ut nova nimirum in ipsis lege constituta, tartarei ignis actione vehementissime concutiantur, & agitentur fibræ eorum, ac partes, quin tamen separentur, aut ipsarum textura dissolvatur.

XV. Id evidentius apparet in systemate caussarum occasionalium, quod multis philosophis plurimum arridet: juxta quod rem ita declarat quidam ex Anglia Scriptor agens de pari argumento, seu de corporibus per miraculum in igne sine læsione persistentibus (*a*): "ex „ hujus legis (secundæ nempe ab ipso „ positæ circa motum) suspensione cor„ pus humanum, rubus, vel aliud quod„ vis inflammabile corpus, etiamsi ar„ dentissimo igne undique cingantur, „ poterunt tamen non comburi, aut in „ cineres reduci: aut si forte flammas, „ uti *Rubus*, capiant; coacervatis in „ vorticem flammis, poterunt non con„ sumi. Ignis enim particulæ non com„ burunt ex innata ulla virtute, aut „ insito impetu, ut supra vidimus; sed „ quia supremus motus Author voluit, „ ut ex occasione hujus impetus ipse „ dissolvat, seu comburat projecta in „ ignem corpora, velle quoque poterit, „ ut eadem non dissolvantur, etiamsi „ rapidissimis ignearum scintillarum co„ hortibus vorticoso impetu irruentibus „ impetantur." Ac subinde ostendit etiam quomodo per divinam voluntatem in æternum aliquis vivere valeat, inquiens: "possunt enim omnes corporis „ partes in eodem situ semper retineri: „ possunt quoque omnes elementares „ particulæ a dissolutione cohiberi. „ Sanguis & alii humores etiamsi pe„ renni, & intestino motu intra se agi„ tentur, impediri possunt, quominus „ vappescant, seu quominus principia „ ipsorum diffringantur, aut eorumdem „ abradantur anguli, quominus eædem „ particulæ per habitum corporis non „ exhalent, & reparatione non egeant. „ Brevi, tota quanta nunc est corporis „ materia cum eadem figura, situ, nu„ mero, fabrica, & usu partium in sta„ tu, in quo nunc est, in perpetuum „ conservari potest, ac proinde corpo„ ris vita in æternum perdurare pote„ rit."

XVI. Ad postremum tandem argumentum ita respondet S. Gregorius Magnus (*b*): *sicut in hoc mundo sub uno sole multi consistunt, nec tamen ejusdem solis ardorem æqualiter sentiunt: quia alius plus æstuat, atque alius minus: ita illic in uno igne non unus est modus incendii: quia quod hic diversitas corporum, hoc illic agit diversitas peccatorum, ut & ignem non dissimilem habeant, & tamen eosdem singulos dissimiliter exurat.*

XVII. Verum hæc responsio moralem potius sive meritoriam, quam physicam caussam declarat, cur non una eademque vi, & impressione Damnatos omnes Inferni ignis excruciet. Quare aptius, ut mihi videtur, dicendum ignem illum corporeum, aut juxta plures causam esse mere occasionalem, aut juxta alios instrumentariam divinæ Justitiæ vindicis, ac tamquam Dei instrumentum vim & actionem suam in Damnatos imprimere: atque adeo a caussa principe assumi posse ad majus, minusve tormentum inferendum. Deus enim, qui demeritorum inæqualitatem perfecte cognoscit, ita ignem illum movet, & applicat, ut acrius in alios, in alios autem mitius operetur. Quod nemini mirum videri debet, cum & inter nos conspicua sit hujusce diversæ actionis experientia. Videmus enim a voluntate unum, idemque instrumentum adhibentis sæpe pendere, quod majorem, minoremve ictum imprimat, aut percussionem.

XVIII. Atque hæc dicta sint de qualita-

(a) Bernardus Connor M. D. e regia Societ. Londinensi in suo *Evangelio Medici* art. 8.
(b) Dialog. lib. 4. cap. 43.

ſtate & conditione pœnarum, quibus improbi in futura vita puniendi ſunt. Hunc ergo librum concludere præſtat graviſſima ſententia, qua diſſertationi ſuæ de pœnis impiorum finem impoſuit S. Gregorius Magnus lib. 9. Moral. cap. 40.: " Ecce, quæ maneat Damnatos „ pœna cognovimus, & inſtruente nos „ ſacro eloquio, quantus in damnatio- „ ne ignis, quanta in igne obſcuritas, „ quantuſque in obſcuritate pavor ſit, „ nullatenus ambigimus. Sed quid pro- „ deſt iſta prænoſſe, ſi non contingat „ evadere? Tota ergo intentione cu- „ randum eſt, ut cum vacationis tem- „ pus accepimus, bene vivendi ſtudio „ malorum ultricia tormenta fugiamus. „ Hinc quippe per Salomonem dicitur: „ *quodcumque poteſt manus tua facere*, „ *inſtanter operare: quia nec opus, nec* „ *ratio, nec ſapientia erit apud inferos*, „ *quo tu properas*. Hinc Iſaias ait: *quæ-* „ *rite Dominum dum inveniri poteſt: in-* „ *vocate eum, dum prope eſt*. Hinc Pau- „ lus, dicit: *ecce nunc tempus accepta-* „ *bile: ecce nunc dies ſalutis*. Hinc rur- „ ſus ait: *dum tempus habemus, opere-* „ *mur bonum ad omnes*.

Finis Libri Secundi.

DE
FUTURO IMPIORUM STATU
LIBER TERTIUS,

In quo de æternitate pœnarum agitur, quibus impii in futura vita puniendi ſunt.

CAPUT PRIMUM.

De iis, qui pœnarum Inferni æternitatem negarunt. Horum Princeps jure habetur Origenes, quem fruſtra ab hoc errore nonnulli vindicare conati ſunt. Ejus doctrinam noviſſime excitarunt plures inter Proteſtantes, qui iccirco nuperi Origeniſtæ *audiunt. Quid de reproborum æterna miſeria ſentiant Sociniani.*

I. NULLA eſt inter omnes pœnarum Inferni qualitates, aut circumſtantias, ſicut terribilior, ita in Chriſtiana gente magis vulgata, doctorumque hominum & indoctorum ſermone contrita, quam earumdem ſempiterna duratio. Hanc tam frequenter diſerteque enunciant ſacrarum litterarum oracula, tam conſtanter Univerſalis Eccleſiæ ſenſus ac traditio confirmat, ut nullus plane relictus fuerit dubitationi, aut controverſiæ locus. Nihilominus, quod fieri poſſe minime videbatur, *humani generis hoſtis* (inquit S. Baſilius in Regulis brevioribus) *pernicioſo artificio factum eſt, ut plures veluti obliti tot, ac talium Domini verborum, ac ſententiarum*, perpetuumque Eccleſiæ conſenſum parvipendentes, certiſſimum hoc dogma vel in dubium revocarent, vel perfricta fronte negarent.

II. Primus, aut ſaltem Princeps, qui inter veteres vel maxime hocce nomine male audit, quod inferorum pœnas aliquando deſituras docuerit, eſt Origenes Adamantius: huncque ipſi errorem non hæſitanter tribuunt clariſſimi plures Eccleſiæ Patres, Theophilus Alexandrinus, Epiphanius, Athanaſius, Hieronymus, Auguſtinus, & alii, immo & quinta Synodus Œcumenica, ut ex Nicephoro Calliſti F. liquet. Equidem & priſcis, & poſtremis hiſce temporibus non defuerunt, qui hunc ab eo errorem amoliri ſtuderent, pluribus præſertim in medium productis

ex ipsius operibus testimoniis, in quibus de pœnarum æternitate recte cum Ecclesia catholica sensisse videtur. Verum ut ut concedamus ex his colligi posse non adeo Origenem erroneæ inhæsisse sententiæ, quin catholicam etiam veritatem quandoque docuerit, eam tamen minime tradidisse, nemo, ut arbitror, sapiens, ac prudens suadebitur. Quis enim credat tot sanctissimos viros, Synodum Œcumenicam, atque omnes ferme vetustos scriptores vel imperitia, vel errore, vel odio ita abreptos fuisse, ut turpem hanc notam Origenis nomini, ac memoriæ impingerent, aut sine manifestis argumentis tamquam malesanæ opinionis Authorem, defensoremque traducerent? Sed & ipsa, quæ hodieque extant Origenis opera satis produnt nullam ipsi impactam fuisse calumniam. Nam præter plurima testimonia, quæ legi possunt apud Petavium (*a*), Origenianæ doctrinæ principia, Authoris mentem ac sensum de hac re in propatulo ponunt. „ Cum „ enim (ut advertit Huetius (*b*)) futurum ratus sit, ut quemcumque statum teneant animæ, peccare possint, „ & reipsa persæpe peccent, ac pro „ peccatis vel meritis perpetuo circuitu ab imis ad summa, a summis ad „ ima revolvantur, ipsiusque Diaboli „ aversa a Deo voluntas olim conterenda sit, & Deo Patri regnum Christus sit traditurus, tumque existimaverit „ plenam omnium *apocatastasim*, ac perfectam felicitatem futuram, cum Deus erit omnia in omnibus, consequitur illinc necessario desitura Damnatorum supplicia, eaque noxarum „ duntaxat expurgandi caussa a Deo „ hominibus infligi „. Additque hominis esse intemperantis, neque satis tempori parcentis suo, quæcumque vesania hac oblita in Origenianis commentariis reperiuntur Lectori recensenda objicere, adeo multus est in hoc dogmate prodendo, & odiosus Adamantius. Et nonnulla quidem exhibet ipse Origenis loca, & alia plura etiam indigitat, in quibus piaculares & temporarias impiorum pœnas duntaxat agnovisse liquidissime constat.

III. Origenis sententiam non pauci sub idem tempus, ac sequiore ætate complexi sunt, de quibus ex antiquis mentionem præcipue faciunt S. Joannes Chrysostomus in suis Homiliis, Orosius *in commonit. de erroribus Priscillianistarum, & Origenistarum*, & S. Augustinus pluribus in locis, maximeque *lib.* 21. *de Civit. Dei*. Sed illam jam demum cum suis Authoribus consepultam, ævo hoc nostro e tenebris in lucem revocarunt quidam e recentium hæreticorum familia (quid enim non audeant ingenia nulli salutari fræno subjecta?) ac totius Ecclesiæ nedum catholicæ, sed etiam propriæ in qua enutriti fuerant, consensione posthabita, Origeniani erroris præcipuum caput instaurare conati sunt. Prodiit Londini anno 1697. vulgari idiomate libellus quidam nomine *Evangelii æterni* insignitus, cujus Author, si Fabricio credimus (*c*), est *Jana Leadia*, qui Origenianam apocatastasim aperto marte propugnat. Hunc librum insequente anno 1698. in Germanicam linguam transtulit Jo. Quil. Petersenius, Lutheranus Theologus, ac nulla habita ratione articuli 17. Confessionis Augustanæ (*d*) quam profitebatur, ejus defensionem suscepit, suaque authoritate & exemplo alios ad novæ sententiæ patrocinium capessendum pellexit. Atque hinc ingens erupit in Ecclesia Lutherana dissidium. Plures enim antiqui dogmatis tenaciores ad arma statim convolarunt, scriptisque partim Latino, partim Germanico idiomate editis, doctrinam recens invectam impugnarunt: quos inter excelluere Thomas Ittigius, Zacharias Gra-

(a) lib. 3. de Angel. cap. 6.
(b) in Origenianis lib. 2 qu. XI. num. 16.
(c) In Sylloge Scriptorum, & delectu &c.
(d) Augustana Confessio *art.* 17. inter alios Anabaptistarum errores hunc damnat, quod *tormenta Dæmonum, & damnatorum finem habebunt, & Angeli apostatæ in eumdem locum redituri sint, in quo creati fuerunt*.

Grapius, Jo. Fectius Rostochiensis, Ludovicus Melchior Fisclinus, & Ferdinandus Hefreih Lichtscheid (a), quorum postremus argumentorum vi pressus medium quemdam animorum statum post mortem admisit, & in catholicam de purgatoriis aliquorum pœnis adversus Ecclesiæ suæ placita sententiam tandem concessit. Hos sine refutatione non dimisit Petersenius, cui se comitem adjunxit ex eadem gente Christophorus Gottlier (b) & ex parte etiam Samuel Christianus Tauberus (c), qui tamen rursus a Georgio Peteschio, Andrea Schmidio, Christophoro Sontagio, & ab aliis confutati sunt, dissidio in hodiernum usque diem nondum composito, nec facile componendo.

IV. In alias etiam Protestantium Ecclesias irrepsit exitialis doctrinæ lues, pluresque corrupit. Petrus Bellius, ut alia multa, ita quoque dogma de pœnarum æternitate magna ingenii sui ostentatione aggressus est argumento præsertim ducto ex bonitate, & justitia Dei (d). Joannes Clericus in *Parrhasianis* systemati Manichæorum, quod Bellius denuo excitare adnisus fuerat, systema opponit Origenis Apocatastasim universalem constituentis, caussamque, ut inquit Leibnitius (e), Origenistarum propugnat, quin se Origenistam profiteatur. Accesserunt ex Batavis Quil. Kingius, & Anonymus Author cujusdam libelli editi lingua vernacula Aiæ Comitum anno 1713., cujus titulus latine translatus sic effert: *Evidens Demonstratio restitutionis rerum omnium ad Deum, per quam damnati omnes post supremi judicii diem tandem liberabuntur, persolutis juxta criminum qualitatem suppliciis*. His accenseri possunt Arminiani, aliique quos *latitudinarios* vocant, de quibus scribit Minister Jurieu in suo libro *Defensionis doctrinæ universalis Ecclesiæ*, quod dogma de pœnarum æternitate inter eas quæstiones Theologicas habeant, de quibus, salva fide, sentire licet quidquid libuerit.

V. Plures etiam extitere ex Anglia Theologi, qui novam doctrinam suffragiis suis approbarent, quos inter celebriores sunt Jo: Tyllotsonus Archiepiscopus Cantuariensis, & Thomas Burnetus. Atque ille quidem in sermone, quem de hoc argumento evulgavit, subdubitanter loqui videtur: ea tamen scribit, quæ, quid ipse agitaret animo, satis produnt. Iste vero audacior in catholicum dogma palam insurgit, pœnasque inferni modum & finem tandem habituras aperte tradit. Denique, ut alios omittam, nostris pene hisce diebus prodiit in lucem gallica lingua pestilentissimus quidam liber ignoti Authoris, sed certe Calviniani, inscriptus *Lettres sur la Religion essentielle à l' homme*, qui inter alios errores, quos callidissima arte obtrudit, etiam Origenianam sententiam promovere nititur, in eaque defendenda studium omne, omnesque ingenii sui vires insumit.

VI. Præter hos, qui *Nuperi Origenistæ* audiunt, adversus dogma catholicum de impiorum æterno cruciatu etiam plures ex Socinianis decertant, quamquam principiis longe diversis utantur, diversoque modo declarent pœnarum finem. Inter errores Fausti Socini iste non postremo loco refertur: quod *futura non sit impiorum resurrectio, sed ii tantum, qui superstites erunt in consummatione sæculorum, judicabuntur, & præcipitabuntur cum dæmonibus in ignes æternos; sed ignes dicuntur æterni, non quia æternum affligent damnatos, sed quia damnati ex iis nunquam liberabuntur*. Paria tradunt duo alii Socinianæ Sectæ primipili Joannes Crellius, & Ludovicus Volzogenius (f), quorum alter comment. in Epist. 1. ad Corinth. cap. 15. scribit: *Igni æterno illi quidem Christi hostes, qui sunt diabolus & angeli ejus cum impiis cruciabuntur, & ita*

(a) Ex Leibnitio, Buddeo, & Fabricio.
(b) In libro, cui titulus: *Apocatastaseos solida, & Orthodoxa expositio*.
(c) In Gemino argumento altero pro &c.
(d) Rèponse aux quest. d' un Provinc. Tom. 3. oper. pag. 812., & 1221.
(e) In Theodic. par. 1. num. 17.
(f) Ex histor a Socinianismi lib. 1. cap. 18.

ita delebuntur. Alter vero *in dissertat. de pace Ecclesiæ* non alias se agnoscere profitetur pœnas impiorum æternas præter mortem absolutam, ex qua non est regressus ad vitam, quæ ideo *mortis æternæ* nomine nuncupatur. Idem quoque docent Collocutores Rakovienses jam alibi memorati, Smalcius contra Meisnerum *ad locum Matth.* 10. *com.* 28., Camphusius in quadam Epistola, &. canticis ipsi adnexis, Ernestus Sonerus magni quondam nominis in Academia Althorfina Philosophus Aristotelicus in libro inscripto, *Demonstratio Evangelica &c.* (*a*): quibus demum se adjunxit ex Anglia Joannes Lokius in suo libello, cui titulus *Christianisme rationable*, & ex parte etiam Henricus Dodwellus (*b*).

VII. Duplex igitur habemus hostium genus adversus catholicam de pœnarum inferni æternitate sententiam, Origenistas nempe & Socinianos. Ambo in hoc consentiunt, quod impiorum futuræ vitæ cruciatibus finem imponant: sed alia prorsus gradiuntur via, aliumque opinandi modum consectantur. Origenistæ namque futurum tandem putant ut impii omnes sive dæmones, sive homines post supplicia pro meritorum qualitate brevius aut diutius in inferis perpessa, bonitatis, ac misericordiæ divinæ salutarem experiantur effectum, & Deum, Christumque Salvatorem omnium agnoscentes, ac pie venerantes ad cæleste regnum admittantur, sempiterna felicissima vita cum Beatis cæteris potituri. Quare in hoc ab ipsorum Antesignano Origene recedunt, qui tam Beatorum felicitati, quam impiorum suppliciis terminum præscribebat, omniumque frequentes in priorem statum juxta merita revolutiones, & circuitus ponebat: potiusque conveniunt cum quibusdam Origenis Discipulis, qui Magistri sui nimium absurdam opinationem temperandam duxere, adeo ut æternam quidem fore crederent Sanctorum Angelorum, & hominum beatitatem, non autem damnatorum miseriam, ut constat ex Augustino *lib.* 21. *de Civit. Dei cap.* 17. Nituntur ii potissimum, præter argumenta ab humana ratione arcessita, detortis quibusdam testimoniis Apostolorum Petri & Pauli: quorum prior *Actuum* 3. asseruit *oportuisse a Christo cælum occupari usque in tempora restitutionis omnium*, *Apocatastaseos pandon*. Id enim Apostolum velle arbitrantur Regnum a Patre traditum esse Filio seu hominum, Angelorumque omnium capiti, quo cuncta, quæ per Angelorum pariter, & hominum peccata in deteriorem statum prolapsa sunt, ita in integrum restituantur, ut nullum omnino peccati, adeoque nec miseriæ peccato debitæ vestigium supersit, omnesque regnum illud felicissimum componant, quo Beati cum Christo sine fine regnabunt. Alter vero 1. *Corinth. cap.* 15. de eodem Christi regno verba faciens, *oportet*, inquit, *eum regnare*, *donec ponat omnes hostes ejus sub pedibus ejus. Novissima autem destruetur mors*: nempe, ut ipsi interpretantur, pœna inferni, quam *mortis* nomine significatam putant. Quod etiam confirmare satagunt aliis Scripturæ textibus, ac præsertim Apocalypseos, quos in loco accurato examine discutiemus.

VIII. Diversa plane via incedunt Sociniani, aliisque armis Ecclesiæ fidem oppugnant. Non enim ea ratione finiendam censent impiorum miseriam, quod ex ipsa tandem liberandi sint, & ad gaudia æterna perducendi; sed quod vel statim ab illorum morte, vel post extremi Judicii diem ob perpetrata crimina in nihilum sint redigendi, Justis æternæ vitæ possessione beata in cælo fruentibus. Horum & opinionem, & opinionis præcipuum fundamentum nitide exponit Lokius loco supra citato. Expendens enim sententiam illam, quam Deus Adamo comminatus est, *in quacumque die comederis ex ea*, arbore scilicet scientiæ boni, & mali, *morte morieris*, contendit non aliter quam de mor-

(a) Ex Classenio, Leibnitio, & hist. Socinian.
(b) Videsis Bibliot. select. Jo: Clerici Tom. 26.

morte totum hominem ſpectante, ſive deſtructione tum animæ, tum corporis, accipiendam eſſe: quod etiam colligi exiſtimat ex verbis Apoſtoli Pauli ad Rom.: *per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors,* mors nimirum, ut inquit ille, nedum corporis, ſed & animæ, ſive quæ utriuſque partis excidium complectatur, adeo ut hæc ſola ſit a ſupremo Judice pœna conſtituta in Adamum divini præcepti tranſgreſſorem, & in omnes, qui Adami veſtigia peccando ſectati fuerint. Neque enim, ſubdit, veroſimile eſt Deum mortis nomine vitam intellexiſſe ærumnoſam, magniſque doloribus affectam, quæ mors vera nec eſt, nec appellari jure poteſt. Quod ſtramineum fundamentum alii rurſus roborare nituntur omnibus illis Scripturæ locutionibus, quibus æterna impiorum damnatio exprimitur nomine *mortis*, vel *interitus*, vel *perditionis*, aliorumque ſimilium, quæ occurrunt. Quidam tamen ex Socinianis, quos tam abſurdæ doctrinæ puduit, eam ita emollire ſtuduerunt, ut aſſererent impios quidem omnes demum in nihilum redactum iri, ſed nonniſi poſt perſoluta in inferno ſupplicia juxta criminum qualitatem, & numerum brevius aut diutius duratura.

IX. Adverſum itaque hujuſmodi errores, quos hac præſertim tempeſtate noſtra peperit, aut invexit novitatis amor, & effrænis opinandi licentia, bellum aggredior in hac tertia, ac poſtrema Diſſertatione. Quod ut felicius exequar, quatuor in eorum confutationem, & catholici dogmatis defenſionem præſtanda ſuſcipio. Primo ſcilicet oſtendam æternum impiorum cruciatum veritatem eſſe tam in veteri, quam in novo Teſtamento manifeſte a Deo revelatam, clariſſimis utriuſque documentis in medium productis, & ab adverſariorum offuciis & cavillationibus vindicatis. Deinde ea, quæ vel Origeniſtæ, vel Sociniani in erroris præſidium ex iiſdem ſacris litteris proferunt, teſtimonia diligenter excutiam. Tum vero perenni Sanctorum Patrum traditione, & univerſæ Eccleſiæ conſtanti fide palam faciam non alium adductis ſcripturæ ſacræ textibus ſenſum tribuendum eſſe, quam qui tribuitur a Catholicis. Demum argumenta omnia, quæ ex humanæ rationis penu educta Adverſarii protrudunt, ad criſim vocabo, eaque inepta eſſe pluribus evincam.

CAPUT II.

De vocibus, quibus in libris tum V., tum N. Teſtamenti æternitas, aut ſtatus ſine fine duraturus exprimitur. Triplex vox in Hebraica lingua ad eam ſignificandam adhibita, Holàm, Netſach, *&* ad, *quarum duæ poſteriores ſemper, prior frequentius eamdem deſignat. Vox græca* æon *non omnino retinuit ſignificationis vim, quam ſortita eſt ab initio, nec in ſacris litteris ad interminatam durationem denotandam ſemper aſſumitur: illam tamen indubie denotat, cum geminatur: quemadmodum & dictio inde derivata* æonion. *Redarguitur Daniel Huetius, qui ex parte huic ſignificationi repugnat.*

I. ILLUD igitur primo loco demonſtrandum ſuſcipimus, æternum impiorum cruciatum dogma eſſe a Deo in ſacris litteris manifeſte revelatum, atque adeo conticeſcere debere humanam rationem, prompteque aſſenſum inflectere in obſequium divinæ Authoritatis clare, diſtincteque loquentis. Ut autem hæc veritas luculentiſſime pateat, viaque ſternatur ad effugia, quibus elabi ſolent Adverſarii, præcludenda, quædam in anteceſſum notanda operæ pretium cenſui circa voces Hebraicas, & Græcas, quibus vel in Veteri, vel Novo Teſtamento æternitas aut ſtatus ſine fine duraturus deſignatur, earumque vim, & ſignificationem.

II. Tres voces præcipue habemus in lingua Hebraica, ſive in Sacra Scriptura

ra ad significandam æternitatem, aut statum æternum institutas, nempe עולם *Holàm*, נצח *Netsach*, & עד *ad* vel *ngad*, quibus addunt etiam סלה *Selah*. De voce *Holàm*, quæ derivatur ex radice verbi עלם *Halàm*, quod *abscondere*, vel *latere*, significat, hæc habet Sanctes Pagninus in *Thesauro linguæ Sanctæ Col.* 1748.: עולם *Holàm*, *idest sæculum*, *perpetuum*, *æternum*, *sempiternum*: cum quo conveniunt cætera Lexica Hebraica, idque nonnullis exemplis confirmant ex plurimis, quæ extant in sacris litteris. Quare propria, & primigenia illius notio hæc est, ut id, quod aut finem non habet, aut principium, hoc nomine intelligatur: quod enim est hujusmodi, *latens*, vel *absconditum* est. Transfertur autem nonnumquam ad ea significanda, quæ principium quidem, vel finem habent, sed valde remotum & incertum: quemadmodum & illa aliquando, de quibus licet minime dubitetur, quin utrumque habeant, æternum tamen durarent, si æterna res esset, de qua enunciatur: ut æterna servitus de Mancipio, quod anno Jubilæi in libertatem se non restituit. S. Hieronymus lib. 1. Comment. in Epist. ad Galatas Cap. 1. docet *Holàm* cum sine littera ו *vau* scribitur, significare annum Jubilæi, ut Exodi Cap. 21., sitque ei servus לעלם *Leholàm*: æternitatem vero cum habet litteram *vau*. At quidquid sit de hac regula, quam universim veram non judicant Viri eruditi (*a*), illud certum esse debet *Holàm* frequentius in Sacra Scriptura, immo fere semper ad æternitatem presse acceptam significandam assumi, ut innumeris propemodum locis constat: transferri autem interdum ad significandum tempus revera finitum, sed quod vel remotissimum principium aut finem habet, vel cui nullus terminus præstituitur, propter similitudinem quamdam & umbram æternitatis, & ob communem hominum conceptionem, qui res hujusmodi ita accipiunt, ac si principio carerent vel fine. Quamobrem aut fallit, aut falsus est Joannes Clericus, dum *Tom.* 8. *Bibliothecæ selectæ* vocem *Holàm* ita declarat, ac si in Scriptura æque indifferens foret ad utramque durationem, finitam scilicet & infinitam designandam. Hanc enim proprie, illam vero solum improprie designat.

III. Altera vox ad æternitatem significandam in Scripturis adhibita est עד *ad*, aut *ngad*. De hac ita Pagninus loco laud. *Col.* 1657., & cæteri cu ipso: עד (*ngad*) *significat sæculum æternitatem*: Isaiæ 57. V. 15., *Sic dic Excelsus, & elevatus habitans* (*ad*), idest æternitatem, & 26. 4. *sperate in Domino* (*langad*), in sæculum, in perpetuum, perpetuo, & 65. 18. *exultate* (*langad*) semper, sine ulla intermissione. Psalm. 19. 10. *timor permanens* (*langad*), (70.) *in sæculum sæculi*, Hieronymus, *perseverans in sæcula*, & Psal. 9. 19.: *patientia pauperum non peribit* (*langad*), in finem: Et Psal. 21. 7.: *quoniam pones eum in benedictionem* (*langad*) in sæculum sæculi, & Psal. 22. *vivet cor vestrum* (*langad*) in sæculum. 70. sæpe vertunt in sæculum sæculi. Omitto alia plura exempla, quæ & ipse, & alii producunt.

IV. Tertia tandem est נצח *Netsach*, quæ quidem multa significat, nempe. *Victoriam*, *potentiam*, *robur*, *fortitudinem*, sed etiam ad æternitatem designandam, perennitatem, & sæculum adhibetur, eo quod, ut inquit Rab. David citatus ab eodem Pagnino, *res fortis est perpetua*, *jugiterque permanet*. Exempla sunt inter alia plurima, Psal. 16. V. 12. *jucunditates*, *aut delectationes in dextera tua* נצח (*netsach*), usque in finem, in sæculum, in perpetuum; & Psal. 13. 1. usquequo Domine oblivisceris me נצח (*netsach*), in finem, in perpetuum, in æternum. Et Psal. 9. V. 19.. *quia non* ענצח (*lanetsach*) *in sæculum oblivioni tradetur pauper*, 70., *non*

(a) Vide, si lubet adnotationem in hunc S. Hieronymi locum Cl. V. Dominici Vallarsii Presbyteri Veronensis in sua editione Operum S. Patris.

non in finem oblivio erit pauperis, Hieronymus, *in æternum &c.*

V. Porro duæ hujusmodi voces עד (*Ad*) & נצח (*Netsach*), cum ad durationem significandam assumuntur, æternitatem semper designant, sive tempus interminatum, nec arbitror exemplum ullum ex sacris litteris afferri posse, in quo pro duratione finita, sive pro diuturno solum tempore accipiantur. Cujus rei præter loca jam indicata, & alia plura quæ produci possunt, apud Raimundum Martini (a) habemus testimonium ejusdem R. Davidis Kinchi, qui in libro radicum ita scribit: *Exposuerunt* (magistri) *hanc dictionem* עד (*ad*), *idest in sempiternum*. *Sic quoque in verbis Magistrorum traditio est de domo Eleazar: omnis locus, in quo dicitur Netsach, vel Selah, vel Ngad, non habet intermissionem usque in sæculum, & sæcula sæculorum*. Quod pariter confirmant viri linguæ sanctæ peritissimi, quos inter Maimonides ex Hebræis, & Crojus ex Christianis (b).

VI. Quoad dictiones Græcas attinet, quibus æternitas & in novo Testamento, & in iis libris Testamenti Veteris, quos Græce tantum habemus, significatur, occurrit in primis vox αἰών ex qua latinum *ævum*, & plurali αἰῶνες. Vim hujus vocis exponit Aristoteles *lib. 1. de cælo Cap. 9.* docens αἰῶνα *significare finem, qui continet universum tempus infinitum, eo quod semper sit, dictumque esse* αἰῶνα *ab* ἀεὶ, *&* εἶναι *idest ab eo, quod semper sit*. Vossius de litterarum permut. Verbo *ævum* hæc habet: " Æon „ dicitur quasi ἀεὶ ὤν, *semper existens*, ut „ scripsit Aristoteles lib. 1. de cælo, nisi potius (quæ doctissimi Abrahami „ Colteri suspicio est) ab Arabum *Avan*, „ quod illis ævum denotat. Porro ea „ græci αἰών etymologia quam posuimus, „ confirmat sententiam Servii sic scribentis in *6.* Æneadum: *ævum pro*„ *prie æternitatis est, quæ non nisi in* „ *Deos venit*. Ennius: *Romulus in cæ*„ *lo cum Diis genitalibus ævum degit*. „ —— Male autem vendicavit usus, „ per quem dixit Maro, *longævosque* „ *senes*. Plenius vero Censorinus Cap. „ *16.*, *ævum*, inquit, *est immensum si*„ *ne origine, sine fine, quod eodem modo* „ *semper fuit, semper futurum est*. „ In eadem significatione vocem αἰῶνα sumpserunt Plotinus, Proclus, Ætimologus, & alii inter extraneos, & inter nostrates Isidorus, Orig. lib. 5. Cap. 38. inquiens; *ævum est ætas perpetua, cujus neque initium, neque extremitas noscitur, quod Græci* αἰῶνα *vocant*. Quamquam vero hæc sit primitiva hujus vocis significatio, consentiunt & Aristoteles, & Isidorus, & alii quod extensa subinde fuerit ad significandum tempus circumscriptum ut centum annorum, aut ætatis hominum: atque hinc *longævus*, *grandævus*, *coævus &c.* Hinc etiam adjectivum ex Verbo αἰών derivatum αἰώνιον in prima sua notione æternum proprie significat, eamque etiam postea retinuit: sed nihilominus aliquando, raro tamen, ad diuturnum tempus ac præsertim centum annorum spatium denotandum a prophanis Scriptoribus transfertur: Sic e. g. ludos, qui centenis fere annis recurrebant αἰωνίους Græci dixere.

VII. In sacris vero litteris, quarum sensum inquirimus, maximeque inspicere

(a) In Pugione fidei 3. part. dist. 3. Cap. 11.

(b) Sunt, qui opponant quoad vocem עד *ad* textum quemdam ex Cap. 20. com 4 lib. Job, *hoc scio* מיני עד *a principio*, ut Vulgata, vel *a sæculo*, ut alii, *ex quo positus est homo super terram, quod laus impiorum &c.* Quo in loco vox עד *ad* nonnisi tempus finitum significare videtur. Cajetanus propter hoc testimonium putat *Sophar Naamathitem*, cujus ea verba sunt, credidisse mundum extitisse ab æterno. Sed hac responsione prætermissa, dicendum potius neque hunc locum constitutæ significationi adversari. Nam, prout testatus mihi est Vir linguæ hebraicæ callentissimus, & textus ipse satis postulare videtur, מיני עד juxta vim linguæ sanctæ, idem valet ac *a semper, ab omni ævo, vel tempore*, eoque *Sophar* designare vult, *quod asseris, verum semper fuisse, esse, & futurum esse*. Ideo autem dixit, *a principio, ex quo positus est homo super terram:* quia ante hominis conditionem nihil fest, unde effatum suum verificari posset.

cere debemus, dictio αἰὼν, quam sæpe sæculum latine vertunt, non unam habet significationem. Nam quandoque per metonymiam ponitur pro iis, quæ a Mundi amatoribus fiunt mortalis hujus vitæ tempore, sive pro malis hominum actionibus. Hoc sensu scribit Apostolus *ad Rom. Cap.* 12. *nolite conformari huic sæculo*: & *ad Galatas* 1. *Christus dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut nos redimeret de præsenti sæculo nequam*: & hoc etiam sensu 2. *ad Corint.* Cap. 4. Diabolum vocat *Deum hujus sæculi*. Frequenter vox αἰὼν assumitur ad duplex spatium designandum, spatium nempe temporis, quo homines vivunt in hoc mundo, & illud, seu totam illam durationem, quæ exinde succedit, maximeque futura est post extremi Judicii diem. Hinc crebræ illæ locutiones, *neque in hoc sæculo, neque in futuro: sic erit in consummatione sæculi: usque ad consummationem sæculi; & in sæculo venturo vitam æternam: qui digni habentur sæculo illo*, aliæque hujusmodi cuilibet satis obviæ. Hinc etiam homines nimium addicti rebus caducis & temporalibus, nominantur, *filii hujus sæculi, sapientes hujus sæculi, divites hujus sæculi &c.* Quare ex hac sola voce αἰὼν, nisi aliquid addatur, aut aliunde determinetur, nullum ad astruendam æternitatem argumentum elici valet. Maxime porro determinatur ad significatum ipsius, cum vox illa geminatur: geminatio siquidem vim locutionis auget, eamque transfert ad infinitam durationem denotandam: Unde si legas duntaxat *in sæculum* εἰς τὸν αἰῶνα necesse non est ut æternitatem statim intelligas: si vero *in sæculum & sæculum* εἰς τὸν αἰῶνα καὶ αἰῶνα vel *in sæculum sæculi* εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος ac præcipue pluraliter *in sæcula sæculorum* εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων procul dubio æternitas, sive duratio interminata intelligenda est. Nullum enim locum reperies ex plurimis, quæ extant in sacris Evangeliis, cæterisque canonicis libris, in quo probari possit locutiones hujusmodi sumi pro tempore circumscripto vel finito. Sed neque aliter, quam pro duratione interminata sumuntur a quibusvis aliis scriptoribus tum Græcis, tum Latinis.

VIII. Quamquam dictio αἰὼν, nisi definiatur, pro finito sæpe tempore accipiatur, pluresque alias in sacris litteris significationes habeat; idem tamen dicendum non est de adjectivo ex ea derivato vocabulo αἰώνιος, vel αἰώνιον, quod nonnisi pro interminata duratione usurpatur in iisdem saltem sacris litteris, ut communiter tradunt Scripturæ Interpretes, & vocum significationis periti, ac jam antea advertit S. Augustinus in libro contra Priscillianistas, & Origenistas, cujus hæc sunt verba: *Ulicet latine* sæculum *cum aliquo fine intelligatur*, æternum *vero nisi id, quod sine fine est, non soleat appellari:* æon *autem græce aliquando æternum, aliquando sæculum significare intelligatur; tamen, quod ex hoc nomine derivatur, & appellatur* αἰώνιον æonion *nec ipsi Græci quantum existimo, solent intelligere nisi id, quod non habet finem. Nos autem sive* αἰῶνα æona, *sive* αἰώνιον *non solemus dicere nisi æternum: Sed* αἰῶνα æona *dicimus & sæculum;* αἰώνιον *autem nonnisi æternum*. Idque probari potest sexcentis Scripturæ Sacræ locis, in quibus iccirco latinus interpres Græcum *æonion* vertit *æternum* vel *sempiternum*. Diluit subinde Augustinus difficultatem, quam ingerere posset quidam Apostoli locus in Epist. ad Titum Cap. 1. cui par respondet in Epist. ad Timot. inquiens: *dixit autem Apostolus æterna tempora priora & antiqua quod in Græco legitur pro* χρόνων αἰωνίων chronon æonion. Ad Titum enim scribens ait: *Spem vitæ æternæ, quam promisit non mendax Deus, ante tempora æterna*. Cum autem retrorsum tempora a constitutione mundi habere videantur initium, quomodo sunt æterna, nisi quia æterna dixit, quæ ante se non habent ullum tempus?

IX. His tamen non omnino assentit Daniel Huetius, in Origenianis lib. 2. Cap. XI. quin & Augustinum carpit, ac si perperam vocem *æonion* interpretatus fuerit: contenditque eamdem primitivi sui αἰὼν *æon* notationem ita repræsentare ut *rem indicet quandoque infiniti temporis, quandoque rem certi temporis, & terminati*, seu, quod huic scripto

pto

ptori perinde est, æque indifferens sit ad utrumque significatum: atque id confirmare nititur duobus ex Scriptura petitis exemplis, quæ sibi jam objecerat S. Pater, *& frustra*, inquit ille, *solvere satagit*, nimirum sententia quæ occurrit in Pentateucho, *legitimum sempiternum erit &c.* quod Græcus vertit αἰώνιον, & verbis modo memoratis ex Apostolo, *spem &c. Quam promisit Deus ante tempora* αἰωνίων.

X. Verum fallitur Huetius, vir quidem doctissimus, sed in quo majorem aliquando diligentiam, & criterium paullo accuratius desideres, dumque Augustinum refellit, potiori se jure refellendum præbet. Quid enim? Etiamsi admitteremus in sacris litteris uno vel altero loco vocem *æonion* applicari rebus, vel initium habentibus, vel finem habituris, nunquid propterea efferri absoluto sermone potest eam vocem *quandoque infinitum, quandoque finitum tempus indicare*, sive ad utramque significationem indifferentem esse? Nonne regula est certissima a Criticis omnibus peritioribus probata, *non tolli pro sensu proprio verborum præsumptionem, exceptione particulari: quia præsumptio militat pro illo sensu, qui regulariter verbo subjicitur*? Ducentum supra loca proferri possunt ex sacris litteris, in quibus vox *æonion* durationem interminatam certo significat. Quid uno vel altero loco objecto eam significationem concutere, & labefactare pertentas, propriamque hujusce nominis vim indifferentem facere ad utrumque significatum, finiti scilicet temporis & infiniti? Quis est qui nesciat vix ullam esse vocem proprie aliquid significantem, quæ nonnumquam rei, cui proprie non convenit, sed per quamdam solummodo analogiam, non applicetur? Sic vox hæc *divinum*, quod solius Dei peculiare est, ex se designat; & tamen de creatis rebus aliquando dicitur; idem dicas de innumeris aliis vocibus satis obviis. Nonne consentit Huetius latinum nomen *æternum*, & *sempiternum* durationem interminatam proprie tantum significare, neque esse vi sua ad finitam etiam significandam indifferens? Neque tamen ignorare potest quandoque rebus etiam finem habentibus per tropum aliquem vel figuram imponi (*a*): quin immo in eodem ipso loco, quem objicit ex Pentateucho, quod Græcus αἰώνιον, latinus Interpres vertit *sempiternum*, quamquam nescius non esset legales illas cæremonias, de quibus enunciatur, jam abolitas fuisse. Quemadmodum igitur hoc non officit, quominus hujusmodi voces *æternum*, & *sempiternum*, proprie semper accipiamus pro duratione finem non habente, nisi quidpiam cogat aliter interpretari; ita nec obesse poterit, quod idem asseramus de voce *æonion*, quamquam uno vel altero Scripturæ loco pro finito tempore sumeretur.

XI. Cæterum neque loca illa, quæ opponit Huetius, adeo aperta sunt, ut iis merito potuerit & Augustino, & communi sententiæ repugnare. Et primum quidem, cui ipsi Origenistæ maxime fidunt, infra discutiemus, & quo sensu legales cæremoniæ *sempiternæ* appellatæ fuerint, aperiemus. Alterum vero ita frequentius sacri Expositores interpretantur, ut Apostolus intellexerit Deum electis suis vitam æternam decrevisse ante tempora æonia, seu ab ipsa æternitate, sive ante omne tempus tum verum, quod cum ipso mundo condito fluere cœpit, tum imaginarium, quod nempe ante mundi constitutionem in æternitate præextitisse concipimus: qui sensus nedum minime favet Huetio, sed potius contrarius est.

XII. Præter voces *æon*, & *æonion*, habetur etiam in Sacra Scriptura ad statum æternum designandum vox illis affinis ἀΐδιος, quod presse *sempiternum* latine vertas. Duobus tantum in locis, nisi fallor, vox hæc in novo Testamento usurpatur, & semel in veteri, videlicet in Epistola ad Rom. Cap. 1. ubi Apostolus ait, *invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna*

(a) Sic *Phædr. lib. 2. ad fin.* Servumque collocarunt æterna in basi: Sic *Plinius lib. 14. Cap. 2. de vite.* Nec est ligno ulli æternior natura &c.

terna quoque ejus virtus, ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις. Et in Epist. S. Judæ *Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum &c. in judicium magni diei vinculis æternis* δεσμοῖς ἀϊδίοις *sub caligine reservavit*. Et Sapientiæ 7. 26., *candor est lucis* ἀϊδίου *æternæ*. Sunt & aliæ in sacris libris locutiones, quæ æternam durationem designant, eæque præsertim, quæ per negationem finis, aut termini exprimuntur, ut *immortalis*, *inextinguibilis &c.* de quibus cum nulla difficultas occurrat, ideo ab iis proferendis nunc supersedeo.

CAPUT III.

Tria scripturarum genera ad probandam pœnarum inferni æternitatem. Primum proponitur eas locutiones complectens, quæ positivo nomine eamdem designant. Ex illis nonnullæ extant in libris V. Testamenti, quarum quædam illustrantur. Plures vero, certioresque suppeditant novi Fœderis oracula.

I. Constituta propria vi, ac significatione vocum, quibus in sacris libris æternitas, aut status sine termino duraturus exprimitur, accedo ad ea loca proferenda, queis æternum impiorum supplicium ab iisdem aut asseritur, aut certissime colligitur. Ea vero in tres classes majoris claritatis gratia partiri lubet: quarum prima locutiones omnes complectitur, quæ positivo nomine supplicium illud æternum enunciant: altera, quæ idem declarant per negationem finis, aut termini: tertia demum eas sententias continet, quarum veritas constare neutiquam potest, nisi damnatorum miseria nunquam desitura ponatur. Atque a primis incipiens ea duntaxat testimonia proferam, quæ certiora videbuntur, missis pluribus aliis, quæ a nostratibus afferri solent, quæ certæ probationis esse non judico.

II. Ex veteri itaque Testamento primus locus habetur Jobi cap. 4. com. 20. his verbis: *de mane usque ad vesperam succidentur: & quia nullus intelligit, in æternum peribunt:* quæ Vulgatæ lectio cum textu hebraico consentit. Perspicuum est sermonem hic fieri de divina justitia desæviente in impios tum in hac, tum in futura vita: sensusque germanus horum verborum est: *de mane usque ad vesperam*, sive toto hujusce vitæ tempore usque ad mortem, Justus Deus ultionem sumet de impiis, & peccatoribus; & quia hi justitiam divinam non agnoscunt, neque intelligunt ea mala, quæ patiuntur sibi ob peccata divinitus immitti, adeoque nihilo meliores ob has calamitates evadunt, ideo *in æternum peribunt*, hebraice לנצח יאבדו *lanetzac Jovedu*. Textus iste pro catholico dogmate ex veteri Testamento adstruendo clarissimus est: nec sane video quo pacto a quoquam eludi possit: in eo quippe sermonem fieri de pœnis, quibus puniendi sunt impii tum in præsenti, tum in futura vita dubitari nequit. Futurum itidem supplicium non diuturni temporis esse, sed fine fine mansuri, clamat vox לנצח *lanetzac*, quam usurpat Scriptura ad hujusce pœnæ durationem designandam.

III. Locus alter æque perspicuus extat in Psalm. 91., ubi regius Propheta sic loquitur: *cum exorti fuerint peccatores, sicut fœnum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, ut intereant* עדי עד ad ade *in sæculum sæculi: tu autem altissimus* לעולם leolam *in æternum, Domine*. Loqui hic Davidem de præsenti impiorum prosperitate, & de futura eorum sorte ac miseria, res clara est, ac penes sacros Interpretes explorata (*a*), & significat, peccatores, postquam germinaverint, & creverint, valdeque conspicui fuerint in sublimitate honorum, prosperitate vitæ, ac divitiarum abundantia, divinæ justitiæ ultionem experturos, brevemque ipsorum gloriam in perpetuam

(a) Vide Vatablum, Carium, Lorinum &c.

petuam afflictionem & ignominiam commutatum iri: Deum vero, illis in exitium sempiternum abeuntibus, in suæ gloriæ ac felicitatis fastigio jugiter permansurum cum Sanctis & electis, de quibus subinde sermonem habet. Porro durationem miserrimi impiorum status emphatice Propheta exprimit per verba עד עדי *ad ade*, quæ nonnisi de infinito tempore intelligi possunt. Unde & Vulgata vertit, *ut intereant in sæculum sæculi*: S. Hieronymus, *ut conterantur usque in sempiternum*: & Paraphrasis Chald., *ut destruat eos Deus usque in æternum*. Quod etiam ex verbis, quæ statim subjicit, evidenter apparet. Opponit enim felicissimam Dei æternitatem æternæ illorum miseriæ, designatque, quod sicut Deus cum beatis immutabiliter regnaturus est in summa felicitate, ita impii in summa contritione & calamitate indesinenter manebunt.

IV. Tertius locus habetur Psalm. 48., ubi Propheta inprimis describit impios in inferno positos, & pabulum mortis effectos, eorumque gloriam in supremo resurrectionis die penitus succussam, & in ignominiam conversam, inquiens: *sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos: & dominabuntur eorum justi in matutino*, idest principio novi, & futuri sæculi: *& auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum*. Deinde de homine divite peculiariter loquens subdit: *ne timueris cum dives factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus ejus: quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus*. Ac tandem concludit: *introibit usque in progenies Patrum suorum*, hoc est, introibit usque ad ea loca, ad quæ illum præcessit progenies suorum Patrum, ut eos sequatur in suppliciis, quos secutus est in flagitiis: *& usque in æternum non videbit lumen*, in Hebræo pro *in æternum* est עד נצח *ad Netzac*, quæ ambæ voces æternitatem presse significant, majoremque invicem conjunctæ vim significato adjiciunt. Unde & Hieronymus vertit: *vivet ultra in sempiternum, & usque in finem non videbit lumen*. Paraphrastes: *improbi in sæcula sæculorum non videbunt lumen*. Et Symmachus: *vivens semper perseverabit*.

V. Aliud etiam testimonium legitur in Psalm. 51. com. 7., ubi David de homine impio, & peccatore prædicit; *propterea Deus destruet te* לנצח lanetzac *in finem*, sive *usque in sempiternum: evellet te, & emigrabit de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viventium*, scilicet, ut exponunt Interpretes, & exigit nativus orationis sensus, *propter iniquitatem tuam Deus te radicitus destruet in hoc sæculo, & in futuro, ut in æternum destructus, & a sede Beatorum ejectus semper maneas absque ulla emergendi spe ex hac extrema desolatione*.

VI. Duo loca evidentia suggerit ad veritatem eamdem comprobandam Propheta Isaias, quæ jam superius vindicata fuit, dum de inferorum igne ageremus. Alter petitur ex cap. 33., ubi peccatores, & hypocritas alloquens, *quis poterit*, inquit, *de vobis habitare cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis*, in hebræo עולם Holàm. Graviores omnes Interpretes, ut diximus, non nisi de futuris impiorum cruciatibus locum hunc explicandum esse definiunt. Porro vox illa holàm *sempiternis* presse tantummodo accipi potest pro duratione fine caritura, ut observat Vitringa cum aliis; quia supplicia temporaria non explent emphasim phrasios hebraicæ. Hinc de igne æterno tum Paraphrastes Chald., tum cæteræ quæque versiones interpretatæ sunt. Sumitur alter ex cap. 66., quem infra opportunius expendam.

VII. Ezechiel quoque ita de gente contumaci prænunciat Cap. 26. c. 20.: *cum detraxero te cum his, qui descendunt in lacum ad populum* עולם holàm *sempiternum, & collocavero te in terra novissima, sicut solitudines veteres cum his, qui descendunt in lacum &c.* Exitium hic futurum significari satis liquet; neque enim *sempiternus populus*, ad quem detrahendi sunt nefarii Dei hostes, aliter intelligi nequit præter homines jam a divina justitia ad Gehennam prædamnatos. Unde S. Hieronymus, R. Salomon, & alii communiter ita locum hunc interpre-

tantur: *cum his, qui descendunt in lacum, ideſt in infernum ad æternum ignem deſtinatis conſtituam te in ſempiternum arſuram*.

VIII. Sed præ cæteris luculentiſſimum eſt teſtimonium Danielis cap. 12. his verbis conceptum: *multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium ut videant ſemper*, ſive juxta hebraicum textum, in *contemptum* holàm *æternum*, ut vertunt 70., Vatablus, & Pagninus, vel *reprobationem æternam*, ut Marinus in Lexico, aut ſecundum alios *in durationem doloris æternam*. Quæ verba, ut advertunt ſacri Interpretes, perſpicue, & aperte deſignant futuram felicitatem bonorum, & malorum calamitatem, ſive alterius vitæ omnium retributionem ſine fine duraturam: idque omnino expoſcit cum contextus ipſe, tum ea, quæ antecedunt, & ſubſequuntur. Cap. namque XI. agit Sanctus Daniel de iis, quæ ſupremum Dei judicium præceſſura ſunt. Deinde caput hoc XII. orditur a deſcriptione eorum, quæ terribilem illum diem proximius antecedent, inquiens: *in tempore illo conſurget Michael &c., & veniet tempus, quale non fuit ab eo, ex quo gentes eſſe cœperunt uſque ad tempus illud &c.; & multi*, ſive omnes juxta conſuetam Scripturæ phraſim, *evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium æternum*, oſtendens malorum opprobrium æque æternum futurum, ac gloriam bonorum: ſtatimque ſubdit: *qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitas* לעולם ועד *leolàm vaed*. Quis cæcus adeo fuerit, qui non videat non de præmio, aut pœna vitæ præſentis hoc loco ſermonem fieri, ſed de futuro?

IX. His demum adjicio ex antiquo Fœdere teſtimonia, quæ proſtant in libris *Judith*, & *Sapientiæ*. In priore namque cap. 16. deſcribens Sancta mulier Judith terribilem vindictam, quam Deus de impiis ſumet in die Judicii, ſic effatur: *Dominus enim Omnipotens vindicabit in eis: in die Judicii viſitabit illos. Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, ut urantur, & ſentiant uſque in ſempiternum*. Sapientiæ vero cap. 4. de iiſdem dicitur: *videbunt finem ſapientis &c. & contemnent: illos autem Dominus irridebit. Et erunt poſt hæc decidentes ſine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum*. Quæ verba non de infamia, aut ignominia hujus ſæculi, ſed quam habituri ſunt in inferno cum Dæmonibus, ac damnatis, accipienda eſſe evidentiſſime colligitur ex iis, quæ ſequuntur. Pergit enim Sapiens recenſere cætera mala, quibus poſt hanc vitam obnoxii erunt, amariſſimas ipſorum querelas, & inutilem pœnitentiam; tandemque opponit feliciſſimum juſtorum ſtatum perpetuo duraturum ſummæ & perpetuæ eorumdem miſeriæ, dicens: *juſti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum eſt merces illorum, &c.*

X. Frequentius, ac luculentius catholica de pœnarum æternitate ſententia proponitur in novo Teſtamento. Peremptoria in primis ſunt, quæ leguntur apud S. Matth. cap. 25., ubi Chriſtus Dominus deſcribens futurum in fine mundi univerſale Judicium, cum venerit Ipſe in majeſtate ſua, & omnes Angeli ejus cum eo, oveſque diviſerit ab hœdis, ſive electos a reprobis, proteſtatur ſe illis quidem dicturum: *venite benedicti Patris mei: poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi*: Iſtis vero: *diſcedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo, & Angelis ejus*. Ac poſtremo concludit: *Et ibunt hi in ſupplicium æternum: juſti autem in vitam æternam*. Nulla in verbis, quibus hæ ſententiæ latino idiomate referuntur, a textu græco diſſenſio. Tum primo, tum altero loco adhibetur ad æternitatem ſive miſeram, ſive beatam ſignificandam eadem vox *αἰώνιον*. Senſus quoque verborum clariſſimus eſt, & cuilibet legenti ſtatim manifeſtus. Neque hic, ut alibi ſæpe, in parabolis, aut figuris loquitur Chriſtus Jeſus: ſed diſerte, & hiſtorice enarrat, quænam futura ſit ſuprema electorum, & reproborum ſors; & utramque eodem vocabulo *ſempiternam* pronunciat.

XI. Qui-

XI. Quidam ex antiquis Origeniſtis, ut refert S. Auguſtinus lib. *de fide, & oper.* hujuſce ſententiæ vim effugere conabantur, dicentes ignem quidem, ad quem reprobi damnandi ſunt, futurum æternum, at non æternum eoſdem in igne permanſuros, ſed ex illo tandem ereptum iri, cum nempe divinæ Juſtitiæ, ac bonitati viſum fuerit. Verum abſonam hanc futilemque reſponſionem jam penitus contrivit Sanctus idem Auguſtinus, ſolo ejuſdem Evangelicæ ſententiæ contextu, inquiens: *neque illud dici hic poterit, in quo nonnulli ſeipſos ſeducunt, ignem æternum dictum, non ipſam combuſtionem æternam &c., ut videlicet ipſe ignis æternus ſit; combuſtio vero eorum, hoc eſt operatio ignis, non ſit in eos æterna: cum & hoc prævidens Dominus ſententiam ſuam concluſit ita dicens: ſic ibunt illi in combuſtionem* (a) *æternam; juſti autem in vitam æternam*: Sed & ipſum æternitatis nomen igni adjectum, cui addicendi ſunt reprobi, non ſolum Dæmonibus ſempiternos cruciatus illaturum eſſe ſignificat, ſed iis etiam, qui æterno igne damnantur: ut ſiquis æterno addici carceri dicatur, nemo aliter intelligit, quam illi ipſi, cujus in eo ſupplicium conſtituitur, non alteri, fore ſempiternum. Verum miſſa hac evaſione, quam nullus recentium Origeniſtarum amplectitur, ad alia loca progrediamur.

XII. Matth. Cap. 18. c. 8. eadem increata Veritas ita loquitur: *bonum tibi eſt ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum*. Joan. Cap. XI. c. 26.: *qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum*. S. Paulus 2. ad Theſſalon. Cap. 1. com. 9. de iis, qui non noverunt Deum, neque obediunt Evangelio Chriſti, ſcribit: *qui pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini, & a gloria virtutis ejus*. Sanctus Apoſtolus Judas tribus in locis Epiſtolæ ſuæ mentionem facit de hac re: Primo nempe com. 6. ait: *Angelos vero, qui non ſervaverunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis ſub caligine reſervavit*. Vincula hæc *æterna*, ſive ut preſſius in Græco, *ſempiterna* dicuntur; quia ſi referantur ad tempus futurum poſt Judicium, ſemper eos tenebunt adſtrictos; ſi vero ad tempus præſens, quo plures ſaltem ex Dæmonibus ſub caliginoſo hoc aere detinentur, iiſdem ita vinciuntur, ut ea ſemper tamquam mancipia circumferant, a quibus expediendi nunquam ſunt. Com. deinde 7.: *ſicut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ Civitates &c. factæ ſunt in exemplum ignis æterni pœnam ſuſtinentes*, pœnam illam videlicet, quæ ſubſecuta eſt incendium cælitus immiſſum in incolas impiarum Civitatum Sodomæ, & Gomorrhæ, quod ut advertunt Interpretes, ideo fuit in exemplum, quia jam tum conſtabat ſaltem apud Judæos, quicumque in lethali culpa deprehenderetur, cum ſubita eum mors occuparet, hunc æterno igne damnari. Locum hunc, quem in erroris ſui præſidium trahunt adverſarii, fuſius infra diſcutiemus. Tandem com. XI. de quibuſdam perditis hominibus Sanctus Apoſtolus ait: *veh illis, qui in via Cain abierunt &c. fluctus feri maris, deſpumantes ſuas confuſiones, ſidera errantia, quibus procella tenebrarum ſervata eſt in æternum*.

XIII. Sed omnium clariſſima ſunt oracula, quæ habentur in libro Apocalypſis, ubi de pœnis futuris verba faciens S. Joannes, eas triplici in loco *in ſæcula ſæculorum* duraturas pronunciat. Primus extat Cap. 14. com. 10. in quo de omni, qui beſtiam adoraverit, refert: *hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum eſt mero in calice iræ ipſius, & cruciabitur igne, & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum agni, & fumus tormentorum eorum aſcendet in ſæcula ſæculorum, nec habent requiem die, ac nocte*. Et Cap. 19. c. 2.: *vera & juſta judicia ſunt ejus, qui judicavit de*

(a) Videtur Auguſtini tempore apud Matthæum ſcriptum fuiſſe non *ſupplicium æternum*, prout nunc legitur, *ſed combuſtionem æternam*, proindeque καῦσιν non κόλασιν αἰώνιον in Græco legerent: quæ tamen vox tantumdem valet in præſenti, ac ſupplicium.

de meretrice magna &c. Et fumus ejus ascendit in sæcula sæculorum. Et Cap. 20. c. 10. *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, ubi & bestia, & Pseudopropheta cruciabuntur die, ac nocte in sæcula sæculorum.* Sola hujusmodi loca, etiamsi cætera deessent, rem conficere deberent: neque enim voces illę αἰῶνας αἰώνων *in sæcula sæculorum* sensum alium admittunt præter æternitatis, sive durationis nullum terminum habituræ: neque alio uspiam in sensu, quam ad æternitatem significandam in Scriptura usurpantur, ut constat ex innumeris locis, tum veteris, tum novi testamenti, & ex ipso libro Apocalypseos, ubi pluries eædem voces repetuntur *de Deo, de vita beata &c.* Hinc omnes sacri Expositores hæc testimonia pro pœnarum æternitate adstruenda decretoria profitentur, ex quibus solius Calmeti in postremum locum verba refero: *Hinc*, inquit, *aperte significatur æternitas pœnarum, quibus Dæmones, atque damnati excruciandi sunt, & consummatio eorum omnium, quę pertinent ad militantem Ecclesiam, & bella, quæ illa est subitura. Judicio peracto omnia in certo, atque immutabili statu permanent, seu gloria pro beatis in cælo, seu cruciatus pro dæmonibus, impiisque in inferno.*

CAPUT IV.

Classis altera locutionum Scripturæ, quibus per negationem finis æternitas reproborum exitii significatur. Satis clara sunt hujusce generis testimonia, quæ habentur in libro Job, sed illud clarissimum, quo vaticinium suum conclusit Isaias, quod & ipse Christus Dominus in Evangelio sua Authoritate communivit.

I. ALTERA classis Authoritatum, quibus catholicum dogma de ęterna reproborum miseria comprobatur, eas complectitur, quæ negationem finis eidem attribuunt: quarum aliæ in antiquo, aliæ in novo Testamento inveniuntur. Et in antiquo quidem non obscura in primis loca quædam in rem hanc subministrat S. Job Cap. 20. Nam com. 18. de homine impio loquens sic ait: *luet, quæ fecit omnia, nec tamen consumetur: juxta multitudinem adinventionum suarum sic & sustinebit*: hoc est: cum omnia passus fuerit, quibus impii in hoc orbe vexantur, ad alias vitæ pœnas gravius vexandus demigrabit, luetque in tormentis peccata omnia, quæ perpetravit, quin tamen unquam consumatur. Equidem vulgatæ lectionis textus non nihil dissentit in verbis ab hebraico: in hoc enim pro *non consumetur* legitur, *non deglutiet*, aut *non devorabit*. Sed, ut observat Pineda cum aliis, nulla est in sensu varietas. Nam juxta canones grammaticos verbum illud reddi potest impersonaliter, pro *non deglutietur*, aut *non devorabitur*, sive *non consumetur*, ut sensus sit: ne putet impius restitutis, aut devolutis bonis alienis ad dominos suos, jam sibi reliqua salva esse, videlicet corpus, & animam. Manet enim adhuc illi culpa supplicio non desituro luenda. Quare sempiternis cruciatibus corpore & anima afficietur, nec unquam consumetur, seu nunquam vitam finiet in tormentis. Perpulcra sunt verba, quibus locum hunc commentatur S. Gregorius Magnus lib. 15. Moralium. *Persolvit*, inquit, *impius in tormento ea, quæ hic illicite servavit desideria, & flammis ultricibus traditus semper moritur, quia semper in morte servatur. Non enim in morte consumatur: quia si consumeretur vita morientis, cum vita etiam pœna finiretur. Sed ut sine fine crucietur, vivere sine fine in pœna compellitur: ut cujus vita hic mortua fuit in culpa, illic ejus mors vivat in pœna.* Luet, quæ fecit, omnia, nec tamen consumetur: *quia cruciatur, & non extinguitur: moritur & vivit: deficit, & subsistit: finitur semper & sine fine est. Hæc solo auditu valde sunt terribilia, quanto magis passione.*

II. Hujusce loci sensum confirmat locus alter ejusdem Capitis com. 26., in quo de eodem impio Sermonem prosequens

quens S. Job inquit, *devorabit eum ignis, qui non succenditur*: quæ phrasis etiam a Propheta Isaia adhibetur. Ad quæ verba sic differit Pineda: „ Agnoscunt „ latini Interpretes in hoc loco ignem „ æternum, & vel ex hoc uno loco licet colligere æternitatem cruciatuum „ æternorum numquam remittentium, „ neque languentium. Nam ignis, qui „ flatu accenditur, non semper eamdem, „ & æqualem flammam attollit: sed per „ intervalla quædam quasi intermissam. „ Sicut enim flamma tollitur, & exurgit per flatum, qui necessario intermittitur, ita etiam flamma suas habet coruscationes, & incrementa per „ intervalla. At ignis, qui non succenditur, idem semper, constansque, neque languescit, aut remittitur, neque „ attollitur, aut extinguitur. Quod graviter, atque sapienter explicuit Chrysost. Epist. 5. ad Theodorum lapsum „ inquiens: *cum audis ignem, ne arbitreris esse similem huic igni: accensus „ enim defervescit, & mutatur. Ille autem semel in flammam exurgens ardet „ perpetuo, nunquam intermoritur. Hic „ quidem non contingit vehementia pœnarum, & earum diuturnitas: altera enim cum altera pugnat propter conditionem corruptibilis corporis. Immortalitate autem succedente solvitur hæc pugna, & magna potentia nos in infinitum utraque mala possidebunt*.

III. Hoc ipsum satis aperte indicavit Job etiam Cap. 10. c. 21. verbis illis, quæ ad futuræ vitæ statum congruentius referri jam supra adnotavimus: *dimitte me ut plangam paululum dolorem meum, antequam vadam, & non revertar, ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine, terram miseriæ & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*. Primam hujus periochæ partem, *dimitte &c. antequam vadam, seu ne vadam, & non revertar*, ad æternitatem pœnarum pertinere observant Interpretes juxta vim locutionis hebraicæ. Hinc S. Augustinus legit: *antequam eam in pœnas, unde reverti non licet*. Arctissimis enim tenebrarum vinculis constricti detinentur fontes, unde se expedire nunquam poterunt. Sic etiam 70. ad carceris locum & conditionem ea verba retulerunt: *antequam eam, unde non revertar*. Eademque ratione dictum est, *antequam vadam, & non revertar*, ac dixit Isaias Cap. 24. c. 20.: *gravabit eum iniquitas sua, & non adjiciet ut resurgat*. S. Gregorius Magnus ita locum hunc optime explanat: *quid terræ tenebrosæ nomine, nisi tetra Tartari claustra signantur? quæ æternæ mortis caligo operit, quia damnatos quosque in perpetuum a vitæ luce disjungit..... Sanctus autem vir sive sua, sive humani generis voce dimitti se postulat, antequam vadat, non quia ad terram tenebrosam, qui culpam deflet, iturus est: sed quia ad hanc procul dubio, qui plangere negligit, vadit: sicut debitori suo creditor dicit: solve debitum, priusquam pro debito constringaris, qui tamen non constringitur, si quod debet solvere, non moratur. Ubi & recte subditur: non revertar: quia nequaquam ultra misericordia parcentis liberat, quos semel in locis pœnalibus justitia Judicis damnat*.

IV. Huic sententiæ affine est, quod legitur Cap. 16. Lucæ, ubi de supplicio Divitis agitur, qui post mortem sepultus est in inferno. Ex ea siquidem narratione liquet apertissime nedum reprobos supra modum cruciari absque ullo refrigerio, sed insuper tali horrendo carcere concludi, unde regressus aut liberationis nulla spes affulget. Sic enim Diviti solamen aliquod in tormentis roganti respondit Pater Abraham: *in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, ut hinc, qui volunt transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare*. Ac si dicat: *non miserebitur ultra Deus* (verba sunt S. Cypriani (a)) *neque audiet pœnitentes..... non ultra videbunt Deum in tenebris sigillati. Irregressibilis erit illa sententia; & im-*

(a) Serm. de Ascens. Dom.

immutabile judicium, *& stabit damnationis hujus immobile constitutum*.

V. At inter omnia id genus testimonia splendidum, ac illustre est, quod habetur apud Isaiam Cap. *66.* c. 24., nempe *vermis eorum non morietur*, *& ignis eorum non extinguetur*, *& erunt usque ad satietatem visionis omni carni:* quo totum suum vaticinium Propheta concludit. Agi inibi de futuro peccatorum supplicio certissimum est, idque præter concordem Hebræorum & Christianorum Interpretum sententiam, ex iis, quæ alibi dicta sunt, manifestum fit. *Vermis* itaque *eorum*, quocumque demum sensu *vermis* nomen accipias, sive pro animali quodam, sive pro stimulo, & angore pravæ conscientiæ, *non morietur*, immortalis erit, semper impios corrodet, ac dilaniabit: *& ignis eorum non extinguetur*, hoc est inextinctus jugiter permanebit, *flatu Domini*, ut antea dixerat S. Propheta, tamquam *torrente sulphuris* terribilem illam fornacem *succendente*, ne ullo unquam tempore miserrimos damnatos torquere desinat. „ Erit (inquit celebris Isaiæ interpres Vitringa in hunc „ locum) tremenda revelatio divinæ iræ „ in statu opprobrii, cruciatus, odii, „ invidiæ, tristitiæ, malæ conscientiæ, „ angoris, desperationis, & quidem quatenus consilium Dei de hoc statu nobis patefactum est, in omnem æternitatem duraturo..... *Vermis non moriturus* duo significat, incorruptibilitatem in statu corruptionis, sive mortis, quæ mors hic supponitur spiritualis in æternum continuanda. Vermis enim non moriens supponit corruptionem non corrumpendam, hoc est non desituram aut interituram unquam, sed perpetuandam per omnia „ sæcula &c.,, atque idem dicas *de igne non extinguendo*.

VI. Parem locutionem pluries invenimus in sanctis Evangeliis adhibitam. Apud Matth. Cap. 3. c. 12. Joannes Præcursor de Salvatore ait: *congregabit triticum suum in horreum*, sive justos in regnum cælorum *: paleas autem*, sive impios, *comburet igne inextinguibili:* quæ sententia iisdem verbis concepta habetur etiam apud Lucam Cap. 3. c. 17. Sed præcipue eam repetit, & inculcat Christus Dominus apud Marcum Cap. 9. Nam 1. Com. 42. sic admonet: *si scandalizaverit te manus tua*, *abscinde illam: bonum est tibi debilem introire in vitam*, *quam duas manus habentem ire in Gehennam*, *in ignem inextinguibilem*. Hoc iterum monet Com. 44. dicens: *si pes tuus te scandalizat*, *amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam*, *quam duos pedes habentem mitti in Gehennam ignis inextinguibilis*. Et ne forte quis cavillari posset ignem quidem inextinguibilem esse, at non eodem semper cruciatum iri damnatos, statim subjungit laudata Isajæ verba: *ubi vermis eorum non moritur*, *& ignis non extinguitur*, quibus declarat non absolute se loqui de verme & igne inextinguibili, sed de verme & igne *eorum*, sive qui ipsos torquet & cruciat: & hanc sententiam eodem loco secundo ac tertio repetit, ut eam memoriæ omnium altius commendaret. Audi S. Augustinum ita in hæc loca præclare disserentem (*a*): „ quod de sempiterno „ supplicio damnatorum per suum Prophetam Deus dixit, fiet, omnino fiet. „ Ad hoc enim vehementius commendandum etiam Dominus Jesus, cum „ membra, quæ hominem scandalizant, „ pro his hominibus poneret, quos ut „ sua membra dextra quis diligit, eaque præciperet amputari: *bonum est*, „ inquit, *tibi debilem introire in vitam*, „ *quam duas manus habentem ire in Gehennam*, *in ignem inextinguibilem*, *ubi vermis eorum non moritur*, *& ignis eorum non extinguitur*. Similiter de pede: *bonum est tibi*, inquit, *claudum introire in vitam æternam*, *quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis*, *ubi vermis eorum non moritur*, *& ignis non extinguitur*. Non aliter ait & de oculo: *bonum est tibi luscum introire in regnum Dei*, *quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis; ubi vermis eorum non moritur*, *& ignis non extinguitur*.

Non

(a) Lib. 21. de Civit. Dei Cap. 9.

„ Non eum piguit uno loco eadem verba „ ter dicere. Quem non terreat ista „ repetitio, & illius pœnæ comminatio tam vehemens ore divino? „

CAPUT V.

Socinianorum responsio ad proposita Scripturarum loca perabsurda, & naturali lumini sacrisque oraculis manifesto repugnans. Hujus occasione ipsorum systema funditus evertitur. Frustra illud erigere conantur Sociniani recentiores novo adjecto temperamento. Voces interitus, mortis, *ac* perditionis *quo sensu de reproborum pœna in Scriptura usurpatæ. Quam frivolum sit argumentum, quod maxime urget Joannes Lokius.*

I. LOca a me hactenus proposita supplicii impiis parati æternitatem adeo evidenter evincunt, ut mirum sit potuisse nonnullos, qui divinam authoritatem aut reverentur, aut revereri se jactant, eidem refragari, planeque superfluum videri queat, quidpiam ulterius addere, ad Dei revelationem de hac re amplius manifestandam. Nihilominus, quoniam adversarii nulli studio, ac industriæ pepercere, ut Scripturarum testimonia luce ipsa clariora obscurarent, eorumque vim, qua se premi, opprimique sentiunt, siqua forte via possent, effugerent, ideo offucias omnes, & cavillationes, quas commenti sunt, dispellere necessum est, conatusque reprimere, ut pleno in lumine catholica veritas collocetur.

II. Primo itaque loco occurrunt Sociniani, quia juxta hypothesim a se constitutam respondent, adductas quidem Scripturæ authoritates satis probare, impios & malefactores æterna pœna puniendos fore, sed hanc pœnam non aliam futuram esse præter totalem eorum interitum, ac perditionem; nimirum, inquiunt, impii pro suis sceleribus in nihilum a Deo redigentur, atque ita æterna pœna plectentur. Cum enim idcirco perpetuo priventur cælesti beatitudine, quam justi sine fine possidebunt, hujuscemodi pœna jure ac merito *sempiterna* vocatur, hoc est semper duratura; atque hoc sensu, subdunt, explicanda sunt Scripturæ verba, quoties reprobis æternam pęnam denunciant.

III. Adeo absurda est hæc responsio, adeo manifesto repugnans tum lumini naturali rationis, tum sacris litteris, ac principiis omnibus Christianæ doctrinæ, ut operam ludere me putarem, si in ea refellenda diutius immorarer. Et eam quidem cum naturali ratione aperte pugnare, facile patet ex iis omnibus, quæ lato calamo in prima dissertatione dicta sunt. Ea quippe argumenta, quæ ad adstruendam alterius vitæ punitionem adversum Deistas produximus, ex Dei sanctitate, justitia, ac Providentia, & ex unanimi gentium consensione deprompta, æque labefactant, ac destruunt Socinianorum commentum, quod ab illorum opinatione reipsa nihil omnino differt quoad futurum impiorum statum. Si enim in nihilum rediguntur impii, jam nullus superest punitioni locus, cum puniri nequeat, aut ullo supplicio affici, qui non existit.

IV. At multo magis divinæ revelationi adversatur, ita ut non arbitrer fuisse quemquam ex Socinianis, qui revera crederet tam monstrosam opinationem conciliari posse cum sacræ Scripturæ documentis. Nam si in nihilum redigi tota est reproborum pœna, quid, amabo, significat *vermis* ille, *qui non moritur, & ignis, qui non extinguitur*, de quo & Isaias, & Christus Dominus pluries mentionem faciunt? Quid *fletus ille, & stridor dentium* futurus in loco, ad quem improbi damnantur? Quid *tenebræ* illæ *exteriores*, in quas ejiciuntur? Quid illa *Gehenna*, de qua tam frequens in Evangeliis sermo? Cur Propheta interrogat *quisnam possit habitare cum igne devorante, & ardoribus sempiternis?* Cur

 Chri-

Christus mortuum divitem inter flammas conflagrantem describit? Cur Judę proditori terribile illud *væ* comminatur, *meliusque* pronunciat ipsi futurum, *si natus non fuisset?* Cur hortatur nos, ut *eum timeamus*, *qui corpus & animam mittere potest in Gehennam?* Cur formidandam illam sententiam prædicit: *discedite a me maledicti in ignem æternum*, & subinde concludit: *& ibunt hi in supplicium æternum*, *justi autem in vitam æternam?* Num *cruciari in sæcula sæculorum ante conspectum Dei & agni* idem est ac nihil esse, atque adeo perinde ac non cruciari, aut affligi, nec esse ante alicujus conspectum? Num *alligari vinculis*, num *in stagnum ignis ardentis projici*, nec *habere requiem die ac nocte* idem ac nullibi existere, adeoque nec vincula, nec ignem pati? Profecto si ita licet tam perspicua testimonia interpretari, quidquid lubet, in sacra Scriptura reperimus, nihilque erit, quod ad cujusque genium, & placitum accommodari nequeat: nihil etiam quo beatæ vitæ gloriam & felicitatem Sociniani efficaciter ex eodem evincant. Neque enim Scripturæ locutiones, quibus æterna beatitudo justis promittitur, clariores sunt, quam quæ æterna supplicia improbis comminantur.

V. Præterea quid frequentius in sacris libris, quid & ipsi naturali rationi conformius, quam futuræ impiorum pœnæ inæqualitas juxta quorumcumque scelera, ac meritorum conditionem? Nulla porro in Adversariorum hypothesi pœnarum inæqualitas concipi valet. Quis enim in nihilo gradus, aut inæqualitatem constituat, aut fingat? Qui ergo constabit veritas verborum Christi, quod *tolerabilior* quorumdam præ aliis *conditio futura sit in die Judicii?* quod *servus*, *qui cognovit voluntatem Domini sui*, nec opere implevit, *vapulabit multis?* Quod *Deus* justus Judex *unicuique reddet secundum opera sua*, hisque similia? Desiperem ipse profecto, si tempus & operam ultra perderem adversus putidissimum commentum non argumentis refutandum, sed sibilis explodendum; eo præsertim cum jam fere omnes recentiores Socinianos puduerit tam absurdæ Magistrorum suorum doctrinæ (a), nec ullatenus defendi posse ingenue professi sint.

VI. Plures igitur ex nuperis Socinianis ne tam apertis Scripturarum textibus omnino videantur illudere, ita sibi cæterorum sententiam temperandam duxere, ut impios quidem & ipsi dicant in nihilum redigendos esse, at non statim a morte, aut extremi Judicii die, verum post persolutas in inferno scelerum suorum pœnas brevius, aut prolixius duraturas prout cujusque merita & pravæ actiones exegerint.

VII. Sed dignum fabulæ fulcrum altera fabula est, ex putridis Rabbinorum quorumdam lacunis hausta (b). In nihilum ergo redigendi sunt impii, si hos audimus, at non statim a morte, vel supremo Judicio, sed post evolutam certam annorum periodum. Ubi quæso hujusce rei in sacris litteris vestigium? Ubi locutio, aut verbulum aliquod, quod huic somnio fundamentum præbere queat? Absurdissima quidem est, & refutatione prorsus indigna aliorum Socinianorum hypothesis; sibi tamen illi favere arbitrantur ea Scripturæ loca, quibus æterna impiorum damnatio nominibus *mortis*, *interitus*, aut *perditionis* exprimitur. At vero neque in his locutionibus præsidium aliquod sibi quærere possunt, qui novum hoc systema confingunt. Nam voces *perditionis*, *mortis*, vel *interitus* utrumque significare non possunt, diuturnum scilicet impiorum cruciatum, & secuturam subinde corporis, & animæ destructionem. Si ergo ex ipsorum confessione non significant totalem hominis destructionem statim a morte, vel die Judicii

cii

(a) Vide M. Bernarde *traité* de l'Excellence de la Religion Tom. 2 lib. 4. c. 7.
(b) R. Abarbanelem cum aliis Rabbinis in hac fuisse sententia nonnulli tradunt.

cii consecuturam, nec etiam eamdem significare possint futuram post tempus aliquod sive breve, sive diuturnum: adeoque omni prorsus ad hoc asserendum fundamento destituuntur. Quod si forte ad alios Scripturæ textus confugerint, in quibus impiorum cruciatus exerte describitur, cum ii nedum impios cruciandos, sed etiam cruciandos in æternum enuncient, suo systemati minime suffragantur, quin potius illud labefactant, ac destruunt. Sic C. E. dum Scriptura testatur: *ibunt hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam:* si nomine *supplicii* non intelligitur totius hominis interitus, sed positiva quædam pœna, ut ipsi consentiunt, jam hæc æterna erit, & perinde æterna, ac æterna futura est justorum felicitas. Pariter, dum in Apocalypsi dicitur de impiis, quod *cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*, si cruciatus hujusmodi proprio in sensu accipitur, prout accipiendum esse fatentur, non jam temporarius erit, sed in omnem æternitatem perennaturus. Demum, ne omnia persequar, dum Isaias, & Jesus Christus de futura impiorum pœna sermonem habentes affirmant: quod *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*; si his vocabulis non mera aliqua privatio vitæ, aut extantiæ designatur, sed acerrima tormenta, vel graves quædam afflictiones, ut diffiteri non audent, jam hæ nullum finem habituræ sunt: alioquin *vermis eorum aliquando moreretur, & ignis eorum extingueretur*, contra ac asserant oracula tam manifesta.

VIII. Missa fusiore disputatione in re tam clara prorsus inutili, præcipuum Socinianorum momentum expendamus, germanumque sensum illarum Scripturæ vocum *mortis*, *interitus*, *perditionis*, quibus profligatam causam suam fidunt, aut fidere fingunt, aperiamus. Pluries sane his nominibus exprimitur in sacris libris sempiterna impiorum damnatio. *Perditionis* vocabulum adhibetur Jobi 26. c. 6., Psal. 87. c. 12., Matth. 6. c. 13., & Cap. 10. c. 28., Joannis 17. c. 12., actor. 8. c. 20. &c. *Interitus* autem ad Rom. 9. c. 22., Prima ad Thessalon. 5. c. 3., & Secunda 1. c. 9. Demum nomen *mortis* frequenter tum in veteri, tum in novo Testamento, maximeque in libro Apocalypf. in hac significatione invenitur. Verum nullam istiusmodi vocabula in re, qua de agimus, parere difficultatem ex eo liquet, quod ab Apostolorum ævo ad usque Socinianorum exortum nemo unus extitit, neque inter Ecclesiæ Patres, neque inter Scripturæ Interpretes, aut Theologos, qui eo sensu non dicam explicaret, sed nec explicari posse crederet, aut suspicaretur, quem ipsis adeo confidenter affingunt Sociniani. Et certe, siqua foret in iis vocibus difficultas, aut obscuritas, ea tota penitus discuteretur tot aliorum textuum splendidissima luce, quibus apparet non omnino perire homines, dum ad inferna damnantur, aut in nihilum redigi, sed superesse ad æternam pœnam, atque cruciatum. Quin immo in iisdem ipsis locis, quæ objiciunt, ea nomina *interitus*, *perditionis & mortis*, ita sæpe definiuntur, ut Adversariorum interpretationem longius abjiciant. Sic Judas vocatur a Christo *filius perditionis*, de quo tamen ipse testatur, quod *melius erat, si natus non fuisset*, non ob aliud profecto, nisi propter horribilia tormenta, quibus se ob sacrilegum facinus obnoxium constituit. Sic S. Paulus 2. ad Thessalon. Cap. 1. com. 9. de infidelibus ait: *pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini, & a gloria virtutis ejus:* si *pœnas dabunt*, & quidem *æternas*, jam non extinguuntur, sed ad pœnam supererunt. Sic ut sexcenta alia prætercam, in Apocalypsi legimus Cap. 21. c. 8.: *timidis autem & incredulis, & execratis &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure: hæc est mors secunda*. Quid clarius dici potuit, ut hujus *mortis* significatio ad miserrimum damnatorum statum in tormentis definiretur?

IX. Atque hoc sensu, pro statu nempe

pe summæ miseriæ, nomina illa etiam in aliis Scripturæ locis, & a prophanis quoque scriptoribus non infrequenter usurpantur. In veteri Testamento sæpe Deus *destruere* dicitur, aut *perdere* regnum, nationem, Civitatem, dum graves ipsis calamitates immittit, aut in manus inimicorum suorum tradit, tametsi penitus non conterantur. Tiberius Imperator in celebri Epistola ad Senatum Romanum, quam Tacitus refert, iis sibi verbis imprecatus est: *Dii me, Deæque pejus perdant, quem perire quotidie sentio*: quibus, ut constat ex eodem Tacito, nonnisi crudeles animi angores, cruciatusque designabat. Cicero lib. 14. famil. scribit: *non mihi videbor plane periisse*, ut status, dignitatisque suæ imminutionem, aut convulsionem declaret. Vulgatum est etiam effatum illud Themistoclis: *perieram, nisi periissem*. Quin & in familiari loquendi consuetudine non raro his terminis utimur ad significandas graviores angustias, vel ærumnas. Adeoque, etiamsi, dum adhibentur in sacris litteris, tot circumstantiæ haud confluerent ad legitimum eorum sensum determinandum, quot jam adnotavimus, nihil Adversarii ex illis possent extundere, quo absurdam suam opinationem solide tuerentur.

X. Hic vero prætermittenda non est S. Augustini doctrina, qua eleganter explicat, cur Sacra Scriptura miserrimam damnatorum vitam *mortis* nomine appellare consuevit, sic enim scribit serm. 306. alias 112. de diversis: " habebunt vitam in cruciatibus „ impii. *Veniet* enim *hora*, sicut Evan„ gelium loquitur, *quando omnes, qui* „ *sunt in monumentis, audient vocem* „ *ejus, & procedent, qui bene egerunt,* „ *in resurrectionem vitæ, qui vero male* „ *egerunt, in resurrectionem Judicii*. Er„ go illi ad præmium, illi ad tormen„ tum; & utrique vivunt, nec aliquis „ eorum mori potest. Illi, qui vivunt „ in præmio, amplectuntur dulcissi„ mam vitam: qui autem in tormen„ to, cupiunt, si fieri possit, finire ta„ lem vitam; & nemo eis dat interi„ tum, ut nemo eis auferat cruciatum. „ Sed vide Scripturam loquentem, & „ discernentem: non est dignata talem „ vitam vocare vitam. In cruciatibus, „ in tormentis, in ignibus sempiternis „ noluit appellare vitam, ut ipsum no„ men vitæ laudis sit, non mœroris, „ ut ubicumque audis vitam, tormen„ ta non cogites. Nam in tormentis „ esse semper æterna mors est, non „ aliqua vita. Ipsam vocant Scripturę „ mortem secundam post hanc primam, „ quam omnes humanæ conditioni de„ bemus. Et *mors secunda*, & *mors* vo„ catur; & nemo ibi moritur; satius „ & melius dixerim: nemo ibi vivit. „ In doloribus enim vivere non est vi„ vere. Et unde probamus sic locutam „ Scripturam? Ecce unde; ex hoc te„ stimonio, quod modo commemora„ vi: *audient enim vocem ejus*, inquit, „ *& procedent qui bene egerunt in re-* „ *surrectionem vitæ*. Non dixit *beatæ* „ *vitæ*, sed in *resurrectionem vitæ*. So„ lum vitæ nomen trahit beatitudinem, „ nisi enim consequentem haberet bea„ titudinem nomen vitæ, non diceretur „ Deo: *quoniam apud te est fons vitæ*. „ Non enim & ibi dictum est: *quo-* „ *niam apud te est fons beatæ vitæ*. „ Non addidit, *beatæ*; tantummodo „ dixit *vitæ*, ut tu intelligas, *beatæ*. „ Quare? quia si miseræ, jam nec vi„ tæ. „

XI. Joannes Lokius, ut Cap. I. jam innui, in Socinianæ hypothesis defensionem sententiam illam maxime urget, quam protulit Deus in Adamum, si de vetito ligno comedisset: *in quacumque die comederis ex eo, morte morieris*. *Hæc enim*, inquit, *sententia non in sensu tropico, sed naturali, & obvio explicanda est*. Absonum quippe est verbis legis, quæ simplicibus, & planioribus concipi debet, ut nedum a sapientibus, sed a rudioribus etiam statim percipiatur, sensum affingere reconditiorem, & a communi loquendi consuetudine alienum. Porro quid alienius, subjicit, a communi hominum sensu, quam nomine mor-

mortis vitam intelligere ærumnosam, & miseriarum plenam? (a)

XII. Nihil futilius hoc argumento, quo inaniter Lokius triumphat, miraque magnopere subit dialecticum hominem, & in vocum vi discernenda peritum turpiter hallucinatum esse in re satis aperta, & lippis etiam oculis neutiquam obscura. Ac in primis liceat mihi in caput ejus idem retorquere argumentum, quod ipse confecit. Nonne judicialis sententia in sensu naturali & obvio explicari debet? Ita ipse tamquam principium omnino exploratum statuit, cui nos minime repugnamus. Sententiæ igitur a Lokio productæ alteram sententiam oppono, sententiæ scilicet ab initio mundi latæ in Adamum, sententiam in fine mundi a Judice vivorum & mortuorum ferendam in omnes reprobos, *discedite a me maledicti in ignem æternum*. Nonne hæc quoque juxta regulam ab eo constitutam planis, simplicibusque verbis concipi debuit, ut non a sapientibus tantum, sed etiam a rudioribus statim intelligeretur? At enim vero quis unquam, vel sapientum, vel rudium in ea sententia, *discedite* &c. *in ignem æternum*, non dicam clare perspexit, sed vel suspicatus est sensum illum, quem in sua hypothesi eidem tribuere tenetur, hoc est totalem quoad corpus & animam reproborum destructionem? Num hæc nativa est, & obvia *ignis æterni* significatio, an non potius adhorret quam maxime ab omnium hominum intelligentia? Quid ergo principium illud tanta confidentia opponit, quo jugulum ipse suum recta peti advertere debuisset?

XIII. At nunquid saltem communi hominum intelligentiæ congruit sensus ille, quem Lokius appingit sententiæ primitus latæ in Adamum peccatorem, ejusque posteros, *morte morieris?* Quis non videt quam aperte sibi, cæterisque illudat, dum totalem corporis, animæque destructionem iis verbis designatam obtrudit? Neque enim, ausim dicere, ab orbe condito, vel unus extitit præter ipsum paucosque alios Socinianos, qui sic eam sententiam crederet explicandam; adeoque hujuscemodi sensus non communi hominum ideę, aut conceptui consentaneus, sed contrarius potius, aut repugnans dicendus est. Nec talem profecto sensum veluti nativum & proprium exigit *mortis* vocabulum, quin potius tamquam violentum & alienum excludit. Nam *mortis* nomine non extinctionem, sed corporis & animæ dissolutionem semper intellexerunt, intelliguntque nationes omnes. Et hoc sensu in sacris litteris frequentius accipitur, & licet per tropum aut metaphoram ad quidpiam aliud significandum quandoque extendatur; nuspiam tamen in ea significatione sumitur, quam Lokius intendit, & unice naturalem effutit,

XIV. Quid igitur comminatus est Deus in ea sententia, *in quacumque die comederis ex eo, morte morieris?* Communior Patrum Ecclesiæ, & Sacrorum Interpretum, ac simplici, nativoque verborum sensu conformior opinio est, hic designari præcipue mortem corporis, sive separationem animæ a corpore, cui obnoxii facti sunt Protoparentes nostri statim ac præceptum de non comedendo fructu violarunt, cum antea immortalitate donati essent. " Quamvis enim (verba sunt D. Chrysostomi (b) egregie hanc punitionem interpretantis) multorum annorum spatio vixerint; tamen ex quo audierunt illud, terra es, & in terram redibis, & sententiam mortis acceperunt, mortales facti sunt; atque ex eo tempore illos esse mortuos aliquis merito dixerit. Hoc vero Scriptura significans ita dixit: *quocumque die comederitis, morte moriemini*: quasi diceret: *sententiam hanc accipietis, ut mortales deinceps sitis*. Ut enim in humanis judiciis, postquam in reum „pro-

(a) *C'est une étrange maniere d'expliquer une loi, qui doit être conçue dans les termes les plus simples, & les plus naturels, qu'on puisse trouver, que d'entendre par le terme de mort une vie eternelle accompagnée de misere &c.* Christianisme rationable Cap 9.

(b) Homil. 17. in Genesim

„ pronnnciata ſententia eſt, ut ei caput „ amputetur, iſque mox in carcerem „ abducitur, licet diu ibi maneat, ni„ hilo melius jam mortuis, extinctiſ„ que accenſetur, utpote jam ſenten„ tia ipſa mortuus. Eodem modo & „ illi ab ea ipſa die, ex qua ſententia „ in eos mortalitatis edita eſt, etſi lon„ go tempore ſuperſtites fuerunt, ſen„ tentia ipſa jam mortui ſunt. „

XV. Quamquam vero ſimplicior hæc ſit verborum divinæ ſententiæ interpretatio, docent tamen nobiles plures inter eoſdem Patres, & Expoſitores, non eſſe vocem mortis ad temporariam corporis duntaxat arctandam, ſed quamcumque aliam comprehendere, quæ homini contingere poteſt. Qua de re audiendus eſt præ cæteris S. Auguſtinus, qui lib. 13. de Civit. Dei Cap. 12. ita præclare de more diſſerit: " cum re„ quiritur, quam mortem Deus primis „ hominibus fuerit comminatus, ſi ab „ eo mandatum tranſgrederentur acce„ ptum, nec obedientiam cuſtodirent, „ utrum animæ, an corporis, an totius „ hominis, an illam, quæ *ſecunda* di„ citur, reſpondendum eſt, omnes. „ Prima enim conſtat ex duabus: ſe„ cunda ex omnibus tota. Sicut enim „ univerſa terra ex multis terris, & „ univerſa Eccleſia ex multis conſtat „ Eccleſiis; ſic univerſa mors ex omni„ bus. Quoniam prima conſtat ex dua„ bus, una animæ, altera corporis; ut „ ſit prima totius hominis mors, cum „ anima ſine Deo, & ſine corpore ad „ tempus pœnas luit. Secunda vero, „ ubi anima ſine Deo cum corpore pœ„ nas æternas luit. Quando ergo dixit „ Deus primo illi homini, quem in „ Paradiſo conſtituerat, de cibo veti„ to, *quacumque die ederitis ex eo, mor*„ *te moriemini*: non tantum primæ „ mortis partem priorem, ubi anima „ privatur Deo; nec tantum poſterio„ rem, ubi corpus privatur anima; nec „ ſolum ipſam totam primam, ubi ani„ ma & a Deo, & a corpore ſeparata „ punitur; ſed quidquid mortis eſt uſ„ que ad noviſſimam, quæ *ſecunda* di„ citur, & qua eſt nulla poſterior, com„ minatio illa complexa eſt. „ Quadruplex ergo mors juxta hanc S. Auguſtini doctrinam diſtinguitur, altera animæ & ad tempus, qua anima peccando ſeparatur a Deo: altera corporis, qua item ad tempus anima ſeparatur a corpore: tertia, quæ utramque complectitur, ſeparationem ſcilicet animæ a Deo, & a corpore: quarta denique, qua totus homo poſt diem judicii ſeparabitur in æternum a beata vita, quæ mors in Scripturis *ſecunda* & *noviſſima* dicitur; quarum tres per quandam ſaltem analogiam *mortis* nomine appellantur. Placet igitur Auguſtino aliiſque quatuor haſce mortes Dominicæ ſententiæ verbis eſſe comprehenſas, eiſque homines poſt peccatum obnoxios fuiſſe. Illa vero mors, quam Lokius commentus eſt, aut Auguſtino, aut ulli ex Patribus, vel Expoſitoribus ne unquam quidem in mentem venit.

CAPUT VI.

Responsio altera convellitur, qua producta Scripturarum testimonia eludere student Origenistæ. Quam fluxum & caducum sit fundamentum, cui illa superstruitur. Hebraicæ voces ad durationem futuri impiorum supplicii exprimendam adhibitæ non tempus diuturnum, sed æternitatem definite significant, si præsertim tum voces aliæ clariores, tum contextus, tum circumstantiæ attendantur. Illam luculentius adhuc designant græca nomina adhibita in novo Testamento. Argumentum in hanc rem ex æterna Beatorum gloriæ comparatione deductum, Patrum sententiis validissime urgetur.

I. Rejecta & explosa perabsurda Socinianorum hypothesi, sub incudem veniat veterum & recentium Origenistarum sententia, quæ videtur inter Adversarios catholicæ veritatis communior, & in speciem saltem plausibilior. Hi itaque juxta suum systema ad laudatas Scripturæ Sacræ authoritates respondent vocem *æterni*, quæ impiorum futuro supplicio tribuitur, non esse explicandam pro duratione nullum finem habitura, sed pro spatio temporis valde diuturno, quod eo vocabulo in Sacris litteris nonnumquam solet appellari. Quapropter plures congerunt veteris præcipue Testamenti sententias, in quibus vox *æternum* pro tempore circumscripto, ac finito, licet diuturniore, sumitur: ut e. g. cum Deus promisit Abrahæ daturum ipsi, & semini ejus terram Chananæorum *in possessionem æternam*, a qua tamen jampridem Hebræorum populus depulsus est: Davidi, ac Salomoni se firmaturum thronum eorumdem *usque in æternum*, qui nihilominus ab ipsorum domo tandem ablatus fuit: ac potissimum cum de lege & cæremoniis judaicis jam abolitis prædixit, quod duraturæ essent *in æternum*, ut legimus tum in libris Levitici, & Deuteronomii, tum in Psalmis, tum etiam in Prophetiis. Ex novo quoque Testamento maxime proferunt, verba illa S. Judæ Apostoli: *sicut Sodoma, & Gomorrha factæ sunt in exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes*: cum tamen ignis ille cessaverit: cui addere possunt, quæ jam Huetius opposuit, ut jam supra vidimus. Ex quibus omnibus concludunt *æterni* nomen cum sit in sacris libris ad utramque significationem indifferens, finiti nempe, & infiniti temporis, neutiquam colligi posse impiorum pœnas nunquam esse desituras, ex quo in iisdem *æternæ* nominentur.

II. Hæc Origenistarum responsio jam tota ferme præoccupata fuit, atque convulsa Cap. 2. præsentis Dissertationis, ubi significationem, ac vim plurium de hac re Scripturæ vocum, diligenter expendimus. Nihilominus, quoniam Adversarii in hac arce, aerea licet, præcipuum sibi perfugium exquirunt, eam pluribus undequaque disjicere, penitusque demoliri operæ pretium est. In primis itaque hujusmodi responsio peccat in dialecticæ aut boni discursus regulas. Quid enim modo quærimus? Aut quodnam est hujus disputationis punctum præcipuum? Istud profecto. Num voces illæ *æternum* aut *sempiternum* enunciatæ a Scripturis de damnatorum supplicio, accipiendæ sint pro finita, vel infinita duratione? Ut tu primum illud probes, affers ex sacris libris exempla nonnulla, in quibus illæ voces pro diuturno solum spatio sumuntur. Demus modo nullam iis adhiberi posse exceptionem. At minime negaveris exempla longe plura in iisdem occurrere, in quibus eædem voces pro duratione interminata usurpantur, adeo ut supra ducenta numerari facile queant. Potiore ergo jure inferre deberes nomina *æternum*, & *sempiternum*, cum de impiorum suppliciis dicuntur, accipienda esse pro infinita duratione. Valde quippe gravius fundamentum tibi suppeditant sic ea accipiendi exempla adeo numero majora.

III. Ve-

III. Verum eadem ipsa, quæ congerunt Adversarii, exempla paululum præterea discutiamus. Promissa in primis, quæ opponunt, de terra populo Israelitico *in æternum* concessa, non immerito dici potest non absoluta, sed conditionata fuisse, nisi scilicet Hebræus populus peccando sibi promeritus esset, ut de terra illa pelleretur. Diserte enim comminatus est Deus, tum *Levitici Cap.* 29., tum *Deuteronomii Cap.* 19. Hebræis, quod dispergendi forent inter gentes, eorumque terra in excidium & vastitatem reducenda, si leges ipsius transgressi fuissent. Ea quoque, quæ Davidi facta sunt de sceptro nunquam ex ejus domo auferendo, vel perinde conditionata fuisse dicendum est, vel potius in Christo Domino, ejusque spiritali semine, in quo æternum regnabit, complentur: quam expositionem Christiani maxime homines repudiare nequeunt, cum ab Angelo de Christo nascituro dictum sit: *dabit illi Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum*: quibus alludit ad ea, quæ antea scripserat Isaias: *super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio, & justitia amodo, & usque in sempiternum*. Quare ex iis textibus nihil eruere possunt Origenistæ, quod caussæ suæ opituletur.

IV. Quoad alias vero authoritates, quæ legem Mosis, & cæremonias legales spectant, triplex adhiberi solet responsio. Prima est S. Augustini *lib. contra Priscil. & Origen. ad Orosium*, eas æternum dici duraturas non in se quidem, sed in rebus, quas præfigurabant, in quibus sine fine manent. Quæ responsio injuria plane ab Huetio *in Origenianis* vellicatur: cum certum sit duplicem sibi finem præstituisse divinum Legislatorem in ea lege ferenda, alterum, ut sibi ab Hebræa gente religiosus cultus exhiberetur, alterum ut præfiguraret mysteria Christi Redemptoris, prout fuse declarat S. Thomas 1. 2. qu. 102. Quare satis est ut in his mysteriis perseverent, quo æternæ dici jure valeant.

V. Altera responsio, eaque communior, quam adhibet etiam S. idem Augustinus, hæc est; nempe *sempiternas* appellari legales cæremonias, non quod fine carerent, sed quod nullus eis a Legislatore finis constitutus fuerit, adeo ut semper a Judæorum populo observari deberent, quamdiu status ille legis perduraret: qui tamen aliquando cessare debuerat adveniente lege Gratiæ, prout in ipsis sacris libris fuerat prænunciatum: adeoque cum & in Exodo, & in Levitico, præscriptis certis ritibus, subditur: *legitimum, & sempiternum erit in generationibus vestris*: horum verborum sensus est: *id semper a vobis observandum erit, quamdiu Fœdus antiquum vobiscum initum per novum aliud non rescindetur*.

VI. Tertio tandem alii sic eas voces *æternum*, aut *sempiternum* prolatas de lege, ritibusve legalibus interpretantur, ut ita fuerint appellatæ per similitudinem quandam, aut proportionem. Ea siquidem, quæ incertum ac remotissimum principium vel finem habent, perinde hominibus censentur, ac si principio carerent, vel fine, ut jam superius adnotavi. Addunt vero, quod cum vocabula proprie semper accipienda sint, nisi quidpiam aliter interpretari cogat, quæ regula non magis Scripturas, quam disciplinas omnes spectat; ideo *æternum* semper intelligendum erit, quod durationis terminum non habet, ac proinde nullum a peculiari illa exemptione duci posse argumentum, ut authoritates Scripturæ, quæ æternam impiorum pœnam denunciat, pro duratione finita intelligantur.

VII. Hæc abunde forent ad Origenistarum evasionem præcludendam. Verum alia plura adversus illam momenta concurrunt, quæ ipsius futilitatem in aperta luce constituunt. Ac primo quidem, si de textibus veteris Testamenti sermo est, de quibus juxta vim hebraicarum vocum indicium ferre debemus, illud magnopere est observandum, quod in locis omnibus objectis ad durationem designandam possessionis terræ promissæ, legis, & cæremoniarum &c. semper adhibetur vox עולם *bolàm*, nun-

nunquam vero voces נצח *Netsach* aut עד *ad*; æternitas vero futuri impiorum status, non priore illa tantum exprimitur, sed etiam duabus aliis posterioribus, ut videre est in testimoniis productis ex libris Jobi, & Psalmorum. Ut ut concedamus vocem *holàm* aliquando sumi in Scriptura pro finita duratione, illud in confesso est voces *Netzac*, & *ad* nunquam ita usurpari, sed semper pro interminata, cum ad durationem significandam assumuntur, prout jam Cap. 2. animadverti, & ex exemplis supra septuaginta, in quibus hæ voces a sacris Scriptoribus hoc sensu sumuntur, compertissimum fit. Nihil igitur adversariis prodesse possunt loca omnia ab ipsis congesta, ut vocem *æterni* pro diuturno solum tempore accipi probent, cum in iis semper *Holàm*, nuspiam vero *Netzac*, & *ad* reperiantur: sicut reapse inveniuntur in locis a me propositis.

VIII. Ulterius regula est ab omnibus sacris Expositoribus admissa, quod si sacris libris locutio aliqua occurrat obscuræ aut dubiæ significationis, ea explicari debeat; ejusque sensus definiri per alias clariores, per contextum, & circumstantias. Ponamus ergo, quod falsum omnino est, subobscuram esse vel dubiam vocem *holàm* adhibitam in Scriptura ad æternum impiorum cruciatum significandum; satis tamen sensus ipsius determinatur per alias locutiones, quibus res eadem exprimitur. Nam præter modo memoratas *Natzac*, & *ad*, habentur sententiæ illæ omnes, quæ idem exprimunt per negationem finis, ac præsertim Isaiæ verba: *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*, quibus idoneam nullam responsionem affingere queunt. In locis etiam laudatis *Psalm.* 91., & *Cap.* 12. *Danielis*, confertur duratio miserrimi reproborum status cum duratione ipsiusmet Dei, & gloriæ Justorum: Sicut igitur hæc nullum terminum habet, ita nec illa terminum unquam habebit.

IX. Quod si a veteri in novum Testamentum oculos convertimus, plura eo, atque clariora argumenta promicant, ad Origenistarum commentum eliminandum. Vocem *æonion*, quæ hic frequentius adhibetur, dum de damnatorum supplicio mentio est, pro duratione interminata significanda in sacris litteris usurpari, jam supra probavimus, diluimusque leves aliquas difficultates, quæ adversus S. Augustini, communemque sententiam objecerat Daniel Huetius, quibus adhuc levior, & futilior est, quam objiciunt Origenistæ ex verbis Apostoli Judæ de Sodoma & Gomorrha, nempe quod *factæ sint in exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes*. Apostolum enim æternum non vocasse ignem illum, quo conflagrarunt impiæ civitates; neque ipsi negare possunt, cum saltem eam vocem tempus valde diuturnum significare consentiant: ille autem ignis brevissimo tempore perduraverit. Porro si de igne alio locutus est S. Apostolus, nullus occurrit aptior subobscuræ sententiæ explicandæ igne inferni, qui solum proprie æternus est, adeo ut exterior ille ignis, quo exarserunt Sodoma, & Gomorrha, aut potius eorumdem incolæ, sit exemplum ob oculos omnium positum, simulque figura ignis vere æterni, quo dum hæc S. Judas scriberet, excruciabantur impiorum animæ; sive, ut paucioribus Grotius, *eæ urbes incensæ exhibent instar ignis æterni, qui expectat impios*.

X. At enim præter vocem *æonion* Gehennæ æternitas etiam exprimitur in novo Fœdere per vocem *aidios*, de qua nullam nec movent, nec movere possunt Adversarii disputationem. Exprimitur quoque per illa vocabula *ignis inextinguibilis*, vel *ignis, qui non extinguitur*, & *vermis, qui non moritur*, quæ pluries in sacris Evangeliis repetuntur (a): quod-

(a) Si æternum, & æternale, hoc est, *æon*, & *æonion* sub utroque intellectu in Scripturis poni solet; aliquando sine fine, aliquando cum fine; quid de illis Prophetæ (& Christi Domini) verbis responsuri sumus, ubi scriptum est: *vermis eorum non mo-*

que vel solum satis esse deberet ad controversiam omnem dirimendam, exprimitur ulterius per illam locutionem tertio adhibitam in Apocalypsi *in sæcula sæculorum*. Num pariter dicere audebunt, quod hujusmodi vocabula pro finita duratione adhibeantur? Num exemplum aliquod vel ex Evangeliis, vel ex canonicis Epistolis, aut Apocalypsi proferre possunt, in quo hisce vocibus spatium temporis omni fine carentis certissime non designetur? Quid igitur vitilitigantur in voce *æonion*, cui si etiam subesset aliqua difficultas, jam hæc tota penitus evanescit in conspectu tot aliarum locutionum, de quarum sensu nullus relictus est disputationi locus (*a*)?

XI. Adeo perspicua & decretoria sunt hæc adversus inanem Origenistarum evasionem, ut supervacaneum videatur quidpiam aliud in eorum confirmationem afferre. Attamen culpam vix effugerem, si egregiam illam animadversionem silentio præterirem, qua sola olim Ecclesiæ Patres de veteribus Origenistis responsionem eamdem adhibentibus triumpharunt, nosque potiore titulo de recentioribus triumphare possumus. Sumitur hæc ex illis textibus, in quibus eadem voce, in iisdem circumstantiis *æternitas* & de Beatorum gaudio dicitur, & de reproborum supplicio: ut apud Danielem Cap. 12. *Evigilabunt alii in vitam æternam, alii in opprobrium æternum*: & in Apocalypsi cap. 20. de reprobis: *cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*: de justis autem Cap. 22.: *regnabunt in sæcula sæculorum*. Maxime vero Matth. Cap. 25. ubi Jesus Christus prolata in justos, & impios sententia, illisque vocatis ad regnum, his autem ablegatis ad ignem æternum, ita demum concludit: *& ibunt hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam*. Nuperi saltem Origenistæ Beatorum felicitatem nunquam desituram esse concordi suffragio profitentur: rejiciuntque hac ex parte Origenis delirium, qui nedum impiorum cruciatibus, sed etiam Beatorum gaudiis terminum præscripsit. Cum igitur eadem prorsus voce & æternitatem vitæ & æternitatem supplicii Christus expresserit, cur alteram de duratione fine caritura, alteram de duratione finem habitura interpretemur?

XII. Sed audiamus sanctos aliquos Ecclesiæ Patres hoc argumento veteres Origenistas invicte revincentes. Versat illud S. Augustinus pluribus in locis, ac præsertim in lib. *contra Priscil. & Origen.*, *& de Civit. Dei*. Primo loco sic ait: „ „ quisquis prudenter advertit, quod dictum est: *ite in ignem æternum*, illud „ esse dictum, quod non habet finem, „ a contrario probat eo ipso loco evan„ gelico *de vita æterna*, quam justi ac„ cepturi sunt: non enim & ipsa habet „ finem. Ita enim conclusit: *ibunt illi* „ *in ambustionem æternam, justi autem* „ *in vitam æternam*. In utroque Græcus „ *æonion* habet. Si misericordia nos pro„ vocat credere non futurum impiorum „ sine fine supplicium; quid de præmio „ justorum credituri sumus, cum in utra„ que parte, eodem loco, eadem senten„ tia, eodem verbo pronuncietur æterni„ tas?

rietur, & ignis eorum non extinguetur? Qualiscumque pœna significata sit nomine *vermis*, atque *ignis*, certe si non morietur, nec extinguetur, sine fine prædicta est: nec aliud agebat Propheta (& ipse Christus Dominus) cum hæc diceret, nisi ut eam sine fine prædiceret. S. August. lib. contra Priscillian. & Origenistas Cap. 7.

(a) Viderunt (Sancti) divinam vacuari, vel infirmari non posse sententiam, quam se Dominus prænunciavit in judicio prolaturum, atque dicturum: *discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis ejus*. Sic quippe ostendit æterno igne Diabolum, & Angelos ejus arsuros. Et quod scriptum est in Apocalypsi: *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, quo & bestia, & Pseudopropheta cruciabuntur die, ac nocte in sæcula sæculorum*. Quod ibi dictum est, *æternum*, hic dictum est *in sæcula sæculorum*: quibus verbis nihil Scriptura divina significare consuevit, nisi quod finem non habet temporis. S. Aug. lib. 21. de Civit Dei Cap. 23.

„ tas? An iterum etiam justos ex illa „ sanctificatione, & vita æterna in peccatorum immunditiam, atque in mortem relapsuros esse dicemus? Absit „ hoc a Christianæ fidei sanitate. „ Utrumque igitur sine fine dictum est „ *æternum*, hoc est *æonion*: ne cum „ Diaboli pœnas delemus, de regno „ Christi dubitemus. „

XIII. Idem gravioribus verbis repetit loco posteriore *lib.* 21. *Cap.* 23. inquiens: „ quale est, æternum supplicium „ pro igne diuturni temporis existimare, & vitam æternam credere sine „ fine, cum Christus eodem ipso loco, „ in una eademque sententia dixerit, utrumque complexus: *sic ibunt isti in* „ *supplicium æternum*, *justi autem in vitam æternam?* Si utrumque *æternum*, „ profecto aut utrumque cum fine diuturnum, aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi. Par pari enim „ relata sunt, hinc supplicium æternum, „ inde vita æterna. Dicere autem in hoc „ uno, eodemque sensu, *vita æterna sine* „ *fine erit*, *supplicium æternum finem habebit*, multum absurdum est. Unde „ quia vita æterna Sanctorum sine fine „ erit, supplicium quoque æternum, quibus erit, finem procul dubio non habebit. „

XIV. Non minus luculenter argumentum idem autea proposuerat S. Basilius Magnus in Serm. de futuro Judic. (*a*). Adductis enim pluribus Scripturæ sacræ textibus, in quibus pœnarum æternitas aperte memoratur, ita subjecit contra Origenistas: „ si æternorum aliquando „ tormentorum erit finis, erit sane „ & vitæ æternæ. Sin autem de vita „ hoc accipere, atque statuere nolumus, quonam pacto quæso hoc rationi consonum esse poterit, suppliciis „ æternis finem proponere velle, cum „ *æterni* adjectio æqualem in utrisque „ vim habeat? *Ibunt* enim, inquit, *hi* „ *in supplicium æternum*, *justi autem in* „ *vitam æternam*.

XV. Demum, ut Hilarium, aliosque omittam, ejusdem argumenti vim promovet S. Gregorius Magnus tum lib. 34. Moral. Cap. 16., tum in 4. Dialogor. Cap. 44., in quorum priore loco ita scribit: „ Sunt nunc etiam, qui iccirco „ peccatis suis ponere finem negligunt, „ quia habere quandoque finem futura „ super se judicia suspicantur. Quibus „ breviter respondemus: si quandoque „ finienda sunt supplicia reproborum, „ quandoque finienda sunt ergo & gaudia beatorum. Per semetipsam namque veritas dixit: *ibunt hi in supplicium* „ *æternum*, *justi autem in vitam æternam*. Si igitur hoc verum non est, „ quod minatus est, neque illud verum „ est, quod promisit.... Et quis hanc „ eorum vesaniam toleret, qui dum promissionibus suis reproborum supplicia „ finiri asserunt, assertione sua etiam „ electorum præmia, remunerationesque confundunt? „

CAPUT VII.

Proponitur adversum nuperos Origenistas tertia classis authoritatum Sacræ Scripturæ, quarum veritas minime constat non admissa reproborum miseriæ æternitate. Nullus post hanc vitam superest aut agendæ pœnitentiæ, aut veniæ consequendæ locus. Præsens tempus gratiæ est, ac salutis: futurum, sicut justis præmii & gloriæ, ita impiis supplicii, indignationis, & vindictæ. Plura in hanc rem urgentur tum Christi Domini, tum Apostoli testimonia.

I. PRæter tot utriusque Testamenti authoritates, quas hactenus expendimus, ac vindicavimus, nova ad cumulum accedunt argumenta revincendis nuperis maxime Origenistis aptissima, depromta ex tertia classe Scriptura-

(a) Inter opera S. Ephrem Edition. Vossii.

pturarum, quarum veritas constare neutiquam potest, si æternum Impiorum exitium denegetur. Ut autem harum vis & efficacia nitidius appareat, sub oculos primum recurrat Adversariorum hypothesis. Docent itaque novi Origenistæ non esse perpetuo duraturum impiorum supplicium, sed aliquando finiendum, non quia in nihilum redigendi sint, ut somniarunt Sociniani, sed quia tandem futurum putant, ut post diuturnam expiationem suorum criminum in inferorum suppliciis peractam, divinæ misericordiæ salutares consequantur effectus, & perpetrata scelera execrantes se ad Deum, Christumque salvatorem toto corde convertant, atque ita in gloriam cælestem admittantur, ibidem cum cæteris beatis in omnem æternitatem regnaturi: quam novam sortem *Apocatastasim*, sive restitutionem appellant. Hoc est recentium Origenistarum systema, quod clarissimis sacrarum litterarum documentis aperte adversari & ostendi, & rursus ostendere pergo.

II. Ac primo quidem occurrunt omnia illa testimonia, quæ immutabilem constituunt, sicut Beatorum, ita Damnatorum statum, aut negant ullum relictum esse in futura vita spatium pœnitendi, vel delictorum veniam impetrandi, sive boni quidpiam agendi: quæ plurima sunt in utroque Testamento. Vulgata in primis est illa Ecclesiastis sententia Cap. XI. c. 3., nempe: *si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit, vel ibi permanebit*, ut alii legunt. Per allegoriam Sapiens his verbis designat statum futurum hominis sive justi, sive impii, sensumque ejus exhibet S. Hieronymus, quem sequuntur Olimpiodorus, Gregorius Magnus, Bernardus, Thomas Aquinas, & passim Interpretes, nimirum juxta antecedentia verba: *omni petenti te tribue: quia & nubes, cum plenæ fuerint, divitias suas mortalibus largiuntur: & tu quasi lignum, quamvis longævus sis, non eris in perpetuum, sed subita, ut ventorum, ita mortis tempestate subversus, ubicumque cecideris, ibi jugiter permanebis:* in eo scilicet statu duraturus es, in quo mors te invenerit: si in lethali peccato, & aversione a Deo decesseris, æternum beatissima ipsius præsentia carebis, iisque suppliciis damnaberis, quæ nullum finem habebunt; sin autem inventus fueris charitate, justitia, ac Dei gratia præditus, certam, ac nunquam desituram felicitatem adipisceris. Hunc exigunt tum antithesis *Austri*, & *Aquilonis*, ut enim adnotat idem S. Hieronymus, Auster in Scriptura, dum Aquiloni opponitur, in bonam, Aquilo in malam partem accipitur: tum verba, quæ Sapiens subinde profert com. 9.: *Scito quod pro omnibus adducet te Deus in judicium*, ut nempe sortem vel beatam vel miseram tibi pro meritis retribuat, in qua immobiliter perseveres.

III. Idem Ecclesiastes Cap. 9. hæc habet: *quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas*. Quæ verba sic exponit S. Hieronymus: *donec vivunt homines, possunt fieri justi. Post mortem nulla boni operis datur occasio. Mortui nihil valent adjicere ad id, quod semel secum tulerunt e vita. Fac quodcumque nunc potes, & labora: quia nullus est locus pœnitentiæ, cum ad infernum descenderis*.

IV. Ecclesiastici Cap. 14. c. 17. sic legitur: *da, & accipe, & justifica animam tuam: ante obitum operare justitiam: quia non est apud inferos invenire cibum*, spiritale videlicet, sive justitiam, & meritum bonorum operum, quibus anima pascitur, ac vegetatur. Et Cap. 17. c. 26.: *non demoreris in errore impiorum: ante mortem confitere. A mortuo quasi nihil, perit confessio*: hoc est, noli abduci falsa eorum opinatione, qui putant se post mortem conversum iri ad Deum, eique laudem & confessionem daturos. Id potius exequere, dum vivis in hoc mundo: a mortuo namque perit confessio, nempe laus Dei utilis, & meritoria, quæ eum ducat, ut antea dixerat, *in partes Sæculi Sancti*, sive in consortium beatorum spirituum,

rituum, & hæreditatem æternæ gloriæ.

V. Psalm. *6.* c. 5. & *6.*: *convertere, Domine, & eripe animam meam: salvum me fac propter misericordiam tuam: quoniam non est in morte, qui memor sit tui; in inferno autem, quis confitebitur tibi?* idest, respice me, Domine, oculis pietatis, & misericordiæ tuæ: & animam meam libera de peccatorum vinculis, de jugo mortis, & captivitate Diaboli, in quam peccando memetipsum conjeci, ut in æternum glorificem te. Quoniam inter eos, quos mors æterna possidet, nemo memor est nominis tui, ut te adoret, ac laudet, & in profunda inferni fovea nullus invenitur, qui spontaneam laudis confessionem, & gratiarum actionem majestati tuæ tribuat, ubi blasphemiis, fletibus, ac dentium stridoribus plena sunt omnia, omnisque exulat vox laudis & confessionis. In hunc locum ita eloquenter scribit S. Joan. Chrysostomus (*a*): *donec hic fuerimus, spes habemus præclaras, simul atque vero discesserimus illuc, non est postea in nobis situm pœnitere, neque commissa diluere .... Nec deputemus, cum illuc venerimus, misericordiam tribuendam, qui hic non egimus, ut mereremur veniam accipere. Neque enim, qui in præsenti vita peccata non abluerit, postea consolationem aliquam inventurus est: in inferno enim quis confitebitur tibi?*

VI. Paria sunt, quæ habentur in Psal. 87.: *nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione? Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & justitia tua in terra oblivionis?* Et in Psal. 113.: *non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes, qui descendunt in infernum:* quibus consonant Ezechiæ verba in Cantico apud Isaiam Cap. 38.: *quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te: non expectabunt, qui descendunt in lacum, veritatem tuam:* & Baruch. 2. c. 17.: *vide quia non mortui, qui sunt in Inferno, dabunt honorem, & justificationem Deo, sed anima, quæ tristis est &c.* Ex quibus patet Scripturam excludere penitus a reproborum loco Dei utilem, & salutarem agnitionem, confessionem, laudem, & honorem, adeoque actus omnes necessarios, ut convertantur ad Deum.

VII. Eadem quoque perhibent libri novi Testamenti, id in primis Christus Dominus designavit ea maledictione, quam tulit in ficum sterilem, dicens Matth. 21. c. 19.: *nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*; significans animam sine bonis operibus ex hac vita exeuntem nunquam in sempiternum bonorum operum fructus esse edituram. Quod confirmat Cap. 9. Joan. com. 4., inquiens: *venit nox, quando nemo potest operari*: quem locum ita exponit Origenes super Psal. 36.: *Salvator noster dicit; veniet nox, quando nemo potest operari. Et hoc dicit de tempore illo, quo unusquisque recipiet pœnas. Tunc ergo dicit noctem illam futuram, cum jam nemo potest operari aliquid; Sed unusquisque tunc pascitur ex operibus suis, quæ hic positus operatus est.*

VIII. Apostolus item Paulus 2. *ad Corint. Cap. 6.* inclamat: *hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis: ait enim, tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Et ad Galatas C. *6. bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus non deficientes: ergo dum tempus habemus, operemur bonum &c.:* elapsa siquidem hac vita, elapsum quoque est bene operandi tempus, sed solum superest tempus retributionis, aut fructum operum percipiendi. Huc etiam revocare licet illud Apocalypseos Cap. 10. c. 6., ubi de Angelo narratur *jurasse per viventem in sæcula sæculorum, quia tempus non erit amplius;* quæ verba de fine mundi prædicta fuisse tradunt graviores Interpretes, adeo ut sensus eorum sit; *imminet mundi finis; brevi tempus non erit, nec spatium amplius pœnitendi, merendi, & salutem suam operandi.*

IX. Luculentius adhuc his omnibus est testi-

(a) Serm. 2. de Lazaro.

testimonium Christi dicentis apud Matth. Cap. 12. c. 32.; *quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro*. Quæ sententia ita proponitur apud Marcum Cap. 3. c. 29. *qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti*. Ingens fervet sacros inter Expositores controversia de quonam peccato loquatur Christus in his verbis. Alii cum Augustino censent illud esse finalem impœnitentiam, alii desperationem, alii infidelitatem. Sed quovis modo intelligatur (neque enim mea nunc refert hanc dirimere quæstionem) illud certissime ex hac authoritate constat, quædam esse delicta, de quibus, si in iis homines morte præventi fuerint, nunquam remissionem consequentur, sed eorum reatus sempiternus erit, sive nunquam per salutarem pœnitentiam delebitur.

X. Huc spectant etiam illæ sententiæ, quibus vel impiis in altera vita assequendæ veniæ spes omnis adimitur, vel nullum iisdem superesse misericordiæ locum perhibetur. Quas inter celebris ea est, quæ prostat apud Joannem Cap. 3. c. 36., ubi Salvator sic loquitur: *qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super illum*; hoc est, non obtinebit unquam misericordiam, aut delicti sui indulgentiam, non perveniet unquam ad vitam illam felicissimam, quæ credentibus a Dei pietate, & liberalitate confertur, sed ab illa jugiter excludetur, & *ira Dei* vindicans commissa crimina nunquam ab illo discedet, sed super eum æternum manebit, idest, *semper eum puniet*, inquit Eutichius, *per totam æternitatem*.

XI. Memoranda quoque sunt Apostoli verba in Epistola ad Rom. Cap. 20. c. 4. ubi sic peccatorem hominem interpellat: *an divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus; iis, qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam: iis autem, qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio*. Quo in loco, ut animadvertit S. Augustinus in Psalm. 100. duplex tempus exerte distinguit sanctus Apostolus: tempus nempe *misericordiæ*, quo nempe Deus divitias benignitatis & patientiæ in homines effundit, ut ad ipsum se convertant, & dignam culparum suarum pœnitentiam agant: quod est tempus vitæ præsentis, & tempus *iræ & indignationis*, quo scilicet Deus continens in ira sua misericordias suas, vindictam sumit de injuriis in se commissis, & contumaces homines dignis suppliciis plectit: & est tempus vitæ futuræ. Qui ergo nunc contemnit divitias divinæ bonitatis, nec ad pœnitentiam adducitur, solum deinceps experietur iram, & indignationem Dei, sublata omni experiundæ misericordiæ spe. Hac de causa idem Apostolus alibi reprobos vocat, *vasa contumeliæ, & vasa iræ apta in interitum*, in quæ nempe nihil amplius effluet ex pelago divinæ misericordiæ, & pietatis.

XII. His concinunt verba, quæ leguntur apud Matth. Cap. 25. ubi Christus proposita parabola de Virginibus prudentibus, & fatuis, his licet pulsantibus, & quærentibus misericordiam, se dicturum prædicit: *nescio vos*, idest, pro meis non agnosco, in sempiternum respuo. *Cum dixerit*, inquit S. Joan. Chrysostomus, *nescio vos, nihil aliud, quam Gehenna, & intolerabilis cruciatus relinquitur*. Quod clarius expressit Dominus apud Lucam Cap. 13. dicens: *cum intraverit Paterfamilias, & clauserit ostium, incipietis foras stare, & pulsare ad ostium dicentes: Domine aperi nobis. Et respondens dicet vobis: nescio vos unde sitis*. Quam sententiam præclare admodum exponit Venerab. Beda inquiens (a): *Pater-*

(a) Apud D. Th. in Ca en.

terfamilias est Christus, qui cum ubique ex divinitate sit, illis jam intus esse dicitur, quos in cælo præsens sua visione lætificat: sed quasi foris est his, quos in hac peregrinatione certantes occultus adjuvat. Intrabit vero, cum totam Ecclesiam ad sui contemplationem perducet. Claudet ostium, cum reprobis locum pœnitentiæ tollet, qui foris stantes pulsabunt, idest a justis segregati, misericordiam, quam contempserunt, frustra implorabunt.

XIII. Ex quibus aliisque similibus textibus sic arguere licet adversus Origenistas. Si omnes improbi tandem æternam salutem adepturi forent, ut ipsi putant, perperam in Scripturis distingueretur tempus gratiæ, & misericordiæ, & tempus indignationis, & vindictæ: perperam Christus induceret quosdam, peracto judicio, divinæ pietatis januam frustra pulsantes; perperam alii ex hominibus vocarentur *vasa electionis, & honoris*, alii *vasa iræ, & contumeliæ:* omnes quippe essent electi, & præordinati in vitam æternam, omnes essent vasa honoris, omnium nomina scripta essent in libro vitæ. Quid enim refert, quod non omnes statim beatitudinem consequantur, si eam certo, ut illi garriunt, aliquando consecuturi sunt? Nonne hoc satis est, ut vere omnes dicantur electi, & in vitam æternam præordinati, aut in libro vitæ conscripti, quemadmodum sentit Ecclesia catholica de animabus omnibus in flammis piacularibus detentis, tametsi earum non paucæ per plura sæcula ab æterna gloria excludantur? Nonne janua cælestis regni demum aperiretur Damnatis pulsantibus & quærentibus misericordiam, contra ac Salvator dixerit? Nonne futuræ vitæ tempus esset non solius iræ & indignationis, sed pietatis etiam, & veniæ, quam tandem impetrarent? Falsæ igitur redderentur tot Scripturæ locutiones, vereque homines Christus & Apostolus fefellissent, dum ea constanti sermone prædixerunt.

XIV. Tot divinis oraculis postremo subjicio quæ scribit S. Paulus ad Galatas, & ad Corinthios adversus Origenianam hypothesim plane decretoria. In priore namque loco Cap. 5. hæc ait: *manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia &c., quæ prædico vobis, sicut prædixi; quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur*. Quod urgentius monet in posteriore Cap. 6. tanquam rem extra omnem controversiam positam, & cunctis exploratissimam, inquiens: *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt*. Quæ verba expendens S. Augustinus lib. 21. de Civit. Dei Cap. 25. ita appositissime subdit: *Hæc profecto falsa est sententia, si tales post quantalibet tempora liberati regnum Dei possidebunt. Sed quoniam falsa non est, profecto regnum Dei non possidebunt. Et si in regni Dei possessione nunquam erunt, æterno supplicio tenebuntur: quoniam non est locus medius, ubi non sit in supplicio, qui illo non fuerit constitutus in regno.*

CA-

CAPUT VIII.

Novo argumento eliditur Origenistarum systema deducto ex verbis, quæ Christus protulit de Juda Proditore. Responsa, quæ huic adhibet Anonymus quidam Origenista, frivola, ac nugatoria demonstrantur. Perperam hic Author divino Redemptori attribuit, quod soli Judæ convenire potest. Confessio, quam ab eo demum extorsit, verborum Christi perspicua veritas, totam ejus hypothesim labefactat, ac subruit.

I. ARgumentum, quod hoc capite pertractandum aggredior, haud magni fortasse momenti prima fronte videbitur, si præsertim cum tot aliis firmissimis, quæ hucusque perpendimus, conferatur. At, ut arbitror quidem, non ita profecto judicaverit, qui rem acu tetigerit, eaque, quæ a nuperis Origenistis docentur, sub oculos habuerit. Sumitur illud ex verbis, quæ divinus Salvator in suprema cęna pronunciavit de Juda Proditore, prout legimus apud Matth. Cap. 26. c. 24., & apud Marcum Cap. 14. c. 21.. Dum enim Jesus discumberet cum Discipulis, ad eos repente conversus dixit: *amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est... Et filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille*: Sive, quod perinde est: *melius erat ei, si natus non fuisset &c.* Cum enim comparativis hebræi careant, ponitur hic absolutum pro comparativo: ut & alibi frequenter.

II. Christum Dominum in ea comminatione *væ homini illi &c. bonum erat &c.* ad pœnam respexisse, qua pro execrando proditionis scelere Judas in futura vita mulctandus fuerat, res est ex ipso contextu satis explorata, traditurque a præcipuis Ecclesiæ Patribus. S. Hieronymus in Matth., ad illa verba sic ait: *multo melius est non subsistere, quam male subsistere. Pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia.* Euthimius ita textum illum interpretatur: *utile fuisset ei, cum in utero matris cresceret, omnino non nasci, qui tale flagitium perpetraturus erat, ut tali dignus futurus esset supplicio.* Victor Antiochenus in Marcum: *bonum erat ei, si natus non fuisset: hoc dicitur propter duros cruciatus, quos apud inferos expensurus erat; siquidem satius est omnino non esse, quam tantis miseriis & calamitatibus perpetuo obstrictum esse.* Theophylactus item in Marcum: *bonum erat ei &c.: dictum*, inquit, *hoc est propter pœnam, qua cruciandus erat Judas; melius est enim omnino non nasci &c.* Author *serm. ad fratres in Erem.* apud S. Augustinum, serm. 20. *bonum erat ei &c. Quare illi melius fuisset, si natus non fuisset, nisi quia melius est omni esse carere, quam in inferno jacere?* Idemque habent Vener. Beda, S. Anselmus, aliique. Eamdem quoque expositionem sequuntur nobiliores quique Scripturæ Interpretes, ex quibus solius Cornelii a Lapide verba refero dicentis in citatum Matth. locum: *minatur Christus Judæ væ damnationis, & Gehennæ. Longe enim satius est non esse, quam esse ad hoc tantum, ut semper miserrimus sit, & perpetim ardeat in Gehenna.*

III. Hoc semel tanquam certo constituto, en firmum & efficax argumentum, quod totam evertit recentium Origenistarum molem. Ut ut diuturna ac horribilia ponantur esse tormenta, quibus ob sacrilegum proditionis nefas addictus est infelicissimus Judas, si restitutio in integrum, quam illi comminiscuntur, ac æterna felicitas tandem subsecutura foret, nullatenus efferre debuisset, sive potuisset increata Veritas: *bonum*, sive *melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Omnibus siquidem rite perpensis judicare minime poterat, majus bonum esse pro Juda non habere, quam habere esse: æternitas enim beatitu-

titudinis, qua in illorum sententia demum donandus est, licet eam supplicia quantalibet, & quantumvis diuturna præcesserint, bonum longe majus est, atque præstantius, quam nunquam extitisse, atque adeo beatitudine perpetuo carere, ut nemo non videt. Igitur si Christus Jesus qui omnia plenissime noverat, asseruit, quod melius Judæ fuisset nunquam nasci, sive nunquam existentiam habere, consequens plane est nullam prævidisse nefarii Proditoris in integrum restitutionem, & in regni sempiterni gloriam receptionem, sed potius ipsum per totam æternitatem iis obnoxium futurum tormentis, quæ terribili illa sententia, *væ homini illi, per quem filius hominis tradetur*, designavit. Lubet rem hanc idoneo exemplo amplius declarare. Nota omnibus est, quemadmodum calamitas, quam ob fratrum invidiam, & mulieris Putipharis calumniam perpessus est Patriarcha Joseph in Ægypto, ita felicitas & gloria, quam deinceps consecutus fuit ob gratiam, ac benevolentiam Regis Pharaonis. Fingamus itaque animo aliquem utrumque prævidisse & Joseph calamitatem, & sublimem ejus gloriam, qua toto vitæ suæ tempore deinde potitus est; huic sane præferre illam neutiquam potuisset, neque de Joseph asserere, quod melius ipsi erat, quod nunquam fuisset in Ægypto: non alia profecto de caussa, nisi quia gloria, atque felicitas, quæ subsecuta est, bonum adeo excellens erat, ut malum præcedentis calamitatis cum ipsa collatum vix æstimari deberet. Idem ergo potiori jure dicere opus esset de Proditore Juda, posita Adversariorum hypothesi. Æterna enim felicitas, quam demum, si ipsos audimus, consequetur, ita magnitudine, & præstantia sua excedit, ac veluti exhaurit quodvis temporale malum, ut tota pœna, quam pro commisso scelere subire cogeretur per quantalibet sæcula duratura, in tantæ felicitatis conspectu pro nihilo ferme pendenda foret: adeoque procul a vero esset Christi locutio, *væ homini illi, per quem filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset*. Ne igitur divinam Sapientiam, & veracitatem vel ignaram, vel mendacem ponamus, fateamur, oportet nihil aliud de futuro Judæ statu prævidisse Dominum nisi sempiternam miseriam, ad quam ob facinus perpetratum damnandus fuerat.

IV. Sed audi responsiones, quas huic argumento adhibuerunt Adversarii, & ex earum futilitate vim ejus pluris æstimaveris. Celebris quidam Author inter nuperos Origenistas (a) in Epistola gallica lingua conscripta *de statu animarum*, hoc sibi argumentum solvendum sumit, ac respondet, " Christum „ in ea sententia non esse locutum de „ futuro Judæ statu dogmatice, quasi „ nempe articulum aliquem fidei condiderit, quo certiores nos faceret, „ quid de postrema Damnatorum conditione credere deberemus: simpliciter „ intuitum esse infelicem hujusce hominis sortem, qui proditionem sacrilegam animo revolvebat, turbatumque aspectu horribilium pœnarum, quas subiturus erat, ea verba „ protulisse juxta desperationis statum, „ in quem nefandum flagitium illum conjiciebat. Et quisnam, subdit, ambigere „ potest, quin atrocia tormenta, quibus Judas addictus fuit, sæpius ipsum impulerint ad maledicendum diei, „ quo natus est, & lucem vidit. „ Hæc ille (b).

V. Quam frigida, quam imbecilla, & nugatoria sint hujusmodi responsa,

 ne-

(a) apud Franciscum Roches Epist. 38.

(b) J. Christ n' a pas prononcé ces paroles touchant Judas, dogmatiquement, pour en faire ce qu' on appelle un article de Foi, pour nous mettre au fait sans équivoque sur la derniere condition des damnez; qu' il envisage simplement l' état de ce malheureux, qui étoit sur le point de le trahir; qu' épouvanté des tourmens, qu' il devra subir, il parle conformement à l' état de desespoir, ou sa trahison le jettera; & qui doute, ajoute-t-il, que les tourmens, que Judas aura éprouvez, ne lui aient fait souhaiter mille fois de n' avoir jamais vû le iour? Apud eumdem loco cit. n. 5.

nemo non intelligit. Quid enim in primis refert, num Christus laudata verba de Juda pronunciaret *historice*, vel *dogmatice*, & ut *aliquem fidei articulum conderet?* An forte Increata Veritas tunc solummodo verum prodit, cum *dogmatice* loquitur, aut condit articulos fidei? Nonne verbis illis, *væ autem &c.*, *bonum erat &c.*, nobis patefacere voluit miseram status conditionem, ad quam redigendus erat nequissimus Judas, eamque sincere, veraciterque proponere, prout reapse futuram prævidebat? Igitur nihil aliud prævidisse dicendum est, quam quod verbis expressit, atque adeo non restitutionem in integrum perfidi Proditoris, & subsecuturam æternam beatitudinem, sed æternam potius, & sine fine duraturam ejus damnationem.

VI. Quod addit subinde Author Anonymus, Christum imagine & horrore suppliciorum, quæ Judam in inferno manebant, de iis locutum fuisse juxta desperationis statum, in quem præceps ille ruebat, ineptissimum est, & risu potius, quam confutatione dignum. Cur enim Jesus Christus in ea proferenda sententia Judæ personam induit, aut induere debuit, ejusque turbidos desperationis affectus in semetipso exhibere, dum pœnam sceleri suo congruentem prædicebat? Cur ea verba proferre, veluti miseri Proditoris nomine, ejusque sortem nobis ob oculos ponere, non prout revera futura erat, sed prout præpostere ac falso a Juda in inferno concipienda fuerat? *Turbatum* quidem *spiritu* divinum Redemptorem fuisse memorat S. Joannes priusquam prædiceret proditorem. Sed *non ullo modo dubitandum*, inquit S. August. (*a*), *non enim animi infirmitate, sed potestate turbatum .... Non aliquo est cogente turbatus, sed turbavit semetipsum quod de illo evidenter expressum est, quando Lazarum suscitavit. Nam ibi scriptum est, quod turbaverit semetipsum, ut hoc intelligatur, & ubi non scriptum legitur, & tamen eum legitur fuisse turbatum*. Turbatus est spiritu, inquit S. Evangelista, hoc est animo, vel voluntate sua in se ipso turbationem effecit, quin tamen turbatio spiritum ejus, mentisque celsitudinem attingeret. Turbatus est, nempe commotus cogitatione horrendi facinoris, quod Judas machinabatur, & affectu doloris, & commiserationis in eum, quem ruere in perditionem cernebat, quemadmodum *videns Civitatem* Hierusalem, & ejus excidium contemplans, *flevit super illam*. Et plane quis adeo deliret, ut eadem lamenta, & inconditas desperationis voces divinæ Sapientiæ tribuat, quæ Damnatorum propriæ sunt? Equidem concipere licet Judam jam in inferis constitutum ob gravissima supplicia, quæ patitur, & quorum finem ignorat, appetere posse ipsum non esse, aut nunquam natum fuisse, magnisque clamoribus, quos dolorum extorquet acerbitas, in hæc desideria continenter erumpere. At concipi neutiquam potest in eadem desideria effusum Christum Redemptorem, cujus mentem nulla inordinata affectio obnubilare, nullus error, aut deceptio corrumpere poterat, sed nitidissimo lumine contemplabatur statum perfidi Discipuli, qualis per omnem æternitatem futurus esset, adeoque nec de illo loquebatur, nisi juxta rectum illud judicium, quod præconceperat. Quapropter si ea verba de Juda pronunciavit, *væ homini illi, per quem filius hominis tradetur: bonum erat ei si natus non fuisset*, colligere necessum est, non jam ejusdem Apocatastasim ab adversariis confictam prævidisse, sed solam acerbissimam pœnam ab eo sine fine perferendam.

VII. Cæterum, quod magis obstupescas, idem Origenista non ita inani huic responsioni adhæret, quin simul eodem loco subindicet, de Proditore Juda concedi posse nunquam in meliorem statum restitutum iri, sed ejus supplicium sine termino duraturum ob peculiare Christi de ipso testimonium (*b*). At

(a) Tract. &c. in Joan. (b) Vide cit. Epist.

At vero non idem afferendum esse de cæteris damnatis, de quibus paria in sacris litteris non leguntur.

VIII. Verum inscitiam suam, dum ita respondet, maxime prodit nuperus Author, præcipuumque Origenistarum fundamentum, immo totum systema penitus subruit. Si enim fieri posse existimat, ut Deus nunquam ad felicitatis statum revocet Proditorem Judam, sed suppliciis plectat æternis; igitur neque bonitas Dei, neque sapientia, nec æquitas id necessario exposcunt, ut hujus infelicissimi hominis cruciatibus, & miseriæ finem demum imponat; igitur, saltem aliquo in casu, & ex ipsius confessione, conciliari poterit æternitas absoluta pœnarum cum divinis hisce attributis. Cur ergo tot expostulationes, atque clamores excitat in suis Epistolis adversum pœnarum æternitatis assertores, ac si de Deo, ejusque perfectionibus perverse sentiant, neque rectam ullam imbiberint justitiæ vindicis ideam? Quæcumque sane proferre potest, contra pœnarum æternitatem argumenta, aut nihil probant, aut probant, etiam ipsius Judæ æque ac cæterorum Damnatorum restitutionem. Cur enim cæteri damnati in Dei regnum, & gloriam restituantur, Juda flammis æternis ablegato, cum plures saltem ex illis, vel parem, vel etiam majorem pęnę reatum suis noxis contraxerint? Quod si idem quoque de his omnibus affirmet, quare horum miserorum pęna non pugnat cum justitia, & reliquis Dei perfectionibus? Aut cur Dei bonitas, & sapientia non exigunt ut creaturas omnes ad eum finem tandem perducat, propter quem createę sunt? Quod est potissimum hujusce Authoris argumentum, quo catholicum dogma subvertere nititur.

IX. Quę addit Author idem in sua Epistola, virum exhibent propriis se antilogiis passim conficientem. Fatetur Judam dubio procul ignorare, an tormenta, quę suffert, finem tandem habitura sint (*a*). Igitur juxta suæ doctrinæ principia, nihil habet infelicissimus homo, unde agnoscat justitiam pœnæ, qua a Supremo Judice damnatus est ob proditionis scelus, & hac cognitione se ad salutarem pœnitentiam disponat. Quoniam, ut hæc pœna *justa* sit, si eidem credimus, finem habeat, necesse est. Propterea quandiu Judas de fine supplicii sui incertus erit, continuas evomet in Deum blasphemias, clamabitque hujusce Authoris verbis, *se injuste nimium, crudeliterque puniri, se talem pœnam non esse promeritum, amplius a se exigi in supplicio, quam commissum fuerit in delicto &c.* Quo ergo pacto istiusmodi desperationis, ac blasphemiæ vocibus ad eam conversionem, sive, ut appellat, *purificationem* disponetur, quem ille comminiscitur, & prorsus necessariam judicat, ut in meliorem, feliciore mque statum restituatur? Quod si hoc de Juda, idem nemo diffitebitur de cæteris damnatis, quorum melior caussa, & conditio jure nullo constitui potest. Incerti itaque & ipsi erunt de suæ damnationis fine. Quare horrendis suppliciis adacti in pares erumpent desperationis voces, Deumque ipsos percutientem, nedum ut justum Judicem non agnoscent, & colent, sed potius tamquam infensissimum hostem, & ultorem injustum conviciis ac blasphemiis proscindent: atque ita graviora perpetim opponent obstacula propriæ purificationi, & restitutioni.

X. Concludo itaque cum laudato Scriptore de Roches, (ex quo plura, quæ hoc capite proposui, delibasse me ingenue fateor,) vel hoc uno Judæ Proditoris exemplo recentium Origenistarum systema penitus dirui, manifestæque falsitatis convinci, ac tum Judæ, tum cæteris quibuscumque ad inferna damnatis non alia de caussa melius fuisse *non nasci* juxta Christi Servatoris verba, nisi propter horribilia tormenta, quæ in omnem æternitatem sustinere debent, absque ulla spe veniæ, ac salutis.

(a) *Judas ignore sans doute si ses tourmens prendront fin.* pag. 53. apud eumdem.

CAPUT IX.

Peculiare quorumdam Origenistarum effugium ad laudata Scripturarum loca præcluditur. Nullam illud impœnitentibus impiis conferre valet probabilem spem vitandi æterna supplicia. Quamquam Deus absoluta potestate damnatos ab æternis pœnis eripere queat, id præstare nequit potestate ordinaria, sive ordinata. Decretum Dei de malis perpetuo puniendis absolutum est, non mere comminatorium. Si justum non esset pœnam æternam pro peccatis infligere, nec comminari illam Deus debuisset. Objectio solvitur, quam ex facto Ninivitarum Adversarii conficiunt.

I. TEstimonia, quæ hactenus ex penu divinarum litterarum produximus, adeo perspicua, gravia, & ineluctabilia visa sunt non paucis eorum, quibus cæteroqui non displicet recentium Origenistarum hypothesis, ut ingenue fateantur inepta esse, quæcumque isti reponere solent, ut eorumdem vim elevent, aut effugiant. Quare alio se receperunt, novamque ea eludendi viam excogitarunt, quam faciliorem, & commodiorem arbitrantur. Horum sensum exponere placet verbis duorum celebrium inter novi hujusce effugii promotores. Tilotsonus Anglus postquam *Serm.* 35. sententiam a Christo in die supremo ferendam illustravit, ejusque sensum legitimum adversus tum Socinianos, tum Origenistas vindicavit, ita differit de ejus executione quoad pœnæ æternitatem: " post hæc illud " animadvertere fas est, liberum esse " minas intentanti, eas ad effectum haud- " quaquam perducere, si hoc sibi vi- " deatur. Hoc enim versatur inter pro- " missiones, ac minas discrimen obser- " vatione dignum, quod promissor jus " alteri tribuit adversum seipsum, adeo " ut juxta regulas justitiæ, & fidelita- " tis promissis stare teneatur, verique " nominis injuriam irroget, si ea exa- " cte non impleat. Non eodem modo " se res habet de illo, qui minatur. " Jus enim in ipso remanet minas exe- " quendi, vel non exequendi, ac citra " alicujus injuriam potest non uti jure " suo, ac debitum dimittere." Ex quo refert, quod tametsi Deus pœnam vere æternam denunciet in terribili illa sententia, quam proferet in die judicii, non sibi libertatem ademerit rigorem illius in executione temperandi, damnatosque ex igne æterno liberandi.

II. Ejusdem vestigia premit Joannes Clericus, eamdemque sententiam tradit pluribus in locis. Primum in notis *ad Caput* 8. *lib.* 3. *Theol. dogm. de Angel: P. Petavii* ita Origenistas sentire refert: *fatentur*, inquit, *illi Deum intendere peccatoribus contumacibus pœnas æternas in Scriptura variis de rationibus, quas proferre nihil attinet: Sed ajunt propterea Deum jus remittendarum pœnarum nequaquam amisisse. Sic carceri perpetuo addicuntur rei, quos postea summa potestas, si velit, liberat. Sic leges feruntur æternæ, quas tamen Legislator abrogare potest. Sed nolo Origenistarum causam agere*, quam tamen alibi expresse defendit. Nam *tom.* 7. *Biblioth. Selectæ art.* 8. citatum Tilotsoni sermonem, ejusque propositam sententiam approbat, additque *notum satis esse nunquam minas ad effectum perduci eo in rigore, quem præferunt, dataque opera Principes legum suarum observantiam magna urgere severitate, ut subditos ab iis violandis deterreant, & in officio contineant. Quapropter*, subdit, *non est cur de divinæ Justitiæ rigore conquerantur, cum nemo sciat, quo pacto Deus executurus sit in die Judicii sententiam, quam modo denunciat.* Plura adjicit Tom. 9. ejusdem Biblioth., quæ huc recidunt omnia: " non posse ex Scri- " pturis tametsi perspicuis certo colli- " gi pœnarum æternitatem, nosque " ignorare quemnam fortasse modum " minis a se factis apponet piissimus " Deus, qui licet delinquentes punire " debeat, nulla tamen lege adstringi- " tur eo rigore punire, quo minatus

" est,

„ est, sed ex arbitrio, & libertate sua „ pœnam saltem ex parte condonare „ potest.

III. En igitur postremum Origenistarum effugium ipsorum verbis propositum, quod, ut facile quisque intelligit, illud idem omnino est, quod jam proposuerat Antonius Collinius in pestilenti libro *de libertate cogitandi*, alibi a nobis memorato, hoc dumtaxat intercedente discrimine, quod ille absolute de futurarum pœnarum existentia, hi vero de sola earum æternitate loquuntur. Quare quæ *Cap.* 13. *primæ Dissert.* dicta sunt, æque militant adversus horum opinationem, eamque vanam & inanem esse manifestant. Atque in primis hujusmodi evasio nullum impiorum spei probabile fundamentum præbere potest. Ex eo namque, quod aliquid contingere potest, colligi prudenter nequit, quod non ita reapse continget. Potest, inquiunt, Deus comminari æternas pœnas ad terrorem tantum incutiendum; potest, utpote creditor, damnatis æternum supplicium non infligere, sed ex sua liberalitate dimittere. Sed nonne etiam potest tale supplicium irrogare? Cur igitur potius inferes sperandum esse, quam desperandum de remissione? Potest creditor donare tibi centum nummos aureos, quos ipsi debes: sed potest etiam exigere. Potest Princeps te legis transgressorem morte non damnare: sed & damnare potest. Nunquid ex hac sola utriusque potestate in spem aliquam erigeris, quod vel debitum non persolves, vel capitis pœnam effugies?

IV. Sed præterea cum dicunt, *potest Deus ex sua libertate condonare æterna supplicia*, vel loquuntur de potestate illa, quam Theologi vocant *absolutam*, eaque spectat, quæ esse non repugnat: vel de potestate, quam *ordinariam*, vel *ordinatam* appellant, quatenus de rebus omnibus disponit juxta regulas a se constitutas. Si de priore sermonem habeant, libenter largimur ipsis Deum nedum æternum, sed etiam quodcumque supplicium remittere posse peccatoribus quamquam contumacibus. At vero quis, nisi amens, ex hac potestate sibi fundamentum aliquod sperandi confingat? Quis unquam sibi persuasit se mortem fortassis evasurum, quod in Deo summa potestas est ipsum a morte liberandi? Quod si de posteriore loquantur, de ea nimirum, quæ spectat in rerum ordinem præfinitum, legesque a sapientia divina constitutas, jam præter Dei potestatem quidpiam aliud assignent oportet, unde spem aliquam concipere liceat, non esse reprobos homines puniendos suppliciis æternis. Sed ut ut in omnem se partem contorqueant, ac penitissime cuncta rimentur, nihil prorsus invenient, quod opinationi suæ vel tantillum suffragetur. Nam quid esse possit de Damnatorum sorte, juxta ordinem legesque a Deo statutas, non ex iis definire debemus, quæ nobis arrident, aut magis consentanea videntur, sed quæ extant in sacris libris, quorum oracula certissima sunt. Porro si Scripturas consulamus, nec vola, nec vestigium in ipsis occurrit, unde eruere liceat, Deum pęnas fortasse non inflicturum æternas: quin eæ potius spem omnem de pęna aliquando finienda præcidunt. Proponunt illæ quidem terribile supplicium, ut mortales ejusdem timore concussi a via mala recedant, virtutemque amplectantur. Quod si præstent, spem eisdem faciunt de divina misericordia impetranda, ac æterna salute obtinenda; si autem in peccato obfirmati ex hac vita decedant, nullum amplius iis tribuunt pęnitentiæ spatium, nullum salutis locum, nullum sempiternæ damnationis remedium. Qua ergo ratione, quo fundamento dici valet forte æternas non futuras improborum pęnas, quia Deus tamquam creditor eas remittere potest?

V. Ulterius spes nulla, Adversariis fatentibus, subesse potest, quod finem fortasse habitura sint inferni supplicia, si Scripturarum oracula, quæ illa *æterna* esse pronunciant, non sint meræ comminationes, aut terricula, sed absoluta de iis inferendis decreta. Hoc posito velut omnibus explorato, sic arguere licet: nullæ concipi locutiones, nullæ

læ phrases, formulæ nullæ valent, quibus absoluta Dei voluntas exprimitur, clariores, efficacioresque, quibus usa est divina Scriptura in exprimenda penarum æternitate: igitur non meræ comminationes, aut terricula, sed absoluta decreta credenda sunt. Prior illa propositio manifesto constat legenti ea testimonia, quæ tribus integris capitibus a nobis producta fuere: quæ non aliam plane ideam ingerunt, quam definitæ prædictionis eorum, quæ eventura sunt impiis post mortalem hanc vitam. Ne omnia iterum oculis subjiciamus, unum vel alterum duntaxat consideremus; ac præsertim verba illa, quæ supremus Judex se prolaturum testatur in die judicii, *discedite a me maledicti in ignem æternum:* Quæro enim ab Adversariis, feretur ne hujusmodi sententia in eos, qui a sinistris erunt, vel non feretur? Si ferenda non est, ergo increata Veritas, sapientia Patris fallacibus nos verbis decepit. Quod si ferendam esse concedant: ergo juxta ipsius verba reapse impii discedent a Christo in ignem æternum: idque eodem in loco affirmat divinus Salvator, dum subdit completo judicio: *& ibunt hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam*: quibus in verbis non minę aliquę exprimuntur, sed executio sententię, quam se laturum prędixit. An forte dicere audebunt totam eam historiam ad inane, vacuumque effectu terriculamentum incutiendum a Christo confictam esse? Igitur eodem temerario ausu effutire poterunt neque fortasse futurum extremum Dei judicium, sed ad terrorem tantummodo fuisse confictum: neque enim istud luculentiore sermone prędicitur, quam ęterna impiorum pęna. Quod si judicium certissime futurum admittunt, cur non etiam certissime eventura concedunt, quę in eo peragenda eadem divina Veritas eodem loco, textuque pręnunciat?

VI. Idem pariter observare est in aliis locutionibus, ubi simpliciter exponitur quid de futuro impiorum statu jam ab ęterno decreverit Deus, ut e. g. Verba illa, *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*, prolata ab Isaia, & a Christo Domino eodem loco ter repetita, ut vehementius veritatem eorum commendaret: & illa Joannis in Apocalypsi non semel adhibita, *cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*: ubi illud fas est animadvertere, quod jussus fuit scribere Joannes cap. 21., & 22. *hæc verba fidelissima sunt, & vera, omnia scilicet, quæ tibi Deus per Angelum revelavit*, (inter quę ea pręcipua sunt, quę de cruciatu impiorum in omnia sęcula duraturo patefecerat), *ita prorsus evenient, ac prædicta tibi fuere*. Si comminandi tantum caussa, non exequendi animo ęternum illud supplicium prenunciasset, ita ne loqui potuisset? Ejusne verba, quibus non responderet eventus, *fidelissima* ac *vera* forent, an potius sublesta, immo deceptoria?

VII. Nec solę locutiones, sed etiam exempla, quę extant in sacra Scriptura, hoc ipsum validissime confirmant. Pręter illud Judę Proditoris, quod jam superiore capite satis expendimus, ad rem quam maxime facit, quod de Divite Epulone fato jam functo legimus. Illum namque Christus Dominus nobis exhibet ob voluptatum amorem, & animum in pauperes immisericordem in Gehennę suppliciis immaniter cruciatum, ac ardoris sui refrigerium aliquod frustra efflagitantem. Abrahamum subinde repręsentat nedum, quod ille petebat, minime elargientem, sed omnem tum ipsi, tum cęteris, qui in loco eodem versantur, consolationis spem adimentem verbis illis: *in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare*. Ut ut admittamus hanc non esse historiam, sed parabolam, rem tamen ipsam omnino certam supponit, divites nempe crudeles, aliosque nefarios homines hunc demum exitum consequi, ut ad inferorum supplicia detrudantur, spe omni illinc exeundi sublata: alioquin tam excellens Parabola nihil plane significabit,

bit, aut Christus eam proponendo nos fefellit.

VIII. His accedunt omnia illa testimonia, quibus diserte asseritur nullum reprobis post mortalem hanc vitam superesse spatium pœnitentiæ, aut boni aliquid operandi, unde ad veniam, & misericordiam consequendam se disponant. Fatentur Adversarii finem habere non posse damnatorum miseriam, nisi de noxis, & sceleribus, quibus eam promeriti sunt, pęnitentiam agant, ac piis actibus, & affectibus dignos se venia ac misericordia impetranda constituant. Si igitur nullus iis salutari pęnitentię locus reliquus sit, neque ulla reliqua est consequendę salutis via. Porro in sacris litteris res adeo clara, compertaque est solius vitę pręsentis tempus a divina Providentia destinatum fuisse hominibus, ut agant pęnitentiam, piisque actionibus salutem suam operentur: futurum vero non pęnitentię esse, sed retributionis, pręmii scilicet, aut vindictę, ut nihil clarius, ac certius desiderari queat. Quare autem sacrę litterę aditum omnem ad obtinendam salutem damnatis pręcludunt, nisi ut certiores nos reddant ętermum impiorum exitium firmo absoluto Dei decreto constitutum esse?

IX. Nonnulli ex Adversariis his adeo convincuntur, ut sincere fateantur, nihil esse in divinis Scripturis, unde colligere liceat Decretum Dei de æterna pęna inferenda non esse absolutum, sed comminatorium. Quapropter missa tot authoritatum discussione ad humanæ rationis lumen se recipiunt, in eoque se firmum fundamentum reperisse obganniunt, unde Scripturæ verba non absolutæ prædictionis, sed minarum loco duntaxat habenda sint: quia nimirum, inquiunt, si pęnarum æternitas cum purioribus justitiæ vindicis ideis conferatur, cum iis omnino pugnare deprehenditur.

X. Nemo est, qui non videat Adversarios hac responsione causam suam ab uno ad aliud tribunal evocare, quodque magis mirere, non ut fieri solet ac debet, ab inferiori ad superius, sed a superiore ad inferius. Verum huc eos modo non sequimur, ne extra orbitam nobis præstitutam divagemur. Hoc solum nunc animadverto, quod ad hanc evasionem intercludendam abunde est. Si æterna impiorum pęna revera justitiæ vindicis legibus repugnaret, nedum Deus absoluto decreto talem pęnam infligere minime statuisset, sed neque illam comminatus esset. Siquidem pęnam, quę secundum justitię leges irrogari non potest, neque fas est comminari: ac perverse se gereret, qui pro aliquo delicto supplicium minaretur, quod, spectatis omnibus circumstantiis, majus est ipsius gravitate, ac merito. Unde nec probus Rector, aut Princeps pęnam minatur, quam juste non potest infligere. Si igitur, ut ajunt Adversarii, ęterna pęna temporario peccato non deberetur, ac justitię legibus repugnaret, non solum Deus absoluto decreto, sed neque mere comminatorio eam statuere debuisset: adeoque perperam confugiunt ad repugnantiam, quam ipsi concipiunt, cum legibus justitię, ut clarissima Scripturę testimonia, quę ęternam pęnam peccatoribus denunciant, non tamquam absoluta Dei decreta, sed ut meras comminationes habeant. Verum hac de re infra.

XI. Tilotsonus in ipsa etiam Scriptura fundamentum aliquod opinationis suę se invenisse putat, in celebri nempe Jonę Prophetia de subversione Ninive. Jussu siquidem Dei citra expressam ullam conditionem, Propheta prędixit impię civitatis excidium post dies quadraginta eventurum; *adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur*, neque tamen eversio consecuta est, ut fuerat prędictum. Quidni ergo etiam sperare liceat Deum quidem denunciare hominibus ęterna supplicia, quę tamen non sit irrogaturus?

XII. Mirum profecto est hunc Authorem catholicam de pęnarum ęternitate sententiam hocce stramineo telo concutere voluisse. Pessime in primis ratiocinatur ille, dum ex uno facto arguit adversus innumera, quę pro alia parte conspirant. Si Jonę Prophetia

mere

mere comminatoria fuit, nec effectum habuit, sexcentæ aliæ, quæ in iisdem Scripturis extant, non mere comminatoriæ fuerunt, sed absolutæ, effectumque obtinuere. Cur ergo ex unica illa spem esse colligis Deum non inflicturum pœnas, sed duntaxat comminari, & ex aliis innumeris, quæ non mere comminatoriæ, sed absolutæ fuerunt, non potius concludis pœnas easdem reapse inflicturum, nec esse de remissione sperandum? Audi Joannem Chrysostomum spem illam tuam conterentem homil. 25. in epist. ad Rom. " Sed „ hæ comminationes tantum sunt, „ inquies. Et quomodo, quæso, tan„ tam rem audes pronunciare, & ex „ te ipso calculum ferre? Ego enim „ & ab iis, quæ dixit, & ab iis, quæ „ fecit Christus, contrarium demon„ strare valeo. Si enim propter futura „ supplicia non credis, saltem ex iis, „ quæ jam facta sunt, crede. Nam, „ quæ facta sunt, & in opus exierunt, „ minæ non sunt & verba. Quis er„ go sub Noe orbem totum inundavit, „ & grave illud naufragium curavit, „ totamque generis nostri perniciem? „ Quis postea fulmina illa, & incen„ dia immisit in Sodomorum terram? „ Quis Ægyptum totum in mare de„ mersit? Quis sexcenta hominum mil„ lia in deserto consumpsit? Quis Sy„ nagogam Abironis combussit? Quis „ jussit terram os aperire, & Core, „ Datan & socios absorbere?„ Et pluribus aliis commemoratis exemplis concludit: quemadmodum minæ tantum non fuerunt horum omnium prædictiones, ita neque solas minas reputari posse, quæ de æterno impiorum supplicio prænunciata fuere.

XIII. Ulterius verba, & circumstantiæ Prophetiæ de Ninive subvertenda satis indicabant eam comminatoriam, aut conditionatam esse. Ideo enim Deus Jonam misit ad Ninivitas, ut eos comminatione feralis excidii a via mala revocaret, & spatium dierum quadraginta concessit, ut pœnitentiam agerent, atque ita calamitatem, quæ impendebat, evitarent, ipsique Ninivitæ sub hac conditione; *nisi pœnitentiam agerent*, prophetiam complendam intellexerunt. Quare invicem dicebant: *quis scit, si convertatur, & ignoscat Deus, & revertatur a furore iræ suæ, & non peribimus?* E contra in prædictionibus de futuro contumacium peccatorum æterno exitio, nihil est, unde tacitam aliquam conditionem vel suspicari liceat: sed tum verba, quibus conceptæ sunt, tum circumstantiæ omnes, quas supra perpendimus, tum exempla, quibus declarantur; apertissime ostendunt definitivum, & absolutum esse divinum decretum de hujusmodi pœna impiis omnibus infligenda, qui ex hac vita sine pœnitentia decesserint.

XIV. Denique, quod rem plane conficit, nonne Deus reipsa præstitisset, quod Ninivitis prædixerat, eorumque Civitas certissime subversa esset, si non egissent pœnitentiam? Quis hoc inficiari audeat? Igitur id quoque citra dubium omne Deus ipse præstabit, quod peccatoribus minatur, nisi pœnitentiam egerint eo temporis spatio, quod ipsis ad pœnitentiam reliquit. Cum itaque pœnas æternas impœnitentibus denunciet, nullumque esse agendæ pœnitentiæ spatium in futura vita exerte declaret, effectum omnino habituræ sunt hujusmodi minæ, si nihil ex iisdem modo proficiant contumaces homines, neque a via mala discedant, sed in ea ad mortem usque perseverent. *Quia Ninivitæ*, inquit S. Joannes Chrysost. (a), *pœnitentiam egerunt, minas in verbis tantum sisti curaverunt. Vis tu id tantum comminationem esse? In tua potestate id situm est. Melior evade, & comminatio sistitur. Si vero, quod absit, minas spreveris, in experimentum venies. Qui diluvii tempore erant, si minas timuissent, rem non experturi erant. Et nos, si minas timeamus, experimentum non habebimus*. Et S. Augustinus cum sibi exemplum idem Ninivitarum obje-

(a) Homil. 1. in Epist. ad Thessal.

objecisset *lib.* 21. *de Civit. Dei Cap.* 18., ita respondet *Cap.* 24.: „ cæterum eos, „ qui putant minaciter potius, quam „ veraciter dictum: *discedite a me maledicti in ignem æternum:* &, *ibunt* „ *hi in supplicium æternum:* &, *cruciabuntur in sæcula sæculorum:* &, *vermis eorum non morietur, & ignis non* „ *extinguetur*, & cætera hujusmodi; „ non tam ego, quam ipsa Scriptura divina planissime, atque plenissime redarguit, ac refellit Ninivitæ quippe „ in hac vita egerunt pœnitentiam, & „ ideo fructuosam velut in hoc agro seminantes, in quo Deus voluit cum „ lacrimis seminari, quod postea cum „ lætitia meteretur &c. „

CAPUT X.

Alia ad eamdem evasionem amplius intercludendam argumenta. Pugnat illa cum immutabilitate divini decreti, quod juramento suo Deus confirmavit. Tilotsoni, & Clerici responsiones inutiles demonstrantur. Pugnat etiam cum divina veracitate, quæ, admissa Adversariorum hypothesi, conciliari nequit cum iis, quæ de æterna impiorum miseria revelata sunt. Ac demum pugnat cum ipsa Dei sapientia, ac justitia: adeoque impossibilis undecumque est conficta illa sempiternæ pœnæ remissio.

I. VAnam, & inanem prorsus esse Adversariorum evasionem jam expositam, ex iis, quæ superiore capite dicta sunt, adeo evidenter apparet, ut nemo nisi plane delirus spem inde concipiat æterna fortasse non futura supplicia, quæ Sacræ litteræ tam sæpe denunciant. Nihilominus, quoniam hoc est præcipuum recentium plurium Origenistarum fundamentum, eoque dejecto fatentur nihil impiis sperandum superesse de pœnæ tam terribilis remissione, novis machinis illud adoriri placet, penitusque convellere. Hoc est itaque, quod illi veluti principii certissimi loco ponunt, atque ad ravim inculcant: *quamquam Deus in sacris libris pœnas æternas comminatus fuerit verbis satis disertis, atque perspicuis, non ex hoc tamen sibi facultatem eripuit moderandi decretum suum. Quemadmodum & humani Principes, aut legumlatores, licet pœnas gravissimas ac perpetuas sæpe decernant adversum legum transgressores, non sibi potestatem adimunt veniam reis concedendi, aut pœnarum severitatem temperandi. Poterit ergo Deus supremo hoc suo dominio uti, & damnatis tandem ignoscere, eosque ab æterno supplicio liberare*. Ita Clericus ut supra, & alii.

II. Ut igitur hoc fundamentum omnino conteram, illud probandum suscipio, remissionem illam æternæ pœnæ, quam possibilem jactant, positis iis, quæ nobis a Deo revelata sunt in Scriptura, esse impossibilem, utpote pugnantem cum præcipuis divinis attributis, immutabilitate, veracitate, sapientia, atque justitia: adeoque necessarium esse, sin necessitate absoluta, saltem necessitate, quam vocant *suppositionis*, ut Deus pœnas illas reprobis infligat, ac nunquam remittat.

III. Ut primum id ostendam ex Dei immutabilitate, illud tamquam omnino exploratum constituo, quod si semel decreverit Deus punire impios contumaces sempiterno supplicio, jam hoc decretum fixum & constans permanebit, & effectum certissime habiturum est; *non enim*, inquit S. Thomas (*a*), *potest esse quod Deus aliquid se facturum disposuerit, quod postmodum ipse non faciat: alias ejus dispositio esset mutabilis: quod est impossibile. Nam tunc voluntas mutatur* (pergit ille) *si aliquis incipiat velle, quod prius non voluit, vel desinat velle quod voluit; quod quidem accidere* non

(a) lib. 2. cont. Gen. cap. 28.

non potest, nisi præsupposita mutatione, vel ex parte cognitionis, vel circa dispositionem substantiæ ipsius volentis: unde concludit, quod cum & substantia Dei, & ejus scientia sit omnino immutabilis, immutabilem quoque esse ejus voluntatem necesse sit. Quare ad rem plane non sunt exempla, quæ proferunt Adversarii ex iis, quæ in humanis sæpe contingunt. Ideo enim Principes, aut Magistratus leges, vel decreta, quæ condiderant, nonnumquam abrogant, pœnasque non infligunt, quas decreverant: quia novo aliquo adveniente motivo, aut circumstantia, quam minime præsciverant, vel affectione ipsa mutata, consilium quoque mutant, quod cœperant, desinuntque velle, quod antea voluerant. Idem de Deo cogitare nefas: *non est enim Deus quasi homo, ut mentiatur, neque ut filius hominis, ut mutetur* (*a*). Nam neque novi aliquid nosse potest, quod semper non cognoverit; neque ullam in se ipso subire mutationem, unde velle desinat, quod prius voluerat. Si ergo Deus ab æterno decrevit punire impios æterno supplicio, fieri nequit ut hæc unquam mutetur dispositio, aut impii constitutæ pœnæ remissionem aliquando consequantur.

IV. Porro si sacras litteras legimus, unde divinæ voluntatis dispositiones nobis innotescunt, adeo manifestum est tale a Deo factum fuisse de impiis puniendis decretum, ut vix quidpiam aliud manifestius occurrat, nihilque supersit unde decreta Dei cognoscere liceat, si ea, quæ produximus testimonia, illud satis non manifestant. Quæ supra jam observata sunt, repetere nolim. Unum duntaxat ad cumulum animadverto, Deum non solum decrevisse æternam impiorum damnationem, sed etiam decretum suum juramento firmasse, quod fixam & constantem voluntatis suæ dispositionem amplius declarat. Sic enim legimus in Psal. 94.: *isti non cognoverunt vias meas, ut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam:* hoc est, *ipsi non cognoverunt semitas, in quibus homines ambulare præcepi, sive leges contempserunt, quas iisdem imposui: propterea ego illis juravi, seu irrevocabilem sententiam protuli, quod non introibunt in requiem meam, idest in locum consolationis, & quietis, quem illis promiseram.* Fateor hic sermonem esse tum de Judæis, qui egressi sunt de Ægypto, tum de terra Canaam, quam Deus pollicitus fuerat Patribus eorum; ita tamen, ut per terram illam simul significetur Beatorum Patria, ubi est perfecta requies, ac felicitas, & qua firmo & immutabili decreto excluduntur, qui divinis legibus parere noluerunt. Hanc enim in illa adumbratam fuisse expresse tradit S. Paulus in Epist. ad Hebræos cap. 3., & 4., eademque Dei verba de exclusione tum a terra promissionis, tum a cælesti Patria, & Sanctorum requie intelligit: atque adeo quemadmodum ex illa decreto immutabili ejecti sunt Hebræi, ita eodem immutabili decreto ejiciuntur ex ista rebelles homines *in tenebras exteriores, ubi erit fletus, & stridor dentium.*

V. Hoc sibi argumentum opponit Tilotsonus, atque unice respondet, ex illo duntaxat colligi posse reprobos nunquam esse salvandos, non tamen perpetuo supplicio plectendos, sive aliis verbis, illud Dei testimonium juramento confirmatum, evincere quidem æternam reproborum exclusionem a gloria cælesti, de qua solum loquitur, non autem æternum ignis, aut positivæ pœnæ cruciatum, de quo nihil statuit.

VI. Verum hæc responsio in primis totum pessundat Origenistarum systema, qui Apocatastasim aliquando futuram contendunt, & impios omnes nedum ab inferni suppliciis liberandos, sed & in gloriam beatorum admittendos. Ac deinde nec ipsa consistit. Nam si semel hoc conceditur impios nunquam regnum Dei esse consecuturos, jam sine ullo fundamento, immo contra expressa Scripturæ verba asseritur, eos passuros non esse æterna supplicia. Nam in finali supremi Judicis sententia, duo illa æque conjunguntur, exclusio videlicet a Regno Dei, & æternus cruciatus. *Discedite*, inquit, *a me maledicti:* en exclusio a

(a) 1. par. q. 19. art. 7.

ſio a beatitudine: *in ignem æternum*: en pœnæ perpeſſio. Si igitur æterna futura eſt excluſio a beatitudine, cur æterna quoque dicenda non erit tolerantia pœnarum? Id clarius etiam exprimitur in executione terribilis ſententiæ: *& ibunt hi in ſupplicium æternum, juſti autem in vitam æternam*. Utraque eadem voce *æterna* dicuntur, tam ſupplicium, quam vita. Si igitur æterna erit vita, qua fruentur electi, ad quam nunquam reprobi admittentur, quid ſupereſt niſi ut in igne ſemper ſint, qui in vita nunquam erunt? Idem evincitur ex aliis ſententiis, in quibus æternitas igni comburenti, aut crucianti damnatos frequentius affigitur, ut omnibus innoteſceret eos tum privativa, tum poſitiva pœna æternum eſſe puniendos. Nec refert, quod in iis juramentum ſuum Deus non appoſuerit; quoniam eo modo, iis verbis, ac phraſibus efferuntur, quæ juramento æquivalent, ſeu quæ perinde immutabilitatem divini decreti enunciant.

VII. Joannes Clericus, cum plane perſpiceret hujuſce reſponſionis imbecillitatem, eaque prodi Origeniſtarum cauſſam, aliam adoptat, ut verborum Pſalmi vim eludat, quæ tamen non minus inepta eſt. Sic enim ſcribit in notis ad Tilotſoni ſermonem (*a*): „ non omne id, quod convenit typo, „ convenire neceſſe eſt etiam antity- „ po. Unde Scholaſtici dicunt, nul- „ lum ex ſymbolis deduci poſſe argu- „ mentum, niſi cum Scriptura ipſa ma- „ nifeſtat Deum in aliquo facto, vel „ ſententia reſpexiſſe ad aliquid ulte- „ rius ſignificandum. Quapropter ex „ quo Deus juramento confirmave- „ rit Judæorum a terra promiſſa ex- „ cluſionem, idem dicendum non eſt „ de excluſione reproborum ab æterna „ gloria. „

VIII. At Clericus ita reſpondens propriis ſe armis proſternit. Ex ſymbolis ergo argumentum ſolum deduci poteſt, cum aliquid figuratum & adumbratum in illis Scriptura ipſa manifeſtat. Doctrinam hanc Theologorum, quam profert, lubens ego recipio, & ex ea ſic adverſum ipſum argumentum conficio. D. Paulus in *Epiſt. ad Hebræos Cap. 3. & 4.* memorata Pſalmi verba pluries recitat, eaque, quæ dicta ſunt de temporaria terræ promiſſæ requie, a qua propter duritiam cordis & incredulitatem ejecti ſunt Judæi, refert ad æternam requiem, & felicitatem Patriæ cæleſtis, a qua excluduntur omnes, qui illorum veſtigiis inſiſtunt. *Quibus*, inquit Apoſtolus, *juravit non introire in requiem ipſius, niſi illis, qui increduli fuerunt? .... Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, exiſtimetur aliquis ex vobis deeſſe. Etenim & nobis nunciatum eſt, quemadmodum & illis: ſed non profuit illis ſermo auditus non admixtus fidei ex iis, quæ audierunt. Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus, quemadmodum dixit: ſicut juravi in ira mea, ſi introibunt in requiem meam &c.* Et alia plura de hac re ibidem habet S. Paulus, quibus liquidum eſt ad utramque requiem temporariam, & æternam ea verba referri, quæ Deus juramento firmare voluit, ut penitus irrevocabile eſſe decretum ſuum ſignificaret.

IX. Verum nedum cum Dei immutabilitate, ſed etiam cum ejus veracitate pugnat remiſſio illa æternæ pœnæ, quam poſſibilem venditant Adverſarii. Ad veracitatem enim pertinet, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 109., ut ſigna, quæcumque ea ſint, vel verba, vel facta, ſignatis adæquentur: ſicut mendacium eſt, cum rei ſignatæ ſignum non conſentit. Deus autem firmiſſimum ſuę voluntatis decretum de impiis in ęternum puniendis & verbis, & factis apertiſſime ſignificavit. Ut ergo ſibi conſtet divina Veracitas, neceſſum eſt ut impii in æternum puniantur. Id amplius manifeſtum facio. Si Scripturas ſacras conſulimus, in quibus locutus eſt Deus, & arcana decreta ſua homini-

(a) Tom. 8 Biblioth. Selectæ.

nibus patefecit, nemo ambigere jure potest, quin ipse conceptissimis, & clarissimis verbis significaverit æternum esse impiorum supplicium, ut cum dixit, *vermis eorum non morietur, & ignis &c. ibunt in supplicium æternum, dabunt pœnas in æternum a facie domini, cruciabuntur in sæcula sæculorum*, & his similia: quæ testimonia nullum alium, præter nativum & obvium, sensum legentibus ingerunt, ut Adversarii fatentur, nec alio in sensu explicari queunt. Si igitur Deus aliquando impios ab Inferni pœnis eriperet, a mendacio vindicari nullatenus posset: tunc enim *vermis eorum reapse moreretur, & ignis eorum extingueretur, non darent pœnas in æternum a facie Domini, non cruciarentur in sæcula sæculorum &c.*: ut nemo non videt. Fac, amabo, hominum quempiam paria locutum esse, e. c. Principem, aut Judicem damnantem reum ad carcerem perpetuum: quod nempe, *semper ibi delictorum pœnam exsolvet*, quod *nunquam inde egredietur*, quod *in eo manebit quousque vivet*, quod *veniam non erit impetraturus*, *&c.* nonne si ipsum tandem e carcere liberaret, alterutrum dicendum esset, vel scilicet mutasse consilium, vel fuisse mentitum, dum ea verba proferret? Idem ergo merito dici posset de Deo, si æterna non foret impiorum pœna tot luculentissimis testimoniis ab ipso confirmata.

X. Rem magis adhuc declaro proposito ex pluribus exemplo Prophetiæ a Christo factæ de excidio Hierusalem. Narrat S. Lucas Cap. 19. quod cum Jesus appropinquaret Hierusalem, videns civitatem flevit super illam, atque hæc inter alia cum lacrimis effatus est: *venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te &c. eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ*. Prophetiam hanc omnino fuisse completam certo scimus. Sed finge modo, hypothesis loco, id Civitati Hierusalem non contigisse, quod a Christo prædictum fuerat, nonne Christus falsum prænunciasset, & vel discipulos, quos alloquebatur, decepisset, vel deceptus ipse fuisset? Nemo id certe negaverit, cum memorata verba eo pacto, iis circumstantiis prolata nihil aliud significent, quam ingratæ civitatis excidium in pœnam nequitiæ suę reapse secuturum. Ex hoc itaque exemplo sic arguo. Quæ de æterno impiorum exitio prędicuntur in sacris libris, pari modo, immo longe frequentius, ac luculentius expressa sunt, ac Hierusalem eversio, ut ex textibus a me allatis manifestissime constat: igitur potiori titulo falsitatis convincerentur tot divinæ prædictiones, si exitium illud ęternum non esset, sed aliquando finem haberet.

XI. Atque ex hoc corruit omnino objectio supra proposita & soluta ex Prophetia facta Ninivitis, quam hic Adversarii rursus obtrudunt. Quamquam enim in illa comminatione, *adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur*, expressa non fuerit conditio, *nisi pœnitentiam egissent*, facile tamen & ex modo ipso loquendi, & ex circumstantiis subintelligi poterat, & reipsa subintellecta fuit a Ninivitis. Unde nihil deperit Prophetiæ veritati. Atque ita pariter sub conditione intelliguntur minæ æternæ damnationis factæ a Deo peccatoribus in hac mortali vita degentibus, *nisi* nempe *pœnitentiam agant antequam decedant*, juxta illud Christi Domini: *nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis*. Cæterum peracto hujus vitæ cursu, absolutoque omnium judicio, non relinqui amplius salutari pœnitentiæ locum, sed solam superesse delictorum pœnam sine fine luendam divina Veritas diserte testatur. Unde sicut impossibile est mentiri Deum, sic impossibile est hujusce æternæ pœnæ remissionem fieri.

XII. Demum fictitia illa ęternæ pœnę remissio repugnat etiam Dei sapientiæ, atque justitiæ. Sapientiæ quidem: nam ut admittamus (inquit Batavus quidam Author (a)) homines aliquando

(a) M. Bernarde traité de l' excelence de la Religion Tom. 2. lib. 4. cap. 7.

do minari pœnas, quin semper minas ad executionem deducant; at profectò haud sapiens haberetur ab omnibus Princeps, qui legem aliquam conderet omni tempore duraturam, & in ejusdem transgressores pœnam vel mortis, vel carceris perpetui decerneret, quin tamen reipsa unquam perficeret, quod minatus est. Ita namque se gerens, satis ostenderet ejusmodi pœnam decretam fuisse re bene non considerata, nec maturo consilio discussa. Idem ergo opinari fas esset de supremo Legislatore Deo, si pœnas æternas in legum suarum contemptores sanxisset, quas tamen nemini infligeret, sed sontes omnes ab iisdem liberaret juxta Adversariorum hypothesim.

XIII. Quod autem etiam divinę justitiæ repugnet, saltem juxta ordinem a Deo sapientissime constitutum, ex iis colligitur, quæ leguntur in Apocalypsi cap. 19., ubi S. Joannes hæc refert: *post hæc audivi quasi vocem turbarum multarum in cælo dicentium, alleluja: salus & gloria, & virtus Deo nostro, quia vera & justa judicia sunt ejus, qui judicavit de meretrice magna &c. & iterum dixerunt, alleluja: & fumus ejus ascendit in sæcula sæculorum*. Ex hoc testimonio apparet justum dici Deum, ac justitiæ nomine a Sanctis & electis Spiritibus commendari, quod judicavit de muliere meretrice, eamque ad pœnam *in sæcula sæculorum* duraturam damnaverit. Igitur necesse est, ut ejusmodi ęterna pœna divinæ justitię consentanea sit: adeoque nonnisi eidem dissentanea dicenda est ejusdem pœnę remissio, quam Adversarii futuram stultissime confidunt.

CAPUT XI.

Num saltem impiorum aliqui ex æternis suppliciis demum eruendi sint. Variæ de hac re quorumdam veterum, ac recentiorum opinationes, quas Dei verbo adversari luculenter evincitur. Nullius momenti sunt, quæ in eorum defensionem proferuntur. Purgatur S. Hieronymus a suspicione, quod Christianos omnes a sempiterno exitio tandem liberandos docuerit.

I. EXtitere nonnulli origeniano furfure conspersi, qui tot scripturarum apertissimis documentis convicti, pœnarum inferni æternitatem tandem admiserunt. At *quadam misericordia moti, & humano affectu errantes*, ut inquit Augustinus, sin minus damnatos omnes, prout sensit Origenes, quosdam saltem *post certi temporis metas pro cujusque peccati quantitate longioris, sive brevioris*, ex æternis suppliciis liberandos, & Beatorum choro sociandos esse credidere. Horum varias opinationes recitat Sanctus idem Augustinus *lib.* 2. *de Civit. Dei cap.* 17. & sequentibus, & ex ipso Sanctus Thomas *in q. dist.* 46. *q.* 2. Alii namque dixerunt malos quidem Angelos æternum esse puniendos, non tamen homines, quorum non *obliviscetur misereri Deus*, sed post diuturna exoluta supplicia, ad vitam ęternam perducet. Alii non omnes homines hanc Dei misericordiam consecuturos esse putaverunt, sed solos Christianos, sive *Christi baptismate ablutos, qui participes fiunt corporis ejus quomodolibet vixerint, in quacumque hæresi, vel impietate fuerint*, tum propter ea verba, *qui perseveraverit usque in finem*, in fide scilicet, ut explicabant, *salvus erit*: tum propter illa: *Hic est panis, qui de cælo descendit, ut siquis ex ipso manducaverit non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi: siquis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum*. Alii solis catholicis in Ecclesiæ gremio perseverantibus, quamvis in ea male viventibus, hoc divinæ pietatis beneficium promittebant, *per ignem* videlicet *salvandos merito fundamenti*, de quo ait Apostolus 1. ad Corint. cap. 3., *fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus. Siquis autem ædificat super fundamentum hoc &c., uniuscujusque opus manifestabitur. Dies enim declarabit: quoniam in*

igne

igne revelabitur, & uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus permanserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus autem opus arserit, damnum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Dicebant ergo, sequitur Augustinus, *cujuslibet vitæ catholicum Christianum Christum habere in fundamento: quod fundamentum nulla hæresis habet a corporis ejus unitate præcisa. Et ideo propter hoc fundamentum, etiamsi malæ vitæ fuerit Catholicus Christianus &c. post pœnas ignis illius liberari, quo igne in ultimo judicio punientur mali.*

II. Alii denique existimarunt eos tantummodo *arsuros illius æternitate supplicii, qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas negligunt, juxta illud Apostoli Jacobi: judicium autem sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Qui ergo fecerit*, inquiebant; *quamvis mores in melius non mutaverit, sed inter ipsas suas eleemosynas nefarie ac nequiter vixerit, judicium illi cum misericordia futurum est, ut aut nulla damnatione plectatur, aut post aliquod tempus sive parvum, sive prolixum ab illa damnatione liberetur*. In horum numero eos quoque ponebant, qui injurias ipsis illatas libenti animo dimisissent, juxta illud: *si dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis & Pater vester peccata vestra*.

III. Veterum horum opinationes non omnino displicuerunt quibusdam ex recentioribus. Primam quidem, quæ omnium hominum, non autem Dæmonum liberationem & salutem futuram ponit, veluti improbabilem universi omnes rejiciunt. Eadem quippe momenta, quę aditum salutis malis Angelis intercludunt, intercludunt etiam malis hominibus. Nam ut egregie disserit S. Augustinus *cap. 23. ejusdem libri 21. de Civit.* „nec „alia caussa, nec justior, atque mani„festior inveniri potest, cur verissima „pietate teneatur fixum & immobile, „nullum regressum ad justitiam, vi„tamque Sanctorum Diabolum, & „Angelos ejus habituros, nisi quia „Scriptura, quæ neminem fallit, dicit „eis Deum non pepercisse, & sic ab „illo esse interim prædamnatos, ut „carceribus caliginis inferi retrusi tra„derentur servandi, atque ultimo ju„dicio puniendi, quando eos æternus „ignis accipiet, ubi cruciabuntur in „sæcula sæculorum. Quod si ita est, „quomodo ab hujus æternitate pœnæ „vel universi, vel quidam homines post „quamtumlibet temporis subtrahentur, „& non statim enervabitur fides, qua „creditur sempiternum Dæmonum fu„turum esse supplicium? Si enim qui„bus dicetur: *discedite a me maledicti* „*in ignem æternum, qui paratus est Dia*„*bolo, & Angelis ejus*, vel universi, „vel aliqui eorum non semper ibi e„runt, quid caussæ est cur Diabolus, „& Angeli ejus semper ibi futuri esse „credantur? An forte Dei sententia, „quæ in malos & Angelos, & homines „proferetur, in Angelos vera erit, in „homines falsa? Ita plane hoc erit, si „non quod Deus dixit, sed quod su„spicantur homines, plus valebit. Quod „fieri quia non potest, non argumentari „adversus Deum, sed divino potius, „dum tempus est, debent parere præ„cepto, qui sempiterno cupiunt carere „supplicio „. Sed & pluribus aliis argumentis idem somnium difflatur, quæ prætereo.

IV. Rejecta igitur hac sententia, recentes nonnulli haud omni verisimilitudinis colore destitutum credunt aliorum placitum, qui ab æterna pœna aliquando eruendos dixere omnes Christianos, qui fidem nempe Christi susceperunt, in eaque defuncti sunt, licet ob crimina, quæ in hac vita commiserunt, audire meruerint a Christo Judice: *discedite a me maledicti in ignem æternum* (a), sibique favere putant maximum Ecclesiæ Doctorem S. Hieronymum. Alii ad eos duntaxat hanc gratiam extendunt, qui misericordiæ, aliarumque virtutum operibus insignes fuere. Alii vero nihil de hac re definiri posse fatentur; speran-

(a) Vide. Tom. 7. Bibliothecæ selectæ Joan. Clerici.

randum tamen esse dicunt de divina bonitate, quod eos a sempiterna miseria ereptura sit, quos venia ac salute minus indignos ipsa judicaverit.

V. Verum hæ omnes sententiæ adversantur Ecclesiæ Catholicæ sensui, ac doctrinæ, legibusque de hominum salute a divina Providentia constitutis, quæ ex sacris litteris, ac perenni traditione nobis innotescunt. Nec lubet, nec necesse est omnes singillatim ad trutinam revocare, ac peculiaribus argumentis refellere. Quædam tantum generatim animadverto, quę abunde sunt ad plenam omnium confutationem. Primo omnes contradicunt disertę Apostoli sententiæ, quam supra proposuimus, nempe ad Galatas ., ubi ait: *manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, impudicitia, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, commessationes, & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Quæ sententia*, inquit Augustinus, *falsa est, si tales post quantalibet tempora liberati regnum Dei possidebunt. Porro si in regni Dei possessionem nunquam erunt, æterno supplicio tenebuntur: quoniam non est locus medius, ubi non sit in supplicio, qui illo non fuerit constitutus in regno*. Huic Apostoli sententiæ alia ejusdem consona est, quam habet 1. ad Corint. 6., *iniqui regnum Dei non possidebunt*: non dixit, *infideles, Apostatæ, Hæretici*, sed universim, *iniqui*, ut ostenderet nemini, qui inique vixerit, ullam relictam esse spem consequendæ salutis, & vitandæ damnationis æternæ.

VI. Idem præterea evincitur ex omnibus illis Scripturæ locis, quæ sempiternas pœnas peccantibus denunciant, ac nullum ab hac generali lege excipiunt, nisi qui peccata in hac vita per pœnitentiam expiaverit, & remissionem consecutus fuerit. Quare peccatum omne, quodcumque illud sit, quod a Dei gratia & charitate excludit, excludit etiam ab æterna vita, reumque facit hominem æternę punitionis. Hinc in finali sententia Christi Judicis, qua reprobos ad ignem ęternum damnabit, de sola omissione operum misericordię mentio fit, ut inde colligeremus potiore jure supplicio nunquam desituro punienda esse alia peccata, si tali supplicio puniuntur, quæ cęteris leviora videntur.

VII. Ulterius quod Christiana fides, quam plures amplexi sunt, aut baptisma quo in Christo renati fuerunt, nullum iis fundamentum præbeat sperandi liberationem ab igne sempiterno, si male vixerint, nec mores suos ad fidei amussim composuerint, ex eo manifesto constat, quod potius ob eximium illud Dei beneficium, quo pravis operibus abutuntur, majori pœna digni reddantur, quam infideles, quibus lux Evangelicæ veritatis nunquam affulsit, nec peculiaribus gratiæ donis locupletati sunt. Hinc Paulus inclamat ad Hebræos cap. 10.: *voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis jam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio judicii, & ignis ęmulatio, quę consumptura est Adversarios. Irritam quis faciens legem Moysis, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Quod & Sanctus Petrus monet Epist. 2. cap. 2.

VIII. Denique nec ullius momenti sunt ea, quibus movebantur, aut moventur Adversarii. Primum desumptum ex verbis Christi apud Matth. ita diluit S. Augustinus: „ nec illi in perditis & damnabilibus moribus debent „ esse securi, qui usque in finem quidem velut in communione Ecclesiæ „ Catholicæ perseverant, intuentes quod „ dictum est: *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*: & per vitę iniquitatem ipsam vitę justitiam, quod „ eis Christus est, deserunt; sive fornicando &c., sive aliquid eorum agendo, de quibus ait Apostolus;

quo-

„ *quoniam qui talia agunt, regnum Dei* „ *non possidebunt*: ac per hoc quicumque agunt talia, nisi in sempiterno „ supplicio non erunt, quia in Dei re„ gno esse non poterunt. In his enim „ perseverando usque in hujus vitæ fi„ nem, non utique dicendi sunt in Chri„ sto perseverasse usque in finem; quia „ in Christo perseverare, est in ejus fide „ perseverare: quę *fides*, ut eam definit „ idem Apostolus, *per dilectionem opera-* „ *tur*. Nec isti ergo dicendi sunt mandu„ care corpus Christi; quoniam nec in „ membris computandi sunt Christi. „ Ut enim alia taceam, non possunt „ esse & membra Christi, & membra me„ retricis „. Postrema hęc verba, & Christi sententię sensum magis declarat S. Thomas loco supra citato inquiens: „ verbum Domini intelligi„ tur non de illis, qui tantum sacra„ mentaliter edunt, qui indigne quan„ doque sumentes *judicium sibi mandu-* „ *cant*, & *bibunt*, ut dicitur 1. ad „ Corinth. 11.; sed loquitur de man„ ducantibus spiritualiter, qui per cha„ ritatem ei incorporantur: quam in„ corporationem facit sacramentalis co„ mestio, siquis digne accedat. Unde, „ quantum est ex virtute sacramenti, „ ad vitam ęternam perducit: quamvis „ aliquis possit tali fructu privari per „ peccatum, etiam postquam digne sum„ pserit. „

IX. Alterum vero quod testimonio nititur Apost. Pauli 1. ad Corint. Cap. 3. sic excipit Sanctus idem Augustinus Cap. 26.: „ respondeat eis breviter A„ postolus Jacobus: *siquis dicat se fidem* „ *habere: opera autem non habeat, nun-* „ *quid poterit fides salvare eum?* Et quis „ est, inquiunt, de quo dicit Aposto„ lus: *ipse autem salvus erit, sic tamen* „ *quasi per ignem?* Simul quis iste sit, „ inquiramus; hunc tamen non esse cer„ tissimum est, ne duorum Apostolorum „ sententias mittamus in rixas, si unus „ dicit: *etiamsi mala opera quis habue-* „ *rit, salvabit eum fides per ignem*; alius „ autem: *Si opera non habeat, nunquid* „ *poterit fides salvare eum?* Inveniemus „ ergo quis possit salvari per ignem, si „ prius invenerimus, quid *sit habere in* „ *fundamento Christum*. Quod ut de ipsa „ similitudine quantocyus advertamus: „ nihil in ędificio pręponitur fundamen„ to. Quisquis itaque sic habet in corde „ Christum, ut ei terrena, & tempora„ lia, nec ea, quę licita sunt, atque con„ cessa, pręponat, fundamentum habet „ Christum. Si autem pręponit, etsi vi„ deatur habere fidem Christi, non est „ tamen in eo fundamentum Christus, „ cui talia pręponuntur: quanto magis „ si salutaria pręcepta contemnens com„ mittat illicita, non pręposuisse Chri„ stum, sed postposuisse convincitur, „ quem posthabuit imperantem, sive „ concedentem, dum contra ejus impera„ ta, sive concessa suam per flagitia dele„ git explere libidinem? „ Exponitque subinde pluribus legitimum Paulinę sententię sensum, cujus fusiorem interpretationem ita paucis contrahit S. Tho„ mas ad 3.: dicendum, quod fundamen„ tum in verbis Apostoli intelligitur fi„ des formata, supra quam, qui pec„ cata venialia ędificaverit, detrimen„ tum patietur; quia pro eis punietur „ a Deo. *Ipse tamen salvus erit* finali„ ter *quasi per ignem* vel temporalis tri„ bulationis, vel pœnæ purgatoriæ, „ quæ post mortem erit. „

X. Ea demum testimonia, quę Dei misericordiam misericordię opera facientibus pollicentur, non favere iis, qui vita in melius non commutata decedunt, ostendit idem S. Pater *Cap.* 27. assumitque in argumentum id, quod ultro fatebantur, qui spem in illis ponebant, *digna* nempe *peccatis* esse oportere hujusmodi opera, eosque sic egregie revincit: „ sed bene, quod isti *dignas* pro „ peccatis commonent eleemosynas esse „ faciendas: quoniam, si dicerent, qua„ lescumque eleemosynas pro peccatis & „ quotidianis, & magnis, & quantacum„ que scelerum consuetudine misericor„ diam posse impetrare divinam, ut ea „ quotidiana remissio sequeretur, vide„ rent rem se dicere absurdam, atque „ ridiculam. Sic enim cogerentur fateri „ fieri posse, ut opulentissimus homo „ decem nummulis diurnis in elee-

„ mosy-

„ mosynam expensis, homicidia, & adul„ teria, & nefaria quæque redimeret. „ Quod si absurdissimum, & insanissi„ mum est dicere; profecto si quæra„ tur, quæ dignæ sint pro peccatis elee„ mosynæ, de quibus etiam Christi Præ„ cursor ille dicebat: *facite ergo fructus* „ *dignos pœnitentiæ;* procul dubio non „ invenientur eas facere, qui vitam suam „ usque ad mortem quotidianorum cri„ minum perpetratione confodiunt. Pri„ mum, quia in auferendis rebus alienis „ longe plura diripiunt, ex quibus pere„ xigua pauperibus largiendo, Christum „ se ad hoc pascere existimant, ut li„ centiam malefactorum ab illo se emis„ se, vel quotidie potius emere creden„ tes, securi damnabilia tanta commit„ tant. Qui si pro uno scelere omnia sua „ distribuerent indigentibus membris „ Christi, nisi desisterent a talibus factis, „ habendo charitatem, quæ non agit per„ peram, aliquid eis prodesse non pos„ set. Qui ergo dignas pro suis peccatis „ eleemosynas facit, prius eas facere in„ cipiat a se ipso. Indignum est enim ut „ in se non faciat, qui facit in proxi„ mum, cum audiat dicentem Domi„ num, *diliges proximum tuum tanquam* „ *te ipsum*: itemque audiat: *miserere* „ *animæ tuæ placens Deo*. Hanc elee„ mosynam, idest, ut Deo placeat, non „ faciens animæ suæ, quomodo dignas „ pro peccatis suis eleemosynas facere di„ cendus est?... Propter hoc ergo elee„ mosynæ faciendæ sunt, ut cum de præ„ teritis peccatis deprecamur, exaudia„ mur, non ut in eis perseverantes li„ centiam male faciendi nos per elee„ mosynas comparare credamus. Ideo „ autem Dominus & dextris eleemosynas „ ab eis factas, & sinistris non factas se „ imputaturum esse prædixit, ut hinc „ ostenderet, quantum valeant eleemosy„ næ ad priora delenda, non ad per„ petua impune committenda peccata. „ Tales autem eleemosynas non dicendi „ sunt facere, qui vitam nolunt a con„ suetudine scelerum in melius commu„ tare. „ Pergit deinde Augustinus alias id genus Scripturæ authoritates diluere, ad quem Lectorem remittimus, neque enim juvat in his solvendis diutius immorari: cum nemo hodie sit, qui eas alicujus ponderis esse putet ad opinationem Adversariorum comprobandam.

XI. Unum illud piaculare esset intactum omnino præterire argumentum, quod ex S. Hieronymi authoritate petitur, & non leve eruditis negotium facessit. Refert S. Doctor in calce Commentariorum in Isaiam sententiam Origenis de Gehennæ pœnarum fine aliquando futuro, & Scripturarum momenta, quibus hanc Origenistæ sententiam defendebant, ipsique nullam notam inurit, quinimmo addit: *quod nos Dei solius debemus scientiæ derelinquere, cujus non solum misericordiæ, sed & tormenta in pondere sunt, & novit quem, quomodo, & quandiu debeat judicare.* Deinde vero eo descendit, ut solos Dæmones, Atheos, & a fide alienos sempiternis mactandos esse suppliciis affirmet, Christianos autem post expiationem malefactorum suorum esse liberandos. *Et sicut Diaboli*, inquit, *& omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, non est Deus, credimus æterna tormenta; sic peccatorum, atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda, moderatam arbitramur, & mixtam clementia sententiam Judicis.* Quibus paria scribit in Dialogo contra Pelagianos dicens: *Si Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & Diabolo tribuit pœnitentiam, quid ad nos, qui & Diabolum, & satellites ejus, omnesque impios & prævaricatores dicimus perire perpetuo: & Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas.* Quem locum maxime sugillant Petavius *lib. 3. de Angel. cap. 7.*, & Daniel Huetius *in Origenianis lib. 2.*

XII. Quamquam hæ Hieronymi authoritates satis apertæ videantur, nemo tamen prudens sibi persuadebit ipsum in ea fuisse sententia, ut malos omnes Christianos ab æternis suppliciis ereptum iri crediderit, qui serio perpendat, tum ea loca, quæ affatim infra produce-

 mus,

mus, in quibus nedum Dæmonum, sed & cæterorum quorumvis qui ex hac vita lethali culpæ obnoxii decesserint, æternam punitionem expresse asserit, ac tamquam fidei dogma profitetur: tum ea duntaxat, quæ docet in eodem commentario Isaiæ. Nam cap. 5. cum verba illa Prophetæ, *dilatavit infernus animam suam*, ad Judæos retulisset, *quos* ait *infernum absque ullo numero & satietate devorasse in perpetuum puniendos*, continuo subjicit: *quidquid de populo diximus Judæorum, tropologice referri potest ad eos, qui sæculi deliciis occupati, nec respicientes opera Dei, captivi ducuntur in peccatum, & non habent scientiam Dei: & idcirco fame, & siti pereunt bonorum operum atque virtutum: & detrahentur in Gehennam, ibique ÆTERNIS cruciatibus deputati, potentiam, & superbiam miseria cernent, & humilitate mutari*. Et eodem capite objecto: *in eo peccator maledictus erit, quod incorrupto corpore pœnas patietur æternas*: ubi vides Hieronymum universim loqui de peccatore, sive infidelis sit, sive Christianus. Et paulo post idem repetit de omnibus *prævaricatoribus*, seu qui Dei leges non custodiunt. Quæ & alia hujusmodi adeo clara sunt, ut Petavius nihil aliud reponendum duxerit, quam *Hieronymum sæpe pugnantes invicem sententias variis in locis ponere consuevisse*. Sed quis crassam adeo incogitantiam admiserit in Sancto Doctore, ut etiam pugnantia scriberet in eodem commentario, immo in eodem commentarii capite?

XIII. Quare alia plane responsio adhibenda est objecto ex commentariis in Isaiam testimonio. Et primo quidem generatim respondet Sanctus ipse Hieronymus disputans contra Ruffinum talia quædam eidem objicientem, *se in commentariis, ut se habet lex & consuetudo commentariorum multa ex aliorum sententia non approbando, sed referendo tantum dixisse*: quod & repetit *in præfatione commentarii in Hieremiam*. Ut hanc responsionem confirmet V. Cl. Dominicus Vallarsius ad locum citatum adnotat verba Hieronymi dicentis ibidem: *porro qui volunt supplicia aliquando finiri &c. his utuntur testimoniis*, subditque: „ plane igitur injuriosi in „ Hieronymum sunt, qui eum consentire calumniantur illis, qui terminum „ habitura malorum hominum tormenta somniant, & probare conati sunt. „ Liquet enim non suo illum sensu, „ sed tantum ex Commentatoris officio „ testimonia in eam partem hic recitare. „ Cæterum quod præcipue attinet ad opposita verba, ea non hujusmodi sunt, ut in catholico sensu, quem sæpe alibi Hieronymus disertissime tradit, explicari commode nequeant. Duplicem siquidem Damnatorum classem distinguere oportet ad Hieronymi mentem, quorum alios, quos ille *impios* vocat, sive graviorum criminum reos, æternis, alios quos simpliciter appellat *peccatores* (a), sive quos aut peccatorum pœnituerit, aut leviora crimina obstrinxerint, finiendis aliquando cruciatibus deputat. Sed quæ his, aut illis obtingant hæc diversa supplicia merito docet, *debere nos Dei solius scientiæ derelinquere, qui novit quem, quomodo, & quandiu debeat judicare*. Quod autem addit *peccatorum, atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda, moderatam arbitrari se, & mixtam clementiæ sententiam Judicis*, manifestum est de iis dici, quos scelerum suorum pœnituerit, & purgatorius ignis mundabit. Neque enim ignorabat Hieronymus Gehennæ ignem non ad delicta purganda, aut probanda homi-

(a) *Omnis impius iniquus est, & peccator, nec reciprocatur, ut possimus dicere: omnis peccator & iniquus etiam impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non habent, vel cognitam transgressione mutarunt. Peccatum autem & iniquitas pro qualitate vitiorum, post peccati & iniquitatis vulnera, recipit sanitatem.* Idem cap. eodem paulo ante citata verba.

hominum opera, sed solum ad puniendа destinatum esse. E contrario *Diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo non est Deus*, non dubitat æterna esse tormenta, in eamque damnationem venire & impios Christianos, qui operibus Deum negaverint, si in peccatis obierint. Nec absimili sensu docuit in Dialogo contra Pelagianos, *Diabolum, & satellites ejus, omnesque impios, & prævaricatores perire perpetuo: Christianos vero si in peccato*, leviore scilicet, & juxta illud, quod adludit Pauli testimonium I. *ad Cor. cap.* 3., quod Purgatorio igne mundari queat, *præventi fuerint, salvandos esse post pœnas*. Qui plura de hoc desiderat, consulat Natalem Alexandrum Tom. 3. Histor. Ecclesiasticæ in dissertationibus contra Origenem, & laudatum Vallarsium in notis ad citata loca.

CAPUT XII.

Nedum terminum habituræ nunquam sunt impiorum pœnæ, sed neque aliquam mitigationem, sive hæc per decrementum, sive per intermissionem cruciatus explicetur. Contrariæ aliquorum sententiæ validissimis Scripturæ textibus confodiuntur. His non suffragantur, ut falso autumat Petavius, aut S. Augustinus, aut Joannes Chrysostomus, aliive Patres: quorum genuinus sensus nitide exponitur.

I. AUthores quidam inter Heterodoxos cum plenam æternæ pœnæ remissionem conciliari non posse videant cum perspicuis sacri eloquii sententiis; illud non improbabile putant aliquam saltem futuram demum esse ejusdem pœnæ mitigationem, sive relaxationem: quam alii ita intelligunt, ut post acerbiora supplicia diu tolerata, mitiora succedant: alii vero ut quibusdam temporum intervallis pro meritorum qualitate vel brevioribus, vel diuturnioribus intermittatur. Horum opinionem, præter alios, insinuat sæpe citatus Franciscus de Roches Genevensis Epist. 37., in eamque ipse propendet; inquit enim: „ Nescimus „ an inferni pœnæ æque atroces semper futuræ sint, an vero aliquando „ de atrocitate remittent. Nescimus „ an sint habituræ quasdam interruptiones, & quandiu hæc intervalla „ durabunt, quove in statu miseros „ damnatos relinquent (a). „ Quibus verbis satis declarat, nihil esse quod prohibeat quominus admittamus talem pœnarum inferni mitigationem, qua vel earum acerbitas tandem minuatur, vel cruciatus intermittatur etiam per diuturna temporum spatia.

II. Hæc sententia vel eo solum titulo rejicienda foret, quod ex genio & arbitrio conficta sit absque ullo penitus sacrarum litterarum fundamento, quod nec hactenus protulerunt, qui eam sequuntur, nec sane proferre unquam poterunt. Sed præterea improbabilem esse, falsam, ac divino verbo repugnantem facile evincitur, quocumque modo explicetur pœnarum inferni mitigatio, vel per earum diminutionem, vel per frequentes interruptiones. Nam in primis, si de pœnæ diminutione sermo sit, hæc certe nunquam futura est quoad pœnam, quam *damni* appellant, in privatione Dei, sive æternæ felicitatis omniumque bonorum positam: quam omnium gravissimam merito censent Ecclesiæ Patres. Si enim Damnati nunquam ex in-

(a) Nous ignorons entierement la nature de ces Peines... Nous ne sçavons point, si elles seront toujours egalement aigeüs, ou si elles laisserout quelque relâche: nous ignorons si elles n'auront point des interruptions, & si elles en ont, qu'elle sera leur durée, & dans quel état ces interruptions laisseront les malheureux.

inferni carcere liberantur, ut consentiunt ii, quos nunc refellimus, sicut semper Dei visione carebunt, ita nullum decrementum recipiet eorum pœna ex tanti boni carentia profecta.

III. Sed neque circa pœnam sensus diminutio aliqua concipi potest. Siquidem reprobi, cum finali Christi sententia in ignem mittantur æternum, semper in igne sint, oportet, adeoque semper etiam in cruciatu ab eodem igne illato. Deinde Isaias de impiis testatur, quod *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*, quam sententiam authoritate sua tertio confirmavit divinus Salvator. Hæc autem verba, quocumque modo explicentur voces *ignis*, & *vermis*, illud certissime designant nunquam desituras positivas impiorum pœnas, sed, ut fine fine, ita sine mutatione, aut mitigatione duraturas. Ulterius permanente eadem caussa, idem quoque necesse est permaneat effectus, qui ex ea naturali quadam consecutione suboritur. Porro in damnatis perpetuo manebit peccatum, quod est caussa meritoria supplicii, nec ipsius pravitas ullo unquam tempore minuetur. Ergo idem etiam citra ullam diminutionem perpetuo manebit supplicium peccato debitum.

IV. Hæc eadem momenta labefactant modum alium explicandi pœnarum inferni mitigationem per intervalla quædam, ac veluti ferias. Sed & aliis præterea momentis convellitur. In primis enim, ut inquit Clarissimus Estius *in 4. dist.* 46. §. 3. „ hæc ab Origenis sententia non discrepat, nisi quod „ hic vicissitudines felicitatis, & miseriæ posuit: illi vicissitudines pœnarum, & intermissionis, seu pausationis earum; adeoque hæc doctrina reprobatur per ea omnia fere, „ quæ contra Origenem dicta sunt de „ æternitate pœnarum secundum Scripturas. Vicissitudo enim & intermissio rei cujuspiam prohibet eam „ esse perpetuam. „ Quibus addit Scripturam edicere nedum reprobos mittendos esse *in ignem æternum*, sed etiam ituros *in supplicium æternum*, sive ut Augustinus legit *in combustionem æternam*: quæ verba intermissionem pęnarum excludunt.

V. Idem aperte colligitur ex exemplo Divitis Epulonis, de quo refert S. Lucas, quod cum esset in tormentis, ab Abrahamo pęnæ suæ mitigationem aliquam petierit, nec tamen impetraverit, ut vel unius guttæ aquæ in ejus linguam infusione acerrimus ardoris sui cruciatus, vel tantillum minueretur. Hoc enim facto Scriptura clare manifestat nullius generis pœnæ relaxationem ne brevissimi quidem temporis intervallo sperandam esse miseris damnatis.

VI. Sed præcipue neutram pœnæ mitigationem unquam futuram convincunt, quæ in Apocalypsi leguntur tum *Cap.* 14. *V.* 11., ubi de his, qui bestiam adoraverint, ac imaginem ejus, dicitur: *& fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum, nec habent requiem die ac nocte*, tum *Cap.* 20. *c.* 10. de Diabolo, ejusque sectatoribus: *cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*. Si damnati *requiem nullam* in suppliciis habebunt: Si *nocte ac die cruciandi* dicuntur *in sæcula sæculorum*, sive in omnem æternitatem, nulla plane concipi debet pœnæ ipsorum diminutio, nulla intermissio, nullum temporis spatium aut intervallum nec breve, nec diuturnum, quo cruciatus expertes sint. Hæ siquidem phrases durationem indesinentem ac perpetuam enunciant, omnemque rejiciunt interruptionem. Sic e. g. dum *Cap.* 4. *c.* 8. ejusdem libri Apocalypseos refertur de quatuor animalibus, quod *requiem non habebant die ac nocte dicentia Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens*, hymnodia illa cælestis nunquam interrupta, aut interrumpenda designatur, qua sacrum illud trisagium Deo concinebant. Sic dum *Cap.* 7. *c.* 15. de Sanctis, qui *venerunt ex magna tribulatione, & sunt ante thronum Dei*, dicitur, quod *serviunt ei die ac nocte in templo ejus*, denotatur perpetuus famulatus, ac obsequium, quod jugiter exhibent divinæ majestati. Et eodem

in sensu eadem verba usurpantur ab Apostolo 1. *ad Thessalon. Cap.* 2. *c.* 9. *& Cap.* 3. *c.* 10., *&* 2. *Cap.* 3. *c.* 8., & passim in aliis Scripturæ locis.

VII. His tamen obstare videntur aliquorum Patrum sententiæ, quarum genuinum sensum exponere necessum est, ut omne adversariis eripiamus sui commenti præsidium. Illas proponit Petavius *lib.* 3. *de Angelis c.* 8., iisque adductus est, ut crediderit Patres, quos refert, a communi Ecclesiæ doctrina hac in re dissensisse. En ejus verba, & difficultas, quæ ex Patrum sententiis oritur, integre exposita. „ Augustinus,
„ inquit, in Enchiridio, damnatorum
„ animas, etsi non omnino a pœnarum
„ æternitate solvantur, sublevari tamen
„ vivorum auxiliis, eorumque mitiga-
„ ri supplicia, credit. *Cum ergo sacrifi-*
„ *cia, sive altaris, sive quarumcumque*
„ *eleemosynarum pro baptizatis defunctis*
„ *omnibus offeruntur, pro valde bonis*
„ *gratiarum actiones sunt: pro non val-*
„ *de malis propitiationes sunt: pro val-*
„ *de malis, etsi nulla sunt adjumenta*
„ *mortuorum, qualescumque vivorum con-*
„ *solationes sunt. Quibus autem pro-*
„ *sunt, aut ad hoc prosunt, ut sit ple-*
„ *na remissio; aut certe ut tolerabilior*
„ *fiat ipsa damnatio*. Et in Cap. 112.
„ de hoc Psalmi versiculo, *Non enim*
„ *obliviscetur misereri Deus, aut conti-*
„ *nebit in ira sua misericordias suas*, sic
„ eum interpretari vetat, ut damna-
„ tos e pœnis eximi aliquando pute-
„ mus; concedit autem ut mitigari
„ aliquantum eas arbitremur: *sed pœ-*
„ *nas*, ait, *damnatorum certis tempo-*
„ *rum intervallis, existiment, si hoc eis*
„ *placet, aliquatenus mitigari. Etiam*
„ *sic quippe intelligi potest manere in*
„ *illis ira Dei, hoc est ipsa damna-*
„ *tio*. Hæc enim vocatur *ira Dei*,
„ non divini animi perturbatio, ut in
„ ira sua, hoc est, manente ira sua,
„ non tamen contineat miserationes
„ suas, non æterno supplicio finem dan-
„ do, sed levamen adhibendo, vel in-
„ terponendo cruciatibus.

„ VIII. Ab hac opinione non vide-
„ tur abhorrere Chrysostomus, qui,
„ cum plerisque locis sempiternas esse
„ Dæmonum, ac damnatorum pœnas
„ egregie differat, tamen homil. in
„ Epist. ad Philip., fidelium preces,
„ eleemosynas, & sacrificia, quæ pro
„ mortuis in Ecclesia fieri solent, ait
„ exiguum aliquid damnatis afferre so-
„ latium. Hortatur enim populum, ut
„ in luctu mortuorum moderetur sibi;
„ ac deflendos quidem, & perpetuo
„ planctu prosequendos eos, qui in
„ peccatis obierunt, velut infideles,
„ catechumenos, divites, qui cum
„ peccatis suis compensare charitatis,
„ & largitatis officia noluerunt: atque
„ hos ipsos duntaxat, qui cum fide
„ Christiana decesserunt, levi illo qui-
„ dem, sed nonnullo solatio juvan-
„ dos. *Ploremus igitur*, inquit, *istos*,
„ *opitulemur ipsos pro viribus: excogi-*
„ *temus opem illis aliquam, parvam*
„ *quidem, sed quæ juvare nihilominus*
„ *possit. Quinam istud, & qua ratio-*
„ *ne? Ut & oremus ipsi, & alios hor-*
„ *temur, ut pro illis orationes faciant,*
„ *& pauperibus pro illis largiamur as-*
„ *sidue. Affert ea res solatii aliquid*.
„ Mox de Catechumenis ista nectit:
„ *Verum hoc quidem pro iis agendum,*
„ *qui in fide decesserunt: At Catechu-*
„ *meni ne hoc quidem solatium perci-*
„ *piunt: sed ea omni ope destituuntur,*
„ *una tantum excepta. Qua tandem?*
„ *Licet pauperibus pro ipsis erogare.*
„ *Nonnullam ea res consolationem ipsis*
„ *tribuit*.

„ IX. Ergo preces, & largitiones
„ in pauperes, fideles damnatos nonnihil
„ sublevant, ut levius tantummodo tor-
„ queantur: Catechumenis vero solæ
„ eleemosynæ opem afferunt, si vere ista
„ scripsit Chrysostomus. Est non absi-
„ milis ea de re opinio Joannis Dama-
„ sceni in libro *de Defunctis*, in quo
„ etiam damnatorum animas utilitatis
„ aliquid, & laxamenti capere vivorum
„ ex precibus, ac piis operibus, osten-
„ dit; etsi post judicium nulla sit salus
„ adhibenda damnatis.

„ Denique Prudentius in hymno 5.
„ per festum Paschale, Dæmonibus,
„ & in-

„ & inferorum incolis pusillum requie-
„ tis, & relaxationis indulgeri, versibus
„ istis cecinit:

Sunt & spiritibus sæpe nocentibus
Penarum celebres sub Styge feriæ
Illa nocte, sacer qua rediit Deus
Stagnis ad superos ex Acheruntiis, &c.
Marcent suppliciis Tartara mitibus,
Exultatque sui carceris otio
Umbrarum populus liber ab ignibus,
Nec fervent solito flumina sulphure.

Hæc Petavius, qui subinde recte observat hanc opinionem a communi sensu Catholicorum esse alienam, & adversus eam maximum esse præjudicium, quod nunquam Ecclesia pro Damnatis orare consuevit, quod profecto faceret, si levari saltem illorum cruciatus possent, etsi penitus terminari non possent.

X. Antequam objectioni respondeo, illud animadverto laudatos Patres tametsi eo sensu intelligantur, quo intelligi vult Petavius, non idem sentire, ac sentiant Authores, quos modo refellimus. Quippe illi cum dicunt Damnatorum pœnas levamen aliquod, aut mitigationem recipere ex fidelium precibus, sacrificiis, & eleemosynis, ut summum loquuntur de statu eorum ante finale judicium, & supremam Christi Judicis sententiam: cum nuperi scriptores maxime de reproborum statu post universale Judicium loquantur, & post illud etiam tempus reproborum pœnas mitigandas existiment: quod Patres citati, si fortasse Augustinum excipias, potius disserte negant.

XI. At enim vero nimium proclivis fuit Petavius in ea opinione affigenda laudatis ab ipso Patribus, cum citra vim ullam ab ea vindicari possint, eorumque verba in catholico sensu explicari. Quod attinet ad priorem Augustini locum, somniculose nimium, & oscitanter eum legisse videtur Petavius. Attento namque Lectori statim perspicuum est loqui S. Doctorem in objecto textu non de Damnatis ad ignem Inferni sempiternum, quibus vivorum suffragia prodesse potius exerte negat, sed de Defunctis in temporario, ac piaculari supplicio detentis, quem medium statum, a Catholicis *Purgatorium* nuncupatum, agnovisse Augustinum dubitari nequit. Sic enim scribit eodem loco: „ non omnibus (ea suffragia) pro-
„ sunt. Et quare non omnibus prosunt,
„ nisi propter differentiam vitæ quam
„ quisque gessit in corpore? Cum ergo
„ sacrificia sive altaris, sive quarum-
„ cumque eleemosynarum pro baptizatis
„ omnibus offeruntur, pro valde bonis
„ gratiarum actiones sunt: pro non val-
„ de malis propitiationes sunt: pro val-
„ de malis, etiamsi nulla sint adjumenta
„ mortuorum, qualescumque vivorum
„ consolationes sunt. „ His verbis distinguit aperte S. Augustinus tres hominum vita functorum classes. Alii *valde boni* sunt, nihilque gerunt, quo vel temporaliter puniri mereantur: ac pro istis vivorum suffragia *gratiarum actiones sunt*, neque enim indigent, ut a pœnis releventur, quas non patiuntur, cum jam sempiternis gaudiis in cælesti Patria fruantur. Alii *valde mali non sunt*, sive gravium delictorum reatu non tenentur, sed levium duntaxat, ac venialium: ac pro iis *propitiationes* sunt fidelium suffragia, sive prosunt, ut vel a pœna, quam eluere deberent, citius liberentur, vel saltem eorum cruciatus mitigetur. Alii demum *valde mali sunt*, seu extorres a Dei gratia, & charitate, ac lethalium flagitiorum rei: & pro istis oblata suffragia nulli penitus sunt adjumento, sed tantum *qualescumque sunt vivorum consolationes*. Hinc cum subinde docet: *quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior sit ipsa damnatio*, de defunctis secundæ classis intelligendus est, quibus duntaxat asseruerat suffragia illa esse propitiatoria, seu prodesse vel ad liberationem, vel ad mitigationem pęnarum, quibus obnoxii sunt: non autem de defunctis tertiæ classis, quibus nihil prodesse conceptissime docuerat. Et certe si de his etiam ea verba accipiantur, dicendum foret nedum S. Patrem credidisse suffragia vivorum prodesse damnatis *ut tolerabilior*, seu mitior *sit ipsa damnatio*, sed etiam ut *plena fiat pęnæ remissio*, atque adeo ab inferis liberentur:

rentur: utrumque enim eadem sententia complectitur. Hoc autem ab Augustini mente alienum esse quis ambigat? At Petavius deceptus videtur voce *damnationis*, quam adhibet S. Doctor, non advertens eam ad temporalem etiam punitionem significandam posse referri. Ita enim Lucæ cap. 23. accipitur verbis illis a Sancto Latrone prolatis: *neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es?* Et cap. 24. *quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, & Principes nostri in damnationem mortis:* & Matth. 12., *ex verbis tuis condemnaberis*, cum de pœna verbo otioso debita sermo sit. Sic etiam reos ad carcerem, exilium, vel mortem *damnatos* dicimus. Igitur & Augustinus eodem sensu hic vocem *damnationis* usurpat, loquiturque de animabus in purgatorio loco existentibus, quibus prosunt fidelium suffragia, vel ut mox liberentur, vel ut mitius puniantur, donec ipsæ tandem saltem in fine sæculi plenam obtineant remissionem.

XII. Hanc esse Augustini mentem tum ex hoc ipso loco, tum ex aliis clarissime enitescit, in quibus tamquam certum omnino ponit Ecclesiam non orare pro damnatis ad sempiternum exitium. Consuli potest inter alia loca *cap.* 24. *lib.* 21. *de Civit. Dei*, ubi scribit: *Ecclesia nunc pro eis orat, quos in genere humano habet inimicos, quia tempus est pœnitentiæ fructuosæ. Nam quid maxime pro eis orat, nisi ut det illis Deus, sicut dixit Apostolus, pœnitentiam, & resipiscant de Diaboli laqueis, a quo captivi tenentur secundum ipsius voluntatem...... si qui autem usque ad mortem habebunt cor impœnitens, nec ex inimicis convertentur in filios, nunquid jam pro eis, idest pro talium defunctorum Spiritibus orat Ecclesia? Quid ita? Nisi quia jam in parte Diaboli computatur, qui dum esset in corpore, non est translatus ad Christum. Eadem itaque causa est cur non oretur tunc pro hominibus æterno igne puniendis, quæ caussa est, ut neque nunc, neque tunc oretur pro Angelis malis: quæ itidem caussa est, ut quamvis pro hominibus, tamen nec nunc oretur pro infidelibus, impiisque defunctis. Nam pro defunctis quibusdam vel ipsius Ecclesiæ, vel quorumdam piorum exauditur oratio: sed pro his, quorum in Christo regeneratorum nec usque adeo vita in corpore male gesta est, ut tali misericordia judicentur digni non esse, nec usque adeo bene, ut talem misericordiam reperiantur necessariam non habere*. Poterat ne Augustinus clarioribus verbis mentem aperire suam, palamque facere de quibus ipse loquatur, dum in *Enchiridio* tradit fidelium, & Ecclesiæ suffragia aliquibus prodesse post mortem, vel *ut sit plena remissio*, vel saltem *ut tolerabilior fiat ipsa damnatio*? Si expresse negat Ecclesiæ, & fidelium preces non exaudiri pro infidelibus, impiisque defunctis, immo nec pro ipsis orari testatur, quomodo de his asserere poterat beneficium aliquod ex fidelium suffragiis consequi, ut nempe mitius puniantur?

XIII. Atque ex his colligi potest solutio alterius testimonii, quod Petavius opponit, deprompti ex *cap.* 112. *ejusdem Enchiridii*, si præsertim attendatur etiam ad scopum, quem sibi in eo loco præfixit Augustinus. Totus est ibi S. Pater in adstruendo dogmate de pœnarum inferni æternitate, quod plures tunc temporis, ut ipse refert, sicut & nunc, *pro suo motu* mollire studebant, & *in leniorem flectere sententiam* ea, quę Scripturæ minabantur, *putantes in eis terribilius esse dicta, quam verius*. Ostendit itaque adversum ipsos non posse aliter, quam sonant, intelligi Scripturarum verba: & objecta sibi authoritate Psalmi 76., cui maxime illi caussam suam fidebant: *non enim obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas*, ita respondet: „ hoc quidem in „ Psalmo legitur sancto: sed de his sine „ ullo scrupulo intelligitur, qui vasa „ misericordiæ nuncupantur: quia & „ ipsi non pro meritis suis, sed Deo „ miserante, de miseria liberantur: aut „ si hoc ad omnes existimant pertinere, „ non ideo necesse est, ut damnationem „ opinentur posse finiri eorum, de qui„ bus dictum est: *ibunt isti in supplicium* „ *æternum:* ne isto modo putetur habi„ tura finem quandoque felicitas etiam „ illo.

„ illorum de quibus e contrario dictum est: *justi autem in vitam æternam*. „ Ac postea subjicit objecta verba, *sed pœnas damnatorum certis temporum intervallis existiment, si hoc eis placet, aliquatenus mitigari &c.* Quibus apparet non hoc Augustinum absolute probabile judicasse, sed solummodo non ita esse aperte hæreticum, & Ecclesiæ fidei contrarium, sicut illud quod Adversarii asserebant, finem scilicet habituras Damnatorum pęnas.

XIV. Quod spectat S. Joannem Chrysostomum, non ita esse loco laudato intelligendum, quemadmodum exponit Petavius, ex eo liquet, quod, Petavio ipso teste, nunquam consuevit Ecclesia pro æternum damnatis orare, nedum sacrosanctum offerre Sacrificium: quam Ecclesiæ consuetudinem ignorare certe minime potuit Chrysostomus. Quare cum pro vita functis orationes fieri ait in Ecclesia, & eleemosynas erogari, immo *ab Apostolis sancitum esse, ut in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum, qui hinc discesserunt*, ut releventur, hæc profecto fieri intellexit non pro omnibus, quos antea memoraverat, nempe pro impiis & infidelibus defunctis, & ad Tartarum damnatis, sed pro aliis, quibus eluenda superest in alia vita pęna levioribus noxis debita, vel gravioribus haud sufficienter expiatis, & pro iis præcipue, quos postremo loco nominaverat, *qui in divitiis mortui sunt, & nihil consolationis suis ipsarum animabus ex divitiis suis procuraverunt.* Id etiam eruitur ex verbis, quæ ibidem habet S. Pater: *noverunt illis multum hinc* (nempe ex orationibus, eleemosynis, & Sacrificiis) *emolumenti fieri, multum utilitatis: stante siquidem universo populo, manus in cælum extendente cœtu item sacerdotali, verendoque posito sacrificio, quomodo Deum non placaremus pro istis orantes? Verum istud quidem de illis dicimus, qui in fide discesserunt.* Quis non videt loqui S. Episcopum de iis, qui cum in fide discesserint e vita, sperandum est in loco esse salutis, licet pro peccatis solvendum ipsis aliquid super. sit justitiæ vindici in pęnis Purgatoriis?

XV. Atque eadem responsio adhibenda est authoritati, quam solum Petavius insinuat, S. Joannis Damasceni. Nec quemquam movere debet, quod Damascenus loquatur de animabus, quę sunt in Inferno, sive in *hade*. Nam ut recte observat Cl. Vir Ludov. Antonius Muratorius in præclaro suo opere *de moderatione ingeniorum &c. lib. 3. cap. 9.*, tum veteres, tum recentes Græci sępenumero, sicut & nonnunquam Latini, usurpant τὸ ᾅδυ, & inferorum vocabula non tantum pro loco impiorum, sed etiam pro loco, in quo piorum animę purgandę detineri ex Orthodoxæ Ecclesię doctrina creduntur. Ex qua etiam observatione clarescit sensus dogmaticę confessionis Græcorum, in qua legitur: *certe multi peccatores a vinculis τὸ ᾅδυ inferni liberantur*, videlicet ut subditur, *propter viventium pia opera, & eleemosynas, & Ecclesiæ pro iis fusas orationes, & potissimum propter incruentum sacrificium*. Non est enim ibi ᾅδυ proprie Gehenna, sive ęternus damnatorum locus, sed claustrum illud, quod nos Latini *Purgatorium* appellamus, Gręci vero Schismatici nomine quidem negant, at cum Patribus re affirmant. Quod si etiam pro Gehenna accipere velis, pergit laudatus Author, nihil moramur: adhuc enim apud Gręcos stare vides catholicum dogma de animabus quibusdam levium peccatorum reis, & post mortem in aliquo tormentorum loco purgandis. Quare haud recte Schismaticos Gręcos culpare visus est Thomas Smithus in Epist. *de Ecclesiæ Græcæ hodierno statu*, ubi illos *in errorem Origenicum de animabus impiorum ex inferno tandem liberandis* prolapsos propter ea verba suspicatur.

XVI. Ad Prudentii denique Authoritatem respondeo, ea ipsum verba protulisse non dogmatice, sed poetice, sive fictione quadam poetica, ut Dominicę resurrectionis diem, & gloriam concelebraret. Neque ignorare debuit Petavius fictiones hujusmodi tum ipsi Prudentio, tum cęteris Poetis admodum esse familiares.

CA-

CAPUT XIII.

Scripturarum loca explicantur, quæ adversus dogma Catholicum opponunt Origenistæ: ac præsertim textus Apostoli Pauli 1. ad Corinth. cap. 15., *in quo potissimum caussæ suæ præsidium collocant. Legitimus ejus sensus alius longe est ab eo, quem ipsi affingunt: quemadmodum & verborum D. Petri* Actuum cap. 3., *quibus eumdem confirmare nituntur.*

I. ADversus Catholicum dogma tot validissimis Scripturarum momentis communitum, plura ipsi quoque Origenistæ ex iisdem Scripturis opponunt testimonia, ne caussa, quam propugnant, tanto præsidio destituta omnino videatur. Atque in primis ea loca obtrudere solent, in quibus tum de voluntate Dei salvandi omnes, tum de universalitate gratiæ, & amoris divini, itemque de universalitate & pretio Redemptionis Christi, sermo fit, quorum veritatem neutiquam consistere garriunt, si tam pauci ex hominibus ad salutem æternam perveniant, qui cum cæteris comparati, qui, juxta receptam sententiam, in omnem æternitatem ejiciendi, ac damnandi sunt, minimam faciunt humani generis partem.

II. Verum hosce omnes textus jam pluries diluerunt Ecclesiæ Patres, ac Theologi: jam ostenderunt posse Deum voluntatem habere salvandi omnes homines, quin tamen reapse salventur. Eatenus quippe Deus omnium hominum vult salutem, quatenus media omnibus subministrat ad eam consequendam necessaria. Sed quia alias eorum non aufert libertatem, contingit hæc media respectu plurium inutilia esse, effectuque cassa, quin tamen affirmari queat Deum haud sincere velle ipsorum salutem. Ostendunt itidem, quæ de universalitate gratiæ, amoris divini, meriti Christi Redemptoris, ejusque pretio infinito, dicuntur satis sibi constare, modo cuncta juxta ordinem a divina Sapientia, & Providentia constitutum intelligantur. Manet utique gratia Dei universalis, seu in universos homines diffusa: manet universale & infinitum Christi meritum, etsi plurimi inde in melius propria ipsorum culpa non proficiant, nec in gratiæ statum restituantur. Ex eo enim, quod homines beneficia divina respuant, colligi nequit, quod illa omnibus non offerat piissimus Deus. Sed Adversarii illud probare deberent meritum Christi etiam post mortem hominibus prodesse, aut aliquando profuturum; quod certe nunquam probabunt: cum potius ex Scripturarum testimoniis jam supra productis, oppositum evidenter eruatur. Sed a generalibus hisce argumentis, quorum plenior solutio aliunde peti potest, ad peculiaria quædam loca, quæ Origenistis in speciem favere videntur, proferenda, ac solvenda descendamus.

III. Primus habetur apud Isaiam cap. 24. com. 22. his verbis: *congregabuntur* (impii videlicet, de quibus antea locutus fuerat) *congregatione unius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur*, quem textum ut refert Huetius (*a*) magnopere urgebat Origenes, illum explicans *de visitatione gratiæ & clementiæ*, qua Deus omnes damnatos *post multos dies*, sive post diuturnum tempus e pœnis eripiet. II. in Psalmo 74. legitur: *nunquid oblivi-scetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas?* Si igitur hoc haud futurum Propheta censet, tandem Deus Damnatorum miserebitur. III. Apostolus in Epist. ad Rom. c. XI. ait: *conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur*. IV. Apud Marcum c. 12. de quibusdam dicitur: quod *accipient prolixius judicium*. Ubi autem aliud alio prolixius, ibi utrumque vel alterum *fi-*

I i *ni-*

(a) In Origenianis lib. 2. &c.

nitum esse oportet. Hęc ferme opponebant veteres Origenistæ, quæ nec a recentioribus omnino prætermittuntur, quamquam præcipuum propriæ caussæ statumen in alio textu collocent, quem subinde accuratius expendemus.

IV. Nullius hæc momenti esse facile constat. Isaiæ textum accuratissime inter alios examinat Campejus Vitringa (*a*): & quidem refert Interpretes aliquos putare in eo agi de visitatione gratię & clementiæ, non iræ & justitiæ. Sed hanc explicationem refellit ipse cum pluribus aliis, quorum sententias aut nomina allegat, inquiens: Glassius „ gram. lib. 4. tract. 1. *sensus est sceleratos illos, quos divina justitia in lacum conjecerit, post multos etiam dies fore torquendos, hoc est nunquam futurum esse pœnarum terminum, loquitur de visitatione iræ, non gratiæ*. Interpres „ Græcus omnino sic accipit locum. Hieronymus quoque, Ribera, Æstius, „ Sanctius, & alii, quin & Aben Ezra „ inter Judæos ait: *sensus est malum hoc incarcerationis super eos esse protendendum*. Sanus profecto sensus est, & huic loco convenientissimus „. Idque „ probat „ I., quod vox *visitare*, quæ „ in versu superiore 21. sumitur significatione visitationis judicialis, hic notationem suam non mutat. II. quod „ eadem vox plerumque apud Prophetam per totum librum sumatur pro visitatione judiciali. III. quod conjectio „ *in carcerem*, vel *foveam* ubique fere in „ Odis sacris, & apud Prophetam quoque Isaiam in Prophetia de Assyrio, „ horum Regum, & Principum typo „ Cap. 14. Com. 5., sumatur de loco „ interitus, in quo damnati luunt pœnam judicialem, qui Poetæ sacro dicitur *Puteus interitus*, ubi de similis „ generis hostibus loquitur Psal. 55. „ Com. 24., *& tu Deus facies illos descendere in puteum interitus*. Sensus itaque est prophanos illos Sacerdotes, & Præfectos populi Dei, qui „ patriam Religionem prostituerant &c., „ omnes gravissimis Dei judiciis pressos morte inhonesta, probrosa & violenta occubituros esse tam ipsos quam „ ipsorum posteros, & quidem gregatim magno numero, usquequo stirps „ impiorum excinderetur: & hoc modo „ coercitos statu, locoque interitus ipsis „ a Deo destinato, luituros esse supplicium sententia cælesti sceleribus ipsorum decretum. „ Præter citatos textum eumdem de visitatione iræ & judicii exponunt Hasmo, Lyranus, a Lapide, & ipse S. Thomas, qui ea verba commode posse referri putat *ad visitationem, qua impii visitabuntur in die judicii, non ut liberentur, sed ut amplius condemnentur, secundum illud Sophoniæ 1. visitabo super viros defixos in fæcibus suis:* ubi addit Suarez, *quia in die judicii Christus quasi de novo damnatos condemnabit*. Cæterum qui verba illa de visitatione gratiæ, & clementię interpretantur, nullatenus Origenistarum sententiæ favere dicendi sunt. Hi siquidem de impiis, qui in hac vita puniendi essent, eum textum intelligunt, non de damnatis ad Gehennæ supplicium.

V. Validior non est textus alter depromptus ex Psal. 74., cujus sensum exhibet S. Augustinus juxta ea, quę superiore capite ex ipso indicavimus. Sic enim scribit lib. 21. de Civit. cap. 24: „ hoc quod ait Psalmus, ad vasa misericordię pertinet, & ad filios promissionis, quorum unus erat etiam ipse „ Propheta, qui cum dixisset, *nunquid* „ *oblivis cetur &c.*, continuo subjecit: „ *& dixi nunc cœpi: hæc est immutatio* „ *dexteræ Excelsi*. Exposuit profecto quid „ dixerit: *nunquid continebit in ira sua* „ *miserationes suas?* Ira enim Dei est „ etiam vita ista mortalis, ubi homo vanitati similis factus est, & „ dies ejus, velut umbra, pretereunt. „ In qua tamen ira non obliviscitur misereri Deus, faciendo Solem suum oriri super bonos, & malos, & pluendo super justos, & injustos: ac sic non „ continet in ira sua miserationes suas, „ ma-

---

(b) In hunc locum.

„ maximeque in eo, quod expressit hic „ Psalmus, dicendo, *nunc cœpi: hæc est* „ *immutatio dexteræ Excelsi*. Quoniam „ in hac ipsa ærumnosissima vita, quę „ ira Dei est, vasa misericordię mutat „ in melius, quamvis adhuc in hujus „ corruptionis miseria maneat ira ejus, „ quia nec in ipsa ira sua continet mi- „ serationes suas. Cum ergo isto modo „ compleatur divini illius cantici veri- „ tas, non est eam necesse etiam illic „ intelligi, ubi non pertinentes ad Ci- „ vitatem Dei sempiterno supplicio pu- „ nientur.

VI. Objectum tertio loco Apostoli textum similiter difflat Sanctus Augustinus eodem capite, inquiens: „ Illud „ Apostolicum: *conclusit enim Deus o-* „ *mnes in infidelitate, ut omnium mise-* „ *reatur*, non ideo dictum est, quod ne- „ minem Deus sit damnaturus, sed su- „ perius apparet, unde sit dictum. Nam „ cum de Judæis postea credituris A- „ postolus loqueretur ad gentes, ad quas „ utique jam credentes conscribebat E- „ pistolas: *sicut enim vos*, inquit, *ali-* „ *quando non credidistis Deo: nunc au-* „ *tem misericordiam consecuti estis in il-* „ *lorum incredulitate; sic & hi nunc non* „ *crediderunt in vestra misericordia, ut &* „ *ipsi misericordiam consequantur*. De- „ inde subjecit, unde isti sibi errando „ blandiuntur, atque ait: *conclusit enim* „ *Deus omnes in infidelitate, ut omnium* „ *misereatur*. Quos omnes? nisi de quibus „ loquebatur, tanquam dicens, *& vos*, „ *& illos*? Deus ergo & Gentiles, & „ Judęos, quos præscivit, & prædesti- „ navit conformes imagini filii sui, „ omnes in infidelitate conclusit, ut de „ amaritudine infidelitatis suę pœniten- „ do confusi, & ad dulcedinem miseri- „ cordię Dei credendo conversi clama- „ rent illud in Psalmo: *quam magna* „ *multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam* „ *abscondisti timentibus te: perfecisti au-* „ *tem sperantibus*, non in se, sed *in te*. „ Omnium itaque miseretur vasorum „ misericordiæ. Quid est omnium? & „ eorum scilicet, quos ex Gentibus, & „ eorum quos ex Judęis prędestinavit, „ vocavit, justificavit, glorificavit: „ non omnium hominum, sed isto- „ rum omnium neminem damnatu- „ rus. „

VII. Cæteris adhuc ad rem probandam infirmior est textus D. Marci postremo loco positus, quod nempe de quibusdam dictum fuerit; quod *accipient prolixius judicium*. Nihil enim aliud denotant hæc verba, nisi severiorem Dei in die judicii sententiam, & graviorem damnationem, quæ manet hypocritas illos, de quibus loquebatur divinus Magister, *qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis*: idque patet ex cap. 20. com. 47. Sancti Lucę, ubi eadem sententia ponitur his verbis: *qui devorant domos viduarum simulantes longam orationem, hi accipient damnationem majorem*. Certe vox Græca, quę eadem est apud utrumque Evangelistam, tantummodo significat *excellentius, majus, gravius*, nec ad tempus refertur.

VIII. Verum nec ipsi Adversarii admodum fidunt istiusmodi authoritatibus, easque præmittunt tamquam velitaria quędam agmina, ad inchoandam potius quam ad conferendam pugnam. Pręcipuum, ac totum ferme caussæ suę robur, ac firmamentum collocant in textu D. Pauli, qui legitur cap. 15. Epist. 1. ad Corint., videlicet: *sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur..... Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cum autem dicat omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum, qui subjecit ei omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*. Quo pacto explicandum putent Adversarii hujusmodi textum, exponere pręstat, ne difficultatem, si qua est in ipso, effugere videamur. Origenes, qui eo sæpe utitur ad sententiæ suæ defensionem, *Homil. 7. in Leviticum*, ubi prolixe disputat, quomodo Patri subjectus filius dici valeat, ostendere satagit filium eatenus dici Patri non esse subjectum, quatenus nos, qui sumus Christi

membra, Patri minime subjecti sumus. „ Cum vero, subdit, consummaverit opus suum, & universam creaturam suam ad summum perfectionis adduxerit, tunc ipse dicetur subjectus in his, quos subdidit Patri, & in quibus opus, quod ei Pater dederat, consummavit, ut sit Deus omnia in omnibus. „ Subjectionem illam simili modo exponendam censet lib. 3. Periarchon cap. 5. cum scribit: *Christum in semetipso complectentem omnes, quos subjecit Patri, cum ipsis & in ipsis Patri subjectum dici*. Additque: *Si ergo bona & salutaris accipitur ista subjectio .... valde consequens, & cohærens est, ut inimicorum, quæ dicitur filio Dei esse subjectio, salutaris quædam intelligatur, & utilis: ut sicut cum dicitur filius Patri subjectus, perfecta universæ creaturæ restitutio declaratur; ita cum filio Dei inimici dicuntur esse subjecti, subjectorum salus in eo intelligatur, & reparatio perditorum*. Atque in hunc quoque sensum declarat verba illa: *novissima autem inimica destruetur mors*, inquiens lib. 1. Periarchon cap. 6. *propterea etiam novissimus inimicus, idest Diabolus, qui mors appellatur, destrui dicitur .... Destrui sane ita intelligendus est, non ut substantia ejus, quæ a Deo facta est, pereat, sed ut propositum, & voluntas inimica, quæ non a Deo, sed ab ipso processit, intereat*.

IX. Nuperi Origenistæ hoc Pauli testimonium magno verborum apparatu exaggerant, pluraque differunt, ut ejus vim promoveant, quæ huc ferme recidunt. Primo considerant verba illa: *sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*, in vitam nempe, ut explicant, spiritalem, qua disponantur ad æternam in cælesti beatitudine. Secundo, vim maximam faciunt in verbis illis, quæ sequuntur, *novissima autem destruetur mors*, mors scilicet, ajunt, sempiterna, sive *mors* illa *secunda*, de qua loquitur S. Joannes in Apocalypsi, qua nulla est posterior, & quæ sicut Joannes ipse definit, in supplicio ignis & sulphuris posita est. De hac autem Apostolum loqui probant: quia cum antea mortuorum resurrectionis mentionem fecerit, per mortem, quæ subinde destruenda dicitur, nihil aliud intelligere potest præter pœnas inferni, quæ hoc in Scriptura nomine appellantur. Tertio perpendi diligenter volunt, quod addit Apostolus, *cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*. Ex his enim confici putant, juxta S. Paulum, omnia tandem subjicienda esse Deo per obsequium ipsi ab omnibus creaturis præstitum, & Deum in omnibus futurum per gratiam sanctificantem, & gloriam beatificam, qua omnes locupletabit.

X. Hunc Apostoli textum duobus aliis amplius explicari, & confirmari sanciunt, altero ejusdem ad Coloss. c. 1. com. 20., ubi ait: *in ipso* (Christo) *complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt*: ubi per ea, quæ *sunt in terris*, homines, per ea vero, quæ *sunt in cælis*, spiritus malos, sive cacodæmones intelligunt, & ad omnes inferunt expiationem, redemptionemque Christi pertinere, ut beneficium, & fructum ipsius in sempiterno regno percipiant. Quod apertius adhuc exprimi putant a S. Petro *Actuum* 3. dicente, *quem* (scilicet Christum Jesum) *oportet quidem cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium* ἀποκαταστάσεως τῶν παντων. Id enim Apostolum velle arbitrantur, regnum a Patre traditum filio, ceu hominum, Angelorumque omnium capiti, non prius finiendum, quam cuncta, quæ per Angelorum pariter & hominum peccata in deteriorem statum prolapsa sunt, ita in integrum restituantur, ut nullum peccati, adeoque nec pœnæ soli peccato debitæ supersit vestigium.

XI. Hoc itaque præcipuum est argumentum, quo ad denegandam pœnarum inferni æternitatem Origenistę permoventur, aut, ut melius dicam & verius, permoveri se fingunt. Neque enim opinor quemquam esse cordatum hominem, qui vim aliquam in ipso persentiat, dum tot ex adverso intuetur lucidissima Scripturę testimonia, quę pœnas ęternas non

non per ambages, aut circuitus, ſed verbis ita planis atque perſpicuis exprimunt, ac ſæpius inculcant, ut nihil diſertius & expreſſius a quoquam dici valeat, qui rem eamdem apertiſſime deſignare velit. Hinc ut obſervat Anonymus quidam inter Proteſtantes Theologus (*a*), ſinceriores Origeniſtæ parum deferunt hujuſmodi teſtimoniis, nec ea proponunt veluti probationes, quæ rem conficiant, ſed potius ad ornatum quemdam, & ut dici aſſolet, *ex abundanti*. Ajunt enim *rebus niti* ſyſtema ſuum, quod propugnant, non locutionibus, de quarum ſenſu utrinque diſputari valeat (*b*).

XII. Enimvero nihil eſſe in locis laudatis, unde cauſſam fulcire ſuam Adverſarii queant, facile apparet ex attenta totius Apoſtolici textus lectione, & conſideratione omnium, quæ ibidem habentur. Statim quippe elucet longe aliam eſſe mentem & Pauli & Petri, ac illi venditant. Et quoad priorem quidem locum ſpectat *Epiſtolæ ad Corint.* en legitimus ejus ſenſus. Agit ibi Sanctus Apoſtolus de futura hominum præcipue juſtorum in fine mundi reſurrectione, & aſſerit per Chriſtum omnes eſſe viviſicandos, ſive omnes reſurrecturos: ſed non eodem modo & ordine, ac ipſe Chriſtus. Unde ait: *unuſquiſque in ſuo ordine*: nimirum omnes in Chriſto viviſicandi hoc ordine reſurgent, ut Chriſtus ſit primus nedum dignitate, ſed etiam tempore: deinde juſti reſurgant: tertio ſequatur mundi conſummatio. Qui ſenſus litteralis omnino eſt, & ad mentem Apoſtoli: ita enim ſe mox explicat inquiens: *primitiæ Chriſtus; deinde ii, qui ſunt Chriſti, qui in adventu ejus crediderunt*, ſive ut ex Græco, *qui ſunt Chriſti in ejus adventu: deinde finis*, ſupple, *erit*, finis nempe totius diſpenſationis & œconomię Chriſti de ſalute generis humani: *cum tradiderit regnum*, idest Eccleſiam fidelium, & congregationem electorum, *Deo & Patri*, non quaſi nunc in ea, non regnet Deus, ſed quod nonnihil in ipſa dominentur peccata, Diabolus, mors, & mortalium ęrumnę: quaſi dicat: *tunc erit finis cum obtulerit Chriſtus Eccleſiam electorum non habentem maculam neque rugam, & quaſi reddiderit illam Patri, quæ in hujus ſæculi lucta regenda illi, & cuſtodienda commiſſa fuerat, ut in ea glorioſe regnet in æternum* (*c*). Subdit autem: *cum evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem*, Dæmonum videlicet & impiorum hominum, ne amplius Eccleſiam, quæ regnum Dei eſt, impugnare valeant: ut exponunt Chryſoſtomus, Theodoretus, Ambroſius, Theophylactus, Oecumenius, aliique paſſim.

XIII. Sequitur Sanctus Apoſtolus: *oportet autem illum regnare*, hoc eſt oportet Chriſtum regere Eccleſiam, *donec ponat Deus Pater omnes inimicos* Dęmones, & reprobos, *ſub pedibus ejus*: quod in fine mundi maxime eveniet. *Noviſſima autem inimica deſtruetur mors*: mors etenim, quæ modo etiam in Sanctorum corporibus regnat, in eorum reſurrectione demum abolebitur. Locus iſte

---

(a) In Biblioth. German. Tom. 46. apud Franciſcum de Roches Epiſt. 40.

(b) De leur propre aveu ils ne les alleguent pas comme des Preuves capitales, mais ſimplement comme des ſurabondances de temoignages. C'eſt ſur *des choſes*, diſent-ils, que leur ſyſteme eſt fondé, & non ſur des *expreſſions* dont le ſens peut être conteſté. Ibidem.

(c) S. August. hic appoſite ſcribit lib. 1. de Trinit. cap. 10.: „ tradet regnum Deo & Patri Dominus noſter Jeſus Chriſtus, non ſe inde ſeparato, nec Spiritu Sancto, quando perducet credentes ad contemplationem Dei, ubi eſt finis omnium bonarum actionum, & requies ſempiterna, & gaudium, quod nunquam auferetur a nobis.... Contemplabimur enim Deum Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, cum mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus tradiderit regnum Deo, & Patri, ut jam non interpellet pro nobis mediator & Sacerdos noſter, Filius Dei, & Filius hominis; ſed & ipſe in quantum Sacerdos eſt, aſſumpta propter nos ſervi forma, ſubjectus ſit ei, qui illi ſubjecit omnia, & cui ſubjecit omnia, ut in quantum Deus eſt, nos ſubjectos habeat, in quantum Sacerdos, nobiſcum illi ſubjectus ſit. „

iste cum Sancto Hieronymo, Vatablo & aliis ita ex Græco verti potest: *ultimus inimicus destruetur mors*: nimirum *inter hostes electorum mors ultimo destruetur*: hoc enim significat Græca lectio *ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος*. Primus enim inimicus Christi & electorum est Diabolus, qui a Christo in cruce victus est. Secundus, peccatum, quod ab electis per gratiam Christi in hac vita vincitur. Tertius est mors, quæ in suprema resurrectione vincetur (*a*). Cujus victoriæ rationem reddit dicens: *omnia enim* (Pater) *subjecit sub pedibus ejus*.

XIV. Postremo concludit Apostolus: *cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*: idest, victis omnibus inimicis, & potestati Christi plenissime subjectis, ipse Christus, ut exponit S. Anselmus, subjiciet se Deo Patri secundum humanitatem, & offeret cum Sanctis & electis omnibus ad æternam Dei laudem, ad participationem divinę beatitudinis, domini, & gloriæ. Idem enim est hoc *subjici* Christi cum eo, quod superius dixerat, *tunc tradet Regnum Deo & Patri*, ut in se, suisque omnibus Deo Pater plenissime, ac gloriosissime regnet. Quare adnectit, *ut sit Deus omnia in omnibus*, nempe ut Deus in Sanctis & electis sit omnia, sive vice rerum omnium, sit ipsorum vita, salus, virtus, copia, gloria, honor, pax, omnia bona, finis, & satietas desideriorum omnium. Aliquos audire non pigeat Ecclesiæ Patres de postremis hisce verbis, quibus maxime abutuntur Origenistæ, differentes. S. Gregorius Nyssenus hunc Apostoli locum sic enucleat: „ Christus in resurrectione subjicietur Patri: „ quia in ea omnes fideles & electi Christi „ semoti erunt ab omni malo, tuncque „ suscipient boni principatum, & arctissime conjungentur cum Deitate, ejusque immortalitate, regno, & felicitate: „ atque tunc Deus erit omnia in omnibus &c. „. S. Hieronymus in Epist. ad Arnandum: „ Cum rerum omnium finis advenerit, tunc (Deus) omnia in „ omnibus erit, ut singuli Sanctorum omnes virtutes habeant, ut sit Christus „ totus in cunctis „. S. Augustinus lib. 22. de Civit. cap. 30: „ Quid est aliud, „ quod per Prophetam dixit: *ero illorum* „ *Deus, & ipsi erunt mihi plebs*, nisi ego „ ero, unde satientur: ego ero quæcumque ab hominibus honeste desiderantur, & vita, & salus, & virtus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & „ omnia bona? Sic enim & illud recte „ intelligitur, quod ait Apostolus: *ut* „ *sit Deus omnia in omnibus* „.

XV. Paucis ergo, quæ fusius dicta sunt, contrahendo, scopus, quem sibi in hoc loco præfigit S. Paulus, ut ex antecedentibus liquet, est solari justos omnes in hac misera & ærumnosa vita degentes, & adversus Dæmonum, hominumque impias potestates confligentes, spe futuræ resurrectionis; adeoque his maxime promittit, quod in Christo, qui prior omnium resurrexit ad hanc spem confirmandam, tandem omnes vivificabuntur, ad vitam scilicet beatam, & immortalem. Hoc autem erit in fine mundi, cum consummata fuerit dispensatio ab æterno Patre Filio suo commissa circa electorum salutem; tunc enim subjugatis omnibus inimicis, qui modo Christi regnum, quod est in justis & electis, oppugnant, ipsa quoque mors postremo destruetur, nec amplius in illis dominabitur: & ipse Deus tunc erit omnia in omnibus electis per communicationem propriæ suæ beatitudinis, status nempe omnium bonorum aggregatione perfecti. Unde sequitur textum Apostoli nullatenus favere Origenistarum commento, quinimmo adversari: cum ex eo potius colligi debeat, Electorum sorte semel in fine mundi decisa, novam non superesse circa reprobos œconomiam, nec novam salutem a Christo sperandam.

XVI. Alterum vero ejusdem Apostoli

(a) *Tunc utique novissima destruetur mors, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Quod proculdubio de resurrectione corporis, quæ tunc erit, contra mortem corporis, quæ nunc est, dictum esse perspicimus.* S. August. lib 6. oper. imperf. in Julian.

ftoli teftimonium *ad Coloff.* minorem adhuc, immo nullam penitus difficultatem ingerere poteft: nativus namque, & genuinus fenfus ipfius, longe alius eft ab eo, quem ipfi affuunt Origeniftæ. Theodoretus in hunc locum fic illum apte exponit: „ Ipfe (Chriftus fcilicet) noftram procuravit reconciliationem, cum paffionem fuftinuit, & fanguinem effudit, & pro nobis facrificium obtulit, & terrenis cæleftia conjunxit. Nos enim averfabantur etiam populi Angelorum propter fummam improbitatem. Ea de caufa etiam cum natus effet, chorum ducentes Deo hymnum obtulerunt, dicentes, *gloria in excelfis Deo, & in terra pax, & in hominibus bona voluntas*. „ Haud abfimilis eft expofitio S. Auguftini in Enchirid. Cap. 62. inquientis: „ in Chrifto inftaurantur, quæ *in Cælis funt*, cum id, quod in Angelis lapfum eft, ex hominibus redditur. Inftaurantur autem, quæ *in terris funt*, cum ipfi homines, qui prædeftinati funt ad ęternam vitam, a corruptionis vetuftate renovantur. „ Chriftus itaque, reconciliando homines peccatores ęterno Patri, inftaurat ea nedum, quæ *in terris*, fed etiam quæ funt *in cælis*, quatenus fedes beatas Dæmonum lapfu vacuas, & Angelorum numerum eodem lapfu imminutum, per homines reparat, & implet, atque ita homines & Angelos ad unam Domum revocat, ad unam videlicet Ecclefiam, aut Societatem, & ad unum Caput, quod ipfemet eft.

XVII. Denique nec quidquam juvat Origeniftarum cauffam textus Principis Apoftolorum *Act.* 3. Evidens quippe eft ex toto contextu D. Petrum per illa verba *ufque in tempora reftitutionis omnium* ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων, loqui de reftitutione, quæ fiet in extremo die Judicii, cum homines in priorem vitę ftatum per refurrectionem revocabuntur, aut etiam, fi latius vocem illam πάντων accipere mavis, cum omnia, homo fcilicet, cęlum, terra, elementa, totumque univerfum primævę integritati, incorruptioni & fplendori reftituentur: non autem de commentitia, quam Origeniftæ volunt, Dæmonum, & reproborum omnium in vitam beatam reftitutione. Apoftolus enim ibi hortatur Judęos, quos alloquitur, ad pœnitentiam dicens: *pœnitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata veftra*; eofque ad eam accendit propofita fpe beatæ refurrectionis, *ut cum venerint*, inquit, *tempora refrigerii a confpectu Domini, & miferit eum, qui prædicatus eft vobis, Jefum Chriftum*, falutem confequamini. De ea profecto miffione loquitur, qua Chriftus venturus eft judicare vivos, & mortuos: quod magis declarat fequentibus verbis: *quem* (fcilicet Chriftum) *oportet cælum fufcipere*, feu in cęlo effe, aut manere, *ufque in tempora reftitutionis omnium*, feu ufque ad confummationem fæculi, & omnium refurrectionem: tunc enim adveniet in majeftate, & gloria, ut judicet mundum univerfum, & juftos quidem ad pręmium, impios vero ad fupplicium addicat æternum. In qua certe explicatione nihil eft quod Origeniftis fuffragetur, ut nemo non videt.

XVIII. At adverfarii cavillantur in illa voce τῶν πάντων, quam, cum generis neutrius fit, referendam effe pertendunt ad rerum omnium reftitutionem, atque adeo etiam damnatorum. Sed quocumque modo eam intelligant, nihil extundere inde poffunt, quod fibi faveat. Nam certum eft in hoc Apoftoli loco fermonem effe de reftitutione, quæ fiet in fupremo die judicii, fic enim antecedentia verba locutionem definiunt, non de reftitutione facienda peracto jam univerfali judicio, lataque in juftos, & improbos finali fententia, poft fictitia illa diuturni temporis fpatia, quibus damnatos omnes in meliorem vitam ac fortem reftituendos effe fabulantur. Adeoque fi vox illa πάντων generalius fumatur, ea S. Petrus denotat tum omnium hominum refurrectionem, tum cæterarum creaturarum renovationem, quæ in fæculi confummatione continget. Quid vero multis hic opus eft? Res enim ipfa docet vocem τὰ πάντα ab ipfo S. Petro ftatim reftringi ad ea, *quæ locutus eft Deus per os fuorum Prophetarum*.

tarum. Quænam porro ea sunt, quæ Deus locutus est per os suorum Prophetarum, nisi omnium hominum resurrectio in fine mundi futura, & electorum glorificatio, cæli ac terrę renovatio, impiorumque ęterna punitio? Quod autem etiam aliquando facienda sit restitutio Dæmonum, ac damnatorum hominum in statum felicitatis & glorię, nec in Prophetis, nec in aliis sacris libris Deus unquam locutus est.

CAPUT IV.

Somnia discutiuntur Anonymi Authoris Batavi, qui præcipuum Origenianæ caussæ præsidium deprehendere sibi visus est in libro Apocalypseos. In iisdem locis, quæ opponit ille, locupletissima extant æternæ pœnæ testimonia. Duplex resurrectio, de qua loquitur S. Joannes, ad justos duntaxat, electosque referenda est, non ad scelestos, & damnatos, ad quos solum spectat duplex mors, prima, & secunda. De cœtu quoque Beatorum & Ecclesia triumphante dicta sunt, quæ Anonymus ad omnes prorsus & Angelos, & homines detorquere nititur.

I. NUperus quidam inter Batavos Author, de quo Cap. I. tertii hujus libri mentionem fecimus, in libello Haiæ Comitum lingua vernacula edito, adversus Catholicum dogma de pœnarum inferni æternitate nova instructa argumentorum acie depugnare adlaborat. Quamquam enim Scripturarum testimonia, quæ hactenus excussimus, proferre non omittat; his tamen omnibus longe efficaciora deprehendisse se putat in libro Apocalypseos momenta, cęteris adhuc Origenistis incognita, tantumque sibi vana ac stulta opinione blanditur, ut opus suum inscribere non dubitaverit: *Evidens demonstratio restitutionis rerum omnium in Deum, qua damnati liberabuntur &c.*. *Evidens hæc demonstratio* habetur juxta hunc Authorem in postremis tribus divini illius libri capitibus, atque ita ab illo conficitur. *Legimus*, inquit, cap. 20. com. 5.: *cæteri mortuorum non vixerunt, donec consumantur mille anni. Hæc est resurrectio prima*. Atque hinc statim concludit, quod post priorem hanc resurrectionem aliam succedere oporteat, quæ plane diversa sit ab ea, quæ in finali judicio continget: id quod probat verbis, quæ leguntur com. 14., *hæc est mors secunda*. „ Hæc secunda mors, ait, procul dubio subsequetur finale judicium, ut patet ex eodem *com.* 14. „ Porro mors non sequitur resurrectionem secundam: sed hæc potius „ sequitur mortem. Qui enim prima „ vice mortuus est, non potest etiam „ nisi prima vice resurgere: adeoque „ secunda resurrectio non alios spectat „ nisi illos, qui denuo mortui erunt „ post primam resurrectionem, illos nimirum, qui ad inferna per „ sententiam supremi Judicis damnabuntur, & per secundam resurrectionem ex inferis eruentur. „ „ En prima *evidentis demonstrationis* „ pars.

II. Id confirmat ex iis, quæ habentur *cap.* 21., ubi *com.* 5. refertur dixisse *qui sedebat in throno, ecce nova facio omnia*. „ Renovare aliquid, inquit, nihil aliud „ est, quam illud in primęvę conditionis statum restituere, exuere ipsum „ omni vitio, ac defectu, eoque induere, „ quod sanctum, quod divinum, lucidumque est: sic enim *vetus* & *novum* „ sępe usurpatur in sacris litteris. Itaque si post extremum judicium omnia „ renovanda dicuntur, necessum est, „ quod omnia sanctificentur, atque adeo „ e statu peccati, & damnationis educantur: & hæc est secunda resurrectio, „ quam prima exigit, regressusque rerum omnium in Deum Alpha, & „ Omega. „

III. Post aliquot alias minoris momenti in hoc eodem capite animadversiones, magna ponderatione dignum existi-

existimat com. 3. c. 22., unde conclusam *evidentem demonstrationem* pervideas. Sic enim prodit: *& omne maledictum*, sive, juxta textum Græcum, *anathema*, aut *cacanathema*, *non erit amplius*, *sed sedes Dei*, *& agni in illa erunt*: „ quæ verba, subdit, quid aliud insinuant, nisi omnem maledictionem, sive damnationem finem esse habituram, omnesque & homines, & Angelos demum cum Christo in cælis regnaturos? „ hæc ille.

IV. Mirari satis non possum, mecumque, ut arbitror, sapientes quique facile mirabuntur Batavi hujus Authoris præfidentiam, qui ex laudatis Apocalypseos locis *evidentem* confici putat *demonstrationem* adversum æternas impiorum pęnas. Profecto, si adeo perspicuus & evidens appareret in hisce locutionibus, pęnarum finis, ut somniat ille, fieri ne potuisset ut nemo unus inter Scripturarum Interpretes a tot sæculis veritatem adeo lucentem non perspiceret, oculosque effugeret vel Origenis, vel ejus Sectatorum veterum, recentiumve, qui loca Scripturarum omnia attentissime rimati sunt, ut quidpiam in iisdem deprehenderent, quod antecæptæ opinationi suæ subserviret? Ex illis quidem textibus Millenarii figmentum de regno Christi post judicium in terris futuro derivarunt. At nullus vel suspicatus est posse inde deduci liberationem damnatorum a sempiterna pęna, quam Author noster evidenti consecutione colligi infrunite jactat. Certe eam inferri minime posse nedum evidenter, sed neque exigua aliqua probabilitatis specie, vel ex eo satis constat, quod in hisce iisdem capitibus luculentissima prostent de æterna impiorum damnatione testimonia. Lustremus cursim postrema hæc capita Apocalypsis, ut nuperi Authoris somnium, aut delirium manifestius innotescat. *Cap.* 20. post verba illa *Com.* 5. quibus ille præsertim insistit, hæc leguntur com. 9., & 10.: Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris, ubi, & *bestia*, *& Pseudopropheta cruciabuntur die*, *ac nocte in sæcula sæculorum*. Deinde com. 14., & 15.: *infernus & mors missi sunt in stagnum ignis*: *hæc est mors secunda. Et qui non inventus est in libro vitæ scriptus*, *missus est in stagnum ignis*: ubi nempe cum Diabolo, Bestia, & Pseudopropheta *cruciabitur in sæcula sæculorum*. Hæc sola verba clarissime manifestant futilitatem omnium animadversionum Anonymi Authoris. Si enim Joannes diserte asserit Diabolum, ejusque sequaces cruciandos esse in stagno ignis in omnem æternitatem, quomodo ad ipsius mentem interpretari licet verba antecedentia de fine pœnarum aliquando futuro, & liberatione Dæmonis, aliorumque damnatorum ex inferni cruciatibus? Item, si Sanctus idem Evangelista alios distinguit, qui scripti sunt in libro vitæ, alios, qui in eodem libro scripti non sunt, atque hos mittendos prænunciat in idem stagnum ignis, in quem jam dixerat Diabolum, & Pseudoprophetam fuisse conjectos, quis dicere ausit existimasse Joannem ex eodem stagno ignis omnes tandem ereptum iri, in eamque gloriam & felicitatem admittendos esse, quam solis in libro vitæ conscriptis attribuit?

V. In sequenti quoque capite 21. postquam dixisset *qui sedebat in throno* verba, quæ Anonymus objicit, *ecce nova facio omnia*, ac Joannes omnia innovata vidisset, subdit com. 7. *qui vicerit*, *possidebit hæc*, nempe gloriam & bona civitatis Sanctæ Hierusalem, quam descripserat, Dei regnum, ejusque summam felicitatem: *& ero illi Deus*, *& ille erit mihi filius*. Solum itaque victores mundi, carnis, & Diaboli, solum strenui ac generosi milites Christi tam sublimia bona possidebunt: non autem cæteri, qui timidi, ac desidiosi animæ suæ hostibus victi succubuere, seque criminum sordibus inquinaverunt: hos enim adversa manet, ac miserrima sors in Gehenna: idque conceptissime testatur com. 8. dicens: *timidis autem & incredulis*, *& execratis*, *& homicidis*, *& fornicatoribus*, *& veneficis*, *& idololatris*, *& omnibus mendacibus*, *pars illorum erit in stagno ardenti igne*, *& sulphu-*

 phu-

phure, *quod est mors secunda*: seu semper exclusi erunt ab æterna Dei, Sanctorumque hæreditate, & eorum infelicissima pars, hæreditas. & conditio erit in stagno ignis & sulphuris, ubi cum Diabolo sine fine cruciabuntur. Idque confirmat com. ultimo ejusdem cap. inquiens: *non intrabit in eam aliquid coinquinatum*, *aut abominationem faciens*, *& mendacium*, *nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni*: hoc est, exceptis iis, qui prædestinati fuerunt, nemo ex reliquis in beatissimam illam Civitatem introibit.

VI. Hoc ipsum declarat etiam perspicuis admodum verbis *cap.* 22., hoc est ultimo, ubi quæ fusius antea scripserat, veluti compendio colligit. Sic enim Jesus Joanni loquitur a com. 12.: *Ecce venio cito*, *& merces mea mecum est*, *reddere unicuique secundum opera sua*. *Ego sum Alpha*, *& Omega*, *Primus*, *& Novissimus*, *Principium*, *& Finis*. *Beati*, *qui lavant stolas suas in sanguine agni*: *ut sit potestas eorum in ligno vitæ*, *& per portas intrent in Civitatem*. *Foris canes*, *& venefici*, *& impudici*, *& homicidæ*, *& Idolis servientes*, *& omnis qui amat*, *& facit mendacium*. Quibus verbis tanquam anathemate quodam excluduntur peccatores a sancta illa Civitate, sive a regno Dei, & Sanctorum. Quis sano capite hæc omnia conciliare se posse arbitretur cum Origenistarum sententia, & cum explicatione, quam locis supra recensitis Nuperus Author appingit?

VII. Quapropter alio plane in sensu exponere opus est objecta testimonia, prout alter semper ab Ecclesiæ Patribus, & Scripturarum Interpretibus exposita sunt. Et quidem primum locum cap. 20. valde obscurum esse fatentur omnes, adeoque non eodem modo ab omnibus intelligitur. S. Augusț. *lib.* 20. *de Civit. cap.* 6. *& seq.* fuse agit de duabus resurrectionibus, quas hic insinuat S. Evangelista: primamque explicat de resurrectione animæ a peccato: alteram vero de resurrectione sequutura in die judicii. „ Sicut, inquit, duæ „ sunt regenerationes, una secundum „ fidem, quæ nunc fit per baptismum: „ alia secundum carnem, quæ fiet in „ ejus incorruptione, atque immorta„ litate per judicium magnum, at„ que novissimum; ita & sunt resurre„ ctiones duæ: una prima, quæ & „ nunc est, & animarum est, quæ ve„ nire non permittit in mortem secun„ dam: alia secunda, quæ nunc non „ est, sed in sæculi fine futura est, nec „ animorum, sed corporum est, quæ „ per ultimum judicium alios mittet „ in secundam mortem, alios in eam „ vitam, quæ non habet mortem. De „ his duabus resurrectionibus Joannes „ Evangelista in libro, qui dicitur *Apo„ calypsis*, eo modo locutus est, ut „ earum prima a quibusdam nostris „ (nempe a Millenariis) non intelle„ cta, insuper etiam in quasdam ridi„ culas fabulas verteretur „. Ac dein explicatione sua pluribus roborata concludit *cap.* 9. „ Hæc resurrectio, animę „ scilicet a peccato, prima est. Beatus „ & Sanctus qui habet in hac prima „ resurrectione partem, idest particeps „ ejus est. Ipse est autem particeps „ ejus, qui non solum a morte, quæ „ in peccatis est, revivișcit, verum „ etiam in eo, quod revixerit, perma„ nebit. *In istis*, inquit, *secunda mors* „ *non habet potestatem*. Habet ergo in „ reliquos, de quibus superius ait: *re„ liqui eorum* non vixerunt, donec fi„ niantur mille anni: quoniam isto to„ to temporis intervallo, quod *mille* „ *annos* vocat, quantumcumque quis„ que eorum vixit in corpore, non „ revixit a morte, in qua eum tene„ bat impietas, ut sic reviviscendo pri„ mæ resurrectionis particeps fieret, „ atque in eo potestatem mors secunda „ non haberet." Hæc Augustini interpretatio plausibilis est, & non pauci eam consectantur.

VIII. Nihilominus alii plures (*a*) ita acci-

(a) Dionysius Carthusianus, Cor. a Lapide, Ribera, Viegas, Peretius &c.

accipienda existimant Evangelistæ verba, ut nomine primæ resurrectionis intelligatur beatitudo, quam consequuntur animæ Sanctorum, statim ac a corpore separantur. Sancti siquidem dum ex hac vita calamitosa, & mortali, in novam vitam transmigrant immortalem, & felicissimam, quodammodo resurgere videntur. Secundam vero resurrectionem docent esse plenam & perfectam beatitudinem, quam justi recipient, dum in die judicii cum corpore resurgent. „ Vita glo-„ riæ (inquit Dionysius Carthusianus) „ animarum sanctarum cum Christo in „ Patria est resurrectio prima: quia „ præcedit illam, qua corpora sua re-„ sument. Et item vita hæc dicitur *re-„ surrectio prima*, quia per eam ab hac „ misera vita, quæ comparatione illius „ vitæ *umbra mortis*, *& mors* nuncupa-„ tur, eriguntur: & homo sanctus hic „ moriens, ibi in Patria vivere inci-„ pit melius, atque felicius: sicque a „ morte naturæ, qua cecidit corpore, „ resurgit pertingendo ad vitam gloriç, „ qua vivit in mente... Itaque beatus „ est in re, & Sanctus, qui omni la-„ be peccati carens, & confirmatus in „ bono habet partem, idest consortium „ in resurrectione prima, idest in ani-„ marum beatificatione. In his mors „ secunda, idest damnatio ultima non „ habet potestatem: quia de sua æter-„ na felicitate securi sunt. „

IX. Summus Vir Benignus Bossuetus in egregia sua expositione Apocalypsis, utramque sententiam ita componit, ut prima resurrectio initium habeat in justificatione juxta illud Joan. 5. com. 24.: *qui verbum meum audit &c. transiit a morte in vitam*, & illud ad Ephes. 5. c. 14. *surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus*. „ Tunc itaque, scribit, anima resurge-„ re incipit: & hæc resurrectio consum-„ matur, cum ab hac vita, quæ mors „ potius est, excesserit, vivitque vera „ vita cum Christo. Hæc est prima „ resurrectio, quæ animabus beatis con-„ venit: siquidem de resurrectione cor-„ poris sermo fiet *com.* 12., & 13., & „ hucusque nulla de ipsa mentio facta „ est. Hæc prima resurrectio manifesta „ fit in Sanctorum miraculis, quibus „ vivere eos constat ob virtutem ex „ eorum tumulis procedentem, quem-„ admodum sancti Patres observarunt, „ & Grotius ipse confessus est „. Secunda vero resurrectio, ut postea notat, est illa, qua Sancti tum anima tum corpore glorificabuntur.

X. Utraque ergo resurrectio, non alio spectat, quam homines justos & Sanctos, qui regnant cum Christo, regnabuntque in omnem æternitatem, nec extendi potest etiam ad impios, & reprobos, ad quos solum a contrario duplicem mortem primam, & secundam pertinere asserit S. Joannes: primam scilicet, per quam animæ sepeliuntur in inferno cum iniquo Divite: secundam vero, qua per universalem omnium resurrectionem impii & corpore & anima in stagnum ignis, & sulphuris præcipitabuntur. Quare toto cælo, nedum toto ostio aberrat Anonymus Author, dum resurrectionem, de qua loquitur S. Evangelista, reprobis citra ullum fundamentum affingens, inde colligit eos tandem ab inferorum stagno liberandos esse, & in cælestem vitam restituendos.

XI. Ridiculum vero est argumentum, quod conficit ex verbis Cap. 21.: *& dixit, qui sedebat in throno: ecce nova facio omnia*. Hæc etenim verba referri ad innovationem mundi, quæ erit in supremo die, maximeque ad gloriam, & felicitatem electorum adeo ex contextu manifestum est, ut nihil ferme manifestius sit in toto Apocalypseos libro, quemadmodum observat S. Augustinus (*a*). Sic enim Joannes caput hoc 21.

 ordi-

(a) *In hoc quidem libro multa dicuntur .. Verum in his verbis, ubi ait: absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors jam non erit, neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor*, tanta luce dicta sunt de sæculo futuro, *& immortalitate atque æternitate Sanctorum (tunc enim solum, a que ibi solum ista non erunt) ut nulla debeamus in litteris sacris quærere, vel legere manifesta, si hæc putaverimus obscura*. Lib. 20. de Civit. cap. 17.

CAPUT XV.

Sententia Origenis semper ab Ecclesia tanquam Catholicæ fidei contraria rejecta est. Concilia quibus damnata fuit, Alexandrinum maxime, & Oecumenicum Constantinopolitanum II. Quibus consonant decreta Patrum, qui eam veluti Christianæ Religioni inimicam sugillant. Nedum Ecclesia Romana, sed etiam cæteræ aliæ ab ipsa Schismate sejunctæ, pœnarum æternitatem ut fide certam continenti traditione retinuerunt, retinentque.

I. VEritate Catholici dogmatis de sempiterna pœnarum Inferni duratione sacrarum litterarum testimoniis evidenter afferta, & vindicata, perutile fuerit ut eam etiam perpetua Ecclesiæ, Patrumque traditione & authoritate comprobemus: tum quia nonnulli sunt, qui putant haud constantem inter Christianos fuisse hujusmodi sententiam: tum maxime quia perpetua Ecclesiæ, Patrumque traditio validissimo argumento est, non alium esse Scripturarum sensum, nec aliter intelligi debere. Nam juxta sanioris Criticæ regulas, cum de sensu textus alicujus agitur, legitimus ille censetur, quem ipsi omnes communiter tribuerunt, ac tribuunt. Unde nec qui perennem traditionem Ecclesiæ ut fidei regulam non habent, hoc argumentum repudiare possunt.

II. Quod itaque Ecclesia semper crediderit æternas esse Dæmonum & impiorum hominum pœnas, ex eo in primis manifestum est, quod Origenis, & Origenistarum sententiam tanquam absonam, Dei verbo contrariam, & Catholicæ fidei dogmatibus repugnantem continenter rejecerit, & anathemate etiam perculerit. Hujusce rei plura sunt, & illustria in Ecclesiastica Historia, & Sanctis Patribus monumenta. Damnatum fuisse Origenem & Origenistas ob hunc inter alios errorem in Synodo Alexandrina a Theophilo Patriarcha ex totius Ægypti, Libyæ, & Pentapoleos Provinciis anno 400. congregata, extra dubium est. Habemus Theophili Epistolam Synodicam ad Palæstinos, & Cyprios Episcopos missam, quam ex antiquissimo codice Ambrosianæ Bibliothecæ nuper eruit V. Cl. Dominicus Vallarsius, publicique juris fecit in novissima omnium absolutissima editione operum S. Hieronymi (a): in qua ipse enarrat, quod *congregatis Episcopis, qui prope implerent numerum Synodi, perrexerit Nitriam, & coram multis Patribus, qui de tota pene Ægypto convolaverant, lectos esse libros Origenis, in quibus impio labore sudaverat, & consensu omnium condemnatos:* porro inter propositiones erroneas, quæ in ea Synodo damnatæ sunt, hæc erat: *Christi regnum finietur aliquando, & Diabolus cunctis peccatorum sordibus liberatus æquo honore decorabitur, & cum Christo subjicietur.* Quem errorem ita proponit Theophilus idem Epist. Paschali 1.: *facessant igitur stultissimi mortalium &c. Talis Pastor gregis morbidi Christum ubique sugillat injuriis, & Diabolum honore sustollit, dum illum adserit purgatum vitiis, atque peccatis pristinam aliquando gloriam recepturum.*

III. In eadem editione operum S. Hieronymi refertur quoque (b) responsio Synodi Hierosolymitanæ ad Epistolam Theophili, in qua suspicionem omnem amoliuntur Patres, quod suis in regionibus obtineant vesana Origenis dogmata: *Neque enim* (ajunt inter alia) *audivimus unquam docentes.... quod Zabulus cunctis peccatorum vitiis liberatus dignitatem obtineat, quam habuit, antequam caderet, ita ut & ipse & Christus sub unum Dei Patris redigantur imperium. Qui enim ita credunt, ituri sunt in tenebras, quę præparatę sunt Diabolo, & angelis ejus.*

IV. Fuisse Synodum Alexandrinam ab universa Ecclesia approbatam ex eo li-

(a) Tom. 1. col. 537. (b) col. 549.

liquet, quod plures ex diversis Orbis Christiani locis Episcopi Theophilum summis laudibus extulerint, ob ejus labores in hæresi Origeniana damnanda, & funditus eradicanda exantlatos. Extat ibidem Col. 551. Epistola Dionysii Liddensis Episcopi ad ipsum directa, in qua hæc leguntur: *Te Deus, Domine Frater beatissime, æmulatorem rectæ fidei suscitavit, ut & superstitionem hæreticam de Gentilium fonte manantem Apostolico rigore contereres &c.*. Extat & Epistola Anastasii Papæ ad Simplicianum dicentis: *pari animo Vir Sanctus & honorabilis Theophilus Frater, & Coepiscopus noster circa salutis commoda non desinit vigilare, ne Dei populus per diversas Ecclesias Origenem legendo in magnas incurrat blasphemias*. Ipse Theophilus in serm. ad quosdam Monachos, ut a se, ita etiam ab Anastasio summo Pontifice, & ab universa Occidentali Ecclesia damnatum Origenem testatur, inquiens (a): *Anathematizantes Origenem, ceterosque hæreticos exemplo nostro, & Anastasii Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Episcopi, qui ex veteribus certaminibus clarus, nobilissimi populi dux creatus est, quem & universa Occidentis Episcoporum sequitur Synodus, quæ accepit, ac probavit Alexandrinorum Ecclesiæ sententiam in impium latam*. Hinc Anastasius idem in Epist. ad Joannem Hierosol. translationem librorum Periarchon a Ruffino Aquilejensi adornatam, in quibus cum alii, tum error de quo agimus, diserte traditur, reprobavit, *eaque impia dogmata vocans, & affirmans Interpretem nihil aliud sui opera laboris extruxisse, nisi ut propriæ veluti mentis arbitrio hanc, quæ sola, & quæ prima apud Catholicos Christianos vera fides jam ab Apostolis exinde usque ad tempus præsens tenetur, inopinatæ titulo assertionis everteret*.

V. Verum cum Origenistarum factio ex his decretis nondum extincta esset, iterum Origenis errores proscripti fuerunt ab Ecclesia in Synodo quinta Œcumenica congregata anno 553.. Damnationem hanc præcessit Epistola Justiniani Imperatoris ad Menam adversus Origenem, quæ pro Ecclesiæ judicio habenda est, quia Pelagio Romanæ Ecclesiæ Diacono & Apocrisario instante dictata fuit, & postmodum a Vigilio summo Pontifice approbata. In hac Epistola subnexa habentur novem Anathemata in totidem errores Origenis, quorum postremum ita sonat: *siquis dicit, aut sentit temporariam esse Dæmonum, vel impiorum hominum punitionem, finemque aliquo tempore hanc habituram, nimirum restitutionem futuram Dæmonum, vel impiorum hominum, anathema sit*. Et hac ipsa quoque Epistola, sicut & in altera ad Synodum quintam eumdem errorem notat, & ad calcem nonnulla loca eo pertinentia adducit. Nec solum Pontifex Romanus, sed & reliqui Patriarchæ, Justiniani edictum comprobando, ipsique subscribendo suum fecerunt. Rem gestam narrat Liberatus Archidiaconus Carthaginensis in brevi, cap. 23. & Cassiodorus lib. 1. Divin. Instit. cap. 1.

VI. Subsecuta deinde est laudata Quinta Synodus Œcumenica, in qua damnatum esse Origenem, ejusque doctrinam, dubitare non licet: idque tradunt Author Chronici Alexandrini, Georgius Syncellus, Theophanes, Photius in libello de Synodis, Nilus Rhodius, Anonymi duo, qui de Synodis quoque scripserunt, quosque in Canonici juris antiqui Bibliothecam contulit Henricus Justellus; præterea Zonaras, Glycas, Cedrenus, qui & Justiniani Epistolam ad Synodum repræsentat, in qua flagitat a Patribus ut Origenem, Origenisque Gregales damnent, Nicephorus etiam, qui & anathematismos in Origenem a Synodo vibratos recenset lib. 17. Hist. cap. 28., Cyrillus Monachus Justiniano coævus, in vita Euthimii cap. 105., & in vita Sabæ cap. ult., quin & Synodus VI. Act. 18., & VII. Act. 1.

VII. Porro in hac Synodo specialiter confixum fuisse errorem de reproborum restitutione, constat ex actis produ-

(a) Apud Justinian. in Epist. ad Menam.

ductis a Nicephoro lib. cit.; hunc enim memorat a Synodo proscriptum : *omnium impiorum hominum , ipsorumque etiam dæmonum tormenta finem habitura , atque impios, ac Dæmones in priorem suum statum restitutum iri*. Constat etiam ex septima Synodo, in qua Act. 1. hæc leguntur: *Sanctæ Venerabilis Quintæ Synodi , quæ Constantinopolim congregata est , communi & universali submissi sunt Anathemati Origenes , & Theodorus Mopsuestiæ , & ea , quæ ab Evagrio , & Dydimo dicta sunt , de eo videlicet .... quod de restitutione in statum pristinum fatebantur , consentientibus , & præsentibus quatuor Patriarchis*.

VIII. Consona vox est antiquiorum Ecclesiæ Patrum, qui de Origenis doctrina, aut forte scripserunt. S. Epiphanius Epist. ad Joan. Hierosol. amare exprobrat Origeni futuram illam Diaboli conversionem & salutem, inquiens: „ illud quoque, quod asserere nititur „ (Origenes), doleamne, an rideam, „ nescio. Doctor egregius audet doce„ re Diabolum id rursum futurum esse, „ quod fuerat, & ad eamdem reditu„ rum dignitatem, & conscensurum re„ gna cælorum. Proh nefas! Quis tam „ vecors & stolidus, ut hoc recipiat, „ quod Sanctus Joannes Baptista, & „ Petrus, & Joannes Apostolus, & E„ vangelista, Isaias quoque & Hiere„ mias, & reliqui Prophetæ, cohæredes „ fiant Diaboli in regno cælorum? „ & post plura: „ te autem, Frater, li„ beret Deus, & Sanctum populum „ Christi &c. ab hæresi Origenis &c.; „ si enim propter unum verbum, aut „ duo, quæ contraria fidei sunt, mul„ tæ hæreses abjectæ sunt ab Ecclesia; „ quanto magis hic inter hæreticos ha„ bebitur, qui tantas perversitates, & „ tam mala dogmata contra fidem ad„ invenit, Deique & Ecclesiæ hostis „ extitit? „ Inter errores quoque eamdem Origenis opinationem recenset in Synopsi cap. 18. lib. 2. Panarii.

IX. S. Hieronymus, quem nonnulli Origeni favisse falso putant, cujus solum interdum admiratus est ingenium, eruditionem, & peritiam Scripturarum, ut ipse testatur (a), ita scribit adversus ipsum in Epistola ad Pammach. & Ocean.: „ confitemini & vos in qui„ busdam errare Origenem ... Dicite „ eum male sensisse de Filio, pejus de „ Spiritu Sancto, animarum de cælo „ ruinas impie protulisse, resurrectio„ nem carnis verbo tantum confiteri, „ cæterum assertione destruere, & post „ multa sæcula, atque unam omnium „ restitutionem idipsum fore Gabrielem, „ quod Diabolum, Paulum, quod Cai„ pham, Virgines, quod Postribulas „ &c. „ . Libro quoque cont. Joan. Hierosol. inter octo Origenis errores hunc enumerat *tertium*, *quod dicat & Diabolum & Dæmones acturos pænitentiam aliquando, & cum Sanctis ultimo tempore regnaturos*: quod pariter *inter impia , & nefaria dogmata* ponit lib. Apolog. con. Ruffinum.

X. Latius de hoc scribit in cap. 3. Jonæ, atque hæc differit: „ quia hoc „ (futuram nempe omnium creatura„ rum rationalium reparationem) san„ cta Scriptura non dicit, & evertit „ penitus timorem Dei, dum facile ho„ mines labuntur ad vitia, putantes „ etiam Diabolum, qui author malo„ rum est, & omnium peccatorum fons, „ acta pœnitentia posse salvari, de no„ stris mentibus abjiciamus, & sciamus „ peccatores in Evangelio mitti in ignem „ æternum, qui præparatus sit Diabolo „ & Angelis ejus, & de his dici: *ver„ mis eorum non morietur, & ignis eo„ rum non extinguetur* .... Alioquin si „ omnes rationabiles creaturæ æquales „ sunt .... & longo post circuitu, at„ que infinitis sæculis omnium rerum „ restitutio fiet, & una dignitas mili„ tantium, quæ distantia erit inter „ Virginem, & Postribulam? .... „ Idemne erit Gabriel & Diabolus? „ Idem Apostoli & Dæmones? Idem „ Prophetæ & Pseudoprophetæ? Idem „ Martyres, & persecutores? Finge „ quod libet, annos, & tempora du„ pli-

(a) Lib. 3. Apolog. adv. Ruffin, & Epist 65, ad Pam. & Ocean.

„ plica, & infinitas ætates congere „ cruciatibus, si finis omnium similis „ est, præteritum omne pro nihilo est: „ quia non quærimus quid aliquando „ fuerimus, sed quid semper futuri si- „ mus.... Nec ignoro quod adversum „ hæc soleant dicere, & spem sibi ac „ salutem cum Diabolo præparare. „ Verum non est istius temporis con- „ tra dogma perversum & σιμφραγμα „ diabolicum docentium in angulis, „ & in publicum denegantium, latius „ scribere.„ Qua ex authoritate apparet in primis Hieronymum velut *dogma perversum*, & σιμφραγμα diabolicum habere Origenistarum sententiam, quam adeo tota exhorrebat Ecclesia, ut ipsius defensores eam in publicum impune efferre posse non crederent: unde angulos, & latibula quærebant, ut eam dissseminarent. Liquet præterea S. Doctorem loqui universim de restitutione, & salute tum Dæmonum, tum hominum impiorum etiam Christianorum: quoniam eos redarguit, qui istiusmodi doctrina *spem sibi, ac salutem cum Diabolo præparabant*, qui certe nonnisi e Christiana gente erant.

XI. Ruffinus Aquilejensis, quem Origeniani erroris suspectum fecerat S. ipse Hieronymus, hanc a se suspicionem strenue propulsat *in priore invectiva*. Et in Symboli expositione hæresis notam inurit asserentibus, *Diabolum a debita absolvi damnatione pœnarum*. Quanquam vero ibidem non satis liquido edisserat, quid sentiat de damnatis hominibus, in Apologia tamen, quam ad Anastasium Papam conscripsit, mentem suam aperte declarat, rejicitque tanquam hæreticum, qui eorum salutem defendit, dicens: *illud sentimus, quod scriptum est in Evangelio, quia & ipse Diabolus, & omnes Angeli ejus, cum his, qui opera ejus faciunt.... cum ipso pariter æterni ignis hæreditate potietur*, ut legit Hieronymus, vel ut alii, *hæreditatem patietur. Siquis ergo negat Diabolum æternis ignibus mancipandum, partem cum ipso æterni ignis accipiat, ut sentiat, quod negavit*.

XII. Orosius in Commonit. num. 3. ita de hac sententia scribit ad S. Augustinum: „ Aviti duo.... quædam „ ex libris ipsius Origenis non recta, „ ut nuper intelligo, tradiderunt.... „ Mundum novissime ideo esse factum, „ ut in eo animæ purgarentur, quæ „ ante peccaverunt. Ignem sane æter- „ num, quo peccatores puniantur, ne- „ que esse ignem verum, neque æter- „ num prædicaverunt, dicentes dictum „ esse ignem propriæ conscientiæ puni- „ tionem: æternum autem juxta ety- „ mologiam Græcam, non esse perpe- „ tuum, etiam latino testimonio adje- „ cto, quia dictum sit *in æternum, & in sæculum sæculi*, postposuerit æter- „ no, ac sic omnes peccatorum animas „ post purgationem conscientiæ in uni- „ tatem corporis Christi esse redituras. „ Voluerunt etiam de Diabolo assere- „ re, sed non prævaluerunt, quod cum „ substantia in eo bona facta perire „ non possit, exusta in totum malitia, „ Diaboli aliquando salvandam esse sub- „ stantiam. „

XIII. Porro Orosio ita respondet S. Augustinus lib. ad ipsum directo *contra Priscil. & Orig.* „ quantum possum etiam „ ego commoneo, ut de Diaboli, An- „ gelorumque ejus correctione, & in „ pristinum statum reparatione sapere „ nihil audeas, non quia Diabolo & „ Dæmonibus invidemus.... Sed quia „ ultimæ sententiæ summi, & veracis- „ simi Judicis ex nostra præsumptione „ addere nihil debemus. Ipse enim se „ similibus eorum dicturum esse prædi- „ xit; *ite in ignem æternum, qui para- „ tus est Diabolo, & Angelis ejus*„. Ex quibus patet S. Doctorem eadem sensisse de Origenis commento, ac sentiebat Orosius, a Catholicæ nempe fidei dogmatibus esse alienum, eumque in hac persuasione amplius confirmasse.

XIV. Sed clarius id expressit *libro de hæres. ad Quodvultdeus in Hæresi Origenianorum*, ubi sic ait: „ sunt hujus „ Origenis alia dogmata, quæ Catho- „ lica Ecclesia omnino non recipit, in „ quibus nec ipsum falso arguit, nec „ potest ab ejus defensoribus falli (vel „ ut alii legunt, *excusari*) maxime de „ pur-

„ purgatione, & liberatione, ac rursus „ post longum tempus ad eadem mala „ revolutione rationalis creaturæ. „ Nec solum hoc non recipit Catholica Ecclesia, sed etiam execratur, & horret. Sic enim persequitur: „ quis enim „ Catholicus Christianus vel doctus, „ vel indoctus non vehementer exhorreat eam, quam dicit purgationem „ malorum, idest etiam eos, qui hanc „ vitam in flagitiis, & facinoribus, & „ sacrilegiis, atque impietatibus, quamlibet maximis, finierunt; ipsum etiam „ postremo Diabolum, atque Angelos „ ejus, quamvis post longissima tempora, purgatos, atque liberatos, regno „ Dei, lucique restitui .... De qua vanissima impietate adversum Philosophos, a quibus ista didicit Origenes, „ in libris de Civit. Dei diligentissime „ disputavimus „. In his autem libris de Civit. eodem modo loquitur de Origenis sententia. Nam lib. 21. Cap. 17. scribit *Origenem & propter hoc*, & propter alia nonnulla *non immerito* reprobasse Ecclesiam. In libro quoque *de gestis Pelagii* num. 10. ait: „ quod autem „ addidit Pelagius: *& siquis aliter credit, Origenista est*: hoc acceperunt „ Judices, quod revera in Origene dignissime detestatur Ecclesia, idest, „ quod etiam illi, quos Dominus dicit „ æterno supplicio puniendos, & ipse „ Diabolus, atque Angeli ejus, post „ tempus licet prolixum purgati liberabuntur a pœnis, & Sanctis cum Deo „ regnantibus societate beatitudinis adhærebunt „. Quare lib. 1. Retract. studiose explicat, quod scripserat *de moribus Manich.*, sensumque legitimum aperit verborum quorumdam, ne quis ex iis suspicaretur se Origeniana fuligine fuisse aliquando conspersum.

XV. Sugillat eamdem opinationem tanquam Origenis delirium Gennadius lib. de Dogmat. Cap. 9. inquiens: „ post resurrectionem, & judicium non „ credamus restitutionem futuram, quam „ Origenes delirat, ut Dæmones, vel „ impii homines post tormenta quasi „ suppliciis expurgati, vel illi in angelicam, qua creati sunt, redeant dignitatem, vel isti justorum societate donentur, eo quod hoc divinæ conveniat pietati, ne quid ex rationalibus „ pereat creaturis, sed quolibet modo „ salvetur. Sed nos credamus ipsi Judici „ omnium, & retributori justo, qui dixit: *ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*, ut percipiant fructum operum suorum. Sugillat & Theophylactus in Cap. 25. „ Matth. his verbis: sicut Sancti incessabile habent gaudium, ita injusti „ indesinentem pœnam; tametsi Origenes nugetur dicens fore suppliciorum „ finem, & non semper puniendos peccatores &c. „. Sugillat etiam Author lib. de *com. essent.* lib. 3. Cap. 6., Author Dialogorum, qui Cæsario Nazianzeni fratri assignatur, Sanct. Maximus in scholiis ad Dionysii lib. de Cælesti Hierar., aliique.

XVI. Præter hæc, quæ adversam Origenianæ sententiam tanquam fidei dogma habitam semper fuisse ab Ecclesia satis adstruunt, suppetunt alia testimonia, quæ idem solidissime evincunt, ex quibus pauca tantummodo refero. Sanctus Fulgentius lib. de *fide ad Petrum* sic ipsum monet Cap. 38, „ firmissime „ tene, & nullatenus dubites non solum „ omnes Paganos, sed etiam omnes Judæos, Hæreticos, atque Schismaticos, qui extra Ecclesiam Catholicam „ præsentem finiunt vitam, in ignem „ æternum ituros, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus „. Id extendit cap. 40. etiam ad malos Christianos, & qui in ipsa Ecclesia perverse vixerunt „. Et cap. 43. ait: firmissime tene „ &c. in fine sæculi bonos a malis etiam „ corpore separandos, quando veniet „ Christus, & per judicium segregabit „ justos ab injustis, bonos a malis, rectos a perversis: bonos constituet a „ dextris, malos a sinistris, & ex ejus „ ore justi æternique judicii sempiterna, atque immutabili prolata sententia, iniqui omnes ibunt in combustionem æternam, justi autem in vitam „ æternam: iniqui semper arsuri cum „ Diabolo, justi autem regnaturi sine „ fine cum Christo „. Ac demum con-

 clu-

cludit: „ Hæc interim quadraginta capitula ad regulam veræ fidei firmissime pertinentia, fideliter crede, fortiter tene, veraciter, patienterque defende: & siquem contraria his dogmatizare cognoveris, tanquam pestem fuge, & tanquam hæreticum abjice. Ita enim ista, quæ posuimus, fidei Catholicæ congruunt, ut siquis non solum omnibus, sed etiam singulis voluerit contraire, in eo quod singulis horum contumaciter repugnat, & his contraria docere non dubitat, hæreticus, & Christianæ fidei inimicus, atque ex hoc omnibus Catholicis anathematizandus appareat. „

XVII. S. Gregorius Magnus lib. 34. Moral. cap. 16. ita invehitur, suppresso nomine, in Origenistas explanans illud Job cap. 41., *æstimabit abyssum quasi senescentem*, „ Leviathan iste æstimabit abyssum quasi senescentem, quia proborum corda sic infatuat, ut suspicionem eis de venturo judicio, quod quasi finiatur, infundat. Abyssum namque senescere æstimat, qui terminari quandoque in suppliciis supernam animadversionem putat. Igitur antiquus iste persuasor in membris suis, idest in mentibus iniquorum, futuras pœnas, quasi certo fine determinat, ut eorum culpas sine termino correctionis extendat, & eo magis hic peccata non finiunt, quo istic æstimant peccatorum supplicia finienda „. Hinc sibi objicit ac solvit argumenta Origenistarum: quod etiam præstat in 4. Dial. cap. 44. & alibi passim.

XVIII. Denique eamdem veritatem, ut ad fidei dogmata pertinentem, semper agnovisse Romanam Ecclesiam constat ex fidei professione, quam a pluribus sæculis publice canit in Symbolo, quod S. Athanasio adscribitur, contenta, dum ita concludit: *qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui vero mala in ignem æternum. Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter, firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Ecclesia quoque Græca, sicut eamdem fidem olim professa est, ita intemerate retinuit, etiam postquam a Romana deplorando nimium Schismate sejuncta fuit. Cujus rei testes inter alios habemus Theophanem Ceramæum, qui Homil. 2. hæc differit: *hoc certe* donec persolverit omne debitum, *non temporarium quid significat, juxta fabulosam Origenis restitutionem, sed pœnas fine carentes*. Nicetam Acominatum, *qui lib. 1. Thes. Orthod. fid. hæres. 31. Origenem male sensisse prædicat de pœnarum, & præmiorum perennitate*. Stephanum Gobarum, qui in quæst. in utramque partem discussis docet, *peccatores pœnis traditos a nequitia expurgari, & post expurgationem pœnis solvi* credidisse Origenem: sed *neminem supplicio liberari, quæ vera est Ecclesiæ sententia*, credendum est.

XIX. Sed neque in hoc dogmate a Catholica fidei desciverunt cæteræ Ecclesiæ Schismaticæ Orientales, & Occidentales. De Nestorianis, Jacobitis, & Æthiopibus hoc testatur Renaudotius *lib. 4. perp. fid.* Equidem aliquos ab inferni flammis liberari dicunt tempore inter mortem & ultimam resurrectionem interjecto, si deprecationibus, sacrificiis, & eleemosynis fidelium fiat satis pro ipsis divinæ justitiæ. Sed de iis commode intelligi possunt, ac debent, qui non æterno, sed temporario Purgatorii supplicio propter leves noxas, aut pœnam aliis debitam nondum expiatam, deputati sunt: quo in sensu in latina quoque liturgia dicitur: *Domine Jesu Christe libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni &c.* Perspectum idem est de Ecclesiis Protestantium. Confessio Augustana, quam Lutherani recipiunt, dogma de pœnarum æternitate ut fide certum proponit. Dominus Swinden Theologus Anglus Ecclesiæ suæ sensum exhibet (*a*), dum hoc dogma defendens profitetur *sequi se doctrinam universalis Ecclesiæ, quæ pœnarum æternitatem tamquam fidei dogma agnoscit, unumque ex præcipuis Christianæ Religionis expresse contentum in sacris litteris*. Quod etiam

(a) in libello, cui titulus *recherches &c.* cap. ult.

etiam colligitur ex turbis, & rumoribus, quos in Angelicana Ecclesia excitavit sermo Tilotsoni, qui hanc veritatem per latus aggressus est. Alii in hoc etiam consentientem produnt Ecclesiam *prætensam Reformatam*; & ex Sermone D. Saurini, quem Clericus laudat (*a*), aperte eruitur. De his vero cæterisque omnibus generatim loquens Petrus Bayle (*b*) *conspirare testatur in hac fide cum Romana & Græca Ecclesia Protestantium omnes communiones, quæ litteraliter explicant, & intelligunt Scripturarum verba de æternis impiorum pœnis, & adversam sententiam habent execranturque velut hæresim perniciosam, & Origenis delirium*. Ex quo infert ille (quod plane mirere, cum ipse alibi contra pœnarum æternitatem deprælietur) *id a quolibet exigere prudentiæ leges, ut consensum omnium sæculorum Christianæ Religionis anteferat privatæ quorumdam opinationi, quæ non sine scandalo in vulgus efferri potest*.

CAPUT XVI.

Patres omnium sæculorum in dogmate de pœnarum inferni æternitate concordes. Plurium eorum, qui vel ante, vel circa Origenis ævum floruere, series contexitur, sicut & fidelium, qui Ecclesiæ doctrinam profuso sanguine consignarunt. Tum subsequentia sæcula perlustrantur, eamdemque veritatem ubique ab Ecclesiæ Patribus & Scriptoribus constantissime traditam fuisse ostenditur.

I. PRæter tot perennis Ecclesiæ de pœnarum æternitate traditionis monumenta, quæ capite superiore adducta sunt, ne quid in quæstione adeo momentosa desiderandum supersit, placet eamdem amplius ostendere prolatis Patrum & fidelium de hoc dogmate sententiis, non omnium quidem, neque enim orationi esset finis, sed præcipuorum, eorumque maxime, qui priora Christianæ Religionis sæcula illustrarunt. Equidem ab hoc labore abstinere decreveram, qui superfluus & inutilis in re adeo manifesta videri facile potest. Verum de sententia discessi, ut adverti Authores quosdam, magni alioquin nominis, plenum de hoc dogmate Ecclesiæ Patrum consensum in dubitationem adducere, ac ipsos primævos Patres veluti inter se dissentientes exhibere. Nam Ugo Grotius in notis *ad cap.* 25. *Matth.* Origenem non primum fuisse perhibet, qui inter Christianæ Ecclesiæ Doctores desitura aliquando impiorum supplicia existimaverit, *cum similia fere apud Justinum Martyrem, Arnophilum Antiochenum, Tatianum, Theobium, Irenæum legantur*. Consentit cum Grotio Huetius *in Origenian.* quoad Justinum, Irenæum, & Arnobium, quibus adjicit duos Origene posteriores Patres Nyssenum, & Nazianzenum. Petavius vero præter hos postremos etiam Ambrosium, & Pseudoambrosium propensiores repræsentat in Origenianum errorem.

II. Ut igitur palam fiat Patres omnes in Ecclesiæ dogmate concordes fuisse, eorum seriem exordior a Clemente Romano Pontifice viro Apostolis coævo, qui in testimonio laudato a S. Joanne Damasceno *in Eclogis* impiarum animarum sempiternas pœnas ita prædicat: „ immortales omnes animæ sunt & impiorum: quibus melius foret non „ incorruptibiles esse. Nam pœna sempiterna ab inextinguibili igne punitæ, neque morientes, magno suo „ malo nullum finem obtinere possunt„. Et lib. 4. Recog. vel quicumque Author sit illius operis: „ Quod autem est deterius in consummatione sæculi, cum „ Dæmon ille igni tradetur æterno, necessario & anima, quæ ei paruit, cum „ ipso æternis ignibus cruciabitur una „ cum corpore suo, quod polluit.„

(a) in Biblioth. Select. &c.
(b) Reponse aux questions d' un Provinc pag. mihi 872.

III. Omitto Justinum Martyrem, de quo fusius cap. sequenti, & affero Justini Discipulum Tatianum, qui in Orat. *contr. Gent.*, Dæmones perpetuo puniendos asserit, & acriore quidem supplicio, quam homines, quoniam cum non ut homines moriantur, pluribus se delictis obstringunt. „ Quod in præ„ sentia, inquit, peculiare habent, ut „ non similiter, atque homines, mo„ riantur, hoc ipsum & cum puniendi „ erunt, ipsis aderit, ac vitæ sempi„ ternæ participes non erunt, ita ut „ pro morte illius in immortali corpo„ re compotes fiant. Quemadmodum „ autem nos, quibus nunc facile mors „ supervenit, postea vel immortalita„ tem cum voluptate, vel tristitiam „ cum immortalitate assequemur; sic Dę„ mones, qui præsenti vita ad peccan„ dum abutuntur, & perpetuo etiam „ vivendo moriuntur, eamdem postea „ immortalitatem habebunt. „

IV. S. Theophilus ad Autolycum in fine lib. 1. ita ipsum admonet: „ Deo „ fidem habeto, lubenti animo ei ob„ temperans: ne si nunc incredulus fue„ ris, aliquando credere cogaris ma„ gno tuo malo tunc suppliciis crucia„ tus æternis: „ quarum pœnarum subinde ait etiam mentionem fecisse prophanos Scriptores, & Poetas, ut sua dogmata magis constabilirent: ac postea subdit: „ Verum tu ipse, si placet, „ consule litteras Sacras. Hæ etenim „ majore evidentia te instituere pos„ sunt, quo pacto possis evitare sem„ piternas pœnas αἰωνίυς κόλασεις, & „ nancisci perpetua bona αἰώνιον ἀγαθὰ, „ quæ suis cultoribus pollicetur Deus. „ Nam ille, qui dedit os ad loquen„ dum, qui formavit aurem ad audien„ dum, qui finxit oculos ad videndum, „ exquiret, & assidua indagine excu„ tiet omnia, & sententiam suam ju„ stissime pronunciabit, tribuens cui„ que secundum opera sua: his qui„ dem, qui operibus bonis intenti quæ„ runt immortalitatem, donabit vitam „ perennem, pacem, requiem, & abun„ dantiam bonorum, quæ oculus non „ vidit, nec auris audivit, neque in cor „ hominis ascenderunt. At incredulis, „ contemptoribus, non obtemperanti„ bus veritati, parentibus vero injusti„ tiæ... iis inquam cedet ira, furor, „ tribulatio, & angustia: Et ut ad pau„ ca redeam, ignis infernalis hos perpe„ tuo πῦρ αἰώνιον cruciabit. Qui ita „ loquitur, næ ab Origene longissime „ discrepat.

V. Tertullianus in Apologetico *piis ac bonis vitæ æternæ retributionem destinatam* asserit cap. 13., *prophanis vero ignem æque perpetem, ac jugem*. Et cap. 45. scribit: „ enim vero nos qui sub „ Deo omnium speculatore dispungimur, „ quique æternam ab eo pęnam provi„ demus, merito soli innocentiæ oc„ currimus & pro scientiæ plenitudine, „ & pro latebrarum difficultate, & pro „ magnitudine cruciatus non diuturni, ve„ rum sempiterni eam timentes. „ Et in lib. de testim. anim. cap. 4. docet, *animam pro meritis aut cruciatui destinari, aut refrigerio, utroque sempiterno*. Videndus etiam in lib. de Car. Christ. cap. 4., ubi de Dæmonibus loquens asserit, ***numquam illis fuisse restitutionem promissam***.

VI. Minucius Felix *in Octavio* inferorum cruciatus tum in Dæmonibus, tum in hominibus impiis sempiternos fore elegantissime declarat his verbis: „ Admonentur homines doctissimorum „ libris & carminibus Poetarum illius „ ignei fluminis, & de stygia palude „ sæpius ambientis ardoris, quæ cru„ ciatibus æternis præparata, & Dæ„ monum indiciis, & de Oraculis Pro„ phetarum cognita tradiderunt ..... „ Nec tormentis aut modus ullus, aut „ terminus. Illic sapiens ignis membra „ urit, ac reficit: carpit & nutrit „ &c. „.

VII. S. Irenæus lib. 4. cap. 47.: „ „ pęna eorum, qui non credunt Verbo „ Dei, & contemnunt ejus adventum, & „ convertuntur retrorsum, adampliata est, „ non solum temporalis, sed & æterna „ facta. Quibuscumque enim dixerit Do„ minus: *discedite a me maledicti in ignem* „ *æternum*, isti erunt semper damnati: „ & quibuscumque dixerit: *venite benedi-*

„ *nedicti Patris mei*, *percipite hæreditatem regni*, *quod præparatum est vobis in sempiternum*, hi semper percipiunt regnum &c.„, Et lib. 5. cap. 27. id fusius enarrat, & ait inter cætera: „ æterna autem & sine fine sunt a Deo bona: & propter hoc & amissio eorum æterna & sine fine est. Quemadmodum in immenso lumine, qui excæcaverunt semetipsos, vel ab aliis excæcati sunt, semper privati sunt jucunditate luminis. „

VIII. Sanctus Cyprianus invictissime propugnat eamdem terribilem veritatem, quam sępe repetit, eloquenter docet, vehementer inculcat pluribus in locis, sed pręcipue in Epist. ad Demetrian., ubi primum sic fatur: „ intra unam domum Domini boni & mali interim continemur. Quidquid intra domum evenerit, pari sorte perpetimur, donec ęvi temporalis fine completo ad ęternę vel mortis, vel immortalitatis hospitia dividamur. „ Et postea: „ credite illi, qui hęc omnia futura prędixit. Credite illi, qui credentibus pręmium vitę ęternę dabit. Credite illi, qui incredulis ęterna supplicia Gehennę ardoribus irrogabit ... Crętmabit addictos ardens semper Gehenna, & vivacibus flammis vorax pęna: nec erit unde habere tormenta vel requiem possint aliquando, vel finem. Servabuntur cum corporibus suis animę infinitis cruciatibus ad dolorem &c. secundum Scripturę Sanctę fidem dicentis: *vermis eorum non morietur*, *&* *ignis eorum non extinguetur*...., Erit tunc sine fructu pęnitentia, & inefficax deprecatio &c. „. Et *Epist.* 77. *ad Nemesianum*: „ culpa gravissima perfidorum est non credere ei, qui se opem suam daturum confidentibus pollicetur, nec rursus eumdem timere, qui ęternam pęnam negantibus comminatur„. Paria loquitur *Epist.* 55. *ad Cornel.*, & lib. *de unit. Eccl.*, & aliis in locis: sed omnium insignis locus est; qui habetur in serm. *de Ascens. Domini*. „ Quanta, inquit, illud edictum (a Christo pronunciandum in reprobos in finali judicio) sequetur lamenta! Illius ultimæ tubæ clangor quam horribilis erit! Continuus erit, & superfluus illarum lacrymarum decursus, stridorem illum dentium flammæ inextinguibiles agitabunt. Immortales miseri vivent inter incendia, & inconsumptibiles flammæ nudum corpus allambent.... Et omni tormento atrocius desperatio condemnatos affliget &c.„.

IX. Eadem perhibet Clerus Romanus in Epist. ad Cyprianum referens sensum illius Ecclesiæ, super quam *doctrina Apostolorum* (ut utar Tertulliani verbis lib. de proscrip. cap. 36.) *cum eorum sanguine mirabiliter effusa est*, *&* *quam audire*, *cum eaque concordare debere omnes* tradit Irenæus lib. 3. c. 3. Verba ejus sunt: „ Deus, ut est indulgens, ita est præceptorum suorum exactor, & quidem diligens: & sicut ad convivium vocat, sic habitum nuptiarum non habentem, ligatis manibus, & pedibus extra sanctorum cœtum foris jactat. Paravit Cælum, sed paravit & Tartarum. Paravit refrigeria: sed paravit etiam æterna supplicia. Paravit inaccessibilem lucem, sed paravit etiam perpetuæ noctis vastam æternamque caliginem &c.„.

X. Julius Firmicus de error. prophan. Relig. cap. 19. „ singulorum, ait, pari gratia merita pensantur. Illi vita confertur propter hujus sæculi mala: tibi propter hujus sæculi bona perpetua tormentorum pœna decernitur„. Similia docent Juvencus *lib.* 4. *Histor. Evangel.*, & S. Hippolitus *de consum. Mundi*.

XI. Hisce Patribus, qui vel ante Origenem, vel circa ejus tempora floruerunt, attexere lubet testimonia fidelium, qui iisdem, vel proximis temporibus Catholicam fidem suo sanguine confirmavere, & quorum sensa, ut alibi etiam monuimus, nosse plurimum interest: quoniam Tyrannos alloquentes, non privatas opiniones, sed nudam & communem enunciabant Ecclesiæ fidem, quam cum lacte suxerant, prout ab omnibus tenebatur.

Ho-

Horum plurium verba recitata sunt, cum de igne inferni ageremus. Nonnulla alia nunc proferamus eruta ex authenticis eorum actibus apud Ruinartum.

XII. S. Julius Martyr Pręsidi Maximo suadenti, ut Diis immolaret, infracto animo respondit: *non facio, quæ desideras, neque incurram peccatum, & pœnam perpetuam*. Et postea: *qui Deum confessus fuerit, habebit vitam æternam: qui autem negaverit, habebit pœnam perpetuam*.

XIII. In Passione Sanctę Felicitatis eorumque Filiorum, hoc refertur inter alia fuisse motivum, quo se invicti Martyres excitabant ad strenue perferenda Tyranni supplicia, memoriam nempe sempiterni cruciatus, qui jugiter ante eorum oculos obversabatur. Sic enim cum Tyrannus Publius Felicitati dixisset: *misera, si tibi suave est mori, vel filios tuos fac vivere*: reposuit illa: *vivent filii mei si non sacrificaverint idolis: si vero hoc tantum scelus admiserint, in æternum ibunt interitum*. Et Sylvanus filiorum quartus, *nos si transitorium timuerimus interitum, æternum incurremus supplicium... adorantes enim Dæmonia cum ipsis in interitu erunt, & incendio sempiterno*. Alexander quoque ordine quintus: *Dii tui cum cultoribus suis erunt in interitu sempiterno*. Et septimus eorum nomine Martialis: *omnes, qui non confitentur Christum esse verum Deum, in ignem æternum mittentur*.

XIV. S. Maximus Proconsuli urgenti ut sacra Diis faceret, quo tormenta, quę minabatur, effugeret, respondit: *hæc non sunt tormenta, quæ pro nomine Domini nostri Jesu Christi inferuntur: sed sunt unctiones. Si enim recessero a Domini mei præceptis, quibus sum de Evangelio ejus eruditus, vera & perpetua mihi manebunt tormenta*.

XV. In actis S. S. Martyrum Claudii, & Asterii, prior dixisse fertur Lysię Pręsidi: *Dii vestri dæmones immundi sunt; ideo hujusmodi sacrificiis delectantur, perdentes animas in æternum*. Cumque Pręses eum ad Virgas aptari pręciperet: *etsi graviora tormenta adhibeas, in nullo me lædis: animæ vero tuæ provides æterna tormenta*: ac deinde cum ungulis laniaretur: *tormentis me non poteris nocere; animæ autem tuæ ignem extinguibilem providisti*. Extat etiam in eisdem actibus quid responderint Domina, & Theonilla Tyranno ignis supplicium minitanti: prima nempe: *ne in ignem æternum incidam, & tormenta perpetua, Deum colo, & Christum ejus*. Altera autem: *ego ignem æternum timeo: qui potest corpus, & animam perdere*.

XVI. Illustre est testimonium S. Victoris, qui sub annum Christi 300. martyrium subiit. Ad tribunal enim Præfectorum adductus grandi voce profitebatur *non tormenta, sed refrigeria recte dici, quæ cruciatus æternos extinguunt*. Ac subinde: *illo sane nihil insanius, nihil, omnium conscientia teste, vecordius, qui hoc tanto bono sine causa posthabito, manifestum vitæ suæ hostem studiose ut Deum colat; unde & post vitam nihil aliud quam mortis æternæ mercedem, & inexplicabiles sine termino cruciatus acquirat*. Ac postea socios ad tolerantiam suppliciorum adhortans: *momentanea*, dicebat, *ferte supplicia, ut triumphaliter superare possitis æterna*.

XVII. Haud absimile est testimonium S. Patritii Episcopi, & Martyris sic Proconsulem alloquentis: Deus *geminas sedes apparavit, earumque alteram sempiterna illustrem luce faciens omnibus, iisque exquisitissimis bonis cumulavit; alteram vero perpetuis tenebris, & nunquam finiendæ castigationis igne velut sempiterno supplicio implevit, ut qui vivendi licentia ejus iras commeruissent, in tenebras ad omne supplicium, & sempiternos cruciatus deturbarentur*. Gemina leguntur in Pass. Sancti Petri Balsami, in actis SS. Agapes, Chioniæ, Irenis &c.; SS. Tarachi, & Probi: SS. Simeonis & Sociorum: SS. Luciani & Marciani. S. Philippi Episcopi Heracleensis: S. Afræ: S. Basilii Ancirani, aliorumque, quorum testimonia legi possunt apud laudatum Ruinartum, & Bollandistas.

XVIII.

XVIII. Sed Patrum aliquorum, qui sequiora Ecclesiæ sæcula condecorarunt, testimonia recensere pergo. Lactantius Firmianus lib. 2. cap. 12. ita secundam mortem, seu damnationem describit: „ mors est æterni doloris perpessio; „ vel: mors est animarum pro meritis „ ad æterna supplicia damnatio „. Et lib. 7., Diabolum, ejusque ministros & impios omnes *perpetuo igne cremandos in æternum* asserit. Et cap. 5. ejusdem libri inquit: „ qui noluerit bene vivere „ ad tempus, male vivet in æternum. „ Damnabitur enim sententia Dei ad „ æternam pœnam, quia cælestibus bo„ nis terrena præposuit „. Eadem scribit lib. 1. cap. 6., & lib. 6. cap. 4., & lib. de ira Dei cap. 21.

XIX. S. Hilarius cap. 5. in Matth. hæc habet: „ igitur requies nulla gen„ tibus, neque mortis, ut volunt, com„ pendio quies dabitur, sed corporalis „ & ipsis æternitas destinabitur; ut i„ gnis æterni sit in ipsis æterna mate„ ries, & in universis sempiternis exer„ ceatur ultio sempiterna. „ Et cap. 27. nedum infidelium, sed & fidelium eorum, qui in peccatis decedunt, desperatam esse salutem perspicue declarat, cum de servo illo loquens, qui, absente Domino suo, insolenter in domo se gerit, ait: „ quod si contuens lon„ gam Dei patientiam, quæ in pro„ fectum humanæ salutis extenditur, „ adversum conservos insolescet, & sæ„ culi malis, vitiisque se tradet, præ„ sentium tantum curam in cultu ven„ tris exercens, desperata die Domi„ nus adveniet, eumque a bonis, quæ „ spoponderat, dividet, portionemque „ ejus cum hypocritis in pœnæ peren„ nitate constituet „. Et mox iisdem peccatoribus, quos quinque fatuæ Virgines adumbrant, nullum post mortem superesse pœnitentiæ spatium affirmat. Idem monet in Psal. 50., & in Psal. 57. Hinc cum in Psal. 68. de Sodomitis & Gomorrheis loquens dicit: *invenio his ad misericordiæ reconciliationem id, quod percussæ sunt, profecisse, cum tolerabilius his in die judicii sit futurum, quam iis Civitatibus in quibus de Apostolorum pedibus pulvis excussus est &c.* Cum, inquam, hæc asserit, ejus verba ita explicanda sunt, quod Hilarius existimaverit in ipsa percussione, sive incendio Sodomorum, multos repente dolorem de peccatis suis concepisse, sicut & in generali diluvio probabile est, atque ita salutem adeptos; vel quod gravius præ Sodoma, & Gomorrha puniendæ sint Civitates illæ, de quibus loquitur Christus in Evangelio.

XX. Eusebius Cæsariensis lib. 11. de præpar. Evang. cap. 20. ait: *Pyriphlegetonta vero ignem æternum esse quis dubitabit?* Lucifer quoque Calaritanus in lib. *moriendum esse pro Dei Filio &c.*: „ te cum temporali, caduco, corrupti„ bili regno tuo transiturum, & ad æ„ ternam pœnam, nisi tibi dum est lo„ cus, provideris, perventurum &c. „. Et postea: „ vult nos Deus mortem „ morte dissolvere, tormentis tempora„ riis æterna cruciamenta discutere, „ supplicia futura perpetua tuis suppli„ ciis evacuare... tibi vero injustissimo „ persecutori venturum sine fine sup„ plicium scire debes „.

XXI. Nemesius Philosophus Christianus lib. de nat. hom. cap. 1.: homini quidem, quandiu in hac vita degit concessum esse pœnitentiæ, & veniæ spatium animadvertit, post mortem autem nullum esse veniæ & indulgentiæ locum. *Soli*, inquit, *homini datum hoc est, & omni, & semper per id tempus, quo in mundo versatur*, ut pœnitentia peccata eluat: *post mortem vero non datur*.

XXII. S. Ephrem Syrus in sermonibus exegeticis (*a*): „ debent omnes fa„ teri, & credere sæculi illius ignem „ hoc nostro longe esse atrociorem. „ Nam.... iste obvium nutrimentum „ usque eo depascitur, dum absumpse„ rit; siquid autem contrarium incide„ rit,

(a) Tom. 2. Oper. novæ edit. Syr. Lat. pag 354.

„ rit, extinguitur, cessat, & evanescit. „ Contra ille ignis nunquam extinguendus non absumit, quos torquet, miseros; nec enim absumere jussus est, „ sed urere, ac torquere ... ut expers „ lucis, sic etiam finis. Scriptum est „ enim ignem fore sempiternum „. Hoc ipsum repetit de variis tormentorum locis disserens.

XXIII. S. Cyrillus Hierosol. Catech. 18. n. 19.: „ resurgemus igitur, æterna „ quidem omnes, non omnes vero similia habentes corpora. Verum siquis „ justus est, cæleste corpus accipiet, ut „ possit cum Angelis digne una versari. „ Siquis autem peccator est, corpus accipiet æternum perpetiendæ peccatorum „ pœnæ capax, ut in igne æternum combustus nunquam absumatur „. Quod & alibi inculcat.

XXIV. S. Basilius Magnus serm. de fut. Jud. (*a*): „ plurimi homines ex „ illis verbis (ille quidem multis vapulabit, ille vero paucis (finem supplicii eorum, qui puniendi sunt, fore „ dictitant; cum illa non temporis productionem, sive adimpletionem, sed „ tormentorum declaret differentiam. „ Nam & Dominus interdum affirmat, „ hos quidem ad supplicia abituros æterna, justos autem in vitam æternam. Aliquando autem quosdam legitur in ignem ablegare æternum, qui „ Diabolo præparatus est, & Angelis „ ejus.... Hæc & hujusmodi, cum sic „ posita frequenter in divinis reperiantur litteris, unum omnino illud est ex „ insidiis, & artificiis Diaboli, quod „ cum multos homines, tales ac tantæ „ Domini sententiæ prætereant, ut ad „ peccandum audaciores fiant, finemque „ sibi ipsis suppliciorum statuant.... Illud itaque (ille vapulabit multis, & „ ille paucis) non finem, sed differentiam pœnarum declarat „. Et Epist. 44.: „ quali corpore infinita illa, & intolerabilia perferet tormenta, ubi ignis inextinctus, & vermis indesinenter puniens, & imum inferi tenebricosum, & horrendum, & ululatus amari, & ejulatus ingens, & ploratus „ & stridor dentium; & ubi mala finem „ non habent, ab his post mortem liberari „ non datur, neque est industria ulla, „ neque pars effugiendi amara supplicia „.

XXV. S. Pacianus *in Parænet. ad Pœnit.*: „ post animarum tempestiva „ supplicia, redivivis quoque perpetua „ corporibus pœna servatur „. & mox: „ mementote, fratres, quia apud inferos exomologesis non est: nec pœnitentia tunc tribui poterit, consumpto „ tempore pœnitendi „.

XXVI. Missos facio SS. Joannem Chrysostomum, Hieronymum, Augustinum, Fulgentium, Gregorium Magnum, aliosque, quorum plura jam supra adduximus testimonia, & alia innumera adduci possent: & ad alios, paucos quidem, ne sim immensus, sacros scriptores progredior. S. Prosper sive Julianus *lib. 1. de vita Contemp.* cap. 3. hæc profert: „ nec remunerati premium „ finient, nec damnati supplicium. „ Quandoquidem propterea incorruptio, „ & immortalitas dabitur etiam corporibus miserorum, ut nec ipsi æternam pœnam finiant, nec ipsos consumat immortalis pœna, sed puniat „. Et lib. 3. cap. 12. de damnatis ait: „ quorum „ continuus gemitus, cruciatus æternus, „ dolor summus, torquent animam, non „ extorquent; puniunt corpora damnata, non finiunt. Quos ideo ignis inextinguibilis sibi deputatos non extinguit, ut permanendo sentiendi vita, pœna permaneat, & ad dolendum „ magis, quam ad vivendum æternis „ corporibus compeditos, quos in flammis vivacibus immortalitas secundæ „ mortis occidet, &c. „.

XXVII. S. Leo Magnus serm. 4. de Collec. cap. 3.: „ Quis istam fortem æternorum cruciatuum non pavescat? Quis mala nunquam finienda „ non timeat? „

XXVIII. S. Cyrillus Alexand. *orat. de*

(b) apud S. Ephrem in edit. Vossii.

de Exit. Anim. late describens locum inferni corporeum, & tenebrosum subjungit: „ qualis est Gehenna ignis in-„ extincti; urentis, neque lucentis!.... „ Mihi amarulentam timeo Gehennam, „ quippe interminatam: exhorreo Tar-„ tarum, &c. „.

XXIX. Theodoretus in Psal. *6.*: „ clausa est pœnitendi janua iis, qui „ hinc demigrarunt, nec fieri potest ut „ illi, qui in præsenti vita pœnitentię „ remediis uti noluerunt, illic afferant „ Deo confessionem pro peccato. Te-„ stis est autem his verbis etiam Virgi-„ num parabola. Etenim per illam di-„ cimus fatuas Virgines restinctis lam-„ padibus, mansisse extra januas, sed „ rejectæ sunt, & thalamo exclusæ sunt; „ ait enim ipsis: *discedite, non novi* „ *vos*. Quocirca B. David has affert „ Deo preces, rogans ut sanetur, perin-„ de ac si medicamenta pœnitentiæ non „ haberent amplius locum in illa vita. „ *Non est in morte qui memor sit tui*: id-„ circo precor ut in præsenti curatione „ fruar; quoniam novi eos, qui ab hac „ vita discesserunt cum ulceribus, nul-„ lam deinceps medicinam consecuturos, „ cum nullus amplius sit pœnitentiæ lo-„ cus „.

XXX. S. Petrus Chrysologus serm. *66.*: „ Ipse (Dives) clamans dixit &c. „ sic clamat ibi, qui hic clamantes con-„ tempsit audire: ibi cassa vox est, istic „ inanis est clamor. Audi Prophetam „ dicentem: in Inferno autem quis con-„ fitebitur tibi? In Inferno quis miseri-„ cordiæ locus? In tormentis quæ spes „ veniæ? Et in hora sententiæ tempus „ indulgentię quis requirit? „

XXXI. Venerab. Beda in cap. *9.* Joannis: „ Nox est; in qua ligate illi manus & „ pedes, & projicite eum in tenebras ex-„ teriores. Operetur ergo homo ne in illa „ nocte pręveniatur, ubi nemo possit ope-„ rari. Modo est, ut operetur fides per di-„ lectionem. Et, si modo operemur, hic „ est dies, hic est Christus. Ibi erit nox, „ ubi nemo possit operari, sed recipere, „ quod operetus est. Aliud est tempus „ operationis, aliud receptionis. „

XXXII. Rabanus Maurus lib. *9.* in Ecclesiast. cap. *1.*: „ Vere ibi timor est „ mortis, ubi continuum incendium est „ Gehennę ignis... Isaias Propheta de „ reprobis & supplicio mancipatis lon-„ ge ante prędixit *vermes eorum non* „ *moriuntur, & ignes eorum non extin-„ guuntur*. Quid enim horribilius dici, „ quid excogitari potest, quam damna-„ tionis vulnera suscipere, & dolores „ vulnerum nunquam finire? „

XXXIII. Haymo in cap. *24.* Isaię ad illa verba, *& post multos dies visitabuntur*, scribit: „ Origenes dicit, quia „ postquam (reprobi) acceperint a Do-„ mino illam sententiam terribilem, „ *ite maledicti &c.* post multos dies, „ idest post mille annos, finito judicio „ a Domino visitandi sunt. Quam sen-„ tentiam nemo Sanctorum Patrum cor-„ roborat, sed OMNES DENEGANT, „ habentes illam sententiam Domini an-„ te oculos: *ibunt impii in æternum sup-„ plicium, justi autem in vitam æternam*. „ Quidquid ęternum est, sine termino „ est. Sicut ergo Dominus justis posuit „ gaudium ęternum, ita impiis suppli-„ cium ęternum. „

XXXIV. S. Anselmus enarrat in Evang.: „ Post mortem nulla potest „ inveniri medicina, quia in inferno „ nulla est redemptio. Quisquis enim „ semel ęternę damnationi traditus est, „ nunquam ulterius redemptionem con-„ sequi potest. Quisquis semel traditus „ irrevocabiliter fuerit crudelibus Ange-„ lis, quorum officium est reprobos „ torquere, nunquam ulterius valet de-„ bitum reddere. Quia non potest per „ pœnitentiam, & bona opera, quod „ male gessit, emendare, & propterea „ semper cogitur pœnas sustinere. „

XXXV. Plures alios proferre possem, sed omnium agmen claudat S. Bernardus, qui lib. *1.* de anim. ad Ugonem sic loquitur: „ Procul a beata Paradisi „ patria exulati cruciabuntur in Gehen-„ na perpetua; nunquam lucem visuri, „ nunquam refrigerium adepturi: sed „ per millia millium annorum in infer-„ no cruciandi, nec inde unquam li-„ berandi, ubi neque qui torquet, ali-„ quando fatigatur, nec qui torquetur,

„ aliquando moritur &c. „. In quibus omnibus Authoritatibus illud maxime animadverti debet, Sanctos Patres de pęnarum inferni ęternitate loqui, non quasi de re, de qua ulla foret inter fideles disputatio, sed tamquam de re certa, omnibus explorata, & extra controversię aleam penitus constituta.

CAPUT XVII.

Nonnulli Ecclesię Patres vindicantur, quos cum Origene consentientes faciunt Grotius, Huetius & Petavius. Justino & Irenæo aliisque secundi sæculi Patribus perperam affingitur opinio de temporario impiorum cruciatu, quem potius æternum credidisse productis ipsorum textibus manifestum fit. Gregorii Nysseni opera ab Origenistis alicubi violata fuisse S. Germanus, & Photius testantur, quibus fides adhibenda est. Nec Gregorium Nazianzenum, nec Ambrosium, & Ambrosiastrum Origeniana lue afflatos fuisse jure ullo affirmari potest.

I. Cum Ecclesia Catholica execrata semper sit errorem Origenis de reproborum Apocatastasi, & constans adeo fuerit in tradenda pœnarum inferni æternitate, incredibile plane est aliquos extitisse ex Sanctis Patribus, qui a communi Ecclesiæ sensu recedentes, Origenianam sententiam vel prædocuerint, vel jam in lucem editam lubenter susceperint. Hoc tamen asserere non sunt veriti, quos supra nominavimus, viri alias clarissimi Grotius, Huetius, & Petavius: quodque illis jure succenseas, futilibus ducti momentis, quæ neminem vere doctum ac sapientem movere queant, ut palam hoc capite me facturum confido.

II. Primus itaque inter Patres, quem Grotius, & Huetius paria Origeni docuisse putant, est celeberrimus Ecclesiæ Martyr, ac defensor S. Justinus, ex quo hoc testimonium opponunt ex Dialogo cum Triphone Judæo: „ Verum enim vero neque mori dico „ animas omnes. Revera enim malis „ optandum id, & opportunum esset. „ Quid ergo? Piorum quidem in meliore loco manere: iniquas autem & „ malas in pejori, judicii tempus expectantes. Atque ita, quæ dignæ „ Deo apparuerint, non moriuntur „ amplius: illæ vero puniuntur, quandiu eas & esse, & puniri Deus voluerit. „

III. Eamdem, subdit Huetius, arripit doctrinam Irenæus lib. 2. cap. 64., ubi animas, non secus ac alia Dei opera, tandiu superesse & perseverare asserit, *quoadusque ea Deus & esse & perseverare voluerit*. Nec multo post: *qui servaverint datum vitæ, & gratias egerit ei, qui præstitit, accipiet & in sæculum sæculi longitudinem dierum: qui autem abjecerit eam, & ingratus extiterit Factori..... ipse se privat in sæculum sæculi perseverantia*.

IV. At mirum profecto est Grotium, & Huetium ob recensita testimonia, quæ, ut summum, sensum ambiguum referunt, duos præcipuos Ecclesiæ Patres, & clarissima secundi sæculi Christianæ Religionis lumina in suspicionem trahere erroris Origeniani, cum præsertim plurimis aliis in locis mentem suam adeo perspicue patefaciant, ut nullum dubitationi aditum relinquant. Justini textus nonnullos primum affero, in quibus æterna fore impiorum supplicia, & hanc esse Christianorum fidem, diserte profitetur: *In Apolog. ad Senatum* sub initium refert de quadam muliere, quæ virum suum ad bonam frugem traduxit, *doctrinam referens Christianam, & futurum illum æternum ignem, qui impudicis, atque voluptariis paratus est, promissionemque itidem æternorum bonorum*. Et num. 7. ait: *quoniam Deus ab initio liberum Angelorum & hominum*

genus

genus creavit, merito eorum, quæ peccaverint, in æterno igne persolvent. Ac postea, hæc non dici ad terrorem tantum pronunciat, inquiens: *sed nequis dicat, id quod ab iis, qui Philosophi sunt & habentur, ea quæ a nobis proferuntur, futilia, & terricula esse, malos nempe ignis æterni affectum iri supplicio &c.*, seu, ut alii legunt, *strepitus esse inanes ac terricula, quæ de improborum in igne æterno cruciatibus dicimus &c.* In eadem quoque Apolog. de Dæmonibus ita loquitur: *dignas pœnas & supplicia reportabunt sempiternis inclusi ignibus. Nam cum jam ab hominibus superentur per nomen Jesu Christi, documentum hoc est futurorum, qui tam ipsos, quam eorum cultores manent in æterno igne, cruciatuum*.

V. Idem æque luculenter sæpe perhibet in altera *Apologia ad Marc. Aurelium Imperat.*. Nam in primis hoc assignat discrimen inter Platonis, Christianorumque sententiam; quod ille impiorum pœnæ (ut ipse putat) finem præscribat: isti vero nullum finem habituram doceant. *Plato*, inquit, *Rhadamanthum, & Minoem ibidem injustos ad se venientes plexurum esse docuit. Nos autem* (en quid Christiani doceant, Justino teste) *idipsum etiam factum iri dicimus, sed a Christo corporibus eisdem cum animabus suis uniendis, atque æternis prorsus, & non eis tantum qui mille annorum decursu ambitu durent, ut ille ait, cruciatibus torquendis*. Quid clarius? At nec minus clara sunt hæc alia verba: *quo vero, qualique in sensu, ac supplicio futuri sint improbi, ex his, quæ similiter ad hoc ipsum dicta sunt, cognoscite: vermis eorum finem non habebit, nec desinet, neque eorum ignis extinguetur: tumque pœnitentia eos subibit, cum nihil proficiet*. Demum ne omnia persequar, ita fidem Christianam de impiorum pœnis proponit. *Docemus nullum apud Deum tectum esse posse &c., atque unumquemque ad sempiternam vel pœnam, vel salutem pro factorum suorum meritis contendere. Nam si mortales omnes hæc cognita haberent, haudquaquam profecto quisquam pravitatem ad breve tempus amplecteretur, ad perennem se ignis condemnationem ire sciens*.

VI. Quis, amabo, in prospectu habens tot splendida documenta, dubitare potest de S. Justini mente? Quis non miretur posse quempiam adduci misera illa authoritate, quam solum opponunt Huetius, & alii, ut Christianæ fidei strenuum Defensorem a communi Ecclesiæ sententia dissensisse suspicetur? Quonam ergo in sensu objecta verba accipi debent? Agit ibi nimirum Sanctissimus Martyr de animorum immortalitate: ac primum animas quidem immortales esse fatetur, sed negat immortales esse, sicut Deus, quasi increatæ sint, independentes, immutabiles, ac indefectibiles. Cum enim ex nihilo conditæ sint, ut cæteræ quæque creaturæ, Deo manum conservatricem subtrahente, in nihilum statim relaberentur. Tum deinde subjicit, *cruciari animas impiorum, quoad eas cruciari, & esse, vult Deus*. Porro illas Deus vult semper subsistere, qui ipsas natura immortales condidit: vult semper cruciari, qui æterna impiorum supplicia constituit. Hoc tamen ibi noluit liquidius exprimere, quia de hoc non erat cum Triphone disputatio, sed dilucide id expressit locis supra expositis luce meridiana clarioribus.

VII. Atque hæc eadem responsio aptari debet verbis S. Irenæi. Nam loco laudato agit de immortalitate animæ, definitque animam indeficientem non esse, cum ex nihilo condita sit, sed in nihilum redigi posse, si Deus ipsam conservare desinat. Cum enim principium hoc *lib.* 5. constituat S. Irenæus: *Deus libere, & ex sua potestate disposuit, & perfecit omnia, & est substantia omnium voluntas ejus*, sequitur res omnes a Deo conditas tandiu subsistere, quandiu Deus & esse, & perseverare voluerit. At cum animas creando illas subsistere semper, ac permanere decreverit, consequens est ut perire non possint, cum Omnipotentem Dei voluntatem nihil frustrari valeat. Id ex verbis antecedentibus aperte constat: Sic enim ait: „ Siqui autem hoc in loco dicant non

„ posse animas eas, quæ paulo ante esse cœperint, in multum temporis perseverare, sed oportere eas aut innascibiles esse, ut sint immortales: vel si generationis initium acceperint, cum ipso corpore mori; discant, quoniam sine initio,& sine fine vere, & semper idem, & eodem modo se habens solus est Deus, qui est omnium Dominus. „ Quæ autem sunt ab illo omnia, quæcumque facta sunt,& fiunt, initium quidem suum accipiunt generationis, & per hoc inferiora sunt ab eo, qui ea fecit, quoniam non sunt ingenita: perseverant autem, & extenduntur in longitudinem sæculorum, secundum voluntatem factoris Dei, ita ut sic initio fierent: & postea, ut sint, eis donat: „ ut nempe sint in longitudine sæculorum, hoc habent a Deo conservante: alioquin in nihilum abirent.

VIII. Quod autem paulo post dicit Irenæus de homine ingrato Factori suo, quod *ipse se privat in sæculum sæculi perseverantia*, non ita intelligendum est, ac si velit animam ob noxas recidere tandem in nihilum: sed quod se privat *perseverantia* in eo statu felicitatis propter quam a Deo creata fuit: ut ex integro textu palam est. Ita siquidem antea scribit. „ De salvando homine sic „ ait (Psalmista): *vitam petiit a te, & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi*: tanquam Patre omnium donante, & in sæculum sæculi *perseverantiam* (sive permanentiam, aut perennitatem) in his qui salvi fiunt. „ Non enim ex nobis, neque ex nostra natura vita est (scilicet beata): sed secundum gratiam Dei datur. Et ideo qui servaverit datum vitæ, & gratias egerit ei, qui præstitit, accipiet & in sæculum sæculi longitudinem dierum. Qui autem abjecerit eam, & ingratus extiterit Factori, ob hoc quod factus est, & non cognoverit eum, qui præstat; ipse se privat in sæculum sæculi perseverantia. Et ideo Dominus dicebat ingratis existentibus in eum: *si in modico fideles non fuistis, quod magnum est quis dabit vobis?* significans nobis, quoniam qui in modica temporali vita, ingrati extiterunt ei, qui eam præstitit, juste non percipient ab eo in sæculum sæculi longitudinem dierum: „ seu vitam illam æternam, de qua Dominus dixit: *ibunt justi in vitam æternam*.

IX. Hoc, similive modo explicari omnino oportere S. Irenæum, liquet evidenter ex authoritatibus ejusdem, quas capite superiore posuimus; ibi enim expresse negat temporariam reproborum pœnam, sed *adampliatam, & æternam factam*: additque, quod quibus dicetur, *discedite a me maledicti in ignem æternum, isti erunt semper damnati*: sicut semper regnum percipient, quibus dictum erit, *venite benedicti &c.* In quorum confirmationem alia subnecto, quæ in iisdem libris habentur, Sancti Doctoris testimonia. Nam *lib.* 3. *cap.* 35. scribit: „ hoc idem & Dominus in Evangelio „ his, qui a sinistris invenientur, ait: „ *abite maledicti in ignem æternum, quem præparavit Pater meus Diabolo, & Angelis ejus*: significans, quoniam non homini principaliter præparatus est æternus ignis, sed ei, qui seduxit, & offendere fecit hominem....quem quidem juste percipient etiam hi, qui similiter ut illi, sine pœnitentia, & sine regressu in malitiæ perseverant operibus „. Id quod lib. 4. cap. 66. confirmat præter sententias evangelicas etiam authoritate Apostoli Pauli dicentis ad Thessalon.: *qui pœnas dabunt interitus æternas a facie Domini, & gloria virtutis ejus*, & lib. 4. cap. 77. ait: *super eos, qui pœnitentiam non agunt, sed fugiunt ejus lumen, ignem æternum, exteriores tenebras præparans* (Deus), *quæ quidem mala sunt his, qui incidunt in ea, sed bona ex justitia Dei*: quod semel & iterum repetit cap. sequente 78. Demum lib. 5. cap. 27. asserit Christum in fine sæculi venturum, *colligere zizania, & fasciculos alligare, & comburere igni inextinguibili: & agnos quidem vocare in præparatum regnum, hædos autem in æternum ignem mittere, qui præparatus est, &c.*

X. Nihil ajo de Theophilo, & Tatiano, quos quidem erroris Orige-

rigeniani suspectos dicit Grotius, sed verba eorum non affert; nosque jam supra plures eorumdem sententias pro Catholico dogmate adeo perspicuas recensuimus, ut dubium omne penitus amoliantur. Arnobium quod spectat, revera *lib.* 2. *cont. Gentes* sensisse videtur impiorum animas pœnarum diuturnitate & sævitia demum consumptum iri, atque hanc esse mortem æternam sępe in sacris libris improbis intentatam censuit, quæ est non Origenistarum, sed Socinianorum sententia. Verum nullius hac in re ponderis esse potest authoritas Arnobii, qui opinionem hanc ex cœnosis Stoicorum lacunis hausit, non ex limpidissimo Catholicæ Ecclesiæ fonte, quem nondum attigerat. Compertum quippe est eruditis omnibus Arnobium adhuc Ethnicum, nec Christianæ Religionis mysteriis initiatum, suos exarasse contra Gentes libros, ut scilicet gratiam sibi demereret Episcoporum Africæ, & Baptismi Sacramentum impetraret, quod illi denegabant, veriti ne fictus accederet, & Christianæ Religioni, quam eatenus oppugnaverat, illudere vellet (*a*). Quare mirum esse non debet, hominem adyta fidei nondum ingressum, in aliquos errores quandoque prolapsum fuisse. Sed ad graviores alios Patres vindicandos progrediamur.

XI. Inter Patres, qui Origeni favisse creduntur, est S. Gregorius Nyssenus, cujus duo præcipue loca objiciunt, alterum ex lib. *de Anim. & Resur.*, ubi ex verbis illis Apostoli ad Corint. *erit Deus omnia in omnibus*, eruit, nequitiam & vitium aliquando in rerum natura prorsus defutura, *ac Dæmones post longos sæculorum anfractus Dominationem Christi unanimiter agnituros*: quæ plane de Origeniano fonte derivata sunt. Promitur alterum ex Orat. Catech. cap. 26., ubi itidem docet, *post longos temporis circuitus auferendum e natura malum, hominem a malitia liberandum, ipsumque malitiæ inventorem*, scilicet Diabolum, *sanandum, ut omnibus in pristinum statum restitutis, una voce creatura omnis gratias agat*. Prolixas Nysseni sententias siquis legere amat, adeat vel citata loca, vel Petavium *lib.* 3. *de Angel. cap.* 7.

XII. Ingenue fateor in memoratis Nysseni locis Origenis errorem reipsa contineri; neque enim hujusmodi sunt, quæ commodam interpretationem sustineant. Hunc tamen errorem docuisse Nyssenum, fidenter abnuo, affirmoque ejus opera violata fuisse ab Origenistis, qui ea suis erroribus insperserunt, quo tanti viri authoritate se tegerent. Id longe antea jam animadvertit S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus in libro, qui inscribitur, *Retribuens*, & *legitimus*, idest, *de vera*, & *legitima retributione, quæ rependitur hominibus prout vixerint*. Eo in opere, ut refert Photius *in Bibliot. Cod.* 233. S. Germanus contendit, *Gregorium Nyssæ Episcopum*, *ejusque scripta ab Origenis errore esse immunia*. „ Etenim subdit Photius „ quibus delirium illud placet, Dæmonibus, & hominibus, in ęternam pœnam conjectis liberationem inde expectandam; illi (quod virum doctrina singularem, & eloquentia insignem eum agnoscerent, claramque sanctitatis existimationem per omnium ora decantatam viderent) aggressi sunt claris, & salutaribus ejus scriptis obscura, ac perniciosa Origeniani somnii venena admiscere, virtutique homini, & doctrinæ hæreticam occulte amentiam subjicere. Quare partim additamentis falsis, partim rectis argumentis violenter detortis, multa ex irreprehensibilibus ejus monumentis calumniari conati sunt. Contra quos Germanus pietatis Patronus acutum veritatis gladium stringens, & vulnere prostratos hostes relinquens, victorem, superioremque eum constituit, in quem hæretica colluvies insidias struxerat, & posuerat „.

XIII. Et infra Photius idem de eodem S. Germani opere scribit: „ has „ porro

(a) vide Possevinum in appar. &c., Natalem &c.

„ porro ſacras ſententias adducens de „ Origeniſtis in propriis ſententiis con- „ victis, quibus illi male utebantur, „ triumphum egit; reprehendens tum „ quod legitima quidem audacibus, & „ impudentibus additamentis illegitima „ redderent: tum vero quod additamen- „ ta continuantes magna arrogantia, & „ ſtupiditate ad hæreticam ſuam opi- „ nionem ea audacter detorquerent. Et „ ut breviter dicam, omnia Sancti hu- „ jus Patris ſcripta ab omni hæretica pra- „ vitate, & calumnia, quę in impieta- „ tatem vergit, immunia eſſe declarat. „ Hæc porro immunitas & improbita- „ tis refutatio, & ex antecedentibus loci „ depravati, & ex conſequentibus confi- „ citur, & demonſtratur, & ex aliis „ ſexcentis Beati Gregorii Nyſſeni libris, „ qui orthodoxe, & legitime ſentiunt, „ recte excutiens, ut nemo melius, in „ ſalutares preces, ac laudes Dei laborem „ finiit. Libri autem, quos inſidiis ex- „ cipere hęretici moliti ſunt, & quos „ Germanus veritatis propugnator pri- „ marius ab latronum inſultu ſine noxa „ ſervavit, ſunt Dialogus *ad Macrinam* „ *ſororem de anima*, & liber *catecheticus*, „ & ille, qui *de perfecta vita* rationem „ continet.„ Hęc Photius. Interpolatum etiam ab hęreticis, & Origenicis dogmatibus inſperſum librum *de Anima*, quem Sanctus Gregorius Macrinę ſorori dicavit, teſtatur Nicephorus lib. 11. Hiſtor. Eccleſ. cap. 19.

XIV. Hæc tamen reſponſio non arridet Petavio, qui eam maxime elevare nititur argumento ducto ex ſtylo, & dicendi charactere, qui idem prorſus apparet in toto illo opere. Verum nos credimus apud viros æquos, & cordatos magis prævalere debere judicium S. Germani, Photii, & Nicephori, hominum Gręcorum, & qui proximius Gregorii Nyſſeni temporibus vixerunt, quam Petavii, & aliquorum recentium, qui ſolam ſtyli æqualitatem in probationem afferunt, ut errorem in locis citatis contentum Sancto Doctori affingant: quaſi vero hęretici non potuerint adamuſſim imitari ſtylum, & dicendi characterem Catholici Scriptoris, aut de ſtylo, & dicendi charactere ſanius Latini, quam Græci, iique peritiſſimi dijudicare potuerint (*a*).

XV. At quod ſcrupulum omnem eximere facile poteſt de mente S. Gregorii Nyſſeni, illud eſt, quod aliis in locis non corruptis ab hęreticis, clara ſuperſint Catholicę veritatis veſtigia. Nam in Oratione *in eos, qui differunt baptiſma*, hoc pacto loquitur. „ In electione „ malorum magis eſt eligendum ut ſa- „ lutare lavacrum aſſecutus rurſus ſit in „ peccato, quam ut gratiæ expers vi- „ tam finiat. Nam peccatum quidem „ veniam fortaſſe conſequitur, aut cle- „ mentiam, cujus magna eſt ſpes apud „ bonos. Alteri autem (ſive qui mo- „ ritur ſine Baptiſmo) eſt omnino ve- „ tita ſalus ex certa, ac definita ſenten- „ tia. Nam cum audiero vocem, quę „ non mentitur, dicentem, *amen amen* „ *dico vobis: niſi quis natus fuerit deſu-* „ *per, non poteſt videre regnum Dei*; nihil „ boni poſſum expectare iis, qui My- „ ſteriis non ſunt initiati „. Quorum verborum ſenſus ille plane non eſt, quem ipſis tribuit Petavius, quod Nyſſenus iis, qui in peccato decedunt poſt Baptiſma, non abneget ſalutem, quam ſine Baptiſmo morientibus prorſus eripit. Sed quod ii, qui jam Baptiſmum receperunt, ſi in aliquod peccatum incurrunt, veniam & Dei clementiam, atque adeo ſalutem ſperare poſſint mediante pœnitentia in hac vita peracta: non autem qui ſine Baptiſmo moriuntur, cum nemo ſine lavacro Baptiſmi ex Chriſti Domini ſententia poſſit introire in regnum Dei.

XVI. Id magis declarat Nyſſenus verbis infra poſitis loquens de anima illius, qui abſque Baptiſmate decedit: „ cum „ non ſit obſignata, quam eſt veriſimile

„ per

(a) Qui plura hac de re deſiderat, legat Tom. 8. Hiſtor. Gener. Authorum Sacrorum & Eccleſiaſticorum D. Remigii Cellieri, ubi pluribus monumentis probat ea, quæ dogma Origenianum redolent, adjecta fuiſſe ſcriptis S. hujus Patris a quibuſdam Nebulonibus, ut auctoritatem falſæ doctrinæ ejus nomine conciliarent.

„ per aerem ferri errantem, & minime „ quæsitam, ut quæ Domino careat.... „ frustra deflentem, & inutiliter pœ„ nitentem, non secus atque Divitem, „ qui induebatur purpura & bysso, „ quemque lautus, & delicatus omnis „ generis cibus alebat, materiam ignis, „ qui non potest extingui „. Quibus verbis salutis aditum penitus claudit morientibus sine Baptismate, & pœnitentiam omnem inutilem futuram testatur, ac demum ignem illum, qui nusquam extinguitur, nec extingui potest, diserte profitetur.

XVII. Clarius fortasse tribus aliis in locis mentem suam manifestat: I. *in Psal. 6. de octava*, ubi ait: „ quis terribilis judicii Christi recordatus, non „ statim in conscientia quasi convellitur.... Idcirco quasi in oculis habens „ terribilia supplicia, Gehennam illam, „ & tenebrosum ignem, & conscientię „ vermem nunquam exorientem, vel „ potius nunquam morientem, qui animas semper pudore sugillat, ac recor„ datione male actæ vitæ cruciatus renovat, ac redintegrat &c.. „ II. *In Orat. ad eos, qui durius, & acerbius alios judicant*, dicit: „ absurdum est... eos, „ qui animæ curam gerunt, incertum „ mortis diem non antevertere, & ar„ dorem excruciantis illius ignis, qui „ ÆTERNUM comburit, & nullum „ unquam refrigerium admittit &c.. „ „ III. Tandem in ipsa *Orat. magna catechetica cap.* 40. ita scribit: „ Cum „ ignem audis, didicisti aliquem ab illo di„ versum intelligere, ex eo quod illi i„ gni (inferni nempe) aliquid sit addi„ tum, quod non est in hoc. Nam ille „ quidem non extinguitur. Hunc autem „ multa inventa sunt, quæ extinguant. „ Magna est autem differentia inter „ eum, qui extinguitur, & eum, qui „ nullam admittit extinctionem. „

XVIII. Ut Sanctum Gregorium Nazianzenum Origeniana labe aspersum ostendat, tria loca ejusdem profert Petavius, 1. ex *Orat.* 30. *in Sancta lumina*, ubi Novatianos incessens comminatur eis, nisi resipiscant, ac nisi Christi viam incedant, supplicia post mortem purgatoria, non perpetua. „ Atque hi „ quidem, ait, nostra, si velint, atque „ adeo Christi via: sin minus sua insi„ stant. Forte illi baptizabuntur ulti„ mo Baptismo, qui laboriosior est, & „ longior, quique materiam, ceu fœ„ num depascitur, & omnis malitię le„ vitatem consumit „. Et *Orat.* 40. duo ignium genera percenset, alterum Purgatorium, quod *materiæ ac malæ affectionis absumendæ vim habet*: alterum minime Purgatorium, sed pœnale, quo utrum homines perpetuo torquendi sint, sub dubio relinquit. „ Novi, inquit, „ & ignem non Purgatorium, sed pœ„ nalem: sive Sodomiticum, quem in „ omnes peccatores pluit, sulphure, & „ procella mixtum: sive eum, qui pa„ ratus est Diabolo, & Angelis ejus: „ sive eum, qui ante faciem Domini „ procedit, & inflammabit in circuitu „ inimicos ejus. Atque his formidabi„ lior est adhuc ille, qui cum insomni „ illo verme conjunctus est, nec unquam „ extinguitur: verum in sceleratorum „ hominum pœnas sempiternas est. Hi „ enim omnes eam vim habent, ut per„ dant: nisi malit quispiam hoc huma„ nius, & ut puniente dignum est, in„ telligere „. Manifestum est, subdit Petavius, hoc in loco Nazianzenum de damnatorum hominum pœnis dubitasse, utrum sempiternę futurę sint, an Dei bonitate potius ęstimandæ, ut scilicet aliquando terminentur.

XIX. Hisce textibus quosdam versiculos addit desumptos ex primo *Carmine heroico de vita sua*, ubi inquit, dubitat an aliquando Dei omnes participes sint futuri:

Qui & (homines) *nihil existentes composuit, & postea*
Dissolutos componet, & ad vitam aliam trahet,
Aut ignis, aut Dei illuminantis participes futuros.
Utrum autem Dei & omnes posthac (participes
Erunt) *alius sit Sermo*.

XX. Petavium nimium proclivem fuisse in appingendo Origenis errore Sancto Gregorio Nazianzeno, ex sola loco-

locorum horum propositione, quisquis, ut arbitror, statim intelligit. Neque enim ea clara sunt, ut ille pronunciat, sed valde obscura, & implexa, ut ex eis planum sensum difficulter elicias: adeoque non ex his, sed ex aliis potius locis, quenam insederit Nazianzeno mens, colligere debemus. Porro si consulimus alia S. Patris opera, compertissimum fit ipsum pœnarum Gehennę ęternitatem docuisse. Inter alia præclarum est, & quod dubitationem omnem submovere possit, testimonium, quod legitur *Orat.* 15. his verbis: „ mitto dicere futuræ vitæ tribunalia, quibus hujusce vitæ indulgentia, & impunitas eos (improbos) tradit: ita ut satius sit nunc castigari, ac purgari, quam ad cruciatum illum transmitti, cum jam pœnæ tempus erit, non purgationis. Quemadmodum enim, qui Dei memor hic est, morte superior est, idque a Davide optime dictum est; ita his, qui e vita excesserint, non est in Inferno confessio, nec morum correctio. *Hic enim Deus vitam & actionem: illic rerum gestarum censuram* (sive punitionem) *conclusit*. „ Additque iterum post judicium neque pœnitentiæ locum esse, neque oleum impetrare fatuas Virgines: ac demum de damnatis ita concludit: „ Hos autem simul cum aliis, vel potius ante alia, istud excruciabit, quod *a Deo projecti sint*, atque inustam in conscientia *sempiternæ* ignominiæ notam gerant „.

XXI. Emicat in his verbis mens Sancti Patris Nazianzeni non dubitanter, sed conceptissime exposita. Purgationem delictorum & scelerum in hac vita duntaxat agnoscit, non ita in futura, ubi peccata non purgantur, sed puniuntur, cum *tempus illud pœnæ sit, non purgationis*: nec illic potest unquam locus esse veniæ, quia in Inferno *nullus locus est pœnitentiæ, neque morum correctioni*. Ex lege namque a Deo constituta præsens hæc vita *actioni* assignata fuit, futura vero *retributioni*. Hinc quod præsertim in pœnarum loco damnatos *excruciabit*, inquit S. Pater, erit amara illa recordatio, quod *a Deo* omnino *projecti sunt*, & *inusta* illa *sempiternæ ignominiæ nota*, quam semper in conscientia gerent, sine ulla eam eradendi spe. Hoc etiam insinuat Nazianzenus in Jambico Carmine 19., ubi loquens de Damnatorum verme, *sempiterno* cum morsu rodere affirmat: Σκώληξ ἐκεῖθεν ἐσθίων ἀΐδιος.

XXII. Hinc ad textus objectos respondet Natalis Alexander secul. III. Differt. 27. „ Sanctum Gregorium in priore loco improprie, & obscure locutum esse, & per Baptismum ignis postremum, & diuturniorem intellexisse ignis sempiterni supplicia, qui terrenam & crassam materiam tanquam fœnum comedit, hoc est crassis, & obscœnis corporis voluptatibus ferventes exurit, atque homines peccato leves & aridos ita excruciat, ut tamen non absumat, ut explicat Nicetas in suis ad illam Orationem commentariis „. Hæc ille. Et certe ex eo quod Gregorius citato loco utatur termino μακροτέρῳ, *diuturniore* potius quam αἰωνίῳ *æterno*, non video cur inferri debeat S. Doctorem æternum esse ignem illum nequaquam agnovisse, cum hoc sępe termino *longius*, aut *diuturnius* & nos utamur, dum loquimur de inferni supplicio, quod procul dubio æternum credimus. Alia etiam huic textui fortasse commodior responsio adhiberi potest, in ea scilicet S. Gregorium fuisse sententia errorem Novatianorum ejusmodi non esse, ut propter illum omnino certo salute æterna privandi forent. Nam ita quoqua de Novatianis sensisse videtur S. Basilius Epist. 1. ad Amphilochium, dum eos dissidentes ab Ecclesia facit *propter medicabiles quæstiones*.

XXIII. Ad alterum sic respondet Natalis idem: „ In oratione 4. pęnarum tartarearum æternitatem diserte astruit his verbis: *omnibus his formidabilior ignis, qui cum insomni illo verme conjunctus est, nec unquam extinguitur, verum in sceleratorum hominum pœnam perennis, ac sempiternus est*. Quod autem addit: *nisi quispiam ignem mitius, atque ut Deo vindice dignum est, intelligendum putet*: non refertur ad ęter-

„ ni-

„ nitatem supplicii, quasi arbitrarium
„ sit asserere pœnas damnatorum finien-
„ das esse, nec adeo acerbas esse, ut in
„ perpetuum durent: sed ad pœnæ ma-
„ gnitudinem, & intensionem referen-
„ dum est, quam siquis nostrorum atro-
„ citati scelerum non adæquari conten-
„ dat, sed mitiorem intelligi velit,
„ quam criminum immanis magnitudo
„ mereatur, quia Deus vindex justam
„ pœnam misericordia, & lenitate tem-
„ perare solet; Sanctum Gregorium Na-
„ zianzenum repugnantem non habe-
„ bit „.

XXIV. Alio modo hujusmodi Nazianzeni textus explicari posse mihi videtur. Duplex ignis genus ibi distinguit S. Pater, nempe purgatorium, & pęnalem; seu & quem Deus ad hominum noxas purgandas immittit, & quem non ad purganda, sed ad punienda scelera destinat: *novi*, inquit, *& ignem non Purgatorium, sed pœnalem*. Hujusce ignis quatuor veluti species affert: Primum nempe illum, quem Deus pluit in peccatores Sodomæ & Gomorrhæ, qui ad punitionem eorum ordinatus est: Alterum qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus: Tertium, qui juxta prophetica verba præcedet ultimum ejus adventum, & inflammabit inimicos ejus: Quartum denique his formidabiliorem, qui nunquam extinguitur, sed in sceleratorum hominum tormentum perennat. Ac postea de his omnibus dicit: *hi omnes vim seu virtutem habent, ut perdant, nisi malit quispiam hoc humanius, & ut puniente dignum est, intelligere*. Nihil porro vetat quin illud *hoc* non quidem ad omnes illas species referri dicamus, sed divisam, ad aliquas nempe earum, ut sit sensus: *hi omnes ignes non sunt a Deo inflicti propter purgationem, sed propter punitionem: nisi malit quispiam dicere non omnes ad puniendum duntaxat fuisse ordinatos, sed aliquos etiam ad purgandum*: cum non improbabile sit aliquos ex Sodomitis ad conspectum & sensum horrendi ignis cælitus immissi pęnitentiam egisse: & quosdam etiam ex illo igne qui præcedet adventum Domini, convertendos esse.

XXV. Demum ex eo, quod dicat ultimo versiculo citati Carminis, *Utrum Dei omnes participes futuri sint, alius sit sermo*, colligi jure nequit ipsum dubitasse de damnatorum æterna pęna, sed solummodo ut summum noluisse tunc hanc quæstionem attingere, aut discutere, quæ alias a nonnullis tunc temporis agitabatur ob Origenistas non paucos, qui Ecclesiæ fidem conabantur evertere.

XXVI. Postremo ex insigni Ecclesię Doctore S. Ambrosio opponunt laudati Scriptores textum, qui habetur *Ottog.* 20. *Com.* 2. *Psal.* 118., ubi Diaboli quidem æterna fore supplicia affirmat, non autem hominum. „ Diabolus e-
„ nim, inquit, & ministri ejus cum ho-
„ minibus non flagellabuntur. Separata
„ est pœna, ubi distat & culpa.... Dif-
„ fertur Diaboli judicium, ut sit semper
„ in pęnis reus; semper improbitatis suę
„ innexus catenę conscientiæ suæ, ut in
„ perpetuum subeat ipse judicium. Ideo
„ Dives ille in Evangelio, licet pecca-
„ tor, pęnalibus urgetur ærumnis, ut
„ citius possit evadere. Diabolus autem
„ nequaquam puniri ad judicium de-
„ monstratur, nequaquam adhuc pęnis
„ esse subjectus, nisi quas ipse tantorum
„ conscius criminum, solvit timore per-
„ petuo, ne aliquando securus sit „.

XXVII. Quanquam hæc S. Ambrosii authoritas aliquam prima fronte pręferre videatur difficultatem, quoad hominum saltem salutem attinet; ea tamen confestim evanescit, cum integer attente legitur Sancti Doctoris textus. Exponit ibi eum Psalmi versiculum, *judica judicium meum, & libera me*, ac primo asserit loqui isthic justum, & innocentem hominem, *qui habet caussam non timendi, quia apud misericordem Judicem sibi caussa est, apud Redemptorem suum vult cito, & sperat adsolvi. Absolutio enim matura Sanctorum est. Unde & Dominus ait per Ezechielem ad Angelos &c.* a Sanctis meis incipite. *Non vult Dominus commune Sanctis cum Diaboli sociis consortium esse judicii*. Statimque subdit objecta verba. *Diabolus enim & ministri ejus cum hominibus non fla-*

 gel-

gellabuntur. Separata est pœna, ubi distat & culpa. Ideoque alio in loco scriptura ait: tempus est incipere judicium a Domo Dei. *Quos miseretur enim cito castigat, ut non diutius afficiantur futuri expectatione judicii*. Luce ipsa clarius est comparationem hic institui ab Ambrosio inter Diabolum & homines justos, qui in hac misera vita levioribus noxis inquinati sunt, quosque hic divina pietas castigat, ne diuturnioribus suppliciis afficiat. Unde mirum non est, quod affirmet, diversam esse horum a Diabolo sortem, & punitionem.

XXVIII. Equidem Ambrosius postea adnectit: *ideo Divitem illum in Evangelio, licet peccatorem, pœnalibus urgeri ærumnis, ut citius possit evadere*. Sed perperam creditur loqui S. Doctorem de Divite Epulone, quem S. Lucas cruciatum refert in Inferno *cap. 16.*: cum potius dicendum sit loqui vel de Divite bonorum temporalium cupido, de quo sermo est apud eumdem Lucam cap. 12., ut ibidem adnotatur in margine, vel de aliquo alio, quem non putaret ad Gehennam damnatum; neque enim illum circumscribit, ut aliquo veri colore discernere possimus. Id constat in primis, quia S. Pater Divitem Epulonem ad æternum supplicium damnatum fuisse diserte in expositione ejusdem Psalmi 118. (*a*) & alibi (*b*) profitetur. Ac pręterea id asserere omnino compellunt verba subsequentia. Postquam enim locutus fuit de futuro judicio Diaboli, & sociorum ejus, subjicit: *Immo ut verius dicam, Sanctus ad judicium venit; impius non venit; quoniam non resurgunt impii in judicium ... Qui autem non credit, non judicatur, sed impietatis suæ judicio ipse punitur. Apud Imperatores &c., ita & Christus suos castigat, quos diligit, alienos tamquam generali damnatione impietatis adstrictos pœna damnat ÆTERNA*. Cæcus sit, oportet, qui non videat Ambrosium tum superioribus verbis non loqui de hominibus jam ad Inferna damnatis, tum in his evidenter adstruere impiorum omnium punitionem æternam, sive nunquam desituram.

XXIX. Hęc tametsi satis superque sint ad Ambrosii mentem dignoscendam, ad cumulum tamen adjicio alia S. Patris loca, in quibus catholicam testatur veritatem: 1. in fine ejusdem Octonar. 2. hæc habet: *scientes igitur in ÆTERNUM mansura judicia omnia justitiæ Dei, caveamus ne opera nostra displiceant, & in ÆTERNUM incipiamus subire judicium*. Ulterius *lib. de bono mortis cap.* 2. admonet: *qui hic non acceperit remissionem peccatorum, illic non erit. Non erit autem qui ad vitam æternam non potuerit pervenire; quia vita æterna, remissio peccatorum est*. Lib. quoque 2. *de fide cap.* 4. alloquens Manichæum sic ait: *tu te a Diabolo creatum, Manichæe, arbitraris. Ad illius ergo festina sedem, ubi non restinguitur ejus incendium, nec unquam pœna moritur*. Demum, ne loca omnia recenseam, tract. in Symb. Apost. cap. 23., *resurgent*, inquit, *corpora nostra aut ad gloriam, aut ad pœnam in æternum mansura*. Et cap. 25.: *in illo die cum ætas fuerit una cunctorum, sanctus & peccator erunt simili resurrectione perfecti, nec inter se variabunt tempore, nec ætate, sed alius ad præmia æterna, & in centuplum bona recipienda; alius ad perpetua supplicia pertrahetur*.

XXX. Ne omnino prætermittamus Ambrosiastrum, sive Authorem Comment. in Epist. S. Pauli, quam pariter Pe-

(a) Octogen. 10. de Epulone agens scribit: *quia habuit consolationem in Sæculo*, ÆTERNAM amisit.

(b) Enarrat. in Psal. 37. de eodem ait, quod *apud inferos remedium salutis invenire non potuit*. Et in cap. 16. Lucæ: *non otiose hic Divitem Dominus perfunctum deliciis sæcularibus in PERPETUÆ famis apud inferos constitutum significavit ærumna*. Et postea: *inter hunc igitur Divitem, & Pauperem chaos magnum est: quia post mortem nequeunt merita mutari*.

Petavius opponit: quia in Epist. ad Ephes. cap. 3. affirmat, *Dæmones, qui Diaboli Tyrannidi assensi fuerant, Apostolorum prædicatione ab errore fuisse liberatos &c.*: Dico ex verbis hujus Authoris nihil aliud extundi posse, nisi ipsum in ea sententia fuisse, quod mali Angeli errorem, quo Lucifero consenserant, prædicatione Apostolorum deposuerint, siquidem putavit illos ex errore, aut ignorantia peccasse. Quod autem etiam deposuerint, aut deposituri aliquando sint pravum affectum, nec ibi asserit, nec ex ejus verbis colligi potest. Quin immo æternas esse impiorum pœnas, nullumque esse post hanc vitam salutari pœnitentiæ locum disertissime statuit in *cap. 2. Epist. ad Rom.*

CAPUT XVIII.

Præter Christianos nationes aliæ dogma de æterno impiorum cruciatu crediderunt, & credunt: Judæi in primis ac Mahummedani. Ejus notitia, & fide non caruerunt tum Græci & Romani, tum veteres Chaldæi, aliique septemtrionales populi. Eadem constanter perseverat inter plures gentes Asiæ & Americæ. Unde hujusmodi traditio primum profecta sit, inquiritur.

I. SEntentia, quam propugnamus, de æterna impiorum miseria non inter Christianæ Religionis fines concluditur, sed extra ipsam ubique ferme terrarum pervagata est, & exoticas nationes plures adeo luce sua illustravit, ut asserere liceat cum S. Joanne Chrysostomo Homil. de perf. Charit. quod *nedum Hebræi, verum etiam Gentiles, Poetæ, Philosophi, & Scriptores improbos in æternum cruciari* prædicaverint. De hac, sin omnium, plurimarum saltem gentium in tanti momenti veritate consensione, delibare aliqua haud prorsus inutile censui, ad obstruenda (si fieri quidem potest) quorumdam Atheorum ora, qui hoc etiam inter alios titulo Religionem Christianam criminantur, atque impie traducunt, quod æterna futura doceat improborum supplicia (*a*): quam doctrinam omnium aures horrere, omnium sensum repudiare dictitant.

II. Ut igitur a Judæis incipiamus, Judæos veteres tenuisse futurarum pœnarum æternitatem ambigi nulla ratione potest; idque constat ex testimoniis Judith, Danielis, aliorumque, quæ alibi dedimus. De Judæis, qui circa Christi & Apostolorum tempora vixerunt, æque certa res est, traditurque disertissime a Josepho *lib. 2. de bello Jud.*, *& lib. 8. Antiq. cap. 2.*, in quibus locis refert præcipuas duas Hebræorum sectas *Pharisæorum*, & *Essenorum* assignasse malis *loca procellosa & tristia gemitibus, & æternis cruciatibus damnata, vel perpetuam in varias partes jactationem, aut vincula, & supplicia æterna*. Drusius quoque ex libro antiquissimo *Zoar* R. Simeonis filii Joachi duas memorat (b) juxta hunc Authorem apud inferos regiones, *quarum alteram Sceol appellat, alteram Abaddon*, atque *in illam, qui descendunt, puniri, donec persoluta pœna noxis suis debita, inde in meliorem habitationem subducantur; in hac vero qui veniunt, nullo unquam tempore aut ævo liberari, aut educi*. Nec dubitare licet idem sensisse Thalmudistas, qui Pharisæis successerunt. In tractatu *Rosana cap. 1.* hæc leguntur: *attamen hæresi obtenti &c. in Gehennam delabuntur, & damnantur in ea in sæcula sæculorum*. Eadem habentur in tract. *Sanedrin cap. 11.*, quibus subscribens R. Moyses de Ægypto in tract. *Thalmud Tora cap. 3. sect. 6.* ait: *Hi sunt, quibus non est pars in mundo futuro, quin immo exciduntur, conteruntur, & cruciantur propter eorum magnitu-*

(a) Hos inter primas fortasse tenet Petrus Bellius, ut apparet ex lib. *reponse aux question &c.* Refert etiam D. Nicola in resp. ad M. Jurieu Authorem libri cui titulus, *Protestans Pacificus* scripsisse neminem credidisse aut credere pœnarum æternitatem.

(b) ad *caput 9. Apocalyp. in Criticis Sacris*.

gnitudinem scelerum, & facinorum in æternum. Aliorum plurium testimonia laudat Eruditissimus Bartoloccius *Tom.* 2. *Biblioth. Rabin. in Dissert. de Inferno*, ac tandem ita concludit: „ licet ex Thalmudicis doctrinis nullum stabile, ac „ fixum dogma Judaicum circa ea loca, „ pœnas & reos in ipsis puniendos, haberi possit, cum nimis inconstantes, „ varii, ac lubrici sint in propositionibus, & dictis suis; attamen in substantia hoc colligitur, per eos Infernum dari damnatorum: ibi ignem „ inextinguibilem, gelu, & alia tormenta reperiri: in eo animas tantum, „ & post judicium universale simul cum „ corporibus impiorum usque in perpetuas æternitates absque ulla spe salutis cruciandos fore: per eosdem dari „ etiam purgatorium &c. „.

III. Quanquam vero non æque illimis fluxerit sequioribus sæculis traditio de pœnarum æternitate, eam tamen inter eos semper obtinuisse exploratum est. Habemus R. Eliezer ex sententia gentis suæ ita loquentem in *Pirchè*: *qui descendit in arca* (quo nomine Gehennę profundum designat) *amplius non ascendit, & cruciatur in æternum*. Idem docent R. Joseph Albo in libro inscripto *Icharim tract.* 4. *cap.* 36., & R. Manasse Ben Israel *tract.* 1. *cap.* 4. Leo de Mutina lib. alibi cit. sic explicat Judęorum opinionem, *omnes nempe Israelitas partem habere ad sæculum futurum, idest ad beatitudinem: sive statim a morte, sive post expiata in Purgatorio delicta, soli e gente sua rari quidem numero, atque scelestissimi ita rejiciuntur a cælo, ut nulla maneat miseros spes reliqua. Alii vero frequentius ad hujusmodi pœnam æternam damnantur*.

IV. Atque hæc ferme est sententia recentium Judæorum, qui licet in factiones plures distracti sint, & communiter fabulentur Judæorum neminem, qui a Mosaica fide non defecerit, æternum subire supplicium; conveniunt tamen in admittenda Gehennæ æternitate pro iis saltem, qui extra Mosaicam legem nefarie vixerint, nec nequitiæ suæ aliquid probitatis adjunxerint: quem locum iis paratum *puteum perditionis* appellant. Consonat huic Hebræorum sententiæ etiam Mahummedanorum opinio, qui saltem infidelibus perpetuum ignem in punitionem assignant: de quibus legi possunt Classenius loco sæpe citato, & Daniel Huetius *in concor. fid. & rat.*

V. Æterni supplicii veritate perfusos fuisse Gentiles, satis ex libris ipsorum manifestum fit. De his Gutherius (*a*) ita scribit: „ tres potissimum locos constituerunt, in quibus defunctorum ani- „ mæ post mortem continerentur. Elysium, Infernum, Tartarum. Elysii „ campi piorum sedes, Inferni noxiorum, Tartara impiorum. Elysios puris omnino animis deputarunt &c. At „ qui medium quoddam tenuerant &c. „ Acherusiæ paludem per annos aliquot „ habitare cogebantur eas perpessi pœnas „ quæ illos peccatis pristinis exuerent, „ ut purgati tandem absolverentur, & „ Beatorum præmia aliquando reportarent. Qui vero ob scelerum magnitudinem purgari nullo modo possent, „ nec ullis remediis sanari potuerunt, „ perpetuis Tartari tenebris, & cruciatibus clausi vexantur. Hinc duo loca „ ab Homero separantur &c.. Infernum „ inter lunam terrasque quidam posuerunt, ubi animæ purgarentur: in barathro vero seu Tartari profundo immedicabilis ira divina est, quam scelerati perpetuo experiuntur „.

VI. Eadem de Græcis peculiariter loquens tradit Daniel Huetius (*b*). Nefarios, inquit, detrudunt in horribile „ barathrum, in quo fluvius ingens Pyriphlegeton ex rapido & igneo fluvio „ Danielis, ut videtur, confictus: alii „ item tristes & inamœni omnes in loco „ immensæ altitudinis. Cruciatus illic „ varii, cruciatuumque ministræ furię, „ sævissimi præcipue ignes, & vastus „ horror tenebrarum expressus ad illas „ tenebras exteriores non semel a Christo memoratus. Spes illic omnis sce- „ le-

(*a*) apud Grævium Tom. 12. (*b*) lib. 2. cap. 24. de con. Fid. & Rat.

„ lestis præcisa melioris sortis. Hinc „ Belidum inexplebile dolium.... Hinc „ æterna illa Thesei sessio. Hinc irremeabiles inferorum viæ. Hinc ferreæ portæ, & centum vectes ærei „ &c. „.

VII. Nec solum Poetæ, qui certe nonnisi juxta vulgares hominum ideas, ac persuasiones scripsere, sed etiam nobilissimi Philosophorum veritatem eamdem professi sunt: atque inter eos maxime divinus ille, ut vocabatur Plato. Quanquam enim alicubi piaculares tantum, aut purgatorias pœnas videatur adstruere, reapse tamen, saltem respectu aliquorum, futuras agnovit sine fine, speque remedii. Primum namque *in Gorgia* (c) notat,„ quosdam, qui minus gravia, & sanabilia delicta commiserint, aliquanto temporis spatio „ dolores, cruciatusque perpeti, quibus „ expiantur. Qui autem remediis majora omnibus, ac desperata patraverint, nullum pœnarum terminum habituros „. Latius de eadem re differit *in Phædonis* Dialogo, qui totam pœne complectitur Gentilium Theologiam circa statum animæ futurum. Postquam enim quamdam veluti Inferni topographiam delineavit, narrat „ animas, quę virtutem inter & vitium „ mediam viam tenuerunt, post sententiam ab Inferni Judicibus latam, ad „ Acherontem profectas, conscensis vehiculis ad Acherusiadem paludem deportari, expiatisque illic per supplicia sceleribus solvi, & præmia tandem rerum bene gestarum recipere, „ ac ad animalium etiam generationem „ nonnumquam remitti. Quæ vero insanabilibus se se facinoribus alligarunt, in Tartarum absque ulla futuri exitus spe præcipitari „.

VIII. Hanc Platonis de utroque reorum, & criminum genere doctrinam eleganter exponit Synesius ex ejusdem Platonis schola præstantissimus Philosophus *in Epist.*44. Ibi enim sic esse docet peccatorum animas, uti pannos ac vestes: Dæmones vero tortores animarum, uti fullones. Atque ut pannorum ii, quibus sordes, ac maculæ non tam penitus adhærent, ut ablui, abstergique nequeant, lotione purgantur: quibus vero pertinacius infixę sunt, neque carminando, neque lavando ad pristinum nitorem revocari possunt. Sic anima, quæ se hærente prorsus, & illutibili noxa contaminavit, ut immortalis ipsa est, ita immortali pœna afficitur. Quæ vero non tam insitas gerit criminum sordes, iis abstersis, ad salutem pervenit, & incolumitatem.

IX. Magistri Doctrinam fere retinuerunt vetustiores Platonici, ac nobiliores Philosophi. Eam satis diserte prodit Apollonius Juncus apud Stobęum serm. 120., dum de animarum futura sorte scribit: *malas & improbas infelix* (post mortem) *mutatio suscipit, nec amplius luce fruuntur*. Eusebius item Sophista sic eam comprobat apud eumdem: *non decet falsæ, & futilis voluptatis gratia, magna & perpetua mala comparare, nec vita brevissima vitam sequentem longiorem corrumpere*. At Platonici recentiores, ut Plotinus, Jamblicus, Alcinous, aliique interpolarunt. Atque de his postremis locutum fuisse credere par est S. Augustinum, dum lib. 21. de Civit. cap. 13. refert, *Platonicos, quamvis impunita nulla velint esse peccata, tamen omnes pœnas emendationi adhiberi putant, vel humanis inflictas legibus, vel divinis, sive in hac vita, sive post mortem, sive aut parcatur hic cuique, aut ita plectatur, ut hic non corrigatur*. Certe nullibi, quod sciam, scripsit S. Doctor etiam Platonem in eadem fuisse sententia.

X. Non absimiliter sensisse Romanos saltem plures perhibet Montfauconius *Tom.* 5. *Antiq. illust. cap.* 137. ubi ait: *Erant qui dicerent iis, qui semel essent in Tartarum præcipitati, nullam superesse spem revertendi, nullum expiationis modum, sed æternum ibi impios cruciandos esse*. Id innuisse videtur Virgilius, dum cecinit:

Fa-

(a) sub finem.

Facilis descensus Averni;
Sed revocare gradus, superasque evadere ad auras
Hoc opus, hic labor est; pauci &c.
Sed clarius dum pœnam Thesei describens eam facit æternam,
Sedet, æternumque sedebit
Infelix Theseus, Phlegiasque miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per umbras,
Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.
Quare dum eodem libro asserit animas in inferno suppliciis purgari, ad mentem Platonis locutus est, qui licet aliquorum animas ad sempiterna supplicia damnaverit, alias tamen, quarum noxas medicabiles censuit, temporariis pœnis expiari docuit.

XI. Virgilio succinunt Seneca in *Herc. Fur.* v. 674., in Hippolyto v. 218., in Herc. Æteo v. 1523.: Propertius lib. 4. Elegiar.: Horatius lib. 4. ode 7., ubi respicit ad Theseum, Pirothoumque, qui ad inferos descendentes victi, ac vincti perpetuis catenis ibidem remanere coacti sunt; & Lucianus ipse sin minus ex suo, ex aliorum saltem sensu id affirmat *in Menip. & Chiron.*, & in Dialogo *mortuor.* scribit: *neque enim fas est redire quemquam, qui semel paludem transmiserit, atque intra specus hiatum descenderit.*

XII. A Græcis & Romanis ad gentes alias gressum faciens, invenio in eadem persuasione extitisse Zoroastrum, atque adeo veteres Chaldæos & Magos, quorum doctrinam expressit, & illustravit, & Babylonios & Assyrios, quos ille edocuit. Ita namque de impiis, & facinorosis Dæmonibus, ac hominibus sensit: *Tenebrarum Angelus cum suis asseclis in obscurum locum ablegabuntur in æternum cruciandi; Angelus vero lucis, ejusque fideles Discipuli in lucidissimum locum abibunt, ut digna retributione perpetuo perfruantur.* Quod dogma longe etiam post Zoroastri tempora in India, & Perside intemerate retentum est. De Indis certe, eorumque Magistris Brachmanibus Strabo *lib. 14. Geograph.* memoriæ prodidit, eos de immortalitate animæ, & de judiciis apud inferos eadem sensisse, quæ Plato. Quare cum Plato, ut probavimus, saltem aliquorum pœnas æternas fecerit, idem quoque tenuisse Brachmanes & Indos colligere necesse est. Atque eodem argumento probatur etiam Ægyptios malorum æterna supplicia credidisse. Referunt quippe Tacitus *lib. 5. cap. 5.*, & Diodorus *lib. 1. de inferis*, *eorumque pœnis eamdem fuisse sententiam apud Ægyptios, & Hebræos*, qui indubitanter eas credebant sine fine duraturas.

XIII. Sed nec populos ipsos Hyperboreos, sive Septemtrionales latuisse sempiterna impiorum tormenta dicendum est. Nam a Gobria Mago accepisse se testatur Socrates apud Platonem *in Axioco*, avum illius missum fuisse in Delum, ibique cognovisse ex æneis tabulis, quas Opis, & Hacaergus attulissent ex Hyperboreis, *animas* (malorum) *exemptas corporibus torreri ignibus æternis, & pœnis inexplicabilibus cruciari.*

XIV. Hæc eadem notitia sive persuasio perseverat immobilis inter plures hujusce temporis barbaras, & infideles nationes. Brachmanes recentiores, quamquam communiter animarum Metempsychosim sustineant, nonnullos tamen, quorum opera nefaria admodum extiterint, ad sempiterna supplicia damnari, & in loco quodam remoto perpetuo asservari ajunt, quem *puteum Abyssi* vocare solent, ut nuperi Hebræi, *puteum perditionis*. Hac doctrina imbutos esse testantur Scriptores fide digni populos Malabares, sive qui Indostanum, Bengalam, & Ceylanum inhabitant. Nam noxios quidem plures piacularibus duntaxat plecti suppliciis existimant, graviorum tamen criminum fontes æternum torqueri credunt. Assentiuntur ferme Siamenses, qui putant animas post varias in alia, & alia corpora transmigrationes, ex hoc mundo exire tandem, atque pro meritis sempiterno vel præmio affici, vel supplicio, ut ex Salmone habetur: quod & de Indis, qui circa Insulam Goam diffunduntur prodit

dit Ugo Linthostanus, ac de populis Insulæ Formosæ D. Maigrot.

XV. Americanos quoque hujus veritatis luce expertes penitus non fuisse, compertum est ab iis, qui eorum mores, & doctrinas curiosius, & accuratius rimati sunt. Hoc de populis, qui novam Aureliam incolunt, refert D. Petit S.I. Missionarius in litteris ex ea regione scriptis. De Virginiensibus idem tradit Thomas Avioth Anglus, & ex ipso, ut arbitror, Huetius, qui dicit *eos credere homines post mortem pro meritis vel frui fælicitate cum Diis, vel in immane barathrum ad perpetuos ignes detrudi*. De reliquis obscura quidem res est: cæterum qui pœnarum æternitatem expresse negent, vix invenias.

XVI. Ex tot exoticarum maxime nationum testimoniis validissimum emergit argumentum adversum nuperos Origenistas. Persuasio siquidem æterni post mortem cruciatus, non est aliqua opinio, quæ humanis affectibus subserviat, adeoque ex genio confingi, & in populos diffundi, eorumque animis inseri facile queat: sed quam potius valde refugiunt omnes, & perhorrescunt. Igitur si tot illam gentes, atque nationes alte imbiberunt, firmiterque crediderunt; alterum ex his afferamus, oportet, aut homines nativo mentis lumine veritatem hanc pervidisse, aut saltem perenni traditione ad eos permanasse. Primum illud profecto abnuent Origenistę, qui perpetuo clamant pœnarum æternitatem insitis a natura notionibus adversam esse, & justitiæ legibus omnino repugnantem. Alterum itaque, opus est, fateantur, traditione nimirum hujuscemodi doctrinam tot exteras gentes accepisse. Sed vel hoc ipsos jugulat, atque prosternit. Nam talis traditionis origo non aliunde repetenda est, quam ab ipsomet Deo, qui terribilem hanc veritatem vel in sacris libris luculenter enunciaverit, vel primos hominum parentes docuerit, quam ipsi subinde ad posteros transmisere. Porro quamcumque eligat partem, peræque semper fluit hujus doctrinæ Magistrum, ac veracissimum testem Deum esse: atque adeo submisso, & obsequenti animo ab omnibus suscipiendam.

XVII. Quid vero probabilius definite censendum sit de modo, quo pœnarum æternarum traditio in tot extraneas nationes propagata fuerit, non eadem est Scriptorum sententia. Sancti plures Ecclesiæ Patres Justinus, Theophilus, Minucius Felix, Eusebius, Augustinus, Theodoretus, & alii priorem partem amplectuntur, contenduntque Ethnicorum Theologiam de pœnis inferni, & earum æternitate ex libris sacris originem ducere, & ex convictu gentium cum Hebræa natione. Id inter alios ex laudatis Patribus exerte affirmat Theodoretus lib. 2. Therapeut., ubi relata sententia Platonis in *Phædone* de æternitate pœnarum, subdit, dogma istud memoria & observatione dignum esse. Satis quippe ostendit ex eo Plato se in Ægypto audivisse, quod scripserat Isaias: *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*, & illud, juxta Vulgatam, *quis poterit habitare cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Et certe, quidquid dicant aliqui nimium audaces Moderni, negari nonnisi temere potest, multa Scriptores Ethnicos, & Philosophos e Mosaicis litteris, atque Hebræorum scriptis & conversatione deprompsisse, prout a viris eruditis demonstratum est, Vossio, Bocharto, ac Daniele Huetio, qui hoc præ cæteris argumentum uberius pertractavit: & vel ipsa fidem faciunt Ethnicorum scripta ea de Deo, de creatione mundi, de pluribus aliis tradentia, quæ non aliunde quam ex Hebræorum fonte derivari vix, ac ne vix quidem potuissent.

XVIII. Nihilominus quoad pœnarum æternitatem attinet, ut ut admittam Platonem, & Græcos ab Ægyptiis, & Hebræis ipsam hausisse, altius existimo illius originem arcessendam esse, videlicet a primis humani generis Parentibus, qui Deo ipso magistro instructi fuere circa ea, quæ æternam hominis salutem spectant: quorum notitia per eorum posteros ad Noe, ejusque filios propagata, perpetua deinde traditio-

tione plures gentes imbuit, & informavit. Ad hoc asserendum duplici præsertim adducor momento. Primo quia difficile admodum intelligi potest, quomodo ex Moysis, Prophetarumque libris, aut Judæorum convictu, non Ægyptii tantum & Græci, aliique finitimi populi, verum etiam tot aliæ barbaræ & longissime ab his semotæ nationes, tum Asiaticæ, tum etiam Americanæ instructæ fuerint hac fidei veritate. Secundo quia rationi maxime consentaneum apparet ea præcipue, quæ ad futuram hominum sortem pertinent, Deum primis Parentibus nostris revelasse, & hos, filios suos ac nepotes docuisse: cum & futuri præmii, & futuræ æternæ pœnæ cognitio medium sit validissimum ad peccata præcavenda, ad mores componendos, Deoque contumaces homines subjiciendos (*a*). Unde dubitari nequit supremum Provisorem haud reliquisse homines hac salutari cognitione destitutos, nec Adamum, & Noemum filiis ac nepotibus utilem adeo occultasse veritatem: quæ quidem postea in pluribus nationibus constanter permansit; at illam in pluribus aliis & Idololatria, quæ successit, & fabulæ, & efferati mores hominum corruperunt, penitusque obliterarunt.

CAPUT XIX.

Generales quædam animadversiones in argumenta, quæ adversus pœnarum æternitatem ab humana ratione depromunt Sociniani, & Origenistæ: Consensus plurium nationum in eo dogmate satis evincit spectrum esse ab illis confictum apertam, quam jactant, ejus repugnantiam cum Dei natura, ac perfectionibus. Adversariorum methodus omnia pessumdat Christianæ Religionis fundamenta. Plurima sunt in rebus naturalibus certissima, quæ tamen repugnantiam involvere videntur. Humana mens fide destituta decipi facile potest in iis præsertim, quæ divinam naturam, & operationes spectant. Deo æternam impiorum miseriam perspicue revelanti fides adhibenda, tametsi ideis nostris specietenus adversetur.

I. Cum pœnarum æternitatis hostes undique se pressos videant gravissimis verbi Dei tum scripti, tum traditi momentis, caussam alio avocare satagunt, ad tribunal scilicet humanæ rationis, in quo se victoriam certissime consecuturos confidunt. Ajunt nimirum: ut ut perspicua in speciem sint Scripturarum testimonia, quæ improbis supplicia nunquam desitura denunciant, nihil tamen reipsa continere queunt, quod claris ab ipso Naturæ Authore impressis notionibus adversetur Porro rationales creaturas pro temporario peccato in ęternum puniri, recta pugnat cum claris ideis, aut notionibus, quę nobis insitę sunt, de Deo, ejusque peculiaribus dotibus, sive, ut vocant, attributis, bonitate, sapientia, providentia, misericordia, clementia, ac demum ęquitate, atque justitia. Pugnat cum bonitate, sapientia, & providentia divina, ad quas pertinet creaturas mentis compotes ad eum finem tendem perducere, propter quem conditę fuerunt, ęternam videlicet beatitudinem. Pugnat cum divina misericordia, & clementia, quę dum pro peccatis pœnam infligit, emendationem nocentis respicere ac quęrere debet, non ipsam punitionem. Ac postremo pugnat etiam cum Dei ęquitate, & justitia, quę ęqualitatem inter supplicium & culpam servare tenetur, nec pœnas peccantis merito graviores irrogare potest: quod plane fieret, si noxis temporariis punitionem sempiternam inferret.

II. Hęc modo compendio exposita, quę

(a) *Quolibet tempore instructi sunt homines divinitus de agendis, secundum quod erat expediens ad salutem electorum.* S. Thomas 2. 2. quæst. 178. art. 6.

quę fusius deinde proponentur, sunt ea argumenta, quibus caussam suam maxime fidunt Adversarii, quęque confidentia summa veluti penitus decretoria jactant contra pœnarum ęternitatem: hisque adeo se tela eludere posse putant quęcumque ex sacris libris, ac traditione in eorum systema intorquent Catholici dogmatis defensores. Nos hujusmodi argumenta accurato examine perpendemus, quantique momenti sint, palam faciemus. At liceat mihi juxta methodum, quam ferme secutus est S. Augustinus (a) in hujusce generis argumentis refellendis, quasdam in antecessum generales animadversiones pręmittere, quę ad jactantias ipsorum vanissimas retundendas, & argumenta omnia, quę ex humanę rationis penu producunt, exsufflanda, satis esse possunt, atque deberent.

III. Et primo quidem, si tam clara esset, prout illi obganniunt, ęternę malorum Angelorum, & hominum miseriæ cum Dei dotibus aut perfectionibus repugnantia, fieri minime posset, quin aut omnibus, aut fere omnibus conspicuam se proderet: quemadmodum compertum est in iis veritatibus, quarum claras habemus, & distinctas ideas, aut notiones, quæ luce sua ita mentem percellunt, ut omnium, qui eas serio contemplantur, assensum veluti extorqueant. Hoc autem experientia ipsa falsum esse deprehenditur in ea, qua de agimus, controversia. Etenim nullam repugnantiam aut perspexerunt, aut perspiciunt in hoc, quod nefarios Deus in æternum puniat, tot nationes, quot jam recensuimus, Christiani, Judæi, Mahummedani, Ethnici, aliæque infideles ac barbaræ gentes, quæ dogma istud jampridem retinent, ac firmiter credunt.

IV. Ulterius si dogma de pœnarum æternitate rejicere licet, quia cum ideis nostris conciliari nequit, jam eodem jure tanquam falsa rejicere licebit quæcumque ideis eisdem non consonant, & in quibus humana mens pugnantia sibi deprehendere videtur, ut recte arguit ipse Petrus Bellius (b). Porro hoc semel admisso, corruunt plane fundamenta omnia Christianæ Religionis, & in Atheismum, aut saltem Theismum directe tendimus. Nam si mysteria fidei juxta ideas nostras dimetiri volumus, eaque recipere, quæ illis consentiunt, quæ vero dissentiunt, repudiare; jam nec Trinitatis, nec Incarnationis, nec supremæ Resurrectionis, nec cæteris aliis Mysteriis Fidem adjungemus. Quid enim magis in speciem repugnans quam unius Dei simplicissima, singularisque natura cum trium distinctione personarum? Quid indignius apparet imbecilli menti nostræ, quam filium Dei unigenitum omnes suscipere humanæ naturæ infirmitates, seque tot afflictationibus subjicere, ac morti tandem omnium probrosissimæ, quæ Judæis scandalum, gentibus autem stultitia visa est? Quid humanis experimentis incredibilius, quam omnium corporum resurrectio, quæ jam a tot sæculis in cineres redacta sunt, & in alia sæpe corpora pluribus vicibus transmutata? Si hæc igitur fidei mysteria tenere se profitentur, quos nunc refellimus, abnuere consequenter minime possunt dogma de æternitate pœnarum eo titulo, quod ipsorum ideis, aut notionibus non congruat, sed dissentaneum potius appareat: ac sicut in aliis, sic in hoc mysterio captivare debent intellectum in obsequium fidei.

V. Tertio inficias ire nequeunt Adversarii plura in rebus ipsis naturalibus, de quibus rationem nullam reddere fas est, immo quæ cum ratione ipsa interdum pugnare videntur, ut jam modestiores quique Philosophi conveniunt: & tamen verissima esse ac certissima nullus dubitat. Multo magis igitur in re-

(a) lib 21., & 22. de Civit. Dei.
(b) in quæst. ad Provinc.

rebus fidei, quæ creatæ rationis lumen longe excedunt, quædam esse poterunt, quæ apparentem quandam repugnantiam involvere videantur. Hoc eodem argumento usus est Augustinus ad revincendos infideles, qui iisdem armis adversus hoc fidei dogma dimicabant. Adductis siquidem plurimis exemplis mirabilium operum naturæ, quæ ideis nostris & experimentis contraria videntur, subdit: *hi tamen fidei reprehensores, exactoresque rationis quid ad ista respondent; de quibus ratio reddi ab homine non potest: & tamen sunt, & ipsi rationi naturæ videntur esse contraria. Quæ si futura esse diceremus, similiter a nobis, sicut eorum, quæ futura esse dicimus, ab infidelibus ratio posceretur. Ac per hoc cum in talibus operibus Dei deficiat ratio cordis, & sermonis humani, sicut ista non ideo non sunt, sic non ideo etiam illa non erunt, quoniam ratio de utrisque ab homine non potest reddi.*

VI. Præterea, cum Adversarii dicunt pœnarum æternitatem pugnare cum Dei natura, & perfectionibus, de re judicant, de qua rectum nullum judicium nativo lumine efformare queunt ob angustiam & imbecillitatem humanæ mentis, & excellentiam objecti, de quo judicare præsumunt. Ut enim certi esse possent de hujusmodi repugnantia, plane oporteret, ut Dei naturam, ejusque operationes, consilia, scopum, finem, quem sibi præfigit, aliaque innumera non conjectura aliqua, sed perfecta cognitione comprehenderent: quod tamen, quidquid de seipsis magnifice sentiant, effutire nequaquam audebunt. *Forsitan*, inquit apposite S. Job cap. XI., *vestigia Dei comprehendes, & omnipotentem usque ad perfectum reperies? Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram*. Hinc etiam Apostolus exclamat in Epist. ad Rom.: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* Quis infirma ingenii sui acie inaccessibilem illam Dei lucem conspexit? Quis thesauros immensos divinarum perfectionum ingressus est, ut noscere, ac definire valeat quid Deus juxta bonitatem, sapientiam, Providentiam, ac justitiam suam de impiis hominibus disponere debuit? Nonne temerarii, ac prorsus insani dicendi sunt, qui hoc sibi arrogant, suoque judicio subjiciunt, quæ supra creatum rationis lumen posita esse fateri necessum est?

VII. Proderit de hac re nuperum quemdam audire Theologum solida hac animadversione Socinianos, & Origenistas omnes egregie revincentem (a). Hæc sunt ejus verba ex Gallico in Latinum sermonem conversa: „ Nos Judices competentes nequaquam sumus „ divinarum perfectionum, ut eas digne æstimemus, ut earum constituamus officia, ut respectus dirigamus, „ ut operationes apte invicem conjungamus. *Deus infinite bonus creaturas „ per infinitam durationem miseras efficere nequit*. Hoc est principium illud potissimum, cui nititur mentis „ vestræ ratiocinium: quod etiam prima facie æque mihi ac vobis arridet. Sed qui scimus nos rite ratiocinari? Quo pacto formamus ideam „ bonitatis infinitæ, sicut & divinarum aliarum perfectionum termino, „ ac mensura carentium? Profecto nonnisi per Analogiam, aut comparationem cum dotibus, & virtutibus nostris admodum imperfectis, & limitatis. Hæc porro via nonne aberrationi obnoxia est, facileque a recto „ tramite abducit? Fortassis in alia vita nimio stupore corripiemur, videntes evanescere permultas, ex ideis „ nostris in speciem evidentioribus, „ unaque a fundamentis corruere iis „ subnixa systemata, quæ adeo speciosa ac certa nobis videbantur. Intel- „ ligi

(a) apud Franc. de Roches Epist. 37.

„ ligi plane nequit, quod humani ingenii vis angustis conclusa limitibus „ firmum quidpiam construere valeat „ super principia, quæ nullam obtinent „ inter se proportionem, & quod finitum est infinitum dimetiri possit, „ atque ad systema aliquod redigere. „ At hocce discursu, forte reponetis, „ nos in Pyrrhonismum deducis, primasque subruis notiones, & ideas „ virtutum ac perfectionum. Minime „ gentium. Lubens convenio in certissimis hisce principiis: *Deus est bonus: Deus est justus: Deus est sapiens*. „ Absit a me omnino tantæ insaniæ „ periculum, ut magnis his veritatibus „ quidpiam firmitatis detraham: quin „ potius eas constantes, & immobiles „ esse volo. Verum modum hunc cogitandi, loquendique damno, atque redarguo: *Deus quia bonus, quia sapiens, quia justus, hoc, illudve haudquaquam velle, vel permittere potest, aut debet*. Quanquam nobis ita videatur „ longum plane iter conficiendum superest, antequam eo perveniamus, „ ut pedem tuto figamus, possimusque „ concludere nos minime decipi, ac „ reipsa verum esse, quod verum nobis „ apparet. Hic vel maxime illud meminisse par est, quod dictum est a „ Propheta, immo ab ipsomet Deo: „ *non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ: neque viæ vestræ viæ meæ, dicit Dominus. Quia sicut exaltantur cæli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, & cogitationes meæ a cogitationibus vestris* „. Hactenus ille.

VIII. Legitimum hujusce Theologi discursum confirmare lubet doctrina, qua celebris quidam Origenista (*a*) de alio argumento differens utitur adversum illos Theologos, qui penetralia divinitatis curiosius perscrutantur, omniumque rationem noscere volunt. Hos Author iste sugillat, ac deridet tamquam frustraneo labore desudantes in arduis pluribus quæstionibus resolvendis, ad quas imbecillo humano lumine pertingere non licet. „ Penetrare, inquit, conati sunt, quod penetrari nequit, & cujus notitia in tempus aliud hominibus reservata est: „ in illud videlicet tempus, in quo nihil erit amplius, quod eos ad continenter laborandum, & operandum „ sollicitet, ac urgeat: in illud tempus, quod *tempus cognitionis, & lucis* merito vocari potest, atque *Epocha magni diei*, quæ nos in pleno lumine collocabit. „ Porro inter has arduas, perdifficilesque quæstiones, quibus inutili conatu vexantur humana ingenia, eam quoque recenset Author, quæ permissionem peccati spectat. Consentit ipse peccati permissionem nullum divinæ sanctitati præjudicium inferre. *Quamquam enim*, scribit, *concipi nequeat ab homine quo pacto, qui malum alterius permittit, quod impedire utique valet, tacito saltem consensu illud non approbet; absit nihilominus ut de Deo malum permittente conqueramur: acquiescere immo debemus in clara, quæ nobis affulget, idea, quod Deus sanctus sit, adeoque iniquitatem approbare non possit: ac interim ea fideliter impleamus, quæ nobis præcipiuntur, præstolantes Epocham magnæ diei, ut de hac veritate plenius instruamur, quam modo frustra investigare nitimur.*

IX. Tota hæc doctrina in ejus Authorem, cæterosque Origenistas retorqueri jure potest relate ad repugnantiam, quam se deprehendisse putant inter pœnas æternas, & Dei bonitatem, sapientiam, atque justitiam. Si enim, cum de permissione peccati agitur, credendum esse decernit nullum ex ea inferri divinæ sanctitati præjudicium, *tametsi intelligi nequeat, quod in peccatum tacite non consentiat, qui illud permittit, dum alias impedire potest*, cur non eademque sentit de præsenti quæstione pœnarum æternitatem spectante? „ An forte (sic „ merito ipsum redarguit D. de Roches (b) non eodem in pretio esse de-

 „ bent

(a) Author Relig. Essent. (b Epist. 37.

„ bent quæcumque divinæ perfectiones? „ Cur ardentiore studio *sanctitatem* , „ quam *bonitatem* supremi Numinis „ vindicare satagit? Num quæstio de „ pœnarum æternitate minus *ad agendum* nos urget, quam quæstio alia „ de permissione peccati, aut levius pe„ riculum nobis impendet, dum bonas „ horas inutiliter insumimus in inve„ stiganda priore , quam posteriore ? „ Quare utraque non æque a nobis „ exigit, ut expectemus *tempus cognitionum*, *& lucis*, *& Epocham magni* „ *diei*, ut iis difficultatibus expediamur, „ quæ se nobis ingerunt in hac vita „ mortali tenebris undequaque circum„ septa? Nonne summo jure metuere „ debet, ne illud sibi quoque obveniat, „ quod aliis obvenisse refert nimium „ curiosis Theologis, *qui exiguum lumen mortalibus a Deo concessum negligentes, dum lumen majus huc atque illuc anxie perquirunt, fallacibus quibusdam fulgoribus, & inanibus spectris decepti sunt, totaque vita aberrantes fateri tandem compulsi sunt : expectavimus lucem, & ecce tenebræ : claritatem, & ecce obscuritas perquam caliginosa*.

X. Hisce animadversionibus aliam postremo loco adjicio, quæ sola ad omnes Adversariorum offucias ex humana ratione petitas difflandas sufficere potest. Quamquam in rebus iis, in quibus vel silet prorsus divina revelatio , vel obscura est & ambigua, magna sit humanis ingeniis relicta libertas, ut ea, quæ veritati propiora sibi videantur , suscipiant, ac teneant; in iis tamen , in quibus suprema veritas clare locuta est, non eadem patet ingeniis libertas: sed ea submisso animo recipere tenemur, licet peculiaribus ideis nostris non respondeant, & juxta Apostoli dictum in captivitatem redigere intellectum aliter opinantem in obsequium Dei. Idque sane recta ipsa ratio deposcit omnino. Humana quippe mens errori obnoxia est, fallique potest, ac sæpe fallitur in iis etiam , quæ sibi clariora videntur. At falli nequit divina sapientia, nec quemquam fallere divina veracitas: atque adeo dum aliqua nobis credenda proponit, ambitiosi nimium , temerarii , atque insipientis ingenii fuerit ea respuere quæ demissis oculis suscipienda sunt, Deoque loquenti præferre imbecillimum mentis nostræ lumen contra ac divina revelatio testatur, aliquid repræsentans . Neque profecto mirum nobis esse debet plura esse in mysteriis a Deo revelatis, quæ perspici a nobis nullatenus possint. Ut enim scitissime docet S. Thomas lib. 1. Cont. Gent. cap. 2. *quanto intellectus est superior, & magis elevatus , tanto plura potest intelligere, quæ inferior intellectus capere non potest. Sed intellectus divinus maxime excedit humanum: ergo aliqua in seipso Deus cognoscere potest, quę humanus intellectus omnino capere non potest*. Ex quo infert: *Sicut igitur maximæ amentiæ esset idiota, qui ea , quæ a Philosopho proponuntur, falsa esse assereret propter hoc, quod ea capere non potest; ita & multo amplius nimiæ stultitiæ esset homo, si ea , quæ divinitus revelantur , falsa esse suspicatur ex hoc, quod ratione investigari non possunt*.

XI. At reponunt Adversarii neutiquam se ambigere de Dei revelantis veracitate , sed duntaxat de existentia divinæ revelationis quoad pœnarum æternitatem , quæ nativis hominum ideis ac notionibus adeo adversatur : non inficiari se humanam rationem divinæ authoritati fasces debere submittere, eaque certo credere, quæ attestatur in sacris libris tametsi lumini suo impervia : solum adduci non posse ut credant divinam extare authoritatem, quæ dogma tam absurdum , quodque cum Dei natura ac dotibus directa acie pugnat , testificetur.

XII. Si hæc ipsi bona fide , & animo ingenuo proferunt , igitur prius ostendant , oportet , dogma de æternis impiorum pœnis non esse in sacris litteris revelatum, aut obscuram admodum & ambiguam esse divinam revelationem: quo peracto , licebit ipsis in suæ hypothesis subsidium vocare argumenta a promptua-

ptuariis humanæ rationis educta. Quid e contra, Scriptura aut penitus prætermissa, aut leviter & in speciem tantum explorata, ad tribunal humanæ mentis caussam appellant, uniceque, aut saltem inprimis in iis argumentis promovendis insistunt, quæ mens eadem humana suppeditat? Præpostera hæc est disputandi ratio, atque indigna prorsus Christiano Theologo, qui in fidei veritatum examine a sacris litteris iter instituere debet, & ab Ecclesiæ traditione, quæ legitima sensus earumdem regula ac interpres est: illudque humillime prompteque suscipere, quod ex iis revelatum esse constiterit, quamquam vulgaribus ideis adversum appareat. Verum non hanc ipsi viam arripiunt, sed ab humana potius incipiunt ratione, ac systema illud constituunt, quod placitis & ingenio ejusdem arrideat: tum vero ipsum sacris subinde textibus aptare student, divinasque sententias detorquent, eludunt, invertunt, subvertunt, ut iis quadantenus accommodent, frustra reclamante verborum proprietate, & perspicuitate, ac tot sæculorum consensu, & tot Christianorum firma persuasione. Qui ita se gerunt, non humanam rationem divinæ authoritati, sed divinam authoritatem humanæ rationi subjiciunt, atque postponunt.

CAPUT XX.

Primum expenditur Origenistarum argumentum ex Dei Bonitate, & Providentia arcessitum. Illud sibi jam proposuerat, dilueratque Angelicus Doctor S. Thomas. Illustratur solutio ab ipso tradita. Inane foret naturale homini desiderium erga beatitudinem, si eam consequi non posset, non autem si actu non consequatur. Neque optimi Provisoris munus id a Deo exigit, ut neminem ab eadem excludat, & in æternum perire sinat. Futile argumentum Anonymi Scriptoris depellitur. Alia ejusdem hallucinatio notatur. Quod primo & principaliter in rebus creatis extra se respicit Deus, est bonum totius universi: in quod etiam plurium perpetua damnatio conspirat.

I. Quas capite superiore præmisimus, animadversiones sufficere plane debent homini Christiano omnibus, quæ Sociniani & Origenistæ adversus pœnarum æternitatem contorquent, humanæ rationis argumentis depellendis, contemnendisque. Nihilominus, ne vim eorumdem pertimescere videamur, præstat ea in aciem efferre, quantique roboris sint, peculiariter expendere. Primum itaque argumentum, quod veluti Gorgonis caput, objiciunt, sumitur ex idea, quæ nobis affulget, Dei Supremi, optimi, sapientissimique Provisoris creaturarum omnium, maximeque rationalium, cum qua pugnare aperte dicunt æternam reproborum miseriam. Illud ita proponit celebris inter nuperos Origenistas Anonymus Author: „ impossibile est quod supremus rerum „ omnium artifex, ac moderator Deus „ eum finem non consequatur, quem „ sibi in earum conditione præstituit. „ Finis autem, quem sibi præstituit, „ & ad quem rationales creaturas ordinavit, est ipsarum beatitudo, sive „ perfecta & sempiterna felicitas, ut „ evidenter apparet ex naturali propensione, aut innato appetitu, quo „ in ipsam omnes volentes, nolentesque feruntur. Igitur, si ad hanc „ nullo unquam tempore pervenirent, „ finem Deus sibi præstitutum non „ assequeretur, ac vehemens illud, „ quod in nobis est, beatitudinis appetitus frustraneus & inanis esset, immo ad hoc tantum inditus fuisset, ut homines amplius „ torqueret, ac miseriores efficeret:

„ quod

„ quod de divina bonitate cogitare nefas „ (*a*).

II. Hoc argumentum, quo inaniter triumphat, & ovat Anonymus, jam sibi proposuerat, ac solverat Angelicus Doctor S. Thomas *in* 4. *dist.* 46. *quæst.* 2. *art.* 3. his verbis: „ sicut dicit Anselmus in lib. 2. cur Deus Homo, „ *non est justum ut Deus creaturam*, „ *quam fecit ad beatitudinem*, *omnino* „ *perire sinat*. Ergo videtur, cum quælibet creatura rationalis creata fuerit „ ad beatitudinem, non esse justum, ut „ omnino perire permittatur „. Quid porro huic argumento respondet sanctus Præceptor? „ Ad tertium, inquit, „ dicendum, quod Anselmus intelligit „ non esse justum quantum ad decentiam divinæ Bonitatis: & loquitur „ de creatura secundum genus suum. „ Non enim est conveniens divinæ bonitati, ut totum unum genus creaturæ deficiat a fine, propter quem „ est factum. Unde nec omnes homines, nec omnes Angelos damnari „ convenit. Sed nihil prohibet, quin „ aliqui ex hominibus, vel ex Angelis „ in æternum pereant, quia divinæ „ voluntatis intentio impletur in aliis, „ qui salvantur. „ Hoc est divinam bonitatem non decet, quod & facto ipso comprobatur, ut vel omnes Angelos, vel omnes homines excidere sinat ab æterna beatitudine, ad quam creati sunt: unde nec in cæteris rebus invenimus omnes ab eo fine deflectere, propter quem sunt institutæ. Verum sicut divinæ Bonitati, & Providentiæ non adversatur, quod aliqua sint in quolibet genere, vel specie, quæ finem generis, vel speciei proprium non consequantur; ita nec adversabitur, quod aliqui & ex Angelis, & ex hominibus ab ea felicitate deficiant, ad quam genus humanum & Angelicum conditum est: neque ex hoc finem, quem sibi proposuit, non obtinet Deus. Nam si sermo sit de fine ultimo, qui est Deus ipse, ejus gloria, suarumque perfectionum manifestatio, hunc semper consequitur, quemadmodum & finem huic proximiorem, qui in bono totius universi consistit. Quoad finem vero peculiarem attinet æternæ felicitatis hominum, & Angelorum, hunc consequitur in iis omnibus, quos absoluta & efficaci voluntate ad salutem pervenire decrevit. At necesse non est, ut eumdem etiam consequatur in cæteris aliis, quos in ipsum efficaciter non ordinavit, quamvis omnibus naturalem appetitum indiderit erga beatitudinem.

III. Verum clarior apparebit argumenti solutio, quod ex hac innata omnium erga beatitudinem propensione derivat nuperus Origenista, proposita alia ejusdem Sancti Thomæ doctrina, quam tradit *lib.* 3. *Cont. Gent. cap.* 51. Docet ille in iis, quæ ad aliquem finem ordinata sunt, distinguendam esse potentiam consequendi finem, & actualem finis consecutionem. Hæc rebus omnibus in finem ordinatis necessum non est ut conveniat: prior autem omnino convenire debet, alioquin inutile foret ac frustraneum naturale erga finem desiderium. Unde infert, quod cum *impossibile sit naturale desiderium esse inane*, *quod quidem esset*, *si non esset possibile pervenire ad divinam substantiam intelligendam*, in quo creaturæ intellectualis beatitudo posita est, *necesse est dicere*, *quod possibile est substantiam Dei videri per intellectum & a substantiis intellectualibus separatis*, *& animabus nostris*. Ad quæ S. Thomæ verba hoc commentarium appingit eruditus Franciscus Ferrariensis: „ diligenter attendendum, quod non „ infert Sanctus Thomas, quod naturale desiderium esset inane, si intellectus non videret substantiam divinam, sed si non esset possibile ipsum „ pervenire ad divinam substantiam intelli-

telli-

(a) Le bonheur étant la fin de leur destinée, & les Hommes n' y pervenant point sur la terre, le Grand Ouvrier auroit manqué son but, s'il etoit possible qu' ils n' y parvinssent jamais, & que ce desir invincible du bonheur n'auroit servi qu' à les tourmenter, & à les rendre plus miserables. Author Relig. essent. pag 25.

„ telligendam: quia non dicitur desiderium naturæ esse inane, si in aliquo „ individuo non adimpleatur, sed si non „ sit in individuis natura non orbatis „ potentia, & capacitas ad impletionem „ talis desiderii. Si enim in individuis „ non esset talis potentia, nunquam naturæ desiderium adimpleretur: sed si „ in illis sit capacitas rei desideratæ, „ naturæ desiderium quandoque in aliquo impletur: & hoc sufficit ad hoc, „ ut non sit inane & frustra „.

IV. Argumentum igitur ab Anonymo Scriptore tantopere jactatum id unum probat, quod inane esset desiderium rationalis naturæ, & contra ordinem Providentiæ divinæ, si potentia careret consequendi beatitudinem, neque vel homines, vel Angeli ad eamdem reipsa pervenirent postquam etiam id omne præstitissent, quod præstare utique poterant, ac debuerant. At vero inde non sequitur, quod rationales omnes creaturę ad beatitudinem pertingere debeant, multoque minus quod supremus Rector, ac Provisor Deus a proposito sibi fine defecisset, si eam omnes haud consequerentur. Neque enim Deus constituit, ut absolute, & quacumque facta suppositione felicitatem obtineant; sed solum, si propriis actionibus in illam se se dirigant, eaque via insistant, quam ipsis præmonstravit. „ Quædam etenim (inquit idem S. Thomas *lib.* 3. *Cont. Gent. cap.* 1.) sic a Deo producta sunt, „ ut intellectum habentia ejus similitudinem gerant, & imaginem repræsentent. Unde & ipsa non solum sunt „ directa, sed & seipsa dirigentia secundum proprias actiones in debitum finem: quæ si in sua directione regimini „ divino subdantur, ad ultimum finem „ consequendum ex divino regimine admittuntur: repelluntur autem si secus „ in sua directione processerint „. Quam doctrinam uberius exponit *Opusc.* 3. *cap.* 173. his verbis: „ considerandum est, quod si est determinata via „ perveniendi ad aliquem finem, illum „ finem consequi non possunt, qui per „ contrariam viam incedunt, aut a „ via recta deficiunt. Non enim sanatur æger, si contrariis utatur, quæ „ medicus prohibet, nisi forte per accidens. Est autem determinata via „ perveniendi ad felicitatem per virtutem. Nec enim consequitur aliquid „ finem suum, nisi quod proprium est, „ bene operando: neque enim planta „ fructum faceret, si naturalis operationis modus non servaretur in ipsa: neque cursor perveniret ad bravium, aut „ miles ad palmam, nisi uterque secundum proprium officium operaretur. „ Recte autem operari hominem propriam operationem, est operari ipsum secundum virtutem. Cum igitur ultimus finis hominis sit vita æterna, non omnes ad eam perveniunt, „ sed soli qui secundum virtutem operantur „.

V. Verum insurgit Nuperus Author, atque ait: „ Nec ego inficias eo finem „ beatitudinis aliter consequi posse rationales creaturas, quam per subjectionem ad regulas morum, cultumque virtutum: quin libentissime largior juste a possessione finis excludi, „ ac plecti suppliciis, dum a via recta „ deflectunt, neque rectum ordinem custodiunt, quem Deus ipsis servandum „ præfinivit. At sapientis, optimique „ Provisoris est, ut easdem per istiusmodi pœnas ad tempus inflictas in „ viam rectam reducat, atque in ordinem restituat, quo dignæ reddantur „ æterna fęlicitate „ (*a*).

VI. Quod Author ita respondens tanquam

(a) Il pourroit être, que les mojens, que la Sageffe divine pourroit mettre en ouvre pour radreffer le renverfement, qui s' eft introduit dans les Hommes, occafionneroient en eux des douleurs plus violentes. Mais toutes ces peines ne peuvent aboutir, qu' à remetare l' homme dans le bonheur en le rehabilitant dans l' ordre; parce que fi cela n' étoit pas, il faudroit dire, que Dieu peut fe defifter de la volonté conftante qu' il a de faire revenir l' homme à fa premiere deftination &c. pag. 48. &c.

quam exploratum supponat id, quod est in quæstione, clarum est quamquod maxime. Unde enim probat sapientis, & optimi Provisoris munus a Deo hoc exigere, ut dum pro meritis creaturas aliquas a consortio suæ felicitatis ejicit, eas in perpetua damnatione non deserat, sed a miserrimo illo statu in meliorem restituat? Profecto nec ipse Deus in sacris Oraculis, nec etiam naturalis ipsa hominis ratio, hanc divinæ Providentiæ ideam nobis ingerunt. Quin immo Deus hac de re ita locutus est, ut aliam prorsus constanter insinuet. Cum enim (ut alia prætercam) supremam omnium sortem edisserit, *ibunt*, inquit, *impii in ignem æternum*: *justi autem in vitam æternam*. En ultimus finis totius Œconomiæ salutis hominum, & cacodæmonum, post quem revelatio divina ulterius non progreditur, sed justos, injustosque eo in statu relinquit, qui ipsis juxta meritorum conditionem fuerit assignatus. Hic interpellare juvat Adversarium nostrum: si idea restitutionis hominum in gradum pristinum, unica foret, ut ipse contendit, via divinam Providentiam vindicandi ab improborum dicteriis, & calumniis: si ea sublata, nec sapientia, nec bonitas, nec justitia supremi Artificis sartatecta maneret, adeoque *rueret a fundamentis anima*, *basis*, *centrum totius Religionis*, aliquam plane de ipsa mentionem facere Deus debuisset in sacris codicibus, in quibus, quæ firmandæ Religioni inserviunt, nitide manifestat. Si ergo nedum talem restitutionem minime proponit, aut indicat, sed potius ita constantissime loquitur, ut aliud nihil ex ejus verbis colligere liceat, nisi nunquam eam esse futuram, nonne fabulas & somnia sua venditat Anonymus, dum sine illa restitutione nec Dei Bonitatem & Providentiam, nec adeo Religionem ipsam consistere posse deblaterat?

VII. Quod si etiam prætermissa Scriptura, solas ideas nostras naturales consulamus, nihil in iis elucere conspicimus, quod ordini rerum a Deo constituto juxta dogma Catholicum reluctetur. Non enim repugnare cernimus condidisse Deum rationales creaturas libero voluntatis arbitrio præditas, atque ita ad æternam beatitudinem ordinatas, ut eam quidem obtinerent; si legem sibi præfixam servando, ad ipsam obtinendam se se disponerent, ab ea vero excluderentur, si divina præcepta violando, eadem se indignas efficerent. Equidem ordinem hunc Providentiæ calumniari ausus est Petrus Bellius, omnesque ingenii sui nervos intendit, ut probaret quod creaturis rationalibus melius consultum fuisset; si non relictæ in manu consilii sui, sed ad justum ac rectum determinatæ forent. Sed Athei hujus fallacias, atque sophismata ita jam diluerunt viri vel inter Protestantes præclari Leibnitius, Clericus, D. Bernarde, Jacquelotus, & alii, ut quemvis pudere deberet ea rursus recoquere. Ipse S. Thomas totam Bellianam molem longe ante confregerat *lib. 3. cont. Gent. cap. 71.* pluribus momentis, ex quibus en unum duntaxat: „ Optimum, inquit, „ in gubernatione qualibet est, ut rebus gubernatis secundum modum „ suum provideatur. In hoc enim regiminis justitia consistit. Sicut igitur esset contra rationem humani „ regiminis, si impedirentur a Gubernatore Civitatis homines agere „ secundum sua officia, nisi forte quandoque ad horam propter aliquam necessitatem; ita esset contra rationem „ divini regiminis, si non sineret res „ creatas agere secundum modum propriæ naturæ. Ex hoc autem quod „ creaturæ sic agunt, sequitur corruptio „ & malum in rebus, cum propter contrarietatem, & repugnantiam, quæ „ est in rebus, una res sit alterius corruptiva. Non est igitur ad divinam „ Providentiam pertinens malum omnino a rebus gubernatis excludere „. Porro hoc rerum ordine citra ullum divinæ Providentiæ præjudicium constituto, consequens est, ut si creaturę aliquę ad beatitudinem non perveniant, id culpæ ipsarum unice tribuendum sit,

solum-

solumque de semetipsis conqueri jure possint, quod illa via insistere noluerint, quam Deus ipsis ostenderat, quæque ad eam felicitatem tuto perduxisset, cujus naturali appetitu urgebantur.

VIII. Peculiarem tamen rationem deprehendisse se putat Anonymus, cur Deus permittere nequeat, ut creaturæ rationales beatitudine perpetuo careant, ad quam creatę sunt: *quia*, inquit, *cum jam in rerum conditione approbaverit opera sua, ut valde bona, abnegaret plane se ipsum, si ea tandem ad pristinum illum statum non revocaret, unde per culpam ceciderunt* (a).

IX. Quis huic Origenistę magnopere non succenseat, qui tam futili argumento certissimam fidei veritatem labefactare conatur? In primis Genesis verba, quibus abutitur, *& erant valde bona*, de homine specialiter prolata non sunt. Immo cum de singulis operibus priorum quinque dierum referatur: *vidit Deus, quod esset bonum*: quod etiam de animalibus sexta die creatis perhibetur, in hominis creatione id expressum haudquaquam legitur, solumque generali illa approbatione comprehenditur, quę extat in fine capitis primi: *vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona*: quę proinde verba, si quidquam probarent juxta Adversarii discursum, probarent universum, resque omnes, quę in eo sunt, restituendas esse in eum prorsus statum, in quo fuerant, cum Deus illas approbavit. Ulterius ex hoc quod aliquid tanquam bonum approbetur eo tempore, quo reipsa bonum est, non sequitur, quod si forte a statu bonitatis exciderit, teneamur illud in pristinam conditionem reducere, ne mendacii jure arguamur. Cum enim approbatio alicujus operis ad eum statum referatur, in quo opus invenitur, cessat approbatio dum opus inficitur, atque corrumpitur, neque opere jam infecto, vel corrupto fallax dicitur prior approbatio ab Artifice facta, dum perfectionem ipsi communicavit. Immo cum sapientis sit unicuique rei justum pretium, & æstimationem tribuere, necesse est ut sapiens Artifex opus illud pro conditione & qualitate ipsius approbet, vel improbet: approbet, si perfectum fuerit: improbet vero, si jam a perfectione desciverit. Ut ex approbatione, quam Deus operibus a se productis tribuit, aliquid in favorem caussæ suæ colligere posset Adversarius, necesse foret ut supremus omnium effector ea approbando, debitam sibi fecisset eorumdem reparationem, si forte a statu, in quo condita sunt, excidissent. Sed unde id suadere poterit? Moses quidem refert Deum vidisse omnia, quę fecerat, *esse valde bona*; sed non adjecit, si bona esse desinerent, Deum aliquando bonitatem, quam amiserant, redditurum.

X. Quod non expressit, instat Anonymus, a summa Dei bonitate expectare necesse est. Cum enim peculiarem curam gerat de rationalibus creaturis, earumque felicitatem tanquam finem sibi pręstituerit, eo modo de iisdem disponere debet, qui magis congruat ipsarum bono. Nemo autem ambigere potest, quin ipsarum bono magis congruat, quod defectus, siquos incurrerint, vel per gratiam, vel per vindictam reparentur, atque adeo in eum statum restituantur, quo suprema felicitate perfrui valeant.

XI. En integrum hujus Authoris argumentum, quod sępe in opere suo refricat, quodque maxime urgent cęteri etiam Origenistæ: sed, quidquid ipsi de ejusdem vi sentiant, nullius plane momenti æstimandum: quoniam falsa nititur suppositione. Supponit nimirum finem unicum, aut principalem, cur Deus rationales creaturas produxerit, esse peculiare ipsarum bonum, uniceque, aut in primis in iis creandis ad earum felicitatem respexisse, ita

(a) Il faudroit dire, que Dieu peut se desister de la volonté constante, qu' il a ... de remettre tous ses Ouvrages dans l' état ou'ils furent jadis, lors qu' il les approuva comme bons; c' est à dire, que Dieu peut se dementir lui meme, & desavoüer l' approbation, qu' il leur a donnée. Idem pag. 49.

ita ut ad hanc, tanquam ad ultimum finem cætera ordinare decreverit. At plurimum hallucinantur, qui rem ita concipiunt. Nam, ut supra etiam innuimus, quod primo respicit Deus in omnibus operibus tanquam ultimum finem, est ipsemet, gloria sua, suarumque perfectionum manifestatio: cui fini id quod proximius est, & immediatum, est *bonum totius universi*, ad quod cætera queque refert peculiaria bona, vel mala, sicut & perditionem ipsam plurium hominum, & Angelorum: quod plane exigit munus Rectoris, & Provisoris universalis. Qua de re pulcherrime differit Angelicus Doctor, cujus unam, aut alteram sententiam placet exscribere, ut Adversariorum deceptio radicitus amputetur. Sic igitur docet ille *lib.* 3. *Cont. Gent. cap.* 64.: „ unumquodque intendens aliquem finem „ magis curat de eo, quod est propin„ quius fini ultimo: quia hoc est etiam „ finis aliorum. Ultimus autem finis „ divine voluntatis est bonitas ipsius, „ cui propinquissimum in rebus creatis „ est bonum ordinis totius universi, „ cum ordinetur ad ipsum sicut ad fi„ nem omne particulare bonum hujus, „ vel illius rei: sicut minus perfectum „ ordinatur ad id, quod est perfectius. „ Unde & quelibet pars invenitur esse „ propter suum totum. Id igitur quod „ maxime curat Deus in rebus creatis „ est ordo Universi.„ Et *lib.* 1. *cap.* 86. „ Bonum, inquit, particulare or„ dinatur ad bonum totius, sicut ad fi„ nem, ut imperfectum ad perfectum. „ Sic autem cadunt aliqua sub divina „ voluntate, secundum quod se habent „ in ordine boni. Relinquitur igitur, „ quod bonum Universi sit ratio, qua„ re Deus vult unumquodque bonum „ particulare in Universo„. Et ad hoc comprobandum idem adhibet Geneseos testimonium, quo abusus est Author Anonymus. Sic enim concludit caput 45. lib. 3. ubi rerum diversitatis caussam assignat: „ hinc est, quod dicitur „ Genes. 1. *vidit Deus cuncta, quæ fe„ cerat, & erant valde bona*: cum de „ singulis dixisset, quod *sunt bona*: „ quia singula quidem sunt in suis na„ turis *bona*: simul autem omnia *valde* „ *bona sunt* propter ordinem Universi, „ quæ est ultima & nobilissima perfe„ ctio in rebus „.

XII. Hanc doctrinam novissime fusius exposuit, ac illustravit adversus Bellium Leibnitius in Theodicea relate ad permissionem mali sive peccati. Ex qua proclive omnibus est colligere perperam Origenistas repræsentare divinam bonitatem, & Providentiam ita hominum æternæ saluti addictam, ac veluti obligatam, ut hanc unice, aut in primis respiciat, aliaque omnia huic subjiciat, adeoque, quamquam aliquandiu nocentes punire possit, non tamen perpetuo a possessione æternæ felicitatis excludere. Hæc idea divinæ bonitatis ac Providentiæ a vero longissime distat. Quare argumentum, quod ex hisce Dei dotibus conficiunt, nullius roboris est, suaque sponte cadit. Si enim finis ultimus, quem in cunctis operibus Deus respicit, est sua gloria, bonumque Universi bonis omnibus particularibus excellentius, cui etiam æterna hominum salus subordinatur, nihil unquam evincent ex Dei Providentia, nisi prius ostenderint conducibilius esse ad Dei gloriam, & Universi bonum, quod creaturæ omnes rationales æterna felicitate donentur, quam quod deferantur in statu sempiternæ miseriæ, in quem ipsæ propria voluntate præcipites se dedere. Sed hoc unde, aut quomodo rescire potest miser homuncio? Non sane ab ipso naturali lumine, quod a terra vix altius assurgit, neque particularia rerum bona sæpe cognoscit. Illud unum itaque superest, ut hoc ex divina revelatione nobis innotescat. Verum si hanc audimus, nedum æternam plurium damnationem Universi totius bono, divinæque gloriæ non adversari, quin potius in eum finem optime conspirare dicendum est.

CA-

CAPUT XXI.

Solvitur alterum argumentum, quod ex Divina pietate, & clementia promunt. Falsa imaginatio Petri Bellii de Deo puniente discutitur. Præcipua vis objectionis, quam urgent Adversarii jam a Divo Thoma disjecta. Ejus responsio magis explicatur, ac roboratur aliis Sancti Doctoris documentis. Deus non delectatur in punitione impiorum, nec illam per se quærit, sed debitum rerum ordinem, qui inde consurgit, & conservationem justitiæ, quæ illi accepta est propter se ipsam. Damnati immobiliter hærent in pravo erga culpam affectu. De causis disseritur hujusce immobilitatis in malo.

I. ALterum argumentum contra pœnarum æternitatem arcessunt Origenistæ ex Dei pietate, atque clementia, quas dotes eximias neutiquam ipsi constare autumant, si ponatur sempiternas pœnas infligere. Pietas enim, inquiunt, sive misericordia est compassio alienæ miseriæ, & ad eam relevandam impellit: Clementia autem lenitas quædam animi est in pœnis irrogandis, movetque ad eas minuendas, aut alleviandas. Quis vero utramque hanc virtutem in illo concipiat, qui creaturas rationales in æterna miseria derelinquit, cum alias a calamitoso statu relevare eas facile possit, nec supplicia mitigat, aut eorum diminuit durationem?

II. Hoc argumentum ita propositum facillime eliditur. Aliud namque est, quod in Deo sint præclaræ hujusmodi dotes misericordia, & clementia: aliud quod illas cum omnibus, ac semper exercere teneatur. Primum illud verum est: alterum omnino falsum. Nam ut egregie animadvertit S. Thomas 2. 2. quæst. 157., tum severitas, quæ reddit animum inflexibilem in inflictione pœnarum, tum clementia, quæ ipsi videtur opposita, *secundum rectam rationem esse debet*, ut utraque virtus sit: adeoque Deus juxta consilium sapientiæ suæ utramque exercet, nec aliter exercere valet. Quapropter absque ullo misericordiæ & clementiæ suæ detrimento, poterit juxta rectissimam rationem suam impios in ea miseria perpetuo deserere, in quam ipsimet se conjecere, eorumque haud delinire cruciatus. Cæterum jam Deus abunde & misericordiam, & clementiam suam cum omnibus in hoc mundo patefecit, semperque patefaciet cum electis suis in æterna gloria: neque necesse est ut etiam cæteris aliis justo judicio suo damnatis eas æternum ostendat (a). Sic enim Mosem alloquens protestatus est: *miserebor, cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit*.

III. Ut vim aliquam argumento sponte sua corruenti Adversarii adjiciant, illud hoc pacto instaurant. Utut concedamus minime obstringi Deum, ut misericordem & clementem semet omnibus ac semper exhibeat, certum tamen esse debet nemini posse se exhibere sævum, atque crudelem, cum hæc vitia sint, ejusque naturæ maxime repugnent. Porro turpissimam hanc notam Deus effugere nequit, si miseros homines in omnem æternitatem puniat: quod duplici modo probare adnituntur. Primum magna ingenii sui ostentatione exaggerat, atque declarat loco sæpe citato Petrus Bellius exemplo humanæ justitiæ his verbis: „ Tanquam crudelem, „ inquit, ex innata quadam pietate æ„ stimamus, exhorremusque Judicem, „ aut Principem reum lento igne pu„ nientem, ut diutius maneat in hor„ rendo illo cruciatu. Supremum, quod „ fontibus per Judicum sententiam in-

 „ fer-

(a) Plures Theologi contendunt, quod etiam Deus misericordem se præbeat in ipsos Damnatos, quatenus eos punit citra condignum. Sed quia non omnes hanc amplectuntur sententiam, ideo huic non insisto.

„ ferri solet, supplicium, nempe *mortis*, brevissimo plerumque dolore consummatur: nec ulla publica potestas approbat, quod diutino tempore torqueantur, quos nece condemnat: nullusque est, qui non commoveatur, & excandescat in carnificem, qui non statim primo ictu, sed altero duntaxat; aut tertio, vel quarto caput delinquentis abscindat. Quanto magis igitur sævitiem præferet & crudelitatem, quod infelices Damnati sic a Deo plectantur, ut non unius, aut alterius diei, sed æterno igne crementur „.

IV. Ficulneum hoc esse argumentum, & sola imaginationis nostræ ludificatione nixum, vel hac unica animadversione satis evincitur, quod scilicet nimium illud probaret, & nedum Catholicorum, sed etiam Origenistarum sententiam everteret. Nonne Origenistę uno ore docent, quod reproborum tormenta sin perpetuo, diu admodum saltem duratura sint, adeo ut per plura ac plura sęcula terribili inferni igne torreri debeant miseri damnati, antequam ex illo supplicio, per divinam misericordiam eruantur? Ita plane affirmant omnes, atque ita exponenda putant Scripturarum verba, quibus inferni ignis, ac tormenta vocantur *æterna*, ut scilicet vox *æterni* exprimat tempus valde diuturnum, ac sęcula propemodum innumerabilia, quorum finis designari nequeat. Ecce ergo idem Argumentum, quod in Catholicos intorquent, ipsos quoque feriens, atque prosternens. Si juxta Bellii exemplum crudelitatis merito argueretur Princeps, qui reum lento igne torrendum pręciperet, ut plures dies, aut menses inter flammarum cruciatus vitam protraheret; potiore sane titulo crudelitatis arguendus esset Deus, qui juxta ipsorum doctrinam non aliquot dies, menses, aut annos, sed plura, ac plura sęcula damnatos in igne plectit, nostro hoc longe horribiliore. Quam ergo ipsi responsionem afferent argumento, ut Deum tandiu punientem vindicent a crudelitatis nota; nos quoque afferemus pro ęterna impiorum punitione defendenda. At vero aliam, ut arbitror, afferre non poterunt, nisi Deum improbos punire pro meritorum ratione, eumque duntaxat jure vocari posse crudelem, qui in delinquentibus puniendis delicti mensuram excedit: quod de supremo Judice dici nequit, qui vel potius punit citra condignum, vel saltem non punit ultra condignum. Atque de hac fallaci imaginatione satis. Ad modum alterum accedo, qui graviorem specie tenus continet difficultatem.

V. Alter igitur modus ita ferme proponitur. Sęvus & crudelis ille merito judicatur, qui in reis puniendis non eorum emendationem, aut correctionem, sed punitionem ipsam propter se quęrit. Posito autem, quod pœna, quę reis infligitur, non temporaria, sed ęterna sit, jam non eorum emendatio, aut correctio quęritur, sed sola punitio propter se. Igitur nedum sententia pœnam ęternam adstruens omnem a Deo misericordiam, & clementiam tollit, sed & sęvitiam affingit, atque crudelitatem: quod cogitare nefas.

VI. Hoc eodem argumento permoti fuisse videntur ad inficiandam futuri supplicii ęternitatem Platonici, quos refert S. Augustinus lib. 21. de Civit. Dei cap. 13. *Platonici*, inquit S. Pater, *quamvis impunita nulla velint esse peccata, tamen omnes pœnas emendationi adhiberi putant, vel humanis inflictas legibus, vel divinis, sive in hac vita, sive post mortem, si aut parcatur hic cuique, aut ita plectatur, ut hic non corrigatur .... Qui hoc opinantur nullas pœnas nisi purgatorias volunt esse post mortem, ut quoniam terris superiora sunt elementa, aqua, aer, ignis, ex aliquo istorum mundetur per expiatorias pœnas, quod terrena contagione contractum est*. Hęc ille.

VII. Idem argumentum sibi objecit S. Thomas 1. 2. q. 87. art. 3. his verbis: „ pœnę, medicinę quędam sunt, ut dicitur *in* 2. *Ethic.*. Sed nulla medicina debet esse infinita: quia ordinatur ad finem: quod autem ordinatur ad finem, non est infinitum, ut Philosoph. dicit in 1. Polit.: Ergo nulla pœna debet esse infinita „. Et in supplem.

plem. *q. 99. art.* 1. eamdem objectionem ita proponit: „ a justo Judice „ non infertur pœna nisi ad correctio- „ nem.... Sed quod impii in æternum „ puniantur, hoc non est ad correctio- „ nem eorum, nec aliquorum aliorum, „ cum tunc non sint aliqui futuri, qui „ per has corrigi possint; ergo secun- „ dum divinam justitiam non infertur „ pro peccatis æterna pœna „.

VIII. Porro responsio, quam huic Argumento adhibet Sanctus Doctor, hæc est. Primo loco ait: „ Ad secun- „ dum dicendum, quod pœna, quæ „ etiam secundum leges humanas infli- „ gitur, non semper est medicinalis ei, „ qui punitur, sed solum aliis: sicut „ cum latro suspenditur, non ut ipse „ emendetur, sed propter alios, ut sal- „ tem metu pœnæ peccare desistant, „ secundum illud Proverb. *19. pestilente* „ *flagellato stultus sapientior erit.* Sic igi- „ tur & æternæ pœnæ reproborum a „ Deo inflictæ sunt medicinales his, qui „ consideratione pœnarum abstinent a „ peccatis, secundum illud Psal. 59. *dedisti* „ *metuentibus te significationem, ut fugiant* „ *a facie arcus*. „ Altero autem loco eodem exemplo humanæ justitiæ duplex pœnarum genus distinguit, inquiens: „ pœnæ, quæ infliguntur his, qui a „ Civitatis societate non penitus eji- „ ciuntur, sunt ad emendationem eo- „ rum ordinatæ. Sed illæ pœnæ, per „ quas aliqui totaliter a Civitatis so- „ cietate exterminantur, non sunt ad „ correctionem eorum. Possunt tamen „ esse ad correctionem, & tranquillita- „ tem aliorum, qui in Civitate rema- „ nent. Et ita damnatio æterna impiorum „ est ad correctionem eorum, qui nunc „ sunt in Ecclesia. Non enim pęnæ „ sunt ad correctionem solum quando „ infliguntur, sed etiam quando deter- „ minantur „. Paucis igitur hæc est propositi Argumenti solutio, non esse scilicet de conceptu pęnæ, ut ad delinquentis correctionem inferatur, ut patet in pęnis ab humano Judice inflictis mortis, exilii perpetui, aliarumque, quibus non correctio illius quæritur, sed punitio, quin tamen punienti labes ulla crudelitatis inuratur.

IX. Verum ut nihil contra mutire valeant Adversarii, quædam addenda sunt ad pleniorem hujusce argumenti solutionem ex doctrina ejusdem S. Pręceptoris. Si qua inest propositæ objectioni difficultas, in hoc sita est, quod nempe, si pęnæ, quæ a Deo peccatoribus infliguntur, æternæ sunt, videatur Deus in illis propter se delectari, atque in ipsa sistere delinquentium punitione. Non enim æternæ pęnæ ad utilitatem aliquam referri possunt, vel eorum, qui puniuntur, ut liquet, vel aliorum quorumcumque; nulli siquidem erunt in statu æternitatis, qui ex reproborum pęnis proficere queant. Porro delectari in pęnis propter se, & in ipsa delinquentium punitione sistere, proprium est animi sævi atque crudelis, qui Deo convenire nequit. Nam ex Philosophorum consensu æquus Judex in inferendis pęnis communem utilitatem sibi tanquam finem præstituere debet. Atque hinc celebre illud proloquium, quod laudat Seneca *de Clementia* lib. 1. *Nemo prudens punit, quia peccatum est; sed ne peccetur*: seu, ut homines, dum puniri delicta cernunt, ab iis perpetrandis absterreantur.

X. Ugo Grotius, qui hoc axioma a Seneca laudatum ex Platone refert *de Jur. Bel. & Pac. cap.* 20., censet illud in hominibus punientibus verum esse, non autem in Deo. „ Nam ho- „ mo, inquit, ita homini alteri ipsa „ consanguinitate alligatur, ut nocere „ ei non debeat, nisi alterius boni con- „ sequendi caussa. In Deo alia res est, „ ad quam Plato dictam sententiam ma- „ le extendit. Dei enim actiones niti „ possunt ipso summi dominii jure, „ præsertim ubi meritum hominis spe- „ ciale accedit, etiamsi finem nullum „ sibi proponat extra ipsas, ita ut cum „ impium punit, non alio fine hoc fa- „ ciat, quam ut puniat, seu punien- „ do justitiam demonstret, etiamsi ad „ neminem exemplum pertineat „.

XI. Huic observationi, quam veram existimo, lux clarior, ac robur accedet

ex

ex aurea S. Thomæ doctrina, quam tradit p. 2. q. 87. art. 1., ubi tres ordines distinguit, quibus subditur humana voluntas, & contra quos peccando insurgit: Primo nempe *ordinem propriæ rationis*: secundo *ordinem exterioris hominis gubernantis vel spiritualiter*, *vel temporaliter*, *politice*, *seu œconomice*: Tertio *ordinem universalem divini regiminis*. Hi omnes ordines per peccatum pervertuntur; & consequenter necesse est ut peccator in illos insurgens, eotque pervertens, *ab eo ordine*, *& Principe ordinis deprimatur*, sive puniatur. At vero in hoc a supremo & divino differt Rector humanus, seu humanæ Reipublicæ, quod cum ipsius regimen limitetur ad solos homines, nec aliud bonum respiciat, nisi civium ad societatem suam pertinentium, sive eorum pacem & concordiam; hoc bonum maxime quærere debet in suo regimine, & ad illud suas actiones omnes referre, atque adeo ipsam quoque nocentum punitionem. Unde bonus ac sapiens Judex reis pœnas hoc fine præsertim infligit, ut dum cives non impune committi delicta cernunt, ab eis deterreantur, seque in officio contineant, ac leges custodiant: quo bonum exterius Reipublicæ regitur, & conservatur. Sed Deus, qui est Rector totius Universi, bonum omnium in primis respicit, & curat, adeoque nedum hominum, sed & cæterarum quarumcumque rerum, quatenus conspirat in bonum totius. Cum ergo inter cætera bona, quæ in bonum universale conspirant, extet etiam punitio reorum, & *conservatio justitiæ*, *quæ est Deo accepta propter se ipsam*, sequitur ut Deus etiam in statu æternitatis, in quo nemo ex impiorum punitione proficere poterit, aut absterreri a peccando, pœnas impiis infligere queat, absque eo quod Damnatorum pœnas propter se ipsas velit, sed propter ordinem, bonumque justitiæ, ac proinde absque ulla penitus crudelitatis, aut sævitiæ labe. En verba D. Thomæ præclare admodum de hac re disserentis *lib. 3. Cont. Gent. Cap.* 54.: „ Est autem, inquit, concedendum, „ quod pœnæ inferuntur a Deo non propter se (idest propter ipsas pœnas), „ quasi Deus in ipsis delectetur, sed „ propter aliud, scilicet propter ordinem imponendum creaturis, in quo „ bonum universi consistit. Exigit autem hoc ordo rerum, ut proportionabiliter omnia divinitus dispensentur: propter quod dicitur in *lib. sapientiæ*, quod Deus fecit *omnia in numero*, *pondere & mensura*. Sicut autem præmia proportionaliter respondent actibus virtuosis, ita pœna peccatis; & quibusdam peccatis proportionantur pœnę sempiternę, ut ostensum est. Infligit igitur Deus pro quibusdam peccatis pœnas æternas, ut „ debitus ordo servetur in rebus, qui „ ejus sapientiam demonstrant. „

XII. Quamvis autem hujusmodi bonum, quod maxime inspicit Universi Rector in pœnis infligendis, satis sit vindicandæ divinę severitati ab impiorum calumniis; aliud pręterea assignat idem Sanctus Thomas (*a*), ad quod utiles sunt ęternę pœnę quibus reprobi puniuntur dicens, „ impiorum pœnę „ in perpetuum duraturę non erunt omnino inutiles. Sunt enim utiles ad „ duo. Primo ad hoc quod in eis divina justitia conservetur, quę est Deo „ accepta propter se ipsam. Unde Gregor. 4. Dialog.: *omnipotens Deus*, *quia pius est*, *miserorum cruciatu non pascitur*: *quia autem justus est*, *ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur*. „ Secundo ad hoc sunt utiles, ut de his „ electi gaudeant, dum in his Dei justitiam contemplantur, & dum se evasisse eas cognoscunt. Unde in Psal. 57. „ *lætabitur justus, cum viderit vindictam &c.* Et Isaię *66. erunt*, scilicet impii, „ *usque ad satietatem visionis*, scilicet *sanctis*, ut Glossa dicit. Et hoc est „ quod Gregor. dicit 4. Dialog.: *iniqui omnes æterno supplicio deputati sua quidem*

(*a*) in supplem. quæst. 99. art. 1. ad 4.

„ *dem iniquitate puniuntur, & tamen ad* „ *aliquid ardebunt, scilicet ut justi omnes* „ *& in Deo videant gaudia, quæ perceperunt, & in illis perspiciant supplicia, quæ evaserunt: quatenus tanto* „ *magis in æternum divinæ gratiæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt, quæ ejus* „ *adjutorio vicerunt.*

XIII. Adhuc tamen se victos fateri renuunt Adversarii, aliaque ex parte prælium instituunt, ut evincant pugnare cum divina pietate & clementia ęternas improborum pœnas. Inquiunt ergo, hoc vi suapte pœnam habere, pręsertim si aliquandiu duret, ut nocentem ad correctionem tandem adducat, & ad pœnitentiam scelerum, quibus eam promeritus est, veluti compellat. Quis enim est adeo sui oblitus & hostis, tam pervicax & obstinatus in scelere, qui atroci supplicio continenter attritus tandem non resipiscat, ac Judicis pietatem lacrimis & gemitibus non exoret? Hoc itaque spectato rerum cursu, & hominis conditione, ac natura, eveniat, oportet, in omnibus damnatis. Cum enim tot undequaque acerrimis tormentis opprimantur, tamque vehementi ardoris sensu crucientur ob divinæ legis transgressiones, incredibile plane est, ut errores suos tandem non agnoscant illosque execrentur, atque adeo sincerum de commissis delictis animi dolorem concipientes, assiduis fletibus & clamoribus divinam non interpellent clementiam, ut sibi ignoscat, finemque iræ suæ demum imponat. Porro hac in damnatis posita dispositione, quis sibi persuadeat, Deum adeo misericordem & clementem nullo pietatis sensu erga miseros permotum iri, nec eorum auditurum gemitus & clamores, ut veniam scelerum concedat, eosque ab horrendo inferni carcere in meliorem statum reducat? Hæc ferme illi.

XIV. Verum inani spe se, aliosque lactant, misereque decipiunt, qui rem ita futuram opinantur. Ea quippe confundunt omnino, quæ distinguere deberent juxta dispositionem a Divina Providentia sapientissime constitutam, nempe *statum viæ, & statum termini*. Equidem pœna præsertim diuturna vim de se habet avocandi animum a delicto, & delinquentem ad pęnitentiam perducendi, si hujusce mutationis capax sit. At vero si eo in statu ponatur, ubi nulli voluntatis mutationi sit locus, sed affectu suo immobiliter adhæreat rei, quam nefarie complexus est; ob subjecti incapacitatem istiusmodi effectum pęna nequaquam parit. Porro ex sexcentis Scripturarum locis constat, hoc a divina Providentia statutum fuisse, ut & præsens vita esset *status viæ*, qua per bona opera ad terminum deveniremus felicitatis æternæ, & futura *status termini*, in quo præcluso omni aditu ad merendum amplius, vel demerendum, aut præmium reciperemus, aut supplicium eorum, quę hic bene, vel male gessimus. Quę divinę Providentię dispositio in Scripturis luculentissime declarata, a primis Ecclesię nascentis exordiis ad nos usque perpetua successione, nulloque, si Origenem excipias, discrepante pervenit (*a*), ipsoque spectato rerum ordine, creaturis rationalibus admodum consentanea est. Condecens quippe erat, ut supremus rerum omnium Provisor creaturis libero arbitrio pollentibus tempus aliquod constitueret, in quo & bene utentes arbitrii libertate pręmium, & male utentes supplicium promererentur: aliud vero, in quo alterutrum pro meritorum conditione reciperent. Unde sicut nulla est vicissitudo, fatentibus Adversariis, a bonitate ad malitiam, a virtute ad vitium iis, qui sibi in hoc statu *viæ* per opera bona ęternam beatitudinem compararunt; ita nulla vicissitudo esse debuit in iis, qui sibi in hoc eodem statu per scelera ęternam miseriam promeriti sunt: adeoque nunquam damnati veram, & salutarem pęnitentiam agent, nunquam sincerum con-

(a) Omnes communiter confitentur, quod post diem judicii non erit aliquod meritum, vel demeritum &c. Post diem autem judicii erit ultima consummatio bonorum, & malorum, ita quod nihil erit ulterius addendum de bono vel de malo. S. Thom. in supplem. quæst. 98. art. 6.

concipient de suis flagitiis dolorem, aut tristitiam: sed semper in peccato, peccatique affectu obfirmati citra ullam mutationem persisterent.

XV. Quod siquis proximiorem hujusce obstinationis in malo caussam sciscitetur, duplici ex capite eam derivat S. Thomas in disput. *quæst.* 24. *de verit. art.* 10., quemadmodum & ex duplici capite provenit liberatio a peccato. Duo namque ad justificationem concurrant, oportet, *divina scilicet gratia principaliter operans, & humanæ voluntatis arbitrium gratiæ cooperans*. Caussa igitur confirmationis in malo, *partim quidem accipienda est ex Deo, partim ex libero arbitrio. Ex Deo quidem, non sicut faciente vel conservante malitiam, sed sicut non largiente gratiam*: quod quidem ejus justitia deposcit. *Justum est enim, ut qui bene velle, dum possent, noluerunt, ad hanc miseriam deducantur, ut bene velle omnino non possint*, sive gratiæ subsidio perpetuo careant, unde posse velle aliquid ad piam, & utilem pœnitentiam necessario pendet. Hoc immobile divinę voluntatis decretum subtrahendi damnatis auxilia gratiæ, quibus a peccato resurgant, innumera probant Sacrorum librorum oracula, quę jam protulimus. Hinc reprobis apud Apostolum ad Rom. solum *ira & indignatio* Omnipotentis denunciatur. Hinc ipsorum status comparatur nocti tenebrosæ, in qua nullus divinæ clementiæ sublucet radius. Hinc affines aliæ plures locutiones, quæ supernæ pietatis salutares influxus ab illo calamitoso loco penitus excludunt. Quare ut sapienter observat idem S. Doctor par. 2. quæst. 85. art. 2. ad 3., *quamvis in damnatis maneat naturalis quædam inclinatio ad virtutem, non tamen contingit, quod unquam reducatur in actum: quia nempe deest gratia secundum divinam justitiam*. Et affert congruum exemplum de cæco, *in quo remanet aptitudo ad videndum in ipsa radice naturæ in quantum est animal naturaliter habens visum. Sed non reducitur in actum, quia deest caussa, quæ possit reducere eum in actum formando organum*.

XIV. Hæc itaque prima ac principalis origo est, cur damnati de sceleribus suis salutarem pęnitentiam nunquam concipiant. Altera est humana ipsa voluntas obfirmata in pravo erga objectum peccati sui affectu, *quo* (verba sunt ejusdem Sancti Præceptoris quæst. 1. de malo) *damnati voluntas omnia, quę vult, in ordine ad perversum finem, cui adhæret: quia semper est aut in actuali, aut in virtuali desiderio illius finis, utpote facto sibi connaturali*. Quod amplius declarat loco citato de verit. ad 14. inquiens: *peccatum libero arbitrio adveniens non adimit aliquid essentialium: quia sic species liberi arbitrii non remaneret. Sed per peccatum aliquid additur, scilicet unitio quædam liberi arbitrii cum fine perverso, quæ ei quodammodo naturalis efficitur. Et ex hoc necessitatem habet, sicut & alia, quæ sunt libero arbitrio connaturalia*. Id exemplo satis, ut mihi videtur, idoneo explicari potest, eorum videlicet, qui impotenti aliqua cupiditate vel odii, vel vindictæ, vel libidinis aguntur, maximeque si ob vehementem ejusdem impetum in insaniam, aut amentiam incidant. Eos sæpe videas adeo defixos in objecto inordinatæ affectionis, ut continenter de eo cogitent, ac loquantur, nec ab ejusdem desiderio, & complacentia dimoveri queant, tametsi aut flagellis atterantur, aut ex ejus prosecutione plurima sibi mala obvenire cognoscant. Non absimili modo (si, quæ hic contingunt, exemplo esse possunt illorum, quæ in alio vitæ statu futura sunt) obstinationem Damnatorum in malo intelligere licet. Adeo infelices pertinaciter adhærescent rebus iis, quas perverse dilexerunt, ut inordinatæ cupiditatis vi obruta ratione, & amisso consilio, quamquam terribiles divinæ ultionis ictus jugiter experiantur, nunquam tamen pravum deponant affectum, malintque potius dirissime cruciari, quam de peccatis, quorum caussa cruciantur, sinceram pęnitentiam agere. Corrupta igitur erit Damnatorum mens, & incapax sanum aliquod capiendi consilium: ipsique adeo semper in erronea judicia prodeuntes melius sibi esse judicabunt vitam in tormentis traducere, quam ex animo odio illud habere, quod maximam ipsis mi-

seriam

feriam infert: quo manente judicio fieri minime potest, ut voluntas a pravo objecto avertatur, veramque de peccato suo poenitentiam agat. Sed adhuc audire proderit S. Thomam de hac re ita loquentem *Opusc. 3. cap.* 175. „ Ex hoc, quod „ voluntas malorum obstinate firmetur „ in malo, semper appetent ut opti„ mum, quod prius appetierunt. Non „ ergo dolebunt se peccasse. Nullus e„ nim dolet se prosecutum esse, quod „ æstimat esse optimum ...... Dolent „ ergo mali, quia peccata commiserunt, „ non propter hoc, quia peccata eis dis„ pliceant: quia etiam tunc malent pec„ cata illa committere, si facultas dare„ tur, quam Deum habere: sed propter „ hoc, quod illud, quod elegerunt, ha„ bere non possunt, & illud quod respue„ runt, possent habere. Sic igitur & vo„ luntas eorum perpetuo manebit ob„ stinata in malo, & tamen dolebunt de „ culpa commissa, & de gloria amissa „. Hinc etiam in suppl. quæst. 98. art. 2. admittit in eisdem damnatis aliquam de peccato poenitentiam, non qua peccatum ipsum propter se abominentur, sed ratione pœnæ quam pro peccato subire coguntur, affectu ad peccatum semper retento. *Sine aliqua aversione*, inquit, *voluntatis continget, quod damnati de peccatis pœniteant: quia hoc non refugient in peccatis, quod prius appetiverunt, sed aliquid aliud, scilicet pœnam*. Atque ex his in auras abit Adversariorum argumentum, quin opus sit quidpiam aliud adjungere.

CAPUT XXII.

Tertium, omniumque præcipuum contra æterna supplicia argumentum proponitur, quod videlicet cum Justitia divina pugnare videantur. Quorumdam sententia rejicitur, qui putant haud oportere ut pœnam inter & culpam æqualitas inveniatur, adeoque Deum punire posse supra peccantis meritum. Aliam prorsus ideam nobis ingenerant de supremo Judice Deo sacræ litteræ & recta ratio. Afferuntur responsa, quæ Origenistarum argumento adhibent S. Augustinus, aliique Patres, ac Theologi.

I. TErtium, ac postremum argumentum, quo tum Sociniani, tum Origenistæ æternas impiorum pœnas maxime oppugnant, sumitur ex ipsa divina Justitia, cui tale supplicium aperte adversari confidentissime affirmant. Ajunt scilicet: secundum immutabilem justitiæ legem sua debet esse inter culpam, & pœnam proportio, aut æqualitas, ut nempe nemo amplius puniatur, quam meritum ejus exposcat. Nulla porro est, neque intelligi potest proportio, aut æqualitas inter culpam momentaneam, aut temporariam, & pœnam sempiternam. Igitur Deus summe justus, qui reos supra merita neque punit, neque punire valet, pro culpis temporariis non infert pœnas æternas, planeque Justitiæ Dei injurii sunt, qui hujusmodi pœnas ab illo inferendas existimant, *omnemque destruunt divinæ æquitatis ideam*, ut scribit Author *Relig. Essent. &c.* Hoc idem argumentum erat, quo potissimum permovebantur & Infideles, & veteres Origenistę ad pœnarum ęternitatem negandam. *Quidam eorum* (inquit S. Augustinus lib. 21. de Civit. Dei cap. XI.) *contra quos defendimus Civitatem Dei, injustum putant, ut pro peccatis quamlibet magnis, parvo scilicet tempore perpetratis, pœna quisque damnetur æterna*. Et apud S. Joannem Chrysostomum Homil. 25. ad Roman. *cur*, ajebant Origenistę, *in æternum punimur, cum hic brevi tempore peccaverimus?* Quod & apud S. Gregorium Magnum tum *in Moralibus*, tum *in lib. Dialog.* legere est.

II. Nonnulli Authores (*a*) difficultatis pon-

(*a*) Vide Tillotsonum Ser. sæpe cit., & Authorem libri, cui titulus, *de duplici statu vitæ humanæ &c.* Apud Æstium in Appendice.

pondere pressi negant priorem expositi a nobis argumenti propositionem, quod nempe necesse sit, ut culpam inter & pœnam proportio aut æqualitas inveniatur, sive quod nemo citra piaculum puniri queat supra commissi delicti meritum, & exigentiam. Hinc puniri peccata docent æterna pœna ob legem duntaxat a Deo latam, qua illa ita punire decrevit ad præceptorum suorum observantiam validius inducendam, & homines ab ipsorum transgressione deterrendos.

III. Sententiam hanc a vero prorsus alienam censeo, & sacræ Scripturæ, ac divinæ Justitiæ notioni adversam. Nam in primis sacræ litterę sæpe testantur Deum in finali Judicio unicuique redditurum pro meritorum suorum conditione. Sic Matth. 16. com. 27. dicitur: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui: & tunc reddet unicuique secundum opera sua*. Paria leguntur in Epist. ad Rom. cap. 2., & Apocalyp. cap. 20., & cap. 22., & cap. 18. de Muliere Meretrice decernitur: *quantum glorificavit se, & in deliciis suis, tantum date illi tormentum & luctum*. His autem, aliisque similibus textibus sua veritas minime constat, non admissa proportione inter culpam, & pœnam ęternam. Tunc enim non redderet Deus unicuique juxta opera sua, sed supra ipsorum meritum, & qualitatem, nec *pro peccati mensura esset & plagarum modus*, ut verbis Scripturæ loquar, sed longe illam supplicium excederet.

IV. Ulterius sacra oracula perpetuo prædicant, *justum Deum esse in omnibus viis suis*, *judicaturum orbem terrarum in æquitate*, *veraque & justa esse judicia ejus*, idque in executione ipsa supremæ sententiæ, qua reprobos ad sempiternas pœnas damnabit, ut patet ex Apocalypsi *cap. 19. com. 2.*. Hæc autem, aliaque similia salvari neutiquam possunt, si reproborum merita pœnam æternam ex se non exigerent, cui a summo Judice addicentur. Nam, ut ex communi hominum sensu docet S. Thomas 2. 2. quæst. 56., *justitia unicuique tribuit, quod ipsi debetur, ejusque medium, quod respicit, rei est, non rationis, seu consistit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad personam exteriorem*. Unde recte observat in 4. dist. 46. quæst. 1. art. 1., *non ex hoc tantum dici aliquid esse justum, quia est a Deo volitum, sed quia est debitum alicui rei creatæ secundum ordinem creaturæ ad creaturam*. Hac de caussa sæpe in sacris libris justitia Dei *veritas* nominatur: *quia* (inquit ibidem S. Doctor) *cum veritatis ratio consistat in adæquatione rerum ad intellectum, inde est, quod nomen veritatis transfertur ad significandam adæquationem operum justitiæ ad rationes justitiæ: & hæc est veritas, quam dicimus Justitiæ veritatem Et secundum hoc ipsa Justitia est idem, quod veritas. Sed tamen Justitia dicitur secundum æqualitatem exterius constitutam: sed veritas dicitur secundum commensurationem exterioris æqualitatis ad rationes, quæ sunt in mente*.

V. Roboratur hæc doctrina ex discrimine, quod versatur inter bonitatem, & liberalitatem Dei, ejusque Justitiam, & æquitatem: quod eleganter citato loco declarat idem S. Thomas dicens: *Deus donator omnium bonorum est, & in eum omnis peccator peccat. Unde ipse potest plus conferre de bonis, quam sit alicui debitum, & minus inferre de malis, vel etiam pœnam totaliter relaxare: nec in hoc contra justitiam, sed præter justitiam faceret. Sed si alicui minus conferret de bonis, quam ei debetur, vel plus puniret, quam peccasset, hoc contra ordinem justitiæ esset, nec Deus hoc posset loquendo de potentia ordinaria*. Hinc vulgatum illud: *Deus de suo bonus est, de nostro justus*.

VI. Demum, ut plura alia argumenta non attingam, id aperte colligitur ex illis Scripturæ testimoniis, quibus asseritur nullam impiis futuram conquerendi caussam de divino Judicio, & sententia a summo Judice in eos lata. Sic amicis interrogantibus de Dei judicio respondit S. Job cap. 9.: *vere scio, quod ita sit, & quod non justificetur homo compositus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille*: hoc est, ut explicat S. Thomas;

non poterit respondere. Nam rogatus homo in judicio divino hæsitabit, obmutescet, respondere, aut contradicere, aut se tueri minime poterit. In *Psal.* pariter 50. & apud Apostolum *in Epist. ad Rom.* legimus de Deo, *ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cum judicaris. In sermonibus tuis, quibus pœnam comminaris, & vincas cum judicaris, idest cum aliis in judicio compararis: vinces tu nimirum, ac superabis illorum accusationes, qui te fortasse calumniantur quasi injustum, aut nimium crudelem scelerum ultorem* (a). Hinc etiam Sapientiæ 5. dicitur: *accipiet armaturam zelus illius: induet pro thorace justitiam, & accipiet pro galea judicium certum, sumet scutum inexpugnabile æquitatem*. Quibus phrasibus describitur Deus tanquam paratus ad retundenda impiorum calumniantium jacula, suamque justitiam ab injustis accusationibus vindicandam. Profecto, si vera esset sententia, quam impugnamus, contendere utique jure posset peccator cum Deo ad sempiternum cruciatum ipsum damnante, eique respondere, quod amplius exigat in punitione, quam ipse peccando promeritus sit, nec eam in infligenda pœna proportionem, & æqualitatem servet, quam justitiæ lex omnino deposcit, atque adeo nec Deus vinceret, cum judicaret, aut justitiam suam ab ipsorum posset accusatione defendere.

VII. Cum igitur ratum, certumque esse debeat Deum non punire damnatos supra meritorum rationem, nec pœnam infligere, quam sibi debitam ipsi non fecerint, neque in hoc ideæ nostræ fallantur; sequitur ut ad examen vocemus alteram adducti Syllogismi propositionem, *nullam scilicet proportionem esse inter peccatum temporarium, & pœnam æternam*. S. Augustinus, qui non semel hoc sibi argumentum objecit, duplici illud responsione refellit. Respondet in primis, cognoscere nos minime posse quænam pœna sit proportionata peccato, sed hoc ad Dei judicium pertinere, adeoque perperam homines hoc uti argumento ad impugnandam pœnarum æternitatem. *Quia cuique culpæ* (scribit lib. de Nat. boni cont. Manich. cap. 31.) *qualis, & quanta pœna debeatur, divini judicii est, non humani, sic scriptum est*: o altitudo divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus. Subditque: *quia vero cum peccatoribus pœna debita redditur, non est iniquitas apud Deum, sic dicit* (Apostolus): quid dicemus? Nunquid iniquus Deus, qui infert iram? *Uno autem loco & bonitatem & severitatem ab illo esse breviter admonuit dicens*: vides ergo bonitatem & severitatem Dei, in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate.

VIII. Altera ejusdem responsio est, non debere pœnam, ut justa sit, æquari quantitati durationis culpæ, ut in quolibet constat humano judicio, quod justum ab omnibus reputatur. Quam responsionem fuse declarat *lib. 21. de Civ. Dei cap.* XI. his verbis: „ Injustum putant „ (Infideles) ut pro peccatis quamlibet „ magnis, parvo scilicet tempore perpetratis, pœna quisque damnetur æterna: „ quasi ullius id unquam justitia legis attendat, ut tanta mora temporis quisque puniatur, quanta mora temporis, „ unde puniretur, admisit. Octo genera „ pœnarum in legibus esse scribit Tullius, *damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem,* „ *servitutem*. Quid horum est, quod in „ breve tempus pro cujusque peccati celeritate coarctetur, ut tanta vindicetur „ morula, quanta deprehenditur perpetratum, nisi forte *Talio*? Id enim agit „ ut hoc patiatur quisque, quod fecit. „ Unde illud est legis: *oculum pro oculo,* „ *dentem pro dente*. Fieri enim potest, „ ut tam brevi tempore quisque amittat oculum severitate vindictæ, quam „ tulit ipse alteri improbitate peccati. „ Porro autem si alienę feminę osculum „ infixum rationis sit *verbere* vindicare, „ nonne qui illud puncto temporis fecerit,

(a) S. Thomas, Titelmanus, & alii.

„ rit, incomparabili horarum spatio ver-
„ beratur, & suavitas voluptatis exiguæ
„ diuturno dolore punitur? Quid in
„ *vinculis*, nunquid tandiu quisque ju-
„ dicandus est esse debere, quandiu fe-
„ cit unde meruit alligari, cum justis-
„ sime annosas pœnas servus in compe-
„ dibus pendat, qui verbo, aut ictu ce-
„ lerrime transeunte vel lacessivit Do-
„ minum, vel plagavit? Jam vero
„ *damnum*, *ignominia*, *exilium*, *servitus*,
„ cum plerumque sic infliguntur, ut
„ nulla venia relaxentur, nonne pro hu-
„ jus vitæ modo similia pœnis viden-
„ tur æternis? Ideo quippe æterna esse
„ non possunt, quia nec ipsa vita, quę
„ hic plectitur, porrigitur in æternum:
„ & tamen peccata, quæ vindicantur
„ longissimi temporis pœnis, brevissimo
„ tempore perpetrantur, nec quisquam
„ existit, qui censeret tam cito nocen-
„ tium finienda esse tormenta, quam
„ cito factum est vel homicidium, vel
„ adulterium, vel sacrilegium, vel quod-
„ libet aliud scelus non temporis longi-
„ tudine, sed iniquitatis, & impietatis
„ magnitudine metiendum. Qui vero
„ pro aliquo grandi crimine *morte* mul-
„ ctatur, nunquid mora, qua occiditur,
„ quæ perbrevis est, ejus supplicium le-
„ ges æstimant, & non quod eum in
„ sempiternum auferant de societate
„ viventium? Quod est autem de ista
„ Civitate mortali supplicio primę mor-
„ tis, hoc est de Civitate illa immor-
„ tali homines supplicio secundæ mor-
„ tis auferre. Sicut enim non efficiunt
„ leges hujus Civitatis, ut in eam quis-
„ que revocetur occisus; sic nec illius,
„ ut in vitam revocetur æternam se-
„ cunda morte damnatus „. Hæc il-
„ le.

IX. Par est responsio, quam ante S. Augustinum egregie persecutus est Theodorus Episcopus Abucaræ Disput. 14. cont. Origen. (*a*) inquiens: „ Omnem
„ justitiam vel ex Dei lege, vel ex le-
„ gibus, quas homines sanxerint, vel
„ ex rebus naturalibus cognoscimus. Ha-
„ rum autem justitiæ specierum nulla
„ pœnam temporalem irrogat, prout
„ fornicatur quispiam, vel furatur, vel
„ occidit unius horæ spatio. At lex
„ Dei, hominumque leges homicidam
„ capitis damnantes, extremoque suppli-
„ cio facinorosum aliquem afficientes,
„ non unius in eum horæ spatio animad-
„ vertunt. Sed si morte quidem plectant,
„ æterno eum supplicio afficiunt: vel
„ si verberent, diuturnum ei dolorem ex
„ rebus inferunt. Quin tu quoque si a-
„ dulterum quempiam cum uxore, filia-
„ ve deprehenderes, non unius illum horę
„ spatio puniendum, sed trucidandum
„ censeres: quod quidem æternum est
„ hominibus supplicium. Sed ipsę quo-
„ que rerum naturæ perinde se habent.
„ Cum enim nobis, ne frigidam v. g.
„ bibamus aquam, neve quoque noxio
„ cibi genere utamur, interdictum sit,
„ in vetitum tamen nitamur, diuturnas
„ nimirum pœnas damus. Itaque sæpe-
„ numero fit ex aquæ frigidæ potu, i-
„ gnisve contactu, vel aceti usu, con-
„ tinuum morbum incurramus. Atqui
„ natura justissima est &c.„

X. Atque eadem quoque proposito argumento responsio adhibetur a S. Joann. Chrysostomo *Homil.* 25. *ad Rom.*, & communiter a Theologis cum eorum Principe S. Thoma, qui 1. 2. *q.* 87. *art.* 3. hanc difficultatem versans „ dicen-
„ dum, ait, quod pœna peccato propor-
„ tionatur secundum acerbitatem tam
„ in judicio divino, quam in humano.
„ Sed...... in nullo judicio requiritur,
„ ut pœna adæquetur culpæ secundum
„ durationem. Non enim quia adulte-
„ rium vel homicidium in momento
„ committitur, propter hoc momenta-
„ nea pœna punitur: sed quandoque
„ quidem perpetuo carcere, vel exilio,
„ quandoque etiam morte: in qua non
„ consideratur occisionis mora, sed po-
„ tius quod in perpetuum auferatur a
„ societate viventium: & sic repræsen-
„ tat suo modo æternitatem pœnæ in-
„ flictæ divinitus. „

XI.

(a) Tomo 4. Bibliot. V. Patrum.

XI. Falluntur itaque Adversarii, dum a brevi temporis mora, qua peccatum committitur, arguunt contra justitiam æternæ pœnæ, qua a Deo punitur: idque exemplo humani judicii compertissimum est in allatis exemplis: neque enim quispiam fuit, qui illud injustitiæ culpandum putaret, quod supplicii durationem non æquet cum duratione delicti. Sed & ipsi Adversarii fateri coguntur proportionem aut æqualitatem inter pœnam & culpam sumendam non esse ex mora temporis, quo culpa commissa est, sed potius ex aliis principiis, nisi sibimet ipsis refragari velint. Si enim juxta eorum placitum damnatorum pœna protrahenda est ad innumera ferme sæcula, nemo non intelligit proportionem æqualitatis non esse inter breve spatium, quo peccatorum vita præsens concluditur, & futura illa immensa spatia, quibus in inferno punientur.

CAPUT XXIII.

Æquitas æternæ pœnæ clarius manifestatur. Duplex peccati genus, alterum quod veniale *appellant: alterum quod* mortale. *Huic solum pœnam nunquam desituram per se respondere docet Catholica fides. Juste peccatum hocce puniri perpetua pœna* damni, *sive privativa luculenter evincitur. Juste etiam puniri pœna æterna* sensus, *sive positiva, duplici S. Thomæ ratione defenditur.*

I. QUamquam solutio argumenti præcipui Adversariorum ab Augustino, aliisque Patribus, ac Theologis adhibita optima sit, nihilominus intimiorem non assignat radicem, & caussam condignitatis peccati ad pœnam sempiternam: nec, nisi aliud quidpiam addatur, omnino quiescit animus terribile illud supplicium sedula cogitatione perpendens. Quare neque Doctor Angelicus S. Thomas satis habuit eam attulisse solutionem, sed nonnullas præterea admodum congruentes rationes adjecit, ex quibus æquitas æternæ pœnæ manifestior apparet. Verum ut liquidius constet, qua ratione peccatum pœnam hanc sibi debitam faciat, illud in antecessum præmittere consultum est, quod & Catholica fides, & lumen ipsum naturale docet, duplex nempe peccati genus esse distinguendum, alterum quod Theologi *veniale* nominare consueverunt, alterum, quod *lethale*. Istud positum est in perversione ordinis, sive recessu, & aversione a Deo ultimo fine; & conversione ad creaturam tanquam ultimum finem: illud vero consistit in quadam inordinatione circa ea, quæ sunt ad finem, ordine ad Deum ultimum finem conservato. Duplici huic peccato duplex quoque longe dispar pœna respondet juxta Ecclesiæ doctrinam, mortali quidem æterna, veniali vero temporaria, vel in hac, vel in futura vita luenda. Quam Ecclesiæ fidem rationi admodum consentaneam pluribus in locis ostendit S. Thomas, sed præcipue lib. 3. cont. Gentes cap. 143. inquiens: „ dupliciter contingit „ peccare, uno modo sic quod totaliter intentio mentis avertatur ab „ ordine ad Deum, qui est ultimus „ finis bonorum: & hoc est peccatum mortale. Alio modo sic, quod „ manente ordine humanæ mentis ad „ ultimum finem, impedimentum aliquod afferatur, quo retardatur, ne „ libere tendat in finem: & hoc dicitur peccatum veniale. Si ergo secundum differentiam peccatorum „ oportet esse differentiam pœnarum, „ consequens est, quod ille, qui mortaliter peccat, sit puniendus sic, quod „ excidat ab hominis fine: qui autem „ peccat venialiter, non ita, quod excidat, sed ita quod retardetur, aut „ difficultatem patiatur in adipiscendo „ finem: sic enim justitiæ servatur „ æqualitas, ut quomodo homo peccando voluntarie a fine se divertit, „ ita pœnaliter contra suam voluntatem in finis adeptione impediatur „. Hæc ille præclarissime.

II.

II. Quapropter cum dicimus dignum justumque esse ut peccatum æterna pęna puniatur, id non de quocumque peccato intelligi oportet; sed de mortali duntaxat, eo videlicet, quo homo se avertit a Deo, & convertit ad creaturam velut ultimum finem. Alia vero peccata, quæ hujusmodi Ordinis perversionem non afferunt, libentissime fatemur pęnam ex se solummodo temporariam promereri, quæ cum in hac vita mortali non semper exsolvatur, exsolvenda remanet in vita futura ante extremi judicii diem. Atque hæc doctrina offuciis Origenistarum depellendis adeo accommoda visa est, ac necessaria Scriptori cuidam Lutherano (*a*), ut contra Ecclesiæ suæ præjudicia, in eam tandem concesserit, mediumque statum post mortem admiserit, in quo aliquorum animæ piacularibus, ac temporariis suppliciis plecterentur. Solum ergo peccatum illud, quod Deum ultimum finem abjicit, quod charitati opponitur, quod amicitiam cum Deo violat, quod creaturam Creatori præfert, dignum esse defendimus æterna pœna, ita ut hæc ipsi secundum justitiæ leges debeatur, nullamque adeo injuriam Deus inferat, dum propter istiusmodi peccatum creaturas in æternum punit. Porro cum pęna, qua peccator in inferno plectitur, ut in superiore libro declaravimus, duplex sit, altera *damni*, in privatione visionis Dei ac beatitudinis posita, altera *sensus* in positivi supplicii experientia consistens, a priore incipio, eamque juste infligi a Deo lucidissima S. Thomæ doctrina manifesto.

III. Fuse agit de hoc argumento S. Doctor lib. 3. cont. Gent. cap. 144., pluribusque rationibus evincit æquitatem sempiternę hujus pęnæ ob lethale peccatum inflictæ, ex quibus unam tantum affero planiorem atque faciliorem. „ Naturalis, inquit, æquitas hoc habere „ videtur, quod unusquisque privetur „ bono, contra quod agit: ex hoc enim „ reddit se tali bono indignum. Et inde est, quod secundum civilem justitiam qui contra Rempublicam peccat, societate Reipublicæ privatur „ omnino vel per mortem, vel per exilium perpetuum: nec attenditur quanta fuerit mora temporis in peccando, „ sed quid sit contra quod peccavit. „ Eadem autem est comparatio totius „ vitæ præsentis ad Rempublicam terrenam, & totius æternitatis ad societatem beatorum, qui ultimo fine „ æternaliter potiuntur. Qui ergo contra ultimum finem peccat, & contra „ charitatem, per quam est societas beatorum, & tendentium in beatitudinem: in æternum debet puniri, quamvis aliqua temporis mora peccaverit „. Hanc rationem ita confirmat quæst. 5. de malo art. 1.: „ cum aliquis peccando abjicit a se illud, per quod disponebatur ad aliquod bonum acquirendum, „ meretur, ut ei subtrahatur illud bonum, „ ad quod obtinendum disponebatur: „ & ipsa subtractio ejus boni est conveniens pęna ejus. Et ideo conveniens „ pęna peccati est subtractio gratiæ, & „ per consequens visionis divinæ, ad „ quam per gratiam ordinatur. „

IV. Hæc, ut mihi videtur, in aperta luce constituunt æquitatem pęnæ, qua peccator perpetuo excluditur a possessione æternę felicitatis. Profecto quis injustum esse dixerit, quod reipsa privetur consecutione salutis, qui eam continenter neglexit, ac voluntarie amisit? Quis divinæ bonitati hoc onus imponat, ut in ęterni boni acquirendi viam revocet, qui illud constanter ad mortem usque contempsit, abjecitque? Quis a Dei justitia exigat ut lumen, aut vitam illi restituat, qui sibi volens ac lubens aut oculos eruit, aut mortem intulit? Nonne etiam in humanis rebus hoc accidere sępe cernimus, ut qui occasionem sibi oblatam non arripuit, unde totam vitam suam transigere fæliciter potuisset, perpetua miseria contabescere cogatur, quin de nullo pręter seipsum conqueri jure valeat? *Deus ab initio* (inclamat Syracides) *constituit hominem* ad æternam beatitudinem ordinatum: *&* *reli-*

(a) Ferdinandus Hefreich Liftfcheid apu l Franciscum Budæum Tom. 1. Theologiæ Dogm.

reliquit illum in manu consilii sui, quo scilicet de semetipso, prout libuerit, arbitrii sui libertate disponeret: *adjecit mandata, & praecepta sua*, ut ea fideliter observando perpetuam felicitatem consequeretur. *Si mandata servare voluerit*, quemadmodum potest, ac tenetur, ac bene uti libero suæ voluntatis arbitrio in hoc mortalis vitæ spatio ad recte agendum sibi concesso, ab æterna morte servabitur, bonisque omnibus, & beata immortalitate jugiter perfruetur. Si autem & libero arbitrio, & Dei gratia abutatur, vitaque contempta mortem potius eligat; injuria plane de Deo conqueretur, quod peracto vitæ hujus itinere, novum ipsi ad salutem aditum non aperiat, sed in eo miserrimo statu perpetuo deserat, in quo nullum ipsi futurum salutari pœnitentiæ locum jam sæpe prædixerat. Judicent æqui rerum æstimatores an quidpiam in hac pęna sit, quod justitiæ adversetur, an potius quod huic mirifice non consentiat?

V. Jam vero semel admissa æquitate hujusce pœnæ privativæ, quam nemo sapiens negaverit, in auras abit præcipuum fundamentum, immo totum ipsum systema recentium Origenistarum de Apocatastasi universali malorum hominum, & Angelorum in meliorem vitæ statum. Si enim pœna perpetuę exclusionis ab ęterna fęlicitate, qua puniri impios asserimus, vel ipso naturali lumine justissimam se prodit, juste etiam Deus illam infligere poterit, sicut se inflicturum toties in sacris libris comminatus est: eaque inflicta nullus amplius patet restitutioni locus, sed impii omnes in sempiterna illa beatitudinis privatione manebunt, quam sibi peccando debitam fecere.

VI. Sed & alterum etiam ęternæ pęnę genus complectamur, *sensus* videlicet, sive positivę, quam prę sertim veluti injustam, ac supra omne peccantis meritum traducere student Adversarii. Antequam hujus etiam pęnę ęquitatem ostendo, paucis sub oculos revoco, quod latius a nobis superiore libro demonstratum est, peccatum nempe prę ter pęnam *damni*, sive privativam, aliquam etiam positivam promereri, eamque juste a supremo Judice irrogari. Plura ad hoc probandum momenta protulimus: sed omnibus prætermissis, hoc satis constat exemplo humanæ justitiæ criminosos jure damnantis vel ad metalla, vel ad triremes, vel ad carceris squallorem &c.: quæ pœnæ prę ter exclusionem a civium societate, & consortio, positivum nocumentum afferunt. Hoc ipsi Origenistę lubenter admittunt, dum tempore valde diuturno reprobos igne, aliisque tormentis cruciandos docent. Quare de sola ęternitate hujus pœnę lis est, an juste pro temporario peccato inferatur: quod illi mordicus negant. Verum ab iis, qui hoc inficiari audent, contenduntque nullam esse proportionem inter culpam temporariam, & cruciatum ęternum, primum quęrimus ut edisserant nobis, quęnam sit, aut unde repetant ipsi proportionem inter culpam brevissimo sępe tempore perpetratam, & supplicia per innumera ferme sęcula duratura, ut istiusmodi pœnę ęquitatem tueantur? Quidquid responderint, oppido vel ęquitatem etiam probat ęternę pœnę, vel nihil omnino probat unde pœnę ab ipsis constitutę ęquitatem defendant. Neque enim alia suppetunt ad hoc probandum principia ex nativo rationis lumine ducta, quam quę jam posuit Doctor Angelicus S. Thomas, ut peccata jure ac merito puniri sempiternis suppliciis ostenderet.

VII. Quatuor porro sunt rationes, quas in rem hanc adhibet S. Doctor, quarum duas hoc capite proponemus, duas alias, quę potiores sunt, in sequentibus omni studio declaraturi. Prima itaque ratio hæc est (*a*),, apud
,, divinum judicium voluntas pro fa-
,, cto computatur: quia sicut homi-
,, nes vident ea, quę exterius agun-
,, tur, ita Deus inspicit hominum cor-
,, da:

(a) lib. 3. cont. Gent. cap. 44.

„ da: qui autem propter temporale bonum aversus est ab ultimo fine, qui „ in æternum possidetur, præposuit „ fruitionem temporalem illius boni „ æternæ fruitioni ultimi finis. Unde „ patet, quod multo magis voluisset „ in æternum illo bono temporali frui. „ Ergo secundum divinum judicium „ ita puniri debet, ac si æternaliter „ peccasset. Nulli autem dubium est, „ quin pro æterno peccato æterna pœna debeatur. Debetur igitur ei, qui „ ab ultimo fine avertitur, pœna æterna „. Eamdem rationem jam antea attigerat S. Gregorius Magnus in caput 41. Jobi, & in 4. Dialog. cap. 44. dicens: *ad districti Judicis justitiam pertinet, ut nunquam careat supplicio, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato: & nullus detur iniquo terminus ultionis, qui quandiu voluit, habere noluit terminum criminis*.

VIII. Elumbe putat hoc argumentum Tilotsonus, quia, inquit, sine fundamento afferitur omnes impios velle in peccato perpetuo manere, cum hoc incertum sit, ac sæpe plures, dum peccant, proponant a peccato aliquando recedere, ac de ipso pœnitentiam agere.

IX. At scrupulum hunc jam præoccupavit, exemitque S. Thomas in 4. *dist.* 46. *quæst.* 1. *art.* 3. inquiens: si objiciatur, quod quidam „ peccantes „ mortaliter proponunt vitam suam in „ melius commutare, & ita secundum „ hoc non essent digni æterno supplicio, ut videntur; dicendum est secundum quosdam, quod Gregorius, „ (cujus sententiam attulerat) loquitur „ de voluntate, quæ manifestatur per „ opus. Qui enim in peccatum mortale labitur, propria voluntate, se ponit in statu, a quo erui non potest, „ nisi divinitus adjutus. Unde ex hoc „ ipso, quod vult peccare, consequenter vult in peccato perpetuo manere... Sicut si aliquis se in foveam projiceret, unde exire non posset, nisi adjutus, „ posset dici, quod in æternum ibi manere „ voluerit, quantumcumque aliud cogitaret. Vel potest dici, & melius, „ quod ex hoc ipso, quod mortaliter peccat, finem suum in creatura constituit. Et quia ad finem vitæ tota vita „ ordinatur, ideo ex hoc ipso totam vitam „ suam ordinat ad illud peccatum, & vellet perpetuo in peccato manere, si hoc „ sibi esset impune. Et hoc est quod „ Gregorius in 34. lib. Moralium super „ illud Job, *æstimabit abyssum quasi senescentem*, dicit: *iniqui ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Voluissent quippe sine fine vivere, ut sine fine potuissent in suis iniquitatibus permanere. Nam magis appetunt peccare, quam vivere*.

X. Rationem alteram eodem loco *contr. Gent.* assignat S. Præceptor inquiens: *eadem justitiæ ratione pœna peccatis redditur, & bonis actibus præmium. Præmium autem virtutis est beatitudo, quæ quidem est æterna: ergo & pœna, qua quis a beatitudine excluditur, & supplicio afficitur debet esse æterna*. Hanc optime, ut mihi videtur, declarat, & firmat Caspensis disp. 16. sect. 5. his verbis: „ peccatum, quatenus est operatio deliberata creaturæ immortalis, hoc ipso dignum est, si usque ad mortem duret, pœna, & supplicio æterno: quoniam creatura rationalis, quæ immortalis est, dum est in via, per deliberatas operationes connaturaliter tendit „ in aliquem statum perpetuum, in quo „ sit constituenda pro ratione bonorum, aut malorum hujus vitæ. Et „ ideo, sicut opera bona connaturaliter „ hominem perducunt ad felicitatem „ perpetuam; ita e contrario opera mala sunt digna perpetua infelicitate. „ Hoc enim proprium est operum rationalis creaturæ, ut illis respondeat præmium aut supplicium infinitum ex parte durationis: neque enim inter meritum & præmium quærenda est æqualitas in esse naturæ, in gradibus aut „ in partibus durationis, sed potius in „ ratione præmii & meriti, ut scilicet „ illud bonum conferatur, quo opus dignum est, etiamsi minorem habet perfectionem in entitate. Solum enim „ æqualitas meriti, & præmii attenden-

„ da

„ da est secundum æqualitatem moralem: eademque ratio habenda est in „ demerito. Quare opera bona dicuntur esse semina vitę ęternę, nimirum ad significandum virtute tantum „ moraliter contineri in operibus bonis, ea ratione, qua fructus, & corpora viventia in seminibus continentur non formaliter, sed virtute. Sic „ enim opus creaturę rationalis, quatenus est operatio creaturę immortalis „ tendentis in quemdam statum perpetuum, est semen pręmii, aut supplicii perpetui: quia continet dignitatem „ illius ęternitatis sive in pręmio, sive „ in supplicio „. Hęc ille.

CAPUT XXIV.

Proponitur tertia ratio S. Thomæ ad adstruendam æquitatem æternæ pœnæ sumpta ex inordinatione irreparabili per culpam inducta. Principia illustrantur, quibus firma consistit: atque illud in primis: peccatum ex hoc inducit reatum pœnę, quod pervertit ordinem: *aliud deinde:* inordinatio a culpa causata ex se irreparabilis est. *Scrupulus eximitur D. Joannis Fechtii Rostokiensis, & ad concordiam cum aliis Theologis revocatur. Dissipantur ea, quæ ad rationis robur infringendum afferunt Bellius, aliique scriptores.*

I. TErtia ratio ad proportionem adstruendam inter peccatum lethale, & pœnam sempiternam a Theologis frequentius adhibita, sumitur ex perpetua culpæ duratione: atque ita proponitur ab Angelico Præceptore 1. 2. q. 87. art. 3. præmissa sententia Christi Domini apud S. Marcum cap. 3., *qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti:* „ dicendum, quod sicut supradictum est, „ peccatum ex hoc inducit reatum pęnæ, quod pervertit aliquem ordinem, „ manente autem caussa, manet effectus. Unde quandiu perversitas ordinis remanet, necesse est, quod remaneat reatus pœnæ. Pervertit autem „ aliquis ordinem, quandoque quidem „ reparabiliter, quandoque autem irreparabiliter. Semper enim defectus, „ quo subtrahitur principium, irreparabilis est. Si autem salvetur principium, „ ejus virtute alii defectus reparari possunt: sicut si corrumpatur principium „ visivum, non potest fieri visionis reparatio, nisi sola virtute divina. Si „ vero salvo principio visivo, aliqua „ impedimenta adveniant visioni, reparari possunt per naturam, vel per „ artem. Cujuslibet autem ordinis est „ aliquod principium, per quod aliquis „ fit particeps illius ordinis. Et ideo „ si per peccatum corrumpatur principium ordinis, quo voluntas hominis subditur Deo, erit inordinatio, „ quantum est de se, irreparabilis, etsi reparari possit virtute divina. Principium autem hujus ordinis est ultimus finis, cui homo inhæret per „ charitatem. Et ideo quæcumque peccata avertunt a Deo charitatem auferentia, quantum est de se, inducunt reatum æternæ pœnæ „.

II. Hanc rationem tanquam omnino efficacem ad ęquitatem probandam ęternę pœnę pro peccato inflictę agnoscunt Theologi nedum Catholici, sed etiam Protestantes. Leibnitius in Theodicea par. 3. num. 266., cum indicasset fundamentum, cui nitebatur Ernestus Sonerus Socinianus ad negandam proportionem inter culpam finitam, & pœnam duratione infinitam, subjicit, Sonerum nequaquam attendisse ad pręcipuam hujus veritatis rationem deductam ex permanentia culpę, quę sola sat esse potest ad ęquitatem ęternę pœnę defendendam, cum justitię admodum consonum videatur, damnatos perseverare in miseria, quousque perseverant in culpa: additque, se animadvertisse doctores quosque Theologos eamdem reddidisse rationem perpetuę durationis pœnarum: refertque inter alios Joannem Gerardum celebrem Confessionis Augu-

ſtanæ Theologum, qui *in locis. Theologicis*, loco *de inferno* §. 60. præter alia, hoc etiam argumentum affert, quod nempe *in damnatis ſemper perdurat prava voluntas, nec adeſt gratia divina, quæ ipſam immutet*: & Zachariam Urſinum Theologum Heidelbergenſem, qui in ſuo tractatu *de fide* poſt vulgarem rationem ex infinitate offenſæ deſumptam, hanc quoque allegat, quod ſcilicet *non ceſſante peccato, ceſſare peccati pœna non poſſit*.

III. Porro ut hujuſce rationis firmitas conſiſtat, omneſque cavillationes, quæ fieri poſſunt, ac ſolent, præcidantur, Principia, quæ ponit S. Thomas, diligenter obſervanda, & declaranda ſunt. Primo itaque loco conſtituit generale illud principium: *peccatum ex hoc inducit reatum pœnæ, quod pervertit aliquem ordinem*: ſeque refert ad ea, quæ jam prædocuerat art. 1. ejuſdem quæſtionis, ubi reatum pœnæ conſequi ad peccatum tanquam fructum, & effectum naturalem ipſius, elegantiſſima hac doctrina demonſtrat: „ ex rebus, inquit, „ naturalibus ad res humanas derivatur, ut id, quod contra aliquid inſurgit, ab eo detrimentum patiatur. „ Videmus enim in rebus naturalibus, „ quod unum contrarium vehementius „ agit, altero contrario ſuperveniente. „ Unde in hominibus hoc ex naturali „ inclinatione invenitur, ut unuſquiſque deprimat eum, qui contra ipſum „ inſurgit. Manifeſtum eſt autem, quod „ quæcumque continentur ſub aliquo „ ordine, ſunt quodammodo unum in „ ordine ad principium ordinis. Unde „ quidquid contra ordinem aliquem inſurgit, conſequens eſt, ut ab eo ordine, „ & a Principe ordinis deprimatur. „ Cum autem peccatum ſit actus inordinatus, manifeſtum eſt, quod quicumque peccat, contra ordinem aliquem agit: & ideo ab ipſo ordine „ conſequens eſt, quod deprimatur: „ quæ quidem depreſſio pœna eſt „: eaque reparatur ordo, & æqualitas conſtituitur, ut alibi ſæpe docet.

IV. Hoc firmiſſimo principio præmiſſo, illud ſponte ſua fluit, neceſſum eſſe, ut juxta legem juſtitiæ incolumis ordo ſervetur, tandiu peccatorem deprimi a Deo per pœnam, quandiu adverſus ordinem ab ipſo conſtitutum inſurgit per culpam, ſive, quod perinde eſt, quandiu permanet in culpa, per quam ordo pervertitur. Nam ſi manente ordinis perverſione inducta per culpam pœnæ reatus finiretur, jam aliquid in rebus inordinatum ſubſiſteret, ipſe nimirum ordo perturbatus abſque ulla reparatione, minuſque pulchritudinis atque decoris reſtitueret divina Juſtitia, quam culpa deſtrueret. Cum enim hujuſmodi reſtitutio haud aliter fieri valeat ex Juſtitia vindice, quam per pœnam, qua peccator deprimitur, hoc ſane modo fieri nequit, ſi in ipſamet culpa non maneat condignitas ad pœnam: atque adeò malitia ſuperior eſſet ipſa Juſtitia, eamque quodammodo vinceret, aut ſupereminereret: ea ſiquidem adhuc ſuperſtite remanente, deeſſet in Deo jus eam puniendi, ac deprimendi, qui adverſus ordinem inſurgere pergit, & in ejus perverſione firmiter perſeverat. Hoc itaque pro comperto eſſe debet, quandiu culpæ inordinatio duraverit, manere in ſupremo totius ordinis Principe jus & facultatem eam puniendi, adeoque etiam debitum & reatum in peccatore pœnam ſuſtinendi. *Manente enim cauſſa* (ut optime S. Thomas) *manet effectus*. Unde cum cauſſa reatus pœnæ ſit ordinis perverſio, ſi hæc manet, & illa neceſſario manere debet, ut manente ſole manet radius, manente igne calor qui ab illo procedit.

V. Alterum principium, quod ſtatuit S. Thomas, hoc eſt, quod nempe ordinis perverſio per culpam inducta ſit ex ſe, ac ſuapte natura irreparabilis. Quod ut evincat, obſervat 1. 2. quæſt. 72. art. 5. duplicem eſſe inordinationem, aliam *per ſubtractionem principii ordinis*, aliam, *qua ſalvato principio ordinis fit inordinatio circa ea, quæ ſunt poſt principium*. Et quidem poſteriorem hanc inordinationem reparari poſſe concedit virtute principii, quod integrum permanet: priorem vero irreparabilem

eſſe

esse ex meritis suis contendit, quamquam Dei virtute supra connaturalem modum operante reparari posse non inficietur. Hoc declarat exemplo visivæ facultatis, cujus principium si persistat incolume, reparari possunt per naturam aut artem alii quicumque defectus, qui visionem impediunt: si autem penitus corrumpatur, nonnisi virtute Dei supra naturam operante reparari valet: idque & aliis exemplis cuilibet obviis explicari potest. Quo præjacto principio, talem esse demonstrat aliquando perversionem, quæ per peccatum inducitur, ut corrumpat, aut subtrahat principium ordinis, quo voluntas humana subditur Deo. Cum enim principium hujus ordinis sit ultimus finis, cui homo adhæret per gratiam & charitatem, quæcumque peccata avertant a Deo, & charitatem auferunt, consequenter principium hujus ordinis de medio tollunt. Quocirca nihil amplius in hominis potestate remanet, unde inordinationem hanc reparare valeat; adeoque ex se, meritisque propriis irreparabilis est.

VI. Solum ergo superest ut inordinatio invecta per culpam auferri possit a Deo supra connaturalem cursum agente, & præter meritum peccatoris gratiam & charitatem conferente. Verum hoc non exigitur ab aliqua lege justitiæ, & æquitatis, ut eam auferat, semperque verum est perversionem ordinis a peccato inductam esse de se irreparabilem, adeoque de se pariter inferre reatum æternæ pœnæ. Equidem suavis Dei Providentia disposuit, ut in hoc mortalis vitæ statu misericordię locus esset, & per gratiam & charitatem supra merita peccatoris infusas hujusmodi inordinatio removeri posset, ac reapse in pluribus removeretur, quemadmodum ex sacris libris, & perpetua Ecclesię traditione, ac doctrina certo constat. At non minus certo constat in iisdem sacris libris, & Ecclesię doctrina, de contraria dispositione ejusdem divinę Providentię quoad statum vitę futurę: nec quispiam sano capite eo titulo talem dispositionem negaverit, quod justitię, & ęquitati repugnet. Quis enim dixerit Deum jure non posse hominem in ea inordinatione relinquere, quam ipse sponte elegit, sed obstringi lege justitię, ut dona gratię suę conferat, quibus illa auferatur? Qui hoc assereret, profecto & illud affirmare deberet teneri Deum vi, & lege justitię vitam ei restituere, qui sibi voluntarie mortem conscivit: quod quam absonum sit, nemo non intelligit.

VII. En igitur paucis ante oculos exposita ratio Sancti Doctoris, cur juste a Deo pœna ęterna infligatur. Peccatum lethale hoc ex se affert, ut ab anima tollat ordinem ad Deum ultimum finem, cui unitur per gratiam, & charitatem. Subtracto autem ab anima hoc ordine, nihil in ea remanet unde inordinatio consecuta reparari queat: adeoque efficitur malum, quantum est de se irreparabile, & dignum, ut nunquam remittatur, ac proinde dignum etiam ut semper, & in ęternum puniatur: manente enim caussa, quę est inordinatio culpę, manere etiam debet effectus, qui est reatus, sive condignitas pœnę.

VIII. Hęc ratio a quibusdam ita proponitur: qui peccat in statu vię, meretur ut in statu termini puniatur pœna culpę proportionata. Proportio autem inter pœnam, & culpam in hoc maxime posita est, ut quantum, & quandiu culpa displicet Deo, tantum & tandiu pœna displiceat peccatori. Cum ergo in statu termini culpa ęterna sit, Deoque ęternum displiceat, etiam oportet ut pœna sit ęterna, ęternumque displiceat peccatori. Id confirmant exemplo Debitoris. Qui enim debitum cum alio contraxit, tandiu remanet sub reatu, seu obligatione solvendi debitum, quandiu vel ipse non solvit, vel creditor ex liberalitate non remittit. Porro qui lethalis peccati reus ex hac vita discedit, neque solvit unquam debitum pœnę, quod ad culpę inordinationem consequitur, neque hoc ex Dei misericordia, & liberalitate aliquandiu dimittitur, igitur pœnę reatu perpetuo manet obstrictus. Priorem secundę propositionis partem sic evincunt: quoniam ut peccator tale de-

debitum solveret, offerre deberet pœnam, sive satisfactionem Deo acceptam, sive, quæ acceptari par esset. At vero Deus acceptare neutiquam tenetur pro satisfactione opus aut pœnam, quam exhibet is, qui ab ipso aversus est per culpam. Altera autem ejusdem propositionis pars ex iis, quæ dicta sunt, liquido constat: nam culpę remissio fieri nequit, nisi per infusionem gratiæ, & meritorum Christi applicationem. Hæc autem ex justitia minime debetur peccatori: aliunde vero juxta divinæ Providentiæ ordinem sapientissime constitutum, nec ex Dei misericordia, & liberalitate gratia confertur, & merita Christi applicantur iis, qui jam per finalem sententiam ad inferos damnati sunt: neque de hoc in præsenti litigare possunt Adversarii: non enim modo disputamus quid misericordiæ & clementiæ, sed quid justitiæ solius titulo peccatori debeatur.

IX. D. Joannes Fectius insignis Theologus Rostochiensis a Leibnitio laudatus in Theodicea p. 3. num. 266., quamquam expositam rationem approbet veluti ad calumnias recentium Origenistarum retundendas peridoneam: putat nihilominus ejus efficaciam non consistere, nisi hoc admittamus damnatos in inferno perpetuo promereri pœnas; quas patiuntur, litemque hac de caussa intentat Theologis Scholasticis, qui extra hujus vitæ statum neque meritum concedunt, neque demeritum: & in ejusdem opinionem propendet Leibnitius ipse.

X. Sed si res acu discutiatur, nisi me opinio fallit, dissidium inter hunc cæterosque Theologos in verbis potius, ac modo loquendi, quam in re ipsa versatur. Quid enim intelligit Fectius nomine *meriti*, vel *demeriti*, quod animabus extra mortalem hanc vitam attribuit? aut quid requirit, cum damnatos contendit semper promereri debere pœnas, quas patiuntur, ut vindex justitia Dei sartatecta conservetur? Si hoc velit, ut in statu futuræ vitæ rationales creaturæ sibi aliquid jugiter mereantur, perinde ac mereri dicuntur in pręsenti, vel præmium per bona opera, vel pœnam per mala; jam nullus unquam futurus esset merendi vel demerendi finis, adeoque nec status futuræ vitæ esset terminus, sed via quædam interminabilis semper tendens vel ad majorem miseriam: quod ordini sapientissimo divinæ Providentiæ repugnat, cujus intentio, ut & cujuslibet sapientis Motoris, in aliquod determinatum ferri debet, prout observat S. Thomas 1. 2. quæst. 62. art. 9. Unde hoc non arbitror velle Fectium, alioquin concedere quoque deberet Damnatos iis blasphemiis, ac maledicis verbis, quibus Dei majestatem continenter lacessunt, nedum continuationem pœnæ, quam sibi dum hic viverent debitam fecere, sed etiam novam aliam, intensioremque in infinitum promereri: quod absurdissimum est. Superest ergo ut nomine *meriti* nihil aliud intelligat, quam dignitatem, sive potius condignitatem, aut obligationem ad pœnam subeundam. Hujusmodi autem dignitatem ad pœnam semper in Damnatis perseverare docent Theologi, quos injuria carpit: quatenus scilicet perseverat in ipsis perpetua illa inordinatio peccati, quæ eos dignos facit pœna sempiterna. Hinc odia, blasphemiæ, atque impiæ voces, quas in Deum evomunt, nihil proprie ac presse merentur: sed, ut inquit S. Thomas (*a*) potius *pertinent ad ipsam damnationis pœnam*: sicut in Beatis perpetuæ laudes, & gratiarum actiones, quibus Deum colunt, novæ gloriæ accessus meritoriæ non sunt, sed *pertinent ad eorum beatitudinis præmium*.

XI. Nunc videamus quid adversum propositam rationem opponant Adversarii. Duplici responsione Petrus Bellius (*b*) conatur eludere fundamentum illud, cui superstruitur, *nunquam posse in damnatis cessare miseriam*, *quia nunquam possunt cessare a malitia*, inquiens primo: im-

(a) 1. 2. quæst 13. art. 4.
(b) Reponse aux quest. d' un Provinc.

immo ratio naturalis id habet, posse creaturas semper cessare a malitia, quoniam vel destrui possunt a Deo, vel converti quolibet temporis momento. Subdit deinde: *eadem ratio docet, quod si a malitia cessare non possunt, jam cessant a malitia: sicut amentes hoc ipso peccare desinunt, quod non possunt vitare peccatum*.

XII. At meræ argutiæ sunt hæ, nihilque solidi tinniunt. Et prima quidem responsio falsi ratiocinii fructus est. Aliud quippe est, quod absoluta Dei potestate possint ad inferna damnati quolibet momento vel destrui, vel converti, atque hoc pacto a culpa, & miseria cessare: aliud, quod ad hoc teneatur Deus ex lege justitiæ, aut saltem suæ Providentiæ. Primum ultro concedimus: alterum rotunde negamus, nec hoc ex illo consequi quispiam dixerit, qui prima boni discursus elementa noverit. Prius ergo Bellius probare debuerat Justitiæ, aut Providentiæ divinæ leges exigere, ut reprobi vel destruantur, vel convertantur, ut posset inde colligere desituram aliquando ipsorum & malitiam, & miseriam. Sed hoc nunquam probare poterit, etiamsi vim omnem intendat ingenii sui: Cum potius juxta Justitiæ, & Providentiæ divinæ leges Damnati neque destrui debeant, neque converti. Atque istud quidem superius satis evincimus, ostendimusque æquum esse, ut a Deo penitus deserantur, qui peccando Deum deseruere, ejusque gratiam, & amicitiam pro nihilo habentes, se ab ipso averterunt, ut ad creaturam se converterent, in eaque finem ultimum constituerent. Sed neque juxta leges easdem destrui, aut in nihilum redigi debent. Congruum quippe inprimis est (ut omittam Scripturæ authoritates, quæ cum hac destructione aperte pugnant) ut divina Providentia de unaquaque re disponat, prout exigit ejus natura. Creaturæ autem rationales, cum ex se, & natura sua sint immortales, & incorruptibiles, hoc exigunt ut a Deo jugiter conserventur. Unde non posset illas destruere, nisi supra rerum exigentiam, & leges naturæ operando: quod miraculorum genus neque fit, neque fieri par est; ut enim scite animadvertit S. Thomas 1. 1. quæst. 104. art. 4., *quæ præter ordinem naturæ fiunt, ordinantur ad gratiæ manifestationem. Redigere autem aliquid in nihilum non pertinet ad gratiæ manifestationem: cum magis per hoc divina potentia & bonitas ordinetur, seu ostendatur, quod res in esse conservat*. Ipsa quoque Dei justitia impiorum conservationem in pœna sibi congruam facit, ut probat idem S. Doctor *quæst*. 5. *de potentia art*. 4. *ad* 6. dicens: „ licet Deus de justitia creaturæ contra se peccanti posset „ esse subtrahere, & eam in nihilum re„ digere; tamen convenientior justitia „ est, ut eam in esse reservet ad pę„ nam: . . . . . Quia ista justitia congruen„ tius respondet culpę in duobus. In uno „ quidem quia in culpa voluntas contra „ Deum agit, non autem natura, quæ „ ordinem sibi a Deo inditum servat. „ Et ideo talis debet esse pęna, quę „ voluntatem affligat naturę nocendo, „ qua voluntas abutitur. Si autem creatu„ ra in nihilum redigeretur, esset tantum „ nocumentum naturę & non afflictio „ voluntatis. In altero vero quia cum in „ peccato duo sint, scilicet aversio ab „ incommutabili bono, & conversio ad „ bonum commutabile, conversio post „ se aversionem trahit. Nullus enim „ peccans intendit a Deo averti, sed „ quęrit frui temporali bono, cum quo „ Deo simul frui non potest. Unde cum „ pęna damni aversioni culpę respon„ deat, conversioni vero ejus pęna sen„ sus, pro actuali culpa conveniens est, „ ut pęna damni non sit sine pęna sen„ sus. Si autem in nihilum creatura „ redigeretur, esset quidem pęna damni „ ęterna, sed non remaneret pęna sen„ sus „. Hæc Divus Thomas, quibus nedum futile Bellii argumentum, sed etiam Socinianorum sententia refellitur.

XIII. Ad aliam Bellii cavillationem respondeo, quod si id solum ille contendat Damnatos effectibus odii, & desperationis, blasphemiis, aliisque peccatis, quę in inferno committunt, novam pęnam, aut miseriam non mereri, immo ne-

neque pœnæ, quam patiuntur, continuationem, verum habet, neque nos, aut Theologi refragantur: non enim docent idcirco damnatos plecti pœna sempiterna, quia nova semper peccata accumulent, aut etiam, presse & rigorose loquendo, quia nunquam reparent, aut reparare possint inordinationem per peccatum inductam: sed quia peccando, atque ita inordinationem irreparabilem in semetipsos inducendo, meruerunt, ut tandiu juste puniri possent, quandiu illa inordinatio maneret, hoc est in æternum. Id exemplo superius adducto non inepte explicatur, hominis voluntarie se projicientis in foveam, unde exire, aut emergere vi sua, ac potestate nequit. Non enim ibi subsistere, vitamque miseram traducere cogitur, quia talem sibi perpetuam ærumnam eo in loco mereatur: sed quia in foveam se voluntarie projiciendo in statu perpetuę calamitatis semet constituit. Illud quoque exemplum de amentibus, quo triumphare se putat Bellius, si attentius perpendatur, nihil ipsi favet, quin potius obest. Nam sicut hominis, qui ea sponte elegit, unde in amentiam incidit, justa pœna censetur & amentia ipsa, & miseriæ omnes, quæ eam consequuntur; ita qui peccando, & ad mortem usque in peccato perseverando, irreparabilem inordinationem contraxit, & hanc, & pœnam, quæ ad ipsam sequitur, tanquam effectus ad caussam, sibi debitam facit in omnem æternitatem.

XIV. Nonnulli alii Scriptores ad propositum argumentum respondent ex eo, quod inordinatio per culpam invecta semper persistat in damnatis, haud recte colligi & pœnam ipsam debere semper persistere. Debitum quippe pœnę, inquiunt, extingui potest per *satispassionem*, ut vocant, ad quam non requiritur voluntaria & amicabilis acceptatio pęnæ, sed mera ipsius tolerantia: quod declarant exemplo pœnarum, quæ delinquentibus ab humanis judicibus inferuntur. Quamquam enim reus vel furti, vel homicidii a prava voluntate non recedat, immo in ea constanter maneat, & pęnam sibi per leges inflictam iniquo animo toleret; non idcirco amplius punitur, ac puniri meretur, & solet, si deprehensus in scelere ejusdem statim pęniteat, & illatam pęnam libenter sustineat. Idem ergo dicendum erit de damnatorum supplicio, quod scilicet peccatis, quæ in hac vita commiserunt, pęnam quidem aliquam sibi debitam fecerint, quam exsolvere possunt longo post tempore, licet inordinatio per culpam caussata æternum duret: hæc etenim novam pęnam ab illa distinctam promereri non potest.

XV. At vim expositæ rationis percepisse minime videntur, qui ita respondent. Hoc enim firmum esse debet, perspectumque omnibus, pęnam ob peccata in futura vita a Deo inflictam, referri ad reparandam ex justitia perversionem ordinis, quam culpa invexit, & inducendam æqualitatem in rebus ab ipsa sublatam. Porro hujusmodi æqualitas aliter ex justitia induci nequit, nisi tandiu rebellis creatura deprimatur per pęnam, quandiu adversus Creatorem, & ordinem ab eo constitutum insurgit per culpam, & tandiu puniatur contra ejus voluntatem, quandiu per pravum affectum reluctatur Dei voluntati; alioquin si inordinatione menente, pęna quandoque finem haberet, jam remaneret in rebus aliquid inordinatum, quod auferri ex justitia non posset. Nam perpetuo Damnati se se erigerent contra Deum, quin Deus juste illos deprimere posset, atque ita æqualitatem constituere. Neque suffragatur Adversariis exemplum humanæ justitiæ, sive delictorum, quæ ab humana justitia puniuntur. Quoniam justitia humana neque potest, neque debet totum id removere, quod inordinatum est. Politicum quippe regimen solum ordinem respicit, qui pace, ac tranquillitate externa Reipublicæ continetur: cujus Ordinis reparationi satis consultum est, si malefactores pęnæ a legibus præscriptæ subjiciantur, tametsi nec eam æquo animo tolerent, nec a nefaria voluntate desistant. At vero divina justitia reparationem universalis ordinis spectat juxta

rerum

rerum quarumlibet naturam, & exigentiam, adeoque nihil inæquale, aut inordinatum relinquere debet in rebus. Cum itaque ex justitia culpa ordinetur per pœnam, opus est, ut si culpa perpetuo perseverat, perpetuo perseveret & pœna, ne inordinatio aliqua in rebus æterna subsistat. Qua de re legi potest egregia S. Thomæ doctrina, quam tradit lib. 3. cont. Gent. cap. 140., & 1. 2. q. 21. art. 4.

CAPUT XXV.

Quarta & postrema ratio, qua æquitas æternæ pœnæ comprobatur ex infinita gravitate offensæ Deo per peccatum illatæ. Labem injuriæ erga Deum presse dictæ peccatum continet. Hujusce injuriæ rationes plures deteguntur, & quæ contra objicit recentior Author, difflantur. Ex infinita excellentia personæ infinitam offensa gravitatem haurit, atque adeo sempiterna pœna digna redditur. Eliquantur difficultates a Tilotsono Anglo propositæ: & opus concluditur.

I. Rationes, quas hucusque adhibuimus ad adstruendam æquitatem æternæ pœnæ, quam Deus impiis comminatur, fat esse deberent ad obstruenda ora Socinianorum, & Origenistarum, qui eam cum justitiæ legibus pugnare præfidenter effutiunt. Nihilominus piaculare plane fuerit eam prætertire, quæ inter nobiliores firmioresque merito censetur, petiturque ex offensa divinæ Majestati per peccatum illata. Hanc quoque sæpe proposuit S. Thomas scilicet lib. 2. sent. dist. 46. q. 1. art. 5., & lib. 4. dist. 46. q. 1. art. 3., in Opusc. 3. cap. 183., & lect. 2. in cap. 2. Epist. ad Rom.: in quorum postremo loco justitiam pœnæ æternæ pro temporariis peccatis pluribus rationibus defendens, eam in primis affert his verbis: „ hoc esse justum apparet ex infinita dignitate „ Dei in quem peccatur. Tanto enim „ quis gravius peccat, quanto major „ est dignitas personæ, in quam peccatur: sicut plus peccat, qui percutit Principem, quam qui percutit „ privatam personam. Et sic cum culpa peccati mortalis sit quodammodo „ infinita, oportet quod ei infinita „ pœna respondeat. Et sic cum non „ possit esse infinita secundum intentionem, relinquitur, quod sit infinita „ secundum durationem „. Paulo aliter eamdem rationem proponit in Opusculo citato dicens: habet quodlibet „ peccatum contra Deum commissum „ quamdam infinitatem ex parte Dei, „ contra quem committitur. Manifestum „ est enim quod quanto major persona „ est, contra quam peccatur, tanto peccatum est gravius: sicut qui dat alapam militi, gravius reputatur, quam „ si daret rustico, & adhuc multo gravius, si Principi, vel Regi. Et sic „ cum Deus sit infinite magnus, offensa contra ipsum commissa est quodammodo infinita: unde & aliqualiter „ pœna infinita ei debetur. Non autem „ potest esse pœna infinita intensive: „ quia nihil creatum sic infinitum esse „ potest. Unde relinquitur, quod peccato mortali debeatur pœna infinita „ duratione „.

II. Duobus principiis, ut statim apparet, maxime nititur hujusmodi ratio: nimirum in primis; *peccatum esse offensam Dei*; deinde; *offensam Dei per peccatum illatam, talem gravitatem infinitam afferre, quæ dignam eam efficiat æterna pœna*. Ac utrumque principium diruere moliuntur Origenistæ, & Sociniani, ne argumenti vi opprimantur. Et primum quidem exerte negat Author libelli, cui titulus *relatio sententiæ Origenis* pag. 62.

62. (*a*), pertendens *perperam ac falso supponi per peccatum Deum offendi*; & etiam Author *Religionis essentialis &c.* pag. 51. (*b*), ubi deridet Theologorum ideas, *qui sibi*, inquit, *divinitatem confingunt veluti Principem quemdam, qui offenditur a subditis, dum adversus ipsum rebellionis vexillum erigunt, ferroque & vi de throno deturbare conantur*. Alterum vero principium labefactare adnisus est inter alios Ernestus Sonerus primum Lutheranus, postea Socinianus, ut colligere licet ex Leibnitio loco supra laudato, & Tilotsonus Anglus *in sermone*, de quo sæpe mentionem fecimus. Quare principium utrumque ab eorum conatibus vindicare opus est, & quam firme consistat evidenter ostendere.

III. Et quoad primum quidem attinet, si Adversarii id velint duntaxat non ita Deum peccatis hominum offendi, ut quidpiam in seipso nocumenti patiatur, sicut pati potest, ac solet alius Princeps a subditis, qui subjectionis jugum excutientes in ipsum insurgunt, ac de throno dejiciunt, nihil est, unde Theologis succenseant: nemo enim, quem sciam, hanc sibi de peccato informavit ideam, Deo nimium indignam. *Si peccaveris*, inquit S. Job cap. 35., *quid ei nocebis, & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?* Si autem contendant (quod unum velle possunt) nec ex se peccatum esse Dei offensam, sive nullatenus divinam majestatem per peccatum offendi, quantum est ex parte peccantis, basilice falluntur, nec justam habent peccati ideam, aut notionem, quam ingerunt & Sacræ litteræ, & recta ratio. Scriptura namque sexcentis in locis transgressionem mandatorum Dei, peccatique gravitatem iis phrasibus, & vocabulis designat, quæ, offensa Dei a peccato sublata, intelligi & explicari non possunt. Sic Ezechiel. 5. Deus ipse de peccatore pronunciat: *contempsit judicia mea*: Prov. 1. *despexistis omne consilium meum*: Isaiæ cap. 1. *filios enutrivi, & exaltavi: ipsi autem spreverunt me*. Sic Ecclesiastici 49. de impiis dicitur: *contempserunt timorem Domini*: ad Rom. 2. *per prævaricationem legis Deum inhonoras*: ad Hebr. 10. *quanto putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverint, & sanguinem testamenti pollutum duxerint?* Hinc etiam peccata sæpe vocantur *prævaricationes, injustitiæ, injuriæ, offensæ Dei* tum in veteri, tum in novo Testamento: quæ sane locutiones offensam divinæ majestatis luculenter insinuant.

IV. Naturalis quoque ratio hoc ipsum aperte manifestat, ex duplici inter alias prærogativa Deo conveniente, cui peccatum opponitur: *supremi scilicet Legislatoris, & supremi ultimi finis*. Quicumque enim peccat, legem a Deo constitutam violat, adeoque Dei voluntati refragatur, eisque debitam negat obedientiam, & subjectionem: in quo citra dubium aliqua propriæ offensæ Dei ratio relucet, ut offenditur Princeps a subditis, dum ab ejus obedientia se subtrahunt. At evidentius apparet hujusmodi offensæ ratio ex altero capite. Nam finis principalis & ultimus Dei in lege præscribenda, ut observat S. Thomas, est ordinare hominem ad seipsum, vel sibi nempe per amorem, & obsequium adhæreat, in quo a divina differt humana lex, quæ ultimo, & principaliter refertur ad commune civium bonum, non ad Principem, sive Legislatorem. Quæcumque autem divina lex, sive Dei honorem, & cultum spectet, sive proximi bonum, aut rerum aliarum peculiarem ordinem, semper refertur, ac referri necessario debet in ipsummet Deum, ut pluribus argumentis probat Sanctus Thomas lib. 3. cont. Gent. cap. 115. (*c*). Jus ergo

Deus

(a) apud Svvindium in lib. *rech. rches &c.* cap. ult.
(b) apud Franc. de Roches Epist. 14.
(c) Hoc ipsum evidenter constat ex Levitici cap. 6., ubi cum damnetur, qui injuste depositum proximo non restituit, qui furatur, qui calumniatur, alius e simile damnum proximo infert, non tanquam proximi, sed tanquam Dei contemptor arguitur: *anima*, inquit, *quæ peccaverit, & contempto Domino, negaverit proximo suo depositum, &c. reddet &c.*

Deus habet, ut sicut omnes leges, sic etiam actiones omnes morales quæ legibus diriguntur, ordinentur in ipsum tanquam ultimum finem, nullusque ei finis alius præponatur: atque adeo peccator actiones suas in Deum non referens, & finem ultimum in creatura constituens, lædit hoc jus divinum, & injuriam Deo infert, ac offensam.

V. Equidem non defuit inter Theologos Vasquez, qui peccato rationem injuriæ in Deum, & offensæ presse dictę denegaret, eo potissimum momento ductus, quod inter Deum & creaturas nequeat esse justitia proprie dicta, quia nulla creatura Deo reddere potest ęquale. Sed hæc singularis opinio est jamdiu a cæteris Theologis merito rejecta. Constat enim Deum habere verum jus, propriumque dominium honoris, ac dignitatis suæ conservandæ, non minus ac homines verum jus ac dominium habent proprii honoris ac famæ. Cum ergo ad honorem, & dignitatem Dei pertineat, ut sit supremus & ultimus finis actionum moralium, peccator, qui hunc honorem & dignitatem lædit, dum finem suum in creatura constituit, lædit jus aliquod Dei proprie dictum, adeoque & proprie dictam injuriam infert. Leve porro est Vasquii fundamentum: non enim ex quo æquale Deo reddere nequeat rationalis creatura, consequens est, quod neque possit veram contra Deum injustitiam committere, lædendo supremum ipsius jus, ac dominium: sicut non sequitur Plebejum hominem non posse injuria proprie dicta afficere Principem, quia ad æqualitatem satisfacere minime valet. „ Non diminuitur, (inquit apposite insignis Theologus (*a*)) aliqua ratio injuriæ ex eo, quod committatur a persona non habente æqualitatem ex parte subjecti ad recompensandum debitum, sed potius augetur. Ergo ex defectu hujus æqualitatis negare propriissimam rationem injuriæ, & injustitiæ ex parte juris læsi, intolerabilis sententia est. Quis enim æquis auribus audit offensam & injuriam unius hominis erga alium veram injuriæ rationem sortiri, ad cujus recompensationem stricte tenetur ex justitia; offensam autem hominis erga Deum non esse injustitiam, neque injuriam stricte dictam, cum majus jus lædatur, & consequenter, quantum est ex parte juris læsi, strictius obligetur homo ad recompensandum, quamvis ex conditione subjecti, cui impossibile est ęquale reddere ex justitia stricta, id non possit „.

VI. Hæc est itaque prima radix injuriæ, & offensæ, quæ Deo per peccatum irrogatur, in qua plures aliæ continentur, sicut plures quoque sunt in supremo Legislatore, & ultimo fine Deo perfectionis & bonitatis rationes. Hinc peccator offendit Deum ut summe sanctum, cui necesse est ut malum omne culpæ, quod ipsi adversatur, summe displiceat. Offendit ut summe bonum, cui magna infertur injuria, dum minus bonum illi præfertur, ac pluris æstimatur. *Quicumque enim* (notat S. Thomas quæst. 28. de verit. art. 2.) *rem aliquam digniorem indigniori postponit, injuriam ei facit, & tanto amplius, quanto res est dignior. Quicumque autem in re temporali finem sibi constituit, quod facit omnis peccans mortaliter, ex hoc ipso, quantum ad affectum suum præponit creaturam Creatori diligens plus creaturam, quam Creatorem. Finis enim est, qui maxime diligitur*. Offendit præterea Deum ut justum Judicem, dum nihili pendit pœnam, & supplicia, quæ comminatur. Offendit ut testem, dum non reveretur præsentiam ejus, in cujus oculis peccat. Ac demum offendit ut benefactorem, cui nefas grande est, post tot ab ipso accepta beneficia, ingratum animum exhibere, floccique facere ejus voluntatem.

VII. Citatus Author *relationis sententiæ Origenis* duobus præcipue momentis

S s offen-

(a) Joannes a S. Thom. disp. 1. de Incarn.

offensam Deo per peccatum illatam elevare nititur.. Primo scilicet: quia peccata non committantur, Deo invito, sed potius consentiente. Si enim nollet homines peccare, nunquam reapse peccarent. Unde nulla ipsi injuria inferri videtur: quoniam juxta doctrinam a Philosophis approbatam, *nullus patitur injustum volens*. Secundo, quia facultas, qua peccatum ab homine perpetratur, ab ipso non est, sed a Deo, qui illam & concessit, & conservat.

VIII. Verum hujusmodi objectiones, quæ ex Bellii, aliorumque Atheorum officina prodierunt, jam sæpius convulsæ sunt tum a Catholicis scriptoribus, tum ab Heterodoxis. Et prima quidem falsa suppositione laborat. Quamquam enim peccata fiant, Deo non resistente, sive non impediente, falsum tamen est ea fieri, Deo volente, aut approbante, sive consentiente, ut inde inferri queat nullam ipsi volenti injuriam inferri per peccatum. Equidem, Deo non permittente, aut impediente, peccata non fierent. Sed hinc minime sequitur, quod sint ipsi voluntaria. Ut enim effectus omissionem consequens sit alicui voluntarius, necesse est ut in omittente debitum sit, aut obligatio non omittendi. Porro Deus non tenetur defectus omnes, & peccata impedire in universo, in quo positæ sunt creaturæ rationales & liberæ, quæ bonæ sunt, prout a Deo, se ipsis tamen defectibiles. Quin immo neque possunt defectus omnes a Deo impediri sine violatione ejus, quod juxta ordinem præfinitum necessarium, aut conveniens est ad bonum totius Universi, cujus conservationem sibi debitam fecit. Unde neque lucem tollere debuit, qua conspicimus objecta, neque aerem destruere, per quem feruntur ad aures sonitus, neque mutum facere hominem: quia visu, auditu, aut lingua peccamus, aut inde sumimus peccandi occasionem.

IX. Atque hinc pariter corruit quod subjicit Author de potentia peccandi. Deus namque liberam homini facultatem concessit eligendi quidquid ipsi libuerit, ita exigente rerum ordine constituto. Verum hæc facultas a Deo concessa nedum peccati gravitatem non tollit, aut imminuit, quin potius adauget: dum rebellis homo hoc excellentissimo dono, quo cæteris creaturis eminet, ac dominatur, in ipsius supremi Largitoris injuriam abutitur. Quemadmodum siquis ex infima conditione ad sublimem honoris gradum proveheretur a Principe, amplaque ipsi in alios subditos potestas conferretur, longe enormior esset ingrati animi culpa, si ea ipsa potestate adversus Principem uteretur. Hac oppido consideratione deterritus est a delicto sanctus ille Patriarcha Joseph, dum ab impudica Muliere sollicitaretur. *Ecce*, respondit, *Dominus meus omnibus mihi traditis, ignorat, quid habeat in domo sua: nec quidquam est, quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi præter te &c. Quomodo ergo possum hoc malum facere & peccare in Deum meum?*

X. Exploratum itaque est per peccatum offendi Deum, eique injuriam pressе dictam irrogari. Sequitur ut etiam principium alterum constituamus, hanc scilicet offensam, aut injuriam gravitatis esse infinitæ, adeoque dignam ut pœna quoque saltem duratione infinita puniatur. Hoc autem usitato argumento facillime evincitur. Nam gravitas injuriæ, ut cuilibet perspectum est, desumitur ex dignitate, aut excellentia personæ offensæ moraliter totam dignitatem suam veluti refundentis in injuriam, qua læditur. Unde est vulgare illud, verissimumque proloquium: *honor est in honorante, injuria in offenso*. Cum igitur Deus sit dignitatis, & excellentiæ infinitæ, injuria ipsi per peccatum illata, erit moraliter, sive in prudenti æstimatione infinita. Hoc exemplo manifestius fit injuriarum, quæ inter homines sæpe contingunt. Quoniam si personæ infimæ conditionis inferatur injuria, quæ sit e. c. gradus unius, quo altius ascendit dignitas personæ læsæ, eo amplius crescit offensæ gravitas. Hinc injuria irrogata militi, vel equiti major illa ab omnibus æstimatur, quæ irrogatur Plebejo: & quæ infertur Principi ea ma-

major, quæ infertur militi, vel equiti: quia Princeps equitem, eques plebejum dignitate præcellit. Cum igitur dignitas Dei omnem creaturæ dignitatem excedat, & quidem in infinitum, non potest non esse itidem infinita offensa, quæ ipsi infertur per peccatum. Hac olim ratione usus est Salvianus *lib. 6.* de Provid. cap. 7. inquiens: *Si illustrem ac præpotentem virum nequaquam exhonorari a quoquam licet: & si quisquam exhonoravit, decretis legalibus reus sistitur, & injuriarum Author jure damnatur; quanto utique majoris piaculi crimen est injuriosum quempiam Deo esse? Semper enim per dignitatem injuriam perferentis crescit culpa facientis, quia necesse est, quanto major est persona ejus, qui contumeliam patitur, tanto major sit noxa ejus, qui facit.*

XI. Ex his ergo efficacia propositæ rationis enitescit. Injuria siquidem cuicumque personæ irrogata pœnam aliquam meretur, eoque graviorem, quo major est dignitas, & excellentia personæ offensæ. Unde humana justitia graviore supplicio plectit, qui Principem percutit, aut injuria afficit, quam qui equitem, aut militem, aut ignobiliorem personam. Cum itaque injuriam Deo per peccatum illata infinita sit ob infinitam Dei dignitatem, & excellentiam, infinita quoque pœna digna est, adeoque æterna. Hæc enim sola pœnæ infinitas penes durationem creaturæ convenire potest.

XII. Tilotsonus Anglus hanc rationem minus efficacem putat, duplicique argumento ostendere nititur offensam Deo illatam per peccatum non esse infinitam, tum quia nempe, ait, necesse foret, quod peccata omnia essent æqualia: neque enim in infinito magis, & minus cogitare, aut constituere fas est. Porro si omnia peccata æqualia sunt, æquali quoque pœna punientur in alia vita: quod & rationi repugnat, & apertis sacræ Scripturæ testimoniis. Tum quia si omne peccatum infinitam habet gravitatem, quia lædit majestatem Dei infinitam, eadem ratione quælibet vel minima pœna censeri poterit infinita, quia infertur a justitia Dei infinita.

XIII. Hoc postremum argumentum adeo frivolum, & ineptum est, ut mirum sit ab illo scriptore alioquin non indocto potuisse proferri. Quis enim non perspicit quam latum discrimen sit inter injuriam Deo illatam per peccatum, & pœnam a Deo propter peccatum inflictam? Nimium quippe evidens est augeri offensæ gravitatem juxta offensæ personæ dignitatem: quia hæc veluti refluit, ac redundat in ipsam offensam: non vero augeri pœnam in seipsa, sive etiam moraliter, quod a digniore persona infligatur. Profecto si pœnæ valor augeretur ad punientis dignitatem, jam alapa, aut quævis alia levissima pœna a Principe inflicta satis esset ad reparandam injuriam gravissimam ipsi irrogatam a Plebejo: quod nulli ne in mentem quidem venit.

XIV. Primum vero communem difficultatem promovet, quæ jam a Theologis sæpius discussa, atque eliquata est. Ex quibus alii numero & authoritate potiores respondent, peccatum quidem omne in ratione offensæ passivæ Dei esse ἁπλῶς, seu simpliciter infinitum, quia deprimit Personam infinitam: non tamen infinitum esse omnibus modis. Actio namque moralis ex pluribus aliis capitibus pendet, ex quibus levior, graviorque sumitur peccatorum malitia. Unde licet præcisa injuriæ Dei ratio in peccatis quibuscumque lethalibus æqualis sit, gravitas tamen, quæ ex objecto, circumstantiis, aliisque capitibus hauritur, potest esse inæqualis juxta objectorum, & circumstantiarum inæqualitatem. Sicut opera Christi Domini inæqualis erant meriti, ac valoris, attenta objectorum qualitate: sed omnia ex infinita Personæ dignitate, & excellentia infinitum hauriebant, ac veluti sugebant valorem. Addunt etiam in ipsa injuriæ ratione quamquam infinita inæqualitatem concipi posse ex parte inferentis injuriam, qui majori minorive conatu eamdem inferre, ac intentare velet. Quemadmodum qui Regem de throno deturbare machinatur, & ad vi-

vilis mancipii conditionem deprimere, omnium humanarum injuriarum maximam illi inferret. At nihilominus depressionem eamdem majore quis conatu, odio, & aversione attentare potest, gravioremque adeo ex parte sui injuriam irrogare. Sic igitur etiam quilibet lethaliter peccans infinitam irrogat Deo injuriam, dum ab eò quoad affectum aufert ultimi finis prærogativam: in qua gradus aliqui concipi nequeunt; poterunt tamen injuriæ esse in prudentum æstimatione inæquales ex parte peccantis propter diversitatem conatus, & aversionis, qua inferuntur.

XV. Alii vero Theologi negant quidem injuriam Deo illatam esse simpliciter infinitam, docentque solum esse infinitam κατά τί, seu *secundum quid*. Sed ex horum etiam sententia nullum commodum reportat Tilotsonus. Siquidem & ipsi contendunt, ac probant peccatum lethale dignum esse pœna sempiterna. Quia, inquiunt, peccatum mortale, cum sit gravis offensa Personæ infinitæ simpliciter excellentiæ, licet imperfecte, & inadæquate cognitæ, malitia inficitur superioris ordinis ad malitiam quarumcumque offensarum contra creaturas majorum, majorumque in infinitum, adeoque ex se meretur pœnam superioris ordinis ad pœnam debitam quibuscumque offensis contra creaturas majoribus & majoribus in infinitum. Porro hujusmodi pœna peccato debita non potest esse nisi sempiterna. Eam igitur peccatum mortale promeretur, ac proinde juste illam supremus Judex potest infligere pro peccato.

XVI. Hinc consentiunt omnes ad unum Theologi ad condignam pro lethali peccato satisfactionem oportuisse Divinum Verbum humanam naturam assumere, nec purum hominem ad æqualitatem potuisse satisfacere. Ad condignam enim satisfactionem necesse est ut tantus sit valor ipsius, quanta est gravitas injuriæ. Valor autem satisfactionis puræ creaturæ quantumvis etiam donis supernaturalibus ornatæ, nunquam adæquare valet gravitatem injuriæ divinæ. Quia valor satisfactionis creaturæ, cum sit ejusdem ordinis ac ipsa creatura, longe semper inferior est ad gravitatem offensæ in Deum commissæ, quæ ad altiorem ordinem, videlicet divinum pertinet. Quam rationem non proprio ipsi ingenio excogitarunt, sed ab Ecclesiæ Patribus acceperunt (*a*), eamdemque tradidit Patrum discipulus & interpres S. Thomas tum 3. *par. q.* 1. *art.* 2. *ad* 2., tum *in* 3. *dist.* 20. *quæst.* 1. *art.* 2., ubi hæc habet: *ad hoc, quod satisfactio esset condigna, oportebat, quod haberet virtutem infinitam: quia peccatum, pro quo fiebat satisfactio, infinitatem quamdam habet ex tribus: primo ex infinitate divinæ Majestatis, in quantum offensa fuerat per contemptum inobedientiæ: quanto enim major est, in quem peccatur, tanto gravior est culpa &c.*

XVII. Ex hac ergo communi Patrum Theologorumque doctrina colligere pronum est, tantam esse in peccato offensæ Dei gravitatem, ut æterna pœna puniri mereatur. Si enim tanta est injuria, ut nulla satisfactione creaturæ quantumlibet excellentis, ex æquo compensari potuerit, sed ad condignam satisfactionem oportuit, ut Unigenitus Dei Filius humanam naturam susciperet, necessario inferendum est æternam mereri pœnam. Siquidem, quod ita pravum est, ut nullis bonis actionibus diuturno quantumvis tempore continuatis, compensari, & exæquari valeat, procul dubio pœnam meretur quovis tempore finito prolixiorem, atque adeo sempiternam.

XVIII. Jam vero finem attigimus hujusce libri, ac totius operis *de Futuro Impiorum Statu*. Satis mihi demonstrasse videor in primo libro existentiam alicujus pene impiis omnibus

in

(a) S. August. *in Enchirid.* cap. 118., S. Ambrosius lib. 6. in Luc. cap. ult, Sanctus Basilius in Psal. 48, S. Leo Magnus serm. 1. de Nativ., S Cyrillus lib de recta fide, S Fulgentius lib. de Incar. cap. 4, & lib. 2. ad Trasim. cap. 1., Proclus Episc. in Conc. Ephes., & alii.

in futura vita infligendę. Pœnę hujus qualitatem accurate, quantum arbitror, descripsi in secundo libro ex clarissimis Dei oraculis in sacra Scriptura propositis, Patrumque Ecclesię doctrina. In tertio demum ejusdem pęnæ durationem sempiternam ex iisdem fontibus luculentissime ostendi, palamque feci nullum suppetere sive Socinianis, sive nuperis Origenistis aut latibulum, quo sacrarum litterarum, & perpetuę traditionis Ecclesię vim effugiant, aut pręsidium, quo errorem suum tueri, vel defendere queant. Toti igitur operi coronidem impono gravissima Sancti Petri Chrysologi sententia, qua homines a lethali somno, unde opprimuntur, excitare nititur, & ad studium accendere, curamque sedulam negotii omnium maximi, in qua de summa rerum agitur, de sempiterna scilicet felicitate aut miseria. Sic ergo intimo doloris, & commiserationis affectu gemens inclamat S. Pater serm. 124. *Si est sub terra Tartari carcer: si est combustio ardens: si est inferus sine fine crucians: si est apparitor tristis, qui nos ad ista rapiat post sæculi labores: Quid stupemus? Ubi sumus? Quis est iste, qui nos eludit, somnus? Quæ est ista, quæ nos tenet, oblivio lethalis? Quare non omnibus contemptis evadendi a malis talibus nobis sola sit cura, ne viventes mundo, ne aliis currentes, ad tantas, tales, tam crudeles subito rapiamur pœnas? Et si est ascendendi possibilitas ad superna: si est facultas vivendi in cælestibus: si est Abrahæ sinus bonis omnibus ad requiem præparatus..... Quare non cælo mutamus terram? Quare non caducis emimus æterna? Quare non perituris manentia comparamus? ut & supplicia devitemus inferni; & hæc, quæ audire desideramus anguste, late videre, habere, & tenere possimus.*

Finis Tertii ac postremi Libri.

INDEX

Rerum Notabilium, quæ in hoc Opere continentur.

A

S. Ba-

B

C

D

E

F

G

H

J

L.

M

N

O

P

R

S

Vi-

Z

ERRATA			CORRIGE
pag. 5	lin. 9	rigore	mœrore
p. 8	l. 41	perſecto	profecto
p. 12	l. 12	officiis	offuciis
p. 13	l. 55	de veritate	de virtute
p. 20	l. 11	ponunt	ponant
p. 24	l. 54	liberos	libero
p. 62	l. 48	ne	næ
p. 75	l. 25	ne	næ
p. 78	l. 4	manſuræ	manſuras
p. 87	l. 1	ſceleſtiſſima	ſceleſtiſſimi
p. 146	l. 3	paratis	parati
	l. 33	ne multi	nec multi
p. 154	l. 8.	agentes	agentibus
p. 161	l. 13	flatus	flatu
p. 217	l. 13	quæ	quas
p. 258	l. 40	alter	aliter
p. 267	l. 45	Arnophilum	Theophilum
	l. 46	Theobium	Arnobium
p. 287	l. 54	eligat	eligas
p. 289	l. 46	plura in rebus	plura eſſe in rebus

